

Series II. Sectio II. - "ANALECTA OSBM" - Vol. VI(XII) - Fasc. 1-4
Серія II. Секція II. - "ЗАПИСКИ ЧСВВ" - Том VI(XII) - Вып. 1-4

ANALECTA
ORDINIS S. BASILII MAGNI
MISCELLANEA JOSAPHATIANA

ROMAE - 1967 - PИM
PP. BASILIANI - ROMA - VIA S. GIOSAFAT, 8 (AVENTINO)

PRIMO SAECULO A CANONIZATIONE S. JOSAPHAT VERTENTE

ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI

Prodeut in praesenti ut opus non periodicum, cura et studio PP. Basilianorum S.ti Josaphat, collaborantibus aliis viris studiis historio-graphicis occupatis. Scripta admittuntur quaecumque magis nota lingua europea exarata, adiuncto in articulis maioris momenti brevi argumento in lingua latina.

Redactio collegialis

Sectio I: R.P. Patrylo Isidorus, OSBM

Sectio II: R.P. Wawryk Michaël, OSBM

Sectio III: R.P. Welykyj Athanasius, OSBM

Director responsabilis totius editionis: R.P. Patrylo Isidorus

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

Виходять неперіодично працею й засобами ОО. Василіян, за співучастю й інших учених, своїх і чужих. Видання присвячене студіям в різних галузях церковного історіознавства європейського Сходу. Кожний випуск матиме щонайменше 160 стор. друку. Чотири випуски становитимуть один том, без огляду на час їхньої появи. В усіх редакційних та адміністративних справах треба писати на адресу: « ANALECTA OSBM », via S. Giosafat 8 (Aventino), Roma, ITALIA.

На цю адресу треба рівнож присилати всі матеріали призначені до оцінки чи друку. Технічні й фінансові обставини не дозволяють Редакції пересилати коректу поза межі Італії. Тому побажаним є надсилати рукописи до друку вповні викінчені, писані машинописом і лише на одній сторінці.

Редагує Колегія

Секція I: о. Ісидор І. Патрило, ЧСВВ

Секція II: о. Михайло М. Ваврик, ЧСВВ

Секція III: о. Атанасій Г. Великий, ЧСВВ

Відвічальний Директор цілого Видавництва:

о. Ісидор І. Патрило, ЧСВВ

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО
ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI
СЕСТІО ІІ СЕКЦІЯ

Series II - "ANALECTA OSBM., - "ЗАПИСКИ ЧСВВ., - Серія II

Sectio II Секція

ARTICULI
DOCUMENTA COLLECTANEA
MISCELLANEA
BIBLIOGRAPHIA

Vol. VI, fasc. 1-4

MISCELLANEA IN HONOREM S. JOSAPHAT KUNCEVYCZ

**ЗБІРНИК НА ПОШАНУ СВ. ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА
ВИДАНИЙ КОШТОМ**

УКРАЇНСЬКИХ ПАЛОМНИКІВ АМЕРИКИ

ROMAE

Series II. Sectio II. - "ANALECTA OSBM" - Vol. VI(XII) - Fasc. 1-4
Серія II. Секція II. - "ЗАПИСКИ ЧСВВ" - Том VI(XII) - Вып. 1-4

ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI

MISCELLANEA IN HONOREM S. JOSAPHAT

ROMAE - 1967 - PIM
PP. BASILIANI - ROMA - VIA S. GIOSAFAT, 8 (AVENTINO)

PRIMO SAECULO A CANONIZATIONE S. JOSAPHAT VERTENTE

IMAGO S. JOSAPHAT TEMPORE CANONIZATIONIS
ОБРАЗ СВ. ЙОСАФАТА З ЧАСІВ КАНОНІЗАЦІЇ

1867 - 1967

**В СТОЛІТТЯ З ДНЯ ПРОСЛАВИ - КАНОНІЗАЦІЇ
СВЯТОГО СВЯЩЕНОМУЧЕНИКА ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА
СВЯТОГО - ЗЕМЛЯКА - ЧЕНЦЯ - ЄПІСКОПА - МУЧЕНИКА
АПОСТОЛА ОДНОСТИ ХРИСТОВОЇ ЦЕРКВИ**

**НА
ПОШАНУ - ЧЕСТЬ
ПАМ'ЯТЬ**

ПРИСВЯЧУЮТЬ

АВТОРИ І ФУНДАТОРИ

**PRIMO . SAECULO . VERTENTE
A CANONIZATIONE . HIEROMARTYRIS . JOSAPHAT .
KUNCEVYCZ . SANCTI . CONTERRANEI . MONACHI . EPISCOPI
MARTYRIS . ECCLESIAE . CHRISTI . UNITATIS . APOSTOLI
IN HONOREM
ET
MEMORIAM**

DICANT

AUCTORES ET FUNDATORES

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК

Рік 1967 — рік ювілейний. Українська католицька громада в світі відзначає століття вселенської прослави св. Йосафата Кунцевича, великого Українця, Святого, Апостола.

Цього року довкола його постаті і його діла зосереджується думка, молитва, слово, пісня, діло української громади в Батьківщині і в розсіянні.

В цих рамках появляються і оцей Збірник, присвячений його життю і його ділу. На його зміст склалися в головному здобутки українського вченого світу, щоб поглибити знання Святого, між своїми і між чужими. Постать святого Йосафата в сучасну екуменічну добу заслуговує на краще і глибше пізнання, і самої постаті, і його святого діла. Бо в наші часи виявляється краще та виразніше те діло, якому св. Йосафат присвятив своє життя — одність Церкви, об'єднання християн. Сьогодні християнство відважно вступило на цей шлях, на який 370 літ передше Боже Провидіння поставило нашого святого земляка й зажадало від нього найвищої жертви.

Сьогодні на цьому шляху всі християни. Шлях цей тяжкий та вимагає відваги і жертви від усіх. І Церква ставить перед очі сучасникам постать св. Йосафата: він пробний камінь екуменічної щирости і доброї волі для усіх. Без цих прикмет не можна йти успішно шляхом єдності, щоб здійснити слово Господа: Щоб усі були одне. Божі шляхи — не людські шляхи, а Господні міри — не земські міри. І тому святий Йосафат виходить до сучасних людей з глибин віків, як постать жива й актуальна, приготовлена на наші часи Божим Провидінням.

Дев'яцять авторів цього Збірника старалися наблизити цю постать до нашої сучасности. Ця думка кермувала їхнім трудом. Тридцять українських громадян-Паломників на гробі св. Йосафата, в дні 15 липня цього ювілейного року, постановили прикласти до цього діла свою жертву — видати цей труд для користування християнського світу, ставши Фундаторами цього Збірника. Їх постановою — це одне з тих діл, на які наводить християн приклад Святого. Наше Видавництво цінує високо це святе діло, відготовує

імена *Фундаторів*, записує на пам'ять грядучим, та висказує подяку в імені всіх тих, що користуватимуться цією Книгою, щоб краще пізнати нашого Апостола Єдності та наслідувати його діло.

Тому ця книга являється справді спільним ділом, мініатюркою цієї духовної єдності, яка повинна воплотитися в діла між всіма християнами, щоб дійти до Божої, вселенської спільноти, до якої кожний християнин повинен прикласти свою цеголку.

Святий *Йосафат* любив книгу і уважав її успішним і потрібним засобом душпастирства й апостоляту. Тому і поява цієї Книги-Збірника є підхожим виявом пошани до нього та успішним засобом пізнання його святого діла.

Нехай же вона принесе свій побажаний плід: Більшу Божу славу, користь святій справі З'єдинення Церкви, та краще пізнання св. *Йосафата*, *Подвижника* за це святе Діло.

Рим, 12 листопада 1967

В празник св. *Йосафата*

Редакція «Записок ЧСВВ»

« УКРАЇНСЬКЕ СТУДЕНТСЬКО-ГРОМАДСЬКЕ
ПАЛОМНИЦТВО 1967 »

« 1967 UKRAINIAN STUDENTS' JUBILEE PILGRIMAGE »
Conducted by Father Marko Dyrda, OSBM.

**ФУНДАТОРИ ЮВІЛЕЙНОГО ТОМУ «ЗАПИСОК ЧСВВ»
В ЧЕСТЬ СВ. ЙОСАФАТА**

БАЧИНСЬКА Марія
ВОРОХ Любомир
ГАНУЩАК Уляна
ЃЛОВЯК Зиновій, інж.
ДАЧИШИН Рома
ДИРДА Марко, о. ЧСВВ
ДОБРЯНСЬКА Леся
КЕБАЛО Константин, д-р.
КОПКА Анна
КУЗИЧ Марія
КУЛИНИЧ Ольга
ЛАСТОВЕЦЬКИЙ Андрій
ЛУЦИК Христина
МЕЛЬНИК Семен
МОРОЗ Ірина
МОРОЗ Михайло, мистець
МУДРИЙ Любомир, свящ.
МУДРА Марія
ОСТРОВЕРХА Михайло, письм.
ПОТЮХ Світляна
ПРИШЛЯК Ігор
ПРИШЛЯК Марія
ТИМКІВ Лев, свящ.
ТУРЧИН Оксана
ЧАЙКОВСЬКА Лариса
ЧИЖИК Володимир, проф.
ЧИЖИК Марія
ЧОЛІЙ Елеонора

FOUNDERS OF THE PRESENT VOLUME:

*« 1967 UKRAINIAN STUDENTS' JUBILEE PILGRIM-
MAGE »*

(New York - Fatima - Madrid - Athens - Istanbul - Wien -
Roma - Lourdes - Paris - New York)

CONDUCTED BY FATHER MARKO DYRDA, OSBM: JUNE (23)
- JULY (25)

TO HONOR A CENTENNIAL JUBILEE OF THE CANO-
NIZATION OF SAINT JOSAPHAT

ЗМІСТ ЮВІЛЕЙНОГО ЗБІРНИКА

<i>Присвята</i>	V
<i>Ювілейний Збірник в честь св. Йосафата</i>	VII
<i>Фундатори Збірника в честь св. Йосафата</i>	IX
<i>Місія св. Йосафата Кунцевича</i>	XII

I. ARTICOLI: JOSAPHATIANA

A. G. WELUKYJ, OSBM, <i>Historia beatificationis et canonizationis S. Josaphat</i>	1
I. I. ПАТРИЛО, ЧСВВ, <i>Йосафат Кунцевич — Помічник і Архидиєкоп полоцький</i>	17
T. SPIDLIK, S. J., <i>Giosafat — uno « Sviatitel » ideale</i>	60
I. I. НАВАРКО, ЧСВВ, <i>Сповідники св. Йосафата</i>	66
J. KRAJCAR, S. J., <i>Saint Josaphat and the Jesuits of Lithuania</i>	75
M. M. WOJNAR, OSBM, <i>The first Basilian General Chapter and St. Josaphat</i>	85
J. MARTINOV, S. J., <i>Saint Josaphat et ses détracteurs</i>	102
Ю. ГЕРИЧ, <i>Бібліографічний огляд писань св. Йосафата</i>	124
I. I. БАЛИК, ЧСВВ, <i>З історії омофора і наукавниці св. Йосафата</i>	151
M. M. WAWRYK, OSBM, <i>Festum S. Josaphat in Ecclesia Rutheno-Ucraina</i>	171
A. FEDIUK, OSBM, <i>Il poema « Josaphatis » di G. Isakowicz</i>	184
P. P. PAVLYK, OSBM, <i>Nicola Contieri, il Postulatore e l'Autore della Vita di S. Giosafat</i>	201
P. ЛУКАНЬ, ЧСВВ, <i>Життєписи св. Йосафата в XVII віці</i>	217

II. DOCUMENTA: JOSAPHATIANA

A. ROCCHI, OSBM, <i>Memorie Grattaferratesi sulla canonizzazione di S. Giosafat</i>	220
A. G. WELYKYJ, OSBM, <i>La stampa romana del 1867 sulla canonizzazione di S. Giosafat</i>	254
A. G. WELYKYJ, OSBM, <i>Documenta historiam Reliquiarum S. Josaphat spectantia</i>	291
Ф. ЗАЯЦЬ, <i>Св. Йосафат у моїм житті</i>	371
A. G. WELYKYJ, OSBM, <i>Missa et Officium S. Josaphat in Ecclesia ritus latini</i>	384
Й. БОЦЯН, вп., <i>Йосафатіяна: Причинки до історії почитання</i>	441
М. М. ВАВРИК, ЧСВВ, <i>Йосафатіяна: Причинки до історії почитання</i>	511
М. М. СОЛОВІЙ, ЧСВВ, <i>Бібліографічний показник літератури про св. Йосафата</i>	532

III. MISCELLANEA: OECUMENICA

М. М. WAWRYK, OSBM, <i>De officio vestitionis et professionis in Ordine Basiliano S. Josaphat</i>	541
S. POLČIN, S. J., <i>Antoine Possevin, J. de Vendeville et Thomas de Jesus et les origines de la Propagande</i>	577

IV. BIBLIOGRAPHIA

<i>Argumenta articulorum slavlicorum in lingua latina</i>	597
---	-----

* * *

Elenchus editionum « <i>Analectorum OSBM</i> »: 1949-1967.	603
--	-----

MISSIO S. JOSAPHAT IN ECCLESIA EIUSQUE MOMENTUM

Fides et historia demonstrant S. Josaphat peculiarem habuisse missionem in Ecclesia Dei. Occasio huius anni jubilaris optimam praebet occasionem, ut hanc missionem definiamus nostrumque praesens volumen introductione apta ditemus.

Nostra sententia, Sanctum Josaphat habuisse quadruplicem missionem, secundum consilium Divinae Providentiae, quam hic breviter innuamus, supposita eius biographia.

Missio S. Josaphat his constabat momentis: I. *Instauratio et reformatio vitae monasticae in Metropolia Kioviensi*; II. *Confirmatio Unionis Berestensis Ecclesiae Ucrainae et Alboruthenae*; III. *Defensio primatus Romanorum Pontificum*, et IV. *Promotio unitatis Ecclesiae omniumque christianorum*. De singulis momentis nunc pauca verba sunt dicenda.

I. - INSTAURATIO ET REFORMATIO VITAE RELIGIOSAE

Divinae vocationi obtemperans, Josaphat anno 1604 monasterium Basilianorum Vilnense, fere desertum, ingressus est statimque plenam vigorosamque vitam monasticam, secundum optima quaeque exempla antiquitatis orientalis, ipse ducere cepit, in qua multum profecit et ad sese imitandum plurimos attraxit iuvenes, inter quos Josephum Velamin Rutskyj, futurum Metropolitam Kioviensem (1613-1637), qui vestigia Josaphat iam inde ab anno 1607 secutus est. Hisce duobus viris praeerantibus, mox monasterium Vilnense revixit et numero et disciplina religiosa, unde aliae comunitates vires et exempla sibi sumpserunt (Byten, Zyrovyci etc.), S. Josaphat rem promovente. Anima huius motus fuit S. Josaphat, cui Josephus Rutskyj externam dedit formam.

Annis 1616-1617, ipsis collaborantibus, reformatio Basilianorum stricte dicta cepit, et in primo Capitulo Generali, in loco dicto

Novhorodovyči congregato, communitas fere centum iuvenum religiosorum sibi ipsi dedit formam et normam: Congregatio Vilnensis SS. Trinitatis, quae dein, post fere 130 annos, Ordini Basilianorum Ruthenorum in tota Europa Orientali fundamento fuit, cuius reliquiae usque ad nostra perdurant tempora. Primam hanc formam anno 1617 S. Josaphat ut Archimandrita Vilnensis, et reformationis Vilnensis caput, iuravit acceptavitque, benedicente Metropolitana Josepho Velamin Rutskyj. Hic ortum habuit ille *Typicon* vere ecclesiasticum in Ecclesia Orientali, in quo vita contemplativa et activa in unum coaluit fructusque ferre cepit. Missio S. Josaphat in hoc precise fuit, ut vitam religiosam renovaret et ad fontes genuinos reduceret eamque necessitatibus Ecclesiae et populi christiani accommodaret, fere tribus saeculis cum dimidio decreta Concilii Oecumenici Vaticani II praecurrendo. Et in hoc stat prima missio S. Josaphat in Ecclesia Dei, quae fuit religiosa.

II. - CONFIRMATIO UNIONIS BERESTENSIS

Unio Ecclesiae Ucrainae et Alboruthenae cum Sede Petri, ann. 1595-6 inita et ratum habita, sequentibus quinque lustris duram habuit sortem, undique Nobilibus non unitis, et dein viribus cosa-
corum pressa. Tandem fere oppressa videbatur, dum regimen Regni Polono-Lithuani eam suis unice viribus reliquit, ipsum undique a vicinis obsessum ut debellatum. Imo, Romae de ipsa abolitione huius Unionis cogitabant, instantibus episcopis polonis. His in circumstantiis evenit excidium Vitebscense et mentes cordaque hominum ad resipiscentiam pertulit. Exinde incipit reviviscentia Unionis Berestensis, sanguine S. Josaphat regenerata. Hierarchia non unita, anno 1620 instaurata, de pacifica compositione dissidiorum cogitare cepit; Rex et nobilitas Poloniae vires resumpserunt, et primus agens in excidio Vitebscensi, Meletius Smotryckyj unionem cum Sede Romana acceptavit devenitque promotor pacificationis, ne « Rusj Russiam perderet » cum damno omnium. Omnia haec in martyrio S. Josaphat suam habent radicem suamque causam. Tandem aliquando, post fere unum saeculum difficultatum externarum, saec. XVIII currente, idea catholica in Europa orientali victoriam obtinuit et fere X millia millium fidelium inter

suos asseclas numeravit. Et nisi sors adversa sub finem saeculi XVIII progressum Unionis in regressum verteret, Europa orientalis, et praesertim Ucraina et Alboruthenia hodie catholicam unitatem ex integro servarent. Sed inperscrutabilia sunt Dei consilia! Missionem tamen suam S. Josaphat pro posse explevit cum laude, sanguine fuso.

III. - DEFENSIO PRIMATUS ROMANORUM PONTIFICUM

Inde a primis diebus post martyrium Josaphat, statim omnes de hoc martyrio in defensionem Primatus Romani Pontificis ut causa principali locuti sunt. Sub hoc aspectu etiam causa beatificationis huius martyris iam inde anno 1625 introducta fuit, et tandem post viginti annos (1643) eius beatificatio proclamata. S. Josaphat erat primus episcopus Ecclesiae, qui pro primatu romano martyr occubuit, et ut talis venerabatur. Sub hoc insigni Unio Berestensis vixit et victoriam reportavit.

Cum vero medio saeculo XIX ipsa Sedes Principis Apostolorum aggressa fuisset ab inimicis eius Primatusque romani, anno 1862 cogitatum est de S. Josaphat canonizando, ab roborandam ideam catholicitatis in mentibus hominum modernorum. Inde, B. Josaphat praeunte, et aliis viginti quatuor Beatis sequentibus, in decima octava centenaria die a martyrio SS. Apostolorum Petri et Pauli, die 29 junii 1867, sollemnis habita fuit canonizatio S. Josaphat, praesentibus fere quingentis Episcopis orbis terrarum, qui clara voce hanc canonizationem ad asserendum romanum primatum postularunt eamque tandem insolita pompa celebrarunt. Et tribus annis postea iidem Ecclesiae pastores sollemniter in Concilio Oecumenico Vaticano I primatum Romanorum Pontificum in constitutione prima de Ecclesia definiverunt.

Haec circumstantia nobis palam facit consilium inperscrutabile Dei, qui canonizationem S. Josaphat ut actum praeparatorium huius Concilii eiusque actorum per plus quam duo saecula servavit. Testimonium sanguinis S. Josaphat pro Romano Pontifice ut Capite Ecclesiae Christi eiusque apud Deum intercessio certo certius suum exercuit influxum in Patres Concilii Oecumenici Vaticani I, anno 1870.

IV. - PROMOTIO ECCLESIASTICAE UNITATIS

Quarta et ultima missio S. Josaphat in Ecclesia Dei reservata fuit temporibus nostris, id est Concilii Oecumenici Vaticani II, annis 1962-1965, ad quod ipse S. Josaphat, post periculosa itinera, per plus quam tria saecula protracta, appulit die 25 novembris 1963, dum in Aula conciliari Patres Concilii de schemate « de oecumenismo catholico » assidue disceptabant, quod tandem anno sequenti, die 21 novembris 1964, promulgarunt, ut « chartam magnam » conaminum omnium christianorum ad ecclesiasticam unitatem omnium christianorum redintegrandam.

Haec tempestiva et opportuna praesentia S. Josaphat in Concilio Oecumenico Vaticano II *in corpore* (post solemnem translationem eiusdem reliquiarum in basilicam S. Petri, et collocationem in viciniis confessionis S. Petri) nonnisi Providentiae Divinae attribuenda esse videtur, quae de sortibus christianorum curat et disponit, secundum promissionem Domini Nostri Jesu Christi, Ecclesiae Fundatoris et Capitis. Fides enim christiana eventus humanos in Ecclesia Christi in Praevidentia et Providentia Dei Omnipotentis et Supremi rerum creatarum Dispositoris collocat et explicat.

His dictis, de momento S. Josaphat in Ecclesia Christi sat superque dictum est. Et nostrum volumen nihil amplius indiget pro opportuna introductione. Finis enim huius voluminis non alius est, nisi ut contribuamus ad melius intelligendam vitam et operam huius magni Sancti Ecclesiae Universalis, eumque melius colamus et veneremur, orantes ut tandem aliquando « omnes unum sint et fiat unum ovile et unus Pastor ».

Romae, die 12 novembris, anno a Virginis partu MCMLXVII, a canonizatione S. Josaphat C.

P. ATHANASIVS G. WELYKYJ, OSBM
Protoarchimandrita

I. ARTICULI

A. G. Welykyj, OSBM

HISTORIA BEATIFICATIONIS ET CANONIZATIONIS S. JOSAPHAT

Dum annus centesimus a sollemni canonizatione S. Josaphat celebratur (1867-1967), expedit ub breviter historia eius in catalogum Sanctorum Ecclesiae Catholicae insertionis adumbretur. Etsi in omnibus biographiis S. Josaphat historia haec lectoribus proponitur, iuvat ut in hoc volumine iterum reproponatur, visis ultimis editionibus documentorum ¹.

Josaphat Kuncevyecz, anno 1580 in civitate Volodimiriensi in Volhynia (Ucraina) natus; anno 1604 vitam monasticam in monasterio SS. Trinitatis Vilnae (Lithuania) professus, ibidemque anno 1609 in presbyterum ordinatus; deinde Archimandrita eiusdem monasterii electus (1614-1617); tandem in Archiepiscopum Polocensem (Russia Alba) constitutus (1618), expletis 6 annis in regenda pascendaque archieparchia eiusque grege, die 12 novembris an. 1623 in civitate Vitebscensi pro fide catholica et primatu Romani Pontificis, sanguine fuso, occubuit. Et nondum expletis vi-

¹ Ex his editionibus considerandae sunt: D. DOROŽYNSKYJ, *Ex Actis Processus Canonizationis Gloriosi Martyris Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis* (excerpta ex processu an. 1637), in « *Opera Theologicae Societatis Ucrainorum* », Leopoli 1925, vol. I. - Varii articuli et documenta edita a J. Skruten, OSBM, in primo volumine « *Analecta OSBM* » Žovkva 1924-1927; A.G. WELYKYJ, *OSBM, S. Josaphat Hieromartyr. Documenta beatificationis et canonizationis*, vol. I: 1623-1628, Romae; IDEM, vol. II: 1629-1637, Romae 1955; IDEM, vol. III: 1637-1867, Romae 1967 (cit. DB, I; DB, II; DB, III).

ginti annis, die 16 maii 1643 beatus declaratus, tandem die 29 iunii 1867 an. in Sanctorum numerum fuit adnumeratus in universa Ecclesia colendus.

Missa proinde eius vita et opera, historiam eius glorificationis breviter et compendiose perstringamus.

I. - IN ODORE SANCTITATIS (1623-1628)

Corde fractus, inter universalem moerorem Ecclesiae, eiusdem « athlas » et « columna », « Russiae Athanasius » — Josephus Velamin Rutskyj, metropolita Kioviensis et Josaphati Kunccevyz Superior, nuntium Urbano VIII mittens, die 23 mensis decembris 1623 in haec praecise verba, opinionem de sanctitate Josaphat attestans, venit: « Primus annus summi Pontificatus Beatitudinis Vestrae coronatur martyrio magni antistitis Russiae Josaphat Cuncevitii, Archiepiscopi Polocensis. Is in visitatione suae dioecesis, quam in propria persona faciebat, Vitebsci 12 novembris anno praesenti 1623, die dominica, postquam ex officio matutino ex ecclesia ante diluculum exivit, et domi suae ad sacrum Missae officium, quod pontificaliter illa die celebraturus erat, disponere se coepit, a plebe illius civitatis tribus ferme horis hostiliter cum bombardis et alio telorum genere in domo sua episcopali oppugnatus, tandem expugnatus et crudelissime trucidatus est... Doleo ex hac parte, quod a me corporaliter ablatum sit is, qui mihi dextra manus erat; quod tamen per tam gloriosam mortem ablatum, gaudeo plurimum; certam quippe spem habeo potentius pro nobis operaturum in coelo, quam operari potuisset in terra. Et quia pro gloria Dei, pro sancta Unione, pro auctoritate Sanctae Sedis Apostolicae sanctus iste martyr vitam suam posuit, Tibi, Summo Sacerdoti, hanc hostiam vivam et immaculatam praesentamus, per Tuam Beatitudinem Deo Omnipotenti in sacrificium offerendam, ut ipse det incrementum huic negotio, quod nos sudoribus nostris plantamus et sanguine rigamus, tunc, quando erit beneplacitum ipsius »². Item die 27 ianuarii 1624, una cum tota hierarchia, ad Cardinalem Octavium Bandini scribens, affirma-

² *Documenta Beatificationis*, I, pag. 6-7.

bat: « certi sumus quod plus pro sancta Unione operabitur in coelis, quam operari potuisset in terris »³; die vero 30 ianuarii 1624 eadem hierarchia parata erat « vitam nostram cum sanguine protuli prouti iam unus ex nobis profudit pro fide catholica »⁴.

In margine huius declarationis, quae lecta fuit in congregatione generali Congregationis de Propaganda Fide die 30 aprilis eiusdem anni, notatum fuit manu Secretarii Francisci Ingoli: « Letta die 30 aprile 1624. Al Nuntio di Polonia che se li manda un Breve di Nostro Signore cum facultate subdelegandi con l'istruzione necessaria acciò che si faccia il processo della vita e morte dell'Arcivescovo Polocense unito e in specie della causa per la qual è stato ammazzato da scismatici per mandarlo poi autentico al Papa et che quanto prima può mandì un'immagine di detto Arcivescovo a Sua Beatitudine essendo paruto bene alla S. Congregatione di non lasciar questo fatto sepolto nell'oblivione. Se li manda anche una copia della vita di detto Arcivescovo mandata dal metropolita di Russia per istruttione sua a chi farà il processo. Certioretur metropolita latine de praedictis »⁵. Litterae de quibus mentionat Secretarius scriptae fuerunt die 4 maii 1624⁶.

Tota quaestio processus elaborata fuit in fundamento illius relationis de vita e morte Josaphat, quam Rutskyj Romam misit in litteris nuntii Varsaviensis sub dat. 22 februarii 1624⁷, quam alumni romani, Raphaël Korsak et Adrianus Podbereskyj Sacrae Congregationi praesentare debuerunt, et quae Romam tantummodo die 10 aprilis pervenit⁸. Post lectam relationem in Congregatione die 30 aprilis 1624, et expeditionem litterarum ad Nuntium et Metropolitam (die 4 maii), iam 31 maii Urbanus VIII concessit, ut litterae mandati extraderentur Nuntio ad processum confi-

³ DB, I, pag. 18.

⁴ DB, I, pag. 19.

⁵ DB, I, pag. 21; cfr; etiam in pag. 39-40: congregatio generalis S.C. de Prop. Fide.

⁶ DB, I, pag. 40 et 44-45.

⁷ Cfr. DB, I, pag. 35.

⁸ Cfr. DB, I, pag. 48: litterae Secretarii Francisci Ingoli de dat. 13.IV.

ciendum; revera tamen litterae hae tantummodo tempore posteriore exaratae sunt et mense ianuario 1625 Congregatio de Prop. Fide certiorabat Metropolitam de signata a Papa Urbano VIII instantia pro exaratione litterarum remissorialium, quae Sacrae Rituum Congregationi commissae sunt ⁹.

S. C. Rituum Abbati Maronitarum Victorino Scialach commisit, ut, visa relatione Metropolitanae Rutskyj, aptos appareret articulos de vita et morte Josaphat in litteras remissoriales inserendos. Revera, relationem Rutskyj fideliter sequendo, abbas Victorinus 13 Interrogatoria de testibus, de vita et miraculis, et 65 Articulos de vita Josaphat exaravit, quos die 25 septembris 1625 Praefectus S.C. Rituum, Franciscus Maria Monti firmavit, qui et decanus S. Collegii fuit, opportunis adiunctis mandatis ¹⁰. Litterae hae mandatae sunt ad Episcopum Vilnensem Eustachium Wollowicz, vel eo absente ad Antonium Sielava, Archiep. Polocensem, vel tandem ad Metropolitam Kioviensem. Res tamen ulteriores trahebat moras, etsi ipsa miracula a Josaphat patrata et Romae relata ¹¹, nec non Metropolita Rutskyj in executionem processus instabant ¹². Tandem mense decembri 1626 litterae remissoriales in manus Antonii Sielava pervenerunt ¹³.

Interim, anno 1627 plura evenerunt, quae processui conficiendo multum prodierunt; novis litteris exaratis concessum fuit uni tantummodo Commissario Apostolico, aliis impeditis, ad conficiendum processum procedere; hoc modo impedimenta Episcopi Vilnensis eiusque Suffraganei Georgii Tyszkewycz sublata fuerunt ¹⁴. Maximum tamen impulsus causae huic conversio Meletii Smotryckyj, pseudo-archiepiscopi Polocensis, et principalis causae

⁹ Cfr. DB, I, pag.58, nr. 46: ad Metropolitam totius Russiae.

¹⁰ Cfr. DB, I, pag. 63 (nota) et pag. 82-100: textus litterarum remissorialium.

¹¹ Cfr. ex. gr. sub dat. 26.III.1624, in DB, I, pag. 36, nr. 22, nec non litteras Antonii Sielava, ibid. pag. 65-69, sub dat. 20.XII.1626.

¹² Cfr. DB, I, pag. 61, nr. 48, sub dat. 30.IV.1625, etc.

¹³ Cfr. sub dat. 20.XII.1626, in DB, I, pag. 65, nr. 54.

¹⁴ Cfr. litteras R. Korsak sub dat. 1.XII.1627 et 12.III.1628, in DB, I, pag. 76, et 78, nr. 68, et 70.

excidii Vitebscensis, ad fidem catholicam mense iulio 1627 fuit. Josephus Rutskyj sequenti modo hanc gratiam exposuit, litteris ad Secretarium Franciscum Ingoli datis: « Ego nulli alteri quam sanguini Servi Dei Josaphat hanc conversionem adscribo, sicut e converso mortem eiusdem tamquam causae originali Rev.mo Meletio cum voce populi attribuo »¹⁵.

II. - PRIMUS PROCESSUS POLOCENSIS-VITEBSCENSIS (20.III - 1.IV.1628)

Tandem, omnibus difficultatibus et impedimentis superatis, die 20 martii 1628 Commissio Apostolica ad conficiendum processum remissorialem de vita, morte et miraculis Servi Dei Josaphat in cathedrali Polocensi convenit, et servatis servandis de iure et forma, ad interrogandos testes processit¹⁶. Praesentes aderant episcopi: Antonius Sielava, Georgius Tyszkewycz, Raphaël Korsak, nec non Archidiaconus Albae Russiae Nicolaus Sinickyj, delegatus Episcopi Vilnensis — ut Commissarii principales, nec non RR.PP. Gennadius Chmelnickyj et Gervasius Hostylovskyj, ambo ex Ordine Basiliano, ut iudices subdelegati a S.C. Rituum¹⁷.

Processus hic absolutus fuit decem sessionibus, ex quibus sex habitae fuerunt Polociae, et quatuor aliae sessiones in civitate Vitebscensi sunt absolutae. Publice, in ecclesia, coram Iudicibus et populo examinati fuerunt 155 testes, ex quibus 80 Polociae cum 3 testibus iudaeis, qui in palatio archiepiscopali separatim interrogati sunt. Diebus 23-24 martii visitatio corporis Servi Dei locum habuit, praesente populo et seipsum eius intercessioni et protectioni commendante. Plura alia signa devotionis Polociae, et dein Vitebsci prodierunt, de quibus referunt acta Processus¹⁸. Exceptis testibus et actibus paratis, Processus hic Romam transmissus fuit

¹⁵ Cfr. DB, I, pag. 75, nr. 67: litterae Rutskyj sub dat. 10.VII.1627.

¹⁶ Cfr. primus Processus in DB, I, pag. 79-81.

¹⁷ Cfr. ibidem, pag. 118: attestatio de prima sessione Commissionis die 20 martii 1628.

¹⁸ Cfr. DB, I, pag. 191-195: quae facta sunt Polociae post absolutum Processum; DB, I, pag. 217-219: eventus Vitebscenses die 1 aprilis 1628, in sessione decima et ultima, ubi de poenitentia Vitebscensium agitur.

et in Sacra Congregatione de Prop. Fide primum et dein in illa SS. Rituum ex parte formali et reali examinatus fuit. Post eius aperationem (mense februario 1629), quaedam dubia de eius validitate surrexerunt, de quibusdam nempe formis non observatis vel non debite relatis in actis. Examen processus et dubiorum usque ad annum 1635 protrahebatur, quo anno S.C. Rituum decretum pro novo processu conficiendo edidit¹⁹. Interim aliis viis difficultatibus obviandis tentatum est.

III. - PRIMUS PROCESSUS ROMANUS (6-10.XI.1629)

Ut primis difficultatibus obviam iret nec non testimonia quorundam testium Romae residentium colligeret, causae Servi Dei Josaphat postulator, a Metropolita Kiovensi deputatus, nempe Nicolaus Nowak, basilianus et causarum Ecclesiae Unitae in Urbe procurator²⁰, S. Congregationem de Prop. Fide expetivit, ut Protonotarium Apostolicum Laurentium Corsi ad excipiendos testes deputaret, qui — obtento mandato — die 10 novembris 1629 quatuor excepit testes: Nicolaum Lenczycki, S.J., et tres alumnos ex Ordine Basiliano: Nicephorum Losovskyj, Philonem Tyszkevycz et Jacobum Oranskyj. Tamen anno 1631 processus hic reiectus fuit a S.C. Rituum, ob dubiam facultatem Laurentii Corsi²¹.

IV. - SECUNDUS PROCESSUS ROMANUS (5-12.III.1632)

Ad corrigendos defectus formae primi processus romani, idem P. Nicolaus Nowak, obtentis omnibus facultatibus, institit pro conficiendo secundo processu romano ad examinandos testes Romae degentes. Ideo die 5 martii 1632, coram Iudicibus remissorialibus in Vicariatu Urbis deputatis, comparuit P. Nowak, et de 17 articulis et 19 interrogatoriis de vita et morte Josaphat, a se

¹⁹ Cfr. DB, II, pag. 1921: decretum S.C. Rituum de dat. 19.VI.1635.

²⁰ Cfr. A. G. WELYKYJ, OSBM, *Procuratores negotiorum Ecclesiae Ruthenae in Urbe*: II. Primus « Procurator negotiorum Ecclesiae Ruthenae » in Urbe: P. Nicolaus Novak: 1626-1633, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 62-78.

²¹ Cfr. DB, II, pag. 37, nr. 111: decisio S. C. Rituum invalidans processum Romanum.

praesentatis et acceptis, tres testes examinari postulavit, qui et examinati fuerunt coram Excel. mis Episcopis Hectore Diotallevio, Sanctae Agathae, et Caesare Ventimilio, Terracinensi. Comparueunt ideo: olim Nuntius Varsaviensis, Joannes Lancellotti²², Nicephorus Losovskyj, Basilianus, alumnus romanus, et quidam nobilis polonus Albertus Wodessa, qui lingua polona, praesente interprete, deponebat. Etsi pauca tantummodo in re ipsa novi testes hi dixerunt, processus hic omni exceptione ex parte formae maior fuit²³, et inter acta beatificationis Josaphat connumeratus est.

His omnibus innixa, S.C. de Prop. Fide, sub finem anni 1632 institit, ut causa Josaphat ulterius promoveatur²⁴; hoc idem novus postulator causae, ep. Pincensis et metropoliae Kioviensis Coadiutor — Raphaël Korsak annis 1633-1634 assidue postulabat. Ideo Processus supra dicti in Sacra Romana Rota examinati fuerunt, quae Relationem suam Urbano VIII praesentavit, de validitate nempe processuum, de vita et martyrio nec non de miraculis Servi Dei²⁵. Praeter hanc favorabilem Relationem Auditorum Rotae, alia item documenta de vita et martyrio, nec non de miraculis exarata fuerunt in S.C. Rituum, cura et instantia Raphaëlis Korsak²⁶, cum omnibus allegatis summaris facti et iuris. Sed his omnibus non obstantibus, ad maiorem securitatem, S.C. Rituum die 19 iunii 1635 decrevit, ut ad novum processum Polocensem procedatur, secundum novas litteras remissoriales die 7 septembris signatas²⁷. Hisce cum litteris et commendationibus causae rediit Raphaël Korsak sub finem anni 1635 in patriam, re infecta, ad novum Processum apparandum.

²² Nuntius Varsaviensis annis 1622-1627.

²³ Revera formalitates iuridicae quasi exaggeratae apparent et consultationem in prima parte difficilem reddunt, praesertim quod spectat diversa iura; cfr. totum Processum in DB, II, pag. 42-78, nr. 117.

²⁴ Cfr. DB, II, pag. 78, nr. 118: decisio S. C. Prop. Fidei de dat. 16.XI.1632.

²⁵ Cfr. DB, II, pag. 149-191, nr. 132.

²⁶ Cfr. DB, II, pag. 84-103: de validitate Processuum; pag. 103-148: de martyrio e de causa martyrii.

²⁷ Cfr. litteras remissoriales in DB, II, pag. 203-205: in secundo processu Polocensi.

V. - SECUNDUS PROCESSUS POLOCENSIS (12-25.VIII.1637)

Variis negotiis Ecclesiae et metropoliae praepeditus, causae postulator, Raphaël Korsak, tantummodo post obitum Coadiuti, Josephi Velamin Rutskyj, anno 1637 die 5 februarii subsecutum, et post firmatam iurisdictionem suam, ad processum novum conficiendum procedere valuit sub fine mensis iulii an. 1637. Ideo diebus 12-25 mensis augusti 1637 examinati fuerunt Polociae octo testes vocati, secundum 25 interrogatoria et 20 articulos, qui in litteris remissorialibus die 7 septembris 1635 exarati fuerunt²⁸. Examinati fuerunt coram Commissariis delegatis, canonicis Vilnensibus — Adamo Szczyt et Alberto Sielawa, et praesente subpromotore fidei Stephano Dyczkovskyj sequentes testes: P. Genadius Chmelnyckyj, OSBM, hegumenus Novogrodensis, P. Stanislaus Kosinski, Soc. Jesu, D. Michaël Tyszkiewicz, vice iudex Palatinatus Polocensis, D. Emmanuel Cantacuzenus, olim maior domus Josaphat, D. Joannes Diahilewicz, notarius Polocensis, D. Dorotheus Achramowicz, consul Polocensis, D. Joannes Jakowlewicz Chodyka, consul Polocensis, et P. Dorotheus Lecikowicz, OSBM, olim archidiaconus Servi Dei²⁹; peracta die 21 augusti 1637 visitatione corporis, et adiunctis aliis testimoniis et documentis antiquioribus, processus hic sub finem anni 1637 Romam transmissus fuit ad S.C. Rituum, quae omnibus aliis in forma inventis, tamen defectum s.d. processus « de non cultu » adinvenit, et Metropolitanae Kioviensi Raphaëli Korsak commisit, ut hunc brevem processum, iuxta novas litteras remissoriales, conficeret.

VI. - TERTIUS PROCESSUS POLOCENSIS (an. 1639)

Tertius processus Polocensis, anno 1639 celebratus, pro scopo habuit, ut testimonium perhiberet de non cultu quodam prohibito ad sepulchrum Servi Dei exercito. Processus hic remissus fuit ad

²⁸ Cfr. in initio secundi Processus Polocensis: DB, II, pag. 206-215.

²⁹ Depositiones testium in lingua latina cfr. DB, II, pag. 215-331; in lingua polona cfr. D. DOROŻYNSKYJ, *Ex Actis Processus Canonizationis...*, Leopoli 1925.

Archiepiscopum Polocensem Antonium Sielava, qui P. Heliam Zaorskyj in Subpromotorem fidei delegavit; procuratorem vero causae P. Nicanor Kotarskyj egit. Hi, quatuor testibus examinatis, omnia quae speciem cuiusdam cultus praeseferebant amoverunt, nudis parietibus relictis; omnia vota, tabellae, imagines in sacristia cathedralis Polocensis reposita fuerunt. Actis de processu confectis, et rite obsigillatis, cursori commissum est, ut processum Romam deferret; qui cursor nullus alius fuit quam ipse Raphaël Korsak, qui sane tunc tempore (mense septembri-octobri 1639) Romam ad limina apostolorum visitanda proficiscebatur. Die 19 novembris 1639 processus hic in S.C. Rituum examinatus fuit et validus repertus³⁰; unde causa Polocensis Servi Dei Josaphat iam velociter progredi coepit.

VII. - DECRETUM BEATIFICATIONIS (16.V.1643)

Instante Metropolita Raphaël Korsak, qui tunc temporis Romae commorabatur, imo in Urbe in augusto 1640 obiit³¹, causa Josaphat Cuncevitii iam velociter progrediebatur ad suum felicem exitum, i.e. ad Beatificationem. In ianuario 1641 validitas Processuum Polocensium (secundi et tertii) in S.C. Rituum agnita fuit; die 2 martii Urbanus VIII benigne concessit, ut ulterius progrediatur, non expectatis peculiaribus congregationibus³². Inde, paratis positionibus et summariis actorum et documentorum, causa martyrii Josaphat examinata fuit mense augusto-septembri 1642, et decretum fuit: constare de martyrio et causa martyrii; mota vero quaestione de necessitate miraculorum in causa martyrum, decretum fuit, pro maiori probatione, examinanda esse miracula a Servo Dei Josaphat patrata; selectis proinde quinque miraculis iisque examinatis in S.C. Rituum, die 22 novembris 1642 decretum est: constare de miraculis. His peractis, S.C. Rituum die 14 decembris 1642 decretum edixit: « posse dictum Servum Dei Josa-

³⁰ Cfr. DB, III, Romae 1967, sub an. 1639.

³¹ Cfr. A. G. WELYKYJ, OSBM, *Annus et dies mortis Metrop. Raphaëlis Korsak*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 145-160, Romae 1949.

³² Cfr. DB, III, Romae 1967.

phatum Beatorum martyrum cathalogo adscribi, et ad solemnem ipsius canonizationem quandocumque deveniri »³³. Hoc decreto innixum, et postquam merita S.C. de Prop. Fide debita in hac causa sublineata fuerunt in consistorio secreto die 12 ianuarii 1643 habito, nec non commissa celebrationis festivitate in honorem Servi Dei beatificandi in Urbe Praefecto S.C. de Prop. Fide³⁴, — tandem die 16 maii 1643 prodiit Breve Urbani PP. VIII, « *In Sede Principis* », quo Josaphat « in posterum beatus nuncupari, atque ab omnibus monachis dicti Ordinis Sancti Basilii ubique terrarum existentibus nec non in omnibus ecclesiis dioecesis et provinciae Polocensis, ac totius Metropolis Russiae a quibuscumque sacerdotibus tam saecularibus, quam regularibus die natalis ipsius duodecima mensis novembris officium, et Missa de communi unius martyris Pontificis recitari respective ac celebrari iuxta rubricas Breviarii et Missalis romani, nec non graeci seu rutheni ab Apostolica Sede approbati valeat... »³⁵.

VIII. - CONAMINA SOLLEMNIS CANONIZATIONIS (1644-1864)

Sollemnitatibus Romae, Vilnae, Polociae in honorem Beati Josaphat peractis³⁶, causa canonizationis eius paululum quievit. Mox tamen, inde ab anno 1648, in Polonia, Ucraina, Bielarussia nec non in toto septentrione moscovitico et suecico, bellis intestinis exortis, de canonizatione vix cogitari potuit. Imo, inde ab anno 1654 ipsum corpus beatum in periculo erat, ne ab exercitu mosco-

³³ Decretum hoc postea quasi ad verbum reasumptum fuit in Bulla beatificationis Urbani PP. VIII, sub dat. 16.5.1643: « *In sede principis* »; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, vol. I, Romae 1953, pag. 521, nr. 459.

³⁴ Cfr. DB, III, Romae 1967, mense ianuario.

³⁵ Cfr. supra, nota 33: « *In sede principis* ».

³⁶ Non videtur festum fuisse Romae celebratum, ob absentiam Praefecti S. C. de Prop. Fide, Antonii Barberini; cfr. DB, III; in celebratione Vilnae habita in ecclesia SS. Trinitatis, die 29 novembris 1643, praesentes fuerunt Rex et Regina Poloniae (Vladislaus IV et Cecilia-Renata), qui tunc a die 21 novembris Vilnae commorabantur; cfr. *Encyklopedyja Powszechna*, vol. 5, pag. 12.

vitico, Russiam Albam et Lithuaniam invadente, destrueretur. Pacatioribus tamen temporibus adventis, cura episcopi Chelmensis nec non administratoris Metropoliae Kioviensis simulque Archiepiscopi Polocensis — Gabrielis Kolenda, primae instantiae Romae factae fuerunt pro canonizatione Beati Josaphat, innixae decreto Urbani VIII, quod « ad solemnem ipsius canonizationem quando-cumque deveniri » potest³⁷. Proinde, annis 1662-1667, instanter variis occasionibus postulatum est, ut beatus Josaphat cathalogo Sanctorum universae Ecclesiae adscribatur. Lator huius instantiae ex parte hierarchiae ruthenae iam anno 1662 P. Pachomius Ohilevycz, OSBM, fuit³⁸, cui inde ab anno 1664 subsecutus est episcopus Chelmensis Jacobus Susza (1652-1685), qui — collectis quamplurimis litteris postulatoriis: a Rege et Regina Poloniae, ab Imperatore S. Romani Imperii Leopoldo I, nec non ab episcopis et magnatibus praesertim Lithuaniae, anno 1664 Romam pervenit ibique fere duobus annis permansit, hac praecipue causa occupatus³⁹; hunc in finem etiam biographiam Beati Josaphat Romae exaravit publicique iuris fecit anno 1665⁴⁰. Post eius discessum ex Urbe anno 1666, causa haec fere ad annum 1678 iterum ite-

³⁷ « *In sede principis* », de dat. 16.5.1643; cfr. supra, nota 33.

³⁸ Dein Protoarchimandrita Ordinis Basiliani ann. 1674-1679; cfr. M. M. WOJNAR, OSBM, *De Protoarchimandrita Basilianorum*, Romae 1958, pag. 264-266, ubi dantur breves notitiae biographicae. De his instantiis cfr. DB, III, Romae 1967, sub anno 1662.

³⁹ Jacobus Susza, episcopus Chelmensis (1652-1685); tempore suae commorationis romanae (1664-1666) plurima egit in favorem Ecclesiae unitae et Ordinis Basiliani, cuius erat Protoarchimandrita 1661-1665; hic, Romam properans, secum ferebat plurimas litteras postulatorias pro canonizatione Beati Josaphat; cfr. DB, III, sub anno 1664-1667. Romae primam biographiam marioris momenti exaravit lingua latina, s. t. *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii...*, Romae 1665, ut causam Josaphat acceleraret; item aliam biographiam composuit magni adversarii S. Josaphat, Smotryckij, sub tit. *Saulus et Paulus Ruthenae Unionis sanguine Beati Josaphat transformatus sive Meletius Smotriscius Archiepiscopus Hieropolitanus, Archimandrita Dermanensis Ord. S. Basilii M.*, Romae 1666. - M. M. WOJNAR, OSBM, *De Protoarchimandrita Basilianorum*, Romae 1958, pag. 261-262.

⁴⁰ Cfr: notam 39.

rumque movebatur⁴¹. Instantiae hae in eo erant, ut causa non quidem iterum repropo-neretur, sed ut ipsa solemnitas pararetur. Dum enim causa canonizationis in se ipsa et in re nullam habuit difficultatem, impedimento tamen erant sat magnae expensae pro solemnitate canonizationis celebranda, secundum morem tunc vigentem. His tamen hierarchia ruthena, expensis pro defensione iurium exhausta, vix sufficere valuit; ideo iterum iterumque instatum est, ut Beatus Josaphat cuidam Sancto proclamando societur et ita expensae minuantur vel saltem dividantur⁴². Conamen tamen hoc nullum habuit effectum, et usque ad annum 1862 causa haec fere omnino quievit⁴³.

Interim tamen, reliquiis Beati in sedem suam Polocensem anno 1667 restitutis, cultus eius in populorum mentibus magis magisque radicabatur. Officium eius in Missalia Ruthena inde ab anno 1692 introductum est, et dein ad totum Officium Divinum extensum⁴⁴; commemoratio eius in eparchias Leopoliensem et Peremyliensem recenter unitas (1692, 1700) introducta, in signum unionis cum Ecclesia Romana⁴⁵; festum eius, propter commoditatem et concursum populi, in diem 16 septembris (vet. kalendarii) translatum⁴⁶; dies festi et altaria indulgentiis ditata, canticorum popularium usus, eiusque imagines etc. diffusae.

Tamen, postquam Lithuania, Russia Alba, Ucraina et Poloniae pars in dominium venit Moscoviae (1772-1795), cultui huic sat multa opponebantur impedimenta, ob adversam non catholico-

⁴¹ Cfr. DB, III, Romae 1967; variae instantiae fere uniuscuiusque anni.

⁴² In hoc instabant tum Jacobus Susza, tum postea etiam Cyprianus Zochowskyj, sed frustra.

⁴³ Ob adversa tempora et fere periodica bella in oriente europeo, et post annum 1772 ob divisionem Regni Poloniae, cuius pars orientalis (Bielarusja et Ucraina) cessit dominio moscovitico, Ecclesiae catholicae adverso.

⁴⁴ Ex. gr. Missale s.d. Zochowscianum an. 1692, sub die 16 septembris V.S. Cfr. articulum P. M. WAWRYK, OSBM, *De festo S. Josaphat in Ecclesia Rutheno-Ucraina*, in praesenti volumine.

⁴⁵ Cfr. DB, III, Romae 1967, sub ann. 1691-1693.

⁴⁶ Cfr. M. WAWRYK, OSBM, *art. cit.*, in praesenti volumine, ubi de hac re amplissima datur elucidatio.

rum mentem, vel tandem ob spiritum rebus religionis offensum, qui etiam in civitatibus catholicis semper magis magisque grassare coepit, saeculo praesertim XIX, sub influxu rationalismi et Josephinismi ⁴⁷. Exinde cultus Beati Josaphat in tota Europa orientali languescere coepit.

IX. - SOLEMNIS BEATI JOSAPHAT CANONIZATIO (29.VI.1867)

Tantummodo post annum 1860 causa canonizationis Beati Josaphat iterum excitata est, et quidem in Archimandria Cryptoferratensi. Anno 1861 quidam monachi basiliani cryptoferratenses, decreto beatificationis viso, de canonizatione Beati cogitare coeperunt, et in primis P. Nicolaus Contieri et P. Toscani, eamque in S.C. Rituum exposuerunt, ut et noster Beatus iungatur sollemni actui canonizationis s.d. martyrum Japonensium; sed quia causa eorum iam absoluta exstitit, nec ulterius protrahi potuit, causa Beati Josaphat iterum remissa fuit. Tandem cum anno 1863 Pius PP. IX suam expressit voluntatem de aliis sanctis viris catalogo Sanctorum adscribendis, etiam de Beato Josaphat sermo est institutus, proponente Secretario S.C. Rituum Dominico Bartolini ⁴⁸. Die 28 ianuarii 1864 cardinalis Urbis Vicarius Patrizi relator causae Beati Josaphat nominatus fuit, qui mox, die nempe 5 februarii, duos postulatores causae: P. Michaëlem Dombrowski, basilianum olim Provincialem superiorem Provinciae Polonae, et P. Nicolaum Contieri, monachum cryptoferratensem, designavit simul cum procuratore causae — De Dominicis-Tosti. Hi, studiis praemissis, causam proposuerunt, adiectis summariis documentorum. Die 8 ianuarii 1865 S.C. Rituum quaestionem « de tuto » examinavit et affirmavit. Sed quaedam agitationes politicae et nationa-

⁴⁷ Cfr. art. M. WAWRYK, OSBM, *De festo S. Josaphat in Ecclesia Rutheno-Ucraina*, in praesenti volumine, ubi adducuntur signa huius decadentiae.

⁴⁸ Cfr. de hac re testimonium monachi basiliani cryptoferratensis, nec non opus ipsius D. BARTOLINI, *Commentarium actorum omnium canonizationis sanctorum Josaphat Kuncewicz Rutheni Polocensis Martyris, Petri de Arbues etc.*, Romae 1868, vol. I-II; cfr. etiam DB, III, Romae 1967, ubi documenta relativa adducuntur per extensum, sub dat. 1864.

les proclamationem decreti « de tuto » paululum retardarunt et tantummodo die 2 maii 1865, Missa graeca in Collegio S. Athanasii audita et sermone habito, Pius IX decretum « de tuto » edidit⁴⁹. Exinde nisi iam ipsa solemnitas canonizationis parari coepit, quem in finem tertius etiam Postulator, ep. tit. Nazianzenus — Josephus Sembratovycz, tunc Romae degens, assumptus est⁵⁰. Colligebatur interim ubique terrarum pecunia necessaria pro solemnitate Romae celebranda; P.N. Contieri vitam Beati Josaphat parare coepit; imagines efformabantur et inter fideles distribuebantur. Interim, die 11 maii 1866 in consistorio secreto iterum Patres Purpurati interrogabantur, ut sententiam suam de canonizatione Beati Josaphat exprimerent; idem factum est etiam diebus 12 iunii in consistorio semipublico et tandem 26 iunii 1867 in consistorio publico⁵¹, quibus occasionibus Pius PP. IX consessum allocutus est. Tandem die 29 iunii 1867, in sollempnitate SS. Petri et Pauli, quorum tunc 1800 anniversaria martyrii ubique terrarum celebrabatur dies, Beatus Iosaphat, simul cum aliis 24 martyribus et beatis variorum Ordinum et Congregationum in catalogum Sanctorum adlectus est, de quo Bulla Pii PP. IX « *Splendissimum Orientalis Ecclesiae* », die 6 iulii edita, solempne perhibet testimonium, « ad perpetuam rei memoriam »⁵².

⁴⁹ Cfr. DB, III, sub anno 1865.

⁵⁰ In principio duo tantummodo erant postulatotes, sed cum hierarchia ucraina Haliciensis conquerebatur de hac re, additus fuit etiam tertius postulator - Sembratovycz, qui tunc Romae commorabatur et episcopum ordinantem pro Orientalibus in Urbe egit. Nominatus ep tit. Nazianzenus die 27.III.1865, consecratus Leopoli 11.VI.1865, statim Romam vocatus fuit, ad varia negotia Ecclesiae Ucrainae in Urbe promovenda; cfr. IR. NAZARKO, OSBM, *Metropolitae Kiovienses et Halicienses* (1590-1960), Romae 1962, pag. 195-203 (in lingua ucraina).

⁵¹ Cfr. de hac chronologia opus A. GUÉPIN, *Un Apôtre de l'union des Eglises au XVII siècle. Saint Josaphat et l'Eglise gréco-slave en Pologne et en Russie*, t. II, Paris-Poitiers 1897, pag. 487-497.

⁵² Cfr. *Documenta Pontificum Romanorum*, vol. II, pag. 414-425, nr. 958, et DB, III, Romae 1967, sub anno 1867.

X. - SOLEMNITATES IN HONOREM S. JOSAPHAT HABITAE

Canonizationis solemnissima pompa peracta, Urbs primas praeripuit palmas in exorando honorandoque novo Sancto. Ideo iam diebus 13-15 iulii triduo solemni in ecclesia S. Athanasii in Urbe clerus populusque romanus honorem S. Josaphat exhibuit; prima die pontificaliter litavit in honorem Sancti Josaphat Archiepiscopus Leopoltanus Spiridon Lytvynovycz, adsistente Episcopo tit. Nazianzeno Josepho Sembratovycz; secunda die S. Missa ritu latino fuit celebrata, sermonem dicente P. Hieronymo Kajsiewicz, Superiore Generali Congregationis Resurrectionis; tertia dies coonestata fuit S. Liturgia a patriarcha Antiocheno melchitarum cum adsistentia quatuor episcoporum proprii ritus celebrata, dum in functione vespertina Ill. mus Calixtus Giorgi sermonem panegyricum pronuntiavit, et cardinalis Reisach benedictionem eucharisticam persolutus est. Triduo durante plurimi cardinales, episcopi et sacerdotes saeculares regularesque ex Oriente et Occidente S. Liturgiam in ecclesia S. Athanasii in honorem S. Josaphat celebrant, dum horis vespertinis imago Sancti in facie ecclesiae S. Athanasii luminibus collustrata apparebat populi que admirationi exponebatur⁵³. Postridie vero Collegium Graecorum de Urbe romanos saeculares spiritualesque sollemni excepit academica solemnitatem, praesidente patriarcha Antiocheno. Hoc fere tempore Leopoli solemne triduum habitum fuit diebus 12-14 iulii, sub auspiciis Nuntii Apostolici Vindobonensis Falcinelli-Antoniacci, intervenientibus clero et populo trium rituum: rutheni, latini et armeni (ibid.). Hoc eodem anno Basilianorum familia cryptoferratensis, solemnisime translata insigniori reliquia S. Josaphat, triduoque peracto, diem 20 octobris unoquoque anno celebrandam in proprio ritu instituit, Sanctoque Josaphat Officium peculiare exaravit, auctore P. Nicolao Contieri, quod anno 1868, die 23 iulii pro Basilianis Cryptoferratensibus probatum fuit⁵⁴. Defuit tamen in hoc choro laudum patria S. Josaphat: civitas eius natalis — Volodymyr, Vilna, ubi habitum religiosum basilianum induit, Polocia, ubi thro-

⁵³ Cfr. A. GUÉPIN, *op. cit.*, vol. II, pag. 498-501.

⁵⁴ *IBID.*, pag. 500.

num archiepiscopale ascensus est, et Vitebsk, ubi testimonium veritati perhibuit, sanguine fuso. Nec ipsum eius corpus in ecclesia Bialensi asservatum publica veneratione dignoque honore coli potuit. Opus enim eius: Ecclesia nempe in Alba Russia unita, nec non eiusdem religiosa Basilianorum familia, iniuria temporum et locorum oppressa, laudes dignas suo pastori et alumno texere non valuit.

Imo, anno 1873 sacrum ipsius corpus ex altari depositum, clam in occulto receptaculo absconditum manere debuit, feliciora tempora expectans, donec Vindobonae (1916), et demum in basilica S. Petri cultui publico universae Ecclesiae expositum est, dum Concilium Oecumenicum Vaticanum II celebrabatur, die nempe 25 novembris 1963.

Utinam aliquando, itinere hoc peracto, tandem in patria et familia religiosa debitum inveniat honorem et quietem!

I. I. Патрило, ЧСВВ

ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ - ПОМІЧНИК І АРХИЄПИСКОП ПОЛОЦЬКИЙ

Спосіб вибору та йменування Єпископів ніколи не був однаковий і ніколи не залишився незмінний через довший період часу. Від виборів, у яких брало участь духовенство і миряни, дуже скоро — за малими виїмками — прийнято встановлену Вселенськими Соборами практику: на Заході введено пряме йменування Апостольським Престолом, а на Сході ролю виборця перейняв ієрархічний Синод.

Св. Йосафат Кунцевич був іменований Помічником і Архiepіскопом Полоцьким на основі тодішньої діючої в Київській Митрополії практики, яка не в усьому відповідає уявленням деяких авторів¹ та навіть різнилася від того способу, який встановлено в найновішому східньому праві Католицької Церкви².

I. - ІМЕНУВАННЯ ЄПИСКОПІВ У СХІДНІЙ ЦЕРКВІ

Справою йменування єпископів займався вже перший Вселенський Собор, Нікейський I, з 325 року, який в одній з своїх 20 постанов ухвалив, щоб владик вибирали всі єпископи даної церковної області (провінції), а принайменше синод трьох єпископів, а інші були обов'язані подавати свою згоду на письмі; затвердження вибору належало до митрополита області³. Те саме ухвалено

¹ *Енциклопедія Українознавства*, словникова частина, стор. 655.

² *Motu Proprio «Cleri Sanctitati»* 1957.

³ «*Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem, modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et absentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum, quae geruntur*

й на Антіохійському Синоді в 341 р., в 19-му каноні, з додатком, щоб на цьому Синоді брали участь всі священники тієї церковної області ⁴.

На другому Нікейському, тобто VII Вселенському Соборі в 787 р., покликуючись на постанову першого Нікейського Собору, в третьому каноні подано ще й заборону приймати вибір з рук князів, під карою уневажнення поставлення такого єпископа ⁵. Ще виразнішими словами таку ухвалу повторено і на червертому Константинопольському Соборі, тобто VIII Вселенському, в 869 р., виключаючи каноном 22-им будьяку участь світських людей, залишаючи за мирянами тільки чисто фізичну присутність ⁶.

Але в Константинопольському патріархаті ці постанови вважали скоро докорінних змін, бо майже всі єпархії стали підчинені прямій судовласті патріарха, а митрополити задержали тільки самий титул, без будьякої влади; вибір і назначення єпископів зарезервовано патріаршому Синодові, а потвердження і висвяту — самому патріархові ⁷. Вибір єпископів на провінційних Синодах зберігся тільки в деяких митрополіях, які і далі заховали ще деякі митрополічі права і владу, а не зістали, як інші, тільки почесним титулом.

До тих нечисленних митрополій належала теж і Київська митрополія, яка, на ділі, була архієпископством, майже як архієпископство Кіпрське чи Болгарське, по знесенні патріархату, і в якій Київські Владики носили титул Митрополита — Архієпископа ⁸.

per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo». FONTI, Fascicolo IX, *Discipline General Antique*, t. I, 1, par Pericles P. JOANNOU, 1962, p. 26.

⁴ ІВІДЕМ, t. I, 2, p. 119.

⁵ «Omnis electio a principibus facta episcopi aut presbyteri diaconi, irrita maneat secundum regulam quae dicit: «si quis episcopus saecularibus potestatibus usus, ecclesias per ipsos obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant». Oportet enim ut qui provehendus est in episcopum, ab episcopis eligatur, quemadmodum a sanctis patribus qui apud Nicaeam convenerunt, in regula definitum est...»; ІВІДЕМ, t. I, 1, p. 250-251.

⁶ ІВІДЕМ, p. 333.

⁷ Соколов І. І., *Епархіальное управление в праве и практике Конст. Церкви настоящего времени*, С. Петербург 1907, ст. 101-102.

⁸ Пор. різні документи в «*Архив Юго-Западной России издаваемый временною Коммиссией для разбора древних актов*», Київ 1859-1904, Ч. 1, том X, чч. 39, 47, 50, 52, 54, 55, 56; *Акты относящиеся к истории Западной России*,

II. - ВИБІР Й ІМЕНУВАННЯ ЄПІСКОПІВ В КИЇВСЬКІЙ МИТРОПОЛІЇ ПЕРЕД БЕРЕСТЕЙСЬКОЮ УНІЄЮ 1596 р.

Спочатку в Київській митрополії практика вибору та йменування всіх єпископів була подібною до постанов Вселенських Соборів. За винятком небагатьох єпископів, які були безпосередньо прислані з Візантії, на початку християнського періоду, всі інші єпископи були назагал вибрані самими єпископами та митрополитом⁹.

Деякий вплив у цих виборах, хоч не все однаковий, мали теж князі, які часом давали дозвіл на самі вибори, а деколи й впливали на їхній вислід, предкладаючи свого кандидата. Крім того, в деяких містах чималий голос здобули собі теж представники церковних громад, як світські так і духовні¹⁰, що головню стосувалося Новгороду Великого, в якому, за словами історика В. Заїкіна, розвинувся зовсім інший як на Півдні соціальний та політичний устрій¹¹.

Однак, деякі автори надто перенаголошують цей вплив церковних громад, нав'язуючи його до « ознак церковної соборности », яка мала б характеризувати давній устрій Київської Митрополії¹². Вислів з літописного оповідання: « недостойно наскакувати на святительський чин, тільки кого Бог покличе, князь захоче та люди », і слова кн. Всеволода III (1178): « не вибрали його люди землі на-

собрание и издание Археографической Коммиссією, СПб., IV, чч. 14, 24, 25, 31, 32, 44, 48, 51, 64, 68, 87, 137, 143, 153, 175, 176, 234; *Акти относяцієся к истории Южной и Зап. России*, СПб., II, чч. 40, 41, 49;

РАТКУЛО I., *Archiepiscopi-Metropolitani Kiievo-Halicienses*, Romae 1963, pp. 24, 51-56.

⁹ LOZOVEI P., *De Metropolitanorum Kioviensium Potestate*, Romae 1962, p. 54-64.

¹⁰ Власовський І., *Нарис історії Укр. Прав. Церкви*, I, 1955, стор. 46, 178; Лотоцький О., *Укр. джерела церковного права*, 1931, стор. 192; *Архив Юго-Зап. Р.*, ч. I, том IV, ч. 140; Петрушевич А., *Сводная літопись*, I, стор. 48-52; Марневич Г., *Выборное начало в духовенствѣ в древне-русской, преимущественно юго-зап. Церкви до реформи Петра I*, в «Труди Київской Дух. Академіи», 1881, III, стор. 270-272, 511. — В нас це передусім відноситься до практики вибору єпископа у самому Львові.

(STASIW M., *Metropoliia Haliciensis*, 1960, p. 87, 210).

¹¹ Заїкин В., *Участіє свѣтскаго элемента в церковном управленіи, выборное начало и « соборность » в кievской митрополіи в XVI и XVII вв.*, 1930, стор. 10-14. Але, і та своєрідна практика в Новгороді В. не була зовсім незалежна від митрополита та, мабуть, і єпископів, пор.: LOZOVEI P., *о.с.*, 61-63.

¹² Лотоцький О., *ц. тв.*, стор. 192; Власовський І., *ц. тв.*, I, стор. 46, 178; Чубатий М., *Про давнє становище церкви в козацькій державі*, в «Богословія» 1925, кн. 1-2.

шої», не слід надто узагальнювати і на їхній основі ніяк не можна робити висновку, що це був «загальний погляд того часу».

Урядові документи, яких збереглося до наших часів ще досить багато, говорять зовсім що інше.

Ярослав Мудрий, як передає літописець, року 1051 «постави Ларіона митрополитом Руси в св. Софії, собрав єпископи»; так само 1147 року «Изяслав постави митрополита Кліма, калугера, Русина, особ с шестью єпископи» (Лаврентіївська), а в Іпатіївській Хроніці ще й додається, що «достоит шедшеся єпископом митрополита поставиги»¹³.

Про «поставлення» єпископа Володимирського над Клязмою на соборі владик з митрополитом читаємо в діяннях того ж Собору, який відбувся 1274 року¹⁴. Ще виразніше про вибір єпископа вярхівю з митрополитом читаємо в Софійській Літописі з року 1300: «Прііха Максим митрополит в Новгород, а с ним прііха єпискуп Ростовській Симеон и єпискуп Тфірській Андрій, и поставиша архієпискупа Великому Новугороду Теоктиста: *знаменаша его в церкви святого Бориса и Гліба митрополит с єпискупи и с игумени, місяца іюня в 29, на память святою апостоу Петра и Павла, поставиша его в святой Софїи*»; а Лаврентіївський Літопис додає: «при великом князи Андґїи»¹⁵. Одного дня «знаменаша», значить вибрали, а другого, в зовсім іншій церкві «поставиша» — висвятили.

З XIV сторіччя, між 1328 і 1347 роками, заховалося аж 13 записів про вибори єпископів у таких містах: Володимир, Галич, два рази Чернігів, два рази Сарай, Смоленськ, два рази Суздаль, Твер і Новгород Великий. У них подано точні дати, де і коли відбулися вибори, а також імена всіх виборців, якими були тільки самі єпископи, й ім'я самого вибраного. Ні в одному з них немає згадки не тільки про представників церковної громади, але навіть

¹³ *Полное Собр. Р. Л.*, I, 67, 137. — Навіть Г. Маркевич у *цит. тв.* (ст. 247) признає, що вибір цей відбувся на наказ князя, але єпископами, а Власовський І., (*цит. тв.*, I, стор. 46) робить висновок, що кандидати на єпископські катедри вибирались собором єпископів, під проводом митрополита, «за дозволом великого князя»; теж Лотоцький, *ц. тв.*, стор. 192.

¹⁴ «Правило Кюрила, митрополита роуського, шедшихся єпископ: Далмата Нооугородського, Игнатья Ростовського, Фегноста Переяславського, Симеона Полотського, на поставление єпископа Серапиона Володимирського»; див. *Рус. Ист. Библ.*, VI, кол. 83.

¹⁵ *Полное Собр. Р. Л.*, V, 203; I, 209.

і про рнязів. Ось текст одного з них, до якого подібні інші: « 6836 (1328) годѣ, в місяці маї, индикта II, вибори (на єпископа) богоспасаемаго города Владиміра в присутствіи боголюбивіиших єпископов: Марка Перемишльскаго, Григорія Холмскаго, Теодосія Луцкаго и Стефана Туровскаго, с согласія, і прочих єпископов всей Россіи. По каноническому чину били избрани кандидатами три достойниа лица: іеромонах Атанасій, іеромонах Теодор і іеромонах Петр; (из них) предпочтен и избран іеромонах Атанасій, который и поставлен єпископом богоспасаемаго города Владиміра »¹⁶.

Із численних грамот, які заховалися, а які висилали ті єпископи, які бували перешкоджені взяти участь на таких соборах і тільки на письмі пересилали свою згоду на вибір нового єпископа, теж не знайдемо в них сліду про інших учасників. В них маємо тільки згадки про митрополита й єпископів, які « соборні » мали поставити нововибраного кандидата: « Каковое восхоцет Божіе великое діло по святим правилом,... митрополит... (учинити) соборні, єпископа или архієпископа поставити..., а с ним моя братія боголюбивая, архієпископи и єпископи, и аз господину своему... митрополиту, *даю свою волю и хотініе*, а с своею братьею, с православними архієпископи и єпископи рускими, на ті божественаа діла також всм с ними в единій волі и хотініи »¹⁷.

Те саме бачимо із захованого до наших часів підручника свячень, з XIV сторіччя, в якому описано і спосіб самого вибору, який мали доконати самі єпископи, а всі посторонні не сміли й до дверей зближатись « щоб не почути того, що там говорилося »: « Избраніє єпископов сице бивает: созивает митрополит всіх єпископов, елици то суть под ним в всем преділі; аще ли же не мощно будет нікоторому от них пріити к тому избранію на уречений урок и день, или немощи ради, или паки нікоей великой нужи належащи, юже имуть всі люди відати, тот посилает грамоту своєа руки, да еже аще створит собор или кого изберуть собравшеися боголюбивии єпископи на поставленіє, то и того же избранія держатися и неразлучну бити своєа братія, сже аще что они здіють по преданію святых Апостол и богоносних Отець... И по молитві, сідшем токмо єпископом, якоже предписахом, и книгохранителю или нікоему от больших и старійших клирик митрополичих, и вірному писарю,

¹⁶ *Русская Историческая Библиотека*, VI, Приложенія, ст. 431-446.

¹⁷ Там же, VI, ч. 109; пор. також чч. 106, 111, 121 і *Архив Ю.-Зап. Россіи*, Ч. I, т. IV, ч. 12.

иному же никому уже не суицу ту, ниже близ гді, яко да не услышит глаголемая, ... от всіх имен оних три лучших избирають. Тогда книгохранитель повеліваает ту существу писцу написати тіх трех имен, ихже епископи избрали суть... дасть его митрополиту. Он же вшед в обичное місто, молитву діет... прія свиток, распечатав, отверзаает и... едино от них избирает, вже аще кого хоцет »¹⁸.

Навіть пізніше, за Литовських часів, у виборі митрополита Григорія Цамвлака (15 XI. 1415), який відбувся, без сумніву, з політичних рацій, бо досі їх присилано прямо з Константинополя (за винятком митр. Іларіона та Кліма Смолятича), хоч брали там участь і князь та вельможі, то однак, як читаємо у виборчій грамоті, неоднакова була їхня участь: « Собра вся князи литовских и русских земель и иных стран..., нашаа церкве, и бояр и велмож, архимандрити же и игумени и благовійнішиа иноки, и попи. И сих всіх совітом и волею, и нашим избранием и хотиніем, спедшеся в Новім-граду литовском... поставихом митрополитом... церкве кїевской и всеи Руси, именем Григоріа, по преданію святых Апостол, якоже пишуть в своих правиліх: « два или три епископи рукополагають митрополита », якоже и преже нас сотвориша епископи, при великом князи Изяславі Кїевском, поставиша митрополита по правилом... »¹⁹.

Ще на Виленському Соборі (25. 12. 1508 - 18. 1. 1509), протестуючи проти зловживань магнатів і королів, які самі поставляли єпископів, учасники вимагали, « щоб без ради і волі митрополита і єпископів, без обговорення і зібрання князів і панів нашого Грецького закону » ніхто не смів приймати владництва²⁰. Очевидно, що в часі найбільшого посилення права патронату не могли вони « тих князів і панів » зовсім виключити, але вони тільки з'їжджалися й обговорювали, а вибирали таки митрополит та єпископи. Було б це одностороннім навітленням надто наполягати на принцип соборноправности вже в тих часах²¹.

¹⁸ Там же, VI, ч. 52, стор. 437-464; *Труди Кїев. Дух. Акад.*, 1902, II, 134-145, Т. Т., *Поставленіє в діакона и священника и избраніє епископа в древней зап.-русской церкви, или Кїевской митрополіи в XIV-XVI вв.*

¹⁹ *Рус. Ист. Библ.*, VI, ч. 38, стор. 311.

²⁰ Там же, IV, стор. 8.

²¹ Заикин, *ц. тв.*, стор. 14; А. Петрушевич, *О способі избиранія и поставленія епископа*, стор. 17; Лозовий П., *ц. тв.*, стор. 54-64. Згаданий Г. Маркевич, який поставив тезу виборности, навіть єпископів, всім народом і старается доказати її звичаєм у Новгороді В., приневолений признати, що цей вплив в інших областях був « значно менший » (стор. 243) взагалі, а щодо ви-

До найбільших надужитъ прийшло за панування польських королів, які на основі так зв. права патронату застерегли собі всі йменування, між ними теж і єпископів. За патрональним правом вони вважали себе виключними господарями всіх церковних маєтків; вони переводили всі номінації на владичі престоли вповні самовільно, і митрополит та інші єпископи не мали в тому найменшого впливу.

Назначуючи на владичі престоли своїх кандидатів, вони зовсім не руководилися добром Церкви і тої пастви, для якої їх призначувано. Дуже часто траплялося, що головну, якщо і не виключну роль відігравали їхні зовсім приватні спонуки²². Між ними не останнє місце займала заплата за номінацію, а також винагорода своїх урядовців, а навіть і вояків, хоч вони дуже часто на такі уряди не мали найменших даних, до них не були приготовані, не мали жадних студій і ніяк не визначалися богобоязним життям. За протекцією різних вельмож чи й за рішенням самого короля виходили на такі становища навіть і різні авантюристи, які, як високі церковні достойники, не приносили Церкві чести, а навпаки — наносили їй необчисленні шкоди.

Що більше, не раз траплялося, що на ті самі владичі престоли, ще за життя попередників, призначувались нові кандидати,

бору єпископів тим більше (стор. 245), бож практика по київських монастирях та деяких київських церквах (стор. 270) таки дуже мало що доказує. — Навіть в пізніших часах, коли цей вплив представників церковних громад був багато більший, роблено різницю між участю єпископів та інших. Гетьман І. Виговський так писав 28. VIII. 1657 р. до воеводи А. Бутурліна: «Гетман Войска Запорозького Б. Хмельницькій писал к єпископом вишереченним, чтоб приїзжали на обирање митрополита по правам давним, как преже сего искони вік бивало... А нині тім єпископом... приїзжать по гетманскому писму на обирање митрополита, довольно..., а на то время, как ті єпископи прийдут, чаю, что до его царского величества о нововибранном напишуть, на которое обранье с Войска особи там послани будут» (*Акти Ю. и Зап. России*, IV, ч. 6).

²² Дня 23 березня 1558 року, даючи Глібові Корсакові грамоту на Полоцьке архієпископство, король так мотивував оцю подачу: «маючи ласкавий взгляд на пильние и вірние служби боярина земли Полоцкої пана Гліба Івановича Корсака, и за жаданьем воеводи Полоцкого, державци Свислоцкого, пана Станислава Станиславовича Довойна и панов бояр земли Полоцкої, дали есмо владичство Полоцкое»; *Акти Зап. Р.*, III, ч. 20. — Єпископові Володимирському Пафнутіві на єпископство Луцьке дано таку грамоту тільки на його власну просьбу та вставлення цілого ряду вельмож (8. 9. 1526), а два роки по його смерті (24. 4. 1528) Пинському єп. Макарієві, теж на його просьбу «и на причину панов рад наших»; *Акти Зап. Р.*, II, ч. 146 і ч. 151.

деколи навіть і два, що, очевидно, спричинило суперечки, а нераз доводило і до насильницьких і кривавих розправ.

Самозрозуміло, що таким владикам зовсім не лежало на серці добро повіреної їм пастви і вони дуже часто навіть не приймали єпископських свячень, а вдовольнялися тільки тим, щоб для себе та своїх родин якнайбільше використати владиці мастки. А були між ними, проти всіх правил східної Церкви, і жонаті, які взагалі не були способні прийняти такі єпископські свячення²³.

Такому жалюгідному становищу намагався зарадити своїми постановами-побажаннями згаданий вже Виленський Собор 1509 року, за митрополита Йосифа Солтана і за участю сімох єпископів, шістьох архимандритів, шістьох ігуменів, сімох деканів та «іних ту будующих честних священников».

Між іншими справами учасники Собору старалися направити невідрадную й шкідливу практику в назначуванні єпископів і бо-дай не допустити до дальших надужить, що були противні церковним канонам. Ствердивши сумний факт, що дехто ще за життя єпископів купує собі та обнімає ті ж самі престоли «без ради і волі митрополита та єпископів і без обговорення та зібрання князів і панів нашого закону грецького», Собор заборонив кандидатам на архиєрейство «подкупатися» на посади, поки вони не будуть вільні, а теж заборонив займати ці становища без «ради-волі митрополичих, як це віддавна наша соборна велика Церква, премудрість Божа, свята Софія приписує». Хто б посмів це правило переступити, такому грозили клятвою та невисвяченням, а якщо б хто з єпископів такого «безчинника» висвятив, такий мав бути позбавлений своєї гідности. Кандидат же на єпископство мусів виказатися свідоцтвом від свого «отца духовного», що в нього немає жадних вад, які стояли б на перешкоді такому висвяченню; без того не вільно було святити нікого, хоча б і сам великий князь за таким вставлявся; хто ж затаїв би якубудь хибу, такого мали і потім «відлучити від служби»²⁴.

²³ *Ар. Ю. Зап. Р.*, I, том I, ч. 6; *Акти Зап. Р.*, III, ч. 13; *Археогр. Сборник документов относящихся к истории Северо-Зап. Руси*, I, ч. 76; Маркевич Г., ч. тв., стор. 261-264.

²⁴ «Ніци и в нашем законі, слави ради мірския и властельства, еще живу сущу епископу и здраву, прежде преставленія его, на тоє епископство подкупаются и берут, без совита и воли митрополіи и епископов и без осмотрініа и собранія князей и панов нашего закону Греческого. Таковим, по правильному преданію, завіщаєм и взбраняєм: под живими епископи и архиман-

Та всі ті постанови і далі залишилися мертвою буквою, бо королі з ними зовсім не рахувалися і поступали вповні самовільно.

Тому, зараз по своєму виборі, митрополит Йона II (1568-1577) на Гродненському соймаку звернувся до короля з просьбою, щоб усунути принайменше найбільш разючі надужиття, а саме, щоб номінатів примусити до прийняття бодай єпископських свячень. При тому зробив він натяк, хоч і не зовсім виразний, щоб самі архієпископи негідним « оние достоинства и хліби отбирали и людем духовним подавали »²⁵.

Король, у своїй відповіді, дещо приобіцяв, хоч пізніше і того не придержувалися, однак не те і не так, як про це його просили. Такого, що довший час не хотів прийняти єпископського свячення, митрополит мав донести до короля, який мав подбати про все інше, « бо ні до митрополита, ні до владик не належить відбирати чи давати духовні уряди або достоїнства, а до короля, за його господарською волею »²⁶.

дріти и священники, не подкупатися никому на божественния престолы, без совѣта-воли митрополіега, якоже из начала наша соборная великая церковь, премудрость Божія, святія Софія, предржит. Аже ли хто самоволием своим на таковое діло дрэнет... такові да вспріймут на ся неблагословеніе и церковное отлученіе, донеліже покаутся и престанут. Аще ли ни, тогда понесут клятву. К сим же еще таковых на епіскопство... никакоже не поставляти нам. Аще ли хто з нас, епіскопов, всхоцет дрэнуги такового безчинника свршати у священство, тот сам своего сана лишен будет... ». « О поставленіи епископов и священников, достойных к священству, с обисканіем вин, по свідательству и по порученію отца духовного. Аще будет чист от всіх вин недостойных, такового... ставити у епископы..., а недостойных никакоже не ставити. Аще и господар присилати будет за недостойним, нам всім з митрополітом до господаря пойти и недостойнство того объявити и никакоже дрэнуги имами его поставити » (*Р. Ист. Библ.*, IV, ст. 8-9; Лотоцький, *ц. тв.*, ст. 113; Власовський, *ц. тв.*, I, ст. 195).

²⁵ *Акти Зап. Р.*, III, ч. 43, ст. 144: « Што просиш господаря его милости, аби... достоинства духовные людем свѣтским не били даваны; а кому би свѣтскому врьд духовный дано, а он далій в трех місяцѣх стану и врьду духовного на себе приняти не хотіл, у таковых аби епископы в своих епископіях, а архієпископ в своей архієпископіи оние достоинства и хлібы духовные отбирали и людем духовным подавали ».

²⁶ « Отказ. Господар, его милость, видічи в том прозбу твоей милости слушную, призволити на то рачит: відіже у тих, хто би стану духовного на себе приняти не хотіл, не митрополит, а ни владыки мают врьды або достоинства духовные отбирати и подавати, але они, с повинности врьду своего, о таковых без омѣшканья мают знати давати королю..., а его королевская ми-

Отже назначування єпископів на владичі престоли і далі залишилося за королівською владою і ні митрополит, ні другі єпископи не мали в тому найменшої участі; вони мали тільки висвячувати того, кого їм посилав король, видаючи грамоти, які промовисто свідчать не тільки про підрядну, а часто й зовсім ніяку роль Собору єпископів. Для прикладу наведемо тут дві грамоти з останніх літ перед Берестейською Унією, номінаційну грамоту митрополита Михайла Рагози та єпископа Іпатія Потія.

В першій ось що пише король до новоназначеного ним митрополита: «Маючи ми, господар, о том відомость, иже столица митрополитства Кіевского, Галицкого и всея Руси... на тот час вакует: на которое митрополитство панове рада и рицество наше великого князьства Литовского, закону и послушеньства Церкви Греческой, обравши шляхетні уроженого... отца Михайла Рагозу, и подавше его нам, били нам чолом и пыльні нас о то прозбами своими уживали, абихмо его на тую столицу митропольства Кіевского, Галицкого и всея Руси преложили. А так ми с повинности наше господарской, и за причиною помінених панов рад и прозбою рицества нашего..., тоє митропольство... отцу М. Рагозі, дали есьмо и сим листом даем. Маєт прежречений отец М. Рагоза, за благословеньем и посвященьем на тот стан митрополій от преосвященного Еремія патріархи Константинопольского, митрополитом бити... »²⁷.

Як бачимо, нема ні сліду будь-якого вибору Собором єпископів чи бодай тільки якоїсь консультації з ними. Справу вирішив сам король, бо його вибрали «панове рада и рецество... великого князьства Литовского, закону и послушенства церкви Греческой». Ще тільки патріарх мав подати назначеному кандидатові благословення і посвячення, і на тому й кінчається вся роль ду-

лость отбираючи их от таковых, отдавати будет иним, подлуг воли своеє господарской, кому ся будет годити » (там же).

Щоб знову це підкреслити, назначуючи Григорія Балабана єпископом, (1569) так пише король митрополитові Йоні III:

«A isz podawanie wladicztwa nykomu (innem)u nie nalezy, iedno nasze y zwierzchnoszczy krolewskiey, przeto roskazuiemy wdzie(cznosci) twoiey, zebis nikogo inego nie postrzegł, aly poswieczol na to wyszey o(pomniony) wladicztwo iedno Hrehora Balabana wedle... daniny naszej»; *Акти Ю. З. Р.*, I, т. 10, ст. 491 (6. 8. 1569). Пор. теж кор. грамоту Михайлу Копистенському (13. 3. 1591), там же ч. 40, стор. 74.

²⁷ *Акти З. Р.*, IV, ч. 19, стор. 25.

ховної влади. Про вибір же самого кандидата вони довідуються щойно з королівської грамоти.

Те саме знаходимо в « королівській грамоті Київському митрополитові М. Рагозі про посвячення в єпископський сан Берестейського каштеляна Адама Потія на Володимир-Волинську і Берестейську катедру », з тою тільки різницею, що тут немає згадки навіть про вибір і просьбу « панів радних і лицарства », як це було в попередній грамоті: « Жикгимонт третій...! Ознаймуем вірности твоей, иж ми, маючи взгяд на вірние и уставичние послуги противно нам і річи посполитой уроженого Адама Потія, каштеляна Берестейского, чоловіка фамилии старожитной, и теж маючи заліцоную годность его и уміетность в письмі водлуг закону Греческого и побожний живот, оному з ласки наше господарской владичьство Володимерское дали есьмо особливим листом нашим. О том вірность твоя відаючи, абись оного, водлуг закону Греческого, на тот стан духовний єпископській посвятил и, ничим ся невимовляючи, воли нашой во всем том досить учинил. Затім вірности твоей зичим доброго здоровья. Писан у Варшаві, місяца Марца двадцатого дня, року Божого тисеча пятьсот девятдесят третого, а панованья нашего року шестого »²⁸.

Так стояли справи аж до самої Берестейської Унії. Тому не слід дивуватися, що Українська Церква дійшла до такого трагічного стану, коли — за малими вийнятками — всі вищі церковні уряди були обсаджувані людьми, які з церковними ділами не мали нічого спільного, або дуже мало, яким її благо не лежало на серці. Звідси можна оцінити, яким великим досягненням для Українсько-Білоруської Церкви були постанови Берестейської Унії. Хоч її творці і самі були назначені за давньою практикою польських королів, однак вони були свідомі того лиха. Тому між умовами Берестейської Унії була виразно поставлена справа вибору митрополитів, єпископів та інших вищих церковних урядовців²⁹.

III. - ВИБІР ТА ЙМЕНУВАННЯ ЄПІСКОПІВ В АКТАХ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ

Берестейське Порозуміння Українсько-Білоруської Церкви з Апостольським Престолом у Римі не постало з особистих користей чи вигід владик, як думають деякі історики; навпаки, не тяжко

²⁸ Там же, ч. 44, стор. 63.

²⁹ Подрібніше про те в найближчому розділі.

було предвидіти, що на них впадуть небажані наслідки, і то з усіх боків³⁰, не виключаючи і загрози для власного життя, у тих твердих часах³¹. Головним мотивом їх відважного рішення була глибока свідомість порушеної єдності в Церкві Христовій³² та почуття відповідальності за долю дорученого собі Христового стада. А рішилися вони на цей крок не без відома, а то й якогось благословення тодішнього свого зверхника, константинопольського патріарха Єремії II, який уважав цей їхній задум «найпобожнішою ідеєю, і щасливими тих, що були спроможні її здійснити»³³, чого він сам не міг, будучи в турецькій неволі.

І саме Об'єднання не було наглим непродуманим рішенням та не сталося одного тільки дня. Шість довгих років дозрівала ця ідея, заки принесла свій плід. В тому часі Єрархія збиралася на наради не один тільки раз, щоб цю справу всесторонньо продумати³⁴.

І між умовами, які Єрархія по довгих нарадах поставила і Королеві, і Апостольському Престолові, вибиваються дві найголовніші: повне збереження свого обряду (не латинізація, яку їм закидали їхні противники, а якою скінчили їхні власні сини — як напр. Острожські), і свобідний вибір кандидатів на митрополичий та єпископські престоли.

Ці справи обговорювано вже на перших з'їздах-синодах, а в 1594 році в грудні, висилаючи своїх представників-єпископів на переговори, як умовину до прийняття Унії поставлено вже і таку вимогу: «Владичтва і церкви Рускіє, монастири, и імінья, наданья, и все духовенство, в клюбї своей аби на віки в-цалі зоставали, водлі стародавнього обичаю, под владзою и благословенством и подавньем єпископъим, со всяким послушенством звиклим, стародавним.

³⁰ A. WELUKYJ, *Documenta Pontificum Romanorum*, I, n. 181, p. 291.

³¹ PELESZ J., *Geschichte der Union der Ruth. Kirche mit Rom*, II, p. 45; WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 485-6; *Epistolae Metropolitanarum*, I, n. 7, p. 32.

³² A. Zan. P., IV, ч. 53, ст. 77-78; PELESCH, o.c., I, 525-6; HARASIEWICZ M., *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, p. 172-5.

³³ НАЛЕСКИ О., *Isidor's Tradition*, in «*Analecta OSBM*» IV, 27-43.

Тим пояснюється факт, що згаданий патріарх Єремія залишив Київську Митрополію тільки в листопаді 1589 році, а в жовтні 1590 р. його ж ставлення та довірена особа, яку назначив своїм Ексархом, єп. Кирило Терлецький, став головним промотором переговорів в Римі.

³⁴ Синоди єпископів відбулись в роках 1590, 1591, 1593, 1594, 1595 і вкінці 1596 року.

По веистью с сего світа каждого и которого-кольвек з нас епископа, коли его королевская милость рачит отдати тие містца духовные, ижби били посвящани, по обичаю стародавнему, от митрополита Київського; а митрополита всі епископи аби посвящали, за благословенством святійшого папи Римського, окром вшелякого датку »³⁵.

Отже, вже тоді як умовину поставлено, щоб як всі церковні уряди, так і єпископства подавались самими єпископами: « владичтва щоб були... під владою, благословенням та подачею єпископів ». Кому ж король дасть свою грамоту, щоб він був висвячений київським митрополитом.

В тому місці подано автором збірника таку замітку: « в оригіналі тут zostавлено вільне місце величиною на пів сторінки, мабуть, на запас для впису нових ще статей (умовин) »³⁶. Отже, був це тільки один з тих лише накреслених проєктів, над яким відбулися ще дальші наради, і який пізніше прийняв іншу, значно доповнену та стислу форму.

В цій останній з дня 1. VI. 1595 щодо вибору єпископів Синод постановив наступне: « Митрополитства, єпископства та духовні достоїнства в нашому обряді, хай не даються людям іншої нації чи релігії, як тільки Руської і грецької (руської нації, грецької релігії). А що наші канони постановляють, щоб митрополити, єпископи та інші того рода урядовці були скоріше вибрані духовними, а так щойно світськими чинниками, тому просимо у Вашої королівської милости, щоб ми мали владу їх вибирати; однак, непорушним zostавляючи їх королівському маєстатові авторитет — кому з тих вибраних його (уряд) подати. Бо по смерті когось із вище згаданих урядовців, вимагаємо, щоб ми мали право вибирати чотирьох, а з них його королівська милість подасть (цей уряд) одному, який буде здаватись гідним; а це найбільше тому, щоб на ті уряди наставлялись гідні та вчені люди. Бо й.к. маєстатові, будучи іншої релігії, не так легко знати, котрі з них є гідні. Тому деколи траплялося, що ті уряди подавалися людям-невіжам, і які ледве знали читати...

За листами висвячення єпископи нашого обряду хай не шлють до Риму, але кого його королівський маєстат іменує (з тих чотирьох) на єпископство, щоб того за старинним звичаєм висвятити

³⁵ Ак. З. Рос., IV, ч. 55, стор. 80.

³⁶ Там же.

митрополит, тобто архієпископ... Тому ми, нижче підписані, бажаючи здійснити... ту святу Унію, ті статті (артикули), які для нас і нашої Церкви необхідні, і які конечно щоб були potwierджені найвищим Архієреєм і найяснішим королем — передаємо нашим шановним братам Владикам — І. Потієві і К. Терлецькому, щоб вони в своїм і нашім імені вимогли їхнє potwierдження від Найвищого Архієрея і його королівського маєстату»³⁷.

Отже, крім інших справ, у справі вибору Єпископів та других церковних достойників, Єрархія і до короля, і до Ап. Престола поставила такі необхідні вимоги:

1) Щоб усі кандидати були руської національності та грецької релігії, хоч ця точка залежала від них самих, якщо мали бути potwierджені дальші точки цієї вимоги. Однак, можливо, що не маючи такої певности, чи вони справді будуть potwierджені, тому

³⁷ «Metropoliae, Episcopatus et aliae spirituales dignitates ritus nostri, ne alterius nationis vel religionis, praeterquam Ruthenicae et Graecae hominibus conferantur. Quoniam vero canonibus nostris ita sancitum habemus, ut tam Metropolitanae quam Episcopi alique huiusmodi officiales prius a spiritualibus, quam a saecularibus Ordinibus eligantur, petimus a S. R. Maiestate, ut libera penes nos maneat eligendi eosdem potestates; salva tamen S. R. Maiestatis pro libitu cuius ex electis conferendi auctoritate. Post obitum enim alicui ex subdictis Officialibus quatuor a nobis posse eligi postulamus, ex quibus uni, qui idoneus videbitur, S. R. Maiestas conferet, hac maxime de causa, ut homines idonei et docti huiusmodi officiis praeficiantur. S. enim R. Maiestas alterius religionis cum sit, non ita facile scire potest, qui eis digni habeantur. Unde accidebat aliquando idiotis hominibus et vix legere scientibus haec officia conferri.

Pro literis sacrae (consecrationis) Episcopi ritus nostri Romam ut non mittant, sed cum aliquem S. R. Maiestas in Episcopum nominaverit, Metropolita seu Archiepiscopus more antiquo unumquemque eiusmodi consecrare debet». THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, III, Romae 1863, n. 185, p. 234, cum adnotatione: «Unio Ecclesiae Ruthenae cum ecclesia Romana sub Clemente PP. VIII inita; monumenta et instrumenta publica ad eandem pertinentia. Versio latina coeva, approbata et authenticata a praesulibus Ruthenis, qui ad firmandam Unionem Romam venerunt, ex originalibus, ommiso eorum idiomate rutheno, quo conscripta sunt» (p. 232).

«Nos igitur infrascripti Unionem hanc sanctam pro gloria Dei et pace Ecclesiae coalescere cupientes, praedictos articulos, quos pernecessarios nobis atque Ecclesiae nostrae esse scimus, quos confirmarique a Summo Pontifice ac Serenissimo Rege oportere... tradimus... Ven. fratribus nostris Dnis I. Pociy... et Cyrillo Terleczy..., ut confirmationem eorundem a Summo Pontifice, atque a Maiestate Regia nostro et suo nomine efflagitent» (*Articuli quorum cautionem petimus a dominis Romanis, priusquam accedamus ad Unionem Romanae Ecclesiae*); IBIDEM, p. 237, 234. Cf. HARASIEWICZ, *o.c.*, p. 182.

принаймні, у крайньому випадку, застерегли собі, як найважлишу, бодай цю першу точку.

2) Щоб вибір переводили тільки церковні чинники, в даному випадку — сама Єрархія, яка мала право виставляти чотирьох кандидатів.

3) Дальший вибір з-поміж тих чотирьох вибранців Єрархії zostавляли королеві, до якого належало розділяти всі вищі церковні бенефіції.

4) Потвердження вибору і дозвіл на висвяту не застерігались Римові, а тільки Київському Митрополитові, до якого належало даного кандидата висвятити й передати йому уряд.

Перші три точки відносилися до королівської влади, від якої вимагалось не малих уступок, а остання, четверта — до Апостольського Престолу, до якого в тому часі, назагал, були зарезервовані йменування всіх єпископів.

На ці вимоги київської Єрархії відповідь прийшла ще в тому самому році й була підписана королем Жигмонтом, в Кракові « року 1595 місяця августа второго дня », в тодішній руській урядовій мові. В ній читаємо: « ...Наперед просили аби митрополіа, Владидцтва и иншіє Религїи Греческое Духовенства не били давание только людем Руского народу и их власной религїи. Также аби от них чотири особи годние до таковоє владзи оберани, с которих аби один на такової уряди через нас бил подаван, а тот аби найдалій до трох місяцей на стан духовний святити ся бил повинен, чого им позволимо и потвердимо, коли до єдности Костела Повшехного Римского, и до послушенства его пристанут, и трвати в нем неодмінне и сталє будут »³⁸.

Це був успіх і досягнення незвичайно великої ваги. Цим, в самому корені, єпископи думали зарадити всьому лиху і так оздоровити цей стан, в якому тоді знайшлася Укр. Церква. На всі найвищі церковні становища мали відтепер приходити тільки люди « Руского народу і их власной религїи », а не чужинці, які з ними досі не мали нічого спільного і які зовсім не журилися долею повірених їм вірних; мали це бути не ставленники чужого короля чи впливової шляхти, а вибранці самої Єрархії, якій певно лежатиме на серці добро своєї Церкви і тому вибиратиме вона тільки тих, яких вважатиме, що вони найкраще відповідять цьому завданню. Акт Берестя, це не тільки історична подія, але справді

³⁸ HARASIEWICZ, o.c., p. 188.

зворотний, граничний стовп, від якого починається нова доба в історії укр.-білоруської Церкви; мимо всіх перешкод, ця доба стоїть вище від попередньої, хоч, на жаль, не принесла вона всіх сподіваних овочів, не знайшовши підтримки в ширших кругах народу.

В загальному польська королівська влада придержувалась даної обіцянки, ще навіть перед формальним потвердженням Берестейської Унії; всі дальші номінації король переводив уже в порозумінні з київським митрополитом та другими єпископами. Дня 22. 9. 1595 р. надано грамоту Йоні Гоголеві на Пинську й Турівську єпархію, в якій читаємо: « за поданьем от в Бозі велебного Михаила Рагози, архієпископа митрополита Киевского и всея Руси, и за заліценьем теж от в Бозі велебних Ипатея Потія Володимирского и Берестейского, и Кирила Терлецкого, Луцкого и Островского владиков, поміненное владичство Пинское и Туровское дали есмо »³⁹; так само було теж з назначенням Григорія Загорського на Полоцьку архієпископію⁴⁰.

Це було досягнення в стосунку до королівської влади. Четверта ж точка у справі потвердження вибору та надання єпископської влади та уряду заторкувала практику та владу Апостольського Престола. Як це предбачував Апостольський Нунцій у своєму листі з дня 1. 8. 1595 р.⁴¹, цю вимогу Єрархії Вселенський Архирей прийняв і потвердив буллею з дня 23. 2. 1596: « Годиться Римському Архиреві ». В ній ця справа так була сформульована: « Повнотою влади Ап. Престолу, оцею нашою конституцією, яка завжди зостанеться в силі, постановляємо і заряджуємо, щоб, колинебудь після того станеться, що буде опорожнена котра-будь із вищесказаних їхніх катедральних церков, чи єпископських престолів..., то той, що... за їхнім звичаєм чи дозволенім їм способом буде вибраний чи іменованій, — силою та іменем Ап. Престолу може і має бути потверджений чи введений в уряд та консекрований згаданим вище, теперішнім і кожночасним, Архієпископом Митрополитом Київським і Галицьким »⁴².

³⁹ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 85, стор. 118.

⁴⁰ Там же, ч. 86.

⁴¹ PELESZ, *o.c.*, I, 531-2; HARASIEWICZ, *o.c.*, p. 184-5; WELYKYJ A., *Litterae Nuntiorum Apostolicorum* (Analecta OSBM), Romae 1950, n. 498, p. 65.

⁴² WELYKYJ A., *Documenta Pont. Rom.*, I, n. 152, p. 266-8; PELESZ, *o.c.*, I, 626-9; HARASIEWICZ, *o.c.*, 219-224.

Те саме було пізніше потвержене і відновленій Галицькій Митрополії (1807) буллею « У заряді Вселенської Церкви »: « Йому ж (митрополитові) крім

Так, на основі тих документів, усталилася вся дальша практика вибору та призначування нових кандидатів на єпископські престоли.

Іпатій Потій дістає грамоту на Київську митрополію, бо був вибраний «чрез крилошани духовенства релии руское»; Йосифа В. Рутського дано йому на Помічника «от него поставленому, а от нас (короля) упривильеваному», а Рафаїл Корсак стає Галицьким єпископом і Помічником митрополита з правом наступства, «маючи заліценье и прозьбу до нас от панов рад и врядников наших..., яко теж и от велебного в Бозі отца Іосифа В. Руцкого, архієпископа митрополита»⁴³, — а не, як це було досі, самовільним рішенням короля чи вельмож.

Вибір, потвердження, а так посвячення та введеня в уряд єпископа відтепер залежали вповні від Синоду єпископів, зглядно митрополита, а тільки сама номінація, яка давала право не до уряду, а тільки до самого єпархіяльного майна, належала до короля (пізніше цісаря); та він іменував не кого хотів, а лише одного з тих, кого йому предложив Синод єпископів через митрополита, хоч, предкладали на ділі не чотирьох, а майже завжди тільки одного кандидата.

І від того часу така була практика в Київській митрополії, а згодом, з-за інших обставин, частинно теж і в відновленій Галицькій митрополії.

IV. - ВИБІР ТА ІМЕНУВАННЯ НА ЄПІСКОПСТВО ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА

1. — Вибір — це перший акт в процесі канонічного призначення на єпископську катедру одного з-поміж можливих кандидатів.

Після довгої доби надужить з боку литовських, а головню польських королів, — Київська єрархія, як ми вже бачили, знову виборола собі право, щоб самим вибирати собі кандидатів на вільні єпархії, як це було приписане церковними канонами східньої Церкви та як було в перших сторіччях української церковної історії.

Таким чином були поставлені всі єрархи, після Берестейської

того... із-за окремих обставин та з особливої ласки, даємо владу, щоб він силою та іменем Ап. Престола потверджував і вводив в уряд тих, що будуть іменовані на його дієцезальні єпископські церкви (престоли)»; Великий А., там же, II, ч. 871, стор. 316; Гарасевич, *ц. тв.*, стор. 90-1.

⁴³ Пор. королівські грамоти: *Опис. докум. Ун. митр.*, ч. 232; *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185 і ч. 234.

Унії; так було воно, очевидно, теж у випадку Йосафата Кунцевича, хоч в доступних нам сьогодні джерелах про сам акт вибору не знаходимо окремого запису.

Як бачили ми в попередньому розділі, цього вимагала Київська Єрархія і на це погодився польський король.

Як був вибраний Йосафат Кунцевич на Єпископа-Помічника полоцького Архиепископа, не знаємо; ані коли цей вибір відбувся, ані де і хто брав у тому виборі участь.

Знаємо, однак, що в тому самому році, в якому король виготовив йому свою номінаційну грамоту-привілей, Митрополит Й. Рутський заповів був Синод єпископів, про що він виразно згадує в листі до Риму з дня 28. 9. 1617 року; на призначений Синод приїхало трьох владик, а інші тільки листовно переслали своє оправдання, подаючи причини, з-за яких не могли прибути ⁴⁴; і тому заплянований з цілою програмою Синод перенесено на інший час. Дуже можливо, що при тій нагоді саме й вирішили справу вибору нового кандидата, зглядно кандидатів на Помічника для полоцького архиепископа, до чого вони були вповні управнені.

Якщо ж не сталося це при нагоді заповідженого Синоду, так без більших труднощів такий вибір міг відбутися будь-коли, кожного року. Знаємо, що і Митрополит та інші владики, якщо це було для них можливе, майже кожного року вибиралися до Варшави, щоб там бути присутніми в часі щорічних З'їздів всієї шляхти та сенаторів. На них вирішувалися всі важливі справи, ухвлялися нові закони, і тому хто з єрархії не був перешкоджений, їхав туди, щоб на місці запобігти несправедливим та шкідливим ухвалям, які не раз загрожували об'єднаній з Ап. Престолом київській єрархії. Полоцька архиепархія хоч була далеко від Варшави, все таки знаємо, що св. Йосафат майже кожного року туди вибирався, хоч це було пов'язане з великими коштами й невгодами, та й стільки було в нього праці ⁴⁵; митрополит же, хоч резидував у Вильні, знаємо, що бував там в тому часі кожного року ⁴⁶, а інші владики були ще багато ближче.

Не було тому найменшої трудности, щоб при такій нагоді зі-

⁴⁴ WELYKYJ A., *Epistolae Metropolitaram*, I, n. 7, p. 32.

⁴⁵ WELYKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 169, 182; II, p. 239.

⁴⁶ WELYKYJ A., *Litterae Nuntiorum*, III, 118 (2. 4. 1615); n. 123 (12. 8. 1615); n. 139 (27. 1. 1617); n. 159 (6. 4. 1618); n. 179 (2. 11. 1618); n. 187 (1. 3. 1619).

братися спільно й перевести теж вибір нових кандидатів на опорожнені єпископські катедри, чи теж для інших справ.

Хоч не знаємо ні точної дати, ні місяця, можемо з усією правдоподібністю заключити, що вибір св. Йосафата міг відбутися або на згаданому запланованому Синоді єпископів, або ж на одному із щорічних З'їздів у Вєршаві.

Очевидно, з таких виборів мусіли існувати виготовлені записи-протоколи. Коли робили це вже в попередніх сторіччях ⁴⁷, тим більше мусіли того пильнувати в тому періоді, головню від часу митрополита І. Потія, що передше сам був високим урядовцем в державній адміністрації, та всіх дальших митрополитів, які в більшості були студентами римських університетів. Та, як багато інших актів з тих часів, не заховався до наших днів і протокол з вибору на єпископа Йосафата Кунцевича.

Це так, якщо ці вибори відбулися і за давньою практикою та приписами церковних канонів, і за договоренням Берестейської Унії. Однак, це питання вибору єпископів ще не зовсім просліджене. З одного боку за такими виборами промовляють і, як згадано, давня практика, і стислі умови з-перед Унії, як теж пізніші свідчення ⁴⁸; з другого ж боку, хоч як це дивне і незрозуміле, головню по Берестейських актах, деякі свідчення вказують на те, що на Синоді єпископів вибрано тільки єпископів-помічників самого митрополита, якщо він мав бути його наслідником, що однак не відносилось до всіх інших єпископів та єпископів-помічників. Для них вистачала б тільки апробата самого митрополита, зглядно його пропозиція даного кандидата ⁴⁹. На це, між іншими, вказують і загальникові свідчення самого Й. Рутського щодо номінації Йосафата Кунцевича, як також інших свідків, які згадують тільки митрополита, як того, що вистарався йому королівський привілей ⁵⁰. Це лише припущення, однак не виключене, що, в тих бурхливих часах саме таким способом був предложений королеві і Йосафат Кунцевич на єпископа-помічника до Полоцька.

⁴⁷ Рус. Ист. Библ., VI, ч. 49, 91.

⁴⁸ WELYKYJ A., *Acta Prop. Fide*, II, n. 780, p. 222-3; n. 793, p. 242; *Litterae Prop. Fide*, II, n. 942, p. 282.

⁴⁹ WELYKYJ A., *Acta Prop. Fide*, II, n. 793, p. 241; *Litterae Nuntiorum*, III, p. 17; *Epist. Metr.*, II, n. 36, p. 118.

⁵⁰ WELYKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 288; II, p. 219, 233, 259, 295.

2. — Інформаційний процес

Практика таких процесів (збирання свідчень) щодо кандидатів на єпископські катедри — не нова, і вони переводилися в Церкві вже в давні часи. Збирали їх від довірених осіб та таких, що даних кандидатів добре знали, ті, до кого належала канонічна церковна номінація — звичайно за посередництвом папських Нунціїв.

З такою практикою наші митрополити були дуже добре обізані, бо дуже часто й до них ті Нунції зверталися за такими ж інформаціями при обсаджуванні латинських катедр. Між іншими, саме митрополит Й. Рутський, коротко по назначенні Йосафата Кунцевича, бо вже 3. 3. 1618 року, зложив записані інформаційні зізнання щодо Станислава Кішки, що був назначений єпископом Жмуді⁵¹, а 2. 3. 1619 року такі самі зізнання склав щодо Богуслава Радшевського, що став латинським єпископом у Києві (1619-33), а так в Луцьку (1633-39)⁵².

Чи такі інформаційні процеси були в практиці і в нашій Церкві тих часів? В доступних сьогодні джерелах не знайдено покищо їхніх слідів, отже немає їх і щодо Йосафата Кунцевича.

Однак, виглядає, що Київські Митрополити, до яких належало обсаджування всіх опорожнених єпископських катедр, перед назначенням нових єпископів також переводили такі інформаційні процеси. Це недвозначно можна заключати з листа Ап. Нунція з дня 26. 7. 1619 року; згадуючи в ньому про задум митрополита дати двом або трьом правлячим єпископам єпископів-помічників — з-за їхньої старости чи іншої причини, та висловлюючи сумнів щодо таких великих повновастей митрополита, так закінчує він цей уступ: « створення єпископів-помічників Монс. Митрополит наміряє перевести в усьому сам один так, як тепер у ставленні єпископів (ординаріїв) свого обряду — не звертаючись до нікого, крім себе самого, ні у справі *інформаційного процесу*, ні (єпископської) буллі, ні консекрації »⁵³. Про право переводити такі процеси згадується теж в листі Конгрегації Пропаганди з дня 8. 8. 1750 року⁵⁴.

⁵¹ IDEM, *Epistolae Metr.*, I, n. 11, p. 52-57.

⁵² IBIDEM, n. 13, p. 58-60.

⁵³ WELUKYJ A., *Litt. Nunt.*, III, n. 1302, p. 200; *Acta Prop. Fide*, II, n. 793, p. 241: « Metropolitа pretende non essere per questi necessaria la convocazione del Sinodo Provinciale, ma bastare la sua approvazione, conforme basta per l'elezione de Vescovi medesimi, per i quali i Processi si fanno dal Metropolitа senza partecipazione della Nunziatura ».

⁵⁴ IDEM, *Litt. Prop. Fide*, IV, n. 1832, p. 233: « Riguardo poi al processo

Перший з тих листів писаний саме в тому самому часі, коли і Йосафат Кунцевич був поставлений єпископом-помічником, а так і архиспископом; отже можна припускати, що перед поставленням його на цю катедру митрополит і стосовно його особи повинен був перевести такий же інформаційний процес, який, однак, як і всі другі та й багато інших актів або не заховалися до наших днів, або принаймні не є нам доступні.

Та щодо св. Йосафата можна припустити ще й другу можливість. Завданням інформаційного процесу є зібрати, по можності, всі дані про дану особу та її характер, щоб той, хто ставить нового кандидата в єпископський сан, не допустив негідного. У випадку Йосафата Кунцевича митрополит Й. Рутський, що підносив його до тієї гідності, ледве чи потребував ще якихсь доповнюючих інформацій, коли він сам через довгі роки мав найкращу нагоду пізнати його характер, і всі прикмети та чесноти; знав бо його ще перед своїм вступленням до Василіяньського Чину (1603-1607); а ще краще пізнав його тоді, коли разом з ним провів довгі роки спільного чернечого та священничого життя⁵⁵. Отже можна припустити, що в стосунку до Йосафата Кунцевича він зовсім не збирав інформацій, навіть коли звичайно робив це щодо інших.

3. — КОРОЛІВСЬКА ГРАМОТА⁵⁶

Литовські князі, а так і польські королі в поставленні єпископів Київської митрополії вже з самих початків брали значну участь. На основі так званого права патронату до них належав розподіл церковних бенефіцій, отже й єпископських. Назначування нових кандидатів належало до Апостольського Престолу, а в Київській митрополії до митрополита з єпархією; однак єпископські мастки були залежні від королів, і тільки вони могли на них виставляти королівські грамоти. Так було не тільки в литовсько-польській державі, але теж і в інших краях, і здавна. На тому тлі постала znana з історії Церкви боротьба за «інвеституру» між Григорієм VII та німецьким цісарем Генрихом IV, яка закінчилася менш-більш так, як і боротьба київської єпархії в Бересті. Тільки

da formarsi su le qualità del promovendo, ed alla istituzione, e consagrazione del medesimo, avendo il Metropolitano la divisata facoltà d'istituire e consagrare i Vescovi per le Chiese vacanti, sua Beatitudine giudica, che possa tollerarsi la stessa practica nel presente caso della Coadiutoria ».

⁵⁵ IDEM, *Epist. Metr.*, I, p. X.

⁵⁶ Praesentatio regia vel Privilegium.

ж в литовсько-польській державі королі поширили ці права так далеко, що вкінці в їхніх руках опинились номінації всіх вищих церковних достойників Київської митрополії, з усіма надужиттями, про які вже була згадка. Кандидатів латинського обряду принайменше затверджував і наділяв єпископською гідністю Апостольський Престіл, а київським митрополитам король наказував і напоминав, щоб « не посміли не послухатись »⁵⁷; до того ж були це не свої, а чужі королі, яким не лежало на серці добро ні того народу, ні Церкви.

На основі договору в часі Берестейської Унії ці королівські права було привернено до розумних меж, і тепер до них належало лише надавання грамоти-привілею, з тим, що вони мали її давати одному з чотирьох кандидатів, яких предклядала єрархія. Таку грамоту-привілей, перед назначенням на полоцького єпископа-помічника отримав від короля теж і Йосафат Кунцевич, якого на основі вибору мав предложити митрополит Й. Рутський.

Однак виглядає, що королеві предложено до вибору не чотирьох кандидатів, а тільки одного. Так можна заключати із слів самого митрополита Рутського, який пише про це в своїй реляції про життя, смерть і чуда св. Йосафата: « Королівську грамоту, яку в нас звичайно називають Привілеєм, я вистарався для нього »⁵⁸; те саме потверджує теж зізнання наступника Рутського на митрополичому престолі — Рафаїла Корсака (1637-1640): « Коли його настоятелі назначили його на архієпископський престіл і отримали від його королівського маєстату Привілей, за прикладом святих... хотів утекти перед тою гідністю та відійти в пустелю »⁵⁹.

У першому свідченні кається, що митрополит старався про Привілей для Йосафата, а не предклядав чотирьох кандидатів королеві до вибору; так само і з другого свідчення виходить, що Йосафат скоріше був назначений на архієпископа « своїми настоятелями », а так щойно поведено старання про королівську грамоту. Одне і друге свідчення вказували б на те, що він був одинокий кандидат, якого намітили і вибрали, а по тім вистарались для нього королівський привілей.

⁵⁷ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 44, стор. 63. Текст вище.

⁵⁸ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, п. 77, р. 288.

⁵⁹ *ІВІДЕМ*.

Те саме можна заключати і з багатьох інших свідчень⁶⁰, а між іншими теж і зі слів Емануїла Кантакузена, грека, що з 1606 року, разом з моск. патріярхом Ігнатієм, перебував у Вильні, прийняв Берестейську Унію, а по тім товаришував Йосафатові Кунцевичеві аж до його смерти⁶¹.

Зрештою, що предклядано королеві тільки одного кандидата, а не чотирьох, можна бачити з дискусії, яка в 1708 році велася між Ап. Престолом з одного, а представниками польської королівської влади з другого боку, щодо важности вибору кандидата на митрополичий престіл: чи король був зв'язаний таким вибором, а чи може назначити теж іншого, без огляду на вибір? У цій дискусії обі сторони виразно згадують тільки про одного кандидата, якого мав вибрати і предложити Синод єпископів, хоч перед заключенням Берестейської Унії і з боку київської єпархії, і з боку короля говорилось про чотирьох кандидатів теж і тоді, коли йшлося про вибір кандидата на митрополита⁶².

Тому можна сказати, що мимо того, що перед Берестейською Унією говорилось про чотирьох кандидатів, пізніше, — можливо на підставі папської Булли, в якій не було жадної згадки про них, — вибір чи презентація з боку митрополита обмежувався тільки до одного кандидата; і так воно було, відай, у випадку Йосафата Кунцевича.

Сама королівська грамота-привілей заховалася до наших часів, хоч доступна нам тільки в латинському перекладі.

«Жигмонт, з ласки Божої король Польщі, Великий князь Литви, Руси, Прусії, Жмуді, Мазовії, Ливонії, а Швеції, Готії і Вандалії спадковий король.

Цим нашим листом звіщаємо, кому це потрібно знати. Тому

⁶⁰ IVIDEM, II, p. 276, 295; *Acta Prop. Fide*, II, n. 780, p. 222; n. 794, p. 242; *Congregationes Part.*, II, p. 298.

⁶¹ IVIDEM, II, p. 219; *Epist. Metr.*, I, n. 67, p. 166: Emanuel Cantacusenus, Superior domus, natione Graecus, ex Ill.ma familia Constantinopolitana Cantacusaenorum dicta, qui post captam Regiam Moschoviae a serenissimo rege Poloniae Sigismundo III cum Patriarcha Moschoviensi, viro optimo, Ignatio nomine, itidem natione Graeco, multis relictis possessionibus, quas avunculus eius Graecus ex familia nobilissima Rali (qui oppressus a Turcis in Moscoviam transierat) ipsi reliquerat, ultro in has partes venit, et nobiscum per annos iam circiter 13 commoratus est. Vir omni ex parte dignus, ante omnia autem optimus Catholicus, de quo indubitatum a fide dignis habemus testimonium, quod sit vere ex illa Imperiali olim Cantacusaenorum familia ».

⁶² PATRYLO I., *o.c.*, p. 64-65.

що велебний у Христі о. Йосиф Велямин Рутський, Архiepіскоп Митрополит Київський, Галицький і всієї Руси повідомив нас, що велебний Гедеон Брoльницький, Архiepіскоп Полоцький, Витебський і Мстиславський з-за похилого віку став вже настільки неспосібний, що не спроможний більше виконувати свій єпископський уряд, з чого постали чималі непорядки в церквах та між священниками його єпископату і неменшого зазнали знищення добра його єпархії, отож, щоб тому всьому зарадити, згаданий велебний Митрополит піддав нам такий засіб, щоб ми, нашою владою, як Опікун і Патрон Божої Церкви, назначили теперішньому єпископові полоцькому Помічника, який в заряді церквами його єпископства і їх священниками пильнував би зберігання порядку, і подбав би про всі маєтки, щоб теперішній єпископ мав свій прожиток, згідно з прибутками тих же дібр. Для тієї цілі той же велебний митрополит допоручив нам монаха-священника, досвідченого в науках та знанні, мужа дуже побожного, а в церковних речах незвичайно досвідченого — о. Йосафата Кунцевича. Тому ми, король, бажаючи, щоб в наших володіннях, над якими щасливо пануємо, ширилася по церквах якнабільше слава Божа, та щоб в духовних речах був захований належний порядок, — бачучи, що цей засіб конечний, і маючи ту духовну особу, яку нам на цей уряд надзвичайно допоручають, даємо згаданого о. Йосафата Кунцевича теперішньому полоцькому Гедеонові на доживотнього Помічника, а по його смерті на наслідника єпископату Полоцького, Витебського і Мстиславського, що оцим і потверджуємо. А він, як тільки прибуде до нашого міста Полоцька, має взяти в посідання катедральну церкву та рядити й управляти іншими існуючими церквами в місті Полоцьку та всіх інших містах, городах і селах, які належать до Полоцького єпископства, як теж клопотатися церковними добрами, даючи з них дві треті на потреби теперішньому єпископові, а одну третю, за життя теперішнього єпископа, залишаючи на свій ужиток. По смерті ж (теперішнього єпископа), як властивий того місця єпископ, має на час свого життя унаслідити й посісти всі єпископські добра та ними користуватися, отримавши для цього сану від митрополита Київського, Галицького і всієї Руси єпископську консекрацію, з обов'язком завжди перебувати під його послухом та в єдності з Римською Церквою. Тому ми дали йому це наше письмо, з підписом нашої королівської руки та нашою печаттю.

Дано у Варшаві, року Божого від Господнього Різдва 1617, місяця червня 28 дня.

Жигмонт, король.

(місце печатки) Януш Скумін Тишкевич »⁶³.

На основі тієї грамоти Йосафат Кунцевич міг бути висвячений на єпископа та обняти уряд єпископа-помічника; міг, та не мусів, як бувало колись, коли король, даючи таку грамоту, давав митрополитові, обов'язуючий, державний наказ. В нашому ви-

⁶³ WELYKIJ A., S. *Josaphat*, II, p. 345-6:

PRIVILEGIUM PRO COADIUTORIA POLOCENSI (f. 97)

SIGISMUNDUS DEI Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Samogitiae, Masoviae, Livoniae, Sueciae autem, Gotthiae, Vandaliae haereditarius REX.

Significamus his literis nostris, ad quem hoc scire pertineret. Quoniam dedit nobis informationem Rev.mus in Christo Pater Josephus Velamin Rutschi, Archiepiscopus Metropolita Kioviensis, Haliciensis, totiusque Russiae, quod Reverendus Gedeon Brolnicki, Archiepiscopus Polocensis, Vitepscensis et Mscislavensis propter decrepitam aetatem tam inhabilis iam factus sit, ut commode suum episcopale munus amplius exequi non valeat, indeque non parvum in ecclesiis, atque inter Sacerdotes episcopatus eius disordinem exortum esse, neque minorem diminutivum bonorum eiusdem Episcopatus reperiri. Quapropter praefatus Rev.mus Metropolita his omnibus occurrendo talem modum nobis insinuavit, ut autoritate Nostra, tanquam Protector et Patronus Ecclesiae Dei, Praesenti Episcopo Polocensi Coadiutorem assignaremus, qui ecclesias episcopatus eius, et Sacerdotes illarum gubernando ordini invigilaret conservando, et omnium bonorum curam gereret. Ut Episcopus pro tunc existens suum habeat victum iuxta proventus eorundem bonorum. Quo fine idem Rev.mus Metropolita Religiosum Praesbyterum in literis atque scientiis bene eruditum, Virum piissimum, in rebus ecclesiasticis peritissimum, Patrem Josaphatum Kuncevicium, (f. 97v) nobis commendavit. Quamobrem Nos, Rex volentes ut in Dominiis nostris, feliciter regnantibus nobis, quam maxime in ecclesiis Dei gloria propagetur, et ordo debitus in spiritualibus observetur, videntesque modum eum necessarium, et habentes hanc personam religiosam pro illo munere summo opere commendatam, praedictum Patrem Josaphatum Cuncevicium in Coadiutorem Episcopo praesenti Polocensi Gedeoni ad vitam eius, post mortem autem illius in successorem Episcopatus Polocensis et Vitepscensis similiterque Mstislaviensis damus, et praesentibus nostris confirmamus. Ille vero quam primum venerit ad Civitatem nostram Polocensem ecclesiam Cathedralem in possessionem suam accipere tenetur, et reliquas ecclesias in civitate Polocensi et omnibus civitatibus nostris, oppidis et villis existentes ad Episcopatum Polocensem spectantes regere et gubernare, bonorum ecclesiasticorum curam habere, partes eorum duas pro necessariis et provisione praesenti Episcopo tribuendo, tertiam autem pro conversatione sui reservando ad vitam moderni Episcopi. Post obitum vero in omnia bona episcopalia, tanquam proprius loci illius Episcopus succedere, pos-

падку труднощів не було, бо привілей вистарався для Йосафата сам митрополит⁶⁴. Однак, коли 1714 року о. Полікарп Филипович дістав такий же привілей, але проти волі митрополита, так цей відмовився його потвердити та висвятити; мимо того, що цей привілей вистарався для нього Ап. Нунцій і навіть Ап. Престіл вставлявся за Филиповичем, митрополит, вважаючи його негідним, таки не уступив, і він ніколи не став єпископом⁶⁵.

Бо, як писав Нунцій Пінятеллі (1667): « Від нього (митрополита) залежать всі бенефіції, а передусім, архимандрії та єпископства, а король не робить нічого іншого, як тільки дає їх тому, кого просто допоручить згаданий митрополит »⁶⁶.

Отже, така королівська грамота-привілей давала тільки право до єпархіяльних маєтків, а не сам уряд, який надавав тільки митрополит.

Єпископи-Помічники в Київській Митрополії не були в тому часі ніякою новістю. Ще 1539 року митрополит Макарій II висвятив на свого Вікарія-намісника у Львові Макарія Тучапського⁶⁷ з тим, що мав він зоставатись під благословенням і проводом Київського митрополита, єпархії ж « у свою власть не привлацати », а половину прибутків мав відсилати тому ж митрополитові⁶⁸.

Пізніше митрополит Йона Протасевич-Островський (1568-1577) зробив собі ще за життя своїм намісником Ілля Кучу, щоб, як

sidere, et frui iisdem debet ad vitam suam, obtenta pro eo statu episcopali consecratione a Metropolita Chioviensi, Haliciensi totiusque Russiae, et perseverando semper sub obedientia eius et Unione cum Ecclesia Romana. Ideoque dedimus ei has literas nostras, cum subscriptione manus nostrae regiae, et nostro sigillo.

Scriptum Varsaviae, anno Nativitatis Dei 1617, Mensis Junii 28 die.

SIGISMUNDUS REX. — Locus Sigilli. — Janussius Skumin Tyszkiewicz.

Пор. теж: *Опис. Документов Ун. митрополитов*, I, ч. 407.

⁶⁴ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, II, p. 288.

⁶⁵ PATRYLO I., *o.c.*, p. 75.

⁶⁶ WELUKYJ, *Congr. Part.*, II, p. 298: « dipendendo da lui le collazioni di tutti Benefici, particolarmente dell'Archimandrie, e de Vescovati, non facendo altro il Re, che concedere il Chirographo alla semplice raccomandazione del Metropolitano suddetto ».

⁶⁷ *Архив Ю. Зап. Р.*, I, том X, ч. 11, стор. 21; *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 176; Власовський І., *ц. тв.*, I, стор. 190. Хоч першим єпископом-помічником можна вважати вже й Олексія, якого митрополит Теогност (1328-1353) ще раніше взяв собі за помічника, а перед смертю й висвятив на єпископа (*Р. Ист. Библ.*, IV, Прил., ч. 12, кол. 66).

⁶⁸ Власовський, *ц. тв.* I, стор. 199.

кажеться в королівській грамоті Стефана Баторія, «ведлуг постанови і умови з митрополитом Йоною в том учиненої, при животі його той уряд (митрополичий) справовати, а по смерті його тую митрополію на собі держати і уживати»⁶⁹. В 1580 р. таким єпископом-помічником Володимирському єпископові Теодосієві став Мелетій Хребтович⁷⁰, а 1595 року королівську грамоту на єпископа-помічника Полоцькому архієпископові Натанайлові Селицькому отримав Григорій Загорський⁷¹.

Знову ж після Берестейської Унії єпископом-помічником митрополита Іпатія Потія, з титулом Галицького єпископа, став і сам пізніший митрополит Йосиф Рутський. Зовсім, природно, що цей останній пізніше писав у листі з дня 7. 4. 1619 року про «старинний звичай, щоб архієпископи-митрополити мали біля себе своїх Помічників, які виконували єпископські уряди в тому архієпископстві»⁷².

Так то і назначення Йосафата Кунцевича на Полоцького Помічника, з правом наслідства, не було чимось новим, бо навіть на тому самому Полоцькому престолі випередили його інші, з таким самим титулом та урядом.

4. — Грамота Митрополита⁷³

Після грамоти королівської, яка давала номінатові право на матеріальні бенефіції, і право, а не сам єпископський уряд, - на цей останній мусів його потвердити ще сам митрополит, щоб міг він стати правним єпископом. Це діялось Митрополичою грамотою, в якій він такого номіната урядово проголошував і наставляв єпископом якоїсь даної катедри.

На основі Берестейських актів, виставляти такі грамоти-буллі був уповноважений сам митрополит. І такі грамоти для всіх резиденціальних єпископів, отже таких, що обіймали якусь опорожену єпархію як її повноправні Пастирі-Ординарії, виставляли митрополити завжди, аж до останніх часів і в Київській, і Галицькій митрополіях. З Риму такої буллі не дістав ніхто, а всі, можна сказати без виїмку, від своїх митрополитів.

⁶⁹ Там же, стор. 184.

⁷⁰ *Архив Ю. Зап. Р.*, I, том I, ч. 19, 20, 21, 22, 23.

⁷¹ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 64.

⁷² WELUKYJ A., *Epistolae Metr.*, I, п. 16, р. 63.

⁷³ *Provisio canonica.*

Останнім таким правлячим єпископом був назначений сл. п. Ісповідник, єп. Перемиський Йосафат Коциловський. Він був назначений єпископом 29. І. 1916 року буллею Апостольського Престола, але тільки тому, що в тому часі митрополит А. Шептицький, будучи ув'язнений, був перешкоджений і сам не міг цього зробити. Про те є виразна згадка у самій буллі: « Тому що під сучасну пору достойний брат Андрій Шептицький, теперішній Львівський архієпископ русинів, з найбільшою несправедливістю є депортований в далекі околиці і там ув'язнений, — не може виконати привілею, що його наш попередник сл. п. Папа Пій VII дав кожному Львівському Архієпископові Митрополитові для русинів: потверджувати і наставляти єпископів згаданого Перемиського престола, і йому, іменем Апостольського Престола уділяти консекрацію, — тому Ми, щоб та Перемиська катедра не наражалась на невігоди довгого незаміщення, вповні змінюючи на цей раз того роду привілей... Апостольською владою настановляємо Тебе єпископом та Пастирем і передаємо Тобі старання, управу та адміністрацію тіві Перемиської катедри »⁷⁴.

Отож і цей останній правлячий Перемиський єпископ був поставлений теж митрополитом Галицьким, якого, в тому випадку, Апостольський Престіл, як неприсутнього й перешкодженого, заступив, бо не було виглядів на скоре його звільнення.

Очевидно, це відносилось тільки до єпископів у Київській та Галицькій митрополіях, і не стосувалось навіть до єпархій на Закарпатті, які вже не входили в межі Галицької митрополії. Те саме стосується й до всіх єпископів українського обряду на еміграції, з яких більшість є тільки Апостольськими Єксархами й безпосередньо залежними від Апостольського Престола; але і резиденціальні укр. єпископи в діяспорі ставляться теж Ап. Престо-

⁷⁴ WELUKYJ A., *Documenta Pontif. Romanorum*, II, n. 1060, p. 521-2. « Cumque in praesens Venerabilis Frater Andreas Szeptycki, hodiernus Archiepiscopus Leopoliensis Ruthenorum, pulsus per summam iniuriam in remotas regiones, ibique sub custodia detentus, impediatur ab exercendo privilegium, quod felicitis recordationis Pius Papa Septimus, Praedaecessor Noster, Archiepiscopo Metropolitano Leopoliensi Ruthenorum pro tempore existenti concessit, confirmandi et instituendi Episcopum praefatae Sedis Premisliensis, eique munus consecrationis, nomine Ap. Sedis impretiendi, Nos, ne illa sedes Premisliensis longae vacationis exponatur incommodis, huiusmodi privilegio pro hac vice derogantes...te Apostolica auctoritate in Episcopum praeficimus et pastorem, necnon curam, regimen et administrationem ipsius Ecclesiae Premisliensis... committimus ».

лом, бо не входять у межі ні Київської ні Галицької митрополій⁷⁵.

За сьогодні діючим східнім правом такий привілей надавання грамот на канонічне поставлення єпископів признається тільки одним патріярхам⁷⁶.

Київські митрополити довгий час виставляли такі грамоти-буллі теж і єпископам-помічникам. Щодо цього права Київських митрополитів перші сумніви виринули щойно на початку XVIII сторіччя, а головню від часу Замойського Синоду⁷⁷, і, по довшій дискусії, остаточно в 1785 році вирішено, що таких єпископів-помічників може наставляти тільки Ап. Престіл, залишаючи митрополитам тільки привілей виготовлення інформаційного процесу, введення в уряд та консекрацію⁷⁸. Тому, від 1784 року вже всі єпископи-помічники Київської, а згодом і Галицької митрополії були номіновані Апостольським Престолом; першим між ними був єп. Михайло Стадницький⁷⁹.

Йосафат Кунцевич, як всі інші до кінця майже XVIII ст., був потверджений Київським митрополитом і від нього отримав грамоту-буллю на Полоцького єпископа-помічника. Ця грамота, як і багато інших актів, теж сьогодні нам недоступна, якщо взагалі ще денебудь і заховалася. Немає, однак, сумніву, що вона існувала, бо потвердження та урядове поставлення на єпископа в тих часах не могло вже обмежитись до усного тільки передання. Зрештою, такі грамоти знані ще з часів перед Йосафатом Кунцевичем; отже практика таких урядових грамот вже існувала передше. На їх основі можна легко відтворити і ту грамоту, якою був канонічно поставлений єпископом-помічником і Йосафат Кунцевич. Для прикладу наводимо грамоту, яку митрополит І. Потій дав Й. Рутському, йменуючи його в 1612 р. своїм Помічником та Галицьким єпископом.

« Я, Ипатій Потій, архієпископ митрополит Київській, Галицькій и всея Руси, владика Владимирській и Берестейській, чиню явню тим моим листом, иж поважность уряду моего митропольего и множество забав в нем того от мене потребовала, жеби-м з духовенства

⁷⁵ BARAN A., *Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukacoviensis*, Romae 1960, p. 102. Cf. *Annuario Pontificio* 1967.

⁷⁶ Motu Proprio « *Cleri Sanctitati* », с. 256, § 1, n. 2 et 395, § 1.

⁷⁷ WELUKYJ A., *Acta Prop. Fide*, II, n. 780, p. 222.

⁷⁸ IVIDEM, v. V, n. 1380, d. 139. Amplius de hac quaestione vide PATRYLO I., *o.c.*, p. 76-87.

⁷⁹ WELUKYJ A., *Documenta Pont. Rom.*, II, n. 841, p. 267.

моего помочника собі, иле в літіх подошлих будучи, постановил и на стан епископській посвятил, которий би в небитности моей тут в епархії метропольей, все то, што врядуви епископскому належит, отправовал, то есть, попов и дьяконов святил и их судил. На которий вряд обрали есьмо честного отця Іосифа Велямина Рутцкого, архимандрита Виленского святіе живоначальніе Троици, и оного епископом Галицким нашим и владикою надворним поставили есьмо и посвятили, а на вихованье его монастыр Лавришевскій, в повіті Новгородском лежачій, со всим на все, што до того монастыра належит, так як есьми сам за даниною его королевской милости удержал, дал, уступил, и право свое все, которое на тот монастыр міл, до рук его отдал есьми. Вольно ему будет собі привилей у его королевской милости на тот монастыр виправити и его на себе держати; а в небитности моей в епархії метропольей попов и дьяконов и церкви святити и антимииси под именем моим выдавати. И на то дали есьмо звиш-поміненому отцу Іосифу Велямину Рутцкому, епископови Галицкому, сес мой лист с моею печатью и с подписью руки моее властной, также под печатями и с подписями рук зацні-уроожоних панов, пана Ильи Мороховского, секретаря его королевской милости, пана Вацлава Садковского и пана Яна Слупского, устні от мене прошенных. Писан у Вильни, літа от нароженья Сина Божого 1612, місяца Іюня 16 дня. Ипатей, архієпископ, властною рукою (а далі підписи вище згаданих) »⁸⁰.

Підставивши тільки інші імена, такою в основному виглядала теж і та грамота, якою митрополит Й. Рутський поставив Йосафата Кунцевича епископом-помічником, а згодом: архієпископом Полоцьким.

5. — Титули Єпископів-Помічників

Кожний новоіменований правлячий єпископ дістає титул міста свого єпископського осідку. Інші ж єпископи бувають свячені

⁸⁰ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185. Порівняй таку ж грамоту з 1670 року Митрополита Г. Коленди Кипріянові Жоховському на єпископство Витебське і Мстиславське (*Описание Док. Ун. Митрополитов*, I, ч. 320); а також такі ж грамоти ще з 15-го століття в «*Рус. Ист. Библ.*», VI, чч. 49, 50, 51, 91; перша з них дана Володимирському єпископові на Волині 1420 року: «избрах со еже о нас священним збором священніших архієпископ и єпископ священноинока (імярек) и поставих его в святійшую єпископію богоспасаемаго града Володимера».

на єпископські осідки, які існували в давніх часах, а згодом занепали чи опинились у так званих «країнах невірних»⁸¹.

У Київській митрополії спочатку єпископам-помічникам не давано жадного титулу і звались вони тільки єпископи «надворні» або куріяльні⁸². Першим титул Галицького єпископа дістав мабуть Й. Рутський, коли був іменований Помічником і наслідником Київського митрополита І. Потія, хоч там він сам і не резидував, як це видно з виставленої митрополичої грамоти⁸³.

Надавання іншим єпископам-помічникам титулів одної з єпископських столиць, злучених з головним осідком єпархії, розпочалось щойно від митрополита Й. Рутського. Маючи в пляні надати Помічників кільком єпископам Київської митрополії та дістати також і собі Помічника, думав він цим разом не залишати їх тільки з загальниковим титулом єпископа «надворного». Однак не погоджувався теж з практикою латинської Церкви, яка давала таким єпископам титул осідку в «країні невірних», бо це, як писав, в його митрополії було б новістю, а навіть і згіршенням, коли б люди чули зовсім чужий і не знаний їм титул. Тому вислав він до Ап. Престолу імена 22 єпископств⁸⁴, які підлягали колись Київським митрополитам, хоч деякі з них були тепер в Московії, а деякі перестали існувати. Він запропонував, щоб міг ними покористуватися при іменуваннях нових єпископів-помічників⁸⁵.

Цей лист митрополита, датований днем 7. 4. 1619; отже можна б заключати, що Йосафат Кунцевич при своїй номінації на єпископа-помічника Полоцького Архiepиcкoпa не дістав ще жадного титулу: ні Витебського ні Мстиславського, хоч вони належали Полоцьким архiepиcкoпaм. Це потверджує теж і мовчанка про будь-який із тих титулів в усіх документах та свідченнях. Тому, як і інші перед ним, Йосафат був тільки єпископом-помічником,

⁸¹ *Annuario Pontificio* 1966, pp. 505-711.

⁸² WELUKYJ A., *Epistolae Metr.*, I, n. 16, p. 63: «Antiquissima consuetudo fuit ut Archiepiscopi Metropolitanani haberent penes se suos Suffraganeos, qui munia episcopalia in dicto archiepiscopatu obirent. His nullum titulum episcopalem tribuebant, nisi Episcopus Curiae eos vocabant».

Акти Зап. Р., IV, ч. 176: «Макарія Рафаїловича Тучапського на владичство посвятив; а учинивши его владикою надворним своим, тоє намістничество Галицкое и Львовское ему поручил»; теж див. грамоту короля Й. Рутському в «*Опис. Док. Ун. Митр.*», I, ч. 327, ст. 68; *Ак. Ю. З. Р.*, II, ч. 23.

⁸³ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185.

⁸⁴ WELUKYJ A., *Epist. Metr.*, I, n. 16, p. 63; cf. PATRYLO I., *o.c.*, p. 87.

⁸⁵ *IBIDEM*.

але без титулу одного з осідків, що належали Полоцькому архієпископові.

Ап. Престілл апробував думку митрополита Й. Рутського, бо всі пізніші єпископи-помічники отримували вже титул однієї з тих єпископських катедр, які звичайно були злучені з катедрою правлячого єпископа⁸⁶. Цієї практики дотримувано навіть і тоді, коли номінаційну буллю єпископам-помічникам висилано вже з Риму; і так, Михайло Стадницький дістав 1784 року титул єпископа Острожського, Йосиф Булгак 1787 року єпископа Турівського, а 1791 року Арсеній Гловнєвський одержав титул єпископа Берестейського⁸⁷. В р. 1842 і 1863 єпископам-помічникам Холмського єпископа, Іванові Тершакевичеві та Іванові Калінському, надано було ще титул єпископа Белзького; отже титул єпархії, яка була злучена з Холмською⁸⁸.

Однак виглядає, що від 1784 року деяким єпископам-помічникам надавано вже і титул в «країнах невірних», коли то Стефанові Левинському, як згадується в листі Пропаганди, призначено титул грецької катедри, а Адріанові Бутриновському 1792 року титул катедри Калями в Нумідії⁸⁹; в Галицькій митрополії це вже було сталою практикою⁹⁰.

6. — Єпископська присяга

Останнім актом, перед самою висвятою, було складення присяги перед митрополитом. Присяги Йосафата Кунцевича немає між доступними нам документами, але легко можна її відтворити на основі тих текстів, які заховалися до наших днів; між ними маємо теж і присягу, яку склав і сам пізніший митрополит Йосиф Рутський, перед своєю висвятою на єпископа-помічника своєму митрополитові Іпатієві Потієві, у червні 1612 року, перед свідками, якими були єпископ Пинський і Турівський Паїсій та єромонах Йосафат Кунцевич й Ілля Мороховський, королівський секретар. Наводимо її текст, бо він часово найбільше зближений до присяги і самого Йосафата Кунцевича, і, змінивши тільки імена та справи стисло митрополіччі, вона вказує і на присягу Йосафата.

⁸⁶ PATRYLO I., *o.c.*, p. 88.

⁸⁷ WELUKYJ A., *Doc. Pont. Rom.*, II, n. 841, p. 268; n. 861, d. 290.

⁸⁸ IBIDEM, n. 916, p. 375; nn. 934, 935, pp. 398-399.

⁸⁹ WELUKYJ A., *Litterae Prop. Fide*, VI, n. 2869, p. 181; VII, n. 3177, p. 116.

⁹⁰ IDEM, *Doc. Pont. Rom.*, II, nn. 904, 922, 928, 953, 996, 1009, 1083, 1089, 1090, 1097 (S. E. Card. Slipuj G.).

« Во имя святія живоначалнаго единосущнаго и неразділімаго Троици, Отца и Сына и Духа святаго. Я Іосиф Рутцкій, епископ Галицкій, архимандрит Виленскій и намістник головний митрополїи Кіевскої, даю сесь лист и запис свой добровольный на себе самого в Бозі велебному его милости отцу Ипатію Потію, митрополиту Кіевскому, Галицкому и всея Росіи, пану и пастирови своему, а то в тот способ, иже его милость митрополит, носячи тяжкости и поважность уряду своего архіепископского, и приходячи вже до старости літ своих, при том через отлеглость містца держачи посполу и вряд владїцтва Володимерского, за чим в том краю Литовском и иных містцах, до юрисдикци митрополїи Кіевскої належачих, не могучи бити завжди притомним для отправовања справ и догляданя порядков своих духовних, з владзи и зверхности своей пастриской мене найменьшого, з ласки своее особливої, к той помочи собі хотячи міти, епископом надворним и помочником поставил и посвятити рачил, и на тот вряд зезволенье через привилей короля его милости, пана нашого милостивого, мні одержал и до рук моих отдал. Я теж покорні воли и предсявзятью его милости подлежаючи, яко пана и пастиря своего, тот поважный вряд принял есьми на себе и приймаю вдячні, и повинен буду оному его милости отцу митрополитови до живота его всякую учтивость и послушенство и яко зверхнему пастиреви своему підданство виражати; а заживаючи вряду моего епископского, в становленью попов и діяконов и в справованю иных обрядов належачих досить чинити обіцую. А при том и то варую, иж будучи на том вряді, без особливої воли и росказаня его милости соборов складати и ничего такого починати не маю, то есть, што би ся ткнуло споряду якого особливої, властні до митрополїи владзи належачого; леч во всех справах от него яко от власного пана и зверхнего пастиря своего розказаня и науки чекаючи, пыльні постерегати маю, якоби ся во всем владза юрисдикци его надо мною яко над суффраганом и помочником значила, а меновиті: антимииси именем его милости, коли ся трафит святити церков, подписувати буду повинен; к тому, доходи куничные, коли их от священников выбирати буду, теи половицью оних з его милостью поділятися маю; наконец, коли кольвек пан Бог в тот край Литовскій его милость принесет до епархіи митрополїе своее, тоди на тот час все врядови моему епископскому належачое до его милости, яко зверхнїйшого тих краев пастиря маю и повинен буду отсилати, особливої росказаня и роспоряженя от его милости чекаючи. А в от-

правованью набоженства и церемоній уборов не архієпископских митропольких, але звиклих єпископских заживати маю. В тих теди всих и особно в кожній кондиції, его милости отцу митрополитови, пану и пастирєви своєму добровольні, под обовязком от святых апостол и святых отцов винесеной срогої клятви, облигуюся. А если би в чом свавольні с того спису виступил, альбо коли (уховай Боже) оному противним бити сміл и послушен его милости яко пану и пастиру своєму бити не хотіл: теди тим самим в интердикт альбо заперещєне и клятву впадаю, наконец и вряд свой єпископскій, яко негодні будучи его, тратити маю. И на то дали есмо сєс запис, с подписом руки и приложєньем печати своеє, до которого теж листу, за устною прозбою моею, руки свої подписати и печати приложити рачили их милости, в Бозі велебний отец Паисій, владика Пинскій и Туровскій и честний отец Іоасаф Кунцевич, ієромонах манастиря Виленского святіе живоначалніе Троици, и его милость пан Ілля Мороховскій, секретар короля его милости. Писан в Вильні, року Божого нароженья 1612, місяца Іюня... дня »⁹¹.

Очевидно, це була присяга єпископа-помічника митрополичого; отже, у випадку Йосафата Кунцевича треба усунути ті місця, які відносяться прямо до стисло митрополичих прав, як напр., місце про скликання Соборів, вживання митрополичих риз тощо; теж, можливо, що в його присязі були деякі зміни щодо стислої залежності від свого Ординарія, з-за його старости та немочі; із королівської грамоти знаємо, що йому залишалася одна третя прибутків, а дві третіх мав він передавати на вдержання свого архієпископа. Та, зрештою, все інше такими чи іншими словами знаходилось теж і в присязі Йосафата Кунцевича, як єпископа-помічника Полоцького архієпископа.

7. — Консекрація

Дня 28. 6. 1617 року король підписав Йосафатові Кунцевичеві свою грамоту-привілей, а 26. 7. цього ж року митрополит Й. Рутський проголосив його єпископом-помічником Полоцького архієпископа; дня 12. 11. 1617 року відбулася його консекрація.

Як та в яких обставинах відбулось його проголошення, описав сам автор його — митрополит Й. Рутський: « Королівську презентацію, яку в нас загально звать Привілеєм, я вистарався

⁹¹ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185.

без його відома; мав, отже, стати Помічником з правом наслідства 90-літнього архисупскопа Полоцького, що був майже зовсім без свідомости. Відчув він це, заки я йому те об'явив і був пригноблений, бо проходила в ньому боротьба між покорою з одного боку, вважаючи себе неспосібним до епископського уряду, з другого ж між послухом, який він усім серцем плекав, і який казав йому, щоб віддався в руки настоятеля; ... Відкрив я йому, що Полоцька Церква майже позбавлена пастиря та що багато там не тільки невідповідного, але й противного Божим законам та абсурдного... Воля Господня: щоб він прийняв цей тягар. Почувши це, так словами, як укладом рук, а вкінці припавши до землі благав та закликав, щоб його звільнити з того уряду. Якщо його пішлють, він може тому архисупскопові послужити і в стані, в якому він тепер; до тої ж гідности він зовсім неспосібний; не скінчили б ми, якщо б я йому не був сказав, що інакше бути не може, і він обов'язаний слухати того, який, як вірить, заступає йому Бога; успокоївся, але, як я довідався, запитував деяких духовних провідників, чи без нарушення послуху міг би втекти, і тайком думав залишити нас... Отже в часі Капітули нашого Чина, під її кінець, я публічно звернувся до нього з промовою та іменував його епископом-помічником Полоцького архисупскопа, і вручив йому королівський Привілей. Він не прийняв його, впав на коліна і в сльозах благав, щоб його звільнити. Вкінці ж, коли я сказав, що це конечно для слави Божої і вже не може бути зміненним, замовк, прийняв Привілей, а ми віддали хвалу Богові. Пізніше цілком віддався своєму урядові й оце знайдено в ньому те, що й у святих епископів і чуйних Пастирів душ»⁹².

Сама ж консекрація відбулася 12 листопада 1617 року у Вильні, в церкві Пресв. Трійці, і її, за своїм митрополічним правом, перевів сам митрополит Й. Рутський⁹³. Крім нього, очевидно, були ще два другі епископи, як це до консекрації приписано; однак, хто саме брав у тому торжестві участь, про це з певністю не знаємо і можна тільки догадуватися, що, як найближчі сусіди, були це Берестейський епископ Йоаким Мороховський (1613-1631) та Пинський Паїсій Саховський (1602-1626), бо Полоцький Гедеон Брольницький (1601-1618), з-за старости, не був спроможний вибра-

⁹² WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 288.

⁹³ ІВІДЕМ, II, p. 276, 295, 315.

тися до Вильна. Ближчих подробиць про те свято, на жаль, документи нам не залишили.

8. — Грамота святительська

Після єпископської висвяти було в звичаю, що митрополит виставляв новопоставленому єпископові святительську грамоту, в якій посвідчалось про його свячення, а теж пригадувалось йому на його обов'язки. Знана та доступна нам одна з таких грамот, що її 20. 6. 1610 року митрополит І. Потій дав Атанасієві Крупецькому, поставленому і консекрованому на Перемицьке та Самбірське єпископство. Наводимо повний її текст, бо в основному таку грамоту певно виставив теж митрополит Й. Рутський нововисвяченому Йосафатові.

« Ипатеѣ Потей, милостію Божою архієпископ митрополит Київській, Галицькій и всея Росіи, єпископ Володимирській и Берестейській. Вседержитель Бог наш, неизреченним промишленьем своим приказуючи Моисееви угодникови своему сотворити храм себѣ, показал ему образ на горѣ Синаистій и рекл до него: смотри, да сотвориши по указанному тобі на горѣ. Тайна и фигура то была великая пришлоѣ Церкви в новом завітѣ, которую сам предвѣчний Син Божи воздатель мѣл по образу и подобію небесной и всегда веселящейся оной Церкви, то ест светих ликов ангельских, которую Іоанн светий видѣл в Обявленіи своем яко новый Іерусалим соходящий со небес во всем ему подобный; абовім яко во оном небесном три суть ієрархи, так и в том долном земском три сѣт священноначальства: першій ест єпископскій, вторій презвитерскій, третій діяконскій; першій яко порядком мѣстца ест далеко зацнѣишій, так и годностью над иншіе ест поважнѣишій, поневаж другіе иншіе од него походят. На тую епархію Господь наш Іисус Христос апостолов своих избрал, аби пасли, редили и справовали Церковью его аж до сконченья вѣка. Которое преложєнство аби николи не уставало, оставил при них и их порядне наступующих наслѣдниках такую власть, аби през положєнє рук и призываньем Духа Светого тую ж власть иншим подавали. Тоею ж и я смиренный властію, от Бога в Троици единого мнѣ даною и од столицѣ найвишее апостольское потверженною, посветилем на єпископство Премиское и Самборское шляхетне уроженого пана Александра, а в иноческом чинѣ всеосвещенного Атанасія Крупецкого, которого его королевская милость, так за залецєньем нѣкоторих панов сенаторов, яко теж и видечи его чловѣка доброго, Церкви Божой

пожиточного и до едноти светое барво склонного, подати и до мене, абим его посвітил, одослати рачил. На што он первій ниждали тое посвященье з рук наших принял, добровольне тілесною присегою обовезалсе и визнанье правдивое Католическое віри учинил, и рукою своею власною написавши, про нас оставил; в котором тое все визнал и принял, што колвек тую светую едноть замикает; а того всего се одрекл и виклял, што би колвек ее розривати міло; чого и тепер при самом посвященью, водлуг звичаю, явне присегою и визнаньем віри потвердил. Мае теди поменений всеосвященный отец Атанасій Крупецкій, епископ Премискій и Самборскій, брат и сосолужитель наш, отшедши в епархію свою за тим порядним и звиклим Церкве светое восточное способом рук моих посвященьем, при той святой едноти статечне стоячи и иних до нее ведучи, а нам, як старшому своему архієпископови, повинную учтивость и послушенство отдаючи, все тое одправовати в преділіх епархіи своее, в чужую не втручаючисе, штоби одно колвек врядуви его епископскому належало, так яко и предкове его отправовали, то ест: священнодійствовати, архимандрити, игумени ставити, в четци благословляти, в поддіякони и діякони хиротонисати и тих, если би годни били, на стан презвитерскій посвящати. Которому пивинни будут в епархіи его вси духовние, также и свіцкіе, яко пастиреви своему власному, учтивость и послушенство звиклое виражати. О што ми всех и каждого зособна, а меновите христоименитих панов и посполитих людей зверхности наше пастирское, просим и упоминаем, а он их, яко пастир добрый, повинен будет научати правдивое віри и, ведучи до побожного и хрестіянского життя, часто напоминати мае, аби права Божого и воли его светое пилне постерегали; а то не только голим словом, але далеко болшей-прикладними ділами своими чинити мае, о всем (яко апостол мовит) сам собі подаваючи образ добрых діл во учени независтнім, да противние посрамятся, ничтоже имуще глаголати о нас укорно; наконец аби тим смілій, ожедаючи блаженнаго упованія слави великого Бога и Спаса нашего Ісуса Христа, мовити могл: се аз и діти мое, еже ми еси дал. Писан у граді Берести, року Божого нароженья тисеча шесть сот десятого, місяця іюня двадцатого дня. Ипатеі, архієпископ митрополит Кіевскій и всея Росіи »⁹⁴.

Поминаючи ті речі, які в цій грамоті були зумовлені тим, що

⁹⁴ *Акти Ю. Зап. Р.*, II, ч. 40, ст. 64-5.

Атанасій Крупецький приєднався до Берестейської Унії щойно коротко перед самою консекрацією, як напр.: сам вибір, що відбувся не за Берестейським договоренням, а за давньою ще практикою, а також виразна згадка про доконане об'єднання — все інше становило елементи, які повинні були знаходитися в кожній такій грамоті, отже теж і в виданій Йосафатові Кунцевичеві.

Маючи грамоти королівську, митрополичу, а також святительську, і склавши приписану присягу, нововисвячений владику вибирався в спархію, щоб обняти поручений йому уряд Помічника.

9. — Перебрання уряду відбувалося тим способом, що єпископ-помічник предкаладав номінаційні грамоти єпископові, якому він призначений, чи теж капітулі, коли єпископ-помічник мав право наслідства, або коли сам Ординарій був перешкоджений чи неспосібний, щоб їх прийняти.

В подібний спосіб відбулося це перебрання уряду Йосафатом Кунцевичем. Але тому, що сам архієпископ Г. Брільницький був зовсім немічний, так це перебрання, крім предкладення йому самому королівської та митрополичої грамот, головним чином відбулось в самій Полоцькій катедрі — прочитанням тих же грамот та торжественним богослуженням з цієї нагоди.

До Полоцька Йосафат Кунцевич прибув та перебрав призначений йому уряд єпископа-помічника дня 9 січня 1618 року. Прийнято нового Владика з найбільшими торжествами, яких, як оповідають свідки, Полоцьк ще ніколи не бачив, та серед радості вірних⁹⁵. Хоч властивої інтронізації тоді, очевидно, не було, бо приїжджав він тільки на Помічника правлячого архієпископа, але, з-за старости Брільницького, як також на основі самої королівської грамоти, на ділі це було перебрання і самої катедрі і архієпархії та всіх обов'язків правлячого вярха.

10. — Йосафат Кунцевич — архієпископом

Йосафат Кунцевич був Помічником дуже коротко, бо архієпископ Гедеон Брільницький упокоївся на руках свого нового Помічника вже на весну, а 31 березня того ж 1618 року була виставлена нова королівська грамота-привілей. Вона потверджувала Йосафата Кунцевича на Полоцькій архієпархії, хоч право наслідства було йому забезпечене вже першою грамотою-привілем.

⁹⁵ WELUKY A., *S. Josaphat*, I, p. 115, II, p. 247, 275-6, 281, 301.

« Жигмонт (*і далі як в першій*). Всім і кожному зокрема, ко-
му про те належить знати, оцим письмом об'являємо, що в ста-
рості та в недузї Полоцького архисупскопа св. п. покійного Ге-
деона Брольницького, — за його життя дали ми йому письмом
нашого привілею чесного отця Йосафата Кунцевича, щоб він догля-
дав справи і церковний лад та управляв добрами Полоцької ар-
хисупархії. Тому ж, що о. Гедеон Брольницький проміняв життя
на смерть, тому ми, король, з ласки нашої оцим письмом і нашим
Привілеєм віддали і потвердили Полоцьку архисупархію, та епис-
копію Витебську і Мстиславську з усією властю в духовних спра-
вах і всіх тих приналежностях, які здавна до неї відносяться —
тому ж Йосафатові Кунцевичеві, теперішньому архисупскопові По-
лоцькому, Витебському та Мстиславському. А що деякі особи вжи-
вають декотрі добра Полоцької епископії, які вони собі привласни-
ли, тому ми, король, дозволяємо Йосафатові Кунцевичеві, Полоць-
кому архисупскопові, щоб він від неправих власників доходив
правом ті маєтки, які були власністю Полоцької епархії, а од-
нак опинилися в посіданні світських людей. І коли цей владика
назад відзискає будь-які добра, які від Полоцької епископії були
відчужені, тоді силою того письма нашого Привілею він та інші
епископи, що по ньому унаслідують Полоцьку епископію, мають
їх разом з Полоцьким епископством посідати, ними завжди воло-
діти та ними покористуватися. І тому дали ми це наше письмо-
привілей з підписом нашої королівської руки і печаттю Великого
Литовського Князівства. Дано у Варшаві, року 1618, місяця бе-
резня 31 дня. Жигмонт король (місце печаті) Януш Скумін Тишке-
вич »⁹⁶.

Ця грамота була тільки потвердженням першої. Нове в ній
лише уповноваження поробити всі старання, щоб знову привер-

⁹⁶ ІВІДЕМ, II, р. 346-7:

PRIVILEGIUM PRO IPSO EPISCOPATU POLOCENSI (f. 98)
SIGISMUNDUS III, ut supra.

Significamus hisce literis nostris universis et singulis in particulari ad quem hoc scire pertineret, de eo quod cum prius in senectute, et morbo Archiepiscopi Polocensis P. M. defuncti Gedeonis Brolnicki vivente eo literis Privilegii nostri Coadiutorem suffecerimus ad attendendum negotiis et ordini ecclesiastico atque bona Archiepiscopalia Polocensia gubernanda Rev.dum Patrem Josaphatum Con-
cevicium. Quoniam vero P. Gedeon Brolnicki vitam cum morte commutavit, ideo Nos Rex, gratia nostra Archiepiscopatum Polocensem, Episcopatum Vitepscensem, et Mscislaviensem cum omni potestate in causis spiritualibus, et omnibus eis pertinentiis ab antiquo eum concernentibus, eidem Josaphato Cun-

нути архієпархії ті маєтки, які з будь-яких причин попали в церковні руки. А було їх чимало, головню з-за недуги та старости його Попередника.

Чи була при тій нагоді теж нова митрополіча грамота, не знаємо. Не заховалася така грамота ні для Йосафата Кунцевича, ні теж будь-якого іншого єпископа, що, будши єпископом-помічником, зі смертю Ординарія перебирали тим самим його єпархію.

Однак дуже можливо, що Йосафат Кунцевич, перебираючи Полоцьку архієпархію, як її Пастир, склав нову присягу — тим разом своєму митрополитові, бо перша відносилася радше до архієпископа, якому він був призначений Помічником, і звичайно не угляднявала відносин до самого митрополита. Вона була коначна, хіба що вже в першій присязі ті відносини наперед були порушені, що виглядає мало правдоподібно.

Текст тієї другої присязі теж не заховався; бодай він нам не знаний, але можна б його реконструювати на основі присязі новоіменованого луцького єпископа Єроніма Почапівського (1621). Наводимо тут повний її текст, крім Символу віри та згадки про прийняття науки Вселенських Соборів, передусім і поименно Флорентійського.

« Я Ієроним Почапівській, наречений єпископ Луцкій и Островській, се пишу рукою своєю и розумом своїм. Исповідую пред Богом и избранними его ангелами правую и непорочную віру християнскую, еже есть исповіданіє во имя Отца и Сина, и Святаго Духа, едино Божество, еже есть сице: Вірую... *(дали Символ віри без « і Сина » і прийняття науки Вселенських Соборів)*. И паки церков-

cevicio moderno Archiepiscopo Polocensi et Vitepscensi et Mscislaviensi praesentibus literis et Privilegio nostro contulimus et confirmavimus. Cum autem nonnullae personae bonis quibusdam Episcopatus Polocensis sibi usurpatis utantur, ideo Nos Rex bona quae propria ad Episcopatum Polocensem spectarent atque a saecularibus hominibus usurpata tenerentur, illi Josaphato Cuncevicio, Archiepiscopo Polocensi, iure ab iniuste possidentibus repetendi licentiam damus. Et cum Episcopus ille aliacumque bona ab Episcopatu Polocensi alienata recuperaverit, tunc vigore earundem praesentium literarum Privilegii nostri una cum Episcopatu Polocensi debet possidere, et post eum alii Episcopi sibi in Episcopatu Polocensi succedentes, eadem semper tenere et gaudere debent. Et ideo dedimus has literas nostras Privilegium cum subscriptione manus nostrae Regiae, et sigillo Magni Ducatus Lithuaniae.

Scriptum Varsaviae, Anno 1618, mensis Martii 31 die.

SIGISMUNDI REX. — Locus Sigilli. — Janusius Skumin Tyszkiewicz, Notarius.

Пор. *Описание док. Ун. Мунр.*, I, ч. 413.

ний мир и соединеніе принятое исповідую соблюдать, и ни единым же правом противная мудрствовать во всем животі моем. К сим же исповідаю, и сохраняю, и обіщаюся, и всегда послідствую и повинуюся господину и владиці моему, преосвященному Іосифу, митрополиту Київському, Галицкому и всея Росіи, також повинен буду и восприємником его чисто, отпавно и послушливо; и гдї повелит ми господин и владика мой, святой митрополит Іосиф Київскій и всея Росіи бити к собі и мні ся его не ослушати, іхати к нему без всякого перевода. А через мою епископію ставлеников мні не ставити, ни дьякона, ни попа, ни протопопа, ни игумена, ни архимандрити, ни антимисів мні не давати, или святителское что творити в чужій епископіи и во всіх властїх, ни в моего господина и владики, кир Іосифа митрополита Київского и всея Росіи преділі ниякая діла церковнїя не ділати ми, кромі епископіи данної мні господином и владикою моим, Іосифом митрополитом Київскім и всея Росіи; или отшедшу ми в которую страну чужую, не піти обідни без повелінія митрополья, в чіем ли преділі буду. К сим же исповідую не оставити ми во всем моем преділі ни единогоже от нашее православної віри ко Арменом свадьби творити и кумовство, и иних еретик, которих Вселенскіе Собори прокляли; а ащелиже которий поп моего повіта втай мене то сотворит, и мні повідати господину и владиці моему, святому митрополиту. Обіщаюся со страхом Божіим и боголюбезним хотініем данное ми стадо на исправленіе от всякого лукавства очищати, и себе сохранить, елика ми настоит сила. А иминїи церковнїя до епископіи моее належачіе не имам продавати, ани даровати, ани заставляти, ани знову данини ленним правом и совітующим ми крилошаном не давати, не изволяющу отцу митрополиту Київському; отлученнїя же или разграбленнїя изискивати. Аще же не перебуду в сих, в вину в правилїх и в правах церковних описаную подпадаю. Паки обіщаюся, яко нісм не дал ничего за искушеніе за тую церков, ни есмь обіщався кому что дати ради сего, разві обичное и ставленое святїя церкви исторов: но лобзаю и за сіе апостолское и отчее преданіе. К сему исповідую: елика имат преданїя митрополїй стол, да сохраняю их непоколебимо во всей области моей; аще ли что сотворю не тако, без повелінія и без грамоти господина и владики моего, преосвященнаго митрополита Київскаго Іосифа, или преступлю что едино от сих всіх, или не перебуду в едности принятой со святою католическою церковью, тим самим лишен буду сана своего, без всякого прекословія. Списана же сія вся биша рукою

моєю и подписани сице: Іероним Почапівскій, милостію Божією наречений єпископ Луцькій и Острозскій, власною рукою »⁹⁷.

Ця нова королівська грамота й нова присяга підчинення та послуху своєму митрополитові були останніми актами в процесі піднесення св. Йосафата з архимандрита Виленського монастиря на Полоцьку катедру, на якій він і своїми трудами, а ще більше жертвою свого життя зробив для святого Об'єднання більше від усіх інших єрархів.

* * *

Такий був процес вибору й іменування Йосафата Кунцевича на єпископа-помічника, а згодом і на Полоцького архієпископа.

На основі договору, що його для добра Церкви виборола від королівської влади єрархія Київської митрополії, а теж на основі привілеїв, признаних Апостольським Престолом, можна ствердити наступне:

1. - Йосафат Кунцевич був вибраний та предложений для номінації королеві не чужими, як досі, ще й світськими чинниками, а самою єрархією, зглядно її митрополитом;

2. - Предложений своїм митрополитом, отримав він від короля грамоту тобто Привілей на користування архієпископськими добрами;

3. - Потвердження та канонічне поставлення в єпископський сан він отримав теж тільки від свого митрополита, який сам перевів інформаційний процес;

4. - Перед митрополитом та на його руки склав він присягу вірності й послуху;

5. - Митрополит теж уділив йому єпископської консекрації та виставив святительську грамоту.

На основі папської буллі «*Годиться Римському Архивреві*» та договору з королівською владою, всі ті акти були залишені єрархії, зглядно митрополитові, і про вибір та номінацію Йосафата Кунцевича, як теж усіх інших єпископів, Апостольський Престіл довідувався хіба з митрополичих урядових звітів чи принагідних листів⁹⁸.

І така практика в Київській митрополії залишилася за весь

⁹⁷ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 221, стор. 510-511.

⁹⁸ WELUKYJ A., *Litt. Prop. F.*, VII, n. 3177, p. 117: «*Ai semplici Vescovi si davano i Suffraganei dal Metropolitano, onde non se ne ha notizie in Propaganda*».

час її існування — стосовно резиденційальних єпископів; стосовно ж єпископів-помічників вона тривала майже до самого кінця, бо до 1785 року, відколи потвердження та виготовлювання номінаційних буль зарезервовано Апостольському Престолові, надаючи деколи вже і титули осідків з « країн невірних ». Щодо резиденційальних єпископів, так само було і в Галицькій митрополії, аж до останньої номінації єп. Йосафата Коциловського, якого Апостольський Престіл іменував лише в заступстві перешкодженого в тому часі митрополита; однак всі єпископи-помічники були іменовані вже вповні за нормами західнього права.

В порівнянні з Київськими митрополитами-архiepиcкoпaми, в діючому новому східньому праві права архiepиcкoпів-митрополитів щодо номінації всіх єпископів значно обмежені, однак, за напрямними II Ватиканського Собору, можна предбачати, що в новому східньому кодексі вони знову будуть майже такими, якими користувалися Київські митрополити.

T. Spidlik, S. J.

GIOSAFAT - UNO « SVIATITEL » IDEALE

1. - SANTITÀ VESCOVILE

Non vi è dubbio che si possa parlare della « spiritualità vescovile ». Si tratta di uno degli stati più importanti nella vita della Chiesa. S. Paolo ha tracciato, nelle lettere a Timoteo, le linee essenziali dei doveri e dei privilegi dei vescovi, che stanno nel centro della casa di Dio (1 Tim. 3, 15), come Padri del suo gregge (3, 4-5)¹. Ma, fino al sec. V, la pietà cristiana si nutriva colle biografie dei martiri e dei monaci. Un modello nuovo di santità — il vescovo come capo della comunità cristiana — appare nel mondo gallo-romano con la *Vita Martini*, *Vita Ambrosii*, *Vita Germani*².

La Chiesa slava orientale venera più di una settantina dei suoi santi vescovi, *sviatiteli*, ma una biografia esemplare di questo tipo appare relativamente tardi. Il fatto che la funzione vescovile era riservata ai monaci, non restò senza influenza sulla spiritualità dei presuli³. Non desta meraviglia che, dal punto di vista ascetico, i migliori candidati furono quelli, che, da parte loro, non mostrarono nessun desiderio di abbandonare il proprio convento. Le biografie

¹ J. LÉCUYER, *Épiscopat*, « *Dictionnaire de spiritualité* », IV, col. 879 sq.

² Sulpitius Severus, *De vita B. Martini*, PL. 20, 159-176, ed. crit. di Halm in CSEL, Vienna 1866; Paulinus, *Vita Ambrosii*, PL. 14, 27-64, ed. crit. di M. S. Kaniecka, Washington 1928; *Vie de saint Germain d'Auxerre*, « *Sources Chrétiennes* » 112, Paris 1965.

³ Citiamo da G. P. Fedotov, *Svjatylje drevnej Rusi*, Parigi 1931.

dei santi vescovi spessissimo, di fatti, non sono altro che un elogio di virtù monastiche, conservate nel palazzo vescovile, trasformato in una specie di convento. Gli antichi *sviatiteli* slavi sono di questo tipo; così per es. S. Niceta di Novgorod († 1108), S. Stefano di Vladimir-Volynsk († 1094), S. Efrem di Perejaslavl († 1100).

La liturgia slava deve il suo esemplare di una santità veramente vescovile al monaco serbo Pacomio il Logoteta, il quale fu chiamato nel 1440 dal Monte Athos a Mosca per adattare le biografie dei santi alle esigenze dell'ufficio liturgico. Scrisse, come tipo degli *sviatiteli*, la vita di S. Eutimio di Novgorod († 1459). E' difficile dire, in che modo essa poteva penetrare direttamente nella formazione spirituale di S. Giosafat, che risentiva gli influssi molto diversi. Comunque non possiamo far a meno di paragonare l'eroe per l'unità del popolo di Dio con questa immagine, quasi ufficiale, suggerita dalla liturgia slava che S. Giosafat celebrava e con tutto il cuore amava.

2. - MONACHESIMO SPIRITUALE

Nel pensiero di S. Basilio Magno e di altri dottori della Chiesa orientale, la vita monastica non è che la vita cristiana nella sua perfezione⁴. Seguendo questa linea di pensiero, più tardi, presso gli slavi, la perfezione e la santità furono considerate inseparabili dalla vita nei conventi. Giuseppe di Volokolamsk († 1515) nega agli secolari ogni possibilità di arrivare a un tale grado di perfezione, per poter essere canonizzati⁵. Era usanza che i laici, almeno prima della morte, ricevessero la tonsura monastica.

Contro questa persuasione generale, la *Vita di S. Eutimio di Novgorod* costituisce quasi una specie di polemica. Il suo eroe è nell'intimo del cuore un vero monaco, dedito alla preghiera, all'esercizio della povertà, ai digiuni ed alle mortificazioni. Il tutto, senza ostentazione, in mezzo del mondo, nella società! Porta di

⁴ J. HAUSHERR, *Spiritualité monacale et l'unité chrétienne*, in *Monachismo orientale*, « Or. Christ. Anal. » 1953, Roma 1957, p. 17 sq.

⁵ *Prosvětitel*, Kazan 1857, p. 492 sq.; T. ŠPIDLÍK, *Joseph de Volokolamsk*, « Or. Christ. Anal. » 146, Roma 1956, p. 85.

nascosto catene. « Ve ne sono — dice il Logoteta — di quelli che vivono in prosperità e si ricoprono di vesti chiare per non avvilitare la dignità vescovile »⁶. Nella società, si è costretti talvolta a circondarsi del fasto esterno, ma nel cuore « bisogna stimare tutto ciò come qualcosa di transitorio... simile a un sogno, ad un ombra..., non mangiare mai pane a sazietà »⁷.

Le testimonianze sulla vita di S. Giosafat dimostrano il suo amore appassionato per la vera vita monastica, solitaria. « Tutto acceso dall'amore di Dio — dice V. Rutskyj — che... voleva ritirarsi nel deserto per potersi dedicare interamente a Dio senza distrazione alcuna »⁸. Se non gli fosse stato proibito dagli « uomini spirituali di un altro ordine » (probabilmente dai Padri Gesuiti di Vilna) sarebbe divenuto anche un *jurodivyyj*, stolto per Cristo⁹. Divenuto basiliano, viveva « quasi sepolto nella sua cella », tutto dedito « a leggere, a scrivere e a pregare »¹⁰.

Eletto vescovo, cambiò la vita radicalmente. Amava ritirarsi a pregare nei luoghi più reconditi della casa¹¹. Non cessò di portare il cilicio, ma sotto gli indumenti vescovili, in segreto.

I suoi assassini, quando lo spogliarono, trovarono questi strumenti di penitenza e furono presi dal dubbio di aver ucciso qualche « monaco » al posto del « vescovo »¹².

3. - SERVIZIO DELLA CHIESA

Sotto il peso delle circostanze, il santo vescovo è quindi costretto a condurre quasi una doppia vita: vive nel mondo, ma il cuore dell'asceta sincero ne soffre. Nondimeno, accetta questo sa-

⁶ FEDOTOV, p. 104.

⁷ IBID.

⁸ A. G. WELYKYJ, *S. Josaphat Hieromartyr. Documenta romana beatificationis et canonizationis*, « *Analecta OSBM* », III, Roma 1952-1955, vol. I, p. 282.

⁹ IBID.

¹⁰ IBID.

¹¹ IBID., I, p. 14.

¹² IBID., p. 15; G. HOFFMANN, *Der hl. Josaphat, Erzbischof von Polozk und Blutzeuge*, « *Or. Christ.* » I (1923), p. 310.

crificio a causa del suo dovere verso la Chiesa. Questo avvicinamento dei monaci alla Chiesa appare chiaramente nella vita di S. Basilio e di altri vescovi dell'antichità cristiana. Da parte sua la Chiesa apprezza questo servizio dei monaci ¹³.

Nella biografia di S. Eutimio, il servizio alla Chiesa s'intende soprattutto nel senso morale: il vescovo usa tutta la sua autorità per calmare le passioni, per far osservare le leggi canoniche, per pacificare la comunità cristiana. La Chiesa di Mosca ha canonizzato tre metropolitani, Pietro († 1326), Alessio († 1378) e Giona († 1461), a causa dei loro meriti per il prestigio della Chiesa locale e nazionale.

Guardando sotto questo aspetto la vita di S. Giosafat, la sua persona risplende in una luce ideale. Egli ha compreso la problematica del suo tempo. Non si sente più un principe feudale, preso soltanto dall'interesse spirituale del suo territorio proprio, ma un apostolo della Chiesa universale, la quale è « la comunione dei fedeli sotto un unico capo invisibile, Cristo, e un unico capo visibile, il vicario di Cristo » ¹⁴. « E in che cosa consiste l'unità? Nel fatto che la fede sia una, anche se i riti ecclesiastici e la liturgia è diversa nelle nostre Chiese russe e nelle Chiese romane » ¹⁵. « E tutti quelli che sono in questa Chiesa, partecipano pienamente ai sacrifici, ai sacramenti, alle preghiere ed altre opere buone che si fanno nella Chiesa, così come un membro partecipa alla forza dell'altro membro » ¹⁶.

4. - MARTIRIO

L'ideale più sublime e più originale della santità cristiana resta sempre il martirio ¹⁷. Anche la vita monastica è un martirio

¹³ I. AUF DER MAUR, *Mönchtum und Glaubensverkündigung in den Schriften des hl. Johannes Chrysostomus*, Freiburg in der Schweiz 1959.

¹⁴ *Katechizm ot sluhı Božaho Iosafata sočėtannyj*, Lvov 1911, p. 5; WELYKYJ, I, p. 224 sq.

¹⁵ IBID.

¹⁶ IBID.

¹⁷ E. MALONE, *The Monk and the Martyr*, Washington 1950.

incruento, un « martirio di coscienza »¹⁸. Un espresso richiamo al martirio si trova anche nella *Vita di S. Martino*¹⁹. Il Logoteta non dubita che i santi vescovi possano essere venerati al titolo dei « martiri e posti più in alto dei martiri », dovendo subire « grandi mali da parte degli empi ». Vedendo « le ingiustizie dei re e dei potenti... essi devono ricordare ai re i loro doveri ». Così nei periodi di pace e di prosperità essi trovano « i propri carnefici, creandosi dei persecutori » come già S. Crisostomo ed altri²⁰.

E' interessante notare, come nella lettera di S. Giosafat al cancelliere lituano ricorrono simili richiami: « Desidero — scrive il santo — imitare questi grandi vescovi Crisostomo, Ambrogio, Stanislao²¹ ed altri i quali non ebbero paura nè degli imperatori nè dei re, nè dei grandi signori, ma seguirono sempre il loro dovere secondo Dio »²². Nella materia di fede, l'autorità del governo vale poco, le sue decisioni non sono d'accordo con la legge di Dio²³. « Il mio giuramento di vescovo mi obbliga a difendere i diritti miei e l'incolumità della Chiesa, quando sono calpestati »²⁴.

Contro i pacifisti superficiali dichiara S. Giosafat: la pace è certamente un grande bene, ma soltanto la pace di Cristo, non quella falsa. Del resto Gesù stesso disse: « Non son venuto a portar la pace, ma la spada » (Mat. 10, 34)²⁵. La Chiesa di Cristo è come una barca, giammai esente dall'impeto dei flutti « sia che ci siamo noi sia che non ci siamo, questo conta poco; se però vi è qualcuno che crede che l'impeto dei flutti sia dovuto piuttosto alla

¹⁸ S. TEODORO STUDITA, *Epist.* II, 21, PG 99, 1181 B.

¹⁹ Sulpitius Severus, *Epist.* 2, PL 20, 179 C: « Nam licet ei ratio temporis non potuerit praestare martyrium, gloria tamen martyris non carebit... ».

²⁰ FEDOTOV, p. 103.

²¹ Vescovo, patrono della Polonia (+ 1079).

²² P. ŽUKOVIČ, *O neizdannyh sočinenijach Iosafata Kunceviča*, « *Izvěstija otdelenija russkago jazyka i slovesnosti imperatorskoj Akademii nauk* » XV (1909), p. 229; WELYKYJ, I, p. 256.

²³ IBID.

²⁴ IBID. sq.

²⁵ IBID. sq.

nostra esagerazione, può citarci in giudizio, convincerci secondo il diritto, e poi buttarci, come Giona, fuori da questa navicella »²⁶.

La morte per la causa sacrosanta dell'unione delle Chiese fu un pensiero caro al nostro santo. Fra molte testimonianze ne scegliamo una proveniente dall'amico più intimo Velamin Rutskyj, ripieno anche lui dello stesso entusiasmo. Subito dopo la morte del santo scrisse al papa Urbano VIII: « Da una parte sono rattristato, che mi sia stata tolta la presenza fisica di colui che per me era la mano destra. Dall'altra mi è stato tolto con una morte così gloriosa, per cui mi rallegro moltissimo... E siccome per la gloria di Dio, per la santa unione, per l'autorità della Sede Apostolica, il nostro martire ha dato la sua vita, presentiamo a te, Sommo sacerdote, questa ostia viva e immacolata, perchè venga offerta a Dio onnipotente per mezzo della Vostra Beatitudine. Conceda Dio, nel tempo del suo beneplacito, l'incremento all'opera nostra, che noi piantiamo col nostro sudore e irrigiamo col nostro sangue »²⁷.

²⁶ IBID.

²⁷ *Or. Christ. Per.* 1923, p. 306; WELYKYJ, p. 7; per la spiritualità di S. Giosafat v. J. SCHRYVERS, *Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč*, in *Bohoslovnia I* (1923), p. 217-238.

о. І. Назарко, ЧСВВ

СПОВІДНИКИ СВЯТОГО ЙОСАФАТА

Уже св. Отець наш Василій Великий († 379) «цей перший церковний письменник, що — за словами великого Митрополита Андрея Шептицького ЧСВВ — дав повну науку аскези»¹, доручав своїм духовним синам часту св. Сповідь². Не дивно, що його святий син Йосафат Кунцевич уповні перейнявся тією наукою свого св. Отця і дуже часто приступав до св. Тайни Покаяння. Багато достовірних свідків potwierдили це під час беатифікаційного процесу Слуги Божого Йосафата в Полоцьку 1628 і 1637 рр. І так: тодішній Галицький єпископ, а пізніший Київський Митрополит Рафаїл Корсак³ на згаданому процесі 1628 р. зізнав дослівно так: «Був у нього звичай сповідатися чотири рази в тиждні, як він був архієпископом»⁴. Київський Митрополит Антоній Селява (1640-1655), що був новиком-послушником св. Йосафата і з ним мешкав в однім приміщенні майже цілий рік, так зізнав у згаданому процесі про Йосафата, ще як звичайного ченця: «Майже щодня після вечірнього іспиту совісті він сповідався своєму Отцеві Духовному»⁵. А сповідник св. Йосафата, о. Геннадій Хмельницький, на цьому ж беатифікаційному процесі зізнав, що Святий «сповідався з вели-

¹ *Аскетичні твори Св. О. Н. Василія В.* — переклав з грецького Митр. А. Шептицький, «Праці БНТ», Львів 1929, стор. VI.

² *Там же*, стор. 330, 358, 212, 187 і т. д.

³ Див. Назарко І., *Київські і Галицькі Митрополити*, Рим 1962, стор. 38-44.

⁴ WELUKYJ A., *S. Josaphat Hieromartyr. Documenta Romana beatificationis et canonisationis*, vol. I, Romae 1952, pag. 163.

⁵ *IBID.*, pag. 161; «Qualibet fere die post examen conscientiae vespertinum confitebatur Patri suo spirituali».

ким болем душі якнайчастіше, не тільки кілька разів у тижні, але деколи й кілька разів одного й того самого дня»⁶.

Знаємо, яку важну ролью при добрій сповіді, а ще важнішу при духовному проводі відіграє добрий сповідник і духовний провідник. Тому мимохіть питаємося: Хто був духовним провідником і сповідником такого незвичайного пенітента, як св. Йосафат? Пощастило нам довідатися тільки про трьох сповідників св. Йосафата. І тут подаємо їх короткі біографії. Але, крім них, св. Йосафат мав ще, мабуть, двох сповідників. Один з них був, мабуть, о. І. Грушевський, Т. І. Інших не знаємо.

Перший сповідник Йосафата (ще тоді Івана), як він працював у купця Якинта Поповича у Вільні (гр. 1597-1604), був єзуїт — о. Ф а б р и ц і й В а л е н т и н (Fabricius), а радше Ковальський-Гроза. Він народився в західній Галичині 1563 року⁷. Вступив до Чину 00. Єзуїтів у Ярославі 1579 року⁸. В єзуїтських монастирських школах закінчив з відзначенням філософію і богослов'ю і був висвячений на священника 1584 р. Після висвячення він учив літературу і риторику в різних монастирських школах. Згодом о. Фабриція перенесли до Вільна, де був у той час славний університет під кермою 00. Єзуїтів. Сам квіт литовської і білоруської молоді здобував знання й освіту в цьому університеті, а католицька віра почала відроджуватися в цій провінції під впливом тих мужів, що були світочами науки, а водночас і святими священниками та ченцями. Вони плекали святу амбіцію не тільки поборювати протестантизм, але й горіли святим бажанням спричинитися до з'єднання Церков. Петро Скарга й Антін Поссевіно розпалили в них горіння нестримної ревности за спасіння українсько-білоруської Церкви. Між тими шляхетними апостолами визначилися два професори віленського університету: Валентин Гроза-Фабрицій і Григор Грушевський. Оба вони ривалізували в побожності, оба були блискучі бесідники, знамениті професори й обох їх пізніше король Жигмонт III покликав на надворних проповідників до Варшави. Саме тоді, коли Іван Кунцевич працював у купця Поповича в Вільні, оба згадані Єзуїти викладали святу богослов'ю на університетських катедрах. Не знаючи латиноської мови, молодий Кунцевич

⁶ WELYKIJ A., *op. cit.*, vol. I, pag. 183.

⁷ S. ORGELBRANDA, *Encyklopedia Powszechna*, Warszawa 1899, t. V, str. 272.

⁸ Каталог Виленської Кодегії, 1590, стор. 61. За всі дані з єзуїтських каталогів дякуємо о. Йосифові Варшавському, Т. І.

не міг — на жаль — брати участі в їхніх публічних викладах. Але Кунцевч подружив з обома славними професорами, а вони викладали йому богословію приватно, по-польськи, і « стали йому друзями, протекторами й учителями в духовному житті »⁹.

Справді о. Станислав Косінський, Т. І., під час беатифікаційного процесу 1637 р. зізнав, що « оба найповажніші богослови, тобто: о. Валентин Фабрицій та о. Григор Грушевський були оба по черзі королівськими проповідниками та оба, за чергою, сповідниками св. Йосафата »¹⁰. Одначе, по-перше: виглядає, що о. Косінський або о. Гепен переплутали імена Григора Грушевського з Іваном¹¹, а, по-друге: пізніше, в житті св. Йосафата, ніде більше не стрічаємося з прізвиськом Грушевського. Натомість про о. Фабриція напевно знаємо, що він був сповідником св. Йосафата і мав непереможний вплив на вирішальні події і моменти в житті Йосафата. Коли 1617 р. Йосафат дістав номінацію на архієпископа Полоцького, то, в почутті своєї негідности й покори, хотів втекти на пустиню. І, хоч багато друзів та 00. Василіян відраджували Йосафата від цього кроку¹², то одначе, як свідчить о. Геннадій Хмельницький, ЧСВВ., на зізнаннях беатифікаційного процесу 1637 р., справу перерішив о. Фабрицій¹³. Видко, що такий богослов і аскет, як о. Фабрицій мусів мати великий вплив на Йосафата. Але, як слушно припускає Гепен, святість Йосафата проста, безпосередня, палка, яка майже доторкально розвивалася під проводом Святого Духа, мусіла бути корисна і для о. Фабриція¹⁴.

Немає сумніву, що контакт між тими обома мужами не перервався й тоді, коли Йосафат виїхав з Вільна на своє владцтво в Полоцьку. Навпаки заємо, що о. Фабрицій (не без впливу Йосафата) багато працював для з'єдинення українсько-білоруської Церкви з Церквою католицькою¹⁵. А навіть маємо відомість, що Йосафат

⁹ GUERIN A., *ibid.*, p. 14 і 15.

¹⁰ WELUKYJ A., *S. Josaphat Hieromartyr, Romae* 1955, vol. II, p. 232.

¹¹ о. Гепен ніде не найшов Григора Грушевського, натомість Іван був професором, відтак ректором віленського університету, згодом провінціалом литовської провінції, і т. д.; *Ibid.*, p. 15, nota 1.

¹² WELUKYJ A., *op. cit.*, II, p. 116.

¹³ *Ibid.*, II, p. 225 ... « nisi optimi Religiosi et maxime Pater Valentinus Fabricius S.J., dissuasissent ».

¹⁴ GUERIN A., *OSB Saint Josaphat...*, Poitiers 1874, t. I, p. 15.

¹⁵ *Encyklopedja Powszechna* z 1861 r., s. 610; GUERIN, *Saint Josaphat*, I, p. 56.

« ужив о. Фабриція до заведення чернечого правопорядку в василіянських монастирях на Литві »¹⁶.

Мабуть 1618 р. король Жигмонт III покликав о. Фабриція на проповідника королівського двору до Варшави. Давній польський письменник С. Старовольський писав про Фабриція таке: « Він такій могутній своєю вимовою, що в умах слухачів залишав завжди немов колючки ». Можемо оправдано прийняти, що коли Йосафат з Рутським поїхали до Варшави в 1621 р., щоб перед сенатом боронити прав св. З'єдинення¹⁷, то Йосафат не прогав нагоди, щоб може востаннє в своєму житті стрінутися зо своїм колишнім сповідником — о. Фабрицієм.

Після мученичої смерти свого пенітента, о. Фабрицій нераз висказувався з найвищим признанням про святість його життя.

Отець Фабрицій помер у Варшаві 1636 р. Справді дехто подає рік смерті 1628¹⁸, але о. Геннадій Хмельницький у зізнаннях беатифікаційного процесу 1637 р. сказав про Фабриція, що він « щойно помер »¹⁹. Залишив він у рукописах багато цінних праць, але друком появилася тільки одна його проповідь, п. н. « Kołęda ».

Безперечно була це людина великих природних дарувань і надприродних чеснот. Справедливо св. Йосафат обрав собі його за сповідника і духовного провідника в початках свого чернечого життя.

Другий сповідник св. Йосафата був його сердечний друг і співбрат по Чину:

о. Геннадій Хмельницький, ЧСВВ. Деякі дані з його життя маємо з його власних уст, бо на беатифікаційному процесі в Полоцьку 1637 р. о. Хмельницький подав дещо із своєї біографії.

Отже, о. Хмельницький народився в селі Турець, коло Новгородка (Білорусь), в тодішній Литві, коло 1582 року, бо на процесі 1637 р. зізнав, що мав 55 років життя²⁰. Це потверджують і його зізнання з попереднього процесу 1628 р., на якому Хмельницький зізнав, що 1599 р., коли він пізнав у Вильні Івана Кунцевича, він мав 17 літ життя, а Кунцевич 20²¹. Батько Геннадія називався

¹⁶ *Ibid.*, р. 610.

¹⁷ GUERIN, I, р. 332.

¹⁸ Нпр. *Encyklopedia Powszechna z 1899 r.*, t. V, s. 272.

¹⁹ WELUKYJ A., *op. cit.*, II, р. 223 « ultimo demortuus ».

²⁰ WELUKYJ A., *op. cit.*, II, р. 216.

²¹ WELUKYJ A., *op. cit.*, I, р. 174.

Митрофан, а мати Богдана Конопольська. Мусіли вони бути заможніші, а може й мали хутір у Туреці, бо посилали сина до школи у Вільні. Сам Геннадій зізнав у 1637 р., що він студіював у Виленській Семінарії²², якої професором був славний богослов Петро Аркудій²³. Оба юнаки ближче пізналися в церкві св. Тройці, куди, за свідченням Хмельницького, Кунцевич приходив у кожную неділю і свято, а часто й у будні та співав у хорі, а навіть був провідником хору, бо мав дуже гарний голос і досвід²⁴.

Року 1604 Іван Кунцевич вступив до монастиря св. Тройці, де при облечинах прибрав ім'я Йосафат і склав обіти на руки Митрополита Іпатія. У рік пізніше, заохочений прикладом свого друга, на вісімнадцятому році життя Хмельницький пішов слідами Йосафата і теж вступив до Чину Святого Василія Великого²⁵. Відтепер їх попередня дружба перемінилася на справжнє духовне побратимство, сперте на братній любові, як характеристичній чесноті василіянської аскези. Тому зовсім слушно на процесі 1637 р. Хмельницький називав себе: «contemporaneus illius (Josaphat) et conviva fere quotidianus convictorque»²⁶.

Хмельницький був висвячений на священика коло 1610 року. Коли Йосафат став архимандритом монастиря св. Тройці у Вільні 1614 р., тоді о. Геннадій став мабуть магістром новиків на його місце. Так виходило б з деяких висказів о. Геннадія під час обох беатифікаційних процесів. Коли ж 1618 р. Йосафат як архієпископ перейняв полоцьке владитство, тоді о. Геннадій переїхав до Полоцька і замешкав в архієпископській палаті з Йосафатом, як його звичайний сповідник. Сам о. Геннадій зізнав це під час процесу 1637 року такими словами: «Ego... confessarius Servi Dei Josaphat archiepiscopi Polocensis toto illius archiepiscopatus tempore usque ad beatas temporum illius fines»²⁷.

Йосафат був такої ніжної совісти, що сповідався не тільки щодня, але нераз і під час Архирейської Служби Божої. Тож бажав, щоб його сповідник був постійно коло нього. Тому о. Геннадій їздив

²² Ширше про цю Семінарію див. R. HOLOWASKYJ OSBM, *Seminarium Vilnense SS. Trinitatis* (1601-1621), Romae 1957, p. 71, 82-83, 89.

²³ WELYKYJ A., *op. cit.*, II, p. 222.

²⁴ WELYKYJ A., *op. cit.*, I, p. 174: «propter vocem eximiam et in cantu peritiam caput illorum erat».

²⁵ H. KAJSIWICZ, *Mowa na cześć św. Józafata Kuncewicza*, Rzym 1867.

²⁶ WELYKYJ A., *op. cit.*, II, p. 218.

²⁷ WELYKYJ A., *op. cit.*, II, p. 216.

з Йосафатом на канонічні візитації, різні богослужби, проповіді, а навіть і приватні відвідини, яких ціллю було повернути якогось нез'єдиного брата, або привести до сповіді закам'єного грішника. Тому о. Геннадій міг оповісти багато таких фактів під час беатифікаційного процесу 1637 р.²⁸ Отець Геннадій тішився великим довір'ям Йосафата, якщо Йосафат оповів йому цю таємничу подію зо свого діточого життя, коли то мати привела малого Івася до церкви св. Параскеви у Володимирі, пояснила йому, як Божий Син помер за спасіння людей на хресті і в тій хвилині хлопчина відчув фізично, наче б з хреста впала йому якась іскра в серце. Це оповідання Йосафат закінчив так: « відтоді всі церковні відправи стали мені такі любі, що я зараз їх вивчив і майже впродовж 30 років мого життя я не пригадую, щоб я колись пропустив церковне правило »²⁹.

Отець Геннадій, поруч побожного сповідника, мусів бути людиною наскрізь практичною і життєвою, бо — як сам визнає — Йосафат зробив його архієпархіяльним економом³⁰. А ми знаємо, як Йосафат сам дбав про церковні й монастирські добрі та як карав священників і монахів за недбайливість під цим оглядом.

Немов пророчим духом Йосафат предбачував і предсказував свою скору смерть. Тому трагічного 12 листопада 1623 р., всупереч своєму звичаєві, не взяв з собою до Витебська свого сповідника о. Геннадія, але як своєму економові казав йому наглядати над викінченням гробу для себе в стіні катедрі св. Софії в Полоцьку³¹. Отець Геннадій приїхав до Витебська аж тоді, коли тіло Святого знайшли в ріці Двині і зложили в церкві св. Михаїла у Витебську. На процесі 1637 р. о. Геннадій зізнав, що тоді тіло Йосафата було краще, ніж за життя³². Відтак о. Геннадій товаришив убитому Йосафатові в його тріумфальному повороті до Полоцька.

Зізнання на першому беатифікаційному процесі 1628 р. складав уже як ігумен полоцького монастиря³³, а під час другого процесу 1637 р. о. Хмельницький був ігуменом монастиря в Новгородку. В його сердечних зізнаннях проявляється не тільки щира дружба, але глибокий пієтизм і набожність до Йосафата, як Святого.

²⁸ *Ibid.*, II, р. 219-221.

²⁹ *Ibid.*, II, р. 217.

³⁰ *Ibid.*, II, р. 224.

³¹ *Ibid.*, II, р. 221.

³² *Ibid.*, II, р. 227.

³³ *Ibid.*, II, р. 216.

В час другого беатифікаційного процесу о. Геннадій серед слів висловив прилюдну подяку Слuzі Божому Йосафатові стверджуючи, що Йосафат уздоровив його з дуже болючого паралічу ніг.

Коли і де помер о. Геннадій Хмельницький — не вдалося нам прослідити. Немає сумніву, що о. Геннадій Хмельницький з-поміж перших зреформованих Василян був одним з перших, про яких загальна опінія говорила, що вони жили і померли в святості.

Третій і надзвичайний сповідник Йосафата був о. Станислав Косінський, Т. І.³⁴

Як сам о. Косінський зізнав на другому беатифікаційному процесі в Полоцьку 1637 р., він народився 1586 р., бо 1637 р. мав 51 літ життя³⁵. Народився на Мазурах. Отже був поляк. Батько Станислава називався Микола, а мати Ядвига Свенціцка. Вступив до Чину Єзуїтів 1601 р. Студював у Чині: 2 роки риторичу, 3 роки філософію і 4 роки богословію³⁶. Став священником мабуть в 1610 р. З його власних зізнань знаємо, що коли Йосафат прийшов до Полоцька на коад'ютора Єпископа Гедеона Брольницького, то о. Косінський був там префектом шкіл³⁷. Пізніше став ректором колегії в Полоцьку³⁸. Тут Йосафат пізнав Косінського, пізнав його глибоку побожність, незвичайну второпність, широке знання та особистий шарм, яким Косінський повискував собі серця всіх³⁹. Один автор каже про Косінського таке: « Був це муж повний поваги й ревности та знаменитий богослов »⁴⁰. Влучно закріпив Гепен, що до посвяти о. Хмельницького Йосафат хотів долучити світло о. Косінського в справі проводу своєї душі⁴¹. До о. Косінського приходив Йосафат переважно з труднощами богословськими й душпастирськими. Тому ми назвали о. Косінського надзвичайним сповідником.

Року 1628 о. Косінський зізнав перед комісією, що Йосафат, хоч не знав латинських термів, то в богословських питаннях: « Altissime et profundissime de rebus fidei disceptabat ». Найчастіше радився ОО. Єзуїтів у справі відзискання церковних маєтків, а

³⁴ GUÉPIN, *op. cit.*, I, p. 138; II, p. 254.

³⁵ WELYKYJ A., *S. Josaphat Hieromartyr*, II, p. 231.

³⁶ *Catalogus Vilmensis*, 1625, fol. 296.

³⁷ WELYKYJ A., *op. cit.*, II, p. 232.

³⁸ *Ibid.*, II, p. 231.

³⁹ GUÉPIN, *op. cit.*, I, p. 254.

⁴⁰ S. ORGELBRAND, *Encyklopedja Powszechna*, t. XV, s. 651.

⁴¹ GUÉPIN, *op. cit.*, I, p. 254.

також у справах спасіння душ, придержуючись засади: «interrogans non errat». Даліше о. Косінський так був захоплений влучними відповідями Йосафата на богословські питання, що називав Йосафата «Божим Богословом»⁴². А Йосафат так цинив побожність і науку свого сповідника, що часто жартома казав, дотикаючи свого ремінця: «Дуже радо носив би я свого духовного отця причепленого до мого ремінця»⁴³.

Отець Косінський був приявний на цій проповіді Йосафата, в якій він явно предсказав свою смерть, закінчуючи її такими словами: «Але знайте, що я цього бажаю і це мов прагнення, щоб я міг умерти за католицьку віру»⁴⁴. Отець Косінський живо інтересувався справою з'єдинення Церков і «залишив у рукописах багато праць з історії Церкви на Русі»⁴⁵. Думаємо, що цю любов до з'єдиненої Церкви зачерпнув він від Йосафата, бо сам зізнав «що дуже часто розмовляв з Йосафатом про справи св. З'єдинення»⁴⁶.

Отець Косінський не був у Витебську тоді, коли Йосафата вбили; ні не був у Полоцьку при тріумфальному перевезенні тіла. Року 1624 о. Косінський був уже ректором колегії в Дорпаті⁴⁷. Звідтам приїхав 1628 р., мабуть знов на ректора, до Полоцька, де брав участь при апостольській візитації та оглядинах його тіла⁴⁸, а також зложив свої зізнання в першому беатифікаційному процесі 22 березня 1628 р., як 53-ій свідок. Складав свої зізнання серед глибокого зворушення, перериваючи їх «зідханнями й сльозами»⁴⁹. Як духовний провідник Йосафата, о. Косінський ствердив, що «*vitam Servi Dei Josaphat omnium Sanctorum vitae conformatissimam fuisse, eumque nullo Sancto minorem, plures virtutibus longe praetergressum fuisse... Posuit enim Deus illum in speculum virtutum omnium; ego ipse cum multis ex Patribus Societatis nostrae ad amorem salutis proximorum exemplo illius incitabar. Enimvero contemplativum simul et activum vitae genus in perfectissimo gradu Servus Dei Josaphat assecutus est*»⁵⁰.

⁴² WELUKYJ A., *op. cit.*, I, p. 147.

⁴³ *Ibid.*, l. c.

⁴⁴ *Ibid.*,

⁴⁵ S. ORGELBRAND, *Encyklopedia Powszechna z 1864 r.*, t. XV, st. 651.

⁴⁶ WELUKYJ A., *op. cit.*, I, p. 145.

⁴⁷ *Ibid.*, I, p. 148.

⁴⁸ *Ibid.*, II, p. 241.

⁴⁹ *Ibid.*, I, p. 145.

⁵⁰ *Ibid.*, I, p. 145.

Після смерти Йосафата о. Косінський узяв собі Йосафата за особливого патрона, завжди носив при собі його мощі і зазнав його чудесної опіки. Коли був ректором у Дорпаті в 1624 р., дістав такий наглий простріл, що не міг ходити. В гарячих молитвах звернувся до Йосафата і чудесно виздоровів. Іншим разом так розболіли йому очі, що грозила сліпота, і о. Косінський знову з повним довір'ям звернувся до Йосафата і нагло прийшла полегша. Відтоді о. Косінський став ще гарячішим почитателем Йосафата; часто говорив про нього на проповідях, заохочував до прощ на гріб Йосафата, кілька разів влаштував процесії до гробу й т. п.⁵¹.

На другий беатифікаційний процес 1637 р. о. Косінський приїхав уже як сповідник смоленського старости, в якого палаті він стало перебував⁵². Тоді склав ще ширші й сердечніші зізнання⁵³. Коли 1640 р. виникла морова зараза у Вильні, о. Косінський з великою посвятою і загрозою для свого життя, usługував хворим у шпиталях і праватних домах. На старості літ займався письменницькою працею і залишив у рукописах багато цінних праць, що стосуються історії української Церкви. Але друком за його життя появилася тільки обширний життєпис бл. Йосафата. Збереглося до наших часів тільки друге видання цього життєпису п. н. «Zywot i męcenstwo bł. Józafata biskupa i męczennika, szerzej zebrany przez Ks. Stanisława Kosinskiego S.J., teraz dla pospolitego wiernych zbudowania krótko do druku podany przez jednego kapłana tejże Soc. (Wilno 1665 r.)⁵⁴.

Отець Косінський помер у малому містечку Рессль (Ressl) на Прусах, 1657 року.

Була це безперечно непересічна людина широкого на той час знання і науки, великих надприродних чеснот і глибокої побожності. Не дивно, що такий св. Пенітент, як Йосафат вибрав собі о. Косінського за свого духовного провідника.

Св. Йосафат не тільки глибоко шанував, але й любив своїх сповідників, дуже часто їх радився, був їм послухний з дитинною простотою, перед кожною подорожжю просив у них благословення і певно за них часто молився. А всі сповідники гляділи на свого Пенітента, як на найкращий предмет глибокого подиву й пошани, гідний їх наслідування.

⁵¹ *Ibid.*, I, p. 148.

⁵² WELUKYJ A., *op. cit.*, II, p. 231.

⁵³ *Ibid.*, II, p. 231-246.

⁵⁴ ORGELBRAND, *Encyklopedja Powszechna* z 1864 r., t. XV, s. 651.

J. Krajcar, S. J.

SAINT JOSAPHAT AND THE JESUITS OF LITHUANIA

Our task is modest and limited: To give some examples of the devotion the Jesuits of the Lithuanian Province cherished toward the Great Apostle of Union. Besides, we limit our investigation to the 17th Century. As a matter of fact, our inquiry centers on the repercussion of the beatification of Josaphat Kuntsevič on May 16, 1643 produced in the Jesuit Colleges of the Ruthenian lands.

The solemnities that took place in the Polish-Lithuanian Commonwealth were introduced by and had a worthy counterpart in the celebration that was held in the church *al Gesù* on November 23, 1643 ¹.

I. - VILNO

The capital of Lithuania and its Jesuit Academy celebrated their new heavenly Patron with baroque magnificence in the same year 1643 ².

¹ This is what all biographers say and which some documents confirm. In the Diary of the sacristan of the church *al Gesù* (*Entrata e Uscita per la Sagrestia del Gesù di Roma*) no special expenses are quoted for November 1643. We find in the Diary that for similar occasions certain amounts were paid to the organist, the sweepers, musicians etc. Or, perhaps, the reason for this omission is that the expenses were settled not by the Jesuits in charge of the church, but by somebody else? The Diary is in the Roman Archives of the Society of Jesus (ARSJ), vol. 2009.

² See ST. ROSTOWSKI, S. J., *Lituanicarum S. J. Historiarum libri decem*. Edition of FR. MARTYNOV, S. J., Paris 1877, pg. 332. Also: ST. ZALĘSKI, T. J., *Jezuici w Polsce*, IV-1, Kraków 1905, pg. 81.

Salutes, military parades, theatrical plays, music, poems and chants - all this became means to glorify the man on whom was bestowed by the Church the title *Beatus*.

On the great day three « armies » marched through the streets of Vilno. The first army represented Hebrew forces with their king Josaphat; in the second army the onlookers were to contemplate exotic Indian fighters of the prince Josaphat³. The third group, a part of which was formed also by the professors of the Jesuit Academy, had in its midst a carriage with a great picture of the holy Martyr. The carriage itself was surrounded by boy-students disguised as Muses and other symbolical figures in the way that piety to St. Josaphat and baroque taste suggested.

The armies, after having passed through a triumphal arch, approached the monastery of the Most Holy Trinity and were met by the Basilian Community chanting a Slavonic hymn to the honoured Martyr. The picture was placed on the altar that had been prepared beforehand. The Rector of the Academy Fr. Simeon Ugniewski said Mass and the sermon was preached by another teacher of the Academy, Father Haczel.

II. - VITEBSK

In 1637 Fr. Stanislas Kosinski, who was deeply devoted to St. Josaphat, visited in the quality of a missionary the area of Vitebsk, coming from the College of Orša. Next year, 1638, the Jesuits took up residence in the city. The house owed its existence to the generosity of the Palatine of Smolensk, Alexander Korvin Gosiewski⁴. It was later transformed into a College. Sad to say, the great year of 1643 did not leave any vestiges in the Annual records that are at our disposal.

³ An allusion to the medieval legend, according to which Josaphat, son of a heathen Indian king, was converted to christianity.

⁴ He had a great veneration for the Martyr of Vitebsk. In the year 1627 he made a pilgrimage with his wife to the tomb of St. Josaphat in Polotsk. Cfr. A. WELYKYJ, *Sanctus Josaphat Hieromartyr, Documenta Romana*, I 1952, pg. 236. On A. Gosiewski see *Polski Słownik Biograficzny*, VIII, Warszawa 1959, pp. 339-340.

In the year 1648 twelve Jesuits lived in the College, six of them priests⁵. The classes were held in modest buildings but were attended with zeal. The Jesuit church of St. Joseph was a focus of religious life for Latins and Ruthenians alike. The faithful of both rites contributed to the upkeep of the College⁶.

The province of Lithuania considered the Martyr of Union their particular Patron⁷, but some Colleges, namely those connected with the life and death of St. Josaphat, in addition confirmed their consecration.

In the year 1648 the news of upheavals and bloody engagements reached the College. In these days of anxiety the Jesuits had chosen for their particular Patron St. Josaphat. They associated with him St. Venantius, an « Illyrian », bishop of Salona, martyr of the early Church⁸. We shall hardly commit an error by interpreting their choice as an expression of Slavic religious solidarity, of Baroque Slavism, well known in Bohemia and among the Southern Slavs at the same time. It is not the only example that this particular interpretation was given to the cult of St. Josaphat.

In November 1654 the Muscovite forces under Šeremetev laid siege to Vitebsk. Their heavy artillery destroyed the fortifications, the town was burned down, the fortress occupied and this situation remained until the peace of Andrušovo (1667). Then

⁵ The beginnings of the house are described in the *Historia Residentiae Vitepscensis S. J.*, ARSJ, *Lith.* 39, fol. 57.

⁶ "Quaedam nobilis mulier vidua Graeci ritus, pio suo motu, in Nostrosque favore praedium dictum Lubseyzna inscripsit, aeternumque Societati donavit." *Ibid.*, fol. 57v.

⁷ "Societatis in hac maxime Provincia Patronus": ROSTOWSKI, pg. 331.

⁸ "E caelo suppetias quaesivimus Divos Titulares, B. Josaphat Archiepiscopum Polocensem isthic Martyrio affectum in Patronum adscivimus, et alterum Divum Venantium Episcopum Illiriae, quorum sacras reliquias solemniter apparatu in templum nostrum introduximus, clero utriusque ritus solemniter deducente". *Lith.* 39, fol. 57v. The historical dates on St. Venantius bishop of Salona (today Solin, not far from Split) are obscure. He is supposed to have suffered martyrdom in 257.

reconstruction, material and spiritual, was begun. In the work of renewal of Catholic life much was done by the Ruthenian noble Adam Kisiel, a universal-minded man who was generous to Jesuits and Basilians alike. He had an altar erected in the Jesuit church in honor of St. Josaphat and arranged for Mass to be celebrated there every Monday⁹.

III. - POLOTSK

After the death of Sigismund III (1632), the Muscovites took advantage of the disordered situation in the Commonwealth, and the Tsar sent his Commander Šein to recapture Smolensk. Some Muscovite detachments penetrated into Polotsk June 13, 1633. Thanks to the negligence of the authorities, they burned the town down, the Jesuit College included, but the central fortress withstood the assault. Father Rostowski assures us that this happened through a particular and supernatural intervention of St. Josaphat¹⁰.

The Jesuits soon rebuilt their College. It was administered from summer 1641 to summer 1646 by Fr. Stanislas Kosinski¹¹, a great admirer of St. Josaphat. At the process of beatification he proclaimed that he and other Jesuits were stimulated to apostolic love of souls by the example of the great Ruthenian Archbishop¹².

To Father Kosinski was due the fact that the Jesuits of Polotsk had chosen St. Josaphat as their particular Patron¹³. We

⁹ ZALĘSKI, IV-3 pg. 1412.

¹⁰ ROSTOWSKI, pg. 307.

¹¹ Cf. *Catalogi Breves* and *Catalogi Triennales* of the respective years. ARSJ, *Lith.* 56, foll. 16, 22, 28, 35.

¹² "Ego ipse cum multis ex Patribus Societatis nostrae ad amorem salutis proximorum exemplo illius incitabar". WELYKYJ, *S. Josaphat Hieromartyr. Documenta Romana*, I, Romae 1952, pg. 145.

¹³ "B. Martyr Josaphat olim ritus Graeci Archiepiscopus Polocensis cum et integritate corporis et frequentibus miraculis quanti sit apud Deum meriti quam ob rem etiam a Collegio nostro in Patronum adscitus est". *Annuae Poloc. 1643, Lith.* 39, 17r. Already in the year 1642 a feast to honour St. Josaphat took place and the Metropolitan celebrated a solemn liturgy in the Jesuit church. *Lith.* 31, fol. 130.

must credit him with the splendor and magnificence of the festivities in those November days of 1643.

The Metropolitan Anthony Sielawa, who was at the same time archbishop of Polotsk, was invited for the solemnities. These solemnities were a showy and noisy display after the fashion of the times¹⁴. On the vigil, fireworks were featured at several points of the city. On the Great Day the chiming of the bells was alternated with the sound of horns and other musical instruments. To the tomb of the Martyr were attached pieces of poetry. The Rector had persuaded the authorities to take a full share in the celebration. Both sodalities, of the students and the Assumption sodality of nobles and burghers, took part in the feast. The College students carried an ornamented picture of St. Josaphat and marched from the College to the Ruthenian Cathedral of St. Sophia chanting hymns alternately with the choir and people.

At the tomb of the Martyr, Fr. Kosinski said the Latin Mass. Then followed a solemn Pontifical Liturgy of the Metropolitan, at which the Rector preached an ardent sermon. All this called forth the wonderment and approval of the contemporaries¹⁵.

The festivities continued in the Jesuit College next day. A votive Mass to Bl. Josaphat was said; the Metropolitan honoured the Community with his presence and took dinner with them in the refectory. The scholastics and students prepared an academy to honor both St. Josaphat and his successor in the See of Polotsk. Afterwards, one of the scholastics delivered a solemn speech in the chapel in the presence of the distinguished guest.

A terrible fire in 1643 destroyed the Jesuit church together with half of the city. The new church, that was erected the next year, was of modest shape as was the altar of St. Josaphat placed

¹⁴ The festivity is described in *Lith.* 39, fol. 17.

¹⁵ "Liturgia graeca Latinam exceptit quam solemniter Illustrissimus Metropolita celebravit nostro R. P. Rectore — quod alias hoc in loco nunquam visum est — concionem ad populum habente". *Ibid.*

in it ¹⁶. This altar was a gift in fulfilment of a vow. The name of the donor is not mentioned in the Annual records; it is, however, noted that the man, who had been severely ill, was restored to perfect health by touching the relics of the Martyr.

From 1654 to 1667 Polotsk was occupied by the troupes of Moscow. After the peace of Andrušovo (1667) the Muscovite forces retreated and the Jesuits could return — in the words of the Annalist — « to the ruins of their College ». The nobles and the people met them six miles outside the city and promised them cooperation. The religious wanted to be sure of the heavenly help they hoped to obtain through the intercession of St. Josaphat. The day after their arrival, they ascended to the fortress area and prayed in the cathedral of St. Sophia, though the relics of the Martyr had been taken away for safety's sake many years before. The Vice-Rector of the small community, Fr. Słaski, took advantage of this occasion to preach a sermon to the people who gathered there ¹⁷.

The Martyr's body was brought to the Cathedral some weeks later. The procession headed by the Metropolitan Kolenda carried the silver casket on November 22, 1667 ¹⁸. A succinct Jesuit account tells us that the Jesuits erected an arch of triumph — « that

¹⁶ "Altare tamen B. Martyris Josaphat, Rutheni Polocensium Episcopi nostro templo donatum non possum silentio tegere; non propter artis humanae elegantiam, sed propter beneficii per Martyrem a Deo impetratam memoriam". *Annuae Poloc. 1644, Lith. 39, 135r.*

¹⁷ "Postero die ad gratias Deo reponendas cum iretur, et gratiae referrentur Deo Optimo Maximo, ad Cathedralem Beatissimi M. Josaphat ubi suum locum tenet, in Arce suprema, hinc Deo, vocum laudes, inde fragor tormentorum respondebat, post concionem ad populum dictam a P. Rectore". *Continuatio Historiae Polocensis Collegii Societatis Jesu ab Anno 1667, Lith. 40, fol. 363r.* The Jesuit community counted at first only three members: P. Nicolaus Słaski, Vice-rector, P. Martinus Wroblewski, missionarius, P. Melchior Klimaszewski, monitor, confessarius, operarius. *Cat. Brevis Coll. Poloc. anno 1666/7, Lith. 56, fol. 168.*

¹⁸ See the long report the Metropolitan wrote in 1671. WELYKYJ, *Epistolae Metr., II, 1956, pg. 306.*

due honor be given to the Martyr », and welcomed warmly, both the Patron of the city and the Metropolitan ¹⁹.

A procession with the relics of St. Josaphat took place every year and the Jesuit College regularly contributed to the splendor of the festivity ²⁰.

IV. - STANISLAS KOSINSKI AND ANDREW BRUCHMAN

Of the Lithuanian Jesuits who were noted for their devotion to St. Josaphat, were outstanding Father Kosinski and Father Bruchman ²¹.

Stanislas Kosinski was born in Mazovia circa 1587. He joined the Society of Jesus September 25, 1602 and took his last vows as *coadjutor spiritualis* April 3, 1620.

There was hardly any house of the Lithuanian province in which he did not live, at least for a brief time. His work concerned the education of youth (he was prefect of seminary, director of sodalities, teacher etc.) but he was also a successful preacher. His sermons in St. Casimir's church in Vilno were highly esteemed. He was not only successful as administrator of temporal goods but also as confessor and spiritual father. He was for a time confessor of the Palatine of Smolensk, Alexander Korvin Gosiewski. He was an esteemed and loved superior. Fr. Kosinski administered the colleges in a jovial way, with true charity for all, low and high ²².

¹⁹ "Ut debitus redderetur honor, arcus triumphalis exstructus, acclamationes devoto cum animi affectu a juventute studiosa recitatae, tum ad arcum triumphalem, tum et in ipso Nostrorum templo, ad quod per affectum Illustrissimi et Reverendissimi Metropolitanae delatum est Nostris Patribus et Nobilissimis succolantibus in gravi tumba argentea et iisdem reductentibus". *Lith.* 40, fol. 363v.

²⁰ ZALĘSKI, IV-1, pg. 206.

²¹ The details on Fr. Kosinski's and Fr. Bruchman's life are gathered from the *Catalogi Breves* and *Catalogi Triennales (Cat. primi)*, found in *Lith.* 6, *Lith.* 56, *Lith.* 8, I, II. I omit, however, indication of folios, too numerous.

²² "Magnis aequae ac tenuioribus pergratus, in quo simplicitatem religioseque iocosam hilaritatem amabant universi". *Annuae of Reszel* 1657, *Lith.* 40, fol. 134r.

He is mentioned as rector of Tartu (Dorpat) in 1621, of Lomža in 1632, of Polotsk from 1626 till 1630, with only a short break. When he was named rector of Polotsk again, in the summer of 1642, he had had eight years of experience in governing Colleges. His activity in Polotsk during the memorable year 1643 has been described above. After he had been freed from the rectorship, he was appointed spiritual father in the same College. But in 1647 - 1648 we find him in Vitebsk, in the city of martyrdom of his beloved Patron. He died in Reszl (formerly in East Prussia), April 22, 1657, at the age of 71²³. The Jesuit Annalist of Reszl, putting down the date of Fr. Kosinski's death, found it worth while making a special mention of his love for the great Apostle of Union²⁴.

Andrew Bruchman was of German extraction and was born in Prussia circa 1576. He entered the Jesuit novitiate January 5, 1596, after having studied the preliminary disciplines in the world, including rhetoric. After the usual triennium of philosophy and quadriennium of theology, he made a « pilgrimage » through the houses of the Lithuanian province, and he was appointed often to the towns where his knowledge of German might be useful to the population. So we find him in Riga in the year 1611, in Braunsberg (Braniewo) in the year 1614 and he was in the same city as rector of the Jesuit house at least from 1621 to 1622. In Pultusk he was spiritual father from 1625 to 1629 and for a short period master of tertians at the same place. He taught rhetoric for three years, moral theology (*casus conscientiae*) for nine years; he was director of schools for three years, and missionary for five. He took his last vows as *professus quattuor votorum* June 18, 1617²⁵.

Fr. Bruchman had a deep, filial confidence in the great

²³ ARSJ, *Hist. Soc.*, 48, fol. 127r.

²⁴ "Praeclarus fuit Beato Josaphat Kuncevicio Archiepiscopo Polocensi et Martyri, cui etiam aures sacramentaliter paenitenti accomodabat, eiusque vitam ac gesta, testis omnium pene oculatus, conscripsit". *Lith.* 40, fol. 134r.

²⁵ The catalogues agree in month and year on Fr. Bruchman's profession. They differ on the day of the month. Rostowski in his *Catalogus*

Apostle of the Union of Brest. To him Polotsk was first of all a city, consecrated by the activity of St. Josaphat. He was assigned to the College of Polotsk, when he was a missionary in Prussia or when he was confessor to the suffragan of Warmia (1629 - circa 1632). After he had lived for a time again in Pultusk, he gladly returned « home » to his beloved Polotsk, this time as vice-rector, and he remained in charge for about one year and a half. In the summer of 1642 he was replaced by Fr. Kosinski. Fr. Bruchman, however, remained in the College as spiritual father, until his death April 23, 1643 ²⁶.

To this period of his life belongs the episode, mentioned by Rostowski ²⁷, which we reproduce here from the Annual records ²⁸.

In his serious illness Fr. Bruchman asked for recovery through the intercession of the great miracle-worker of the Ruthenian lands, if be God's will. The graciousness and power of St. Josaphat was a frequent topic of his sermons and talks during the long years of his apostolate. Fr. Bruchman's days seemed to be numbered. In one sleepless night the great Protector of the Ruthenian lands appeared to the dying man promising him health and speedy recovery ²⁹. It is true that this was but a temporary restoration of strength lasting only some months. But Fr. Bruchman was thankful to St. Josaphat even for that. When death approached, the pious religious felt happy that he would be at rest near the tomb of his beloved Patron. To this account is added a brief *curriculum vitae* of Fr. Andrew Bruchman that concludes: « And so he himself entered on the path towards heaven, which he used to show to others ».

professorum printed on page 461 puts '14 Junii'. So I find in the MS *Cat. primus Coll. Poloc.* of the year 1642: Lith. 8, I, fol. 314. The majority of reliable catalogues agree on June 18.

²⁶ *Hist. Soc.* 48, fol. 14; also *Lith.* 39, fol. 130.

²⁷ ROSTOWSKI, XX, pg. 337. Also A. GUEPIN, *Un Apôtre de l'Union des Eglises au XVIIe siècle*, II, Paris 1898, pg. 371.

²⁸ *Lith.* 39, fol. 133v.

²⁹ "En inquit, quia invocasti me, adsum, habeto, Pater, spem in Domino firmam, nam hac vice non morieris et ideo mox ubi sanitati restitutus fueris, Deo gratias age". *Ibid.*

The Jesuits of Polotsk and of other Ruthenian cities did their share in the annual solemnity to St. Josaphat with assiduity even in the second part of the 17th century ³⁰. Their zeal was, however, flagging and they paid more attention to their own Saints and Blesseds, whose number grew. In the thirties and forties of the same century Josaphat Kuntsevič and Stanislas Kostka were often named jointly ³¹, being both considered heralds of the new religious spring that spread in both parts of the Commonwealth. Later on, they became dissociated.

Fr. Guépin notes that St. Josaphat worked his miracles at first mostly in favour of his personal friends. This may be true of the weeks and months immediately following his martyrdom. But later on it became something particular and characteristic that the miraculous power of the Martyr benefited people of different walks of life and different national backgrounds. And this is true about Jesuits too. Many of them who received graces through the intercession of St. Josaphat, were Ruthenian Jesuits; others were Polish, like Fr. Kosinski, others were of German origin like Fr. Bruchman. This universal generosity was something particular to the Martyr of Vitebsk. His help and his intervention embraced all people, without any distinction — also « heretics and dissidents » — as often the Annual Jesuit records repeat.

³⁰ In Polotsk a custom developed that a Jesuit priest preached on the feast of St. Josaphat and a Basilian Father at the Jesuit festivities. In 1671, for the feast of the newly canonized St. Francis Borgia, the archimandrite of the Basilian monastery was invited. "Concio in sacro per ARP Grodzicki Archimandritam Polocensem Graeci ritus ferventi zelo erga Sanctum dicta". *Lith.* 41, fol. 95.

³¹ Cf. ROSTOWSKI, pg. 339. The same occurs in the *Annuae* frequently.

M. M. Wojnar, OSBM

THE FIRST BASILIAN GENERAL CHAPTER AND ST. JOSAPHAT

In the reorganization of the monasticism of the Kievian metropoly (archbishopric) in the 17th century the first reunion or chapter or congregation (*congregatio = capitulum*) of religious of that metropoly is the expression of the main idea animated by the spirit of the Metropolitan Joseph Velamin Rutskyj¹, the immediate author of that reorganization. That first chapter became for the further chapters² and Constitutions of the Order not only the immediate juridical source for determination of the various institutes in the Order and the basic position for the decisions in its crucial canonical problems, but also an ideal which the Order through a long period of its history was trying to attain for the realization of the spirit of its author. But in harmony with this spirit were the contributions of both Metropolitan J. V. Rutskyj and St. Josaphat, the « *Coryphei* » of the reorganization of monasticism in that metropoly.

Therefore, in these pages will be illustrated: 1) the historical background and the circumstances of that chapter; 2) the main lines of the constitutions effected by the chapter; 3) the participation in it of St. Josaphat.

¹ Joseph Velamin Rutskyj, Metropolitan of Kiev 1613-1637; cf. WOJNAR M., *De Protoarchimandrita Basilianorum*, Rome (Analecta Ordinis Sti Basilii Magni) 1958, p. 252.

² Cf. WOJNAR M., *De Capitulis Basilianorum*, Rome (Analecta OSBM) 1954.

I. - THE HISTORICAL BACKGROUND AND THE CIRCUMSTANCES OF THAT CHAPTER

After the Brest-Litovsk (Berest-Lytovskyj) reunion of the ecclesiastical province of Kiev with the Holy See in 1596, Joseph Velamin Rutskyj, the third Metropolitan of Kiev, in his tasks for the preservation and propagation of the Union considered that the best help would derive from a reorganization of the monasteries of that province³. These monasteries came to the Union in the form and organization they had had for centuries according to the canonical sources of the Byzantine discipline and they retained in the Union their complete autonomy or independence from one another under the immediate jurisdiction of the bishop of the place. Meanwhile in the West there was manifest a great diversity of the religious life through the different religious Orders, but in the Byzantine discipline this diversity was even more pronounced, because every monastery had its own « *typikon* » or constitutions. To the form and content of this a contribution could be made also by the monastery's « *ktetor* » κτήτωρ, who in opposition to a Latin patron, « *patronus* », did not renounce his right of ownership of the monastery he had founded, but in retaining it further accepted the obligation to support it. Initially in the erection of the monastery he could prescribe for it a *typikon* or constitutions, approved by the local bishop, or by the patriarch⁴.

This canonical status of the monasteries evolved after a long history and development of monasticism in the Orient starting with the hermits⁵ (3d cent.), continuing with monasteries of St. Pacho-

³ « Totum me ad id contuli ut Religio Sancti Basilii, a qua gloria Dei et omne bonum in Ritu Graeco dependet, in eam formam quae esset optima, et ab Instituto Sancti Patris non aliena, redigatur »; cf. HALUŠČYNSKYJ TH. T. - WELYKYJ A. G., *Epistolae Josephi Velamin Rutskyj*, Rome (Analecta OSBM) 1956, p. 31.

⁴ HERMAN EM., *Ricerche sulle istituzioni monastiche bizantine. Typika ktetorika, caristicari e monasteri liberi*, *Orientalia Christiana Periodica*, vol. VI, N. 3-4, 1940.

⁵ SCHWIETZ ST., *Das morgenländische Mönchtum*, T. I, II, Mainz 1913.

mius⁶ (4th cent.) and culminating in the Rule of St. Basil the Great⁷ († 379), which wielded the main influence on the evolution of monasticism in the Byzantine Church. This Rule had 3 main properties: 1) for St. Basil the first Christian community described by St. Luke (Acts: 2, 44) was the immediate example of a religious community so that the whole Rule was structured on the Holy Scripture and allowed for a ready accommodation to the circumstances of all times and places; 2) in his critical judgment of the eremitical life St. Basil showed that it did not correspond perfectly to the Gospel (Longer Rules, n. 7); 3) in his critical judgment of the monasteries of St. Pachomius, which had a great number of anachorets living together in one enclosure with the military order (system)⁸, St. Basil constituted his monasteries (*coenobia* - κοινὸς βίος) in the manner of a family life with a small number of religious, so that the superior (προεστώς) could conduct them spiritually⁹, leaving to their care for their own sanctification some specific external monastic activity, such as the education of youth, the granting of help to travellers, the lending of assistance to sick¹⁰, etc. These monasteries were to be build outside of the cities, but not far removed from them, so that the cities might benefit from the influence of these monasteries through their good example and Christian charity.

This new type of truly monastic life spread quickly in the

⁶ LADEUZE P., *De Instituto Coenobitico Sancti Pakhomii*. Étude sur le cénobitisme Pakhomien pendant le IV siècle et la première moitié du V-, Lovanii-Parisiis 1898; LEFORT TH., *La Règle de S. Pachome* (Corpus scriptorum christianorum orientalium - Scriptores coptici, vol. XXIV), Lovanii 1932.

⁷ BARDY D., *Basile (Saint)*, Dictionnaire de Spiritualité, col. 1273-1283; and cf. QUASTEN J., *Patrology*, vol. III, p. 212 ss. (Spectrum Publishers Utrecht/Antwerp 1960).

⁸ VILLER UND RAHNER, *Ascese und Mystik in der Väterzeit*, Freiburg i. B. 1939; HILPISCH S., *Geschichte des Benedictinischen Mönchtums*, Freiburg i. B. 1929.

⁹ WOJNAR M., *De regimine Basilianorum Ruthenorum a Metropolitana J. V. Rutzkyj instauratorum*, Rome (Analecta OSBM) 1949, p. 16.

¹⁰ ALLARD P., *Basile (Saint)*, Dictionnaire TC., coll 411; BARDY o.c., col. 1274.

Byzantine Church¹¹ and it wielded an influence also on the Benedictine monasticism in the West¹². In the Byzantine Church it was further developed by new *typika* or constitutions which more precisely determined the Rule of St. Basil. The main one of these *typika* was the *typikon* of St. Theodore Studite († 826) in the monastery of Studion in Constantinople. In the 11th century this *typikon* was accepted in the main monastery of Kiev in the Ukraine, that of Pechery, by its superior, St. Theodosius Pecherskyj¹³. It served as an immediate exemplar for the monasteries throughout the metropoly of Kiev and remained substantially the same also after the Union of Brest-Litovsk (Berest-Lytovskij) till the reorganization of the monasteries by Metropolitan J.V. Rutskyj. At the start of this reorganization the metropoly of Kiev politically belonged to the United Kingdom of Poland, and the exercise of the vested rights of the Oriental *ktetors* was transferred to the Polish king and lords in the country. But the old *typika* or constitutions of each monastery were still preserved in their force. It was the right of each bishop to have under his jurisdiction the monasteries founded in his eparchy. Accordingly with due respect for the rights of the bishops, the Metropolitan J.V. Rutskyj started the reorganization in the monasteries of his own 2 eparchies only (Kiev and Vilna). This task he approached methodically: 1) he first of all founded some new monasteries in his eparchies, as in Novogrodek, where he resided, in Minsk, Zhyrovitsy and Byten¹⁴; 2) he obtained from Pope Paul V 22 scholarships in universities and seminaries of Western Europe: in Rome 4, Vienna 2, Prague 2, Olmutz 2, Braunsberg 6, Graz 6, as well as in Jesuit colleges in Kalisz, Pultusk and Vilna¹⁵; 3) he prepared a kind of extract

¹¹ HERMAN EM., *Die Regelung der Armut in den byzantinischen Klöstern*, OCP., v. VII, N. 3-4 (1941).

¹² DELATTE DOM PAUL, *Commentaire sur la Règle de Saint Benoît*, Paris 1913.

¹³ WOJNAR M., *De regimine Basilianorum...* p. 28.

¹⁴ Letters of Bishop Susza to the SCPF. in 1664; Archivio della C.P.F., *Congr. Part.*, v. 120, summ. 1.

¹⁵ HALUŠČYNSKYJ-WELYKYJ, *Epistolae Josephi Velamin Rutskyj, Rome* (Analecta OSBM) 1956, pp. 170, 199.

from the Rules of St. Basil accommodating them to the circumstances of the times¹⁶. His vision in the enterprise encompassed for the future large perspectives which were to change the structure (character) of all the Kievian metropoly. Educated in the West (Prague, Würzburg, Rome) he was in close connection with the Jesuit Fathers. All these relationships left a noticeable impress on his enterprises. In the West he saw the rebirth of the Latin Church under the reforms of the Council of Trent as undertaken by the different religious Orders and especially by the Jesuits. It is true that in the beginning he wanted to reorganize the monasteries of his metropoly under the guidance of the Carmelites¹⁷, but they did not assume this task seriously. Accordingly he turned for help to the Jesuit Fathers. Their Superiors General¹⁸ supported him by sending 2 Jesuit Fathers to the Basilian novitiate in Byten and under their guidance all the members of the 5 monasteries (aforementioned and of Vilna) became occupied with their spiritual renewal¹⁹.

Only after this methodical preparation came the new approach to a reorganization of the monasteries. For this the initial canonical step and the concrete expression was the first Basilian general chapter celebrated July 20-26 (according to the Julian calendar) in 1617 on the family estate of Novogrodovice in Byelorussia (near Novogrodek). There were convoked by the Metropolitan for this chapter all the Superiors of the 5 aforementioned

¹⁶ Edited: WOJNAR, *De regimine Basilianorum...* p. 203; HALUŠČYNSKYJ-WELYKYJ, *o.c.*, p. 33.

¹⁷ *Arkheograficheskiy Sbornik dokumentov otnosiashchysia k istorii Sievero-Zapadnoi Rosii*, t. XII, Vilnius 1900, p. 9; WELYKYJ, A., *Congregationes Particulares*, Rome (Analecta OSBM) 1957, p. 295.

¹⁸ Claudius Aquaviva (1567-1615) and Mutius Vitelleschi (1615-1645).

¹⁹ « Magnam ergo partem antiquiorum ex quibus spes erat maiori futuri boni conclusimus in hoc claustrum, advocavimus magnis precibus Patres Jesuitas, ut duo ex illis qui huic muneri idonei iudicabantur, nostris in tali claustrum praeessent, illosque formarent, qui aliorum deinceps Magistri esse possent. Anno expleto aliam partem Fratrum nostrorum in illum locum sub eandem disciplinam adducimus, antiquioribus deductis et per monasteria distributis ». HALUŠČYNSKYJ-WELYKYJ, *o.c.*, p. 32.

monasteries and from some of them also some Fathers. With them he invited also 2 Jesuit theologians as consultants ²⁰.

Then and there was constituted the new monastic Congregation of the Holy Trinity, which accepted its official name from the most important monastery of that time in Vilna. Later it was simply to be designated the Lithuanian Congregation.

II. - THE MAIN LINES OF THE CONSTITUTIONS EFFECTED BY THAT CHAPTER

The first Basilian general chapter of Novogrodovice in 1617 inaugurated the most fundamental constitutions for the future organization of the new Congregation. These in substance can be reduced to the following subjects: centralization; connection with the Hierarchy; individual monasteries; internal order and external forms; activity of the new Congregation; new foundations; coercive measures.

1) *Centralization*

To obtain a centralization in the new Congregation the first chapter directed its attention to two offices: *a*) that of the Metropolitan and *b*) that of the Protoarchimandrite.

a) The Metropolitan of Kiev was to be considered as the supreme authority in that metropoly with the power given him « from God and His Vicar in the whole world ». The new Basilians decided to be subject to his jurisdiction, in accordance, however, with its obligations and rules as determined by the Order and as confirmed by him with an oath for the avoidance of any and every abuse in this matter ²¹.

²⁰ *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 8, numb. 1, 5.

²¹ *Ib.*, p. 10, n. 9; « Capitulo, seu Congregatione Generali prima Collatione 2da, num. 2do, postquam decreta est intima Religionis cum Metropolitana connexio, mox additur: Id dumtaxat necessarium esse censemus, ut certas suas habeat obligationes, Regulasque, a Religione sibi traditas, in quas ipse iuret, ne eiusmodi potestas Religioni deinde noceat ». WELYKYJ A., *Epistolae Metropolitanarum Kioviensium Catholicorum*, vol. III,

In addition to the rights of the Metropolitan as the supreme authority over the whole metropoly of Kiev, and in consequence also over the Order, the first chapter delineated the following new rights in regard to the new Congregation: 1) to convoke and preside over the general chapter for the election of the Protoarchimandrite, in which election the Metropolitan had 2 votes²²; 2) in the similar way, if necessary, to depose the Protoarchimandrite²³; and 3) in a transitory way, i.e., before the election of the Protoarchimandrite, it belonged to the Metropolitan to take care that every cleric in the Order pronounced a 4th vow, namely, of not seeking dignities²⁴ (*non ambiendi dignitates*).

b) The Protoarchimandrite: the second central office was that of the religious who was to rule the whole Order under the title of Protoarchimandrite²⁵. He was not to be one of the bishops²⁶; he was to be elected from the group of the simple religious by the Metropolitan, the Superiors and the delegates of all the monasteries of the new Congregation in the general chapter; his incumbency was to be for life²⁷. His main task was the visitation of all the monasteries of the new Congregation in all their affairs and activities²⁸; to him it also belonged to convoke and preside over the ordinary general chapter (when no major election was held), which chapter was to meet every fourth year or even oftener, if necessary; for this chapter he was to determine its precise time and place²⁹. He had a right to the contributions from all the monasteries of the new Congregation for his expenses in his capa-

Rome (Analecta OSBM) 1958, p. 118; cf. BLAZEJOWSKYJ D., *De potestate Metropolitanorum Kioviensium Catholicorum in clerum regularem*, Rome 1943.

²² *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 10-11, nn. 12, 13.

²³ *Ib.*, p. 11, n. 14.

²⁴ *Ib.*, p. 13, n. 23.

²⁵ *Ib.*, p. 10, n. 10; cf. WOJNAR M., *De Protoarchimadrita Basilianorum*, Rome (Analecta OSBM) 1958.

²⁶ *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 10, n. 11.

²⁷ *Ib.*, p. 10-11, nn. 12, 14.

²⁸ *Ib.*, p. 10, n. 10.

²⁹ *Ib.*, p. 12, n. 19.

city of General Superior³⁰. In due accord with religious modesty he could not have a copious number of servants; he could have one driver, as well as one Father and one Brother to help him³¹. He was to be the Superior of the most important monastery, and his vicar in that monastery was to share a larger power with him than other vicars in the other monasteries³².

For the better administration of the entire Congregation there were to be associated with him 4 general consultors³³ (and one secretary)³⁴ elected in the general chapter with lifetime incumbency. One of the consultors was necessarily to live together with him; the other could live in the other monasteries and, if necessary, could be Superiors of the monasteries where they resided.

After his death his confessor as Vicar General was to announce his death to the Metropolitan, who was then to convoke the general chapter for the election of a new Protoarchimandrite³⁵. In the event of a grave transgression on the part of the Protoarchimandrite, those who had the right to elect him, had also the power to judge him and depose him in the general chapter³⁶.

2) *Connection of the new Congregation with the Hierarchy*

The general chapter of 1617 established also a kind of « *nexus* »³⁷ between the new Congregation and the Metropolitan and Bishops: 1) the Metropolitan was to have a Coadjutor from the Basilian Order with the right of succession. Before the presentation of this candidate to the Polish king the Metropolitan was to consult about him with the Protoarchimandrite and his 4 consultors; 2) before his consecration this candidate had to swear to the

³⁰ *Ib.*, p. 12, n. 18.

³¹ *Ib.*, p. 10, n. 11.

³² *Ib.*, p. 11, n. 17.

³³ *Ib.*, p. 11, n. 15.

³⁴ First time he was elected during the third general chapter in Ruta 1623; *ib.*, p. 29.

³⁵ *Ib.*, p. 12, n. 20.

³⁶ *Ib.*, p. 11, n. 14.

³⁷ There were composed in the history of the Order other similar "Nexus" in 1686, 1739, 1743.

Metropolitan to observe all the obligations and rules prescribed by the Order and the Protoarchimandrite should care that this oath had been taken ³⁸; 3) all Bishops were to be taken from the Basilian Order and so it remained for the present Metropolitan to obtain the corresponding privilege from the Polish king, which privilege in reality was granted by King Vladislaus IV in 1635 ³⁹; 4) the Metropolitan, before the consecration of the new bishop was to remind him that he continued to be a member of the Basilian Order, and accordingly was to promote this Order in his bishopric ⁴⁰; 5) the Protoarchimandrite was to appoint one Father to each of these dignitaries taken from the Basilian Order to act as guardian of their religious life ⁴¹; 6) to preclude all possible future disorders every Basilian cleric was to be under obligation, in connection with the other solemn vows, to emit also a 4th vow, namely of not seeking dignities (*non ambiendi dignitates*).

3) *Individual monasteries*

The individual monasteries were to be ruled by simple Superiors (i.e., not Archimandrites or dignitaries constituted for life) appointed for 4 years by the Protoarchimandrite after consultation with his consultors ⁴².

There were some monasteries that called for a special consideration. These monasteries were of three kinds: 1) the novitiate, which was not to exist without a sufficient dowry ⁴³; 2) the study-house for young religious ⁴⁴ and 3) the exemplary monastery, which could serve as an example for all monasteries as a place wherein were observed punctually all the rules and constitutions and wherein all offices were duly executed. This monastery was to count a considerable number of religious ⁴⁵.

³⁸ *Ib.*, p. 12, n. 21.

³⁹ Cf. WOJNAR M., *De regimine Basilianorum...* p. 68.

⁴⁰ *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 12-13, n. 22.

⁴¹ *Ib.*

⁴² *Ib.*, p. 11, n. 16.

⁴³ *Ib.*, p. 14, n. 29.

⁴⁴ *Ib.*, n. 14, n. 28, 29.

⁴⁵ *Ib.*, p. 14, n. 29.

For the distribution of religious among the monasteries the general chapter was competent. Under this consideration were comprised the following items: 1) the number of religious in each monastery; 2) the religious subject to a transfer; 3) the cost involved in the transfer and the monastery to be held accountable for it; 4) the things to be kept by each transferred religious; 5) the cost attaching to the entire Congregation, if it was served by one of the members; and 6) each monastery's defence of its own rights at its own cost ⁴⁶.

4) *Internal order and external forms*

In regard to the internal order among religious a most radical rule in the Congregation of this chapter introduced a clear distinction between two classes of religious (a distinction non existent in the typical Oriental monastic discipline) ⁴⁷, i.e. 1) the class of clerics, and 2) the class of lay brothers. This distinction, however, as something new was to be introduced very slowly: 1) lay brothers were not to be admitted for studies, except when especially talented would be so admitted by the Superiors; 2) in the matter of precedence they were to be in the last place at the table and in the church; 3) they were to have a different recreation place; and 4) they were to wear a different and distinct garb ⁴⁸.

Other rules regarding the internal order among the religious stress especially: 1) the observance of uniformity in the ecclesiastical functions and ceremonies ⁴⁹; 2) the sharing of the common meals and recreations ⁵⁰; and 3) the use of the bath as determined by the Superior ⁵¹.

Even external forms received specific consideration: 1) the

⁴⁶ *Ib.*, p. 14, n. 27.

⁴⁷ DE MEESTER P., *De monachico statu iuxta disciplinam Byzantinam*, S. C. per la Chiesa orientale, codificazione canonica orientale, Fonti, S. II, Fasc. X, TPV. 1942, art. 13, 1, p. 6.

⁴⁸ *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 14, n. 26.

⁴⁹ *Ib.*, p. 16, n. 40.

⁵⁰ *Ib.*, p. 17, n. 40.

⁵¹ *Ib.*, p. 15, n. 36.

hair was to be worn long down to the collar; 2) the beard was not to be shaved; 3) the religious garb was to be of a uniform pattern alike in all the details; and 4) the material of the garb was to evince a full religious modesty⁵².

5) *Activity of the new Congregation*

In that first general chapter not all the activity of new Congregation was considered in its constitutions, but one activity was definitely stressed, i.e., the schools for laymen. Some of these were already in existence, and some were still to achieve existence. They were of different kinds. In Minsk and Novogrodek there existed two kinds of schools: 1) Latin: a) inferior, and b) superior; 2) Ruthenian⁵³ (elementary). The curriculum of these schools were to be submitted to the Protoarchimandrite for their approbation and for the adoption of a uniformity of methods; the Superiors were to be watchful in these matters⁵⁴. Special mention was made of the spiritual seminary for the secular clergy in Vilna on the occasion of some foundations made for its dowry⁵⁵.

6) *New foundations*

The chapter also decided on the acceptance of some new foundations offered to the new Congregation for the foundation of new monasteries in Krasnobor, Krzemieniec and Horodenka⁵⁶. The chapter, however, warned that great care was to be taken regarding the inheritances yielding to professed religious. A deep sense of delicacy and a genuine show of modesty were to accompany the acceptance of such inheritances in order to safeguard the Order against all possible defamation on the part of the relatives of the religious⁵⁷.

⁵² *Ib.*, p. 16, n. 40.

⁵³ *Ib.*, p. 15, n. 34.

⁵⁴ *Ib.*, p. 15, n. 35.

⁵⁵ *Ib.*, p. 15, n. 33.

⁵⁶ *Ib.*, p. 15, n. 30, 31, 32.

⁵⁷ *Ib.*, p. 14, n. 29.

7) *Coercive measures*

The coercive measures in the future Constitutions of the Order as framed in the first general chapter were few in number. Only three particular penalties were implemented: 1) the permanent privation of the active and passive voice for all who violated their 4th vow of not seeking dignities⁵⁸ (*non ambiendi dignitates*); 2) the setting up in the Order of cases reserved to the Protoarchimandrite⁵⁹; 3) the specific penalties awaiting those in the Order who were incorrigible; *a*) normally they were to be expelled from the Order, as the chapter itself permitted; and *b*) in an extraordinary case, namely, if God were dishonored in general or the Order harmed in particular through the apostasy or other heinous crimes of the expelled, then he was to be retained in the prison of some monastery, if his own monastery was without a prison⁶⁰.

These are main lines in the constitutions of that first Basilian general chapter in the reorganization of the monasteries as executed by the Metropolitan J.V. Rutskyj. Later these constitutions were to be perfected at the holding of similar chapters (since a general chapter was the ordinary lawmaker in the Order), as well as by the decrees of the Holy See. At the end of that first general chapter it was foreseen that specific rules were get to be invoked: for the general chapter, the Metropolitan, the Bishops, the Protoarchimandrite, the professors, the consultors, the janitor, the keeper of the wardrobe, the steward and the cook⁶¹.

The Order itself was later to spread through the Kievian metropolity. Synod of Zamost 1720 was to offer a basis⁶² for the erection of a new and similar Congregation in 1739, but Pope Benedict XIV then ordered the two Congregations to unite in the one

⁵⁸ *Ib.*, p. 13, n. 23.

⁵⁹ *Ib.*, p. 13, n. 24.

⁶⁰ *Ib.*, p. 13, n. 25.

⁶¹ *Ib.*, p. 17.

⁶² Tit. XI, (*Collectio Lacensis* II, col. 55).

Order of St. Basil the Great with 2 provinces⁶³. This became a reality in 1743⁶⁴. In 1780 the whole Order became divided into 4 provinces⁶⁵, and obtained its highest development in that metropoly. All monasteries there were incorporated in the Order (in 1774 there were 144 monasteries with 1225 members, among them 944 priests, 190 clerical students, and 91 lay brothers)⁶⁶. Its activity comprehended all fields of ecclesiastical activity: missionary, educational, editorial etc.; the Basilian colleges became famous even outside of the limits of that ecclesiastical province. But the roots and the spiritual basis for the Order reached back to the immediate example of the authors of that reorganization of the monasteries which was inspired and executed by two great leaders, the Metropolitan J.V. Rutskyj and his companion St. Josaphat Kuncewych.

III. - THE PARTICIPATION IN THAT CHAPTER OF ST. JOSAPHAT

This participation was associated not so much with the chapter itself as with the outcome of the chapter, namely, the reorganization of monasteries of which that chapter was a real expression as well as a symbol.

That St. Josaphat partook in both of them will be set forth in the next few lines.

1) The renewal of the monastic life in the Kievian metropoly was the idea of both of these leaders, the Metropolitan J.V. Rutskyj and St. Josaphat, who lived together in the same monastery of the Holy Trinity in Vilna and were keenly desirous of contributing their part for that renewal. From the life of St. Josaphat it is known how much he contributed for this purpose through his

⁶³ Decretum SCPF., May 1, 1742 coram SSmo, Arch. SCPF., *Congr. Part.*, v. 91, f. 28; cf. WELYKYJ A., *Congregationes Particulares*, vol. II, p. 60.

⁶⁴ WOJNAR M., *De regimine Basilianorum...*, p. 81.

⁶⁵ *Ib.*, p. 99.

⁶⁶ Letter of Nunzio of Warsaw, Apr. 4, 1774; cf. WOJNAR, *ib.*, p. 100.

personal labors and example⁶⁷. But it must be noted that the renewal of monasticism was conceived at that time in the manner of its external adaptation to the monastic discipline as upheld in the Latin Church through the Council of Trent, which in Session XXV, Chapter VIII, expressly required that monasteries which did not have regular visitors were to be united by the Metropolitan in one Congregation. As a concrete example of a similar concept of renewal one could point to the reformation of another branch of the Basilian Order, namely, of the Italo-Greek and Spanish Oriental monasteries, by Pope Gregory XIII. For the same purpose of renewal he had united them in one Congregation as approved in his bull « *Benedictus Dominus* »⁶⁸ of Nov. 1, 1579. This bull was cited by the Metropolitan J.V. Rutzkyj in the first document he sent to the Holy See when he asked for the approbation of his new Congregation, of the Holy Trinity⁶⁹. Both the Metropolitan J.V. Rutzkyj and St. Josaphat conceived the renewal of the monasteries in the same manner as the contemporary pope conceived it, because even Pope Clement VIII in his bull « *Altissimi dispositione* »⁷⁰ of Oct. 23, 1603, intended in a similar fashion the refor-

⁶⁷ GUÉPIN DOM ALPHONSE, *Un apotre de l'Union des Eglises au XVII siècle - Saint Josaphat et l'Eglise Greco-Slave en Pologne et en Russie*, Paris-Poitiers 1897 (t. I-II).

⁶⁸ § 4. Nos autem reductionem eorundem monasteriorum, priorum in congregationem et capitulum dictique capituli indictionem et praesidentiam ac electiones huiusmodi ratas et gratas habentes, motu proprio et ex scientia nostra, deque apostolicae potestatis plenitudine, easdem tenore praesentium approbamus et confirmamus... § 5... tam in ea omnia, quae in Italia et regnis praedictis sunt, quam etiam in S. Mariae de Oviedo Gienuensis, et del Tardon Cordubensis ac Vallis de Galleguillos Hispalensis dioecesis, eiusdem Ordinis S. Basilii provinciae Hispaniae, dudum a nobis in regnis Hispaniarum institutae... »; *Bullarium Romanum*, ed. 1883, t. 8, p. 308.

⁶⁹ Archivio SCPF., *Memoriali* 1624, vol. 384; cf. WOJNAR, *De regimine Basilianorum...* p. 66.

⁷⁰ « § 12... dicta duo monasteria S. Basilii eremi del Tardon, ac etiam S. Antonii Vallis de Galliguillos... in monasteria reformationis et verae, ut praediximus, regulae observantiam deputamus, constituimus et separamus... § 17. Deinde capitulum provinciale monachorum reformato-

mation of Oriental monasteries in Spain by constituting from 2 monasteries a special Congregation, a « *Congregatio reformata* ».

Meanwhile J.V. Rutskyj, former Archimadrite of the monastery of the Holy Trinity in Vilna, became the Metropolitan of Kiev, succeeding Hypatij Potij in 1613/14, St. Josaphat became his successor as Archimadrite of that monastery and cooperated with him in all the preparations for the future reorganization of the monasteries.

2) In that first chapter St. Josaphat accordingly partook as the Archimandrite of the most important contemporary monastery of the Holy Trinity in Vilna. In the acts of that chapter there occurs this general expression: « we were convoked from all monasteries, namely, the Superiors from the monasteries of Vilna, Novogródek, Minsk, Zyrovitzky, Byten... »⁷¹. St. Josaphat was included here under the general term of Superiors, without the distinction of his dignity as the Archimandrite, unless one could deduce an acknowledgement of his dignity from the first place he held in this enumeration of Superiors.

Among the processual acts of the beatification of St. Josaphat there is the deposition of the Metropolitan J.V. Rutskyj in which the presence of St. Josaphat in that first chapter is mentioned on the occasion of this appointment as Coadjutor to the Archbishop of Polock: « Sub tempus ergo Congregationis nostrae Religionis, in fine huius Congregationis, ego publice dirigens ad eum sermonem eum in Coadjutorem Archiepiscopatus Polocensis

rum in monasterio S. Basilii eremi del Tardon celebrari... et visitatorem provincialem, diffinitores, monasteriorum abbates et reliquos dictae *Congregationis reformatae* officiales, ex ipsis et per ipsos reformatos libere et sine ulla personarum restrictione eligi faciat... § 19. Eisdemque abbati dicti Ordinis generali taliter subiacere (in Italia)... § 21. Alios autem in Hispaniis existentes monachos, qui dictam reformationem acceptare, et ad dicta duo monasteria transire noluerint, permittimus iuxta eorum antiquum vivendi modum in aliis eorum monasteriis cum suis distinctis superioribus permanere; quos tamen ulterius crescere seu aliquos novitios aut nova loca recipere prohibemus »; *Bullarium Romanum*, ed. 1867, t. 11, pp. 41, 45, 46.

⁷¹ *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 7, n. 1.

nominavi »⁷². This « *Congregatio* » is nothing else than the first general chapter of 1617.

Guépin Dom Alphonse, speaking of the participation of St. Josaphat in that chapter, declared that he had the principal role in it after the Metropolitan: « Before he received the canonical institution and bishopric consecration, the future Coadjutor in Polock had to partake in the quality of the Archimandrite of Vilna in the general Basilian chapter convoked the first time by the Metropolitan in 1617... St. Josaphat kept the first place in that reunion after the Metropolitan... »⁷³.

The fact, however, that St. Josaphat partook in that chapter is also the sign of his cooperation with the Metropolitan in the reorganization of the monastic system, because not all the older religious of the monasteries agreed in that matter with the Metropolitan. Therefore he waited with the execution of his plan till the time when from the new generation of religious, especially from those who were educated in the West, there would be constituted in the monasteries a sufficient number for taking the place of the older generation of religious. This he expressly noted in his introductory sermon to that chapter: « The restoration of the Order requires some number (of religious); this, however, could not be composed from the older (religious); but even not from the younger, until they received a fuller education and monastic exercise in spiritual things and studies »⁷⁴. Later he declared also that he convoked those « whom it was possible to convoke »⁷⁵.

⁷² WELYKYJ A., *S. Josaphat - Hieromartyr, documenta Romana beatificationis et canonizationis*, vol. I 1623-1628, Rome (Analecta OSBM.) 1952, p. 288.

⁷³ « Avant de recevoir l'institution canonique et la consecration épiscopale, le futur coadjuteur de Polock devait prendre part, en qualité d'archimandrite de Vilna, au chapitre général des basiliens que le métropolitain convoqua pour la première fois dans l'été de 1617... Saint Josaphat tint la première place dans cette réunion après le métropolitain... »; *o.c.*, t. I, p. 187, 191.

⁷⁴ *Arkheograficheskiy Sbornik*, t. XII, p. 9, n. 7.

⁷⁵ *Ibidem*.

That St. Josaphat was animated by the same spirit for the reform of the monasteries as the Metropolitan is evident also from the fact that he was the first among the Bishops to incorporate the monasteries of his archeparchy in the new Congregation, and again he personally partook in the third general chapter of Ruta ⁷⁶ in 1623, i.e., a few months before his glorious martyrdom.

Thus one can speak about both the Metropolitan Joseph Velamin Rutskyj and St. Josaphat as the authors of the reorganization of monasticism in the Kievan metropoly. The Metropolitan found in St. Josaphat a most important helper, a more with experience in the spiritual guidance of the new generation of religious not only in their preparation for that reorganization, but also in their concrete realization of it in that first Basilian general chapter.

⁷⁶ Ibid., p. 27; cf. also GUÉPIN *o.c.*, t. I: « Puis il y plaça une colonie de basilien réformés, qui apporta à Polock les traditions de la Sainte Trinité de Vilna. Deux autres monastères d'hommes furent restaurés de même par l'archevêque, l'un à Mohylew, l'autre à Czereya dans le palatinat de Vitebsk;... Il assista à toutes les délibérations d'un chapitre général tenu dans ce moment critique, à Ruta, chez le métropolitite; et, pour affermir le courage ébranlé de quelques-uns de ses frères, il renouvela publiquement, à la fin de l'assemble, le voeu de persévérer jusqu'à la mort dans la Congregation et dans la pratique du rite oriental »; pp. 225, 264.

J. Martinov

SAINT JOSAPHAT ET SES DETRACTEURS

(Utile etiam hodie fore duximus, ut defensio sancti Josaphat occasione eius canonizationis exhibita a doctissimo membro Soc. Jesu, optime in historia, vita et patria S. Josaphat perito, iterum reimprimatur; non enim multum differunt etiam hodiernae contra S. Josaphat criminationes, etsi moderatori forsitan stylo exhibitae; manet proinde valida eadem responsio centum abhinc annis doctissime prolata. - Redactio « Analectorum OSBM. »)

* * *

La cause du saint martyr Josaphat, archevêque de Polotsk, intéresse à plus d'un titre le monde catholique. Elle offre à nos regards, aussi brillante que jamais, l'image des grandes et belles vertus qui font un apôtre, le souvenir des luttes héroïques qu'il a soutenues contre les ennemis de l'Eglise et de celui qui en est le chef visible; elle relève des courages défailants et inspire un dévouement plus généreux au Siège apostolique; ceux enfin qui se préoccupent de la réunion des Eglises séparées, œuvre sublime entre toutes et dont Josaphat fut à la fois l'apôtre et le martyr, y puiseront avec de nouvelles espérances un zèle plus ardent.

Un intérêt spécial s'est ajouté à cette cause depuis qu'elle est devenue l'objet de violentes attaques de la part des soi-disant orthodoxes. Les calomnies vomies contre la mémoire du glorieux martyr ne résistent pas, sans doute, à un examen sérieux; la violence même qui caractérise ces attaques produit un effet opposé à celui qu'on s'est proposé d'atteindre. Toutefois elles ne sont pas à dédaigner; car, si dénuées qu'elles soient de fondement, elles ne laissent pas que de se répandre de plus en plus, et de prendre, à force d'être répétées, une certaine consistance, soit parce que les

faits historiques auxquels elles se rattachent appartiennent à un passé assez éloigné de nous et fort peu connu; soit parce que les préventions religieuses, les passions politiques, la mauvaise foi peut-être, sont grandement intéressées à les voir s'accréditer parmi les masses.

Dans l'étude qu'on va lire nous nous attacherons à l'objection principale que les adversaires de l'Union ont l'habitude de formuler contre le sainteté du bienheureux Josaphat et qui consiste à nous le représenter comme un caractère violent et cruel, comme un persécuteur implacable de la religion gréco-russe, comme un fanatique sanguinaire, — fanatisme et cruauté à la suite desquels il serait tombé victime de la vengeance populaire. J'essaierai d'établir la thèse contraire; je montrerai qu'une douceur angélique et une invincible charité ont été les vertus caractéristiques du saint archevêque martyr. Mais afin d'éviter tout reproche de partialité, je n'avancerai rien qui ne soit appuyé sur des documents officiels, irrécusables. Ils sont contenus dans le *procès* même de la béatification de Josaphat, rédigé en 1637 et dont j'avais constamment le texte sous les yeux, en écrivant ces pages. Dans la question qui nous occupe, ce précieux document est de la plus haute importance, et il serait grandement à désirer qu'il fût publié dans toute son intégrité, avec la traduction française en regard¹. A mon avis, ce serait le meilleur moyen de réduire au silence les plus passionnés detracteurs de l'illustre martyr de l'Union.

Encore si ces calomnies manifestes n'étaient débitées que par la petite presse ou par quelques pamphlétaires anonymes; mais non, elles se retrouvent sous la plume d'écrivains très-estimables d'ailleurs et qui font autorité. Ce qui est plus triste, c'est de voir des catholiques, si toutefois ils méritent d'être appelés ainsi, prêter aux detracteurs de saint Josaphat une oreille favorable, au lieu de les repousser avec indignation, maintenant surtout que l'augu-

¹ On le conserve aux archives de la Propagande à Rome. Les pièces qu'il contient sont écrites en trois langues, le latin, le polonais et le ruthène; c'est ce dernier idiome que parlait Josaphat dès son enfance et dans lequel il a écrit son catéchisme et des règlements diocésains. L'état du manuscrit en rend la publication encore plus désirable.

ste Pie IX a proclamé la sainteté de l'illustre martyr d'une manière plus solennelle encore que ne l'avait fait, il y a plus de deux siècles, son prédécesseur Urbain VIII, en le mettant au nombre des bienheureux.

N'importe-t-il pas dès lors d'opposer aux fictions de la passion les réalités de l'histoire, de désabuser les crédules en dévisageant les malveillants? N'est-ce pas un service à rendre aux uns et aux autres? J'ai pensé de la sorte et tout le monde reconnaîtra, avec moi, l'utilité d'une pareille tâche, même après avoir lu dans le remarquable ouvrage du R. P. Dom Guépin le chapitre consacré à la même question et intitulé: *Saint Josaphat a-t-il été persécuté* ².

I

Le document principal sur lequel s'appuient les détracteurs de la sainteté de Josaphat est la fameuse lettre de Léon Sapiéha, chancelier du grand-duché de Lithuanie, en date du 12 mars 1622 : Elle a été l'objet d'un sérieux examen d'abord dans les trois lettres adressées par le R. P. Dom Guépin au rédacteur du *Journal de Saint-Petersbourg*, et publiées dans le journal *le Monde*, lors de la canonisation de Josaphat ³, puis dans l'ouvrage du même auteur sur le saint martyr (liv. V, ch. II). Aussi nous bornerons-nous à quelques observations générales qui nous paraissent nécessaires pour mettre le lecteur au courant de la question.

A l'époque où le chancelier écrivait cette lettre, dont on ne saurait d'ailleurs nier l'authenticité, la Pologne se trouvait dans de grands embarras politiques. D'une part, on craignait une guerre contre les Suédois et les Turcs, les Tatares de la Crimée et les Moscovites, d'autant plus qu'on avait à peine terminé les hostilités

² *Saint Josaphat et l'Église grecque-unie en Pologne*. Paris, 1874; liv. III, ch. 5. Nous en avons déjà parlé ici même lors de son apparition (V. livraison d'octobre 1874); mais nous comptons revenir très-prochainement sur ce sujet que la récente défection de 50,000 Ruthènes catholiques rend si actuel et si instructif tout ensemble.

³ Voir *le Monde* des 27 et 29 juin et 3 juillet 1865.

contre la Moldavie; d'autre part, le royaume était en proie aux dissensions religieuses. Une lutte ardente s'était engagée entre l'Église grecque-unie et les adversaires nombreux de l'Union, qui réussirent enfin (1620) à se créer une hiérarchie à part et à opposer ainsi autel contre autel. Parmi les promoteurs du schisme figuraient au premier rang les Cosaques devenus menaçants pour le royaume lui-même. La haine qu'ils professaient contre l'Union était telle qu'ils mettaient les juifs bien audessus des grecs-unis. Aussi demandaient-ils à grands cris, non-seulement le droit d'exercer librement leur religion, mais la suppression totale de l'Église ruthène réunie au Saint-Siège; ils menaçaient, en cas de refus, de ne plus donner de secours contre les Turcs et même de faire avec eux cause commune contre la république.

Les Cosaques formaient alors une armée de quarante à cinquante mille hommes. La terreur qu'ils répandirent en Pologne fut si grande qu'aucun seigneur n'osait ouvrir la bouche pour les contredire⁴. Sapiéha fit plus: il alla jusqu'à blâmer ouvertement la conduite de Josaphat, à lui reprocher des violences à l'égard des prétendus orthodoxes. Triste écho des clameurs dont ceux-ci remplissaient les diètes et le royaume tout entier, la lettre de Sapiéha, dictée par la peur, pourrait se résumer ainsi: *les orthodoxes*, ayant à leur tête les terribles Cosaques, ne cessent d'accuser l'archevêque de Polotsk de violences à leur égard; donc Josaphat est coupable.

Le grand chancelier voulait à tout prix ménager les Cosaques, qui devenaient tous les jours plus exigeants, et dont les prétentions croissantes avaient pour but secret d'arriver à une rupture complète avec le royaume et à une existence indépendante. Pénétrait-il leurs desseins cachés? Nous ne saurions le dire; ce qui est certain, c'est que Léon Sapiéha a rétracté sa lettre par toute sa conduite ultérieure, et c'est lui-même qui a présidé la commission chargée de juger les meurtriers de Josaphat.

⁴ *Tantus tremor ab illis manavit in omnes, ut ne hiscere contra illos auderet quisquam nobilis (De vita, morte et miraculis servi Dei Josaphati Concevitii, Josephi Rutski, Kioviensis metropolitani, attestatio. Process. Poloc. fol. 190).*

Au reste, en examinant de près les griefs contenus dans la lettre, on les trouve bien vagues. Le noble sénateur ne précise aucun fait particulier, il reste dans les généralités, en les entremêlant de considérations moitié profanes, moitié religieuses, dont quelques-unes provoquent le sourire. La réponse à de pareilles accusations n'était pas difficile : il suffisait de leur opposer une dénégation formelle. C'est ce que fit Josaphat dans sa lettre datée du 22 avril 1622, elle se trouve parmi les pièces du *Procès de Polotsk* (fol. 206 et suiv.)⁵, à la suite de la lettre de Sapiéha. On peut y distinguer trois parties, correspondant à autant de points dans l'épître du chancelier. L'archevêque justifie d'abord sa propre conduite, il prend ensuite la défense de son clergé et consacre le reste de son écrit à la question des Cosaques, question à l'ordre du jour. Ce qui nous intéresse le plus dans cette lettre, c'est la justification personnelle de Josaphat.

« Dieu, écrit-il, qui voit mon coeur et mes actions, m'est témoin que je n'ai jamais donné de mauvais exemples aux schismatiques, ni commis aucun acte de rigueur, qui ait pu m'aliéner les habitants de Polotsk ou mes autres ouailles; encore moins pourrât-on montrer dans mes procédés la moindre trace de dureté qui ait pu irriter des esprits turbulents et dangereux. Je me suis efforcé, au contraire, et je m'efforce toujours de concilier mon autorité et mon devoir d'évêque avec la volonté de Dieu, celle du roi et le bien de la république. J'en appelle au témoignage non seulement des catholiques, mais encore des dissidents impartiaux qui sont dans mon diocèse ». Ailleurs, il défie qui que ce soit de prouver qu'il ait jamais contraint quelqu'un d'embrasser l'Union. Ces preuves n'ont été produites ni par le grand chancelier, ni par les ad-

⁵ Le texte complet de cette lettre a été publié, pour la première fois, en 1680, dans le *Colloquium Lubelkie* de Zochowski, métropolitain de Kiew (p. 91 et suiv.), et de nos jours dans la *Revue de Posen* (1862), 1. livraisons du 2. semestre, p. 36 et suiv. et dernièrement par Dom Guépin. Nous n'en connaissons point de traduction russe; dans son *Histoire de l'Union*, t. II, note 185, p. 335-345, Kojalovitch en donne seulement le texte polonais, d'après Mgr. Zochowski; Bantyché-Kamenski, Soloviev n'en font pas même mention, se bornant à reproduire la lettre de Sapiéha, dans une version aussi libre qu'incomplète.

versaires du zélé pasteur, et nous les attendons encore. « Mon serment d'évêque, dit encore Josaphat, m'oblige de défendre par la loi les droits de mon Église violemment attaquée; toutefois je m'efforce de le faire avec modération et douceur, suivant en cela l'exemple de saint Ambroise et de saint Jean Chrysostome ».

Après avoir justifié la conduite de son clergé et montré le tort qu'on aurait de préférer les intérêts des Cosaques à ceux de l'Église, Josaphat repousse le reproche d'avoir fait échouer la candidature de Ladislas IV au trône de Moscou. Puis il ajoute : « C'est une injure intolérable qu'on fait peser sur nous sans aucun motif plausible; si quelqu'un mérite un pareil reproche, ce sont les schismatiques eux-mêmes. A Mohilew, pendant près de six mois, j'ai usé d'indulgence à l'égard des dissidents, sans exécuter le décret royal qui leur défendait d'y exercer publiquement le culte. En agissant ainsi, j'espérais les gagner par la bienveillance; mais quand j'ai vu que ma condescendance servait uniquement à les rendre plus opiniâtres, usant alors de mon droit, je leur ai repris les églises pour les confier à des prêtres pieux et en union avec le Saint-Siège. Que les non-unis y prient tant qu'il leur plaira, je ne m'y oppose pas; mais les laisser y exercer leur culte et partant profaner les sanctuaires destinés à la vraie louange du Seigneur, je ne le puis sans manquer à ma conscience. S'ils sont assez osés pour m'en dépouiller à main armée, je ne saurais les en empêcher, mais j'en appellerai au tribunal de Dieu ». (Fol. 202. — Voir ce que dit là dessus Dom Guépin, t. I, p. 265 et suiv.). Cette protestation est catégorique, et, sortie de la plume d'un saint placé sur les autels, elle devrait satisfaire les vrais enfants de l'Église. Mais aux yeux de ceux qui ne reconnaissent pas à Josaphat des titres de sainteté, aux yeux des adversaires de l'Union, elle perd beaucoup de sa valeur. Ils diront que personne n'étant juge dans sa propre cause, le témoignage de Josaphat n'est pas recevable, qu'il a besoin d'être confirmé par d'autres témoignages, moins intéressés et moins suspects. Nous avons de quoi répondre abondamment à leur demande; pour cela il suffit d'ouvrir le *Procès de Polotsk*, contenant, en leur entier, les dépositions juridiques des témoins.

Dans le long interrogatoire que les juges firent subir à cha-

cun des témoins oculaires appelés à déposer devant eux, sous la foi du serment, nous trouvons, entre autres, les questions suivantes :

« Comment Josaphat se comportait-il à l'égard des schismatiques? Dans ses rapports avec eux, mettait-il de la bienveillance ou montrait-il plutôt de la haine? Les persécutait-il et de quelle manière? (Quest. 13).

« Quelle a été la cause de cette haine et des persécutions qui en auraient été la conséquence? Serait-ce quelque injure reçue *de leur part*, ou est-ce seulement parce qu'il voulait les ramener à la foi catholique et à l'obédience du Souverain Pontife? (Quest. 14).

« Comment les y ramenait-il? Était-ce par des menaces et des outrages, par la violence et la persécution plutôt que par la douceur et la persuasion? En a-t-il ramené quelques-uns? (Quest. 18).

« En retour de la haine et des mauvais traitements de la part des schismatiques, recourait-il à la rigueur et les a-t-il offensés soit en paroles, soit en actions? » (Quest. 18).

Les réponses à toutes ces questions étaient unanimes; les témoins s'accordaient à déclarer que Josaphat n'avait pour les non-unis que de la douceur et de la charité. Il haïssait leurs erreurs, mais pas leur personne. Qu'on en juge par les dépositions suivantes :

« Je sais, dit le P. Gennadius Khmel'nitski, supérieur des basilien de Novogrodek et jadis confesseur de Josaphat, je sais qu'en ramenant les schismatiques à l'Union, Josaphat n'a jamais usé de menaces, d'injures ou de violences. — Il tâchait, au contraire, de les gagner par des discours pleins d'affection et de douceur et il le faisait avec tant de persuasion que, dans ses conférences avec les schismatiques, il finissait ordinairement par triompher d'eux.

« Jamais non plus je n'ai entendu dire qu'il ait offensé les schismatiques en paroles ou actions. Comme son ancien père spirituel, je puis déclarer que la pensée même de leur nuire ne s'était jamais présentée à son esprit, préoccupé uniquement de leur conversion et de leur salut éternel. J'ajouterai les paroles suivantes

recueillies de sa propre bouche : « Si Smotritski, (évêque intrus de Polotsk), disait-il, se soumettait au pape, je lui céderais volontiers ma place d'archevêque pour m'en retourner au couvent » (Fol. 42). Ainsi parlait Josaphat de son ennemi le plus acharné, de celui qui fut l'auteur principal de la sanglante tragédie de Vitebsk ⁶.

Écoutons un autre témoin oculaire, confesseur lui aussi du saint prélat, Stanislas Kosinski, recteur du collège de Polotsk. C'était, d'après le nouvel historien de saint Josaphat, « un religieux d'une piété et d'une prudence consommées, et qui, par sa bonté, sa dextérité à manier les affaires les plus délicates et le charme de ses manières, savait gagner tous les coeurs » ⁷.

« Je sais, dit ce Père, que Josaphat employait mille moyens et mille industries pour gagner les dissidents à l'Église catholique; mais il usait toujours de paroles affectueuses, en les exhortant de toutes les manières, et cela avec le plus grand fruit ». Cette charité aimable et douce ne se démentit jamais, quelque difficiles que fussent les conjonctures dans lesquelles se trouvait le serviteur de Dieu. Le fait suivant, rapporté par le même Père et confirmé par d'autres témoins, peut en servir de preuve. C'était au début de sa carrière archiépiscopale, à Polotsk. Josaphat se rendit à l'hôtel de ville pour y faire lire publiquement le décret royal concernant sa nomination et pour faire, à cette occasion, sa profession de foi. Aussitôt la foule de s'agiter, de protester, de vociférer, de menacer au point que tous les catholiques présents

⁶ On trouvera sur Melèce Smotricki des données abondantes dans l'ouvrage de Dom Guépin, qui a parfaitement jugé ce caractère faible et indécis (liv. V, ch. I et liv. VI, ch. III, IV et V).

⁷ V. Dom Guépin, t. I, p. 254. Le P. Rostowski, historien de la province lithuanienne de la compagnie de Jésus, à qui l'auteur renvoie le lecteur, ajoute que Kosinski était singulièrement aimé de Josaphat et a écrit sa *Vie*. « Imprimis carus divo Josaphat, cujus Vitam etiam accuratius aliis descriptam reliquit. » (P. 510.) Ce travail, écrit en polonais, ne fut publié qu'en 1665, à Vilna, huit ans après la mort de l'auteur, décédé à l'âge de soixante-douze ans, au collège de Ressel. Dom Guépin pense que l'édition de 1665 n'est qu'un abrégé d'un ouvrage plus considérable, dont il ne resterait aujourd'hui aucune trace.

craignirent pour leur vie. L'archevêque était menacé plus que les autres; mais Dieu le réservait à de plus grands combats. « Au sortir de l'hôtel de ville (ce sont les paroles du P. Kosinski), Josaphat rencontra les auteurs de cette agitation. Il leur adressa des paroles pleines de douceur, les embrassa cordialement, et avec tendresse il leur prodigua les plus touchantes marques d'affection dans l'espoir de les gagner à l'Union ». Ne reconnaissez-vous pas à ces traits le disciple de Celui qui a dit : « Apprenez de moi que je suis doux et humble de coeur? ».

C'est ici que vient se placer naturellement le témoignage d'un des officiers les plus intimes de l'archevêque, d'un compagnon de ses souffrances. — « Je sais de science certaine, dit Emmanuel Cantacuzène : 1° que le saint martyr ne connaissait ni la colère, ni l'emportement; 2° qu'il voulait ramener tout le monde à l'Union, non par menaces, mais à l'aide des prédications ardentes et des supplications. Quant à ceux qui lui voulaient du mal, il ne savait que leur pardonner. Il y a plus, aux malheureux qui attendaient à ses jours, il disait avec une candeur angélique : « Vous me haïssez jusqu'à vouloir m'ôter la vie; pour moi, je vous porte au fond de mon coeur et je suis prêt à mourir pour vous ».

Toutefois la douceur évangélique n'exclut pas la fermeté, et l'amour des âmes, si ardent qu'il soit, s'allie fort bien à la haine du péché. Josaphat aimait les schismatiques et détestait le schisme. C'est ce qu'attestait Michel Tyszkiewicz (prononcez : Tychkiewitch), juge suppléant de Polotsk, un des témoins jurés dans la cause en question. Ce seigneur, appartenant à une des plus illustres familles de Lithuanie, avait éprouvé lui-même les charmes de la conversation de son archevêque, et, attiré par sa douce piété, il lui avait voué une amitié sincère (Fol. 75). Or, affirme-t-il, « lors même que Josaphat, usant de son droit, recourait aux moyens légitimes et citait les schismatiques devant les tribunaux, il y avait dans ses procédés quelque chose de paternel, qui se traduisait par la douceur de son langage. Il est certain que durant tout le temps de son épiscopat, il se vit en butte aux attaques, aux insultes de la part des non-unis, et pourtant, au témoignage du même Tyszkiewicz, non-seulement il n'en tirait aucune vengeance, mais il oubliait les injures qu'il avait reçues » (*ibid.*).

Il serait facile de multiplier les témoignages, d'illuminer de nouvelles clartés l'aimable figure du saint martyr. Nous aimons mieux réunir ici, comme dans un faisceau, les traits que nous avons cités, en montrant le lien qui les unit. Ce lien nous est indiqué dans les paroles du cinquième témoin, le P. Dorothee Liecikowitch, de l'ordre de Saint-Basile. Au dire de ce religieux, « Josaphat savait très-bien qu'avec les schismatiques on n'obtient rien par les procédés de rigueur. C'est pourquoi, dans ses rapports avec eux, il leur tenait un langage empreint d'une suavité angélique; ses sermons offraient un tempérament d'ardeur apostolique et de douceur; ses exhortations respiraient une bonté toute paternelle ». — On le voit, Josaphat agissait ainsi par principe. La charité de Jésus-Christ a jeté dans son coeur de profondes racines. L'étincelle mystérieuse que dans son enfance il avait senti tomber dans son coeur à la vue du crucifix est devenue une flamme ardente. Plus on considère la figure de Josaphat telle qu'elle nous est retracée par les témoins oculaires, plus on se sent épris de son attrayante beauté et indigné à la vue des hideuses altérations que lui font subir la passion ou l'ignorance.

II

Jusqu'ici nous avons entendu des voix amies, écoutons maintenant celles des adversaires. Le lecteur est curieux, sans doute, de savoir si les confidents de la pensée intime de Josaphat sont d'accord avec ceux qui furent ses antagonistes déclarés et ses ennemis personnels. Nous sommes à même de pouvoir satisfaire cette légitime curiosité, en mettant sous ses yeux quelques témoignages plus ou moins directs qui nous feront connaître l'opinion des schismatiques sur l'archevêque.

Le premier témoin était, du vivant de Josaphat, dans les rangs des schismatiques et ne se convertit qu'après la mort du saint prélat. Il s'appelait Jean Chodyga et remplissait la charge de conseiller municipal de Polotsk. Voici en quels termes il fit sa déclaration : « Josaphat, dit-il, aimait les schismatiques et voulait nous ramener tous à l'Union. Il abhorrait le schisme, mais il n'avait aucune haine contre nous et ne nous persécutait point (fol. 127).

Je le répète, il nous attirait à l'Union seulement par la persuasion, par ses enseignements et par sa conduite exemplaire et sainte (*ibid.*). Revenu de la diète de Varsovie, et résolu à rétablir dans son diocèse l'ordre qui avait été troublé par les écrits séditeux de Smotritski, son rival, Josaphat fit preuve de tant de prudence que ses procédés ramenèrent à l'Union bon nombre de schismatiques (fol. 133). Pour résumer tout en peu de mots, continue Chodyga, je déclare que la Providence veillait sur Josaphat d'une façon spéciale; car, sans une protection extraordinaire, il aurait été depuis longtemps mis à mort, soit à Polotsk et à Mstislavl, soit à Vitebsk, Orcha et Mohilev, les écrits de Smotritski ayant été répandus dans toutes ces villes (fol. 133). Je déclare, en outre, que la haine et l'animosité que nous ressentions contre la personne de Josaphat avaient leur cause uniquement dans le zèle avec lequel il tâchait de nous ramener à l'Union et de nous soumettre à l'autorité du Souverain Pontife. Ainsi, à Polotsk, nous lui avons promis de le reconnaître pour notre pasteur, à condition qu'il se soumit d'abord lui-même au patriarche de Constantinople, et nous lui avons offert la somme nécessaire pour se rendre auprès de celui-ci. A quoi il répondit, qu'il resterait dans l'Union et dans l'obéissance du pape et n'irait point voir le patriarche (sinon, comme ajoute un autre témoin, pour le soumettre à l'autorité du Saint-Siège). C'est la soumission au Pape qui a perdu Josaphat. S'il y avait quelque autre cause de sa mort, elle ne m'aurait pas échappé assurément, puisque j'étais alors dans le schisme; non-seulement les projets et les intentions de mes coreligionnaires ne m'étaient pas inconnus, mais je mettais encore ma bourse au service de la cause commune, dans le but de propager le schisme et d'étouffer, avec l'Union, Josaphat lui-même qui en était le représentant. Mais autant je connaissais les desseins et les mauvaises dispositions de notre parti, autant je savais que tout le monde rendait justice à l'innocence de Josaphat, à sa conduite irréprochable et sainte; je savais qu'il fut mis à mort pour l'Union; c'était d'ailleurs tellement notoire qu'aucun catholique ou schismatique ne l'a jamais nié (fol. 134). Pour ma part, je confesse que mon retour à l'Union est dû à la mort de Josaphat; non pas que de son vivant il ne m'y attirât par ses conseils et ses bons exemples, mais Dieu, auteur des miracles, a voulu

montrer dans ma misérable personne que Josaphat convertissait les âmes après sa mort aussi bien que durant sa vie. Oui, c'est son sang qui m'a converti, comme, de l'aveu de tous les catholiques, il avait auparavant converti Smotriski lui-même » (fol. 136).

Ce témoignage est remarquable; mieux que les autres, peut-être, il nous initie aux vues secrètes, aux intrigues criminelles que poursuivaient les adversaires de l'Union, et il nous révèle la cause véritable de la mort du saint archevêque. Ce qui frappe surtout, c'est la simplicité du langage, un cachet de franchise et de piété filiale, qui font entrer la persuasion dans le coeur. Nulle part cependant ces caractères ne paraissent avec autant d'évidence que dans le touchant récit de la conversion du témoin. Après avoir raconté, en présence des juges, comment on a retiré le corps du bienheureux des eaux de la Dvina, où l'avaient jeté les meurtriers, après avoir attaché de grosses pierres au cou du martyr, Chodyga continue ainsi : « Pendant que les deux bateaux chargés du corps et de pierres s'avançaient dans la direction de Vitebsk, je les suivais en pleurant le long du rivage, jusqu'au château même. Là, le corps fut déposé au milieu de l'église de Saint-Michel, et c'est alors seulement que je pus le contempler à loisir... Son visage était riant comme je ne l'ai jamais vu auparavant... Ce spectacle produisit sur moi, indigne pécheur, une impression si profonde que sur-le-champ je renonçai au schisme en déplorant le meurtre commis. Huit jours après, je fis, à Polotsk, une confession, et je reçus la sainte communion dans l'Église cathédrale de Sainte-Sophie; et maintenant je suis prêt, avec la grâce de Dieu, à sceller la sainte Union de mon propre sang » (fol. 135). Ainsi c'est la beauté dont resplendissait le visage du martyr défunt, beauté que d'autres témoins ont également attestée, qui acheva la conversion de ce coeur trop longtemps rebelle. Ah! puisse l'image des nobles vertus de Josaphat toucher aussi les coeurs des aveugles adversaires de l'Union! Puissent-ils au moins se convaincre que cette beauté visible n'était qu'un reflet des grâces intérieures dont était ornée l'âme bienheureuse du martyr!

Mais poursuivons. Le témoignage de Chodyga est loin d'être isolé. En voici un autre d'un nommé Jean Dziahilevitch, notaire public de Polotsk, également converti par Josaphat. Le trait sui-

vant donnera la mesure de ses dispositions antérieures à l'égard du serviteur de Dieu. Un jour, il entre avec quelques compagnons dans une église de Vilno, au moment même où Josaphat y prêchait sur la primauté de saint Pierre. *C'est le ravisseur des âmes qui prêche*, dit Jean à ses camarades; et il sortit de l'église tout indigné (fol. 99). Ce même homme, plus tard, dut céder aux douces instances du zélé pasteur; et voici en quels termes il parla du *ravisseur des âmes*: « Rien qu'à regarder son visage, on avait honte de vivre dans le dérèglement, et il fallait être un damné pour éviter sa rencontre (fol. 106). Témoin oculaire, je sais très-bien de quels moyens il se servait pour ramener les âmes à la foi et à l'Union. Qui pourra louer assez ces prédications enflammées qu'il ne se lassait jamais de faire et que le peuple était avide d'entendre? Souvent il disait du haut la chaire: « Mes enfants, je ne veux pas vous retenir plus longtemps ». Et le peuple lui répondait: « Père saint, parle encore, nous t'écouterons volontiers, fût-ce même toute la journée. Que dire de ses admirables discussions avec les hérétiques et les schismatiques, de ses entretiens pleins de sagesse avec nous, ses enfants?... Toute la ville a été, comme moi, dans le schisme du temps de Gédéon (prédécesseur de Josaphat sur le siège de Polotsk) et nous fûmes tous convertis de la sorte à l'Union » (fol. 100).

« Je n'ai jamais entendu de la bouche de Josaphat une parole acerbe qui aurait pu blesser les non-unis. Il pouvait sévir contre eux, ayant pour lui la loi; il n'a jamais voulu user de moyens de rigueur. Il avait l'habitude de dire qu'il ne demandait autre chose aux schismatiques que d'embrasser l'Union » (fol. 101). « C'était avec du pain et non avec des pierres qu'il nous attirait à la foi catholique » (*Ibid.*).

Ce qui précède suffirait, ce semble, pour désabuser les esprits les plus prévenus; la matière est pourtant loin d'être épuisée. Que de témoignages nous pourrions produire encore pour montrer la haute estime qu'avaient de la sainteté de Josaphat les non-unis eux-mêmes! Bornons-nous à en indiquer la substance. Les uns disaient que si Josaphat était de leur bord, ils boiraient l'eau qui aurait servi à laver ses pieds (fol. 40); ou bien qu'ils l'auraient couvert d'or; et de fait, plus d'une fois le serviteur de Dieu fut tenté par

des promesses de ce genre. D'autres assuraient qu'ils l'auraient vénéré à l'égal d'un saint, d'un ange même, s'il n'eût mis tant de zèle à extirper le schisme (fol. 48). On a vu précédemment la haute idée qu'ils s'étaient formée de la pureté de ses moeurs et de toute sa conduite : aussi, dès que la grâce venait à triompher d'un coeur jusqu'alors rebelle, l'aversion faisait place à l'admiration. Les nouveaux convertis ne savaient comment témoigner à Josaphat leur reconnaissance et leur dévouement. Chacun s'estimait heureux de l'avoir à sa table ou de pouvoir converser avec lui. Un seigneur polonais, ramené par lui à la foi catholique, disait, plein de gratitude : *Maintenant je vois que Dieu m'a envoyé son ange* (fol. 41).

Il n'y a pas jusqu'aux juifs qui n'aient rendu témoignage à la sainteté de Josaphat, en le proclamant digne de la récompense céleste : « Car enfin, disaient-ils, si lui, qui reconnaissait un seul Dieu et observait fidèlement ses commandements, lui dont la conversation fut à l'abri de tout reproche, toujours édifiante et digne, si un juste de cette espèce n'a pas le ciel en partage, qui osera jamais espérer l'obtenir? ». Ainsi raisonnaient les ennemis-nés du nom chrétien, et leur témoignage n'est pas sans valeur.

Nous voudrions en rester là; mais le moyen de passer sous silence les aveux des meurtriers de Josaphat, aveux si solennels et si éloquents tout ensemble! On les trouve consignés dans la *sentence prononcée* par les commissaires du roi de Pologne contre les auteurs du meurtre, sentence dont une copie authentique figure parmi les pièces du *procès de Polotsk* ⁸ (fol. 213 et s.). Que nous apprend-t-elle? D'abord, les meurtriers déplorent le crime qu'ils ont eu le malheur de commettre; ils confessent leur faute et déclarent avoir tué leur pasteur uniquement en haine de la foi catholique et de l'Union qu'il propageait avec tant de zèle. « Lorsque Josaphat fit son entrée à Vitebsk, en 1618, nous le reçûmes pour notre vrai et légitime pasteur. Sa vie pure et sainte, l'excellence de sa doctrine, le soin avec lequel il se conformait aux canons de

⁸ Ce document a été publié par Stébelski, à la fin de son *Appendice à la chronologie*, mais d'une manière incomplète et peu correcte. — Le texte est en polonais.

l'Église et des Pères, sa fidélité à observer les traditions de la religion grecque, sans rien innover dans le rite, tout cela nous causa une vive joie et nous le vénérions comme il le méritait, d'autant plus que nous avons éprouvé les effets de son amour paternel » (fol. 226). Ce passage a été reproduit dans le texte imprimé (p. 307); celui qu'on va lire ne se trouve que dans l'exemplaire manuscrit conservé aux archives de la Propagande. Il condamne de la manière la plus formelle ceux qui osent de nos jours attribuer la sanglante tragédie de Vitebsk aux violences de Josaphat⁹. « En 1623, les schismatiques avaient construit deux réduits pour les réunions privées, l'un sur le bord opposé de la Dvina, l'autre à Zadunayetz. Quelques-uns d'entre eux avaient bien essayé de s'y opposer, mais ils durent céder aux instances de leurs collègues et firent cause commune avec les rebelles. Sur ces entrefaites, arrive à Vitebsk le vladyka (l'évêque); nous l'avons bien prévenu du danger qui le menaçait, mais en vain; il espérait pouvoir venir à bout des conspirateurs et les ramener à résipiscence par son humilité, son affection, sa piété et son hospitalité. Confiant en son innocence, il se préoccupait plutôt de notre salut que de sa propre sûreté. Quant aux deux cabanes nouvellement construites, il n'y allait point, ni lui, ni aucun de sa suite; et comme, de sa fenêtre, il entendait les chants, les cris et les propos outrageants contre sa personne (une de ces cabanes étant érigée comme à dessein vis-à-vis du palais épiscopal), il se contentait de prier Dieu pour les coupables, en disant qu'ils ne savaient ce qu'ils faisaient. Le 12 novembre, pendant que l'archevêque assistait aux matines à l'église cathédrale, ses serviteurs arrêterent un prêtre de l'endroit, nommé Élie, qui, après avoir été longtemps sous la dépendance de Josaphat, avait fini par se joindre au parti rebelle; il passait et repassait dans la cour de l'archevêché, sans aucune difficulté, en affectant des

⁹ Ces lacunes ont été déjà signalées par d'autres; mais elles ne font qu'aggraver la situation des accusés, comme on peut s'en convaincre par le passage qui suit, le plus important de tous ceux qui ont été omis. Si M. Kojalovitch en connaît d'autres, qu'il les produise. Il eût ainsi bien mieux convaincu ses lecteurs qu'en avançant des conjectures dénuées de fondement, comme il a l'habitude d'en faire (*Union ecclésiastique de Lithuanie*, t. II, p. 349).

airs de mépris. L'archevêque, à peine averti de ce qui venait d'arriver, ordonna, en notre présence, de relâcher le détenu, ce qui fut exécuté sur-le-champ. Malgré cela, les conspirateurs saisirent cette occasion pour accomplir leurs desseins impies : ils commencèrent donc à sonner le tocsin, envahirent en masse le palais archiepiscopal et y commirent les horreurs que vous connaissez. Nous-mêmes, qui étions avec l'archevêque à l'église, nous fûmes obligés de songer à notre sûreté, de crainte de tomber entre les mains de ces barbares... Il nous semble qu'après un méfait si horrible, après des actes d'une sauvagerie si inouïe, il ne se trouvera guère de légiste qui se sente le courage d'absoudre la ville entière et de disculper tous les habitants » (fol. 221).

Ainsi : 1° la perte de Josaphat fut arrêtée d'avance et fixée à un jour déterminé (le 12 novembre, qui fut dimanche); 2° l'arrestation du prêtre apostat servit de prétexte et ne fut qu'une occasion longtemps prévue d'avance par des rebelles; 3° les rigueurs que cet apostat aurait souffertes de la part de Josaphat sont imaginaires¹⁰, puisque toute sa peine a consisté à rester enfermé pendant quelques minutes... dans une cuisine chauffée (on était au mois de novembre). — Au reste, l'objection tirée de l'arrestation de ce prêtre rebelle est vieille de deux siècles : elle avait été faite lors de la béatification de Josaphat et, comme de raison, repoussée par le promoteur de la cause, qui se fondait sur l'exemple des saints, nommément sur celui de saint Abdée, évêque et martyr, dont on célèbre la mémoire le 16 mai. Dans un transport de zèle, ce généreux confesseur de Jésus-Christ brûla un temple dédié au culte du feu; et sur son refus de le rebâtir, il fut mis à mort par ordre d'Izdegerde, roi de Perse. Théodoret, qui rapporte ce fait, ne peut s'empêcher d'admirer la foi de l'intrépide évêque et la

¹⁰ Un auteur russe, M. Govorski, dit qu'il a été accablé de coups et trainé, à demi mort, au palais épiscopal par l'archidiacre Dorothée, qui le fit enfermer dans la cuisine (*Archives de la Russie occidentale*, août 1862, p. 82). D'après M. Boissard, pasteur protestant, un diacre a frappé le dit prêtre (*Église de Russie*, t. II, p. 114). *L'Union chrétienne* a répété le mensonge avancé par M. Govorski (n. 15 de 1866, p. 357), ainsi que toutes les autres erreurs que celui-ci avait entassées dans son pitoyable pamphlet sur le saint martyr de Vitebsk.

proclame digne d'une couronne éternelle, bien qu'il désavoue l'inopportunité de son zèle¹¹. L'Église grecque ne saurait récuser l'autorité de cet historien, puisqu'elle a inscrit le nom de saint Abdée dans ses diptyques, d'accord en cela avec l'Église romaine.

Qui ne voit, d'ailleurs, la différence qui existe entre la conduite d'Abdée et celle de Josaphat? Si l'excès de zèle que montra le premier n'a point empêché les grecs de le placer sur leurs autels, pourquoi refuseraient-ils le même honneur à Josaphat?

III

Le lecteur vient d'entendre les témoignages des catholiques, des adversaires de l'Union, des hétérodoxes, des meurtriers eux-mêmes. Quelque incomplets qu'ils soient, ils forment un ensemble assez imposant, soit à cause de la variété et de l'incontestable pureté des sources d'où ils proviennent, soit aussi parce qu'ils peuvent être considérés comme autant d'échos fidèles de la voix publique. Circonstance qui mérite d'être remarquée, car tous les témoins dont il est fait mention dans les pièces du *procès de béatification* finissent leur déclaration en attestant qu'ils expriment non leur opinion individuelle, mais celle du pays entier. Pour ne citer qu'un exemple, voici en quels termes s'exprime le comte Tyszkiewicz, que nous avons nommé plus haut: « Je ne m'attribue rien, dit-il, mais j'en appelle à tous mes citoyens, et au royaume de Pologne tout entier, où le martyr de Josaphat a été une chose si avérée, si accréditée et tellement publique, que personne n'a eu le front de contredire en quoi que ce soit, excepté peut-être les schismatiques et les hérétiques, lesquels d'ailleurs haïssaient non les moeurs de Josaphat, mais uniquement sa foi (fol. 76). Enfin, ajoute-t-il, je ne puis dire qu'une chose: Malheur à la ville, malheur au diocèse, malheur au royaume de Pologne tout entier, si jamais ils commencent à penser de la sainteté, du martyr et des miracles de

¹¹ Ego pyreum quidem intempestive ab episcopo destructum fuisse fateor; quod vero eversum fanum minime instauraverit, sed mori maluerit, quam id praestare, id equidem admiror et coronis dignum judico. (*Hist. eccl.*, lib. V, cap. XXXIX).

Josaphat, autrement qu'ils n'ont pensé jusqu'à présent! » (fol. 76).

Comment se fait-il donc que les prétendus *orthodoxes* de nos jours osent nier ce qui fut universellement admis lors de l'enquête juridique, quelques années seulement après la mort de Josaphat? N'est-il pas étrange, pour ne rien dire davantage, qu'à la distance de deux siècles et plus, ils prétendent mieux savoir les choses que ne les savaient les contemporains de l'illustre martyr et les témoins oculaires de ses actions? Mais telle est la force des préjugés religieux que les esprits qui en subissent l'empire admettent sans peine les assertions les plus invraisemblables et les rangent au nombre des vérités certaines. — La presse *orthodoxe* nous en fournit des preuves, toutes les fois qu'elle touche à des questions relatives à l'Église grecque-unie. Il y a quelques années, elle nous annonçait, par la bouche d'un de ses représentants le plus en renom, et cela de la manière la plus sérieuse du monde, que le bienheureux André Bobola, jésuite polonais, martyrisé par les Cosaques schismatiques en 1653, pourrait ne pas être autre chose qu'une pure fiction vide de réalité, que son corps n'existe nulle part, que le véritable martyr de ce nom fut, non pas un Père de la Compagnie de Jésus, mais un prêtre russe tombé victime du fanatisme catholique ¹²! Le bienheureux Bobola, un mythe! En vérité, on est stupéfait d'une affirmation pareille, et l'on se demande de quelles découvertes n'est pas capable une science si prodigieusement avancée. Cela donne au moins la mesure de la foi que méritent les assertions provenant de la même source et concernant les prétendues cruautés de Josaphat. Édifiés sur le compte du bienheureux Bobola, devons-nous être surpris de voir, à son tour, saint Josaphat traité de la même façon et transformé en un persécuteur fanatique, en un cruel tyran, c'est-à-dire, en un *mythe*? Car enfin, ce personnage nouveau qu'on nous dépeint avec

¹² Voir le journal de Moscou, intitulé *Dien (Le Jour)*, n. 3, 1865. L'article en question a pour titre: *Nouveaux Renseignements touchant le culte nouveau martyr latin André Bobola* et porte la signature de Kojalovitch. C'est à ce même écrivain que revient la gloire peu enviable d'avoir le plus calomnié le mémoire de saint Josaphat et défrayé les principaux organes de la presse *ortodoxe*. Le journal *Dien*, dont il a été un digne collaborateur et qui a cessé depuis longtemps de paraître, était l'organe du parti slavophile, si connu par sa profonde aversion pour le catholicisme.

des couleurs si sombres, sous des traits si repoussants, et qu'on décore du nom de Josaphat, qu'est-ce autre chose, sinon un véritable mythe? Les noms, les accessoires varient; le procédé reste, au fond, le même, ainsi que le résultat auquel on voudrait arriver. Dans l'un et l'autre cas, la réalité historique disparaît, pour faire place à des fantômes imaginaires.

Il va une autre considération à faire. On ne conçoit pas comment, lors de l'enquête publique, quand le souvenir de Josaphat était encore vivant, quand tout favorisait la manifestation de la vérité sur sa conduite, aucune voix ne se soit élevée pour dénoncer les cruautés du prétendu fanatique sanguinaire. Si elles avaient le moindre fondement, sans doute, les inculpés n'auraient pas manqué de les faire sonner bien haut et de produire leurs preuves. Rien de pareil n'eut lieu : aux dépositions unanimes des témoins, faite sous la foi du serment, ils n'ont pas une accusation à opposer. Les détracteurs actuels de Josaphat ne sont pas plus heureux. Ils crient à la tyrannie et à la persécution; ils le peignent sous les couleurs les plus noires; mais s'agit-il de donner des preuves positives, certaines, ils ne peuvent citer aucun acte de violence de sa part, ni articuler aucun fait précis. A les entendre, on croirait que l'archevêque de Polotsk avait toujours une nuée de Cosaques armés à sa suite. Cependant, chose étrange, durant tout son épiscopat, pas une seule victime pour cause de religion, pas une goutte de sang n'a été répandue. Je me trompe, il y a eu du sang versé et, plus d'une fois, mais par les ennemis de l'Union.

La première victime a été le métropolitain lui-même, Hypace Pociy. C'était le 11 août 1609, à Vilna. Le vénérable vieillard, escorté d'un nombreux cortège, traversait une place; un homme se jeta sur lui en brandissant son sabre et lui porta un coup si vigoureux que le prélat tomba à terre sans connaissance; le bâton avec lequel il avait essayé de parer le coup et sa chaîne d'or avaient été brisés; le saphir de son anneau avait volé en éclat; deux doigts de la main étaient coupés et un troisième pendait sanglant à la main mutilée. L'arme de l'assassin avait pénétré jusqu'à la chair; mais on eût dit qu'une main invisible l'avait retenue, car elle n'avait fait que tracer une ligne sanglante sur le cou de la victime. Hypace, ayant bientôt repris ses sens, remercia Dieu d'avoir daigné accepté

quelques gouttes de son sang pour la cause de l'Unité catholique. Toupeka (ainsi s'appelait l'assassin) avoua que le fanatisme religieux avait été le mobile de son crime et, grâce à la charité de Josaphat, il abjura le schisme avant de subir le dernier supplice. Josaphat l'accompagna à l'échafaud. En voyant un moine du couvent de la Trinité à côté des bourreaux, la foule disait : « C'est un pape uniate qui a coupé la main du métropolitain; » comme aujourd'hui, en entendant parler de Bobola, martyrisé par les Cosaques, elle ne manque pas de dire que ce fut un prêtre russe mis à mort par des catholiques.

Une autre victime du schisme a été un archimandrite basilien, Antoine Grékowitch, supérieur de couvent de Vydoubitz, à Kiev. Une nuit d'hiver, des Cosaques s'introduisirent dans le monastère, saisirent le prêtre dans son lit, le traînèrent jusqu'au Dniepr, et le précipitèrent dans le fleuve, après en avoir fendu la glace. Comme le malheureux se cramponnait à la glace, les barbares lui coupèrent les bras, en vociférant : « Appelle le pape, qu'il vienne à ton aide! » Quelques instants après, le Dniepr entraînait le cadavre du premier martyr de l'Union.

Une troisième victime eut un sort pareil, quatre années après (1622) à Scharogrod, petite ville d'Ukraine. Les mêmes apôtres de l'orthodoxie russe s'emparèrent de l'archiprêtre Matthieu et lui coupèrent la tête; n'ayant pas réussi à la séparer du tronc, ils traînèrent le vieillard jusqu'à la rivière voisine et l'y précipitèrent. — On cite une quatrième victime, un religieux basilien de Podgora, nommé Antoine Boutski, et deux autres encore, sans parler de Josaphat, tant de fois menacé de mort par les ennemis de l'Union qui consommèrent enfin leur crime, le 12 novembre 1623. Ce sont là des faits qu'aucun écrivain n'a osé révoquer en doute, et qui s'étaient passés bien avant la guerre des Cosaques¹³, ils témoignent assez de l'esprit dont l'Église séparée a été animée dès le commencement du XVIIe siècle.

¹³ Les Actes du procès de Polotsk (de 1637) font également mention de ces victimes que l'auteur de la *Josaphatide* a déjà chantées dix ans auparavant (liv. II, § 17 et suiv). Un récit plus détaillé se trouve dans l'ouvrage de Dom Guépin (t. I, p. 105 et 308, t. II, p. 20).

Notre tâche est finie. Nous nous étions proposé de retracer une image véridique du bienheureux Josaphat et de prouver que la charité la plus douce et la plus désintéressée fut une de ses vertus distinctives. Les lecteurs jugeront si nous y avons réussi ou non. En tout cas, ils ne refuseront pas à cette esquisse, si incomplète qu'elle soit, le mérite d'avoir reproduit fidèlement les traits essentiels de l'original et restitué à Josaphat sa physionomie native et véritable. Mérite facile, mais que n'ont certainement pas ces portraits fantastiques, dont la presse orthodoxe de Russie nous gratifie si libéralement et qui sont propres à raviver les dispositions haineuses plutôt qu'à inspirer des sentiments généreux : dignes pendants de ces révoltantes caricatures du temps dont nous parlent les biographes de Josaphat, où l'on voyait ce zélé pasteur représenté sous les traits hideux du démon attirant à lui des âmes, au moyen d'une longue fourche, comme pour justifier le titre de *duszochvat* (ravisneur d'âmes) placé au bas de ces tableaux sacrilèges.

Nous venons de mettre sous les yeux du lecteur quelques éléments partiels, et déjà les contrastes sont frappants; ils le seraient bien davantage si, au lieu de fragments imparfaits, venaient au grand jour les pièces mêmes du *procès*, telles qu'elles sont consignées dans l'original. On verrait alors resplendir de tout son éclat la belle âme de Josaphat, ornée de tant de vertus héroïques, enrichie de tant de grâces de choix. En attendant, nous aimons à croire que ces pages aideront les esprits impartiaux à reconnaître de quel côté est le vrai. Bien des préjugés ne sont enfantés que par l'ignorance, il suffit souvent de la lumière pour dissiper les préventions et faire triompher la vérité.

Oui elle triomphera; tôt ou tard elle sortira victorieuse des obstacles qui arrêtent sa marche. Ces obstacles sont nombreux et grands, nous le savons, et c'est ce qui rend notre confiance en Dieu plus entière. N'est-ce pas là, en effet, le signe auquel on reconnaît les oeuvres de Dieu? D'ailleurs la cause de l'Union n'est-elle pas née au milieu de difficultés qui semblaient insurmontables? Elle en est cependant sortie victorieuse. In en sera de même aujourd'hui, n'en doutons point. Maintenant surtout que le glorieux martyr de l'Unité est mis au rang des saints, gloire qu'il a attendue plus de deux siècles; maintenant que sa protection nous est assurée plus

que jamais, pouvons-nous être inquiets sur le retour de jours meilleurs pour l'Union? Abandonnons ce soin à la Providence. Dieu a ses moments à lui, souvent il ne permet des retards que pour en tirer sa plus grande gloire.

Др. Юрій Герич

БІБЛОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПИСАНЬ СВ. ЙОСАФАТА

(За дозволом автора і згодою Видавництва «Добра Книжка» (Торонто), передруковуємо тут працю д-ра Ю. Герича, щоб дати її пізнати ширшим читачам, а зокрема чужинецького світу. Уважаємо, що слід її зберегти в більшому Збірнику для влегшення користування нею майбутнім життєписцям св. Йосафата. Працю передруковуємо без речевих змін, з деякими технічними вдосконаленнями, висказаними автором, з яких відмітимо новий заголовок, покладення заміток під текст та пересунення листа до Сипіги з Відміток у текст; Праця свого часу появилася як 164ий випуск «Доброї Книжки», в Торонті, Р. Б. 1960, на 28 сторінках вісімки, і за тим виданням слід її цитувати; первісний заголовок: «Огляд богословсько-літературної діяльності Йосафата Кунцевича»). — Редакція «Записки ЧСВВ»

* * *

Як узагалі більшість наших архівів, так і архіви тих монастирів, у яких жив і працював св. Йосафат, або цілком пропали, або опинилися в московських книгосховищах, звідкіля ледве чи коли на Божий світ вийдуть. Тим то й до життя і діяльності Йосафата Кунцевича аж по сьогодні служить, як джерельний матеріал, Канонізаційний Процес (1637 р.) і книжка холмського єпископа Якова Суші¹. Цікавий матеріал в ще теж у Римі, що про нього згадується в публікації про архівні матеріяли тогочасної варшавської нумціатури, куди якимсь чином попав частинно старий ар-

¹ *Processus in causa Beatificationis et Canonisationis servi Dei Iosaphat Koncewicz, Archiepiscopi Polocensis, expeditus An. 1637.*

Susza: *Cursus vitae et certamen Martyrii B. Iosaphat Kuncevicii, Archiepiscopi Polocensis, Romae 1665.*

хів полоцької архиепархії². Але найцінніші матеріали зберігаються (а принайменше п'ятдесят років тому зберігались) у Бібліотеці Імператорської Академії Наук у Москві й у Вільні.

Літературна діяльність Йосафата Кунцевича аж до початку нашого сторіччя в нікого якось не збуджувала спеціального зацікавлення. Можливо тому, що Й. Кунцевич був передовсім відомий як добрий пастир і мученик за свою Церкву в одних, і як «непримиренний ворог» для других. Його пастирська діяльність була така жива й ревно, а події життя такі бурхливі, що його літературна діяльність силою цих обставин залишалась у тіні.

Правда, вже й у беатифікаційному процесі наводиться дещо з його писань, але це далеко не все. Закутуалізував цю справу, нехотячи, приблизно сто років тому назад Коялович. У II-му томі своєї праці «Литовская церковная унія» (Спб. 1861 р.) Коялович опублікував листа тодішнього ректора Могилівської духовної семінарії, пізнішого Олонецького єпископа Павла Доброхотова, в якому цей повідомляє Кояловича про свої знахідки писань Кунцевича. Доброхотов писав, що йому відомі такі праці Кунцевича:

1) «О фальшованю писемъ словенскихъ одъ оборонцовъ и учителей вере Церкви противныхъ послушенству его милости отца митрополита, и о незгодахъ ихъ въ науце, выданой зъ друковъ Виленскаго-Братскаго, Острожскаго и Львовскаго».

- 2) а) О старшинстві Петра святого
- б) О чистости іерейской же лепей быти безженными
- а) О законникахъ... о шлюбахъ... о клобукахъ
- г) О крещеніи Владимера
- г) Ци добре Церковь Восточная чинить, посвящаючи хліб, воду, верби и баранка».

3) Катехизис «от слуги Божого Йосафата составленный»

4) Регули св. Йосафата для своихъ презбитеровъ.

Доброхотов запевняв, що Йосафат перебуваючи у Виленському Св. Троїцькому монастирі, займався ще переписуванням і обробіткою Житій Святих і що він сам, Доброхотов, бачив такі Житія в бібліотеці Супрасльського монастиря, з маргінесними дописками: «писано рукою Йосафата Кунцевича; або: «рукою блаженного Йосафата».

² VALERIANUS MEYSZTOWICZ, *De archivo Nuntiaturae Varsaviensis, Vaticani 1944* (cf. p. 50 nr. 31): «Continet multa acta antiquiora ex archivo Polocen. transumpta, quorum nonnulla ad lites inter unitos et schismaticos tempore Sigismundi III et S. Josaphat Kuncewicz spectant' etc.».

Але Коялович поставився до тих відомостей із недовір'ям. Поперше йому було дивно, що про ті писання немає звісток в уніятських авторів, які хіба певно про літературну творчість Кунцевича мусіли мати добрі відомості; друге тому, що, мовляв, Кунцевич не мав систематичної освіти і не міг літературною діяльністю займатися. Коялович признав лише, що Кунцевич не був пересічним типом тодішнього священика і мав доволі значне знання, чого доказом листи останнього до литовського канцлера Лева Сапіги. Але цього знання для якоїсь ширшої й глибокої літературної праці не вистачало. Ось що писав із цього приводу Коялович: « что касается до сочинений Кунцевича, то хотя нам известно было, что они приписываются ему, нпр. какая-то оборона вери, но ми поудержались принять эти известия и вот по каким причинам, котория и теперь не потеряли для нас своей силы: нам кажется очень странным, что уніятские писатели, так близко знакомые со всем, что делал Кунцевич, как нпр. Суша, Кульчинский, Стебельский, не знают подробно всех сочинений Кунцевича, чаще даже вовсе не знают об их существовании. Странно также и то, что эти сочинения никогда не были изданы. Зная внимание уніятов к Кунцевичу, можно очень и очень подозрительно смотреть на эту странность, и тем более, что в истории унии известен другой Иосафат, признаваемый униятами, хотя не официально, также святым, и очень образованный человек, именно Иосафат Бражичь, странствовавший по многим местам Литви... затем в 1671 году переведенный в Полоцк и бывший там (1680) игуменом Базиліанскаго монастыря и официальном Полоцкой архієпископіи... Не етот ли Иосафат и есть автор сочинений, приписанных Кунцевичу? ».

При кінці своїх міркувань Коялович обійшовся з Доброхотовом доволі терпко. Просить, мовляв, « почтеннаго изследователя памятников унии разрешить его недоумения ».

Цікава людина був цей Доброхотов. Попри свої обов'язки ректора (потім єпископа), він багато часу присвячував вивченню діяльності св. Йосафата, а в тому і його літературної праці. Та це мабуть не вийшло йому на здоров'я. Скоро після переписки з Кояловичем перенесли його з Могилева у Вятку, а потім у Вологду, Псков, Петрозаводськ. По цьому скитанні помер він « на покое » в Москві 23 квітня 1900 р. Здається нам, що він приготувався дати відповідь Кояловичеві, бо в його паперах (тека Кунцевича) є для цього приготований матеріал, а саме дві грамоти щодо перебування Йосафата в Св. Троїцькому монастирі (королівська гра-

мота, себто її відпис, із 20 грудня 1613 р, та з 30 січня 1614 р.). Мовиться в цих грамотах про передання св. Троїцькому монастиреві Тороканів для оснування там школи. Крім цього зібрав Доброхотов іще 17 імен Йосафатів-Василіян, що жили менш-більш у тому самому часі, що й Кунцевич, очевидно на те, щоб опрокинути догадку Кояловича, що автором згаданих творів був Йосафат Бражич « алюмнат в Брунсберге (6. VI. 1661 р.) — в 1663 р. исключен по указу Пропаганди, потому, что не хотел дати присяги »³.

Але відповіді на вивов Кояловича Доброхотов не дав, а після смерті його архівальна спадщина перейшла на власність Імп. Акад. Наук і за кілька років опісля поцікавився нею Жукович. Власне Жукович перший оповістив трохи ширше про цей матеріял, який зібрав був Доброхотов, а за Жуковичем повторив це кількома словами Возняк⁴. Матеріял Жуковича, дсволі вичерпний, поданий річево, безпристрасно і, поза кількома випадками « поховзнення языка », Жукович ставиться до цього святого й мученика нашої Церкви цілком коректно. Не будь цієї статті Жуковича, ми й досі не знали б про літературну спадщину св. Йосафата.

Що Доброхотов занехав відповісти Кояловичеві, — це шкода. Здається, що Доброхотов, на підставі дбайливих студій, поїздок по монастирях, де жив і працював Кунцевич, перечитування старих збірників, комплетуванню рукописів — знав багато цікавих подробиць і був би дуже компетентний сказати в тій справі своє слово. Але добре і те, що він цей цінний матеріял зібрав та захоронив від можливої загибелі.

Установити точний хронологічний порядок писань Кунцевича, за недостатчею тексту як і основних студій над його творами, — трудно. Можна лише з огляду на характер і зміст твору подати їх приблизну чергу.

³ П. Н. Жуковичъ: *О неизданных сочиненияхъ Иосафата Кунцевича* (Известія отд. русск. языка и слов. Имп. Акад. Наук, 1909, т. XIV кн. 3):

А. V. Florowsky: *Cesti Jesuite na Rusi*, Praha 1941; Флоровський, що багато часу присвятив розшукам за слідами наших студентів у західніх школах, у тому і в Брансбергу — про такого Бражича нічого не знає.

⁴ М. Возняк: *Ист. укр. літ.*, Львів 1921, т. II, ст. 234 і др.

Згадує про це також і Пелеш, переказуючи побіжно (мабуть за Кояловичем) про літ. творчість Кунцевича. (Pelesz: *Geschichte d. Union*, II, Wien 1880, S. 306).

I. - « О ФАЛЬШОВАНЮ ПИСЕМЪ СЛОВЕНСКИХЪ... »

По всій імовірності це буде перший полемічний трактат Кунцевича. Він, як відомо, вступив до Василянського Чину 1604 р. і в 1613 р. став архимандритом. У передмові ж до цього трактату він виступає ще як простий « ієромонах Светое и Живоначальное Троицы манастыря Виленского ». Цей трактат є в Збірнику, що його віднайшов Доброхотов. Складається цей збірник із двох частин, писаних « западно-руским » скорописом XVII ст., що переходить в полуустав. Перша частина має нумерацію, всього 36 карток і обіймає саме згаданий угорі трактат. Друга частина нумерації не має, писана, як догадується Жукович (« вероятно ») рукою св. Йоасафата. Наголовки поодиноких невеличких частин писані полууставом, початкові букви киноваром.

Що ж являє собою трактат « О фальшованю писемъ словенскихъ »?

Починається він « Предмовою до читателя » з таким наголовком ⁵:

« Всимъ станомъ духовнимъ и свецькимъ народу нашого Росуиского благодати и міра Христова оупреиме зычыть едінь отъ ієромонаховъ Светое и Живоначальное Троицы манастыря Виленского, именемъ Иоасафъ Коунцевичъ ».

На маргінесі побіч імени « Иоасафъ Коунцевичъ » стоїть чужа, пізніша дописка: « Епископъ Полоцкии ». Децю нижче під повищою допискою на тій самій сторінці є ще одна дописка попольски: « Jest y druga хієга рѣка В. Iozafata pisana ». Ще нижче під тією допискою є ч. каталогу, як догадується Жукович, Жировицької монастирської бібліотеки.

Предмова присвячена загальній обороні католицької Церкви й примату. Автор каже, що всяка правда лише тоді вільна від сумнівів і підозрінь, коли всі її однаково розуміють, коли на якесь питання всі запитані подають однакову відповідь. Так власне і є в католицькій Церкві.

Інакше натовість стоїть справа з правдою в еретиків. У них, не лише по різних країнах чи містах, але і в одній хаті бувають різні думки й погляди. Це знак, що тут із дійсністю, непофальшо-

⁵ Цей текст, як і деякі наступні, друкований у згаданій праці Жуковича, звідкіля я їх і беру.

ваною правдою, щось недоладу. А тому, на взір Даниїла, що допитавши клеветників кожного зокрема, доказав їм ложність обвинувачень Сузання, так і « ми слушне можемо потлумляти всіх министровъ геретыцкихъ и помочниковъ ихъ, несчастливыхъ оборонцовъ схызми проклятое, которіе невстыдливе смеють потваряти тую непорочную Сусанну-церковъ светую, соборную, апостолскую, яко бы она, отступивши отъ жениха своего небесного Христа, мела ся удати во прелюбодейство геретыцтва неякого нового папезского »⁶. Всякий совісний чоловік, каже дальше автор, прочитавши книжки з усякими клеветами й перекрученнями, побачить противоріччя навіть між тими книжками, що появились в тому самому осередку, у Вильні. А з того виходить, що за правдою тут шукати годі, бо не знати, котре правда, а котре ні. Оце ж саме й бажання: викрити правду, доказати лож — заставляє його, Йосафата, написати цей трактат. Суд залишає він за читачем та обіцяє в майбутньому написати про ту саму матерію основніше. Передмова займає 6 сторінок.

Від 7-ої сторінки зачинається властивий трактат із таким повним наголовком:

« О фальшованю писемъ словенскихъ одъ оборонцовъ и учителей вере церквей противныхъ послушенству его милости отца митрополита, и о незгодахъ ихъ въ наоуце, выданой зъ друковъ Виленского братского, Острозского и Львовского ».

В цьому трактаті Кунцевич обговорює сім книжок: 3 видані в Острозі і 4 у Вильні. Повної назви не наводить, а обмежується лише до згадки про автора й сторінки цитованої книги. Цитує так: « книжка по полску и поруску друкована » або « книжка полска » такого то й такого автора. Наводить лише дві назви тай то не докладно:

а) книжки ляментовые Криволага, або Ортолога.

б) листъ до епископа Володимерского « Клирика Острожского ».

Догадатися, про які саме книжки йдеться, не трудно і Доброхотов точно джерела подписував, крім одного (« книжка малая, выданая для дітей »), у якому Жукович (за Голубевим) додає « Катехізіс, албо вызнание вери святое соборное апостолское церкве »⁷.

⁶ Жукович, ц. тв., 204-205

⁷ Чтенія въ Ист. Общ. Нест. Літоп., кн. 4, отд. III; Голубев відносить цей Катехізіс до 1600 р., вид. у Вильні Братством Св. Духа; Огієнко такої

Із островських видань Доброхотов установив такі книжки, що ними користувався Кунцевич: 1) Василя Суражського: « О единой православной вере и о святой соборной апостольской церкви, откуда начало приняла, и како повсюду распростресе » (вид. 1588 р.)⁸, 2) Филялетъ: « Апокрисис, албо отповедь на книжки о съборе Берестейскомъ, именемъ людей старожитной религии греческой, черезъ Христофора Филялета врихле дана » (друк. по польськи у Вильні 1597 р.)⁹, 3) Клирика Островского: « Отпись на листъ въ Бозі велебного отца Ипатія, Володимерского и Берестейского епископа, до ясне освещеного княжати Костентина Островского, о залецанью и прихваленью восточной церкви зъ заходнымъ костелом уніи, або згоды, въ року 1598 писанный, черезъ одного наменшого клирика церкви Островской въ томъ же року отписанный »¹⁰.

З виленських видань Кунцевич має на увазі такі:

1) Стефанъ Зизаній: « Казанье Св. Кирилла Іерусалимскаго » (вид. 1596 р.)¹¹.

2) « Катехизисъ, албо вызнаніе веры святое соборное апостолское въсходное церкви » (1600 р.)¹²

3) « Антиграфистъ — Antigrafe, albo odpowiedz na script uszczypliwy przeciwko ludziom Starozytney Religiey Graeckiey od apostatow Cerkwie Wschodniey wydany... w Wilnie 1608 r. przez iednego brata bractwa cerkiewnego Wilenskiego w porywcza wydana »).

4) Ортологъ — Trenos, to iest Lament iedyney powszechney Apostolskiey Wschodniey Cerkwie... przez Theophila Orthologa w Wilnie r. 1610.

Крім повище згаданих полемічних книг Кунцевич цитує ще

назви не має і між вил. виданнями такий катехізм не приходять (пор. Огієнко: *Іст. укр. друк.*, Львів 1925). Здається, що з тим « Катехізісом » Голубев щось наплутав, а Жукович за ним повторив. Студинський нпр., що цю добу докладно просліджував, нічого про такий Катехізм не знає. Знає натомість про Катехізм Зизанія з 1595 р., що був написаний « в роді учебника для молодіжи », або його ж « Стефана Зизанія изложение о православной вере... короткѣмъ питаньемъ и отповѣданьемъ, для латвійшаго вирозуміня христїанскимъ дѣтямъ » (1596); пор. Студинський: *Пересторога*, ст. 146, 151.

⁸ Рус. Ист. Библ. VII, ст. 600-938.

⁹ там, 1004-1820.

¹⁰ там, XIX, 377-431.

¹¹ Студинський: *Пересторога*, Львів 1895 (ст. 152-166).

¹² Рус. Ист. Библ. XIX, 1149-1300.

два требники, « молитвы року 1611 выданные въ друку въ Кронехъ або на Евю » і « цвітніе тріоди, друкованые на Москве »¹³.

Беручи до уваги дати цитованих творів як теж те, що автор виступає тут іще як простий монах, можна покласти час написання цього трактату між 1611 а 1613 рік, (коли він став архимандритом) а то й вужче. Що нераніш, це певне, бо з 1611 року наводить « молитви ». У 1613 р. Йосафат був якийсь короткий час ігуменом Битенського й Жировицького монастирів, а в кінці грудня повернувся назад до Вильна (корол. грамота з 20 XII 1613 р.)¹⁴.

Полемічний метод, який у цьому трактаті проводить Кунцевич, полягає в тому, що він конфронтує згадані вище православні видання із собою як теж із « старими требниками греческими и словенскими » (ст. 8), з « текстами старыми, зважаючи правилами словенскими » (ст. 11), з « книгами нашими словенскими » (14), з « прелогами нашими (« житіє св. Ливерія » під 27 серпня) ст. 15, з « сборниками нашими » (« широце описанимъ въ нихъ житіємъ св. Афанасія ») (14), з « крониками нашими Рускими » (21), з « словенскими гисторіями старыми » (22) — та, виказуючи противорічності та їх незгідність між собою, таким способом старається доказати правильність тези поставленої в передмові про те, що правда може бути лише тоді, коли панує однозгідність поглядів і переконань. Якщо такої однозгідності нема, а писання противорічать собі та старим джерелам, — то й правди в них не дошукатись.

Щодо змісту, то в трактаті найбільше місця відведено контроверсійній матерії про « і Сина » та опрісноків, куди менше про примат. А втім справа примату у православних полемістів становила чи не найважливіший пункт спору. Про жодну іншу матерію не диспутували православні з такою пристрасстю й завзяттям, як саме про цю. Можливо, що Йосафат думав до тієї справи повернути окремо. І ми справді бачимо, що в другій частині цього збірника є тема « О старшенстві Петра », що хоч і не дуже об'ємом велика (11 сторін), має радше позитивний канонічно-догматичний, а не апологетичний характер. На тому ж місці (в першій частині), автор по матерії примату коротко збуває: Філалета, Клирика Острозького, Антиграфиста й Ортолога. Вони, мовляв, називають па-

¹³ Тут мова про Требник єп. Балабана, друк. у Стратині 1606 р. і Острозький Требник вид. Д. Наливайком у тому самому році. Московські видання Тріоди з того часу такі: 1591 р., 1594, 1604.

¹⁴ У Жировицях побув Йосафат не більше 2-ох місяців (від 18. X. 1613), як довго раніш був у Битені, точно не відомо (пор. Пелеш II, 311).

пу Ліберія єретиком, а от у наших слов'янських книгах читається, що він був відважним заступником правдивої віри, що вселенська Церква признає його святим, що в нього шукав прибіжища св. Атанасій александрійський, про його життя пишуть Сборники (під 18 січня), Прологи (під 27 серпня), називають його « иже во святыхъ отца нашего Ливерія, архієпіскопа Римскаго » (ст. 14-15).

Каже Ортолог і Зизаній, продовжає автор, що східня Церква завжди вважала папу за антихриста і єретика. А на ділі, це не відповідає правді, бо не лише в добу 7-ми вселенських соборів, але й після них наша (восточна) Церква завжди вбачала в папі вселенського пастиря. Коли патр. Фотій закинув папі ложність учення про походження Св. Духа й опрісноки, то східня Церква перестала признавати його патріархом і підчинилася римському єпископові. За доказ важний на останнє твердження Йосафат вважає історію Кирила й Методія: « которые будучи за часовъ того Фотея около року девять сотъ десятого по Рождестве Христове, Фотееви, яко отщепенцови отъ зверхности, хотяжь были парафіянами его, слухати не хотели, але єпископови Римскому подлегали, на онъ часъ бывшему Андриянови Уторому. До него вси писма словенские носили и въ него се благословили, абы краи словенские могли отпраовати пословенску. Тамъ же и учневъ своихъ для посвещения на станъ духовный водили, и словаковъ, которыхъ бискупове римские латинници на станъ духовный посветили. Тамъ же самъ папезъ и писма словенские, ново з греческого преложены, посветилъ, а на перши разъ службу Божью словенскимъ языкомъ у церкви Петра Святого розказалъ отпраовати, и въ церкви Святого Павла дня другого тымъ же языкомъ словенскимъ набоженство за розказанемъ его отпраовано. Онъ же дозволилъ и по всехъ краехъ словенскихъ тымъ же языкомъ Бога хвалити. О чомъ ширей есть описано въ сборникахъ нашихъ въ житии Св. Кирила Философа, месяца февраля 14 дня » (ст. 18-20) ¹⁵.

Другий історичний аргумент Йосафата на примат такий:

« Надто и нашъ народъ Руский, принявши въ томъ порадку веру ижь были послушни єпископомъ Римскимъ патриархове, наши тежь митрополитове патриархомъ послушенство отдавали. А когды патриарха некакись Кируларий въ летъ по крещении Воло-

¹⁵ Цей текст, як і інші наводжу за Жуковичем. Можна пошкодувати, що Ж. не має їх більше. Проте — задля неможливости повної публікації писань Кунцевича — кожний уривок вартісний.

димеровомъ пятьдесять послушенство папезови выказалъ, наши его послушни быти не хотели, але послушенство папезови отъдавали, яко то видети може в гистории, въ соборникахъ описаной, о перенесеню мощей Св. Николы ¹⁶ месяца мая 9 дня. Которое свято самъ папезъ Уръванъ (або Германъ, якъ наши словаки его называютъ) в літо 102 по крещении Рускомъ уставилъ, и Русь его принела. Кгрекове зась не приняли, бо на онъ часъ тежъ зе злости противъ папезови невиние штурмовали, и нашу Русь до того пилне затыгали презъ писма свое, которие ся и теперь въ книгахъ многихъ словенскихъ наидують, и такъ ихъ были стурбовали, ижъ около року 1130 за Изяслава князя Киевского зъгола патриархи занехали, а сами себе епископове Руские, митрополита обравшы, посвещали, што презъ часъ немалый трвало, яко то светчатъ кроники наши Руские. А тутъ обачи, яко тые кривоологи мажутъ свое гнездо, лъжатъ Бога и правду его и продковъ своихъ, и всю зъгола церковь соборную апостолскую, описуючи папежа быти антихристомъ и геретыкомъ » (20-21).

Вкінці цієї приматної полеміки зводить Кунцевич до ока Зизанія з Суразьким і Ортологом. Перший, себто Зизаній, твердить, наче б то папу Келестина осудив III Вселенський Собор, а тимчасом Суразький і Ортолог (Смотрицький) називають того самого папу святим. Про Івана VIII каже Ортолог, що це не був папа а папісса, а на другому місці того самого папу (Івана VIII) називає праведником. Суразький же називає того папу «святейшимъ и украшеннымъ евангелскимъ житіємъ» (26-27).

Це й усе, що в цьому трактаті відноситься до примату. Не багато, коли зважити гостроту й актуальність матерії.

Дальші сторінки трактату відносяться до поглядів православних на «мученія злихъ духовъ» ¹⁷, до важности соборів, що відбувалися після VII Вселенського, а зокрема підкреслює Йосафат важність Базилейського собору (ст. 11-12, 25-26). Подає ще список тих отців Церкви, яких Ортолог посуджує у ересях і для виказання ложности тверджень останнього приводить авторитет Церкви, яка зачисляє їх до святих та каже їх пам'ять такого й такого дня святкувати.

¹⁶ « Слово о перенесеніи мощей Святителя Николая », відоме в 6-ти списках, один з найсг. варіантів в Макарія: *Ист. Р. Ц.*, т. II СПб 1889 ст. 327, Дод. ч. 7, з датою 1095 року.

¹⁷ Що під тим треба розуміти — чистилище чи біснуватих — догадатися трудно, бо Ж. із текстом і тут поскупився.

Кінчається трактат критикою грамоти конст. патріярха Єремії II (з 5 червня 1588 р.) Виленському Братству, силою якої за Братством застерігався нагляд над духовенством і яка теж відіграла не останню роль в тому заколоті, що вибухнув був у 90 рр. XVI ст. « Не ви слухайте — з терпким докором говорить автор — міщане, духовних, але духовные и съ своими церквями мають васъ слухати, подъ анафемою » (30-32).

Якщо вірити Жуковичеві, то трактат не перестерігає систематичности викладу, дбайливости в зібранню « протіворічностей » і до тих же самих пунктів автор повертає на різних місцях. Але не дивлячись на недомагання конструкції — признає Ж. — « вся книжка въ общемъ довольно обработана в литературномъ отношеніи ». І хоч тут чи там і « попадаються по местамъ резкости по адресу противниковъ, но ихъ сравнительно немного, и общий тонъ книжки для своего века довольно спокойный и корректный »¹⁸.

На останній сторінці тексту (32) є якийсь рисунок і така хронологічна дописка: « Месяца Августа 27 дня преподобного отца Пимена и Ливерія, папы Римского Светого, который принявъ выгнанного Афанасия до себе за сына Константина Великого », а дещо нижче кинваром:

« Его же аще Господь кажетъ, того и милуетъ »¹⁹. Останні 4 сторінки першої частини збірника незаписані. На останній сторінці (36) є такий апель до читача: « З любовию и разсуждениемъ сию книжку приими и читай, веселечись с того. А всего щодродавцу Богу и ласце Его причитай же можетъ до конца щасливого всіхъ потягнути, абовемъ онъ николи не прагнетъ того, хто бы мель зъгинути ».

Хоч, як запевняє Жукович, у трактаті відведено найбільше місця полеміці навколо « і Сина » та опрісноків, то, нажаль, не говорить про це майже ні слова. А було б дуже цікаво й варто знати про догматичний і літургічний підхід св. Йосафата до тих справ, які своєю матерією становили спокійніше поле дискусії.

¹⁸ Це замітна й вартісна заввага російського дослідника, що чейже добачив у Кунцевича і літературний хист і коректність. Вартісна тим більше, що багато з українських дослідників не добачують у цього сраха нічого іншого крім « переслідування й душехватства ».

¹⁹ Місяцеслов з XIII ст. (по новгор. Обиходу) має Макарій (Ист. Р. Ц. III, дод. ч. 5, ст. 303), але під 27. VIII є лише « св. от. Пимен отходник », отже або місяцеслов неповний або в Новг. пам'яті Ліберія не святкували. Є natomiast у цьому місяцеслові інші папи: під 18. II. св. Льва, папи рим., під 25.

II. — ШІСТЬ СТАТТЕЙ НА РІЗНІ ТЕМИ

Друга частина цього Збірника має 24 сторінки і вміщає 6 різних статей. Перша сторінка незаписана, на ній лише дописка вп. Доброхотова: « Это изъ рукописи Йосафата Кунцевича ». В дальшому, одна за одною йдуть такі статті:

« О старшенстве Петра Светого » (ст. 2-13)

« О мощахъ святыхъ » (ст. 14-16)

« О чистости іерейской » (ст. 16-17)

« О законникахъ » (ст. 18-21)

« О крещеніи Владимера » (ст. 22-24)

« Ци добре церковь восточная чинить, посвящаючи хлебъ, вербу и баранка » (ст. 24).

Перейдемо їх по черзі.

О СТАРШЕНСТВЕ ПЕТРА СВЕТОГО

Об'ємом вона з тих статей найбільша. Автор стверджує факт, що римського єпископа завжди признавали за найвищий авторитет, як на всіх сьоми Вселенських Соборах, так теж і поза соборами, головно в усяких спорах поміж єпископами. Дальше наводить і поясняє євангельські тексти про Петра-камінь, про доручення Петрові пастирської влади, про фактичне виконування папами верховної влади, суду над єпископами й патріярхами, постанови соборів відносно апеляції до папи, при чому наводить деяких візантійських істориків і соборні правила.

Так проіснувала Церква в єдності й згоді тисячу літ, папи разом із патріярхами поборювали єресі, співпрацювали в поширенні віри, відбували собори, аж із початком другого тисячеліття за патр. Михайла Керуларія стався розкол. Патріярх « папежовъ и всехъ римлянъ викляляль, кляшторы поотнималь и Болгаря въ набоженстве потурбоваль ». Та папа Лев — каже автор — написав листа до імпер. Михайла і єдність тимчасово знов привернено ²⁰.

« В тымъ Руские краи веру св. принели. Русь до Царгороду,

XI св. Климента папи; 7. XII св. Амвросія медіол., 19. I. св. Макарія римськ. та багато інших (пор. ще Мак. III, ст. 105); Цитат « вгоже аще... » зі « Слова Іоанна Злат.: вгоже рече любит Гдь того и казнить » (св. Укр. Руський Архив, 1906, т. I, вип. I, ст. 3, ч. 44).

²⁰ Тут Кунцевич покористувався не конче добрими джерелами. Папа Лев IX помер 19 квітня 1054 р., а Гумберт підписав анатемну буллу 16 липня 1054 р. Теж не було імпер. Михайла (Михайло VI приходить два роки пізніше). Цісарем тоді був Константин IX Мономах.

іншии до Риму апеловали, якъ кому ближей было », а після розриву, то наша церква осталася в одності, бо « въ здешнихъ краяхъ Русейскаго набоженства о томъ (росколі) не слыхали ». Кінчається та стаття описом загибелі візантійського цісарства, впадком Константинополя, в чому автор добачає Божу кару за розрив церковної одності.

Як згадано, автор покликається на візантійських істориків, постанови соборів, тощо. Одначе, поза інтерпретацією євангельських текстів, літературним матеріалом йому служила якась « книжка полская о раде костелном », яку поручає читати, бо « тамъ и в кгречкихъ докторовъ доведашь », звідкіля він черпав свої історичні а може й канонічні відомості. По всій імовірності була це відома книжка Скарги ²¹. Так, як візантійські цісарі полонили були Церкву й патріархів, так воно « и до сихъ часъ у Москви діеть же патриархи и все духовенство подъ моцою мають и ими розказують » — кінчає автор.

О МОЦАХЪ СВЯТЫХЪ, ЖЕ ПОТРЕБА МЕТЬ ВЪ ЧЕСТИ И О ЧУДАХЪ ИХЪ

Це коротенька статейка на півтори сторінки. Ніякої полеміки тут нема. Це просто короткі і дбайливі виписки старо- й ново-завітніх прикладів про почитання мощів, чуда, уздоровлення, тощо. Могли йому ті виписки служити, як допоміжний матеріал для проповідей, а може й становили субстрат для докладнішої праці на цю тему. Покористувався якимось матеріалом, можливо якоюсь книжкою, на що вказувала би побічна фраза в тексті, написана киноваром: « по сродку есть писано о образахъ ».

О ЧИСТОСТИ ИЕРЕЙСКОЙ, ЖЕ ЛЕПИИ БЕЗЖЕНИМЪ БИТЬ

Хоч питання безженности духовенства в добу унії властиво не було питанням дискусії, то все таки час до часу виринали і в нас, а на заході воно мало вже довгу історію. Одним із найбільш завзятих оборонців безженности духовних був повище згаданий кард. Гумберт. Але в Йосафата не був це латинський вплив. Як ревний монах і строгий аскет, що глибоко відчував упадок своєї Церкви, він бажав мати священиків-воїнів, необтяжених родинним життям. Для обоснування своїх думок приводить євангельські тексти, цитує Єроніма, Золотоуста та інших. Закінчує апелом до свя-

²¹ Перше видання книжки Скарги (1577 р.) вже в 80 рр. було дуже рідке і 1590 появилсь друге видання з дещо зміненим наголовком. Мабуть цим Йосафат і покористувався.

щеника: « Стражди, або працуй, яко добр воїн Христов, обов'язується, яко жолнеръ, не бавиться иншими речьми, яко суть брачные и светские » (за Єронімом).

О ЗАКОННИКАХЪ ДОВОДЪ — ЯКЪ ВЪ СТАРОМЪ И ВЪ НОВОМЪ ПИСМОМЪ СВ. О ВСЕМЪ ГАБИТИ И О ВЛАСАХЪ СВЕТАЧАТЬ, И О ШЛЮБАХЪ И О КЛОБУКАХЪ И ПОСТРИЖЕНЮ ДЕВИЦЪ

Ця статейка, що має всього три сторінки, не має ніякого відношення до полеміки поміж православними й католиками. Це проблема особисто дуже близька авторові, що разом із Рутським узяв на себе тягар піднести монаше життя, завести дисципліну, молитовного духа, щоб у такий спосіб створити сильну й здорову підбудову для відродженої Церкви²². Починається ця стаття згадкою про монаше життя ще в Старому Заповіті. При цьому св. Йосафат покликається на ряд свідоцтв Отців і Вчителів Церкви, на Філона Олександрійського (пророчі сини, назореї) та вкінці пояснює суть монашества в Новому Заповіті. Окрему увагу присвячує монашим обітам та чеснотам (послух, скромність, убогість).

Хоч у наголовку приходиться згадка про постриг « власовъ », то в тексті крім піднаголовка (« о постриженіи власовъ ») не говориться нічого. Говорить натомість про « габити ». Навівши свідоцтво Євсевія про ап. Якова, який « завше хожоваль у свитцы » і листа Василія Вел. до Григорія про монаші одежі, св. Йосафат продовжує: « Слушна есть своего власного габиту чернецкого держатись, бо кожны станъ водлугъ профессии своее, або стану, одежду меть... Певне маеть быть чорный, тая делить насъ отъ светскихъ габитовъ ». Але монахи не лише одіжжю мають різнитися від світських людей, продовжує автор. Вони мають передовсім своїми обичаями відрізнятися, не прив'язуватися до світу, до майна, вирізняватися добрими вчинками, бо до того мають « способность містца и приклады добрые ». Кінчиться стаття мовою « о монашескихъ клобукахъ », які « с тестаменту старого и нового, клобуки есть намъ на знакъ невинности и стражи ». Ще була в наголовку згадка про постриг дівичь, але в тексті про це не говориться.

О КРЕЩЕНИИ ВЛАДИМЕРА

« Повшехное крещение принято есть отъ Владимера, Олгина сына, за которого поводомъ уси Русейские краи крестились, и

²² Про діяльність Рутського й Кунцевича для реорганізації монашества написав сучасник Рафаїл Корсак (митр. 1637-41); про те стаття у *Христ. Читанні*, 1909, августь 1088-1108.

данно ему есть отъ Цесаровъ Царгородскихъ Василия и Константого сестру рожоную ихъ, именовъ Аньна (пишуть о томъ Зонара и Кедринъ), за патриархи Николая Хризоверхого, а року отъ создання мира 6490, а от рожества Господа нашего Исуса Христа 990, водлугъ кройникъ Рускихъ и Барониуша 1008 ». Це властиво все, що відноситься до хрещення Володимира.

У дальшій частині статті займається автор питанням залежності патріархів від папів та ще підкреслює момент церковної одності в часі прийняття нашою Церквою християнства. Літературним матеріалом для цієї статті служить та сама, вже згадувана польська книжка (« книжки полскія о раде костелном »).

ЦИ ДОБРЕ ЦЕРКОВЬ ВОСТОЧНАЯ ЧИНИТЬ — ПОСВЕЩАЮЧИ ХЛЕБЬ, ВОДУ, ВЕРБУ И БАРАНКА

Наголовок довгенький, але статейка займає менше як пів сторінки. Має вона лише кілька виписок із Св. Отців та декілька нотаток. Жукович не подає жодної з них. Що становило причину до порушення цієї теми, не будемо відгадувати. Це питання не має ніякого відношення ні до унії, ні до полеміки, ані теж до внутрішнього устрою Церкви. Можливо, що це питання виринало і в час діяльності Йосафата, подібно, як воно було вже предметом патріаршої уваги в половині 80 рр. XVI ст. Тоді антиохійський патріарх Іоаким, побуваючи у Львові (1586 р.), заборонив був єп. Гедеонові святити « на второй день Рождества Христова и на Св. Пасху пироги и мяса », бо, мовляв, на сході цього звичаю немає. Як відомо єп. Гедеон Балабан цього розпорядку не послухав і святив далі.

Тим закінчується зміст другої частини обговорюваного Збірника. Чи ті шість статей становлять останню редакцію, чи є це лише згрубша начеркнений матеріал для дальшої обробітки, не можна сказати нічого певного. Досі ніхто не попав на сліди докладнішої розробітки Йосафатом повищих тем. Не лишається нічого іншого як прийняти, що вони становили скондензований матеріал, можливо для його проповідей, дискусій та, евентуально, наміреної ширшої праці на цю тему. Хронологічно, з огляду на тематику цих статей, можна б їх відвести на час його посиленої діяльності на становищі архимандрита, отже на час між 1614-1617 рр.

III. — « КАТЕХИЗИСЪ » I « РЕГУЛЫ »

Катехизм і Регули були відомі в часі ведення Беатифікаційного Процесу і збереглись між актами. Передрукував їх Н. Контієрі як додаток до своєї біографії св. Йосафата, в перекладі на

латинську мову. Вдруге, теж по латині, видав їх Гепен у другому томі свого твору про цього вярха²³. У нас видано, вперше Реґули й Катехизм за оригінальним українським текстом щойно 1911 р.²⁴.

Віднайдено їх, Реґули й Катехизм, теж між паперами Доброхотова в «подлинномъ Процесе канонизації Йосафата» (Processus in causa Beatificationis et Canonisationis servi Dei Iosaphat Konsecwicz, Archiepiscopi Polocensis, expeditus An. 1637).

²³ N. CONTIERI, *Vita di San Giosafat*, Romae 1867.

D. ALPH. GUËPIN, *Un apotre de l'Union des Eglises au XVII siècle. Saint Josaphat*, Paris 1897.

Його ж: *Saint Josaphat, archeveque de Polock et l'eglise grecque unie en Pologne*, Poitiers 1872, 2 vol.

У *Записках ЧСВВ*, Жовква 1925, т. I, вип. 2-3 (ст. 314-355) поміщено три варіанти життєпису св. Йосафата, два латинською, один польською мовою. З того два походять із познанської збірки свящ. Павла Шиманського, один римський. Автором одного з познанських життєписів являється єп. Я. Мороховський, римського мабуть Рутський.

Про Шиманського і його Збірник матеріалів до історії життя, смерті й культу св. Йосафата в 2-ох томах, диви *Зап. ЧСВВ*, Жовк. 1924, т. I, вип. I (145-149).

Останніми часами видав ЧСВВ в Римі два томи матеріалів до життя й діяльності св. Йосафата:

1) *S. Josaphat-Hieromartyr, Documenta Romana Beatij. et Canon.*, vol. I, 1623-1628, Romae 1952.

2) *S. Josaphat-Hieromartyr...*, Romae 1955.

Деякі матеріали про життя й діяльність св. Йосафата є в «*Богословії*» т. I, кн. 3-4, Львів 1923 р. (найстарші образи й власноручне письмо св. Йосафата, Енцикліка папи Рія IX «*Ecclesiam Dei*», P. Yos. SCHUYVERS C.S.S.R., *Vie interieure et role de St. Josaphat*, Гординський: *Мова «Ретул»* і «*Катехизму*», о. П. Хомин: Митр. Йосиф Вельямин Рутський, єп. Боцян: *Віднайдення й розпізнання моцї св. Йосафата*, з протоколами.

Невеличку публікацію (16 стор.) про віднайдення моцї св. Йосафата видав Федір Заяць: «*Святий Йосафат в моїм житті*», Мюнхен-Міттенвальд 1946 (циклостиль). Мова про віднайдення ним моцї св. Йосафата в 1915 р. в Білій та добродійства-чуда, яких він від Святого зазнав під час війни.

²⁴ Про «український» текст можна говорити з застереженнями. Як узгалі українська літературна мова того часу, так і мова Кунцевича мала деякий відсоток чужомовного елемента. В мові Кунцевича, як доводить Я. Гординський, є такий мовний склад:

а) українсько-білоруський елемент	55
б) польський	25
в) церковно-слов'янський	20

Щодо білоруського елемента, якого Гординський чомусь не відмежував від українського, то він «у тих пам'ятниках доволі обмежений». (Д-р

Між актами цього процесу є два рукописні « сочиненія Іосафата ». Точна назва тих « сочиненій » така:

1) « Катехизисъ отъ слуги Божого Іосафата сочетанный » (ст. Процесу — 200-210).

2) « Reguly S. Iozaphata dla swych prezbyterow » (192-198).

Оба ці рукописи, очевидно, зроблені вже після смерті Йосафата, отже десь між 1624 р., коли папа Урбан VIII зарядив Беатифікаційний Процес і 1637 р., коли цей процес закінчено. Попали ці два писання між акти Беатифікаційного Процесу в Римі і до другого примірника (процесу), що зберігався в одному з манастирів, звідки їх і видобув Доброхотов. Отже це дуже давня редакція, можливо, що перший, безпосередній відпис з автографу, лише зі зміною титульної назви, бо покійний єрарх був саме в процесі беатифікації (назва в Катехизмі: « слуга Божий »).

Ті самі два пам'ятники знаходяться ще й в іншому рукопи-

Ярослав Гординський: Мова « *Регул* » і « *Катехизму* » св. *Йосафата Кунцевича*, — « Богословія » т. I, кн. 1-4, 1923, ст. 241-260).

Чи це відсоткове розмежування відноситься лише до мови *Регул* і *Катехизму* та осягнене дослідом над згаданими пам'ятниками, чи те розмежування поставив Гординський підлягаючи впливам Карського, трудно сказати. Гординський покликається на Карського відносно других писань Кунцевича (у Збірнику Виленської Публ. Бібліотеки), які Карський досліджував, та, можливо, узглядив (Гординський) у загальному виводи останнього. (Є. Т. Карській: *Къ исторіи звуковъ и формъ белорусской речи*. Оттискъ изъ « Русск. Филол. Вестн. » за 1890-1893 г. Варшава 1893 р.). Але акад. Карський (білорусин) дає перевагу білоруському елементові як у мові Кунцевича, так і в інших українських пам'ятках XVII ст. Огієнко просто закинув Карському брак « стислої наукової критики », простудіювавши сам пам'ятки описані раніше білоруським ученим. (Д-р Іван Огієнко: *Розмежування пам'яток українських від білоруських*, Жовква 1934 р., ст. 14 і сл.).

Гординський покористувався рукописним відписом актів канонізації, що зберігався у Львові в бібл. Національного Музею (ч. 175) з таким написом: « Polocen Canonisationis Gloriosi Martyris Josaphat Cunceutij Ordinis S-ti Basilij et Archiepiscopi Polocen. Processus Polociae auctoritate (Apo)stolica fabricatus ».

Регули тут поміщені на ст. 252-265 і мають напис:

« Reguly S. Josaphata Dla Swyih Praesbyterow ».

Катехизм на ст. 265-280 з назвою: « Катехизмъ отъ Слуги Божого Іосафата Сочетанны ». Регул всіх нумерованих 48. До Регул додані ще Постанови: « Постановене всим Священніком », усього 9.

Катехизм і Регули видав д-р Діонис Дорожинський у « *Матеріялах до исторіи життя и смерти св. священномученика Іосафата Кунцевича, архієпископа Полоцкого* » (1. II. 1911 р. у Львові).

сному Збірнику, теж посмертній спадщині Доброхотова. Цей Збірник, якого автором був Йосиф Петкевич, на той час секретар Чину, має дату 1685, — був переписаний 1700 р. невідомим монахом і саме цей «відпис» опинився в руках Доброхотова. Назва Збірника така:

«Epitome, albo krotka nauka kapłanom Ruskim, zwłaszcza xiąg łacinskiх czytać nie mogącym, wielce potrzebna z Katechizmu S. Iozaphata Męczenika, Archiepiskopa Połockiego, y Katechizmu Rzymskiego, z manuskryptow X. Terłeckiego, S. Theologii Doktora, Prowincyała Bazyliańskiego, Arkudyusza Greczyna, Buzembawa, Diany y inszych zebrane y napisane przez przewielebnego X. Iozepha Pietkiewicza, Sekretarza zakonu S. Bazylego Wielkiego, Starszego Bytenskiego w roku 1685, a teraz przepisane przez iednego zakonnika w klasztorze Supralskim w roku 1700».

При кінці цього збірника поміщений український текст Катехизму і Регули, як запевняє Жукович, із такими наголовками:

1) «Катехизмъ от слуги Божого Иосафата сочєтанный»

2) «Уставъ Святаго Иосафата, Архієпископа Полоцкаго, списани для прєзвитєровъ»²⁵.

IV. — «ОБОРОНА ЕДИНЕНІЯ» І ПОГЛЯДИ НА ЇЇ АВТОРСТВО

Твір під повищим наголовком появився 1617 р. і автором його підписується Лев Крєвза, пізніше (1621) протоархимандрит Чину та від 1625-39 смоленський єпископ²⁶. І хоч немає причини відмовляти Крєвзі авторства, то з другого боку деякі свідчення сучасників Кунцевича створюють враження, що або сам Кунцевич цю книгу написав, або щонайменше був одним із співавторів. Контрєверсія сприводу цього авторства почалася в кінці минулого столїття, коли на листа Доброхотова до Кояловича звернув увагу

²⁵ Транскрипція наголовків цих писань у Жуковича трохи відмінна від тої, яку маємо в рукоп. примірнику актів канонізації, що є в Нац. Музею, очевидно, якщо Ж. їх вірно передає. Невідомо теж, чи при кінці «Епітоме» є Катехизм і Регули разом із Уставом, чи лише Катехизм і Устав. Тут Жукович або недбало відписав, або помішав Регули з Уставом, або вкінці переписувач щось покрутив.

²⁶ «*Obrona jedności cerkiewney, або dowody, ktorými się pokazuje, iż Grecka Cerkiew z Łacinską ma być zjednoczona, podane do druku, za rozkazaniem przewielebnego w Bogu oycy Iego m., oycy Iozefa Wielamina Rutskiego, archiepiskopa y mytropolity Kiiowskiego, Halickiego y wszystkiey Rusi, w Wilnie, przez oycy Leona Kreuze, archimandrytę Wilenskiego, roku 1617*» (Рус. Ист. Библи. IV, 157.)

Гепен та, взявши до помочі свідчення (в Беат. Процесі) архидиякона Доротея Лециковича й запевнення Суші, приписав авторство Кунцевичеві.

На Процесі Лецикович свідчив, що Кунцевич «*Xiążki rozdawał między schizmatyki, ktorými artykuły wiary s. przeciwko schizmatykom broniono, a osobliwie Obronę Iedności, którą on będąc Archymandrytą Wilenskim skomponował z kronikarzow Ruskich zebrana, wywodząc, że Unia była w Rusi od początku wiary s.*» (st. 115).

Лецикович знав добре Йосафата Кунцевича від 1609 р., перебувши в цьому році з Берестя до Вильна в характері псалмопівця митр. Потія. Видно, що між ним а Йосафатом були дружні відносини, бо після назначення останнього архиепископом у Полоцьку, Лецикович переїхав, дещо пізніше, теж туди і перебував при Кунцевичеві аж до його смерті. Його свідощтво цілком конкретне й виразне і тому заслуговує на увагу.

Яків Суша в своєму творі (1665) про життя й мученичу смерть Йосафата, хоч і користав при писанні з актів Процесу, всетаки виразно й самостійно свідчить, що бачив у Йосафата «*славяно-руски сборники*» *ex quibus (collectaneis) postmodum libellus, defensio Unionis dictus, vere pretiosus Unio, ac mastix Schismaticorum, ab illo, cum adiutorio nonnullorum, celato nomine, contextus, in lucem prodiit*» (р. 7)²⁷.

Книжка Суші послужила основним джерельним матеріалом для дальших дослідників життя й діяльності Йосафата. На ній базується «*Житіє св. Іосафата*» зладжене Ігнатієм Кульчинським²⁸. Тут лише Кульчинський допустився неточности й назвав предметний твір «*Оборона віри*», маючи очевидно на увазі «*Оборону єдиненія*», яку «*сам (тобто Йосафат) зложив*». Пелеш у подробиці не входить і свої думки в тій справі не висказує.²⁹ Ліковський натомість рішуче заперечує якенебудь авторство Йосафата, бо, мовляв, немає ніяких підстав здогадуватися, чому б то Крєвзі забаглось виступати автором, якщо б цей твір не був його власним; крім цього за авторством Крєвзі свідчить ще й передмова³⁰. Російські дослідники, які мали ще найкращі можливості

²⁷ JACOBUS SUSZA, *Cursus vitae et cert. Mart. B. Josaphat Kuncevicii*, Romae 1665 (sec. ed. cura Martinov S. J. Parisiis 1865).

²⁸ I. KULCZYNSKI, *Menologium Byzyljanskie*, Wilno 1771.

²⁹ PELESZ, *op. c.* II, 312 «*Von einigen wird diese Schrift dem heil. Josaphat zugeschrieben*».

³⁰ LIKOWSKI, *Unia Brzeska*, Poznan 1896, st. 349.

внести більше світла в цю замотану проблему, мало цим інтересувалися, за виїмком Харламповича, який одначе теж не зовсім ясно висказав свою думку³¹.

Інакше до тієї справи підійшов Жукович. Він основно проглянув залишені папери Доброхотова, перестудював їх і прийшов до висновку, що відмовляти Йосафатові всякого авторства до «Оборони единенія» було б неправильно. Він бере до уваги і свідчення Лециковича і твердження Суші та, порівнявши матеріял, який мав під руками, з друкованою «Обороною единенія», прийшов до цікавого заключення. Він не заперечує авторства Крєвзи, але й не відмовляє Кунцевичеві участі в ньому. Цей твір, гадає Жукович, був «делом коллективным — делом всего виленскаго кружка ревнителєй униї, почти десять лет уже так или иначе действовавшаго в ея защиту»³². Погляд, як бачимо, цілком відмінний від попередніх і, можливо, навіть трохи заширокий. Всетаки велика міра правдоподібности залишається за поглядом Жуковича, особливо, коли відмітимо свідчення Суші про те, що твір був писаний «*cum adiutoricis popnulloquum*» і «*celato nomine*»³³. Поклик Суші на ті збірники, які він бачив у Йосафата та які стали основою для «Оборони единенія», є теж доказом на те, що Йосафат, коли й не склав сам «Оборони», то принайменше мав у цьому ділі велику участь. Проблему може становити лише висказ Суші «*ab illo... contextus*» і чомусь «*celato nomine*» — Крєвзою цей твір виданий. Але, коли ми згодимось, що справді призбираний та згрубша опрацьований Йосафатом матеріял сюди, до «Оборони» ввійшов, то тут Суша лише трохи переборщив. Бо Йосафат, як ми бачили ще від 1611 р., цим ділом пильно займався і словом і пером і власним прикладом, цілою ревністю своєї душі змагав до привернення церковної одности, отже і являється, бодай у моральному розумінні, головним автором тих думок і поглядів, які ввійшли в «Оборону». Переборщив Суша настільки, що признав за Йосафатом більше, як треба. «Оборона» — це об'ємистий твір, до якого відомі нам писання Йосафата стоять розмірно в невеликій пропорції. Тут, здається, заговорила в Суші ревність за почитання пам'яти Мученика за

³¹ К. В. Харлампович: *Зап.-русск. школы XVI и начала XVII в.*, Казань 1896, ст. 515-516.

³² Жукович: ц. тв., ст. 223.

³³ Твердження Суші є цілком позитивне, себто він позитивно стверджує, що в Йосафата бачив він (збірники) і теж знає, що ті писання опісля ввійшли в «Оборону», якої автором виступає Крєвза.

віру. Свідectво Суші важніше, як Лециковича, передовсім тому, що він не засвоює Йосафатові абсолютної виключности авторства, але й ще декого до участі в ньому допускає. Про освіту Лециковича ми нічого не знаємо, як теж і не знаємо наскільки він полемічною літературою цікавився. Своє свідчення він складав понад двадцять років після того, як Йосафат, будучи виленським архимандритом, « роздавав Оборону Единенія », отже книжку з якою він за двадцять років міг освоїтися (себто з « Оборonoю » Крєвзи) та яку легко міг переплутати нпр. із трактатом « О фалшованю письмъ », що по своїй інтенції в дечому « Оборonoю » міг нагадувати, хоч — як композицією так і розміром і способом аргументації — є від останньої цілком відмінний.

Жукович завдав собі труду порівняти з « Оборonoю » інші писання Кунцевича і ствердив, що лише дві статті (« О старшенстве Петра » і « О крещеніі Владимера ») стоять у виразному зв'язку зі згаданим твором. Сторінки тих статей 2-4, 3-5, 5-7 відповідають сторінкам в « Обороні » 163-168, 175-190, 196-209, отже як бачимо матеріял тут значно поширений. Із того приводу він уважає, що хоч і годі Йосафата називати автором « Оборони единенія », всетаки його участь в постанні цього твору безсумнівна. В такий спосіб, думає він, можна би погодити свідчення Лециковича й Суші з наявним авторством « Оборони ».

Врешті можна б іще думати, що Кунцевич справді написав за свого архимандритства окрему від Крєвзиної « Оборони единенія » чи « віри », щось в роді своїх статей і роздавав її своїм вірним і ворогам. Одначе це чистий здогад, який не має опертя на писаннях Йосафата, про які знаємо, ні теж не підтверджений іншими джерелами, то й не має ніякої реальної опори. І так довго, як довго такої опори не буде, не лишається нічого іншого, як брати до уваги погляд Жуковича.

V. — ІНШІ ПИСАННЯ КУНЦЕВИЧА

Суша в одному місці свідчить, що Кунцевич, попри свою монашу й пастирську діяльність, проявляв узагалі великий інтерес до книжного діла³⁴. Не знаючи латинської мови, його увага була звернена передовсім на вивчення власних джерел. Доброхотов у

³⁴ Susza, *op. c.* p. 7: « Codicibus Ecclesiasticis, Slavonico idiomate scriptis impressisque, insudavit »... (latini sermonis expers fuerit), pag. 17.

VETUS IMAGO S. JOSAPHAT VILNENSIS

листі до Кояловича каже ще, що бачив у Супрасльському монастирі «житія святих», писані Кунцевичем, себто переписувані; а деякі його ж власної обробітки. Цей збірник, у якому є ті «житія», перейшов опісля в посідання Виленської Публичної Бібліотеки і з ним теж познайомився Жукович. На 472 картці Збірника стараним скорописом додана така заввага:

«Сіє писаніє, житіє и страсти Св. Іоанна Пр. списано блаж. епископомъ Йосафатомъ, священномученикомъ, иже пострада въ граде Витепску отъ тамо сущихъ гражданъ, року 1623».

З інших матеріялів цього Збірника, що його складав чи переписував Кунцевич, слід відмітити три статті: під 9 травня «О перенесеніи мощей Святителя Николая, Мирликійского чудотворца», під 15 липня: «житіє св. благовірного князя Владимира» і Слово митр. Іларіона «о законі и благодати» та два «Слова» Григорія, архієпископа київскаго и всея Руси» (одно з них: «Слово похвальное иже оу Флорентіи и оу Константіи собору») ³⁵.

У тій же самій Виленській Бібліотеці в рукописному відділі знаходився і другий Збірник (із Жировицького монастиря), що був власністю Йосафата «и писанный в большей своей части, вероятно, его рукою» ³⁶. На обгортці Збірника стоїть напис: «В. Iosaphatae manuscripta» а на картці 119: «Rękopis błogosławionego Iozafata».

Зміст того Збірника становлять: 1) Одно Слово Золотоуста, 2) Два Слова Симеона Нового Богослова, 3) кільканадцят «Слов» Ніла Пустинника про молитву й монаше життя, 4) Ряд проповідей на різні теми, передовсім про монаше життя, 5) Деякі хронологічні відомості про церковне й публичне життя. Деякі проповіді переписані на чисто, інші приготовані згрубша.

VI. — КОРЕСПОНДЕНЦІЯ З САПІГОЮ

На тому властиво й вичерпувався б наш огляд про богословсько-літературну діяльність Кунцевича. Не є вона надто велика, не полишив він капітальних творів. А всетаки, хоч і не мав систематичної шкільної освіти й не володів чужими мовами, проявив дуже живий інтерес до письменницького діла та всіма силами ста-

³⁵ Пор. Ф. Н. Добрянскій: *Описание рукописей Вилен. Публ. Библ. церк.-ковно-слав. и русскихъ*, Вильна 1882, ст. 221-228.

³⁶ Жукович, ор. с. 224.

рався дати цьому вираз. Всі його відомі нам твори характеризують дві маркантні ціхи: 1) пристрасне змагання до привернення церковної одности і 2) моральне усовершення своєї пастви, а передовсім монашества. Отже їх глузд цілком практичний. Йому чужі схолястичні спекуляції, він не запускається в філософську логістику, він теж цілком відмінний від інших уніяцьких полемістів способом аргументації. Цілою душею відданий ділу з'єдинення з католицькою Церквою, він мимо того становить рідкий тип «восточника». Йому дорогі всі наші церковні традиції, літургичний обряд, увесь, сказати б «восточний дух» молитовного життя. Він одинокий з уніяцьких полемістів, що всі свої писання (за виїмком листів до Сапіги) писав рідною мовою. Смотрицький боронив православ'я по польськи, за матеріялами глипав і в західню літературу, Кунцевич же шукав опори в «кройниках руских» і передовсім у східніх Отців. І хоч Жуковича не можна посуджувати в симпатіях до св. Йосафата, то й він не може не признати, що Кунцевич «сознавал себе руским» і «не смотря на полное усвоение рим.-католическаго догматическаго вероученія, славяно-русская церковная стихія, окружавшая и проникавшая уніяцкаго архіерея в его богослужебной практике, еще удерживала этого представителя перваго поколенія наших уніатов в составе «Русейскаго народа». Можна тут додати, що Жукович даремне турбувався наступними поколіннями уніатів та їх «Русейством».

Та й дуже воно дивне, що Кунцевич, залишивши такий цікавий літературний дорібок, не став відомий у літературі завдяки цьому, а став через інше: завдяки своїй кореспонденції з Сапігою. Ця «відомість», очевидно, йому на добре не вийшла і цей листовний диспут залишився й донині контроверзійною матерією. Бо не лише збоку православних, але теж і з-поміж уніатів використано цю кореспонденцію на те, щоб «довести», що унія відбувалась зовсім не мирними засобами, та приписати в тому неабияку участь Кунцевичеві³⁷.

А втім ці листи зовсім не дають приводу до аж такого суду. У Беатифікаційному Процесі, де виступало безліч свідків, чейже було б одно-друге місце, яке вказувало б на строгу поведінку Кун-

³⁷ S. KACZALA, *Polityka polakow względem Rusi, we Lwowie 1879.*

Качала, гр.-кат. священник дуже тут перетягнув струну та, бажаючи «обезличити» поляків, переїхався по своїй Церкві. Очевидно такий голос міг мати більше значення, як нпр. Бантиш-Каменського.

цевича, коли б справді він уживав аж таких мір, які йому закидував Сапіга. Але зачімо від листів.

Отже в цілій тій «листовій історії» домінує лист Сапіги до Кунцевича з датою 12 березня 1622 р., в «защиту свободи совести», в якому той закидає Кунцевичеві строгу поведінку у відношенні до православних. Цей лист викликав відповідь Йосафата з 22 квітня 1622 р. і, як лист Сапіги так і відповідь на нього, були багато разів передруковані та загально відомі³⁸. Натомість не було відоме перше письмо Йосафата до Сапіги, на яке власне лист останнього був відповіддю. А знайшовся цей перший лист Кунцевича, що раніше був відомий лише в уривках, теж між паперами Доброхотова, звідкіля й передрукував його Жукович³⁹. Отже цей перший лист Кунцевича має дату 21 січня 1622 р. і являється відповіддю Сапізі на уваги останнього на адресу полоцького архієпископа. Сапіга, як видно з листа Кунцевича, у своїх пересторогах зовсім не руководився раціями релігійної толеранції, а лише і виключно політичними. Зрештою не він один розчарувався був на унії. Було більше католиків (включно з єпископами) в Речіпосполитій, які розуміли унію на свій власний манір, сподіваючися від неї припливу сил для розхитаної Корони. Коли ж тих сил не прибувало й зміцнення не приходило, а навпаки — релігійні міжусобиці між уніятами й православними не вгавали, й грозили неабиякими комплікаціями, тоді з католицького польського боку почувлися голоси, що унія діло невдатне, нерентовне і її треба закинути, залишити. Тоді католицькі догми мусіли поступитися перед інтересами держави, уніятів треба було покатоличити, а православних залишити, нехай спасаються без примату⁴⁰. У такому дусі були уваги Сапіги Кунцевичеві, які й викликали першого листа Владики. В цьому листі він заперечує, будьто би вживав насильства чи зневолював когось переходити на унію. Лист інте-

³⁸ *Colloquium Lubelskie* (91-95) 1680 г.; WISZNIEWSKI, *Hist. lit. Polskiej*, VIII, 497-503; LIKOWSKI, *Historija unii*, Pozn. 1875, 224-249.

Коялович: *Лит. церк. унія*, II, 334-344; Каноніз. Процес 168-171, і ін.

³⁹ Известія отд. русск. яз. и слов. т. XIV, кн. 3, ст. 228-231: Власне цей перший лист св. Йосафата ще й по нині рахується пропавшим і його не знайдете навіть в найновіших публікаціях про життя й діяльність цього святого. Чому його (листа) за 50 років після публікації ніхто не закріпив, лишається просто незрозумілим.

⁴⁰ Cf. e. g. HARASIEWICZ, *Annal. eccl. ruth.*, 366, 288-93 etc.; LIKOWSKI, *op. c.* 248, 256 etc.; THEINER, *Mon. Pol. Hist.*, v. III; Arch. S.C.P.F., v. IV.

ресний ще й тим, що подав деякі подробиці про тогочасні відносини між козацтвом, відносини в Полоцьку, як теж і своєю літературною формою.

Ось цей контрверсійний лист Кунцевича до Сапіги, з 21 січня 1622 року, досі невідомий у нашій літературі.

Jaśniewielmożny Miłościwy M. Panie Kanclerzu W. K. L.
Moy Mści Panie y Dobrodzieiu.

Przedtym na Moskwę, potym na nawalność Turecką kazałeś mi W. M. Pan respectować, a teraz na nieiakeś pogrożki Kozackie, dla czego persadowac mi W. M. raczysz, abym surowie na schyzmatyków nie następował, gdyż iest wiara dar Boży, y ze z tej uniey żadnego pożytku Rptey niemasz, tylko hałas na Seymach et cet. Cosię tycze Kozaków, mam między niemi trzech powinnych moich, krewnych, z których ieden na imię Hryhory Ostrowiecki dnia onegdayszego 8 Januarii przyiachal tu ko Połocku do mnie w nawiedziny. Ten mi dał sprawę o wszystkim po dostatku, że Borzecki, y Smotrzycki, y inszi Pseudowładykowie tam się wałęsaią w Kiowie, będąc od wszystkich czernców tamecznych opuszczeni, bo z nimi czerncy żadney społecznosci mieć nie chcą, do Monasterów ich swoich nie przypuszczaią, y w cerkwiach swoich nabożenstwa im odprawowac nie pozwalaią. Pan Sahaydaczny też się im declarował, że przy nich stał, póki mógł, teraz prawi: Widząc, że się nie dobrze stało, nie mogę wam żadney rady y pomocy dać. Toż im mówi y szlachta, Kiowska Ruś. Więc pogładią ciz Kozacy y na Commissią, o której K. J. M. im oznaymił, że ma być w marcu przysłym w Kiowie odprawowana dla sporządzenia ich y przebrakowania. A zatym o takiej zbrodni, iako W. Memu M. Panu udano, nie myślą, chybaby copie listów, od W. M. Mego M. Pana do mnie pisanych (które zawsze Mohilewcy zwykli miewać), y niechających ich pobudzili do tego y widząc, że na nich polityka respectuie. Ja schyzmatyków do wiary nigdy nie przymuszał, y na nich nie następował, oni raczey będąc w posłuszenstwie moim przez trzy lata na nie surowie przed rokiem następowac poczęli, porozumiawszy się z Smotrzyckim, nowo vznikłym pseudowładyką. Cerkwie trzy przednieysze gwałtownie mi odiełi Witepszczanie, y mnie samego trochę nie zabili w cerkwi w samym zamku Witepskim. Ich raczey ganis postępek taki niezbożny, nie moię skromność, której zażywam nad powinność Pasterską, wygadzaiąc teraznieyszym czasom y polityce, chociażbym raczey powinien był naśladowac onych wielkich świętych episkopów Chryzostoma, Ambrozego, Stanisława y inszych, którzy nic nie respectowali na Cesarzów, Królów y Panów Wielkich, czynili to,

co wedle Boga y sumienia urzędem ich należało. Wiara iest dar Boży, ale Katholicka, lecz nie Schyzmatycka, ani Heretycka, bo przyznawając wierze odszczepienskey, że jest darem Bożym, przyznać będzie musiało, że každy herezyey bluznierstwo iest darem Bożym. Naukę Pawła S., iaki ma być episkop, ustawicznie, w pamięci noszę, y dlatego w skromności Ducha żyję, aż gdy na mnie gwałtownie schyzma następuje, prawem się bronic rad nierad muszę. Więc im wolno unitów topić, ścinać. Przed kilka lat utopili nam Kiowanie człowieka wielkiego Oyca Antoniego, Ihumena Widubickiego. A przeszłego Kozacy w Szarogrodzie Protopopę ścięli za to, że był unit. A nam się nie godzie bronić nie lewem, iako oni, ani prawem. Na Seymach hałasy czynią nie tylko na unią, ale i na wszystko duchowienstwo nabożenstwa Rzymskiego, toć by y te opuścić y z Panstwa wyprowadzić. Falsz na prawdę zawsze zwykł hałasy czynic, co się widzieć daie na Crystusie Panie xiążęciu pokoiu, gdy na świecie był, y na sługach iego, których potomków że toż spotyka, nie dziw, nie iest bowiem większy sługa od Pana swego, ten że Pan powiedział. Mohilewcom cerkwie są odemknione dawno, niech się w nich P. Bogu modlą, mają kapłanów dobrych katolików, osobney cerkwie na ich bluznierstwo schyzmatyckie postępować z władzy moiey nie moge: ażby mi rozkazał Naywyższy Pasterz Papa Rzymski albo Legat iego, ynaczyey był bym winien Bogu y sumieniu moiemu Katholickiemu. Ze Moskwin Woiewoda Kaluzski pisze do P. Kapitana Serpieyskiego, uciążając, iż w Panstwie I. K. Mści cerkwi catholickich nie ustępuią na nabożenstwo Schyzmatykom, y to nie dziw Moskwie mówić, oni by radzi, żeby y wszystkie Rzymskie cerkwie schyzmatykom były ustąpione. Lecz słuszną li to dla niepewnego pokoiu politycznego czynić katolikom, łącno uważć. Ustąpiono przed kilka dziesiąt lat Ryzanom Heretykom (polityce wygadział) kilka kościołów głównych katolickich, a iedną cerkwię naszą, iako się to powiodło, na oko widzimy. Przez co grzeszono, przez toż od Boga za czasów naszych pomsta dopuszczona, tegoż się spodziewać y po drugich odszczepiencach, ieśli odniosą skutek z poślężenia katolickiego (albo raczey) etc. etc. Połączenie moi mieszczanie od postawienia Smotrzyckiego przez cały ten rok przyszły, z wielkim zbrodniem porozumiawszy się, kłócili, nic nie dbają o zwierzchność Boga y Pomazanca Iego, teraz za doysciem przymierza z Turkiem upadło im serce, niemal wszyscy mieli by się do pokoiu ze mną pierwszego, lecz kilka buntowników, mianowicie Piotr Wasilewicz, Stephan Affanasowich y kilka nieznacnych buntują ich y zmacniają, aby w uporze stały. Jeśli się do W. M. M. uciekną, nie racz że im W. M. wia-

ry dawać, ale ich tak racz W. M. Moy M. Pan odprawować, iako iawnych buntowników. Sprawy moie, które się u sądów K. I. M. przytoczą, Miłościwy Dobrodzieju, łasce W. M. y patronstwu z samym sobą jako naypilniey zalecam W. Mści Mego M. M. Pana y Dobrodzieia. Z Płocka 21 Januar. Roku 1622.

O Nowogrodzie Wielkim czytam w Kronikach Moskiewskich, że około roku 1460 poddał się był dobrowolnie pod Króla I. Mści S. pamięci Kazimierza, y Władyka Nowhorodzki oddał był posłuszenstwo Metropolitowi Kiowskiemu Hrehorowi, od Papieża Rzymskiego Piusza Wtórego poświęconemu, czym się bardzo obraziwszy Iwan Wasilewicz, dziad Tyranów, z wielką potęgą przyciągnawszy, wszystkich Nowogrodzian wysiec kazał, daiąc tę przyczynę, iako w tychże Latopisach Moskiewskich opisuję, że się, prawi, byli połatynili, y od tego czasu znowu Moskiewski Hospodar opanował Nowhorod, Pskow y insze włości, a nie sami się oderwali te miasta, y owszem chcieli byli zostawać w uniey, lecz im posiłku z Litwy y Polski nie dodano. Tom ukazać gotów każdemu na każdym placu.

Wści Mego M. Pana y zwykłego Dobrodzieja sługa
y Bogomodlec Iozaphat Kuncewicz Archiep. Połocki.

Відповів на нього в патетичній формі Сапіга листом з 12 березня 1622 р. і тим увійшов до історії, як «захитник свободи совести».

Насправді ж показав свою «толеранцію» Сапіга півтора року опісля, коли в такий жорстокий спосіб розправився зі збаламученими винуватцями вбивства Кунцевича. Справжня толеранція не вимагала цієї масакри й терору, включно до збурення й заорання місця, де стояв магістрат у якому збиралися між іншими й ті, що не хотіли бути уніятами та заради яких писав Сапіга «толеранційне» послання. Не релігійна ревність, бо релігійна ревність не вимагає пімсти, не велить накладати терору, а лише і виключно державно-політичні інтереси руководили Сапігою як у першому, так і в останньому випадку. Але, іронією долі, Сапіга залишився «толерантним захитником», а Кунцевич, що за ідею, в яку непохитно вірив і заплатив життям, дістав ім'я «гонителя».

Можливо, що пощастить комусь віднайти ще неодну річ із ділянки літературної діяльності Кунцевича. Та поки це буде, варт би принайменше зібрати бодай той доступний нам матеріял та видати окремою книжкою.

БОРИС ІВАН БАЛИК, ЧСВВ

З ІСТОРІЇ ОМОФОРА І НАРУКАВНИЦІ СВ. ЙОСАФАТА

Відомість про те, що монастир ОО. Реформатів у Перемишлі посідає омофор — пам'ятку по св. Йосафаті Кунцевичеві, подав василіянин о. Йосафат Скрутень, редактор «Записок ЧСВВ», у першому випуску цього видавництва¹. Слідом за тією інформацією, з початком листопада 1964 р., задумав автор цієї статті, як греко-католицький душпастир у Перемишлі, випозичити цю пам'ятку до церкви Пресв. Серця Ісуса, на урочистість св. священномученика Йосафата, що мала відбутися (з перенесення) в неділю 29 листопада 1964 р. Одночасно ця урочистість св. Йосафата, як мученика за єдність Христової Церкви, була запланована як «день молінь про єдність між християнами». Завдяки старанням місцевого гвардіяна ОО. Реформатів, омофор св. Йосафата віднайдено і випозичено на Свят-Йосафатівську урочистість. Під час торжественної Служби Божої, яку в грецькому обряді дня 29 листопада відслужив о. Павло Пушкарський василіянин із Варшави, священний омофор прикрашував уміщений на феретроні образ св. Йосафата. На Службі Божій був присутній Преосв. Кир Станислав Якель, перемиський єпископ-помічник латинського обряду, а також представники латинської місцевої капітули та представники латинського місцевого єпархіяльного і чернечого духовенства. З образом св. Йосафата і його омофором відбуто в церкві торжественну процесію, а на її закінчення Преосв. єп. Якель поблагословив священним омофором зібраний народ, який опісля зі зворушенням цілував дорогоцінну пам'ятку по св. Йосафаті. Стародавня пам'ятка наблизилася його постать до почувань сучасних християн — католиків.

¹ Скрутень, Й., *Рідка пам'ятка по св. Йосафаті*. «Записки Чина св. Василя Великого», т. I, вип. 1, Жовква 1924, стор. 140-143. Там є поданий опис омофора і нарукавниці.

Тоді ж разом із омофором і нарукавницею одержав я в реліквіярі і листа митрополита київського Кипріяна Жоховського, написаного 5 грудня 1677 р. у справі згаданих пам'яток. Звідсіля отже виникло моє заінтересування їхнім історичним минулим. За поміч і за зроблення доступними архівальних матеріалів у цій проблематиці, почувуюся до обов'язку висловити щире подяку Високопреподобним Отцям із Чину ОО. Реформатів: Фердинандові Собанекові, гвардіянові в Перемишлі, та Анзельмові Штайнке, архівістові у Кракові.

* * *

1. - У Полоцьку та Вітебську.

« Омофор (з грецького, ὀμοφόριον) — нараменник, це окрема одіж — архиєрейська. Вона подібна до шалю або широкого пояса, який спочиває на обох раменах поверх фелона або саккоса і спадає по грудях і по плечах, подібно як епітрахиль »².

Св. Йосафат Кунцевич одержав архиєрейські свячення на полоцький архиєпископський престіл у Вильні, 12 листопада 1617 р., від митрополита київського Йосифа Велямина Рутського³. Відтоді отже зачав він уживати омофора як архиєрейської ризи. Що ж до омофора, який зберігся і який є предметом нашого заінтересування, то про нього в листі від 5 грудня 1677 р.⁴ засвідчує наступник св. Йосафата на полоцькому архиєпископському престолі, Кипріян Жоховський. А саме « запевнює » він у цьому листі, що « палій або омофор, атласний червоний », є « самий оригінальний, справлений св. Йосафатом, який сам його носив декілька років перед убиттям ». Запевнює далі Жоховський, що про це є « постійне переконання » (« фама ») і — як стверджує — ще є (тобто в 1677 р.) люди, які « з бачення знають, що цей омофор є св. Йосафата ». Те саме стверджує Жоховський про « невелику реліквію », тобто про нарукавницю св. Йосафата, взяту « з цілого святого депозиту », з « тієї частки, що її його попередники в шкатулі залишили ».

² Торонський Алексій, *Літургеїка гр. кат. Церкви*. Вид. 2, Львів 1898, стор. 32.

³ GUÉPIN, DOM ALPHONSE, *Saint Josaphat, archeveque de Polock*, t. I, Poitiers 1874, str. 192.

⁴ Лист писаний до воєводи подільського, Андрія Максиміліяна Фредра; див. нижче текст листа.

Безперечно, як архієпископ, св. Йосафат Кунцевич, згідно з вимогами грецького обряду, пристосовувався до кольору риз літургійних. Цей омофор, який заховався, є за словами митр. Жоховського — « атласний червоний », тобто вживано його в богослуженнях постних і заупокійних. Отже св. Йосафат до ясних, празничних риз, мав ще інший омофор такого ж ясного, білого кольору. По мученицькій смерті 12 листопада 1623 р. у Вітебську, тіло св. Йосафата зложено в домовину і виставлено в замковій церкві св. Михаїла. Тіло св. Мученика було приодіте в архієрейські (« понтифікальні ») ризи⁵. Отже і в — омофор. Правдоподібно, що збережений до наших часів омофор не був складений тоді в домовині з св. Мучеником, а містився в « скрині з церковними речами », що її несли два вояки з архієрейської палати у Вітебську для перенесення в місцевім замку⁶. Ця « скриня з церковними речами » імовірно становила якраз « святий депозит » залишений у « шкатулі », як це стверджує у вище наведеним листі наступник по св. Йосафаті на владичім престолі полоцькім, Жоховський.

2. - У Ярославі.

У вище згаданім листі з 1677 р. митр. Жоховський також підтверджує, що він « минулими роками дарував його милості о. Малаховському, єпископові перемиському, палій або омофор атласний червоний », який був власністю св. Йосафата. Малаховський, що про нього тут мова, це Іван, перемиський уніятський владика, що займав це становище від 9 жовтня 1670 до 1692 р.⁷. Перемиська єпархія мала в тому часі двох владик: православного та уніятського. Уніятський, Іван Малаховський, управляв тільки одною третиною єпархії, а загальна сума всіх уніятських парохій, що

⁵ Зізнання нотаря полоцького, Івана Дягілевича, що прибув до Вітебська у два тижні по смерті св. Йосафата Кунцевича. WELUKUJ, P. ATANASIJUS G., *S. Josaphat Hieromartyr. Documenta Romana beatificationis et canonizationis*, vol. II (1628-1637), Romae 1955, str. 277-278.

⁶ Там же, стор. 285.

⁷ Життя і діяльність Івана Малаховського, як перемиського єпископа, ширше опрацьовано у моїй студії: « Інокентій Винницький, перемиський владика (1679-1700). Біографічний нарис. Частина перша: унійна діяльність ». Машинопис. Головно розділи: II і V. Звідси в загальному подаю і в цій статті відомості про єп. Івана Малаховського. Відзначаю тут окремо лише ті джерела, які не були мені доступні у вище згаданій студії.

йому підлягали, доходила до 300-400. Не мав він у посіданні жодного владичого хутора, бо владичі маєтки знаходилися в руках православних єпископів: митрополита київського Антонія Винницького і перемиського єпископа Юрія Гошовського, а по нім — Іннокентія Винницького. Не мав Малаховський і сталої резиденції; найчастіше перебував або в Ярославі, і тому звано його «єпископом ярославским», або навіть у Сяноці, і тому звано його також «єпископом сяницьким»⁸. За таких обставин його матеріяльне положення було вбоге та невтішне, і правдоподібно тим браком грошей слід вияснити цю обставину, що омофор св. Йосафата знайшовся у руках перемиського єпископа Івана Малаховського.

Для висвітлення справи омофору, згадаймо, що Малаховський по висвяченні на єпископа, яке відбулося у Вильні, в церкві Пресв. Тройці, з початком квітня 1671 р., коли від'їжджав 8 квітня до Перемишля, забрав з виленського монастиря архимандричу мітру, «жемчугами та дорогоцінними каменями оправлену», а також — церковні ризи. А потім цих речей Малаховський зовсім не звернув монастиреві.

Свячень Малаховського на єпископа довершив Гавриїл Коленда, митрополит київський і архієпископ полоцький, «в асистенції прелатів обидвох обрядів», тобто виленського латинського суфрагана Миколая Слупського, титулярного єпископа іраціянопольського та уніятського витебського єпископа і полоцького коад'ютора, Кипріяна Жоховського. Цей останній якраз стверджує в 1677 р., що «минулими роками дарував» єп. Малаховському «омофор атласний червоний». Дуже відповідним моментом, коли відбулося це дарування омофора, було правдоподібно висвячення Малаховського на єпископа, в квітні 1671 р. Тоді саме за браком власної мітри Малаховський випозичив архимандричу мітру і церковні ризи у виленському василіянському монастирі. З такої самої причини, тобто через брак власного, вжито омофору св. Йосафата, який святителі Малаховського, Коленда і Жоховський, привезли з собою до Вильна для єпископських свячень. Можливо, що саме на бажання єп. Малаховського привезено омофор священномученика Йосафата для відзначення унійної місії, яку — за зразком цього Святого — єп. Малаховський мав виконати в перемиській єпархії серед правос-

⁸ Напр. у рукописній книзі навернених з «схизми» монастиря ОО. Реформатів у Перемишлі, в акті від 21 грудня 1680 (к. 1) говориться про «офіціяла єпископа Сяницького Кир Малаховського єпископа уніятського обряду».

лавних. Тому що єп. Малаховський не мав червоного омофора, то на його прохання митр. Коленда і єп. Жоховський погодилися, щоб омофор св. Йосафата Малаховський забрав з собою, правдоподібно тимчасово, але ця тимчасовість продовжилася на цілі роки. В цей спосіб єп. Малаховський забрав з собою омофор до перемиської єпархії, а докладніше — до Ярослава й уживав його до 1677 р. В цьому році дав він цей омофор подільському воеводі Андрієві Максиміліянові Фредрові.

Правдоподібною причиною цього відступлення пам'ятки по св. Йосафаті було стале критичне матеріяльне положення єп. Малаховського. Як пише він про себе в листі від 3 червня 1686 р. до регента королівського Станислава Щуки, мусить він « від господи платити винайм, борги сплачувати і застави увільняти ». « Борги та застави » Малаховського виникли ще в початковім періоді його єпископства, коли він був змушений « боржками обтяжити себе, — все собі купуючи » з домашніх речей та з устаткування владичого. З тих довгів він пізніше не міг уже зовсім виплутатися. Отак, жаліючись, оповідав про себе в 1686 р.: « і що заставки увільню, знову віддавати речі в заставу і лихву платити мушу. Тепер, Бог краще знає, позаставляв я обстанову і мітри ». Через свої дошкульні недостатки Малаховський був змушений просто жєбрати, понижаючи свою єпископську гідність. Правдоподібно Малаховський, відчуваючи такі великі недостатки, уже в початковім періоді свого єпископства заставив Свят-йосафатівський омофор.

3. - В Корманичах.

Особою, у якій з черги знайшовся омофор св. Йосафата, був Андрій Максиміліян Фредро, подільський воевода. І як вельможа та сенатор, тобто як колишній каштелян львівський, і як як воевода подільський, і також як « учений муж » (автор ряду замітних творів) займав він визначне становище в тодішньому політичному житті не лише Перемиської Землі, але і Речіпосполитої⁹. У Перемиській

⁹ Ближчі відомості про нього: BONIECKI ADAM, *Herbarz Polski*, cz. I, t. V, Warszawa 1902, str. 318; CZAPLINSKI WLADYSTAW, *Fredro Andrzej Maksymilian*, «Polski Słownik Biograficzny», t. VII, Kraków 1949-1958, стор. 114-116. Бібліографію творів Фредра подає ESTREICHER K., *Bibliografia Polska*, t. XVI, стор. 307-314, Краків 1898.

Землі як «найближчий сенатор коло Перемишля», був він найвизначнішим представником і провідником місцевої шляхти та багаторазовим маршалком вишенського сеймика. З його життя і многосторонньої діяльності візьмемо на увагу лише ті моменти й обставини, що відносяться до наміченої нами теми. Слід додати, що був це справжній магнат на дев'ятьох селах Перемищини, з головним двором у Корманичах. Так, напр., «в реєстрі піхоти на захист міста Перемишля сеймиком (вишенським) ухваленої», дня 20 січня 1657 р., відзначено, що каштелян львівський, Андрій Максиміліян Фредро, «виставляє дев'ятеро піхоти», «з маєтків своїх у Землі Перемиській», т. є, з Корманич, Надиб, Урська, Молодович, Рубіжович, Лучич, Новосілець, Гувник і Пацлавич¹⁰.

Андрій Максиміліян Фредро, за словами його біографа¹¹, католик, був «значний побожністю». «Про збільшення Віри св. і богослуження, як навчав, так і сам сильно старався. Чинив опір еретикам, а особливо по цілій Польщі в той час розмноженим аріянам». «Супроти духовних осіб мав велику прихильність і ту до їх стану пошану, якої жодна вада не переміняла».

Безсумнівно, така католицька побожність воеводи Фредра зумовлювала його неприхильне відношення до православ'я, а прихильне до Руської Церкви грецького обряду, об'єднаної з Апостольським Престолом. Безперечно, з тієї причини Фредро ставився прихильно і до уніятського єпископа перемиського, Івана Малаховського. Видно це і з листа митр. Жоховського, писаного з Полоцька, 5 грудня 1677 р. до воеводи подільського Фредра¹². Жоховський пише, що хоч він перебуває на «кордонах воеводства полоцького, то однак аж там розходиться відгомін вдячних добродійностей, які (воевода) повним і щедрим серцем робить св. Єдності в тамтешніх». За те митрополит «найсмирненніше дякує» воеводи та віддає його під опіку «блаженного Йосафата, особливого воеводи патрона». При тім виникає питання, які саме «вдячні добродійності» воевода Фредро, якого блаж. Йосафат був особливим патроном, «робить св. Єдності повним і щедрим серцем», що аж відгомін їх доходить до далекого Полоцька?

¹⁰ *Akta Grodzkie i Ziemskie*, t. XXI, Lwów 1911, pag. 215, nr. 120.

¹¹ KLECZEWSKI, X. STANISLAW, *Kalendarz Seraficzny, zamykający w sobie żywoty Wielebnych Sług Boskich Zakonu S. O. Franciszka Reformatorów Polskich osobliwą świętobliwością znamienitych*. Lwów 1760, str. 176, 178.

¹² Текст листа — в додатку.

Це питання висвітлює вістка, що її подає коло 1664 р. владика холмський, Яків Суша, у своїй реляції до Риму¹³. А саме, пише він, що в роках 1662-64 уніятський перемиський єпископ Прокопій Хмельовський « своєю витривалістю і привітністю супроти священників, довершив цього, що дуже багато магнатів у своїх маєтках піддали своїх руських парохів під його владу ». Дуже правдоподібно, отже, що і власник Корманич та інших сіл, Андрій Максиміліян Фредро, у своїх дев'яток, вище названих маєтках, піддав священників грецького обряду з цих сіл під владу перемиського уніятського єпископа ще в 1662-64 роках, але вже напевно перед 1677 р. Інакше важко собі уявити, щоб « поклонник блаж. Йосафата » і « великодушний добродійник св. Єдності », як це про воеводу Фредра висловлюється митр. Жоховський, толерував « схизму » в своїх маєтках.

А втім, на підтвердження наших здогадів, у списку « новонавернених на правдиву віру » в монастирі ОО. Реформатів у Перемишлі¹⁴ знаходимо записку, що в їхнім костьолі « 2 лютого 1679 р. Прокопій Корманицький, покинувши добровільно схизму русинів, приєднався до єдності Св. Римської Церкви ». Отже Прокопій Корманицький (так названий, як житель села Корманич) ще за життя власника Корманич воеводи Фредра († 15 червня 1679 р.) приступив до унії з Католицькою Церквою. Це вказує на те, що в Корманичах унія таки здійснилася.

Правдоподібно Прокопій Корманицький не був священником цього села, бо не відзначено його священства, як це зроблено в інших випадках навернених. А саме 21 грудня 1680 р. в тім же костьолі ОО. Реформатів « курат Ліщавський » (тобто парох села Ліщави) грецького обряду « відрікся схизми на руки пароха Острова, тодішнього офіціала єпископа Малаховського, об'єднаного з Римською Церквою ». Також і пізніше, 12 червня 1684 р., « преподобний отець Симеон Рокшицький (тобто з села Рокшиць) схизматик-піп, покинувши і відрікшися схизми, приєднався до Св. Римської Церкви, в присутності офіціала (мабуть із села Острова) уніятського єпископа перемиського ». Одночасно вище наведений факт навернення Проколія Корманицького підтверджує наш здогад про введення Фредром унії не лише в Корманичах, але і в інших вище згаданих дев'яток селах Перемищини, де були його маєтки.

¹³ HARSIEWICZ MICHAEL, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, L. 1862, p. 333.

¹⁴ « *Archivium Conventus Praemisiensis ad S. Antonium Paduanum ab an. 1646* », к. 1.

Звернім увагу — за словами митр. Жоховського — ще на інші «вдячні добродійності, які (воєвода Фредро) повним і щедрим серцем робив у тамтешніх краях св. Єдності», а саме супроти самого єп. Малаховського.

Відомо нам, що цей єпископ — як сам жалівся у вище наведеному листі до Шуки — «в початковім періоді свого єпископства», був змушений «боржками обтяжити себе, ... все собі купуючи» і «поробити застави», з яких пізніше не міг зовсім виплутатися. Щоб зарадити своїм нестаткам, єп. Малаховський звертався про поміч до мляхти, зібраної на вишенських сеймиках і таким чином одержував там низку допомог з податку чопового і подимного. На підставі сеймикових ухвал у роках 1673-1678 Малаховський одержав допомог на суму 2.700 зл. Крім того, внаслідок його заходів, сеймик, що відбувся 31 грудня 1675 р., в інструкції послам на коронаційний сейм, доручає просити короля, щоб Річпосполита обдарувала Малаховського якоюсь сумою, яку він «міг би вкласти де-небудь у маєтки Перемиської або Сяніцької Землі для свого удержання». Однак це прохання сеймику не здійснилося.

Андрій Максиміліян Фредро, як каштелян львівський (від 1654 р.), а згодом (від 1676 р.) як воєвода подільський, був видатною фігурою на сеймиках шляхти, тим більше, що часто вибирано його маршалком сеймиків. З цієї причини єп. Малаховський своє успішне залагодження справ на сеймиках значною мірою завдячував протекції цього магната. Тому почувався зобов'язаний вдячністю супроти нього.

Але Малаховський, не зважаючи на ці значні допомоги, далі відчував нестатки і тому — як ми бачили — давав у застав свої владичі речі, які посідав. Правдоподібно восени 1677 р., за одержані від воєводи Фредра гроші, дав йому взамін свій омофор, що колись належав до св. Йосафата. Фредро прийняв дарунок, але видно мав деякі сумніви, чи ця риза дійсно власністю того святого. Тому правдоподібно сам єп. Малаховський звернувся до митр. Жоховського з проханням, щоб особисто написав листа до воєводи Фредра на підтвердження автентичности омофора. При тім Малаховський підкреслював великі заслуги Фредра для унії та змальовував свої труднощі в перемиській єпархії.

У відповідь митр. Жоховський з Полоцька, де мав свою резиденцію як архієпископ полоцький, дня 5 грудня 1677 р. вислав листа до воєводи подільського, Андрія Максиміліяна Фредра ¹⁵.

¹⁵ Текст листа видрукований при кінці цієї статті.

Жоховський підкреслює, що навіть у цім далекому пограничному воеводстві полоцьким доходять чутки про «врячні добродетності, які (воевода Фредро) повним і щирим серцем робить у тамошніх краях св. Єдності». Жоховський «найсмирненіше дякує йому за те» і «святого чудотворця святої Єдності блаженного Йосафата, особливого патрона воеводи якнайгарячіше прохає, щоб воеводу з найдостойнішим сином (Юрієм Богуславом Фредром¹⁶, від 1676 р. ловчим коронним), а улюбленим братом і повірником його, Жоховського, зволив поблагословити сприятливим щастям».

Далі потверджує Жоховський, що «минулими роками подарував Малаховському, єпископові перемиському, палій або омофор атласний, червоний». «Запевнює» Фредра, що омофор «є це самий оригінальний, справлений св. Йосафатом, який сам його носив декілька років перед забиттям і про те вже не треба сумніватися». Запевнює далі про таке «постійне переконання» («фама») і що ще живуть (в 1677 р.) люди, які «з бачення знають, що цей омофор є св. Йосафата».

При тому Жоховський обіцяє Фредрові, що «прислужиться на сеймі литовським, хоч дуже невеликою реліквією, бо не сміє рушити цілого святого депозиту, лише дає частинками з тієї частки, що її попередники в шкатулі залишили».

Жоховський «рекомендує» воеводі Фредрові «набожність до цього Святого і її пропагування, і додає: «Тут у нас у Полоцьку (св. Йосафат) нечувані і незмірні чудеса чинить. Нещодавно з двох панночок з шляхетського дому, трудних зрештою до звільнення, прогнав дияволів. А матір, яка давніше була єретичкою і мала сумнів про Найсв. Тайни, тією ласкою, виявленою над її дітьми, зміцнив у св. вірі». Стверджує далі Жоховський, що «майже на його очах прибуло пожертв до тіла Святого на десяток тисячів».

Жоховський заохочує Фредра приїхати до Полоцька. Пише: «а які б там були труднощі, коли б так воевода цієї зими санною дорогою збіг тут до Полоцька». Воевода знайшов би тут Жоховського - «ключника тіла» св. Йосафата.

На кінці листа Жоховський поручає воеводській ласці «всі діла св. Єдності в тих краях, особливо, так би мовити, мученика

¹⁶ Найстарший син, уроджений 12. IV. 1651. Пізніше (від 1684 р.) був каштеляном львівським. Його біографія: PRZYWOŚ ADAM, *Fredro Jerzy Bogusław*, «Polski Słownik Biogr.», t. VII, str. 123; ВОНІЕСКІ, *op. cit.*, cz. I, t. V, стор. 318.

нашого нещасливця, о. Малаховського », як також поручає себе ласці вовводи і його сина Юрія Богуслава.

Здається, що Фредро не вибирався тієї зими до Полоцька, лише митр. Жоховський « прислужився, хоч дуже невеличкою реліквією » з « депозиту » св. Йосафата на « сеймі литовським », тобто на сеймі звичайнім, що відбувся в Гродні (від 15 грудня 1678 р. до 4 квітня 1679 р.). Безперечно, що тоді митр. Жоховський дарував вовводи Фредрові червоного кольору нарукавницю св. Йосафата. Таким способом Андрій Максиміліян Фредро одержав безпосередньо від митр. Жоховського нарукавницю св. Йосафата, а від єп. Івана Малаховського — омофор¹⁷.

Ця нарукавниця, разом із омофором, опинилася опісля в монастирі ОО. Реформатів у Перемишлі.

4. — У монастирі ОО. Реформатів у Перемишлі

В сучасній хроніці монастиря ОО. Реформатів у Перемишлі записано, що від Андрія Максиміліяна Фредра (« через нього ») цей « монастирок св. Антонія набуває вельми цінну пам'ятку по св. Йосафаті, Мученику в Полоцьку, омофор, тобто палій святий »¹⁸.

У книзі померлих добродійників перемиського конвенту ОО. Реформатів відзначено, що Андрій Максиміліян Фредро був « дуже прихильний супроти їхнього інституту, а свою любов доказав не лише щоденними благодіяннями », а передусім тим, що « урятував конвент » від ліквідації. Для роз'яснення цієї сторінки діяльності Фредра пригадаймо деякі відомості з історичного минулого цього монастиря¹⁹.

В 1629 р. шляхтич Петро Цецішевський дарував ОО. Рефор-

¹⁷ Й. Скрутень, *twip цит.*, стор. 143, тому що не мав тексту листа митр. Жоховського твердить, що цей дав Фредрові омофор.

¹⁸ Цитую із статті о. Скрутня, стор. 143. Так отже склалися обставини, що коли він писав про омофор св. Йосафата, недоступний був для нього лист митр. Жоховського. А тепер мені не вдалося знайти хроніки ані в монастирі в Перемишлі, ані в Кракові. Більше відомостей про хроніку подає: LEOPOLD HAUSER, *Monografia miasta Przemyśla*, Przemyśl 1883, str. 18: « Хроніка та, міститься на трьох аркушах, починається роком виникнення монастиря, т. є 1629, і доведена до р. 1706 ».

¹⁹ Історію заснування монастиря подає: KORALEWICZ ALEXU, *Additament do kronik Braci Mniejszych S. Franciszka albo Genealogia Reformy do Królestwa Polskiego wprowadzonej*, Warszawa 1722, str. 23-24; Гавзер, *twip цит.*, стор. 216.

матам дім з городом на передмісті Перемишля, поза мурами міста, близько Львівської брами. В наступних роках монахи вибудували чернечі келії та каплицю. Коли в пожарі 1637 р. згоріли всі чернечі забудування, монахи знайшли нового фундатора, шляхтича Єрмолая Тиравського. Він « спершу казав будувати дерев'яний мамастир і каплицю, а пізніше (1645)) збудував більшим коштом мурований конвент і костьол св. Антонія ». Від 1648 р., « при частих нападах ворогів на місто, багато терпів цей монастир, стоячи поза мурами міста ». Але найбільше потерпів у березні 1657 р., від війська семигорододського князя Юрія II Ракочія, союзника шведів. Цей князь розсердився на жителів Перемишля за те, що вони намагалися відняти вино від угорського військового конвою. За наказом Ракочія його генерал Іван Кеменій, станув дня 1 березня з угорським військом під мурами Перемишля і розпочав його облогу. Насамперед здобув монастир ОО. Реформатів, який стояв поза мурами міста, поруйнував його і костьол, а одночасно « станув табором у монастирських мурах, щоб звідсіля приготовляти здобуття міста ». Одначе до завоювання міста не дійшло, бо « По п'ятиденній облозі місто мусило дати окуп ». Перемишляни вислали послів до князя і « для упрошення його ласки і для втихомирення його гніву » мусили погодитися на сплачення йому 20.000 червоних золотих ²⁰.

« По відході угорців, міщани і шляхта хотіли зруйнувати конвент ОО. Реформатів, тому що з нього угорці добували місто ». Докладніше говорить про це рішення вишенського сеймика, від 25 вересня 1658 р. ²¹ Сеймик підкреслив велику вагу для сили Речіпосполитої переведення фортифікацій міста Перемишля і на ту ціль схвалив великий податок на всіх міщан і передміщан. До здійснення цього пляну сеймик « упросив Андрія Максиміліяна Фредра, каштеляна львівського, щоб зайнявся цією справою і мав над нею нагляд. Одночасно сеймик дав йому уповноваження, щоб « усі перешкоди, які заваджають при укріпленні, як сади, дома, ґрунти, як духовних осіб, так і інших приватних, міг свобідно усувати, тому що діється це для загального громадського добра ».

За таким рішенням сеймика про укріплення Перемишля та й усунування « перешкід », довкруги мурів цього міста, монастир ОО.

²⁰ Відомість подає Коралевіч, *цит. тв.*, стор. 55; Докладний опис події: Гавзер, *теіп цит.*, стор. 130-138.

²¹ *Akta Grodzkie i Ziemskie*, t. XXI, str. 260-261.

Реформатів був zagrożений. Міщани і шляхта хотіли його зруйнувати тому, бо недавно угорці, опанувавши монастир, під його заслоною облягали місто. Одначе дальша доля монастиря була залежна від наглядача фортифікацій — Фредра. Як стверджує некролог Фредра, за його «порадою» з монастиря зроблено «малу фортецю», що одночасно мала служити оборонним форпостом для міста. Конвент оточено валами, ровом і грубшим муром, забезпечено чотирма баштами та взагалі перемінено в малу фортецю²². На укріплення монастиря Фредро спрямував схвалений сеймиком грошевий фонд, який стягнуто з перемиських міщан. При тім знайшлося декількох багатіших і щедрих добродійників зі шляхти²³, завдяки чому фортечні мури конвенту були в роках 1664-65 в основному вибудовані. Але ще й згодом 20 липня 1670 р. сеймик вишенський призначив дальшу суму грошей на «фортифікацію монастиря ОО. Реформатів за муром у Перемишлі та на її докінчення»²⁴.

З-за цього піклування над ОО. Реформатами в Перемишлі, літописець називає Андрія Максиміліяна Фредра, «милостивим фундатором» їхнього конвенту²⁵. Справа рятування дому ОО. Реформатів і його фортифікування дуже зблизила Фредра до їхнього Чину. Як оповідає його біограф²⁶, «від усього серця був він прив'язаний до Реформатів, тому в складних справах стосовно спасіння радився їх і вибрав собі їх за сповідників». До того ж Андрій Максиміліян Фредро «вибудував значними витратами у своїх маєтках на Пацлаві за Перемишлем Дорогу Кальварії з каплицями і костьолом. Це місце пропонував Реформатам, але вони за цю ласку покірливо подякували і декотрі, подавши слухні причини, вказали на своє місце відповідніших до удержування цих Святих Доріг преподобних ОО. Францішканів, яких він там спровадив, щедро вивінував і поселив» (1668 р.).

В останніх місяцях свого життя Андрій Максиміліян Фредро ще більше зв'язався з перемиськими ОО. Реформатами. «Коли тяжко захворів, пильніше на суд Божий приготовлявся, через декілька разів повторювану сповідь». «Він просив, щоб не лише як терціяр, але як серцем монах, був похований у чернечій рясі

²² Пор. брошуру: HAUSER LEOPOLD, *Znaczenie pomnika Gwardianowi O.O. Reformatów ks. Krystynowi Szykowskiemu*, Przemyśl 1877, str. 8-9.

²³ Вписаних поміж: «Benefactores», ркнс. «Archivium», к. 2.

²⁴ *Akta Grodzkie i Ziemskie*, nr. 274, str. 532.

²⁵ КОРАЛЕВИЧ, *теір цум.*, стор. 55.

²⁶ KLECZEWSKI STANISŁAW, *Kalendarz Ser.* str. 179-180.

Братів Реформатів. Коли йому те обіцяно і рясу принесено, одягнувся і так лежав до самої смерти». Помер він у Корманичах, 15 червня 1679 р.²⁷, проживши коло 59 років.

Ще за свого життя Андрій Максиміліян Фредро « вибрав для себе та для своїх нащадків у костьолі перемиськім (ОО. Реформатів) місце похорону »²⁸. « З покори, яка його в житті вельми прикрашувала, упрошував, щоб його похорон, за чернечим звичаєм, відбувся без усякої величності, що і сталося. Залишилася одначе люба дружина (Катерина Гідзінська) і син (Юрій Богуслав) ловчий коронний. Після закінчення, згідно з наказом небіжчика, похорону, вони за померлого влаштували обряд (похоронний), якого був гідний так чесний і побожний муж ». Домовину в тілом перевезено з Корманич до костьола конвенту ОО. Реформатів у Перемишлі. З-за глибокої релігійности похорон воеводи в чернечій рясі незабутнє враження робив на тих, що супроводжали домовину. Здається, що обидва похорони: скромний і блискучий, відбулися в Перемишлі.

« Ясновельможний Андрій Максиміліян Фредро, воевода подільський є, на думку біографа, слушно уміщений у Серафимськім Календарі Братів Реформатів, особливою святістю знаменитих, тому що і відносно побожности був це пан значний, і прийняттям третього Закону, з рук тих же Отців, до реєстру їхнього приналежний ». Його життєпис є уміщений у « Календарі Серафимськім » поміж « життями преподобних Слуг Божих, у липні » на день 16²⁹.

Треба прийняти, що Андрій Максиміліян Фредро, як воевода, брав участь у звичайнім сеймі в Гродні, який закінчився 4 квітня 1679 р. Під час сейму Фредро зустрівся з митр. Жоховським, про що цей згадував у вище наведеном листі, та від митрополита одержав приобіцяну « маленьку реліквію » — нарукавницю блаж. Йосафата.

²⁷ Дата його смерти у рукописі монастиря ОО. Реформатів у Перемишлі: « *Archivium Conventus Praemisiensis ad S. Antonium Paduanum ab anno 1646* », к. 2v.

²⁸ Рукопис в Архіві Провінції ОО. Реформатів у Кракові: « *Monumenta Provinciae Reformatae Minoris Poloniae sub titulo SS. Virg. Mariae Angelorum erectae, conscripta a P. F. FLORIANO IAROSZEWICZ, A. D. 1742* », str. 73.

²⁹ Ключевський, *теїр цит.*, стор. 176-180. На моє запитання, чому саме життєпис Фредра біограф умістив на день 16. VII, коли А. М. Фредро помер 15. VI., о. Анзельм Штайнке з Кракова інформував мене, що тоді автор мав місце в « *Календарі* » для вкладення там життєпису. Але, можливо, Ключевський був переконаний, що тоді наступила смерть Фредра, коли пише: « дня 16 (липня) докінчив життя ».

По приїзді з Гродна до Корманич вєвода важко захворів. Підчас хвороби він декілька разів сповідався перед ОО. Реформатами. Правдоподібно тоді (десь з початком червня), передбачаючи свою близьку смерть, Фредро дарував реліквії: омофор і нарукавницю « блаженного Йосафата, особливого його патрона » конвентові ОО. Реформатів у Перемишлї. Разом із реліквіями Фредро дарував і вище згаданий лист митр. Жоховського, як документ, що підтверджував автентичість цих пам'яток по св. Йосафаті.

Отже докладніше пізнання відносин Андрія Максиміліяна Фредра до перемиських ОО. Реформатів висвітлює ті обставини, серед яких ці пам'ятки переходять на власність їх перемиського конвенту.

5. — ПЕРЕМИСЬКИЙ МОНАСТІР ОО. РЕФОРМАТИВ ЯК ОСЕРЕДОК УНІЙНОЇ ПРАЦІ ТА КУЛЬТУ МОЦІВ СВ. ЙОСАФАТА.

Літописець перемиського монастиря ОО. Реформатів, коли записував відомість про набуття від Андрія Максиміліяна Фредра омофора і нарукавниці, відзначив, що це « вельми цінна пам'ятка по св. Йосафаті, Мученику Унії в Полоцку ». Ці слова, що підкреслюють « велику цінність пам'ятки », свідчать заравом про великий пієтизм цих ченців до ідеї католицької єдності, як і супроти реліквій св. Мученика за неї, Йосафата.

Вимовним документом праці для католицької єдності являється список « навернених до правдивої Віри » в костьолі ОО. Реформатів у Перемишлї³⁰. Між наверненими є вписані ті, що переходили до Католицької Церкви не лише з лютеранізму, кальвінізму та юдаїзму, але також із « схизми русинів ». Над цими останніми трохи довше задержимося.

Список навернених із православ'я обхоплює головню роки: від 1653 — до 30 березня 1693 р. Разои усіх є вписана 21 особа. З того тільки 7 осіб до 1679 р., а 14 осіб від 1679 до 1693 року. Отже число навернених в цім відносно недовгім періоді значно зросло (можливо в зв'язку з уміщенням у тамошнім костьолі реліквій св. Йосафата?).

За громадянським станом були між наверненими особи духовні: монах-василіянин о. Нікодим Леткович, що « об'єднався з Рим-

³⁰ У рукописі « *Архіву* » окремий відділ, к. 1-2, Список « навернених » писаний латинською мовою.

ською Церквою » 23 вересня 1678 р.; опісля 21 грудня 1680 р. об'єднався (не названий по імені) « курат (парох) Ліщавський (тобто з Ліщави) грецького обряду, на руки курата з Острова, тодішнього офіціяла єпископа Сяніцького (Івана) Малаховського, об'єднаного з Римською Церквою »; 12 червня 1684 р. — « преподобний отець Симеон Рокшицький (тобто з Рокшич) схизматик-піп; у присутності офіціяла єпископа перемиського (Малаховського) об'єднаного з Римською Церквою ». Сумнівне, чи « Прокопій Корманицький », який склав католицьке віросповідання 2 лютого 1679 р., це також — парох Корманич. Але про це говорили ми вище. Розуміється, що з переходом священика до єдності з Католицькою Церквою, фактично ціла парохія, що її він обслуговував, ставалась об'єднаною — уніяською.

Також занотовані в випадки приступлення деякого з руської (української) шляхти до єдності з Римською Церквою і складення католицького віросповідання в костьолі ОО. Реформатів у Перемишлі: 21 листопада 1653 р. шляхетний пан Андрій Дубравський, із своїм слугою, Адамом Домановським; у 1675 р. — шляхетний Марко Осовський; 27 березня 1679 р. — шляхетний Андрій Ярошевич; 12 січня 1685 — шляхетна пані Анна Дідинська; 20 грудня 1691 — шляхетний Іван Крочицький (?).

Інші ж особи « навернені до правдивої віри », які склали католицьке віросповідання — це міщани або й селяни: в 1665 р. « дівчина схизматичка Маріяна, дочка Захарії зі села, званого Старява »; по складенні віросповіданні ОО. Реформати відіслали її до рідного села; 4 травня 1676 — славетна Софія Конрадовичева; 6 квітня 1681 — Теодор Реваковський, років 18, « просив об'єднання з св. Римською Церквою і прийняття обряду латинського »; 2 серпня 1683 об'єднався пан Роман Романович; у вересні 1684 р. — Маріянна, русинка; у 1685 р. — один юнак « схизматик », а також — Стефан Гаврієлович « видатний знавець штуки кравецької »; 1 квітня 1686 р. — юнак Іван Коцюрко; 27 березня 1687 — юнак Іван Романовський; 19 березня 1690 — Іван Яблонський; 8 грудня 1692 — « навернена до обряду латинського » Маріянна « передміщанка перемиська, русинка »; 30 березня 1693 р. прийняла « розршення від схизми » « одна проста русинка ».

При акті складання католицького віровизнання відзначено також і прізвища деяких ОО. Реформатів, що на їхні руки навернені об'єднувалися з Католицькою Церквою. А саме віросповідання були складені: в 1665 р. перед гвардіяном перемиським Ки-

пріямом Стенжицьким; 20 грудня 1691 р. — перед вікарієм конвенту, Норбертом Сломницьким; 8 грудня 1692 р. — перед о. Боніфатієм Слезановським; 30 березня 1693 р. — перед о. Михайлом Ючевським. Треба прийняти, що ОО. Реформати не лише вислухували сповіді навернених, але також, заки їх висповідали, приготувляли їх до цього акту, даючи їм відповідні поучення. ОО. Реформати проявляли в цьому напрямі рухливішу діяльність і мабуть саме тому їх костьол стався місцем переходу до Католихької Церкви. Характерно, що на всіх двадцять один випадків з'єднання з «Св. Римською Церквою» відмічено — як вище ми бачили — тільки два випадки одночасного прийняття і обряду латинського. Видно в усіх інших випадках навернені залишались при своїм грецьким обряді. Це заразом вказує, що ОО. Реформати в загальному стосували тактику залишення конвертитів при своїм грецьким обряді.

Факти навернення визнаців грецького обряду до єдності з Католицькою Церквою в костьолі ОО. Реформатів в основному густо часто виступали до кінця березня 1693 р. Пізніше щойно 25 лютого 1700 р. вписано лише один акт об'єднання з «Св. Римською Церквою» — «вельможного і шляхетного пана Михайла Осовського», який «вирікшись схизми русинів» об'єднався в перемиській костьолі св. Антонія, «в присутності багатьох зі шляхти і мщан». Висповідав його і розрішив о. Евстахій Черський, проповідник конвенту. Не відомо, чи навернений Михайло Осовський походив із Перемищини. А, зрештою, це випадок індивідуального навернення, тому що загал вірних грецького обряду в перемиській єпархії, під проводом свого єпископа Іннокентія Винницького, об'єднався з Католицькою Церквою в роках 1691-1693. А саме 27 квітня 1693 р., в перемиській катедрі грецького обряду св. Івана Хрестителя, відбувся дієцезіяльний синод, на якому прибулі представники духовенства світського і чернечого перемиської єпархії склали католицьке віросповідання в прияві місцевого єпископа Іннокентія Винницького і в цей спосіб припечатали довершену з Римом унію загалу вірних цієї єпархії. Слід додати, що цей же синод наказав «під загрозою цензур належно святкувати» свято блаженного Йосафата³¹.

Отож заки настав час загального об'єднання цілої перемиської єпархії з Католицькою Церквою, перемиський монастир ОО.

³¹ Лакота, єп. Григорій, *Три синоди перемиські*, Перемишль 1939, стор. 21.

Реформатів був осередком діяльності в цьому напрямі. Це якраз підкреслює у своїх « Пам'ятниках » історик і чернець Чину ОО. Реформатів, о. Флоріян Ярошевич ³² у 1752 р., переглядаючи вище згаданий список « навернених до правдивої віри ». Він стверджує, що « за схизми в грецькому обряді, заходами наших братів (т. є ОО. Реформатів) дуже багато навернулося до єдності з Св. Римською Перквою ».

Гідне уваги і те, що згаданий реформат о. Флоріян Ярошевич, у своїм життєписі св. Йосафата ³³, виявив супроти нього свій щирий пієтизм. А саме оповідає він, що 1743 р. був він у Білій Підляській. У замковій каплиці, при тілі блаж. Йосафата відслужив Службу Божу. По її закінченні, відчинено Ярошевичеві домовину і він оглядав тіло Святого « незіпсуге » і « чув запах вдячний, надприроджений, що з нього виникав ». Поцілував його руку, а опісля описав ці свої відвідини « на похвалу Бога прославленого в своєму Святому ».

Той же о. Ярошевич, у своїх « Пам'ятниках », згадує і про почитання св. Йосафата у Перемишлі. Він оповідає, що тамошній костьол св. Антонія « прикрашують славнозвісні моці святих », а поміж ними « епітрахиль блаж. Йосафата Кунцевича, архієпископа полоцького, мученика. За його діткненням Бог дає ласку оздоровлень ». Не підлягає сумніву, що « столя » (епітрахиль) — власне омофор і нарукавниця св. Йосафата. З вище наведеного ствердження Ярошевича виникає, що ОО. Реформати чинили доступними ці реліквії для людей, заохочували до їх почитання і з цією метою десь з початком ХУІІІ ст. зробили відповідний реліквіяр. За ствердженням о. Ярошевича, поміж народом було переконання про те, що через діткнення реліквій св. Йосафата хворі одержували ласку оздоровлення.

Те саме підтверджує свідцтво перемиського гвардіяна ОО. Реформатів, о. Віктора Джевіцького, сто літ згодом. А саме, 25 травня 1878 р. він засвідчує, що в конвенті перемиськім « палій

³² Рукопис Ярошевича, як вище, стор. 73.

³³ *Matka Świątych · Polska albo żywoty Świątych, błogostawionych, wielbnych, świętobliwych, pobożnych Polaków i Polek*, zebrane i spisane przez x. FLORIANA JAROSZEWICZA, księiana Zakonu S. O. Franciszka Reformatów, Kraków 1767. « Життя і мучеництво блаж. Йосафата Кунцевича, Архієпископа Полоцького » є « списане за життям його, авторства Якова Суші », і міститься на стор. 460-462, під 26 днем вересня.

або омофор і нарукавниця св. Йосафата, архієпископа полоцького і мученика вітебського — релігійно зберігаються і з давніх-давен вірним дають їх до цілування в реліквіярі, а навіть носять їх до домів роділей, для полегшення родильних болів».

На основі вище згаданих відомостей, треба зробити висновок, що в монастирі перемиських ОО. Реформатів не виставлювано омофора і нарукавниці св. Йосафата на прилюдне почитання, лише поодиноким особам, на їх прохання, давано ці пам'ятки до цілування або до занесення на час родів до приватних мешкань.

Заінтересування омофором і нарукавницею св. Йосафата в перемиській монастирі ОО. Реформатів підсилилося у зв'язку з його канонізацією, 29 червня 1867 р. Виявом цього нового усвідомлення про посідання цінної історичної пам'ятки є ствердження перемиського гвардіяна, о. Віктора Джевіцького, від 25 травня 1878 р. про «побожне переховування» цих реліквій, почитання та покористування ними для полекші в терпіннях. Автентичність підпису о. Віктора Джевіцького і печатки перемиського конвенту ОО. Реформатів, підтверджує Ігнатій Лобос, канцлер єпископської курії обряду латинського під датою: в Перемишлі, дня 27 травня 1878 р., Крім того о. Віктор Джевіцький — як сам це стверджує на особній картці дня 4 червня 1878 р., — взявши на себе омофор і нарукавницю св. Йосафата, сфотографувався у цих пам'яткових ризах. Репродукція цієї його фотографії зберіглася³⁴.

Цей нарис показує нам на цікавий шлях, куди частина єпископських риз св. Йосафата Кунцевича (омофор і нарукавниця) перейшли до Перемишля. Спосіб їх набуття перемиським єпископом Іваном Малаховським і передання їх у руки воеводи подільського, Андрія Максиміліяна Фредра, а згодом — у руки перемиських ОО. Реформатів, є зумовлені долею роздвоєної перемиської єпархії грецького обряду в XVII ст. Одночасно бачимо, як при цих пам'ятках зосереджується і культ св. Йосафата Кунцевича, через якого заступництво вірні одержують поміч і полекшення у своїх терпіннях. За цими пам'ятками і оживає постать Святого у серцях його почитателів.

³⁴ Ці фотографії не були доступні о. Скрутневі, *твір цит.*, стор. 142-143.

6. — Лист київського митрополита, Кипріяна Жоховського до воеводи подільського, Андрія Максиміліяна Фредра, про автентичність омофора блаж. Йосафата Кунцевича і про чудеса в Полоцьку.

Полоцьк, 5. XII. 1677.

Ориг. у монастирі ОО. Реформатів у Перемишлі.

Jaśnie wielmożnemu memu wielce mości panu i dobrodziejowi serdecznemu imć panu Maksimilianowi Fredrowi, wojewodzie Podolskiemu, memu mści panu. — NB. — Testimonium z strony amofora świętego Jozaphata Polockiego. Pilno (manu Zochowscii, et sigillum).

Jaśnie wielmożny mści panie wojewodo Podolski, mój wielce mści panie i dobrodzieju.

Lubo w tej odległości pogranicznego województwa Polockiego, jednak wdzięczne dobroczynności, które wmc pan pleno pectore w tamtych krajach wyświadczasz Jedności św., odbija się echo. Za co ja jako najunizeniej dziękuje i św. Thaumaturga Jedności św., Jozaphata Błogosławionego patrona wmc pana jako najgoręcej proszę, aby wmc pana z przezacnym synem, a moim kochanym i poufałym bratem ubłogosławić szczęśliwościami pomyslnymi raczył.

Przeszłych lat darowałem im. księdzu Małachowskiemu episkopowi Przemyskiemu pallusz albo omofor atlasowy czerwony. Tedy w tym upewniam wmc pana, iż jest samy oryginalny, sprawiony od św. Jozaphata, który sam go nosił kilka lat przed zabiciem i już o tym nie trzeba wątpic. Constans fama i są de visu, co znają być ten omofor św. Jozaphata. Relikwią choć barzo niewielka przysłużyć się wmc panu na sejmie Litewskim, bo nie śmiem ruszać depozytu świętego całego, tylko udzielam partikulkami z tej cząstki, co antecessorowie moi w szkatule zostawili.

Zalecam wmc panu nabożenstwo i propagacyją onego do tego Świętego. Tu u nas w Połocku niesłychane i niezmierne cuda czyni. Niedawno z dwu panielek w (ielmożnego?) domu, trudne alias do uwolnienia wypędził diabelstwo i matkę, która przed tym heretyczka była i powątpiwała o SS (świętych?, Sanctissimum Sacramentum?) utwierdził w wierze świętej tą łaską nad dziećmi pokazaną. Niemal w oczach moich przybyło splendorów do ciała jego na dziesiątek tysięcy. A cóż by to była za trudność, gdybyś wmc pan tej zimy sanną drogą zbiegł tu do Polocka; znalazłbyś mie tu wmc pan klucznikiem ciała jego. Polecając tedy wszystkie interessa jedności św. w tamtych krajach,

osobliwie, iż tak rzekę, męczennika naszego utrapionego im. księdza Małachowskiego łasce w dobrodziejstwa instantissime rekomenduję i siebie samego tejże łasce devoveo, zostając (sequitur manu propria Zochowscii).

Iterato milliesque memu dobrodziejowi kłaniam, wprasząc się do nieodmiennej łaski, eandem venerationem praesto imp. synowi wmpa-na, memu kochanemu dobrodziejowi

Wm mojego dobrodziejstwa najniższy sługa i schiavo

Cyprian Zochowski, Metropolita wszytkiej Rusi, Archiepiskop Połocki.

W Połocku, 5 Decembris, Anno 1677.

P. M. Wawryk, OSBM

DE FESTO S. JOSAPHAT IN ECCLESIA RUTHENO-UCRAINA

Ad absolvendam historiam cultus S. Hieromartyris Josaphat, — postquam iam edita habemus acta processus beatificationis et canonizationis, — reliquum manet, ut recapituletur breviter historia diei festivae, qua veneratio annualis eidem tribuebatur in Ecclesia, praesertim vero in Ucraina et Bielarusja.

In albo Beatorum die 16 Maii 1643 inscriptus, diem natalem sibi adsignatam Iosaphat pridie idus Novembris celebrandam obtinuit, quod etiam Bulla canonizationis die 29 Junii 1867 confirmavit. Nemo non videt diem hanc electam fuisse in memoriam immanis caedis die 12 Novembris Vitebsci perpetratae¹. Attamen tum post Decretum beatificationis tum denuo post Bullam canonizationis brevibus tantummodo intervallis dies haec eidem Sancto observata fuit, dein vero in aliam ob varias rationes translata.

Iam enim 35 post annos a die beatificationis, qua dies haec festiva pro tota Metropolia Kioviensi et universo Ordine Basiliano nec non pro Regno polono-lithuanico instituta est, metropolita Kioviensis Cyprianus Zochowskyj (1674-1693) libello supplici ab Innocentio PP. XI exoravit, ut festum Josaphat transferretur in diem 26 (= 16 v.s.) Septembris². Insimul Nuntium Apostolicum Var-

¹ Iam in processu Beatificationis a. 1628 ep. Raphaël Korsak attestat, quod Basiliani aniversarium mortis (Josaphat) diem « summa pro modulo suo colunt devotione » (A. WELYKYJ, OSBM, *S. Josaphat Hieromartyr*, I, Roma 1952, 162).

² A. THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, III, R. 1863, 672 et A. WELYKYJ, *Epistolae Metropolitanarum Kiov. Cath.*, III (1674-1713), R. 1958, 49. - Cf. J. PELESCH, *Geschichte der Union*, II (Wien 1880), 277; A. GUÉPIN, *St. Josaphat*, II, Paris 1898, 433.

saviensem Franciscum Martellium, per quem petitionem hanc Sanctissimo porrexit, sequentibus supplicavit verbis: « si degni pregar Sua Sanctità per la translazione della Festa del B. Martyre Giosafat, che possa cadere e celebrarsi non ai 12 de novembre, dove i giacci, pioggie impediscono far la strada ai divoti, ma a venti sei settembre, in tempo assai comodo da viaggiarsi »³. Fusi-
 us de hac quaestione et de favorabili ad illam petitionem Sedis Apostolicae rescripto die 2 Septembris 1679 dato, refert ipse Metropolitita in suo libro « *Colloquium Lubelskie* » anno sequenti, 1680 edito.

« Zasłużysz sobie ten Święty Antecessor moy, Korony Polskiej, W. X. Lit. y Cały Rusi Tutelaris, na Koronę wprzody Niebieską, a potom z deklaracyey niepochybney, żadnemu błędowi niepodległej, Laureolą Beatificationis, oraculo Najswiętszego Urbana VIII wieńcowany na ziemi Anno salutis 1642 y dzień cultus iego natalis 12 Nouembris (kiedy, iako sponsus sanguinum speciosus, odrodził się we krwi swoyey niebu) od Stolicy S.znaczony y dotąd cultu duliae za odwagę Męczeńską gromadnemi kolany, gentium et populorum, adorowany, Iego exuuiae święte, dotychczas, całością et compage naturali membrorum illesae od P. Boga ozdobione, quiescunt w katedrze Archiepiskopskiej Połockiej, w znamienitey y bogatey srebrney trunnie, pamiętce wiekami niezglądzoney, z dobroczynności sławney S. Pamięci Kazimierza Lwa Sapiehy Podkanclerzego Wielkiego X. Litewskiego.

Więc że fluxus et refluxus concurrentow, na Święto iego do Połocka, pro 12. 9-br. Sacri natalis coelo, musiał się co rok przykrą bezdrożą tamtym krajom przyzwoitą tamować, y sama Dzwina gęstemi y nietrwałemi lodami, od wczesney do Świętego arcebat przeprawy; supplikowałem Najswiętszemu Oycowi, y Panu Naszemu Miłościwemu, Innocentemu XI, aby miłościwie z władzy swey naywyższej raczył przenieść to Święto ex 12-a Nov. na inny czas wygodniejszy, accedentibus do ciała iego cudownego. Na tę supplikacją moję annuit Sanctissimus, ac post remissum memoriale ad Sacram Rituum Congregationem, wyświadczona łaska całemu

³ WELYKYJ, o.c. 48.

Krolestwu Polskiemu, aby w przyszłe potomne czasy to Święto Błogosł. IOSAPHATA odprawowane y święcone było dnia dwudziestego szóstego Miesiąca Septembra. Tę Concesią dobrotliwą cultum Męczennika Świętego numerosiori numero (co Rok da Bóg confluentium) promowuiącą, donosząc ad notitiam y wpewniając o tey Translatiey Święta Męczennika Chrystusowego, wyrażam ią, iako się w sobie ma »⁴.

« Sac. Rituum Congr. ad preces R.mi Archiepiscopi Polociae, Metropolitanani totius Russiae, et P. Generalis Monachorum Ord. S. Basilii Magni, benigne concessit, ut festum B. Martyris Iosaphat Archiep. Polocen praedicti Ordinis quod hactenus celebratum est die 12 Novembris, ut per Indultum Apostolicum sub datum die 16 Maii 1643, in posterum, justis de causis, transferri, celebrari possit et valeat in Regno Poloniae tantum die 26 septembris cuiuslibet anni. Hac die 2 septembris 1679. Caesar Card. Fachenettus. — Bernardinus Casalius, Sac. Rituum Congr. Secr. »⁵.

In hisce allatis documentis indicatur solum et urgetur causa principalis transferendi festum S. Josaphat, ut nimirum propter rigidum clima invernale mensis novembris anticipetur in tempus magis prosperum septembrinum, sed nequaquam adumbratur ratio translationis praecise in diem 26 Septembris. Fornan in hanc decisionem Metropolitanae et, ut in rescripto legimus, Ordinis Basiliani influxum habuit viva adhuc memoria sollemnis translationis corporis S. Josaphati a. 1667 post longos annos divagationis in diversis regionibus Poloniae et Prussiae, tempore turbulento belli polono-moscovitici 1654-67, quando diebus 25.IX. usque 12.X. triumphalis eius festivitas in capitali urbe Vilna, tempore Capituli Generalis Ordinis Basiliani, locum habuit et Cyprianus, tunc temporis auditor metr. Gabrielis Kolenda, repetitis panegyricis ingres-

⁴ *Colloquium Lubelskie między zgodą y niezgodą*, Leopoli, 1680, p. 53/4. Gratias agimus R. P. Josaphato Romanyk, OSBM, qui nobis libenter hunc textum transcripsit ex originali Nat. B-cae Varsaviensis.

⁵ Reimprimunt hoc indultum *Bullae et Brevia Summorum Pontificum*, S. Congregationum Decreta necnon Sereniss. Poloniae Regum Diplomata Congregationem Ruthenorum OSBM concernentia, Poczajovia 1767, 54.

sum et egressum Polociam versus s. reliquiarium celebravit⁶. Patet solum ex rescripto S. Congregationis Rituum, quod huic metropolitanae petitioni adhaesit quoque Ordo Basilianus in persona sui Protoarchimandritae P. Pachomii Ohilewycz. Quamquam de hac re nihil in Capitulis illius periodi statutum invenimus, saltem scimus, Basilianos Vlnenses prompte Capitulum latinae ecclesiae cathedralis rogasse, ut festum S. Josaphati ex 12 Nov. in 26 Sept. transferret, quod revera die 5 Jan. 1680 Capitulares in effectum deducere annuerunt⁷. Etsi ex Indulto Apostolico insimul elucet, hanc translationem festi nostri Sancti fuisse facultativam, Metropolita in sua suprallata introductoria nota prorsus mutavit verba illius originalia: « celebrari possit » in « debeat (święcone bylo) » et in Missali a. 1692 edito definitive festum B. Josaphati sub die 16.IX.v.st., quod tunc correspondebat diei 26.IX.n.st., collocavit⁸ atque in elencho festorum metropoliae Kioviensis catholicae in initio libri notavit⁹. De hac translatione festi S. Josaphati accepit quoque anno 1693 ex Lithuania informationem celebrer Bollandista Daniel Papebrochius (Papebroeck), quae cum immutata die festiva nostri Sancti 26.IX. transiit postea in 7-um volumen Actorum Sanctorum, 25-28 Septembris, quod a. 1760 prodiit¹⁰, quando iam 16.IX.v.s. diem 27.IX. efficiebat ob solitam correctionem Calendarii. Quinimo Synodus quoque dioecesis Peremysliensis, nuperrime ab episcopo Innocentio Wynnyćkyj (Winnicki) Sedi

⁶ GUÉPIN, II, 420-2; G. HOFMANN, S.J., *Der Hl. Josaphat: Orient. Christ.* III/2 (1925), 230-1. Cf. articulum ep. J. BOCIAN in hoc tomo *An. OSBM*.

⁷ J. KURCZEWSKI, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, III (Wilno 1916), 241. Eodem die festum S. Josaphat celebrandum statuit latina dioecesis Cracoviensis iussu ep. Joannis Małachowski, 31.I.1686 (cf. *An. OSBM*, I, 609-10) et Peremysliensis (cf. GUÉPIN, II, 433).

⁸ *Leitourgicon*, f. 136, cum contakio « Sanguinis Tui » (in duplici redactione), quod in pluribus posterioribus editionibus s. XVIII adhuc prostat.

⁹ Cf. Litterae metr. Żochowskyj ad J. Pastricium 22.VIII. 1691 (WELYKYJ, o.c. 139) et J. PRASZKO, *De Ecclesia Ruthena Cath.* 1655-65, R. 1944, 279.

¹⁰ Paris 1760, 189.

Apostolicae unitae, in suis statutis 27 Apr. eiusdem anni 1693 praecipit omnibus sacerdotibus et religiosis, ut festum Beati Josaphat 16.IX.v.s. probe celebrent¹¹. Postquam successive ad Unionem cum S. Ecclesia Romana accesserunt etiam aliae hucusque disunitae dioeceses Leopolitana (1700) et Luceoriensis (1702), Ecclesia ucraino-bielorussa in celebri Zamostiana Synodo festum B. Josaphati die 16.IX.v.s. (27.IX) pro Metropolia Kioviensi catholica confirmavit¹². In hunc finem prima vice editum est officium proprium in honorem S. Apostoli Unionis in « *Mynija Ročnaja* » celebris typographiae PP. Basilianorum Počaioviensium a. 1737 (in appendice, f. 391r-98r)¹³ et statim anno 1738 in separata editione eius una cum officiis SS. Corporis Domini necnon B. M. Virginis Dolorosae (« *Voslidovania prazdnykom* ») in officina PP. Basilianorum Uniovensium¹⁴ facta¹⁵.

Sed interdum tentamina facta sunt ipsum festum in dominicam diem transferendi, ut populo glebae adscripto et laboribus onusto facultas daretur id pro ope observare. Et quidem iam in Capitulo Ordinis Basiliani a. 1703 delegati monasteriorum dioecesis Peremysliensis, quae nuperrime unionem recepit, petitionem submiserunt, ut episcopo eorum (Georgio Wynnyckyj) liceret fe-

¹¹ Ep. H. LAKOTA, *Try synody peremyski i eparch. postanowy wawuśki v 17-19 st.*, Peremysl 1929, 21. - De praecedentibus conaminibus inserendi hoc festum in punctis unionis huius dioecesis multum disceptabatur in Congregatione P. F. Cf. A. WELYKYJ, *Congregationes Particulares S. Congr. Pr. F. Ecclesiam Cath. Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, I (1622-1728), R. 1954, 103; eiusdem, *Acta S. Congr. P. F. Ecclesiam Cath. Ucr. et Biel. spectantia*, II, R. 1954, 103; eiusdem, *Litterae S. Congr. P. F...*, II, R. 1955, 184.

¹² *Synodus Provincialis Ruthenorum habita Zamosciae a. 1720*, Roma 1883, Titulus XVI, p. 121.

¹³ Cf. I. TYLAŦSKYJ, SDB, *Monastero di Počaiu - La sua tipografia e le sue edizioni: An. OSBM*, X, 1-2, 264-5.

¹⁴ I. SWIENCICKYJ, *Kataloh knih cerkovno-slaw. pečaty Cerk. Muzeja vo Lvovi*, Žovkva 1908, n. 297.

¹⁵ Attamen adhuc hoc tempore Missale manuscriptum monasterii Suprasliensis, ante primum bellum in B-ca Publ. Vilnensi asservatum, memoriam S. Josaphati sub die eius martyrii 2.XI, v.s. collocavit (F. DOBRJANSKIJ, *Opisanie rukopisej VPB-ki*, V. 1882, 307, sub N. 199/255).

stum B. Josaphat in diem dominicam pro emolumento populi transferre, salva obligatione ipsa die 16 Sept. « officia canonica » absolvendi ¹⁶. Cum vero Capitula Basilianorum reputarentur quasi synodus totius Ecclesiae Unitae, in quibus praesidebat ipse metropolitana et partes habebant episcopi, haec propositio eiusque approbatio magnum valorem habet in historia festi nostri Sancti. Et sane statim post Synodum Zamostianam, inter quaestiones post-synodales ad decisionem S. Sedis submissas exstat petitio: « Festum Beati Iosaphat ut celebrari possit in oppidis minoribus et pagis die dominica semper post diem vigesimam sextam mensis Septembris proxima, eo quod aliis diebus servilibus fideles Christi distrahuntur operibus, enixe Roxolani Episcopi expetunt indulgeri » ^{16a}. Quam propositionem, iam sine ulla restrictione ad oppida minora pagosve, inter quaestiones in congregatione particulari Cardinalium de Prop. F. 19.IV.1728 disputatas, insertam habemus ad punctum XI-um: « An annuendum sit votis petentium permitti translationem B. Mart. Josaphat ad diem Dominicam post 20-um mensis Septembris ». Cui ulterius addita est eloquentissima explicatio: « Nel numero delle feste immobili della Chiesa Rutena si pone dal Sinodo di Zamoscia al T. (itolo) 16 (De Jejuniis et festis) quella del B. Giosafat Arciv. di Polosco sotto li 16 di Settembre. E perchè il più delle volte è feriale, ed il popolo che vive del proprio travaglio, o che è in obbligo di obbedire al suo padrone latino, a cui è soggetto come un suddito, non può distintamente celebrarlo, ne andare alla Chiesa, ove si fa l'offizio, perciò si domanda dal Clero Ruteno in questo dubbio la facultà di potersi trasferire alla prima Domenica dopo il dì 20 di Settembre. E Monsignor Nunzio con riflesso, che simile traslatione risulterebbe in maggiore gloria del predetto Beato, stimò che potrebbe permetersi a fine di coltivare la devozione di questi Ruteni ». Decisum fuit: « Consulendum SS.mo pro gratia, favore quarumcumque Dioecesum Ruthenorum » ¹⁷. Attamen non liquet, qua de causa haec resolutio non est ad effectum adducta, nam unus solum

¹⁶ *Archeogr. Sbornik*, XII (Vilno, 1900), 154.

^{16a} WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiov. Cath.*, IV (1714-1762), R. 1959, 89.

¹⁷ WELYKYJ, *Congregationes Part.*, I, 253.

Consultor P. Zaverroni suggerebat hanc quaestionem simpliciter arbitrio episcoporum relinquere. Etenim post 20 annos videmus eandem propositionem, et quidem iisdem verbis conceptam, denuo remissam a. 1749 a Congregatione tramite Nuntiaturae Apostolicae ad metr. Florianum Hrebnyekyj pro opinione. Qui pariter rescripsit nomine totius hierarchiae: « Justissimas hoc in puncto renovat Unita Russia preces, ex ratione quod diebus feriatis in oppidis minoribus et pagis vulgus opere servili distractus devotioni non assisteret »¹⁸. Revera propositio ipsa non definit clare, secundum quale calendarium, iulianum aut gregorianum, dominica post 20.IX. computanda sit. Unice ex eo, quod in addita nota italica festum S. Josaphati 16.IX.v.s. significatur, dominica post 20.IX. referenda non est eo ipso ad dies 21-27.IX.v.s. (= 2-8.X.), sed sicut originalis textus postsynodalis petitionis potius suggerit indicat dies 27.IX-3.X.n.s. (= 16-22.IX.v.s.)...

Forsan ad evitandas istas intricatas combinationes videmus adhuc tertia vice et quidem modo omnino simpliciore propositam hanc translationem festi nostri Sancti in dominicam ad solutionem Synodi generalis metropoliae Kioviensis indictae a. 1765: « Festum B. Mart. Josaphati ut causa maioris sollemnitatis in Dominicam decimam sextam Septembris (videlicet: v.s. — M.W.) diem subsequentem transferri posset, recurrat supplex S. Synodus »¹⁹. Sed neque Synodus illa locum habuit propter difficultates politicas istius temporis neque ulterior miserrima sors Unionis post divisionem metropoliae Kioviensis inter Russiam et Austriam (1772-

¹⁸ IDEM, *Congregationes Part.*, II (1729-1862), R. 1957, 156.

¹⁹ ST. WIWCARUK, *De Synodo Provinciali Berestensi a. 1765 non celebrata*, R. 1963, cf. 102. Suo marte id iam pridem Theodosius Rudnyckyj, ep. Luceoriensis (1731-50) statuit pro sua dioecesi, teste archiepiscopo Polocensi Heraclio Lisowskyj (1784-1809). Cf. M. SOLOWIJ, OSBM, *De reformatione liturgica H. Lisovskyj*, Romae 1950, 63. Econtra latini, qui saeculo XVII-o festum S. Josaphati die 26.IX. celebrare incoeperant, eandem diem immutatam continuo observabant, prout inferre licet ex more Vilnae vigente adhuc a. 1777-o, de quo cf. O. V. SCERBYCKIJ, *Vilenskiĭ Sviato-Troickij monastyr*, V. 1885, 76-77.

1795) meliori solutioni huius quaestionis unquam occasionem dedit.

Quinimo in parte bielorrussica metropoliae Kioviensis, imperio Catharinae II subdita, neonominatus archiepiscopus Polocensis Heraclius Lisowskyj in suo tentamine salvandi Unionem usque eo processit, ut festum S. Josaphat abolendum una cum festivitate Corporis Domini censuerit, idque suo Metropolitanato Jasoni Smogozewskyj atque S. Sedi suggerere coepisset. Longum esset hanc quaestionem ex documentis variis enarrare, quomodo S. Sedes isti strategemati sese a limite opposuerit, dum in aliis propositionibus attentionem ei praebuerit ²⁰. Ex parte sua Capitulum Generale Ordinis Basiliani Zydyčynense 1788 a. istam propositionem archiep. Heraclii contumeliam S. Unionis nominavit et de ea disceptare nullo modo voluit ²¹.

Attamen magis ac magis irruentibus oppressionibus S. Unionis usque ad totalem eius abolitionem in terris Bielorrussiae necnon Ucrainae centralis in ditone russorum imperatorum a. 1839, etiam festum S. Josaphat lugubrem iacturam est passum, excepta unica dioecesi Cholmensi, in qua simul cum reliquiis catholicismi ritus orientalis conservabatur annalis cultus Apostoli Unionis una cum sollemnibus peregrinationibus ad eius sacra lipsana quotannis, diebus 26.IX.-14.XI. in monasterio basiliano in Bila (Biala) Podlaska usque ad huius suppressionem 1864 a. et sacrilegam inhumationem sacri corporis nostri Sancti in subterraneo sacristiae supradictae ecclesiae 1873 a. ²².

In unica etiam residua regione antiquae Metropoliae Kioviensis unitae, videlicet in Galicia, a. 1772 dominationi Austriae subdita, pro dolor festum S. Josaphati cito sublatum videmus, ita ut solum secundum traditionem ex Synodo Zamosciana receptam in missalibus et aliis libris liturgicis necnon agendis ecclesiasticis in

²⁰ SOLOWIJ, 60 ss. et 117 ss.

²¹ L. SULŻYNSKYJ, OSBM, *Kratkija izvestija o položenii bazilijankago Ordena 1772-1811 g.*, ed. v. PETROV in: *Trudy Kiev. Duch. Akad.*, 1868, III, 157.

²² GUÉPIN, S. *Josaphat*, II, 487. Cf. ep. J. BOCIAN in « *Nywa* » 1923, 126.

decursu saeculi XIX sub die 16.IX.v.s., sine ulla speciali nota, so-
leret adnotari²³. In initio adhuc Praesules utriusque diocesis scep-
tro Habsburgorum adnexae, Leopolitanae et Peremysliensis, viden-
tur resistere pressionibus Aulae Vindobonensis, reductionem festo-
rum, in suis ditionibus iam a. 1753 inceptam, etiam ad festum
S. Josaphati applicandi²⁴. Ita episcopus Leopolitanus Petrus Bi-
lanskyj in prima congregatione decanorum 4.V.1783 prohibuit
« festa non synodalia » populo ex ambone proclamare, sine ulla
autem specificata eorum indicatione²⁵. Magis explicitus apparet
episcopus Peremysliensis Maximilianus Rylo, qui in suis litteris
pastoralibus 11 Martii 1784 ad festa anni « solemniori ritu cele-
branda » etiam diem 16 Septembris Josaphato Martyri « Patroni
Russiae » dicatum adnumerat, dum e.g. festivitates primae clas-
sis Transfigurationis Domini (6.VIII.v.s.) et Exaltationis S. Crucis
(14.IX.v.s.) in sequentem dominicam transferre iubet²⁶. Attamen
cum sequentibus annis 1788 et 1792 Consistorium Leopopolitanum
pressionibus Aulae Vindobonensis et Gubernii Galiciani cedens
tandem multa festa minora in dies dominicas transtulit, non appa-
rebat amplius sollicitum de retinenda memoria S. Josaphati, sal-
tem in huiusmodi categoria²⁷. Hoc confirmant posteriores Consi-
storii Leopolitani « currendae » ex a. 1813 et 1816, quae elen-
chum festorum synodaliū et in dominicam transferrendorum,
prout ad nostros usque dies in metropoli Halicensi observabantur,

²³ Cf. elenchum huiusmodi librorum liturgicorum apud I. MARTINOV, S. J., *Annus Ecclesiasticus Graeco-Slavicus*, Brux. 1863, 268.

²⁴ Accuratam historiam reductionum festorum praesertim in dioece-
sibus latinis Galiciae sub dominio austriaco dat W. CHOTKOWSKI, *Historja polityczna Kościoła katolickiego w Galicyi za rządów M. Teresy*, I, Kraków 1909, 103 ss., 254 ss.

²⁵ J. ZASTYREĆ, *Mandaty ep. P. Bilansko: Bohosl. Vistnyk*, III, (Leopol. 1902), 3, 253.

²⁶ ARCH. S. CONGR. PROP. F., *Congregazioni Generali*, v. 876, f. 363 r. Cf. J. CHOMA, *Maximilianus Rylo, Ep. Chelmensis et Peremysliensis: An. OSBM*, VII, 466.

²⁷ M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leop. 1862, 613. Cf. J. PELEŠ, *Pastyrskoje Bohosloviје*, Vindob. 1885, ed. 2, 316-7, et: *Gesichte der Union*, II, 742.

exhibent, at de S. Josaphato ne verbum quidem faciunt²⁸. Revera in libris et agendis liturgicis saeculi praeteriti dies Apostoli Unionis anniversarius sub 16 Septembris prosequatur uti festivus (« prazdujem ») adnotari; tamen metr. Silvester Sembratowyc̄ (1885-98), quando ad tutandam conscientiam libellum supplicem ad S. Sedem misit, ut parochi liberi sint ab applicatione missae pro populo in festis in dominicam ante saeculum translatis, diem S. Josaphati non enumerat²⁹, ita ut inferre liceat, quod revera in eorum supra memorata serie omnino non computaretur. Etiam postquam Pius IX in Bulla canonizationis S. Josaphati « *Splendissimum Orientalis Ecclesiae* » 6.VII.1867 die 12 Novembris anniversariam eius memoriam in Martyrologio Romano recolendam mandavit³⁰, in nostris dioecesibus nihil innovatum invenimus usque ad Synodum Leopoltanam a. 1891³¹. Primus, qui festum canonizati nostri Sancti ex omnimoda oblivione renovandum proclamavit, fuit eximius historicus Unionis nostrae Ecclesiae cum S. Sede Romana Julianus Peleš in suo opere a. 1877 edito « *Pastyrskoje Bohosloviye* » (Theologia Pastoralis)³², sed in « *Izbornyk* » i.e. collectione acoluthiarum anni ecclesiastici, quam simul cum futuro promotore huius Synodi Silvestro Sembratowyc̄ et Sac.

²⁸ HARASIEWICZ, 969-70. Inter festa in dominicam translata enumerat S. Iosaphatum (16.IX. v.s.) « currenda » Consistorii Peremysliensis N. 949, a. 1814 (PELEŠ, *Past. bohosl.* 315).

²⁹ ARCH. S. CONGR. OR., *Lettere*, 1886, vol. 19, f. 38 et praesertim *Indultum* Papae Leonis XIII, 26.I.1886, in: *Appendix ad Acta et Decreta Synodi Prov. Ruthenorum Galiciae habitae Leop. 1891*, Romae 1896, 290.

³⁰ A. WELYKYJ, *Documenta Pontificum R. Historiam Ucrainae illustrantia*, II (Romae 1954), 422.

³¹ Propter extremum odium in Russia contra S. Josaphatum serpens etiam hierarchia latina nihil hac in re innovavit, immo in agendis ecclesiasticis sub die 26.IX. eius memoriam reticito omnino nomine significabat. Cf. GUÉPIN, *S. Josaphat*, I (Paris, 1897²): « Un fait nous donnera l'idée de l'effrai que cause le nom de Josaphat aux schismatiques et du degré de liberté dont jouissent les catholiques en Russie. Dans le calendrier publié pour cette année 1874, avec l'approbation de l'archevêque de Mohylew pour son immense diocèse, la fête de S. Josaphat est annoncée au 26 Sept., par ces simples mots en abrégé: S. Ep. et Mart. dupl. maj. On n'a pas osé metre le nom de Josaphat » (Preface de la I-e édition, p. XX, n. 1).

³² P. 317-8.

Onuphrio Lepkyj a. 1873 et 1887 Leopoli edidit, officium S. Josaphati adhuc omisit, quamquam omnia alia, quae in dominicas uti supra enumeravimus in anni circulo transferebantur, minime neglexit.

Interim vero complures sacerdotes, qui ex dioecesi Cholmensi, saeviente cruenta S. Unionis persecutione russica, in Galiciam austriacam se receperunt, Romam libellum supplicem miserunt ad Papam Pium IX, ut S. Josaphat memoria cum proprio officio in universali Ecclesia catholica quotannis celebraretur³³. Quam supplicationem P. Semenenko, Generalis PP. Resurrectionis Moderator, porrexit iam eius successori Leoni XIII, in speciali apud hunc Pontificem audientia 6.IV.1878³⁴. Qui cum eodem animo, quo promulgavit a. 1880 universale SS. Cyrilli et Methodii, Slavorum Apostolorum, festum 5 Julii cum officio, sua ipsius arte poëtica composito, benigne hoc votum accepit. Constituta igitur ad illud intentum necnon ad condecorandum pariter universali cultu alios electos coelitos (S. Justinum Martyrem, S. Cyrillum Hierosolimitanum et Alexandrinum atque alios) specialis Commissio in sinu S. Congregationis Rituum sub moderatore ipsius Card. Dominico Bartolini, qui quondam ad canonizationem S. Josaphati strenuo adlaboraverat, tandem aliquando diem 14 Novembris annali festo nostri Sancti destinavit eique Missam et officium « sub ritu duplici minori » proposuit. Quam operam Leo XIII ratam habuit et promulgavit Litteris Apostolicis « *Nullo usquam tempore* », 8 Julii 1882³⁵, relicta insimul antiqua S. Josaphat commemoratione in

³³ GUÉPIN, II, 511-2, facit publici iuris eius salientem partem et insimul nomina duorum eximiorum Galliae cardinalium Pie atque Perraud, qui una cum hierarchia hibernica hanc causam perorarunt.

³⁴ W. KWIATKOWSKI, C. R., *Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, Albano 1942, 305; Ks. P. SEMENENKO, C. R. *Dziennik-Rzeczy polskie i słowiańskie* wybrał ks. E. ELTER, T. J. (= *Sacrum Poloniae Millennium*, II, Roma 1955, 158).

³⁵ ASS., vol. XV (Romae 1898), 55. Indicatum ibi per errorem diem XIV Decembris loco Novembris repetit R. F. ESPOSITO, SSP, *Leone XIII e l'Oriente Cristiano*, Roma 1960, 555, quamquam officia in honorem S. Josaphat composita in iisdem ASS. sub die XIV Nov. ponuntur repetitis vicibus in pp. 273 et 282.

Martyrologio Romano sub anniversaria ipsius inclyti martyrii die 12 Novembris.

Hanc praecise antiquissimam Sancti nostri annalem diem observare voluit Synodus quoque Leopolitana, dum festum eius assignavit diei 31 Octobris secundum stylum julianum, quae praeterito saeculo correspondebat 12-ae Novembris et celebrationem ipsam dominica proxima observandam instituit³⁶. Sed iam primo anno novelli saeculi die 8.VI.1900 Curia Metropolitana Leopolitana hunc nuntium ad parochos misit: « Ecclesia latina solet celebrare die 5 Julii SS. Cyrillum et Methodium necnon 12 Nov. S. Hieromartyrem Josaphatum. Nostra igitur Synodus (Leopolitana) eis terminos « naturales » et nequaquam secundum calendarium (« kalendarnyj ») assignavit, scilicet 23.VI.v.s. SS. Cyrillo et Methodio necnon 31.X. S. Josaphato. Quoniam autem differentia inter utrumque computum in decursu saeculorum mutatur, necesse esset iam hoc anno ad observandas dies « naturales » (eorum) celebrationis, transferre S. Cyrillum Methodiumque in diem 22.VI.v.s. et S. Josaphatum in 30.X.v.s. atque consequenter eos altero numero signare in sequentibus saeculis. Quapropter Curia Metropolitana cum consensu Curiae Dioecesanæ Peremysliensis 20.II.1899 (n. 819) et Stanislao-politanae 30.V.1900 (n. 2171) decidit observare identitatem diei « secundum calendarium » et nequaquam « naturalem », eo vel magis, quod nostra Synodus etiam id insinuat. Ideo cum consensu omnium nostrarum Curiarum memoria S. Josaphati celebranda est die 12 Nov. v.s. cum vigiliis atque transferenda in dominicam, si incidet in diem feriale »³⁷.

Huiusmodi decisionem concepit eximius liturgista Isidorus Dolnyćkyj cum spe futurae compositionis calendarii iuliani et gregoriani...³⁸. Quod omnino in votis est, nam revera celebrationem

³⁶ *Acta et Decreta Synodi Prov. Ruthenorum Galiciae habitae Leopoli a. 1891*, R. 1896, 129. Attamen N. NILLES, *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis*, II (Oeniponte 1896²), 278-80 adhuc veterem diem aniversariam S. Josaphati 16.IX. indicat (cf. p. 424).

³⁷ *Lvivski Archieparchialni Vidomosty*, 1900, N. 7 (14.IV), p. 62.

³⁸ *Typik*, Leopoli 1899, 149 et 545, n. 1.

S. Hieromartyris a stabilita antiquitus die 12. Nov. n.s. nimis distulit, ita ut e.gr. incidente die 12.XI.v.s. (= 25.XI.) in feriam secundam hebdomadae, usque ad dominicam 1 Decembris n.s. prorogetur... Eo vel magis cordi est, ut omnes Ecclesiae Catholicae rituum Orientalium memoriam illius Apostoli et Protectoris S. Unionis in propria calendaria introducere dignentur, sicut in Menologia nostrae Ecclesiae inserta iam habemus nomina Sanctorum uniuscuiusque orientalis ritus modernis temporibus ad honores altarium elevatorum.

A. Fediuk, OSBM

IL POEMA « JOSAPHATIS » DI G. ISAKOWICZ, OSBM

1. - L'AMBIENTE STORICO

L'anno 1623, in cui veniva assassinato l'arcivescovo ruteno¹ di Polotzk, Giosafat Kuncewicz, OSBM, l'Unione ecclesiastica tra la sede metropolitana di Kiev e la Chiesa latina di Roma attraversava uno dei suoi periodi più difficili. Sebbene fossero trascorsi già ventisette anni dalla sua celebrazione — l'Unione fu promulgata a Brest-Litovsk il 9 ottobre 1596 — essa, lungi dall'affermarsi e dall'essere accettata da parte delle popolazioni, trovava sempre nuove e sempre più gravi difficoltà. Il malcontento della nobiltà orientale, l'inerzia del governo di Sigismondo III Vasa, re di Polonia e Lituania (1587-1632), l'azione delle confraternite laiche, i pericoli politici e militari che minacciavano il regno, e in fine la creazione d'una nuova gerarchia non cattolica avvenuta nel 1620 per opera del patriarca Teofane di Gerusalemme, fecero sì che l'Unione di Brest attraversasse momenti assai difficili: superando i termini di un'aspra polemica verbale, la lotta religiosa cominciava a sfociare in atti di violenza. L'uccisione di Giosafat Kuncewicz, avvenuta a Vitebsk, una delle sedi della sua arcidiocesi, la domenica del 12 novembre 1623, capovolse improvvisamente la situazione in favore dell'Unione. Deponendo l'intransigenza professata fino allora, la parte non cattolica s'incamminò lentamente sulla strada del compro-

¹ Col termine « ruteno » venivano designati nel sec. XVII tutti gli slavi di rito orientale, residenti nel Regno di Polonia-Lituania, e in specie gli ucraini e bielorusi.

messo e della convivenza, mentre il santo arcivescovo s'avviava verso la sua glorificazione terrena, culminata nell'atto solenne della canonizzazione il 29 giugno 1867.

Lo scopo del presente studio non è quello di descrivere le vicende dell'Unione di Brest nè quello di fare la storia della canonizzazione di S. Giosafat. Esso è ben più modesto: intendiamo inquadrare, per così dire « ideologicamente » un'opera poetica, avente per tema la vita e la morte del santo, scritta all'inizio di quello storico cammino verso la gloria degli altari, e metterne in risalto i valori apologetici a favore della Chiesa cattolica. Oggi il « *Josaphatis* » è quasi esclusivamente un'opera d'arte, una magistrale creazione poetica in cui rifulge l'ingegno del suo autore, ma al tempo in cui fu composto ebbe uno scopo e un significato molto più concreti e immediati.

Non v'è dubbio che gli avversari dell'Unione di Brest, nel progettare la morte dell'arcivescovo di Polotzk, intendessero colpire duramente l'iniziativa unionistica nel suo più valido promotore. Giosafat per la sua santità e il suo zelo aveva meritato, dagli ortodossi medesimi, il titolo di « rapinatore di anime ». Infatti colle sue grandi virtù egli riusciva a conquistare alla causa dell'Unione molte più persone di quante altri non sapessero attrarre alla propria avvalendosi dei mezzi più diversi e più ovvi. Sembra che lo stesso Rutskyj, nell'apprendere la tragica notizia della morte di Giosafat, esprimesse sulle prime, un parere identico a quello degli avversari: morto Giosafat, l'Unione non sarebbe sopravvissuta!

Per impedire che ciò avvenisse, bisognava dare alla morte di Giosafat un significato ben diverso da quello che le attribuivano gli assassini e i mandanti. Bisognava vedere in essa non una sconfitta, bensì una vittoria. Che il Rutskyj, colla sua innata perspicacia, scorgesse ben presto nella morte del suo compagno non già una sconfitta o una perdita, ma un reale vantaggio a prò dell'Unione, lo dimostra una sua lettera indirizzata a Papa Urbano VIII appena un mese dopo la tragedia di Vitebsk, il 23 dicembre 1623 e nella quale, tra l'altro, si legge: « *Doleo ex hac parte, quod a me corporaliter ablatum sit, qui mihi dextra manus erat; quod tamen per tam gloriosam mortem ablatum, gaudeo plurimum; certam quippe spem habeo potentius pro nobis operaturum in coelo, quam operari* »

potuisset in terra »². Vista in tale prospettiva, la morte di Giosafat doveva ben presto mutarsi in germe e principio di ripresa e nuova vitalità per l'Unione di Brest. Occorreva perciò creare attorno ad essa un clima atto a far maturare fiori e frutti da quelli che erano solo germogli promettenti. Il programma esplicito e concreto di Rutskyj fu dunque proprio questo: mutare un'apparente sconfitta in una palese vittoria.

In primo luogo occorre dare adeguata risonanza alla morte di Giosafat, non tanto per invocare l'intervento d'un eventuale braccio secolare a punizione dei colpevoli, quanto per attirare l'attenzione del mondo intero sulla reale situazione della chiesa ucraina, e il Rutskyj lo fece. In secondo luogo egli si adoperò seriamente a promuovere la causa di beatificazione dello scomparso arcivescovo di Polotzk. Egli era personalmente convinto, più d'ogni altro, della santità di vita dell'ucciso, col quale aveva avuto una consuetudine quasi ventennale nelle più disparate circostanze. Questa certezza gli diede la forza di agire, d'invocare, di esporre, di testimoniare presso la Sede Apostolica Romana durante quasi quattordici anni, al fine di ottenere per il suo amico il riconoscimento del culto pubblico di santo martire nella Chiesa Cattolica.

In tale clima e nel quadro di questo programma maturò e nacque il « *Josaphatis* » dello Isakowicz. La scintilla poetica si sprigionò proprio a Vilna: una località dove l'Unione di Brest ebbe le prime lotte e le prime vittorie, e dove il ricordo di Giosafat era nei cuori di molti. Inoltre a Vilna erano i mezzi acconci: vi era una fucina scolastica, l'Accademia Pontificia, diretta con mano esperta dai Padri della Compagnia di Gesù; v'erano maestri esperti e provetti e v'era il fuoco della gioventù studiosa, colla penna pronta in mano. A queste mani il Rutskyj affidò la relazione, da lui composta e inviata al Papa, sulla vita e la morte gloriosa di Giosafat. Tanto bastò al giovane studente basiliano Giosafat Isakowicz, il quale, in collaborazione con alcuni dei suoi compagni, compose un vero capolavoro in onore del suo santo confratello. Così nacque il « *Josaphatis* ».

² WELYKYJ, A. G. OSBM, *S. Josaphat-Hieromartyr. Documenta romana beatificationis et canonizationis*, Roma 1952, vol. I, pag. 7.

2. - IL JOSAPHATIS

Il titolo completo dell'opera è: « *Josaphatidos, sive de nece Josaphat Kuncewicz, Archiepiscopi Polocensis, ritus graeci, pro Unione cum S. Sede Apostolica Romana Vitepsci a schismaticis caesi - libri tres* ». L'opera fu stampata a Vilna nell'anno 1628³ e dedicata all'allora nunzio apostolico a Varsavia, arcivescovo Antonio Santacroce⁴. Nella prima pagina della prefazione dedicatoria si legge il nome dell'autore: « F. Josaphat Isakowicz, Ordinis D. Basilii Magni », ripetuto poi nella pagina sesta. La scarsità di copie, finora rinvenute, di questa *editio prima* o *princeps* del 1628, non consente troppe congetture sulla sua tiratura e diffusione. Un esemplare venne presentato a Papa Urbano VIII ed altri come voleva l'uso, furono distribuiti a molti personaggi della corte romana. L'esemplare da noi consultato nella Biblioteca Apostolica Vaticana si trova tra gli Stampati Barberini GGG, III, 25 e reca il timbro dell'anno 1637. Una seconda edizione fu stampata nel 1748 nella tipografia di Počajiv, a cura del monaco basiliano Massimiliano Narolski⁵.

Sebbene il contenuto del libro non lasci dubbi sul tempo e sull'autore, quest'ultimo costituì un problema, che divenne addirittura tradizionale per taluni storici che attribuiscono l'opera al gesuita Nicolò Kmicic; ma di ciò nel prossimo paragrafo.

Come traspare anche dal titolo, il « *Josaphatis* » non contiene

³ L'edizione del 1628 è oggigiorno una rarità bibliografica; l'edizione più adoperata è la seconda, quella di Počajiv del 1748; nell'articolo di I. TYLAWSKYJ, SDB, *il Monastero di Počajiv - La sua tipografia e le sue edizioni*, in « *Analecta OSBM* », vol. IV, pp. 320-292, Romae 1963, il « *Josaphatis* » non viene menzionato tra le edizioni della famosa tipografia basiliana.

⁴ Antonio Santacroce (1598-1641), discendente da nobile famiglia romana, fu nunzio in Polonia tra il 1627 e il 1630; creato cardinale il 19 novembre 1629, ricevette il titolo presbiterale dei SS. Nereo ed Achilleo nel 1630; morì cardinale di curia il 25 novembre 1641, « *phitisi lenta consumptus* ».

⁵ Massimiliano Narolski, basiliano, ruteno dal Palatinato di Russia, nel 1743, fu ammesso tra gli alunni del Collegio Greco in Roma, dove probabilmente conobbe il « *Josaphatis* » e il problema del suo autore.

una completa biografia poetica del santo; l'A. si limita ad alcuni dei momenti più salienti della vita terrena del grande campione della fede cattolica, omettendo tutto il resto; il poema può considerarsi, perciò, una sorta di panegirico o, se si vuole, d'apoteosi del santo martire. Le varie precisazioni sul rito, sulle cause della morte violenta, ecc., stanno a dimostrare che l'opera era destinata, nelle intenzioni dell'autore, ad un pubblico ben determinato e scelto, ma non bene al corrente dei fatti stessi: in altre parole s'intende portare a conoscenza d'un pubblico colto l'accaduto del 12 novembre 1623, in un latino smagliante per erudizione ed elaborazione di sapore medievale.

L'opera si divide in tre parti o libri, ciascuno dei quali comprende rispettivamente sedici, diciotto e venti paragrafi. Alla fine vengono aggiunte delle note esplicative che, nell'intenzione dell'autore (cf. pag. 7), costituiscono una specie di sfondo storico della narrazione concepita nello stile poetico-simbolico.

Dato il carattere dell'opera, sarebbe difficile darne un riassunto. Adopreremo perciò il testo stesso del « *Josaphatis* », vale a dire gli « argomenta » dei singoli libri, senza espungerne certe espressioni che oggi hanno un sapore scarsamente ecumenico, poichè la natura del presente studio non ci autorizza a farlo.

Dopo una descrizione generica per parti, pagine, inizi e finali di ciascun libro, daremo gli argomenti così come vengono elencati dall'autore medesimo, riportando qua e là qualche brano per esemplificare lo stile esuberante del « *Josaphatis* ».

a. - *La dedica*. - Dopo una lunga dedica di tre pagine (pp. 3-6) al nunzio Antonio Santacroce, a pag. 7 fa seguito una specie di prologo preceduto dalle parole « *Lectori benevolo* », ove leggiamo quanto segue: « *Josaphatum Cuncevium Archiepiscopum Polocensem, in ipso pro Unione et S. Romana Sede occasu exorientem, damus tibi, Lector humanissime. Ab Historiae veritate, praecipue in virtutibus omni Heroe christiano dignissima recensendis, nihil abivimus. Pauca sibi Poësis iure suo usurpavit, ne videlicet in scenam ut Histrio, sed ut rerum procreatrix ac effectrix prodiret. Ea tamen allego-riarum involucris ita textit, ut veritatem aliquantum adumbrasse, non aliam condidisse videatur. Quae omnia tibi et vitae huius Magni Martyris, et Poëtices non ignaro facile constabunt. Vale* ».

b. - *I tre libri*. - Diamo l'esordio e la conclusione dei tre libri o piuttosto canti in cui è diviso il poema :

Libro Primo : pag. 9 incipit : « Primus Hyperboreas... », pag. 26 explicit : « ...procedat in aevum ».

Libro Secondo : pag. 27 incipit : « Interea Divum... »; pag. 49 explicit : « ...emisit in oras ».

Libro Terzo : pag. 50 incipit : « Etiam tempus... »; pag. 70 explicit : « ...e postibus arma ».

c. - *Gli epigrammi*. - Prima di dare il testo integrale degli argomenti secondo l'ordine dei tre libri, sarà utile dare uno sguardo agli Epigrammi (pp. 85-95), che, almeno nell'intenzione dell'autore, sembra che inizialmente dovessero costituire un'opera a sè stante. Infatti non si potrebbero spiegare diversamente le altre due dediche indirizzate al Nunzio Apostolico, una a pag. 85 e un'altra, in versi, a pag. 86. Rileviamo che manca il numero 5, forse per uno sbaglio di computo; può anche darsi, però, che originariamente l'autore avesse contato i versi dedicatori come costituenti il numero 1, e che poi o egli stesso od altri, nell'escluderli dal computo, non si rendesse conto dell'errore. Vanno segnalati, inoltre, i numerosi errori di stampa, perfino nell'impaginazione per es. pag. 77, pag. 87, ecc. Ecco l'elenco dei titoli degli epigrammi :

Coronis sive epigrammata de singularibus quarundam virtutum exemplis Josaphat Cuncevicii.

pag. 86 : - Versi dedicatori al Nunzio Apostolico.

pag. 87 : - I. - In horto coenobii sub pomo acerrime in se flagris animadvertit.

pag. 88 : II. - Saxo nudis pedibus insistens totam noctem in oratione traducit.

pag. 89 : III. - Aliud de eodem argumento.

pag. 90 : IV. - Biennio, nihil, praeter frigidam bibit, magnam cum pristinae valetudinis imminutione. — Ad poculum aquae. — Inscriptio calicis quo aquam bibebat (quest'ultimo titolo costituiva, forse, il n. V).

pag. 91 : VI. - Suspirium Ecclesiae Orientalis de schismate exostulantis crebro a Josaphat frequentatum.

Videamus an floruerint mala punica.

Quid pateris me sponse malis ditescere malis

Non malus est hortus, cur mala malus erit?
 Sum tuus hortus ego sum nec mala, candide, malus,
 Quaeque tibi vulnus deliciasque fero.
 Punica mala dabit dulcissima malus amoris,
 In vilem villam si pie sponse venis,
 Punica mala magis si malis Christe referre,
 Punica mala dabo, punica pelle mala.

pag. 92 : VII. - De assiduis afflictationibus, quibus rebellantes animi permotiones rationis imperio subiiciebat.

pag. 93 : VIII. - De cubiculo, in quo matutinis peractis precibus, caelitus circumfusus luce, orationi ultimum vacabat.

pag. 94 : IX. - Schismaticus quidam duplici globo ex fistula aerea maiore caput Josaphat demortui traiecit.

pag. 95 : X. - De pariete cubiculi, quem convulneratus immatissime sanguine ac cerebro aspersit.

d. - *Gli argomenti del libro*

Ritornando alle pagine precedenti (71-83), riportiamo il testo integrale degli argomenti, nei quali è sintetizzato l'intero contenuto del « *Josaphatis* ». Non è facile individuare tutte le fonti letterarie sfruttate dall'A.; è evidente, invece, il frequente uso che viene fatto della relazione del Rutzkyj sulla vita e morte di Giosafat.

I. - « *Argumentum libri primi* » (pp. 71-74) riguardante le pp. 9-26 del testo :

1.-2. *Propositio operis cum invocatione* (viene invocato papa Urbano VIII).

3. *Vittebscum, civitas Russiae, in finibus Moscoviae*: cuius cives a prima ad Christum conversione, graecis initiati mysteriis, eorundem distracti schismate ab Ecclesiae communione discessere.

4. *D. Basilii Ordo Ecclesiae utilissimus*. Ab huius sanctissima disciplina Josaphat Cuncevicium Deus Opt. Max. suis aspirationibus ad incredibilem inflammat zelum. Ubi fingitur visio quaedam allegorica, futurae caedis complexa eventum: nimirum Hesperum Unionis offusum caligine schismaticorum magis enitescere.

5. *Ingressus Archiepiscopi Vittebscum, quo tempore prima sementis coniurationis iacta ex falso de Archiepiscopo rumore*.

6. *In civitatis ipso ingressu Angelorum Vittebsci tutelarium opem implorat*.

7. Templum Episcopale reperit per impietatem schismaticorum ita obsoletum, ut non iam domicilium, sed emortuae religionis sepulchrum diceris. Vestem nimirum Josephi pius Jacob cruentam videbat. Josephum non videbat.

8. Schismatis descriptio. Tumultus per causam motarum imaginum et templi lustrati. In relat. ad Urb. VIII.

9. Hac fictione ostenduntur per advenas graecos, ad speciem monachos, seditionum procellae saepius excitatae. Datur huic monstro oratio, in qua quotidianae schismaticorum pleneque maledicentiae in s. Romanam Apostolicam Ecclesiam voces exprimuntur. Moschus Patriarcha ad fines Russiae adiens, alios suae sacrilegae rebellionis socios Episcopos et Presbyteros Rossis in locum catholicorum substituit; et totam permiscet tumultibus provinciam.

10. Angelus Archiepiscopi tutelarum dum adhuc martyrii tempus non esse, caelo nuntiat, tumultus in Archiepiscopum reperit commotos, eiusque iniuriae poenas decernit sumere.

11. Oratio Josaphat deprecantis pro infensissimis adversariis.

12. Josaphat prope angelico decorus aspectu in tumultuantem dat sese concionem, gravissimis verbis omnem seditionis flammam extinguit. In relat. ad Urb. VIII.

13. Cacodaemon languentem aegre ferens seditionem, magno fragore edito avolat: Archiepiscopus Polociam redit, eius descriptio.

14. Templum cathedrale graecorum Polociae D. Sophiae, hoc est Verbo Dei, sapientiae Patris, a Borisso Duce Polocen. positum, per iniuriam schismaticorum labefactatum, Josaphat restaurat.

15. Pulcherrimis picturis exornatur Ecclesia, ubi inter caeteras effigies dum s. Stephani Protomartyris contemplatur Archiepiscopus imaginem similis per saxa necis desiderium concipit.

16. Affirmatam Martyris divinitus spem gaudet, tumultumque sibi excitari, in quo condatur, imperat.

II. - « *Argumentum libri secundi* » (pp. 74-79), riguardante le pp. 27-49 del testo :

1. Deus Opt. Max. Rossiam contemplatus, coram D. Praxede Virgine, Principe olim Rossiae, de schismaticorum nefariis facinoribus conqueritur. Qui cum publico suae superstitionis arcerentur exercicio, occultis itineribus ad privatas confluebant aedes. Atqui quidam e plebe nullis initiati sacris, officio presbyteri perfungi,

Divinis Mysteriis per summum sacrilegium operari, matrimonia conferre et absolvere, non exhorruere.

2. Praxedis Beata placat Numen magnique Josaphat interponit merita.

3. e 4. Angelus custos Archiepiscopi, caelum subit cum phiala plena lachrymarum, quas Josaphat in oratione profundeabat. Et cum libello in quo ejus totam pene vitam, moresque religiosissimos descripsit.

5. Deus promeritis Josaphat placatus Russiae ignoscit, martyrem fore in numerumque referendum sanctorum, praedicat post gravissimas de vita et nece quaestiones institutas, per Illustrissimum et Reverendissimum Eustachium Wollowicz Episcopum Vilnensem : cuius personam gessit Perillust. ac Reverend. D. Georgius Tyskiewicz Episc. Methon. et Suffr. Vilnen : per Illustrissimum et Reverendissimum Josephum Velaminum Rutsky Archiepiscop. Metropolitanum Kyiovensensem, pro quo Reverendissimus Raphael Korsak Episcop. Halicen. adfuit; et per Reverendissimum Antonium Sielawa, Archiepiscopum Polocensem.

6. Prodigia inquisitionis tempore. Super Illustrissimos et Reverendissimos Inquisitores in summo templo disputantes, lux ingens apparuit Polociae. Vitebsci vero in fastigio templi graeci stella cum sole cruento. Ibidem cives poenitentiam sceleris publice agunt cumque indigetem patronum appellant arida manus cuiusdam nobilis ad sepulchrum martyris pristino vigori restituta est.

7. Recepta beato viro consuetudo ad mensam sacros libros audiendi, praesertim annales ecclesiasticos, exprimitur. SS. Methodius et Cyrillus, Apostoli slavorum, et Russiae.

8. Sub primam noctem quotidie se gravissime ultro flagris accipiebat.

9. Inter verbera lux in ejus cubiculo ab aliis observata. Dubio procul ex angelorum praesentia.

10. Saepius in altissimos raptus divinosque in oratione mentis excessus avocabatur. Hac occasione afferuntur a Poësi caetera.

11. Arx caelestis in qua Archiepiscopi Metropolitani Kyjovienses catholici aeterna beatitudine fruuntur.

12. A D. Basilio edocetur quinam sint illi Pontifices? Cur aliae vacuae sedes? Nimirum quae schismaticos olim tenere.

13. Prima conversio Rossiae Rurico, Sinevo, et Tremorio principibus, sed incostans, quod per schismaticos graecos affecta esset. Primus tamen episcopus anonymus, sub Volodimiro Principe, creditur catholicus fuisse. A quo fulminator Jupiter Rossorum, sive Piorum submersus est.

14. Fasti Pontificum Kyjoviensium catholicorum: Theopompo dubiae fidei graeco successit Hilarion rossus, qui a Patriarcha schismatico inaugurari noluit, authore Jaroslao principe Rossiae. Ephraem graecus anno Christi 1092, qui S. Nicolai translationem cum latinis celebrari iussit. Clemens 1146. Joannes 1170. Cyrillus 1250. Maximus anno 1283. Petrus rossus 1304, celebris editis concionibus. Alexius rossus 1367. Hic Borisi et Glebi principum Rossiae martyrum festos dies esse iussit. Gregorius Cimowlak bulgarus, legatus ad Summum Pontificem a Vittoldo Lithuaniae duce pro Unione innovanda.

15. Isidorus bulgarus, qui dum in Moschovia catholicam promovet animorum conversionem, a flammis pyraeque sibi structa Kyoviam profugit. Deinde Romae deposita Archiepiscopi Metropolitanus Kyoviensis mitra, Constantinopolim ad eandem unionem propagandam sese contulit. Successorem habuit Gregorium, anno 1442 a Pio II. P.M. consecratum. Misael sedit anno 1474, Jonas Hlezna 1482. Macarius, archimandrita Vilmensis, dum ad archiepiscopatum proficiscitur, a scythis pro religione caesus occubuit. Joseph Soltan anno 1497. Latinus propter consensionem cum sancta Romana Apostolica Sede a Rossis appellatur. Hypatius Pociej, magnae vir sanctitatis, duobus digitis amputatis, letalem in cervice plagam a sicario quodam Vilnae schismaticorum opera ad eundem occidendum immisso accepit.

16. Martyrum pro s. Unione caesorum in coelo domicilium.

17. Eorundem immortalis gloria et nomina ac princeps e recentioribus Antonius Hrecovicus Ordinis S. Basilii Magni, submersus a schismaticis Kyoviae. Matthaeus, presbyter Sarogrodensis, securi eandem ob causam percussus. Neophytus item Thessalonicensis, post absolutum Romae studiorum cursum, dum patriam repetit, in itinere cum socio interfectus a schismaticis.

18. Duae portae divinarum revelationum.

III. - « *Argumentum libri tertii* » (pp. 79-83), riguardante le pp. 50-70 del testo :

1. *Vigilantia et animi promptitudo Archiepiscopi in religionis officiis.*

2. *Vestitus episcopalis graecus in matutinis precibus : pallium nimirum in quo sex fluvii niveo, purpureoque filo detexti, in margine vero quatuor colorum species, quatuor Evangelii scriptores, aut mundi partes significantes. His indutus Evangelium canit.*

3. *Rumor de vittebscanorum a religionis unione defectu, quod etiam divinitus cognoscit ipse in oratione Josaphat.*

4. *Angelus sacros apparatus ad divinas peragendas libationes instruere fingitur, dum Archiepiscopus pro more suo perpetuo, funiculis aeneis ante Liturgiam se adstringit.*

5. e 6. *Locus fictus propter Cyoviam, quo schismatici cacodaemones contra Unionem acturi conveniunt. Fulminator vetus Jupiter, eas optavit sedes. Epistolae variis ex locis schismaticorum, statam caedem Josaphat molientium, ibidem asservatae.*

7. *Effuso a templo a re divina populo Vittebsci cacodaemon in habitu graeci monachi occurrit, et epistolas magistratui caeterisque illius urbis civibus distribuit. Talium etenim hominum opera omnes in Rossia natae adultaeque seditiones.*

8. *Oratio impostoris, schismaticorum quotidianas in catholicos rossos exprimens voces. Wolodimirus Sventoslai principis Rossiae filius, ad quem mahometani, aegyptii, arabes, latini legatos mittebant, ut ad eorum accederet religiones. Ille tamen omnibus aliis missis, in graecorum se dedit caeremonias. Stryicovius, l. 4., c. 3.*

9. *Archiepiscopus Vittebscum supremum iter, famulis omnia sinistra ominantibus, animose decernit.*

10. *Pro Polocia et Sanctae Romanae Sedis exaltatione, tum pro iis, quorum auspiciis et ope, Archiepiscopatum contra vim schismaticorum accepit, maiore vero modo pro Illustrissimo Ianuszio Skumin Tyszkiewicz Palatino Trocen, etc. Deum deprecatur.*

11. *A Furiis Avernibus rursus incendium seditio- num excitatur.*

12. *Animositas magnanimi viri in adverso fortunae statu luculenta oratione patefacta.*

13. In oratione pridie caedis totam noctem exigit. Horror quidam in urbe, grassantium cacodaemonum.

14. Depingitur hic quidam a schismaticis immissus presbyter feccialis cruentae caedis, qui iactis in Archiepiscopum convitiis, exordium faceret diu meditatae caedis.

15. Famuli maledicum arripiunt presbyterum catenisque onerant. Qua re pervagata, summus exoritur tumultus.

16. Historia refert ejus diei ortum Aurorae atque solis maestissimum visum, quo aulam invaserunt omnia caede et ferro miscentes.

17. Audita famulorum caede, magnanimus martyr, e conclavi, in quo totam oraverat noctem, prodit, aspectuque suo adstantibus arma e manibus, furorem ex animis excutit. Interim immaniores aliis duo sicarii, qui Josaphat loquentem non audierant, irruunt in atrium, et alter Archiepiscopum stantem sude, alter securi iam proiectum humi, ferit. In relatione ad Urbanum VIII.

18. Famulos persequuntur. Seminecem Archiepiscopum, signis extremi adhuc spiritus, dum se signo divinae munit crucis observatis, incensis rursus animis in aream extrahunt, extremasque afferunt manus. Plebs sexusque et aetas omnis in cadaver saevit publice tandem raptatum de monte, in praeterfluentem Dvinam Rubonem sive Dunam demergunt. Ibid.

19. Scriptor vitae aliique superstites, supra caesi corpus diu quandam teterrimam pependisse nubem testantur, e cuius medio lux quasi columna emicaret. Ultorum Spirituum hic castra Poesis statuit.

20. Gloriosus triumphantis animi a caede in caelum ingressus, etc. AD.M.D.O.M.G.

3. - L'AUTORE DEL « JOSAPHATIS »

Nella prima edizione del « *Josaphatis* » (1628), di cui abbiamo dato il sommario, il nome dell'autore viene indicato due volte, ed è Giosafat Isakowicz, dell'Ordine di S. Basilio il Grande, della Congregazione di Vilna della SS. Trinità, istituita l'anno 1617 nel primo capitolo tenuto a Novhorodovyči. Stando a una simile segnalazione, contenuta nell'« editio princeps », nessun dubbio può sussi-

stere sull'identità dell'autore. Inoltre il P. Nicolò Nowak OSBM, primo Procuratore della Chiesa unita e dell'Ordine Basiliano a Roma ⁶, in una sua lettera inviata il 29 novembre 1628 a Korsak, allora archimandrita di Vilna, afferma espressamente: « Inquisitio de vita et morte S. Martyris nostri cum libello Fratris Josaphat ⁷ oblata est per Cardinalem Bandinum Pontifici in Congregatione de Prop. Fide » ⁸.

Eppure, in base a una segnalazione del P. J. Widiwiecki S. J. e che risale al 1636, in un catalogo degli autori gesuiti pubblicato ad Anversa nel 1643 dal P.F. Alegambe S.J. il « *Josaphatis* » viene attribuito al gesuita Nicolò Kmicic. Tale attribuzione sortì curiosi effetti: a partire da quella data, molti storici, specialmente polacchi, cominciarono a considerare il nome di G. Isakowicz come uno pseudonimo del Kmicic. S'impone ovvia la domanda: come è possibile che due contemporanei viventi nel medesimo luogo — tanto l'Isakowicz quanto il Kmicic vissero a Vilna negli anni 1627-1628 — fossero confusi al punto che il secondo usurpasse il nome del primo? Ancora più inverosimile è il fatto che si sia preteso di far passare per basiliano un gesuita, e questo mentre era ancora vivo, non sappiamo se anche il Kmicic, ma certamente l'Isakowicz ⁹.

⁶ Sul P. Nicolò Nowak cf. l'articolo di A. G. WELYKYJ, *Primus « Procurator negotiorum Ecclesiae Ruthenae » in Urbe. P. Nicolaus Nowak (Novacius) 1626-1633*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pp. 62-78, Romae, 1949.

⁷ Qualcuno aggiunse in margine: « P. I. Sakowicz », forse il Collettore dei documenti su S. Giosafat, P. Paolo Szymanski; cf. nota 8.

⁸ Cf. P. G. SKRUTEN, OSBM, *Collezione manoscritta del P. P. Szymanskyj su S. Giosafat* [in ucraino], Zovkva 1927, « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 608; vi si trovano molti estratti di documenti.

⁹ Il P. Giosafat Isakowicz studiò nel Collegio Greco in Roma; vi giunse, all'età di ventisei anni, il 2 maggio 1633; lo lasciò l'8 settembre 1638 per trasferirsi nell'Ospizio dei SS. Sergio e Bacco, allora donato ai Basiliani dalla famiglia Barberini. Insieme al P. Filippo Borovyk curò gli affari della Chiesa unita e dell'Ordine Basiliano presso la Curia Romana. Nel 1642 si recò in Lituania per recuperare, ricevendolo dalla locale comunità dei PP. Carmelitani, un lascito fatto in favore dei Basiliani da tale Giovanni Dubowicz. Non tornò mai più a Roma, dove, fino al 1651, rimase solo P. Borovyk.

Ci è parso indispensabile rilevare queste incongruenze poichè quasi tutti gli storici che hanno trattato l'argomento non hanno fatto altro che confutare un'errata asserzione del P. M. Narolski, curatore della seconda edizione del poema (1748), credendo d'assicurare in tal modo la paternità del « *Josaphatis* » al Kmicic. Il Narolski, volendo dimostrare irrefragabilmente che il gesuita non poteva essere l'autore dell'opera che egli riproponeva ai lettori, addusse come prova decisiva l'anno della morte del Kmicic, che, secondo sue notizie, sarebbe stata da fissare nel 1622, cioè un anno prima della morte di S. Giosafat; ma oggi sappiamo con certezza che Nicolò Kmicic morì nel 1632, e pertanto l'argomentazione del Noralski è destituita d'ogni fondamento. Ma non maggiormente fondata ci sembra l'argomentazione di J. Martinov, il quale non fa altro che dimostrare l'inesattezza dell'affermazione del Narolski per poi sostenere la paternità letteraria del Kmicic, trascurando l'incontestabile testimonianza dell'« editio princeps »¹⁰.

Pur non pretendendo di dire l'ultima parola su questo strano problema, ci sembra che non sussistano serie ragioni per negare all'Isakowicz la paternità del poema. Sebbene egli fosse molto giovane all'epoca della composizione del poema e in seguito non abbia scritto nessun'altra opera, si potrebbe ammettere collo Zaleski¹¹ che, pur essendo l'autore genuino o almeno principale del « *Josaphatis* », egli si sia avvalso della collaborazione di altri studenti di Vilna e forse anche del Kmicic. Di fatto esisteva a Vilna un gruppo

¹⁰ J. MARTINOV S. J., *St. Josaphat, martyr et son nouvel historien* [a proposito del libro di A. Guépin], *Revue de Questions Historiques*, XVII (1875), pp. 244-249. Il « *Josaphatis* » viene considerato addirittura un'opera anonima (?), e si suppone che il nome di Isakowicz sia stato aggiunto solo nella seconda edizione di Počajiv (1748). Per quanto favorevole alla paternità letteraria del Kmicic, il Martinov non si pronuncia sulla questione. E' strano che uno storico della taglia di Martinov (che fornì particolari documentari anche all'autore che recensisce) possa affermare che il Guépin attribuisce il « *Josaphatis* » al Kmicic, mentre, proprio nell'opera presa in esame (vol. II, pag. 160), il Guépin lo attribuisce espressamente all'Isakowicz, a meno che il Guépin o il Martinov non considerino quest'ultimo nome come pseudonimo di Kmicic.

¹¹ S. ZALESKI, *Jezuici w Polsce*, t. II, pag. 705.

di giovani poeti che studiavano e scrivevano sotto la guida del famoso M. Sarbiewski (1595-1640), a tale gruppo appartenevano, fra gli altri: Z. Lauxmin, J. Rywocki, T. Klage, N. Kmicic e certamente anche G. Isakowicz. Forse nell'accettare l'invito, rivolto loro dal Rutskyj, a celebrare in versi le glorie del santo martire, i giovani entusiasti della poesia e della fede cattolica post-tridentina si misero a lavoro, o solo discutendo insieme un progetto generico od anche collaborando all'estensione del testo. Possiamo accettare come fatto certo che nella realizzazione del progetto l'Isakowicz vide un compito che gli dovè sembrare peculiare: si trattava del suo confratello insigne, del vescovo della sua Chiesa; anche il suo nome di religione, che egli assunse, forse, subito dopo la morte di Giosafat, lo stimolava al lavoro: spettava perciò a lui farsi avanti e farsi promotore dell'opera. E' da tenere ben presente che il poema fu stampato a Vilna e nel 1628¹², al cospetto di tutti i possibili o presunti collaboratori, i quali, in caso d'indebita usurpazione di paternità, avrebbero, con foga giovanile, protestato e preteso il riconoscimento della parte avuta nella stesura dell'opera, tanto più che questa era stata dedicata a sì alti personaggi. Non si può escludere che il Kmicic, essendo già, in quel tempo, professore di poesia a Vilna, abbia sorvegliato il componimento del giovane alunno, dandogli suggerimenti e direttive; ma questo è tutt'altra cosa che pretendere di attribuirgli la paternità dell'opera. E' poi ben difficile ammettere che il frutto di quello che potremmo definire un « furto letterario » potesse essere impunemente fregiato d'una dedica ad un nunzio apostolico! Va detto inoltre che se è vero che la storia letteraria ricorda casi in cui un professore, per aver dato una sostanziale ripulita all'opera d'uno studente, se ne sia impadronito pubblicandola come sua, non si sono mai dati casi in cui sia avvenuto il contrario. Sarebbe quella dell'Isakowicz un'eccezione? Ci sembra di no: perchè mai il nome d'un Isakowicz-alunno avrebbe dovuto coprire quello d'un Kmicic-professore, e per giunta in un libro solennemente dedicato ad un nunzio pontificio? Un fatto

¹² S. ROSTOWSKI nel suo libro *Lituanicarum S. Jesu Historiarum libri decem*, Paris- Bruxelles 1877, a pag. 423 e pag. 273 erroneamente afferma che il « *Josaphatis* » fu pubblicato nel 1627.

talmente illogico e poco conveniente non sarebbe sfuggito all'attenzione degli editori dell'opera.

Per questo insieme di ragioni ci sembra che l'Isakowicz la paternità del « *Josaphatis* » se la sia dovuta sudare... in vita e in morte. Tale è il risultato d'una ricerca critica ab externo, risultato che potrebbe trovare valida conferma in una critica interna, vale a dire filologica. Malauguratamente essa è impossibile, poichè nè l'Isakowicz nè il Kmicic ci hanno lasciato altre opere del medesimo genere, che ci permettano uno studio comparativo dei linguaggi e degli stili. Secondo alcuni N. Kmicic avrebbe composto qualche ditirambo: uno in onore del suo maestro Sarbiewski, un altro in onore di G. Tyszkiewicz¹³, quest'ultimo pubblicato nel 1638, cioè quasi sei anni dopo la morte¹⁴; ma, per quanto ci consta, nessuno di tali componimenti è stato finora rinvenuto.

Riassumendo e concludendo, si può affermare che Giosafat Isakowicz è il vero autore del « *Josaphatis* ». A provarlo, oltre l'intestazione della prima edizione, sta la testimonianza del P. Nicolò Nowak, un suo contemporaneo che lo chiama familiarmente « frater Josaphat ». A paragone di queste, le prove addotte a favore del Kmicic impallidiscono e svaniscono. Il Narolski addusse una prova certamente inconsistente a favore dell'Isakowicz, forse indotto in errore da una sola cifra sbagliata nella data del Kmicic, così quale l'aveva probabilmente trovata in qualche vecchio manoscritto. Ma a provare la paternità letteraria del Kmicic non basta, al contrario di quanto molti¹⁵ presumono, rettificare l'errore in cui incorse il

¹³ Cf. M. B. nell'articolo relativo della *Encykl. Powszechna*, vol. XIV, pag. 888 e S. ROSTOWSKI, *op. cit.*, pag. 423.

¹⁴ Nicolò Kmicic nacque a Vilna nel 1601 da famiglia rutena e nel 1617 entrò nella Compagnia di Gesù. Studiò poesia sotto la guida di M. Sarbiewski; dal 1627 al 1631 studiò teologia e nel contempo insegnò poesia nel Collegio di Vilna. Morì nel 1632, mentre attendeva d'essere ordinato prete, probabilmente di peste. Questi dati biografici ci sono stati gentilmente forniti dai PP. J. Warszawski e B. Natonski S. J. Sul Kmicic cf. inoltre *Encyklopedyja Powszechna*, vol. XIV, pag. 888, ed. S. Orgelbrand, Warszawa 1863.

¹⁵ Grazie a un'indicazione del P. Natonski, abbiamo potuto consultare un gran numero di opere che trattano del nostro problema, sebbene, almeno la maggior parte, di seconda mano: quasi tutte, infatti, si basano

Narolski; occorre, invece, addurre argomenti positivi, che inducano a scalzare il nome di Giosafat Isakowicz dal posto di autore dell'« editio princeps » del « *Josaphatis* »; fino a prova contraria, egli resta nella condizione di legittimo possessore.

Dunque per regola e norma di tutti, il « *Josaphatis* » è opera di Giosafat Isakowicz, co-procuratore dell'Ordine Basiliano a Roma e co-postulatore della causa di beatificazione di Giosafat Kuncewicz negli anni cruciali 1639-1642.

sulla seconda edizione di Narolski. Gli autori non fanno altro che rettificare l'affermazione del Narolski ed attribuire il poema al Kmicic. Degli autori più antichi citiamo: W. KOJALOWICZ, *Miscellanea*, Vilna 1650, pag. 121, dove si legge solo quanto segue: « N. Kmicic... felicitatem ingenii Sarbievii in poësi assecutus... [scripsit] nitidissima poëmata, partim ab autore vulgata, partim quae a morte eius lucem exspectant ». Nel « *Catalogus brevis officiorum et personarum Prov. Lithuaniae an. 1618-1632* » sotto il 1632 si legge semplicemente: « Mortui in Prov. Lith. an. 1632: (scholasticus) Nicolaus Kmiczyc Vilnae in Collegio 24 februarii ». Ricordiamo ancora una volta che, contro tutte le congetture e le affermazioni più o meno fantastiche, stanno la chiara testimonianza dell'« editio princeps » del 1628 e la testimonianza scritta lo stesso anno dal P. Nowak, subito dopo aver presentato una copia del « *Josaphatis* » a Papa Urbano VIII.

P. Partenio Pavlyk, Ierom. cript.

**NICOLA CONTIERI, IL POSTULATORE E L'AUTORE
DELLA VITA DI S. GIOSAFAT**

Allo sguardo dell'attento visitatore della monumentale Badia greca di Grottaferrata non sfuggirà certamente l'armonico complesso delle umili ed accoglienti celle monastiche allineate lungo gli ariosi corridoi. E proprio in alcune di queste celle, che si trovano nel primo piano del massiccio edificio monastico, come ci dice una lapide con iscrizione in latino, sostò a più riprese il grande Pontefice Pio IX (1792-1878), allorchè di sua presenza onorò questa Badia ¹.

Fra tanti ritratti e opere d'arte che adornano le pareti di queste celle c'è uno di discreta fattura e d'ignoto autore, che raffigura l'insigne figura dell'Arcivescovo Nicola Contieri, già ieromonaco e abate criptense.

Il volto sereno ed amabile con una fronte larga ed aristocratica svela la bontà e vasta cultura di questo illustre prelato, tanto benemerito per Grottaferrata e in modo particolare della Chiesa cattolica ucraina. Giacchè è stato veramente lui, cento anni fa in qualità di postulatore a promuovere la canonizzazione del B. Giosafat (1580-1623) ed a scrivere con filiale entusiasmo la sua vita tuttora tanto apprezzata dagli Ucraini. Or ci sembra doveroso in

¹ Cf. ROCCHI ANTONIO, *La Badia di Grottaferrata*, II ed. Roma 1904, p. 33.

occasione del centenario della canonizzazione di S. Giosafat ricordare la suggestiva figura e l'opera del protagonista di questa glorificazione.

1. - NELLA FAMIGLIA E NEL SEMINARIO DI BARI

Nicola Contieri nacque il 13.VI. nel 1827 nella città di Bari da una nobile e religiosa famiglia. A distanza di tre giorni dalla nascita gli fu amministrato il sacramento del Battesimo con imposizione del nome Francesco Saverio. Fin dalla più tenera età apprese dalla sua pia madre Anna Maria Gimmi e dal padre Vincenzo, esemplare cattolico e per giunta appassionato studioso e sostenitore della stampa cattolica, in modo speciale della nota rivista « Civiltà Cattolica », il fervore nelle pratiche religiose e l'amore della ricerca del vero. Ben presto da fanciullo fu accolto nel seminario della diocesi di Bari, allora provvidenzialmente governata da Mons. Chiari Basilio Michele (La sua biografia si trova nella rivista « La Palestra del Clero » 25.7.901), già jeromonaco criptense. E a questo periodo della sua prima formazione ecclesiastica e culturale appartengono alcuni suoi manoscritti cartolari, fac simili delle odierne dispense scolastiche, e che portano la sua firma con le date del 1842-1843 e i quali si conservano tuttora nell'archivio criptense (sc. 14). Da questi scritti, con certo interesse, si può dedurre che sorta di filosofia si insegnava negli istituti ecclesiastici di allora.

Senza dubbio, non si trattava dell'attuale filosofia neoscolastica, ma bensì di una forma di eclettismo, inteso allora come l'unico mezzo valido per reagire all'invadente sensismo e idealismo. Magari volentieri si ricorreva all'autorità del noto spiritualista francese Laromiguièr Pierre (1756-1837) unitamente agli altri spiritualisti compresi Galluppi, Genovesi Antonio.

2. - NELLA BADIA GRECA DI GROTTAFERRATA

Chiamato alla vita monastica nell'aprile del 1844, il giovane Contieri incominciò il suo noviziato nella badia di Grottaferrata, assumendo il nome monastico di Nicola. Nell'anno successivo emise i suoi primi voti monastici nelle mani del proprio arcivescovo e maestro di spirito mons. Chiari. Da giovane monaco cercò sopra-

tutto di imitare le virtù dei suoi santi protettori celesti S. Nicola e S. Francesco Saverio verso i quali, come ci attesta il biografo di Contieri P. Rocchi Antonio (1839-1908)², sempre fino alla morte nutriva la più viva devozione.

3. - IEROMONACO CRIPTENSE

Prima d'essere ordinato sacerdote il giovane monaco Contieri doveva essere dispensato dall'impedimento di insufficiente età e dal difetto fisico riguardo all'occhio destro che fu leggermente menomato già nella sua prima fanciullezza. Celebrò la prima Messa nella festa di S. Nilo del 1851. Quindi nel monastero criptense disimpegnò con alacrità e diligenza le più diverse mansioni affidategli dall'obbedienza. Difatti come bibliotecario e archivista riordinò la biblioteca, mentre ricopriva l'ufficio di insegnante delle lettere, filosofia e teologia. Fu inoltre l'esaminatore dei novizi³ e si prestò alle cure pastorali nella parrocchia di Grottaferrata, allora officiata dai monaci, dove riscosse la stima da parte dei superiori e la fiducia dei fedeli.

4. - PRIORE CLAUSTRALE

Nel novembre del 1860 P. Contieri fu eletto priore della Badia. Nel suo nuovo ufficio cercò di tener sempre presente il detto della S. Scrittura: « Se ti hanno fatto capo, non insuperbirtene; ma diportati con loro come uno di loro »⁴, offrendo così a tutti il mirabile esempio delle virtù monastiche.

A provare la mitezza e la prudenza del suo priorato vien proprio la sua riconferma più di due volte in questo incarico. Durante il quale nel monastero criptense prosperò la vasta attività culturale e scientifica, cui diedero il lustro soprattutto i padri Cozza-Luzi e Toscani.

Si nota un sensibile incremento di nuove opere per la biblio-

² Necrologium monasterii S. Mariae Cryptaeferratae O.S.B.M. ab anno 1861, il manoscritto senza enumerazione delle pagine.

³ Rocchi A., *De coenobio cryptoferratensi*, Tusculi 1893, p. 215.

⁴ Ecclesiastico 32-1.

teca e il rifiorire delle vocazioni monastiche, favorite anche, — e ciò costituisce il suo particolare merito — dal ripristino della vita comune monastica nel 1864. Il quale ripristino, beninteso, fu da lui attuato con il libero consenso e scelta da parte dei monaci.

5. - IL POSTULATORE NELLA CANONIZZAZIONE DI S. GIOSAFAT

Un accenno particolare merita la sua benemerita attività, svolta in qualità di postulatore, nel processo per la canonizzazione di S. Giosafat, della quale i « primi avvisi » si possono già scorgere — secondo P. Rocchi ⁵ — a Roma nel 1848. Poi con maggiore evidenza ed impegno la suddetta questione fu risolledata nel 1860 per opera di P. Teodoro Toscani (1827-1867), ieromonaco criptense. Il quale durante le sue ricerche storiche e liturgiche, per puro caso, riscontrò la bolla di beatificazione del B. Giosafat (1643). Sostenuto in questa santa iniziativa dall'adesione e consenso unanime dei monaci criptensi, guidati allora dal priore P. Contieri, e con l'appoggio del segretario della Congregazione dei Riti mons. Bartolini, P. Toscani diede un promettente avvio per il processo della canonizzazione stessa. Sebbene già in quel tempo si dovettero affrontare diverse difficoltà, accuse, e pregiudizi formulati dagli avversari del santo vescovo basiliano. Comunque in questo clima di una certa tensione il 6.II. del 1864, furono ufficialmente nominati i primi due postulatori: P. Contieri, priore criptense, e P. Dombrowski Michele, provinciale dei basiliani residenti nella patria del santo. Al quale ultimo fu aggiunto nel 1865 il terzo postulatore nella persona di mons. Kyr Giuseppe Sembratovyč (1821-1900), vescovo ucraino ordinante per il rito bizantino a Roma. Questa ultima nomina destò da principio una certa apprensione nell'ambiente criptense, che ben presto però apparve del tutto inconsistente. Poichè mons. Sembratovyč, stimato assai a Roma e nella patria ⁶, fu mandato a Roma come rappresentante del suo metropolita di Leopoli mons. Kyr Spiridione Lytvynovyč (1810-

⁵ ROCCHI A., Ms. crypt. Z.a. XCIII: *Memorie grottaferratesi sulla canonizzazione di S. Giosafat V. M. dell'Ordine S. Basilio*, a. 1869, cap. I.

⁶ PELEZ J., *Geschichte der Union*, Wien 1880, II, p. 491; NAZARKO I., *Kyivski i halycki mytropolyty*, Roma 1962, p. 193.

1869), fervente sostenitore della causa per la canonizzazione del B. Giosafat ⁷.

Con le sue doti di pietà, umiltà e prudenza, mons. Sembratovyč collaborava in perfetto accordo con P. Contieri. Il quale considerava la sua nomina come una « provvidenza specialissima di Dio » ⁸.

Purtroppo non altrettanto si può dire circa il rapporto che ebbe P. Contieri con l'altro postulatore P. Dombrowski.

Ammirevole davvero nel raccogliere necessari fondi finanziari, e in questo gli fu d'aiuto il propositore P. Epifanio Cotta, ieromonaco della stessa Badia, come anche nel diffondere la propaganda per mezzo della stampa ad illustrare la vita del martire ucraino. A questo proposito si fecero fare dall'incisore Banzo le immagini del santo e si stampò a cura di P. Contieri un breve compendio della vita di S. Giosafat, opera che fu assai apprezzata in una lettera diretta all'autore, il 24.X.1866, da mons. Bartolini ⁹.

Un vero successo costituiva per P. Contieri il fatto di aver potuto superare felicemente tutte le difficoltà ed accuse montate contro S. Giosafat. In questo gli servivano prima di tutto le lettere scritte dal gran cancelliere lituano Leone Sapieha (1588-1633) a S. Giosafat e le lettere di quest'ultimo in risposta al cancelliere ¹⁰.

Queste lettere in buona parte furono da Contieri inserite nella vita di S. Giosafat ¹¹. D'altronde questa subdola tattica dei falsificatori fu anche svelata dai prelati ucraini, come mons. Lytvynovyč Spiridione, mons. Sembratovyč Giuseppe e mons. Isidoro Dolnytzyk ¹². Frattanto a Roma il 2.V. del 1865 nella festa di S. Atanasio si è proceduto a dare la pubblicazione del decreto della canonizzazione di S. Giosafat nella chiesa di S. Atanasio alla presenza del-

⁷ WELYKYJ A., *Documenta*, II, 414-425; LUŽNYTSKY G., *Ukrainian Church*, Philadelphia, p. 517; Nazarko I., o.c., p. 191, 193.

⁸ ROCCHI A., *Ms. Memorie...* cap. II.

⁹ ROCCHI A., *Ibid.*, cap. I.

¹⁰ ROCCHI A., *Ibid.*, cap. II.

¹¹ CONTIERI N., *Vita di S. Giosafat*, Roma 1868, pp. 287-290; 292-298.

¹² LUŽNYTSKY G., *Ukrainian Church between east and west*, Philadelphia, 1954, p. 658.

l'augusta persona del papa Pio IX. Il quale in questa occasione, nel pronunciare il discorso, esaltò la figura del vescovo martire ucraino, confrontandola con il santo di cui si celebrava in quel dì la festa, cioè S. Atanasio. In nome della postulazione e di tutto l'Ordine basiliano ringraziò sentitamente il papa P. Contieri.

6. - L'AUTORE DELLA VITA DI S. GIOSAFAT

La compilazione della vita di S. Giosafat fu affidata, a voto unanime dei due compostulatori, a P. Contieri. Il quale inizialmente, come scrive P. Rocchi¹³, compose un piccolo riassunto della vita del Santo, perchè la più ampia biografia, come assicurava il card. Pitra, doveva essere scritta da Guèpin. Senonchè questi, dopo un certo saggio tentato sul giornale francese « *Le monde* » dell'8 e 10 agosto del 1867, in seguito desistè dal proposito.

Magari, diremmo noi, per aspettare e vedere i risultati della faticosa impresa a cui si accingeva il P. Contieri verso la metà, o meglio, l'8 ottobre del 1866. Difatti questa data fu posta da Contieri medesimo sui fogli del manoscritto della vita di S. Giosafat, conservato tuttora nell'archivio criptense con la sigla Z.IV.2 (sc. 61), solo fino al libro IV, che invece si trova insieme con l'appendice nella vita stampata. Si possono notare i piccoli e insignificanti varianti tra il testo del manoscritto di Contieri, scritto con assai minuta calligrafia, ed il testo stampato della vita. Per essere anche esatti dovremmo notare che al manoscritto della vita di S. Giosafat è in fine anche aggiunta una osservazione critica scritta da Contieri, nella quale si smentiscono i giudizi negativi di Theiner A. (1804-1874), da lui espressi nel libro « *Vicende della chiesa cattolica nella Polonia e nella Russia* » (Lugano, 1843, pp. 335-336), a proposito dei basiliani residenti nella regione dell'attuale Ucraina.

Durante il suo faticoso lavoro durato per tutti i sette mesi, cioè fino oltre la metà del giugno 1867, l'autore della vita di S. Giosafat praticò un austero digiuno, accompagnato dalle preghiere e penitenze¹⁴. Possiamo immaginarci quante difficoltà do-

¹³ ROCCHI A., *Ms. Memorie...*, cap. III.

¹⁴ ROCCHI A., *o.c.*, cap. III.

veva lui affrontare, sprovvisto com'era di un minimo di conoscenza della lingua del santo e della storia della sua Chiesa. Però gli fu assai utile come base per questo lavoro la vita del B. Giosafat, scritta in latino e pubblicata a Roma nel 1665 dal vescovo ucraino Kyr Giacomo Susza (1652-1685); ed edita poi nuovamente da Martinov a Parigi nel 1865. Di quest'ultima edizione il Contieri ebbe in omaggio una copia dall'editore stesso.

Egli cercò tuttavia di integrarla con i nuovi documenti e notizie, attinte dai processi o da sicuri autori¹⁵, e renderla più accessibile al pubblico italiano.

Alla revisione del manoscritto di questa vita, che fu stampata a Roma nel 1867, attesero i padri criptensi Toscani, Cozza-Luzi e Cotta. L'opera di P. Contieri fu da tutti accolta con vivo consenso e plauso, anche da parte di Guèpin (1836-1917)¹⁶. Però il massimo suo riconoscimento lo ottenne dal papa Pio IX, il quale in una visita alla badia, 10.VIII del 1868, affermò che la vita di S. Giosafat scritta da Contieri « è bella e piena d'unzione », donando all'autore una medaglia d'argento, coniata per i prelati venuti allora a Roma in occasione del XVIII centenario della morte dei SS. Apostoli Pietro e Paolo. P. Contieri la offrì alla Vergine SS. tanto venerata a Grottaferrata nella miracolosa icone¹⁷.

Il coronamento di questo pontificio riconoscimento si manifestò poi in una maniera più evidente, a distanza di dieci anni, quando Contieri fu elevato alla sede arcivescovile di Gaeta¹⁸.

Alcuni esemplari della vita di S. Giosafat furono donati oltre che al papa, anche al re di Napoli e all'imperatore d'Austria¹⁹.

¹⁵ CONTIERI N., *Vita di S. Giosafat*, 1867, Roma, prefaz. p. VIII; ROCCHI A., *De Coenobio crypt.*, Tusculi, p. 218.

¹⁶ GUÉPIN A., *Saint Josaphat*, Poitiers, tome I, 1874, Préface p. IX; vedi anche la recensione favorevole nella « *Civiltà cattolica* » (anno XVIII, ser. VI, vol. XI, p. 218).

¹⁷ ROCCHI A., *Ms. « Memorie... »*, cap. III; IDEM « *La Badia di Grottafer.* » II ed., Roma 1904, pag. 142-143.

¹⁸ ROCCHI A., *ibidem*; GROSSI-GONDI A., *La Badia di Grottaferrata nel VII Centenario*, numero unico, pag. 13.

¹⁹ ROCCHI A., *Ms. « Memorie... »*, cap. III.

Nell'opera « *II riti e le chiese orientali* »²⁰, a proposito della vita di S. Giosafat scritta dal Contieri, si afferma che codesta biografia è stata « scritta per la canonizzazione e unicamente a scopo di edificazione », quindi non può sostituire quella di Guèpin, la quale « è molto seria » anche se « ispirata un po' al concetto degli emigrati polacchi ». Riguardo a quest'ultima affermazione si può essere d'accordo con P. Korolevskij (1878-1959). Difatti il filopolonismo di Guèpin si riscontra già subito nel titolo dell'opera dove non c'è nessuna menzione della nazionalità di S. Giosafat. Il quale invece da P. Contieri è semplicemente considerato come vescovo ruteno (ucraino).

Dal punto di vista critico, in fin dei conti, oggigiorno con tanto progresso di studi storiografici attinenti ai tempi di S. Giosafat, compiuti da Skruten, Dorożyńskij, Bocian, Hofmann, Slipyj, Welykyj (cf. *Documenta romana beatificationis et canoniz.*, vol. I, dove c'è anche bibliografia), ci sembra che le opere di questi biografisti di S. Giosafat non siano del tutto soddisfacenti. C'è o nell'uno o nell'altro qualche cosa da rivedere, da completare, da correggere. Si veda per esempio l'episodio della tanto discussa Macrina Mieczyslawska riferito da P. Contieri e in tempi recenti messo in giusta luce da P. Urban Giovanni S.J. (1874-1942)²¹, oppure si veda lo screditare che si fa della persona di Rutskij (1572-1637) rispetto a S. Giosafat nell'opera di Guèpin, contro la cui opinione decisamente si schierò il servo di Dio metrop. Kyr Andrea Šeptyckij²².

Non meno importante il contributo che P. Contieri recò nella pubblicazione della bolla di canonizzazione di S. Giosafat. Effettivamente di essa ci furono due edizioni stampate, giacchè nella prima edizione si rivelarono alcuni errori riguardo a certi dati storici.

Occorreva quindi la rettifica, a cui pensò P. Contieri per pre-

²⁰ GATTI-C., KOROLEVSKIJ, « *I riti e le chiese orientali* », Genova-San Pierdarena, 1947, pag. 955-956.

²¹ URBAN J., *Makryna Mieczyslawka w świetle prawdy*, Cracovia 1923.

²² Discorso del Metrop. A. Šeptyckij in occasione del terzo centenario della morte di Rutskij tenuto nel 1936, 23.XII, pubblicato nel « *Unijnyj zjid u Lvovi* » Leopoli, 1938, pag. 15; *Analecta Ord. S. Basilii M.*, Romae, 1958, pag. 247-248.

parare così la seconda edizione ²³. Per merito suo la badia criptense conserva tuttora gelosamente l'ambito e preziosissimo dono della reliquia del braccio destro (si tratta di un quarto dell'osso carnoso del gomito) di S. Giosafat, portata da Biata per opera di P. Dombrowski ²⁴, quindi mandata a Roma nel 1866 tramite il Nunzio apostolico di Vienna ²⁵. A questo prezioso dono si può aggiungere il reliquiario d'argento con un altro piccolo frammento delle reliquie del santo, donato da Pio IX durante la sua visita in Badia il 10.VIII.1868, nonchè una medaglia d'argento con la effigie del santo, anch'essa donata dal papa nella prima metà del 1869 ²⁶.

7. - LA CANONIZZAZIONE, I FESTEGGIAMENTI, E LE COMPOSIZIONI LITURGICHE IN ONORE DI S. GIOSAFAT

Come ormai si sa, la solenne canonizzazione di S. Giosafat ebbe luogo in S. Pietro il 29.VI.1867. Pertanto l'incontro e il contatto avuto in questa occasione tra i monaci criptensi ed il gruppo dei diciotto ecclesiastici ²⁷ e dei diversi laici ucraini, venuti allora a Roma sotto la guida del loro metrop. Lytvynovyč ²⁸, è stato senz'altro assai proficuo per ambedue le parti.

In quanto difatti si è potuto constatare in modo evidente lo splendore e la vitalità del rito bizantino, che in quel tempo purtroppo stava quasi dissolvendosi nel monastero criptense.

Non mancarono, come del resto ciò accade nelle vicende umane, anche nello svolgimento della suddetta canonizzazione e al termine di essa, alcune spiacevoli incomprensioni e malintesi fra i criptensi e gli ospiti, di carattere però piuttosto marginale, causati da fattori contingenti o da entusiasmo umano che un po' tutti aveva colpito. I particolari di questa faccenda li narra P. Rocchi nel suo manoscritto, tante volte citato.

²³ ROCCHI A., *Ms.* « *Memorie...* » cap. VI.

²⁴ GUÉPIN A., *Saint Josaphat*, t. II, pag. 478.

²⁵ ROCCHI A., *Ibidem.*

²⁶ ROCCHI A., *Ibidem.*

²⁷ KAROWEC M., *De ordinis S. Basilii M. in Galicia reformatione*, anno 1882, vol. III, Zovkva, 1936, pag. 28.

²⁸ NAZARKO I., *Halycki mytropolyty*, pag. 191.

Per coronare degnamente la canonizzazione del santo martire si prepararono due solenni tridui. L'uno fu celebrato a Roma dal 13 luglio 1867 nella chiesa di S. Atanasio ²⁹ e l'altro nella badia criptense, dove impareggiabile organizzatore si rivelò P. Contieri. Nei giorni 18, 19 e 20 del mese di ottobre, in occasione del triduo, la vetusta basilica di Grottaferrata divenne una mèta di numerosi pellegrinaggi. Dinanzi all'effigie di S. Giosafat scolpita e donata dall'autore Francesco Pinzi, che fu posta nell'altare maggiore della basilica, oratori di chiara fama ne tessero bei panegirici durante le solenni cerimonie liturgiche celebrate da illustri prelati ³⁰. Con rincrescimento si notò l'assenza, d'altronde giustificata, di mons. Giuseppe Sembratovyč, il quale invitato da P. Contieri, scusandosi con una lettera del 1° ottobre del 1867, partì per Leopoli ³¹. Dove lo attendeva l'incarico di amministratore apostolico della eparchia Peremyslense ³². Valenti latinisti come Nocella Carlo e Cozza-Luzi Giuseppe onorarono il santo con le belle epigrafi latine, edite poi in stampa, che abbellivano le porte della basilica, nell'interno della quale facevano bella figura due grandi quadri con la raffigurazione del santo martire e che poi furono spediti nelle patrie regioni di S. Giosafat, dove doveva recarsi P. Toscani, prematuramente scomparso, in qualità di vescovo ³³.

Si stampò anche per questa circostanza nel *Bollettino popolare* ³⁴ una devota poesia di T. Gnoli in Gualandi. Intanto nell'animo dei più illustri ieromonaci criptensi, sotto l'influsso di P. Contieri, si ridestò lo spirito degli antichi sacri innografi ³⁵.

Il Toscani (1827-1867) ed il Cozza-Luzi (1837-1905) composero significativi inni greci in onore del nuovo santo per ricordare anche la traslazione delle sue reliquie a Grottaferrata. Anzi P. Coz-

²⁹ GUÉPIN A., *Saint Josaphat*, tome II, pag. 487; URBAN J., *Św. Józafat Kuncewicz*, Cracovia 1921, seconda ediz. p. 249 e seguenti.

³⁰ *Bollettino popolare*, pag. 154.

³¹ ROCCHI A., *Ms. «Memorie...»*, cap. V.

³² WELYKYJ A., *Documenta pontificum*, II, p. 425-426.

³³ *Bollettino popolare*, pag. 188-189.

³⁴ *Bollettino popolare*, ibidem.

³⁵ MENCACCI C., *Cenni storici della Badia di S. Maria di Grottaf.*, Roma, 1875, pag. 134.

za propose, con il consenso di P. Contieri e dietro l'approvazione pontificia, d'istituire la festa della suddetta traslazione il 20 Ottobre³⁶. Questi inni ebbero l'approvazione del card. Pitra³⁷ e del papa Pio XI, perciò furono poi stampati nel 1868 a Roma sotto il titolo: Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν ἱερομάρτυρος Ἰωσαφάτ ἀρχιεπισκόπου τῆς Πολωκίας ἐν Ῥωσσίᾳ ἣ τελεῖται παρὰ τῶν μοναζόντων τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κρυπτοφέρρης τῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ τάξεως τοῦ ἀγίου Βασιλείου τοῦ μεγάλου³⁸, anche se non son piaciuti a C. Korolevskij, il quale li giudicò come non sempre felicemente riusciti³⁹.

P. Antonio Rocchi, il colto bibliotecario criptense e prima già discepolo di Contieri⁴⁰, compose in onore di S. Giosafat un canone giambico: Κανὼν ἱαμβικὸς - Μακάριος Ἰωσαφάτ; il quale, come afferma l'autore, ottenne dapprima l'approvazione del Pitra, ma poi purtroppo fu considerato insufficiente sotto l'aspetto letterario. E quindi, anche se fu da Rocchi stesso corretto, non ebbe più la fortuna di poter essere stampato⁴¹. L'originale di questo canone si trova nei seguenti manoscritti greci criptensi: Δ. δ.VIII (sc. IV; Δ. δ.XIII, f. 54).

Inoltre Cozza-Luzi scrisse in greco il compendio della vita di S. Giosafat per il Sinaxarion, il quale si trova nel ms. gr. cript. B. γ VIII e, che poi fu pubblicato nell'edizione menzionata nella pagina 10. Del Sinaxarion della vita di S. Giosafat si è anche interessato P. Rocchi, nel 1872, come egli stesso afferma nella sua opera « *Codices cryptenses* », (Tusculani, 1883, p. 174).

8. - LE GRAZIE E I FAVORI CELESTI OTTENUTI PER INTERCESSIONE DI S. GIOSAFAT

Il santo arcivescovo ucraino, di recente ascritto nell'album dei Santi, non tardò ad elargire copiose intercessioni dal cielo. E

³⁶ ROCCHI A., *Ms. « Memorie... »*, cap. IV; IDEM, *De Coenobio...*, pag. 218.

³⁷ IDEM, *Ms. « Memorie... »*, cap. VI.

³⁸ GUÉPIN A., *Saint Josaphat*, Poitiers, 1874, Tome II, pag. 490.

³⁹ *Stoudion*, vol. III, n. 6, pag. 172.

⁴⁰ PASSAMONTI F., *Commemorazione di don Antonio Rocchi*, Roma 1921, pag. 6-7.

⁴¹ ROCCHI A., *Ms. « Memorie... »*, cap. VI.

impegnata a soccorrere colà li preti polacchi sfuggiti alla persecuzion Russa, ma è rispose di non poter nulla. Mandossi a cinque Signori Tedeschi una circolare latina, ma non fruttò che due talleri ed un certificato di sc. 9,30 avuto da tal Signor Westof. A loro si eravamo rivolti (p. 29) per suggerimento, se io credo bene, del Card. Raisach, al Petétot per avviso del Pitra. Il quale pure aveva alla nostra casa passato fin dal Dicembre 64 scudi millecentosessanta nove e ottantuno, ricevuti dalla Francia, e dal suo particolare aggiunse il 14 Luglio 1866 scudi dieci, come altrettanti per suo messo dal Card. Villecourt, grande suo amico.

Per la colletta poi di Roma e delle adiacenze il Contieri deputò a Pro-postulatore in nostro P.D. Epifanio Cossa, il quale percorsa la capitale e i castelli non valse a raggranellarvi che 200 scudi. In genere avvenne che donde era o faceasi più sperare, incontrammo avarizia o freddezza. Il Principe D. Alesandro Torlonia ricusossi a che fosse. I Principi Borghese e Aldobrandini ricevuto il Padre molto cortesemente promisero recar di persona l'offerta, ma non avemmo nulla.. Pur beato! il lor fratello Duca Salviati regalò scudi cinque. Altrettanti ce ne fornirono (p. 30) il Conte Vimenati, la Principessa Odescalchi, la Principessa Chigi. Tre ne somministrò la Principessa Falconieri, due il Duca Gaetani, un solo il March. Cavalletti, uno il Card. Bizzari, la Contessa Carpegna e altrettanto a un dipresso molti genitori e parenti dei nostri educandi; quantunque dieci ne desse l'ottimo ed impareggiabil uomo Signor Luigi De Gregori, padre del nostro D. Nilo. Altrettanti l'Ab. di Marino, D. Soldini; una metà il Rev.mo P. Strozzi, Preposto Generale de' Rocchetini.

Tra luoghi poi favorevoli alle richieste distinsessi: Terracina - scudi 23 e 60, Civitavecchia -- 11 sc. 9, Frascati - sc. 10, questuati dal Canonico Curti, Tivoli - 3 senza più. Concorsero alcuni Canonici di Bolsena con elemosine di Messe, totale sc. 2,80. Ma lasciando questo minuto conteggiar dico che la nostra Postulazione, dapprima la più manchevole, divenne in fine tra le meglio provviste. (p. 31) Tanto che spesi nostra quota scudi trentamila avemmo un sopraavanzo di scudi 5000, i quali furono da Mons. Sembratowiski depositati presso la Segretaria de' Riti, e

d'intelligenza del Papa messi in consolidati da servire in occasione d'un Canonizamento di Santo Polacco⁹.

Parliamo ora delle altre precise lor cure. Anzi tratto delle oblate perchè pensiero di Pucciarmati, come è nelle nostre carte. Le pitture, diverse però dello stendardo, delle tempere per decorar la Basilica, de molti altri quadri in cornice dette molto a pensare non così sul prezzo come sulla scelta degli artisti. Appena sparsa la voce di una nuova Canonizzazione, tosto richieste ed esibizioni di pittori di ogni parte; il Dembrowski richiesto e pendente per li Polacchi, il Contieri per gl'Italiani, ciò avenia dalle relazioni. Gente talvolta all'infuori di sporcar col pennello, illiterata e a ridere sulle loro raccomandazioni. Un tal Giangiacomo dopo (p. 32) millantata la sua valentia (lett. al Contieri 22 Luglio 1865) pregava il Contieri, a lui non più in noto che per nome, a visitarlo allo studio, prenderebbono insieme un caffè!! Pittorichio non sopra la mediocrità. A un certo Ariete furon commessi de quadri - mal riusciti, si pensò diminuirgli o il prezzo o il numero: somma, mercè a importuni prieghi, perdonasseli. Suo valore dallo stendardo di S. Pietro M.re in questa Confraternità. Pretendea fare il nostro grande per S. Pietro. Avea ragione: *Scriptum est enim: Offerte Domino filios Arietum!* Altri quadri a tal Signor Coleri, ed altri ad una pittrice detta Signorina (*manca il nome*), la quale superò gli Eroi competitori. Il quadro pel S.P. comisesi a Frat'Angelico quel desso che ha dipinto il quadro di S. Giosafat in nostra Chiesa. L'idea quale in litografia noi abbiamo: Il Santo Giosafat vestito (p. 33) pontificalmente assalito dagli sgherri in sua casa, non piacque al Bartolini e al Debrowski, al quale in ispecie sappiamo che piacer non volle, come che compromesso con pittore altro polacco. Il Bartolini con critica (diconmi interessata) accagionava il felonio dato al nostro Santo Martire, e l'idea spietata. Pel felonio e s'ingannava; pel l'idea avevamo il quadro da offrirsi similmente al Papa, de MM. Gorconesi, rappresentati

⁹ Veramente si tratterebbe di un Santo « ruteno », perchè la somma fu raccolta prevalentemente in Ucraina austriaca. Poi si pensava sempre alla canonizzazione del Metropolita Giuseppe Rutskyj, contemporaneo di S. Giosafat (1613-1637), morto « in odore sanctitatis ».

in quella che vediamo orribilmente strozzati ed impesi: lavoro preclarissimo del già Signor Fracassini. Frate Angelico del torto fattogli richiamossene al Contieri (let. 28 Maggio 1866). Questi contro il Debrowski, contributor principale per le pitture, non fu in grado sostenerlo. Il quadro fu eseguito, ma molto inferiormente dell'Angelico dal Sign. (*manca il nome*). Men male da altri depitori, da cui avemmo pessime cose, riuscì lo stendardo almen per effetto del Signor Antinori. Rappresentava questo: dall'una parte (p. 34) il Santo in abito pontificale portato in gloria, dall'altra in abiti prelatizi martirizzato, il quale atto destava in taluni a pietà e tenerezza, come io fui lor testimonio. Pur per questo dipinto surse differenza tra que' di Roma e il Debrowski, il quale, contro loro avviso, volendo a tutti i patti sott'esse lo stemma di Polonia, al che per non adizzare o insospettir li Ruteni non si potè consentire. E dapprima minacciò di non pagar l'artista, finalmente mal persuaso soddisfecelo, ritirandosi disgustato si de' Commissari, che di nostri Padri¹⁰.

Le decorazioni poi a tempera in S. Pietro che esse rappresentassero trassi in una carta fra le nostre, e nella relazione dell'adobbamento al Vaticano per la Canonizzazione. Quella in sulla porta maggiore della Basilica aveva il Santo assalito da Russi: Il Monaco Nepomuceno Segretario raddoppiato a terra, il che fece impressione a mia Madre, come ella (p. 35) mi contò, perchè essendo quel dipinto assai giovane, a lei sembrava in tutto desso me.

Delle imagini in carta la migliore è la mezzana posta in fronte alle Vite¹¹ grandi, come per contrario la peggiore è la prima. L'una e l'altra sono di Luigi Banzo. La piccolina avente il Santo coronato di luce innanzi la Vergine che gli apparisce, salvo al un difetto per essere ad xilografia, è bona. Più altre, ma non eseguite per nostro conto, ne ho vedute, e buone. Di medaglie per noi fatte, niuna; per altri vidine in piazza S. Pietro, sembrandomi care non ne acquistai.

Reliquiarii maggiori in tutto sei: pel S. Padre, Card. Pre-

¹⁰ Dombrovskij rimase Postulatore fino alla fine, malgrado queste difficoltà e disgusti.

¹¹ Si tratta della *Vita di S. Giosafat*, di Nicola Contieri, Roma 1867.

fetto de' Riti, al Segretario, al Sostituto, ai Monsignori Promotori e Sotto, ed altri per donarsi a piacere, oltre ad assai teche tutte eseguite dal Metalliere Signor Giovannetti. Fu cura del Sacrestan Maggiore P. Passamonti, giovane diligente e di (p. 36) buon gusto, fornirli di minuscoli della Reliquia grande, a noi donata. Essa era del braccio destro del Santo, la cui mano coll'anello fu dal S. Padre fatta rilasciare in Polonia, a consolazion dei buoni Cattolici. Di esso braccio furono fatte tre maggiori parte, l'una pel S. Padre, l'altra per la Custodia delle Reliquie (e quindi trasse ex fraude una sua Mons. Bartolini), la terza per noi, della quale vollersi fornire le infinite teche e serbarne pel grande reliquiario. Del trasporto delle reliquie veggasi nella Vita, al lib. IV, capo IV¹². Pervenuto il braccio a Roma in Quaresima (66) mediante il Nunzio di Vienna, Mons. Falcinelli, tennesi in casa del Vescovo Greco. Dopo alquanto per ordin del Contieri, il P. Todini, allora facente funzioni di Procuratore in Roma, recolla alla custodia delle reliquie al Vicariato, per dividerla cogli acconci arnesi, che son colà. Quivi stette lungo pezzo, finchè (p. 37) fu spiccato per noi un quarto dell'osso carnoso del gomito.

Il mazzo di fiori solito offrirsi al Papa con le altre oblate reca seco un aneddoto. Dapprima voleasi commetere a certa fioraia Carini, ma esibitesi a ciò le nostre consorelle Monache Basiliane in Roma, fu lor lasciato il pensiero. Suor Macrina, lor Badesa¹³, provvide di Parigi ogni acconcio al lavoro, che dovea esser delle sante mani e importò 50 scudi. Ma due giorni innanzi la Canonizzazione venuto il Contieri per esso, disser le Monache averlo fatto di già ricapitare al Papa. Dolsesi il Padre per la mala figura che ne faremmo in riputazione, quando vedranci affatto senza il mazzo; passossene parola al Pacca, Maggiordomo di S. Santità, e ci togliemmo d'imbarazzo, e non fu nulla.

Le altre spese a nostro pensiero sono puntualmente registrate nelle nostre carte. Vengo alla *Vita*. Questa a voto unanime dei

¹² Si tratta della *Vita* del Santo del Contieri.

¹³ Si tratta di Macrina Mieczyslawska, monaca basiliana esule; visse a Roma fin dal 1848-9, stimata ed aiutata come vittima della persecuzione religiosa nell'Impero Russo sotto Nicola I. Fondò un monastero a Roma, trasferito in seguito ad Albano Laziale. Morì 11-2-1868, a Roma.

due Compostulatori fu data a stendere al Contieri, il quale dapprima (p. 38) ne compose un ristretto molto lodato perocchè per presentanza del Card. Pitra pareva che la grande dovesse scriversi dal già memorato Guépin, che dicasi aver speciali monumenti; ma egli tentatosi al lavoro (vedi un saggio in franc. al *Le Monde*, 8 e 10 n. Agosto 1867), di poi si ritirò, ma chiaro prima di questa pubblicazione, e la fatica rimase esclusivamente al Contieri, il quale vi die' la mano sulla metà del Novembre 1866. La sua cura fu indefessa, e dal detto tempo ad oltre la metà del Giugno 67 non intervenne più a cena co' Padri, solo cibandosi dopo la nostra ricreazione, a cui immancabilmente assisteva, un poco dirifreddo, per consueto erba cotta, insomma digiunò tutti li 7 mesi, al digiuno aggiungendo assai preghiere e macerazioni, come io ne ho avuto fondata sospezzione. Per la diligenza in sciogliere mille scabrosi punti (p. 39) fu accuratissimo; furono li principali la elezzion di Giosafat all'Arcivescovvo con insaputa dell'Arcivescovo tuttor vivo; alcuni fatti oppostigli, come dicemmo, al Santo dagli Scismatici, e altre cose sulla condotta di lui; che tutto illustrò pienamente non che agevolare il Contieri come vedesi in essa Vita. Io credo che la minor opra, di sola scrittura, è quella che apparisce. Fu geloso in ogni parte, anzi negli epiteti stessi della più scrupolosa verità, come la dove che sia per uso e per abito. Curò buona lingua; fu malamente tacciato da alcun domestico di prolissità, ma non è soverchia. Die' a rivedere i suoi scritti al Cozza, in parte, ma più a Toscani, ed al Cotta¹⁴, li quali furono i primi ammiratori e panegiristi di lui. Alcuni giovani e qualche educando copiaronli i cartelli per la stampa. Venuta a pubblica ragione fù d'ogni eruditi e dotti uomini lodata assai e ricercata anche (p. 40) dopo eseguita la Canonizzazione, che delle altre Vite non è mai, per lo più strapazzatamente compilate. Un nostro conoscente sentitala lodare, non trovò se non a caro prezzo ad acquistarla dai rivenditori di libri vecchi; dissegli un di questi: Sappiate che questa Vita è assai ricercata. Senza fallo tra le moltissime fatte in questa circostanza fu l'ottima. Nell'orazione panegirica pel

¹⁴ Monaci di Grottaferrata.

triduo solenne secondo giorno il P. Anacleto da S. Felice la encomiò assai. Il S. Padre mandò al Contieri in regalo la Medaglia di argento coniatà già per li Prelati, intervenuti allora in Roma. Il Contieri donò tosto la Medaglia alla Madonna ed è in Chiesa tra le altre offerte fatte alla B. Vergine in apposita quadrella. Il medesimo Pontefice poi recatosi quà il 10 Agosto 1868, mirata la statua di S. Giosafat nei (p. 41) corridoi, voltosi agli astanti proferì sulla Vita queste precise parole: « A proposito, quella Vita fu scritta bene, e anche con divozione ».

Per la spesa della pubblicazione si sperava che come nella Beatificazione così ora molto più la Propaganda assumesse a se il carico, ma non fu così: solo il Cardinale Bernabò, Prefetto della Congregazione, concesse un semplice sussidio di scudi 100, quanti ai Passionisti per la Vita del loro Fondatore, solo a titolo di elemosina, perchè confessandosi a loro, disse il Cardinale, che altrimenti facendo temea non averne assoluzione. L'importo totale della Stamperia in Propaganda fu di ben 5.665, e 25. Le copie aumentarono oltre le quattromila, più 12 in carta distintissima, contornata al margine. Diversamente legate, come è in costume, e ne abbiamo carta, furono 2.062, lavoro dell'Olivieri, 500 del Teoli. Nobilmente furono adorne: 1 per S. Santità, 1 pel Re di Napoli, per que' di residente (p. 42) in Roma, e la terza per l'Imperator di Austria, come a Contributore. La società delle Certiere, per mezzo del Signor Cicognani, donò risme di carta n. 40, per la stampa.

Intorno a tutte le spese così della nostra come delle altre Postulazioni è da osservare, ogni cosa andar carissima per malizia degli operai, e per parzialità ed intrighi dell'Architetto. Il quale avvisandosi in prima far petto l'Acqueroni ne ebbe la peggio, ondegli fu tolto da Deputato, e a tutta la Giunta dato un Visitatore temporaneo Mons. Vitteleschi, il quale accomodò le cose, toltone sconceri e gli abusi degli esecutori. La cui magagna scoperta, con onore e atestato del Vitteleschi, tornò in azione l'Acqueroni, scapitandone il Fontana, e chi lo appoggiava, il Bartolini. I Postulatori rimeritarono le cure del Vitteleschi con un calice d'oro.

Capo IV

Il giorno della Canonizzazione - 29 Giugno 1867

Condotte a termine le Cause dei BB. Canonizandi, il Papa per organo del Cardinal Prefetto del Concilio, in data l'8 Dicembre 1866, porse l'invito a tutti i Vescovi cattolici d'intervenire alla solennità della Canonizzazione da celebrarsi il dì 29 Giugno 1867, unitamente alla 18-a festa secolare della morte dei SS. Pietro e Paolo. L'invito comincia: « *Inter praecipuas* », e noi ne abbiamo una copia. Aggiungeva poter valere questa loro venuta per la canonica visita dei sacri limini. Parimente alla Canonizzazione del 1862 il Papa avea convocati i Vescovi dell'Orbe Cattolico, mentre non avrebbervi luogo che gli Ordinari d'Italia; ma giusto motivo di centralizzazione in tanto sconcatenamento di cose politiche ed ecclesiastiche (p. 46) ve lo movessero. A questo convocamento si furon destati pensieri, oltre i comuni apparecchi di celebrar le festa con letterari lavori. I nostri Padri eran pertanto d'avviso di raccogliere tutto che edito ed inedito v'avesse nei libri liturgici sulla ufficiatura dei SS. Apostoli; il P. Toscani ed il Cozza sariano a capo, collaboratori altri Padri, aiuti assai; il Superiore prima neutrale, poi aderente quante volte ho gli appunti dei Cantici, e di varii libri onde raccattarne. Ma il Card. Pitra, ch'è sempre in questi lavori, fe' cenno di non gradir l'opera nostra, a segno di romper con noi le amichevoli relazioni (lett. del Card. al P. Contieri, 15 Apr. 1867), se si proseguisse. Questo Card. Francese, già da semplice monaco (esso è Benedettino) ospite nostro, dicevasi per espansion di affetto: Protettor dei Basiliani, ma difatti per nulla a suo dire sarebbe sene quasi fatto (p. 47) contrariato per solo tentar. Dirò intanto, mi giova di credere, è addivenuto neutrale. « *I nunc, et pete nobiles amicos* » (Catul. carm. 28). Dimesso il pensiero, il Toscani volle pur sull'*Album* cattolico (così appellato il libro adatto a racchiuder si fatti lavori in occasione della festa centenaria) volle dico dare alle stampe un cantico di S. Bartolomeo sopra li SS. Apostoli. Il Vencelloni coeditor col Cozza della Bibbia Vaticana lo favorì nell'intento. Fu

questo l'ultimo esercizio sacro-letterario pubblicato dal Toscani, morto indi a non guari.

Intanto coll'approssimarsi la gran festa ci accumulavano le sollecitudini del Contieri tra come Postulatore e in alcune facienze poco coadiuvato dai sozii, e come Superiore massimamente. Biglietti solo n. (*manca il numero*) dati alla nostra Postulazione doveansi distribuire tra alcuni nostri Monaci e tra molti ricercatori (p. 48), ne quali il Cav. Ruffini, benemerito amico, che domandavane due; perchè ne de nostri ne degli estranei fu dato contentar tutti, io pedibus meis et in plano vedevo la festa, e vedei poco. Vi si aggiunse un dibattito fra il nostro Postulatore ed il Sembratowicz rispetto a chi dovesse portarsi li torchi innanzi lo stendardo del Santo nella processione, e chi quindi presentar stessi; ma il Debrowscki, iscusatosi, ed il Sembratowicz tra Vescovi - restava solo il Contieri, per cui era a disporre di ben dieci posti ambiti naturalmente dai nostri. Ma opposesi il Greco: più che i Monaci d'Italia spetar l'ufizio ai preti Ruteni o a religiosi o secolari preti venuti di Galizia e d'altronde: questi aver maggiori relazioni con Giosafat: è Basiliano, è Vescovo, è Ruteno; oltre a questo (p. 49) maggior merito di contribuzioni. Il Superiore recava per noi: noi soli Basiliiani d'Italia (assenti li Siciliani), noi introdutori della Causa, noi collaboratori in molte fatiche della Postulazione. La differenza sorta tra persone pie, calme, ponderate chiudere potesi tantosto: quattro ad elezion di esso Vescovo, tre del Contieri, oltre a lui medesimo e due Abati, Anzà e Romeo di Sicilia, residenti in Roma. Tra gli eligendi scelse il Contieri dopo di se il Vicario Cefani, il P. Todini, il P. D. Michele Guerra, i quali due ultimi venero in conseguenza che il Toscani, Maestro era in infermità abituale, il Guerra Celerario, occupatissimo a Roma, il Cotta, Lettore, in viaggio di necessità, il Casinovi da guardare il Monastero, il Brandolini ricusante. Significati questi provvedimenti dal Superiore ai monaci il Mercoledì 26 a sera, l'indomani 27 pensò a chi dovesse però rimanere a guardia del luogo (p. 50), in soccorso alla cura, per soddisfacimento del Coro. Il P. Toscani intanto partì per Roma il Giovedì mattina: giovarebbeli alla salute svario e dimora sotto aria nativa; accompagnollo infino a Roma il Cotta, che poi proseguì per l'Umbria. Nostro P. Cozza

era già in S. Basilio, per aiuto delle faccende. Il Contieri Giovedì stesso prese tutte le misure con pace dei monaci, a rimanere e ad andare: e del Mattutino della mattina del 29 da dirsi la sera innanzi, e su due PP. Cappuccini a supplir per detto giorno alla celebrazion delle Messe; partì il dopo pranzo. Il Venerdì mattina partì il Guerra D. Michele, dopo li Vespri il Cefani e il Todini. In detto giorno cadde in quell'anno la festa del Cuor di Gesù, ed io dopo il Vespero feci in Cappella un discorso ai fratelli sull'Amor di Gesù Cristo. Era la Vigilia della grande solennità (p. 51), degna di celebrarsi con solennità. A pranzo un piatto di più di buon pesce, la sera pesce ed erba cotta, ovellame e ficcumi dolci; il silenzio la mattina per buona parte della mensa, la sera in tutto dispensato. Alla mezza di notte le Litanie della B. Vergine, poscia il Mattutino, ma letto. E' indescrivibile la consolazion di tutti per l'aspettativa di un domani così glorioso, lieto e singolare per l'Ordine Basiliano, massime al nostro Monastero, cooperator si fervente della imminente gloria dell'orora fratello santo. Dopo la mensa non vi fu ricreazione, che brevi le nottate e dover partir di qui le 3 dopo la mezzanotte nol consentiva che a disagio. Se altri riposasse o no, non potrei affermar che negar, precisamente non ricordando, ma su di me ben so, che vegliando tutta la notte per l'allegranza la mi parve lunghissima, come che o leggesti in letto, o levatomi ponessi a scrivere (p. 52). Or li destinati a partire, oltre a me, erano il Cellerario Guerra e fr. Mariano Gemelli, D. Pio Brandolini co' giovani studenti, D. Nilo De Gregori, D. Arsenio Pellegrini, D. Giosafat Donati, e fr. Bartolomeo Janelli. I due primi ed io eravamo nella carrozza del Monastero, gli altri in carrozza di vettura. Testimone de miei compagni noi per viaggio andavam di tanto in tanto su la odierna festività. Il cielo non era limpidissimo, ma bello a sufficienza, e andossi sempre più rasserenando; ancor mi tripudia il cuore, quando io torno alla lieta gita di quel giorno unico ne' fasti dell'Ordine nostro!

Poch'in la le due ore alle 6,1/2 eravamo a Roma, dove oltre l'usato ogni cosa era in moto; ed io giunto in piazza Colonna Traiana sceso di carrettella, poiche mi trovava senza biglietto per il palco, come (p. 53) sopra ho detto, lasciando che gli altri miei colleghi recassersi a S. Pietro, io solo men venni a fare una visita

in fretta alla povera mia Mamma; e poco stante presi la via di Monserrato riuscendo poi sulla piazza del Vaticano per lo stradale di Santo Spirito. Come in vista della Basilica vidi sventolar lo stendardo del mio B. Padre e glorioso Confratello. Dico vero sentirmi correre il sangue per le vene di una dolce celestial compiacenza. Indi entrai in Chiesa, dove tosto scontrami per l'ultima volta col P. Vincenzo, sac. Passionista, stato già mio compagno d'educazione in questo Convitto di Grottaferrata, nomato Gustavo dei Conti Cagiano, il quale giovane è già passato al Cielo, volgono i due anni da quel torno (*nota marginale, con altra mano*: Quindi scritto nel 1869). L'affollamento della Basilica era grande nella nave maggiore, oltre che di presso alla statua di S. Pietro (p. 54) era orizzontalmente formato steccato quadrato da militi, i quali per lo stesso altresì verticalmente avean quinci e quindi formati dua cordoni da lasciarsi passar la processione. Infori dalle navi laterali il passaggio era chiuso dai palchi sull'aprirsi della croce. Io indarno tentato avanzarsi più che potea verso la tribuna; provato non profittevole lo sforzo, tenendomi indietro la calca e i soldati; ultimamente ridussimi quasi in fondo la Chiesa più dappresso che seppi al cordone dei soldati (erano li carabinieri esteri), qui mi fermai tenendo altrimenti non poter veder nulla. Ma se minor pensiero mi dava di appostarmi per tempo in Chiesa, miglior condizione forse era la mia. Perocchè avienne che trovansi già i nostri Monaci in Sacrestia per portar le torcie innanzi lo stendardo (p. 55), li Ruteni imprattici e nuovi non si fecero trovare, cosicchè a nostri Padri mancando chi a quelli surrogare, vennersi d'in sulla piazza cercando alcun altro de' nostri, i quali non trovando, ultimamente pregarono de' Canonici o altri Preti di Marino di spartir seco l'ufizio, che fecero volentieri, e so tra li altri essere stato il Canonico Terribili. Sull'adobbamento della Basilica, e l'ordine della processione non spendo parola, rilevandosi l'uno nell'*Ordo servandus in Canonizatione Sanctorum, supplicatione etc.*, messo a stampa anco per la circostanza attuale, e l'altro avendosi in più libri e fra questi uno intitolato: *Souvenir etc.* (francese), di che lasciamo copia.

Io era in parte di veder almanco bene la processione, se non che fra taluni si brutte faccie che mi incutevano paura, tanto più

che (p. 56) innanzi si era sparso dover essere stiletati quanti andassero a S. Pietro; ma tuttavia la giornata della santificazione passò quietissima, sebbene popolata a oltre centomila forastieri; se non in quanto mi dicono che un Muratore, testè uscito dal Manicomio di Perugia, al mirare il grande spettacolo della Basilica illuminata si volle uccidere per allegrezza, e si gravemente ferissi, che tosto portato in S. Spirito, quivi tra breve morì, come parmi aver inteso. Anco in S. Pietro un candelabro della volta sopra il Cappellone, a sinistra della tribuna, diede fuoco a' parati, e cagionò dell'incendio, tosto spento da Pompieri già pronti, e fu così senza alcun disturbo, che moltissimi neppur se ne avvidero.

Passando innanzi a noi il Papa in sedia gestatoria, diceva un vecchio Olandese dell'Aia: Oh vedete, pare un giovanetto! (p. 57). E dicon poi che gli sia malaticcio e decrepito! E inginocchiandosi: Dio ti benedica, anco aggiungeva, con un accento pietoso. Ma io sorpreso dal digiuno da un forte dolor di testa, doveti uscir di Chiesa, e girato alquanto per la piazza, quasi pentito tentava ritornarvi, ma il caldo e il dolor che mi persisteva, mi vi disconsigliarono, ed io con sommo dolore mi venni via dalla piazza, dico certo come un che lasciasse altrove il cuore, e al punto di *Gloria*, quando si legge la Bolla di Canonizzazione, mi trovava alle salve di Castel S. Angelo. Nondimeno in cambio della dolce vista della funzione io venni a visitare la nostra Ven. sorella Carlotta Costagini-Antonelli (aggregata al nostro Ordine, la quale novella Lidvina nel letto di una prodigiosa infermità si va perfezionando nella virtù, ed è presso molti, come altresì di noi tutti e singolarmente del (p. 58) Papa in quel concetto che è santa). Ella ai primi colpi del cannone svenne, direm noi, ma piuttosto, come è solito suo, ascese in estasi; massime perchè avendo ella naturalmente un colorito giallo e cadaverico io la vidi assopita così bianca e celestiale, che dico vero parvemi a un tratto la sposa dei Cantici nel sonno del amore fra le braccia del suo Diletto (*Nota marginale*: Ella è mancata alla terra in concetto di santità il 29 Giugno 1871).

Intanto un incidente curioso venne nuovamente a disturbare il nostro Superiore in S. Pietro. I Ruteni non trovati per la Processione eransi riuniti in Chiesa per portar le oblate al Papa. Ma in quel punto furono in loro vece invitati dei nostri Monaci, a cui

questo non ispettava, i quali poco prudentemente accorsero all'invito fatto per iscambio, e così li Ruteni rimasero a sedere, e non presero parte con dispiacersi loro che del loro Vescovo di Leopoli, il quale crucciato, appena terminata la funzione, se ne richiamò al Segretario di Stato; questi fe' chiamare il Segretario de' Riti, il quale invitò tosto il Contieri a scusarsi, e questi il fe' tosto per umilissima lettera al Sembratowicz, coprendo quanto seppe i nostri Monaci, e dando alquanto colpa all'incuria dei Cerimonieri, e d'uno singolarmente. Il Vescovo Greco Sembratowicz ricevè la lettera del Contieri con più reverenza che fede, suspicando che lo scambio non partisse da noi, co' quali per ragioni di precedenza avere avuto che dire. Il Contieri passò assai dispiacente il termine della giornata, anzi tutta, e compresi li di dinanzi e dipoi furon per lui per mille forti cause, che qui non torna significare, amarissime, riservandosi Giosafat a remunerarlo bene altrimenti e in sovrabbondanza ¹⁵.

A pranzo quanti di noi eravamo in Roma, salvo uno o due, fummo da PP. Scolopii di S. Nazareno (p. 60); pranzo conveniente e trattamento cordiale. Il dopo pranzo alcuni dei nostri recaronsi a veder la Basilica Ostiense, guarnita a lampadari, che all'indomani v'anderebbe il Papa, come è costume, e quest'anno assai più per l'occorrente centenario. Ad ora debita io co' più intervenuti alla festa ce ne tornammo a Grottaferrata, dove illuminammo la sera le finestre che guardavano Roma, tutta parimenti illuminata.

Aggiungo due parole sull'ordine tenuto qui nel prefato giorno. Le Ore e la Messa cantata e altre funzioni ecclesiastiche furono officiate da pochi monaci restati, coll'aiuto degli Educandi. La tavola ebbero più copiosa, ma di latticini, essendo solo per Roma la licenza di mangiar carne quel sabato 29 Giugno. Alla lor volta gli Educandi vennero in Roma il Lunedì primo di Luglio. Trattando già molto (p. 61) innanzi, se vi si dovessero mandare pel dì della festa, secondo il desiderio dei parenti (lett. del Cozza al Contieri, 16 Giugno), fu deciso che no, in cambio al dì prefato. Ironvi

¹⁵ Fu creato Archimandrita nell'anno 1870, e poi divenne arcivescovo di Gaeta (1876-1891); morì l'anno 1899. Cf. l'articolo di P. P. Pavlyk, in questo volume.

in carrozze, ma prima volsero per S. Paolo, quindi vennero a S. Pietro. L'asciolvere e il desinare al Seminario Romano mercè la buona amicizia di quell'Economo gentilissimo D. Giovanni Moroni. Così passarono a che mi sovvenga in proposito le feste centenarie nel Monastero, perochè alle altre durevoli una settimana non so chi di noi vi accorresse, ma non credo. Il Contieri, il Cozza e qualch'altro colà per la distribuzione delle Vite a Prelati ecc. gli altri in casa.

Capo V

Le feste dopo la Canonizzazione

Il costume passato in legge, o legge sempre tenuta a rigore, che io non so, è che appresso gli onori attribuiti dal Papa ad alcun Santo o Beato, se ne debbano per chi ne promosse la Causa divinsarlene dagli altri o in un fonzione, ordine per antico, od in tre, come di presente, che feste triduane e volgarmente Tridui appelliamo. Invero a tempo della Beatificazione di Giosafat, quando fu uscito il Decreto di beatificazione, non solevasi alla Vaticana ma in qualsivoglia Chiesa ad piacere del Postulator della Causa celebrare un sol giorno di festa al novello Beato; onde così si tenne con Giosafat precisamente al Gesù di Roma. Ora poi secondo l'uso viggente a Giosafat dieronsi tosto, (p. 64) come è prescritto a Roma, queste feste a Sant'Atanasio de' Greci al Babuino, per un certo impegno preso dal Debrowscki, contrario peraltro Contieri Compostulatore, col P. Rettore del Collegio, il quale per attinenza col Santo dovendo distintamente nella sua Chiesa celebrare il Triduo dopo l'altro della Postulazione, come è d'uso, procacciò per risparmio che il Triduo de' Postulatori si solennizzasse in sua Chiesa, onde ad un tempo e risparmiò le sue spese, e tolse a se l'onore di quel Triduo. A nostri Padri questo dispicque, onde preservi pochissima parte. Ora la festa fu per sopra più quadriduana, cioè accaduta il 13, 14, 15 e 16 Domenica di Luglio di quell'anno. Fra le nostre carte esserne relazione in stampa, riportata altresì dal Giornale di Roma al 25 e 26 del detto mese. Pur contrari i nostri per non mostrarsi cotanto, ne diversi giorni ve ne intervennero alcuni, peraltro al (p. 65) pranzo, dato da Vescovi il 16 ed

all'Accademia poetica del pomeriggio cointervennero come che invitati taluni de' nostri, il Contieri, il Toscani ed il Cozza. Le spese tutte aggravanti la Postulazione nonchè il giusto travalicarono l'onesta: fu messo a conto fin l'uso delle ampolline dell'altare ecc. ogni cosa particolarizzata in apposita nota. Questa spesa dal Rettore faceva ascendere le dette spese a scudi 2318. Ma il Contieri, a cui furon dati a riveder que' conti con lunga lettera (e ne è minuta) al Sembratowicz forte si richiamò di tanto aggravio. Dimostrò inoltre che molte di quelle partite nella somma complessiva di sc. 659,11 non potevano in alcun modo addossarsi alla Postulazione. Ed in fine propose per accomodamento di dare al Collegio un totale di scudi 2000 e nulla più. Il temperamento fu accettato dalle parti e con l'indicata somma saldato tutto l'importo di detto Triduo.

(p. 66) Del Triduo qui per noi celebratosi al nostro Santo Confratello, conviene in grado de' Monaci avvenire che io mi trattenga su particolari.

Differito insino all'autunno, per aver concorso di forestieri, date le incidenze delle aggressioni de' Garibaldini, fù per prorogarsi alla vegnente primavera. Pur convenutosi in una triegua, fu prodigio attribuito alla saggezza e prudenza del Sup. Contieri, come in poco oltre 8 giorni ogni cosa si traesse in acconcio. L'addobbamento servito dal Signor Cartoni a spese sc. 70. Come che sol nella nave di mezzo riuscì splendido e sfarzoso. Il primo ordin di pilastri dai riquadri che guardan la navata a fondo di velluto rosso e tocca d'oro, le navate alternamente altre in velluto e lastra d'oro, altre in veli ponzò, e sovr'esse il cornicione a veli color rosa e turchino stellati. L'ordine di pilastri (p. 67) superiori e fenestre sufficientemente adornò, in mezzo a quali quinci e quindi eran le doppie mostre dello stendardo di S. Giosafat (solendosi in due tele adoppiate dipingere per le canonizzazioni). L'altar maggiore coperto intornamorato e la immagine e gli angeli se n'avea formata in fondo velluto trinato in oro una nicchia, innanzi la quale sormontava a piedistallo la statua di S. Giosafat. Il frontale dell'altar, quell'che noi abbiamo in metallo dorato, per la prima volta allora appostovi; ai minori poi erano in S. Basilio il palliotto di legno dorato, in S. Teresa quel di metallo dorato (dell'Educandato). La illuminaria splendidissima: una corona di 20 lampadari innanzi

a simulacro santo, gli altri (in tutto poi 40) lungo la nave. Puntate in sul primo cornicione intorno 12 cornucopie; di vero (p. 68) l'adobbo illuminato rallegrava il cuore e innalzava la mente.

Il primo giorno del Triduo, 18 Ottobre Venerdì, al suono delle campane a doppio aprendosi la Chiesa era a un tratto gremita di popolo: le Messe lette in gran numero, traendovi d'altre parti ogni dì, invitatevi da pubblico modesto invito a stampa; pertanto il primo giorno quasi quaranta; in sulle dieci antim. Messa solenne del Contieri, ministri il Cozza ed io; la sera Vesperi solenni del Santo, panegirico del P. Melandri della Compagnia. Dipoi preghiera, inno (de' MM.) cantato da nostri, benedizione dall'Em.mo Card. de Luca, per allora villeggiante a Marino. Noi eravamo in un'ebbrezza di gaudio spirituale, da nulla disturbato, protetto dall'ordine esattissimo. La sera come nelle susseguenti illuminazione del prospetto della Chiesa e del Monastero (p. 69). Sovra l'arco sotto il palazzo d'in su la piazza della fontana, in trasparente — la colonna di S. Basilio; sovra la porta del Castello, di fronte la via lunga, a trasparente l'arma del Papa: amendue già fatti adusati pel Triduo di Roma. Sabato, secondo giorno, molte Messe lette, cantata dal Vicario Todini, Vesperi della Domenica, panegirico del P. Anacleto da S. Felice de Min. Osserv., dopo il solito benedizione impartita dal Card. Mattei. Sturbandosi il tempo e imperversando la notte fe' dubitar per l'indomani; pure con ispecial divina provvidenza, da tutti data a meriti del Santo, riuscì buono, indi brillantissimo la mattina stessa. Domenica 20, dopo moltissime Messe, il Pontificale celebrato da Mons. Valenziani (zio paterno de nostri Educandi Giuseppe e Pietro). Volealosi greco da Mons. Sembratowicz, ma egli era partito per Leopoli (vedi lett. di lui al Contieri, 1 Ottobr. 67) (p. 70). Molti paramenti sacri ne servirono i gentilissimi Canonici di Marino. Vi assistè la Cappella di Frascati, condottavi dal nostro amico Canonico Sebastiani D. Lorenzo. Egli, dopo li consueti Vesperi, recitò la orazione panegirica, cui tenne dietro l'inno Ambrosiano colla Benedizione, per l'Em.mo Ordinario Clarelli. In tutti i tre giorni, massime in questo, il concorso del popolo frequentante i divini misteri fu grande, trattatovi anco dal lucrar le indulgenze accordate per detta circostanza dal Romano Pontefice.

Dato un'occhio general sulla festa tratterò qui dei particolari. Il trattamento fu decente assai se non splendido a sacerdoti che avesser celebrato. Serviti di colazione in una cammera dinanzi la Libreria all'effetto ordinata; dipoi rigalati (p. 71) di Vita ed immagini del Santo e d'una composizione in terzarima della Signora Teresina Gnoli in Gualandi. Il pranzo alla Comunità ed altri forestieri alquanto più abondevole ne due primi giorni; il Venerdì dispensato il digiuno monastico; l'ultimo giorno convito solenne, cui assistevano 4 Emin.mi, cioè oltre gli anzidetti l'Em.mo Cardinal Pentini, in tutto 80 persone, di cui molti in tavola lunga in mezzo il Refettorio; Educandi con altri Padri. Di Frascati furono il Gonfaloniere, l'Arciprete fra Ambrogioni, l'Arcidiacono Can. Sebastiani; dopo il pranzo rinfresco in Biblioteca.

Quanti servirono alla festa contentissimi: li musici ebbero la sera del terzo un secondo rinfresco: tutti Vita e imagine; al Gonfaloniere ed altri Preti anco la reliquia del Santo; ebbero a lodarsi assai (p. 72) per tutto il paese.

Gli apparatori del Cartoni, per gli otto dì che da noi stettero, serviti opportunamente a tutti pasti in un pianterreno del corridoio: servivasi loro anche di merendare. In sul parve Vite e immagini del Santo vidili io spesso lagrimare alcuni; taluno anco dire voler protestare gratitudine eterna.

La illuminazione per li prospetti della Chiesa eseguita da uomini a ciò, per le finestre dell'abitato dagli Educandi. Le lapidi letterarie furono del Nocelli Mons. D. Carlo, trovandosi anco da ciò il Toscani in quell'estrema malattia, morto indi a poco, il 3 Novembre passò a miglior vita.

Il giudizio de' panegirici, della composizione lascio ad altrui: questa piacque per fiorita semplicità; di quelli per arditura più soddisfece il del Sebastiani (p. 73), per ispirito quel del francescano.

In genere a tutti soddisfece la festa: a nostri ed agli estranei; tutto decoro ecclesiastico senza pompa secolare; ordine preciso in tutto, pace ed allegrezza. Che farete, mi disse in Chiesa una donna anziana, se troverete il corpo di S. Basilio? Dissi io: Direte di S. Nilo? Faremo festa assai maggiore.

Gli stendardi serviti furon mandati a Leopoli, l'un per la Latina e l'altro per la Cattedrale greca, merito degno alle contribuzioni di que' fedeli¹⁶. Pur sovvienmi ed anedoto; dopo la Canonizzazione questi stendardi son di dritto della Fabrica di S. Pietro a ritirarli, e suolesi di più convien riscattarli. Così noi e a nostre spese, secondo voce datane per l'innanzi al Debrowski, il qual dimenticatone di poi scrivesse insolentemente (vedi lett. di lui, Agosto 1867) al Contieri (p. 74), il quale convenientemente per una sua fecelo rientrare in ragione. — Osserò darsi il Debr. in quella titolo di primo e general Postulatore; è ad arbitrio: gli Postulatori eguali (aequi principales), parola della nomina.

La statua tuttora esistente (70, Ottobre) nel corridoio al piano terreno è in gesso, lavoro del Cav. Prinzi Giuseppe: punto mano artistica gentilmente gratuita; spese vive a nostro conto, credo oltre li 300 scudi. Pur lavorando lui riconoscevalosi con gentilezze de' nostri ed offerte ed altre attenzioni alla sua famiglia; dopo il Triduo, in collocandosi colà la statua, Vita, immagini e Reliquie in teca d'argento.

Una succinta notizia del Triduo fu stampata sul *Giornale Romano* (2 Novembre 67, nr. 252, p. 1017). (p. 75) Anco la Madre Badessa Macrina¹⁷ delle Suore Basiliane incontro a S. Eusebio nell'Esquilino celebrò un semplice Triduo ne giorni 10, 11, 12 del prossimo Novembre. Vi si prestarono anco il nostro P. Anzà ed il P. Cozza. Notizie di questa Venerabile Madre abbiamo nella Vita di S. Giosafat. Ella morì nel Signore indi a poco, il dì 11 Febraio ad un'ora di notte¹⁸.

Sappiamo altresì in onor del novello Santo essersi celebrate feste per la Galizia e singolarmente a Leopoli, ma non abbiamo, a mia notizia, novelle distinte.

¹⁶ In Ucraina occidentale furono raccolte cospicue somme di denaro per la canonizzazione a cura dell'arciv. Giuseppe Sembratovyč, uno dei co-postulatori.

¹⁷ Macrina Mieczyslawska; vedi sopra, nota 13.

¹⁸ L'anno 1868.

Capo VI

*Diffusion del culto di S. Giosafat**dove si narra di un miracolo avvenuto dopo la Canonizzazione*

Il metodo tenuto dalla Chiesa di Roma per autenticare e diffondere ad un tempo il culto ad un novello Santo, è la Bolla di Canonizzazione, scritta in pergamena, e di cui si riproducono in stampa e distribuiscono diversi esemplari. Il primo Santo canonizzato con Bolla dalla Chiesa Romana fu S. Simeone siracusano, morto a Treveri il 1037, monaco del nostro Ordine, a cui furon dati gli onori di Santo da Benedetto IX, dipoi anche'egli nostro monaco. Il secondo nel nostro Ordine ad esser da Roma per la Bolla riconosciuto e celebrato per Santo, fu S. Giosafat. La Bolla di sua Canonizzazione riuscì in primamente scorretta in punti di storia; si corresse adunque e si stampò nuovamente, parte in colpa l'estensore, parte il revisore D. Giuseppe Cozza. Correttore ne fu il Contieri (p. 78); abbiamo in proposito lettere dello spedizionero Alessandri al detto Padre. Diconnosì anco per le altre Bolle de' consantificati di Giosafat essere avvenuto il medesimo, e occorsa necessità di ristampa tosto eseguita. La prima e la seconda edizione della Bolla di Giosafat e fra le nostre carte ¹⁹.

Ma senza questo il culto di Giosafat propagossi per le Vite, immagini e reliquie di lui dovunque richieste e mandate. Per la Germania impegnato vi fu il Vescovo Greco (lettera di lui al Contieri, 14 Ottobre 1867). Per l'Oriente il Vescovo di Lida nelle Is. Egee (lett. di questo al Contieri...). Per le nostre contrade il Contieri medesimo e tutti noi in generale. Ricordomi aver io stesso il sotto 15 Luglio intervenuto alla festa triduana in S. Atanasio, recato indi la Reliquia e la Vita in ristretto alla V. Carlotta Costaggini, e la Vita sicuramente ristretta con la immagine grande alla (p. 79) nostra Consorella, ottima giovene Vittoria Picchioni. Questa Vita produsse ottimo effetto che fu il presente. E' un miracolo istantaneo operato

¹⁹ Cf. il testo nel vol. III *Documenta beatificationis et canonizationis*, Romae 1967.

da Dio ad intercession del nostro Santo in Cascia, nella persona di tal fratello del Signor Canonico Morini. Reco la relazione ch'egli ne fa alla Signorina Vittoria, da cui fu favorita della Vita del Santo. — « Sig.na Vittoria Ill.ma. Cascia 15 del 1868.

« La ringrazio della Vita e Reliquia di S. Giosafat, e debbo assicurarla che per intercessione di detto Santo, il mio unico fratello ha ricevuto un vero miracolo. Ad esso si era formata una piccola perla nell'occhio sinistro. Erano circa 20 giorni che soffriva oltre alla privazione della vista grande dolore. Raccomandatosi al Santo e toccata la Reliquia nell'occhio si mise a leggere la sua vita, ed oh prodigio! Mentre leggeva gli cadde nel libro una piccola pallina, che ingombrava (p. 80) il centro della pupilla, e restò subito perfettamente guarito. Da ciò argomenti quanta gratitudine le debba io e tutti di mia casa ecc. ». L'autentica è fra noi. Dietro di ciò il P. Contieri per me fe' pregare il Signor Canonico che se istituisse processo vescovile del miracolo del Santo, ma essendo egli Segretario e tormentato di pres. dalla gotta fu differito. Io mossi ne nuova parola alla Picchioni, ma per ora la cosa rimane sospesa. Frattanto mandaronsi a Cascia nuove Vite ed immagini del Santo e scrisse alla Picch. il Contieri.

Il P. Cozza mi dice avergli contato un Religioso in Roma come avesse riportato spirituali favori ad intercessione di Giosafat. Noi dobbiam gratamente attribuire al Santo molte grazie spirituali ne' monaci e temporali fatte su questo Monastero, di che sarà discorso in apposita appendice.

Parliamo ora sulla Ufficiatura in suo onore. (p. 81) Funne primamente data commissione al P. Toscani, il quale aiutato dallo studente Arsenio Pellegrini²⁰ per esser gravemente incomodato dal male, onde si morì, trasse il canone insino alla 8 Ode esclusive. Portato a mia esamina in uno al supplemento delle altre 2 Odi fatte dal P. Cozza, trovai lo ordinato, chiaro e regolato, per ritmo e pel canto. Altro canone intessette il Cozza con tutto il resto della Ufficiatura: vedi più fiorito ed elegante, a quantunque meno accurato in sull'andatura pe' canto; gliene scrissi lode e congratulazioni. Egli

²⁰ P. Arsenio Pellegrini, monaco basiliano di Grottaferrata, e poi Archimandrita (1849-1926), dotto orientalista.

non si tenne alla sola festa del 12, volle, consenziente il Superiore, istituir festa commemorativa del Triduo del 67 al giorno 20 d'Ottobre e nominolla: Traslazione del braccio del Santo a Grottaferrata. Anch'io per devozione feci il mio canone in versi giambi co' rispettivi ritmi della Catis-Cantae ed Exapost. Questo lavoro ammirato in prima dal Card. Pitra (p. 82), che similmente approvò li precedenti del Toscani e del Cozza, fu di poi trovato manchevole e non creduto degno di stampa ne di approvazione. Pure di poi a due anni io corressi il canone, ridussilo che a me paia a forma corretta e approbabile, e quando a Dio piaccia spero darlo alle stampe. Trattanto poiche oltre ogni tosto fatto io ne stesi, così quelle ricusando per mie, fo di solo riconoscere la mia del 1870, cioè la ricordata e sovralodata. Anco un Sinassario commemorativo io scrissi in pergamena ed introdussi coll'approvazione del Superiore Contieri in un' de' nostri Codici liturgici segnato. Si suole poi fra noi il giorno 20 Ottobre esporre in Chiesa la Reliquia del Santo, come anco il 12 Novembre, sonando anche le campane a festa.

Due reliquiari poi noi abbiamo con reliquia del Santo, de quali uno è in tutto simile ad altro con la reliquia di S. Pier di Arbues, ambedue rigalati al P. Cozza per la Vita da lui scritta di quel Santo. L'altro poi di argento è dono del Sommo Pontefice presentemente rigalato il 10 Agosto 1868, quando ci favorì di sua visita. Istesso è intarsiata una medaglia antica d'argento con impronta di Giosafat, incisa alle contrade oltremontane, rigalataci altresì dal Papa per mezzo del Card. Mattei, intorno al Maggio del 1869.

Anche due quadri a decorazion degli altari furon fatti eseguire di S. Giosafat, di cui l'uno è nella nostra Cappella di S. Nilo, l'altro nella Chiesa del nostro Monastero di S. Basilio in Roma ²¹.

Da quadri donati al Papa e al Card. Vicario si trassero delle immagini fotografiche. Di queste come delle ad incisione moderne od antiche (p. 84) procureremo lasciar dei simili per memoria ai posteri.

Queste sono le principali memorie dicei che per la Canonizzazione, dinanzi o di poi si è fatto, del che in più parte io testimone

²¹ Oggi come procura romana dell'Abbazia di Grottaferrata in via omonima, nelle vicinanze di Piazza Barberini.

di veduta, del rimanente di udita da fonti genuine e sincere. Fede poi al mio dire fa la riveduta e correzione su la mia minuta in testo dal P. Contieri e in parte dal Cozza, e molto più ai posteriori li documenti che lasciamo ²².

Sulle grazie che stimiamo per intercessione di Giosafat aver ricevuto da Dio, come cosa non riguardante precisamente la Canonizzazione, o il culto di lui, così non capitolo in serie, ma appendice di aggiunta qui appresso ne formo, riveduto altresì dal Contieri ²³.

ANNOTAZIONE

Manoscritto intitolato « Memorie Grottaferratesi sulla canonizzazione di S. Giosafat V.M. dell'Ordine di S. Basilio », si trova nell'Archivio dell'Archimandria Greca di Grottaferrata, e porta la seguente sigla e numerazione: « Bibliothiki tis ieras Exarch. Monis Kriptoferris », nr. 695; la vecchia collazione ha queste sigle: « Z.a. XCIII - IΔ. VII, 25 ».

Una annotazione a matita dietro la copertina porta la seguente dicitura: « De' Ant. Rocchi. Scritto nel 1869 (cfr. p. 53) », e poi seguono 107 pagine non numerate del manoscritto (dopo aver numerato i fogli in una nostra riproduzione fotostatica), dalle quali sono state stampate da noi in questa Collezione pagine 86; il resto, cioè pagg. 87-107, che da P. Rocchi furono concepite come Appendice, e poi poste come Capo VII sotto il titolo: « Di un mirabile effetto nel monastero dopo la Canonizzazione di S. Giosafat », è stato ommesso come non pertinente direttamente al nostro tema. Sono le ben note vicende dell'Archimandria di Grottaferrata durante la sua

²² Molti documenti compilati per la canonizzazione sono poi, secondo la prassi, stati consegnati alla Postulazione, e sono rimasti presso i tre copostulatori: Dombrowski, Contieri e Sembratovyč. Perciò quelli del Dombrowski probabilmente sono perduti per le vicende dell'Ospizio di SS. Sergio e Bacco verso la fine del secolo scorso; quelli di Sembratovyč forse sono finiti negli Archivi arcieparchiali di Leopoli, e quelli che sono venuti in mano del Contieri, sono conservati nell'Archivio della Badia Greca di Grottaferrata. Per la stessa canonizzazione e le sue circostanze essi sono di primaria importanza.

²³ Questa appendice tratta esclusivamente della restaurazione dell'Archimandria Greca di Grottaferrata negli anni 1868-1870, ascritta dall'autore alla intercessione celeste di S. Giosafat; nel manoscritto fu messa come capo VII.

restaurazione negli anni 1868-1871, che l'autore ascrive all'intercessione celeste di S. Giosafat.

Le Memorie di P. Rocchi sono prese dal vivo, arricchite dalle fonti dirette; la lingua è contemporanea a lui, e in certi punti presenta qualche difficoltà. Le Memorie sono scritte con cuore ed interesse quasi personale e non rifuggono anche dall'accennare alle cose umanamente spiacevoli: è una testimonianza che a distanza di cent'anni è divenuta un documento, dando vivacità e colore ai documenti puramente canonici. Per queste doti abbiamo ritenuto utile di accoglierle nella nostra collezione « Miscellanea Josaphatiana », esprimendo un dovuto apprezzamento all'autore e gratitudine ai custodi presenti del manoscritto, i Venerabili Confratelli di Grottaferrata.

E tutto sia di profitto alla migliore conoscenza di S. Giosafat e la sua maggiore glorificazione.

A. G. WELYKYJ, OSBM

A. G. Welykyj, OSBM

LA STAMPA ROMANA DEL 1867 SULLA CANONIZZAZIONE DI S. GIOSAFAT

Fin dal 2 maggio 1865, allorché Papa Pio IX nella Chiesa di Sant'Atanasio in Roma promulgò il *tuto* per la canonizzazione di S. Giosafat, vale a dire il decreto col quale si chiude definitivamente la fase processuale previa alla più solenne glorificazione terrena d'un santo¹, si aspettava che fosse fissato il giorno della proclamazione. La scelta cadde sul 29 giugno 1867, in coincidenza colla solenne commemorazione del martirio dei SS. Apostoli Pietro e Paolo, il cui diciottesimo centenario si pensò d'onorare colla canonizzazione di ben venticinque novelli santi, dei quali 21 martiri della fede², Il primo posto fu riservato al B. Giosafat Kuncewycz, Arcivescovo di Polock in Bielorussia, martirizzato il 12 novembre 1623 e beatificato da Urbano VIII nel 1643. Sebbene da più di duecento anni fossero in perfetto ordine tutti i requisiti canonici necessari per la sua glorificazione al cospetto della Chiesa universale, e perciò si fosse potuto procedere a quest'ultima da un giorno all'altro, avevano impedito l'arrivo in porto della causa da un lato talune vicende e vicissitudini che sono da tempo consegnate alla storia, dall'altro la mancanza dei fondi necessari alle spese della canonizzazione. Fino alla seconda metà del sec. XVII la Chiesa Unita nutrì la speranza che ad esse potesse supplire la Santa Sede, se mai

¹ Il decreto fu approvato dalla Sacra Congregazione dei Riti l'8 gennaio 1865.

² Il 29 giugno 1867 furono canonizzati i seguenti beati: Giosafat Kuncewycz, Pietro di Arbues, Nicola Pieck e i suoi diciotto compagni martiri a Briel in Olanda, Paolo della Croce, Leonardo da Porto Maurizio, Maria Francesca delle Cinque Piaghe, Germana Cousin.

accoppiando il Beato Giosafat a qualcun altro santo canonizzando per mezzo d'una semplice bolla papale³; ma poi si disistesse dal promuovere la causa, per le ragioni politiche cui si è fatto cenno⁴. Nel frattempo il culto del beato si diffondeva e radicava pienamente, specie in Polonia, Ucraina e Bielorussia: si celebravano solenni feste in suo onore, il popolo fedele pellegrinava alla sua tomba nei tempi in cui questa era accessibile, prima a Polock e poi a Biala in Podlasja⁵. L'Ordine Basiliano fu naturalmente l'ottimo assertore e promotore di tale glorificazione. Data la staticità dei gruppi etnici di quei tempi, la restrizione della memoria e del culto

³ In tal senso insistettero particolarmente negli anni 1664-1674 i metropolitani di Kiev Gabriele Kolenda e Cipriano Zochovskyj, i quali si servirono come promotore a Roma del vescovo di Chelm Giacomo Susza.

⁴ Le continue guerre che tribolarono per quasi un secolo le popolazioni ucraine fecero sì che la causa passasse in secondo piano; del resto il culto già largamente tributato al Beato non esigeva con assoluta urgenza il titolo di « Santo ». Nelle regioni dell'estremo oriente europeo tra la beatificazione e la canonizzazione non si faceva quasi distinzione alcuna, se non nei documenti ufficiali; perciò il clero e il popolo chiamavano comunemente, e da tempo, il B. Giosafat coll'appellativo di « Santo ».

⁵ Il corpo di S. Giosafat fu custodito e venerato a Polock tra il 1623 e il 1704, ad eccezione degli anni 1654-1667, durante i quali fu trasportato in vari luoghi della Lituania e della Bielorussia (per es. a Suprasl) per salvarlo dai pericoli delle guerre polacco-moscovite. Il 12 novembre 1667 le spoglie furono ricondotte trionfalmente a Polock dal metropolita G. Kolenda. Intorno all'anno 1704, a causa delle guerre tra Polonia, Moscovia e Svezia, esse furono messe al sicuro in luoghi meno periferici del regno polacco-lituano ed affidate alla custodia della potente famiglia lituana dei principi Radziwill. Tra gli anni 1704-1764 questi le conservarono nei loro feudi, prevalentemente a Biala; in seguito furono esposte nella locale chiesa dei PP. Basiliiani, dove restarono fino al 1873, anno in cui furono rimosse per ordine del Governo Russo e vennero murate in una cantina posta sotto la chiesa. Qui rimasero fino al luglio 1916, quando, per ragioni di sicurezza imposte dalla prima guerra mondiale, furono trasferite a Vienna ed esposte alla venerazione nella chiesa di S. Barbara per oltre trent'anni. Sempre per motivi di sicurezza furono trasportate a Roma nel 1949; rimasero nascoste fino al 25 novembre 1963, quando, con larga affluenza di Padri Conciliari del Vaticano II, furono restituite al pubblico culto nella basilica di S. Pietro, in un sarcofago con vetrine sotto l'altare di S. Basilio il Grande.

del B. Giosafat a una esigua porzione della Chiesa universale non fu risentito come un difetto. Il senso dell'universalità non era ancora diffuso nel semplice popolo, poiché la cattolicità era assicurata dalla gerarchia, nelle cui sfere come è noto, ebbe anche le sue difficoltà. Per la gente semplice tutta la Chiesa si riassumeva nel modesto tempio del proprio villaggio, dove il parroco interpretava e trasmetteva la voce della gerarchia della Chiesa Cattolica.

Sembra che per puro caso, negli anni sessanta del secolo scorso, sia riemerso a Roma e si sia imposto all'attenzione dei responsabili lo *status* canonico della causa di canonizzazione di S. Giosafat, e ciò avvenne per merito precipuo dei monaci di Grottaferrata, dove proprio in quel tempo si ridestavano le antiche glorie della veneranda badia basiliana sita in Italia, alle porte di Roma ⁶. La mente acuta di Domenico Bartolini, allora segretario della S. Congregazione dei Riti, colse i punti salienti della causa e il particolare significato che essa rivestiva in quei tempi difficili per la Santa Sede nell'Italia risorgimentale, li espose a Pio IX, il quale acconsentì immediatamente a raccogliere e valorizzare la testimonianza che la Chiesa Orientale gli offriva dopo un'attesa di oltre due secoli. La causa fu impostata, messa a studio e conclusa dopo un anno appena. Il decreto decisivo in risposta al quesito « an tuto procedi possit » era pronto già nel gennaio 1865, ma ai fini d'una migliore chiarificazione dell'opinione pubblica, turbata dalla propaganda anticattolica russa, si attese, per promulgarlo, fino al 2 maggio successivo. Il 1866 passò nei preparativi della canonizzazione (raccolta dei fondi, apprestamento dei quadri dei miracoli, stampa delle biografie e delle immagini, ecc.). Solo verso la metà dell'anno seguente si torna a parlare di S. Giosafat nella Curia Romana e, di conseguenza, anche nella stampa romana.

⁶ In quegli anni un gruppo di valenti monaci comincia a riscattare la Badia dalla lunga decadenza sopravvenuta dopo lo splendore dei secoli XVII-XVIII. Nel 1869 Pio IX restituì alla gloriosa abbazia l'indipendenza dalle varie protettorie e commende, rendendole il titolo di Abbazia o Archimandria; l'anno seguente, il 27 gennaio, dopo trentatré anni di vacanza, fu nominato il 77° archimandrita, nella persona del P. Nicola Contieri, che era stato Postulatore della Causa di S. Giosafat. Su queste vicende cfr. l'articolo del P. Partenio Pavlyk nel presente volume.

Avvicinandosi il gran giorno, *L'Osservatore Romano*, quotidiano della sera, nel n. 94, del 25 aprile, e il *Giornale di Roma*, nel n. 93 del 24 aprile, pubblicano un « Invito sacro », nel quale il Cardinale Vicario dell'Urbe, indicendo le Litanie Maggiori delle Rogazioni, esorta i fedeli alla preghiera « per procedere al grande atto di Canonizzazione, già stabilita, del B. Giosafat » ecc. Due altri inviti del medesimo tenore furono iterati dal Cardinale Vicario il 16 maggio (nei giornali summenzionati, il 15) e il 26 giugno ⁷.

Durante il giugno del 1867 la stampa romana si occupò intensamente del nostro santo. Il 4 giugno *L'Osservatore Romano*, nella cronaca romana, dava un breve resoconto del primo dei concistori pubblici in cui si ebbe a trattare di S. Giosafat, celebrato il giorno prima, durante il quale « l'avvocato D. Francesco Morsilli ha riferito sul martirio e sulla Causa del Beato Giosafat Kunceviech, Arcivescovo di Polosko di Rito Ruteno... dell'Ordine di S. Basilio ». Il concistoro aveva avuto il carattere d'un orientamento generale, che servisse da preparazione alla solenne conclusione delle cause di canonizzazione ⁸. I presenti erano stati invitati a dare il loro parere per iscritto; l'adunanza s'era chiusa coll'indicazione d'un altro concistoro, semipubblico, per il 12 giugno. Di esso riferiscono il *Giornale di Roma* dello stesso giorno (n. 134, coll. 1-2) e *L'Osservatore Romano* del 14 (n. 136, p. 3): Il « Papa ha esposto il martirio incontrato per Gesù Cristo dal B. Giosafat Kunceviech, Arciv. di Polosko di rito Ruteno Orientale, dell'Ordine di San Basilio... » ⁹. La risposta dei presenti è unanime: *Placet*. Lo stesso avviene per il B. Pietro di Arbues e i BB. Nicola Pieck coi suoi diciotto compagni provenienti da vari ordini religiosi, martirizzati in Olanda nel sec. XVI dai calvinisti e noti sotto l'appellativo di « Martiri di Gorcum ». Danno il loro voto scritto circa 250 prelati tra cardinali,

⁷ Cfr. *Giornale di Roma*, n. 93 (24.4.1867), n. 111 (15.5.1867) e n. 144 (26.6.1867).

⁸ Cfr. *L'Osservatore Romano*, n. 127, p. 2; Domenico Bartolini, *Commentarium Actorum omnium Canonizationis Sanctorum Josaphat Kuncewicz, ... Petri de Arbues...*, Romae, 1868, vol. I, pp. 60 ss.

⁹ Cfr. *Giornale di Roma*, n. 134, e *L'Osservatore Romano*, n. 136; D. Bartolini, *op. cit.*, vol. I.

arcivescovi e vescovi. I voti furono poi raccolti e pubblicati a Roma nel 1868 dal Segretario dei Riti¹⁰. Nei giorni seguenti si ebbero altri due concistori per il voto sulla canonizzazione degli altri beati¹¹.

Intanto affluivano a Roma numerosi vescovi per prender parte alla solennità del 29 giugno; degli arrivi la stampa romana dà notizia giorno per giorno; il 26 giugno, per es., leggiamo dell'arrivo del Metropolita Spiridione Lytvynovycz, « Arcivescovo di Leopoli, Halicia, Kiovia e Kamenech, di rito greco-ruteno ».

Il 26 giugno si ebbe in Vaticano l'ultimo concistoro pubblico. Pio IX, nella sua allocuzione *Singulari quidem* (*Giornale di Roma*, n. 145, 27 giugno, pp. 1-2) parlò genericamente dei canonizzandi; altrettanto fece nell'allocuzione tenuta nel corso dell'udienza del 25, concessa ai sacerdoti convenuti a Roma per l'occasione (*Giornale di Roma*, n. 146, 28 giugno). Generalmente si parlava, in quei giorni, della presenza a Roma di « Greci, Melchiti, Rumeni e Ruteni » (*ib.*).

Il 28 giugno *L'Osservatore Romano* pubblica, in prima pagina e seguenti, un ampio programma dei festeggiamenti del 29 e del 30, nel quale sono minuziosamente descritte in anticipo le cerimonie della Messa papale del 29 per il XVIII centenario dei SS. Apostoli Pietro e Paolo e per la canonizzazione di 25 Beati, capeggiati sempre dal Nostro. La descrizione prevedeva l'applicazione d'un cerimoniale secolare, convenientemente adattato alle peculiarità del caso, e che fu puntualmente messo in pratica, come risulta dal resoconto che il 1° luglio pubblicano tanto *L'Osservatore Romano* quanto il *Giornale di Roma* (risp. nn. 147 e 147). Nelle pagine che seguono riproduciamo i testi integrali del programma e dei resoconti; trattandosi di brani giornalistici accessibili soltanto ai ricercatori e ai frequentatori di biblioteche, ma che a nostro parere presentano un certo interesse per la storia di S. Giosafat e del culto tributatogli nella Chiesa cattolica, il primo centenario in corso ci è sembrato l'occasione migliore per consegnarli alla collezione di documenti e studi di cui il presente volume straordinario fa parte.

¹⁰ Cfr. D. Bartolini, *op. cit.*, vol. I, pp. 224-240 e pp. 268-492.

¹¹ Cfr. D. Bartolini, *op. cit.*, voll. I e II.

Riferire, sia pur sommariamente, sui particolari della radiosa giornata del 29, così come vengono narrati dai quotidiani romani, eccederebbe i limiti delle presente note; ci basti rilevare che, al di là di talune espressioni trite e convenzionali in uso a quel tempo, si avverte nella prosa dei resocontisti vaticani (della cui sincerità e veridicità, com'è ovvio, non possiamo non fidarci) un palpito di commozione o almeno d'ammirazione dovuto alla straordinarietà dell'avvenimento. Non capita spesso, infatti, che siano iscritti nell'albo dei santi ben venticinque nomi nello stesso giorno.

Naturalmente le colonne della stampa romana sono occupate dai festeggiamenti centenari in onore dei Santi Apostoli, ai quali s'intrecciano di tanto in tanto quelli in onore dei santi novelli, le cui celebrazioni, proporzionate al loro elevato numero, tengono Roma in un clima di festa per lunghe settimane. Il triduo in onore di S. Giosafat (13-16 luglio) suscitò il più vivo interesse nel clero e nel popolo, per quel senso d'esotico e perfino di misterioso, indotto dalla presenza di tanti prelati orientali. Di esso la stampa romana si occupò con un certo ritardo (il *Giornale di Roma* ne parla dopo più di dieci giorni, il 25 e il 27 luglio), ritardo che oggi sarebbe intollerabile, ma che a quei tempi si spiegava agevolmente colle difficoltà tecniche (e non solo tecniche) che i quotidiani dovevano affrontare nel ricevere e pubblicare una colluvie di notizie, da disporre secondo la graduatoria e la precedenza, oltre che dell'attualità, d'un'importanza non meramente giornalistica. Il 25 luglio il *Giornale di Roma* contiene un breve trafiletto sul triduo in onore del nostro santo nella chiesa di S. Atanasio¹², la cui solenne apertura consiste in una solenne Liturgia pontificale celebrata dal metropolita di Leopoli, Mons. Spiridione Lytvynovycz e concelebrata da due vescovi, Mons. Giuseppe Sembratovycz ordinante di rito greco in Roma, e Mons. Raffaele Popov, amministratore apostolico in Bulgaria, coll'assistenza di quattordici preti della Galizia e due diaconi. L'ultimo giorno celebra il patriarca dei Melchiti, Gregorio Jussef, insieme ai suoi vescovi. Il 27, il *Giornale di Roma* dà una breve cronaca della solenne accademia tenuta in onore del nuovo santo nel Collegio Greco; oltre a citare il discorso ufficiale del patriarca

¹² Cfr. *Giornale di Roma*, n. 168, p. 1.

Gregorio Jussef e numerosi interventi sulla vita e la gloria di Giosafat nelle lingue araba, greca, rutena, romena, bulgara, ungherese, polacca¹³, il giornale fornisce altri particolari.

La stampa romana torna ad occuparsi di S. Giosafat verso la fine d'ottobre dello stesso anno, in occasione del triduo celebrato a Grottaferrata¹⁴.

Coi citati servizi di stampa, coll'usuale distribuzione di apposite pubblicazioni agiografiche, d'immagini e medaglie, la figura di Giosafat Kuncevyz penetrò nella coscienza religiosa dei romani, che ne divennero cultori ed estimatori.

Oggi, a distanza di cento anni, ci sembra utile e conveniente dare una scorsa agli atti e pensieri che accompagnarono i primi passi del nostro santo nel cammino della sua glorificazione terrena. Perciò nelle pagine seguenti riportiamo brevi stralci, scelti tra i più interessanti, della stampa romana del 1867, nell'intento di offrire ai nostri lettori una cronistoria di quella memorabile canonizzazione.

1.

« *Osservatore Romano* » del dì 4 Giugno sul Concistoro pubblico del 3 di Giugno 1867: *Preparazione dei Concistori semipubblici* (nr. 127, pag. 2).

CRONACA INTERNA

La Santità di Nostro Signore Papa Pio IX, sulle ore dieci antimeridiane di questo dì (3), nel Palazzo Apostolico Vaticano, ha tenuto il primo dei Concistori pubblici, che ha stabilito come preparatorii all'atto solenne della Canonizzazione.

Sua Santità, discesa con la Sua Nobile Corte nella sala dei paramenti, ove attendevanla gli Emi e Rmi signori Cardinali, i

¹³ All'accademia parteciparono inoltre gli alunni del Collegio Greco.

¹⁴ Di esso il lettore troverà una minuta descrizione nelle *Memorie Grottoferratesi* del P. Antonio Rocchi, che abbiamo ritenuto opportuno riprodurre nella presente pubblicazione, trattandosi d'un memoriale dovuto a un testimone oculare (e collaboratore alla riuscita delle onoranze a S. Giosafat) ben più degno di considerazione di quanto non siano i cronisti di cui ci siamo occupati finora.

Rmi Monsignor Patriarchi, Arcivescovi e Vescovi, il Senatore coi Conservatori di Roma, i componenti i Collegi Prelatizi, e quanti altri hanno luogo nei pubblici Concistori, come pure Monsignor Segretario della sacra Congregazione dei Riti con Monsignor Promotore della Fede, e gli Avvocati Concistoriali, assunse le sacre vesti. Quindi salita in sedia gestatoria tra i flabelli, da altri dei personaggi sopra ricordati preceduta, da altri seguita, si è portata all'Aula Regia, ed ivi ha dato cominciamento alla solenne cerimonia.

Dopochè Sua Beatitudine ha ricevuto Obbedienza degli Emi Porporati, si è fatto al Trono Monsignor Segretario della S. Congregazione dei Riti, in mezzo agli Avvocati Concistoriali. Ed allora, al cenno datone da Monsignor Prefetto delle Cerimonie, l'Avvocato Oratore D. Francesco Morsilli, in latina favella, ha riferito sul Martirio e sulla causa di esso martirio del B. GIOSAFAT KUNCEVICH, Arcivescovo di Polosko di rito Ruteno, Orientale, dell'Ordine di s. Basilio; di quello del B. PIETRO D'ARBUES, detto il Maestro d'Epila, Canonico Regolare della Chiesa Metropolitana di Saragozza, e primo Inquisitore nel regno di Aragona; e del B. NICOLÒ PICHÌ, che con diciotto Compagni, appartenenti ad ambedue i cleri ed a varie religiose famiglie, in Brila, nell'Olanda, incontrarono la morte per Gesù Cristo, dopo esser stati sostenuti in carcere a Gorgum, d'onde ebbero il nome di *Martiri Gorgomiesi*. Continuando poi a riferire sui prodigii operati per loro intercessione da Dio, ha conchiuso col perorare istantemente, secondo il costume, la Canonizzazione dei medesimi.

Dopo ciò Monsignor Luca Pacifici, stando alla sinistra del Soglio Pontificio, come Segretario dei Brevi *ad Principes* in latino sermone rispondendo a quell'Avvocato del sacro Concistorio, a nome di Sua Santità ha detto aver la Beatitudine Sua in animo di compiere la implorata Canonizzazione, ma riserbarsi di sentire in Concistoro semipubblico il consiglio e il parere dei singoli Emi Porporati, dei Patriarchi, degli Arcivescovi e dei Vescovi. Intanto però esortare tutti ad innalzare fervorose preghiere a Sua Divina Maestà, da cui ogni lume discende, perchè voglia degnarsi prestare la necessaria assistenza in affare così grande ed utile alla Chiesa.

Terminato il Concistoro, Sua Santità, tornata a sedere nella gestatoria, collo stesso corteggio si è recata alla sala dei paramenti, e, deposti gli abiti sacri, si è ritirata nei Suoi appartamenti.

2.

« Giornale di Roma » del 12 Giugno : sul Concistoro semipubblico e la votazione dei Prelati in favore della Canonizzazione.

ROMA 12 Giugno

La SANTITÀ DI NOSTRO SIGNORE, sulle ore nove e mezzo antimeridiane di questo giorno, nella grande aula soprastante al portico della Basilica Vaticana, ha tenuto Concistoro semipubblico, al quale sono intervenuti gli Emi e Rmi signori Cardinali, e gl' Illmi e Rmi Monsignori Patriarchi, Primati, Arcivescovi e Vescovi presenti in Roma, invitati per deliberare sul gravissimo oggetto della Canonizzazione.

SUA SANTITÀ dopo avere con breve e grave Allocuzione esposto il Martirio incontrato per Gesù Cristo dal B. GIOSAFAT KUNCEVICH, Arcivescovo di Polosko di rito Ruteno Orientale, dell'Ordine di San Basilio; dal B. PIETRO D'ARBUES, detto il Maestro d'Epila, Canonico Regolare della Chiesa Metropolitana di Saragozza, e primo Inquisitore del Regno di Aragona; come pure dal B. NICCOLÒ PICHÌ, con i diciotto suoi Compagni, appartenenti ad ambedue i Cleri e a diversi Ordini Regolari, ha dichiarato essere proclive di ascriverli nel Catalogo dei Santi, aggiungendo però che prima di venire ad una decisione così solenne e tanto grave per la Chiesa di Dio intendeva sentire liberamente aperto sul rilevante affare il voto di ciascuno degl' invitati.

Allora gli Emi Porporati, i Rmi Patriarchi, Primati, gli Arcivescovi, e Vescovi, un dopo l'altro hanno manifestato il loro parere affermativo perchè si proceda al solenne atto, toccando ancora della opportunità di farlo nelle presenti circostanze. Avuto però riguardo al grande numero degl'intervenuti, gli Emi Porporati, ed i Rmi Patriarchi e Primati hanno letto il proprio voto; ma degli Arcivescovi e Vescovi ne han fatto lettura i soli sei degli Arcive-

scovi e dieci dei Vescovi più anziani di ciascun Ordine, avendo gli altri dichiarato il proprio sentimento con la parola *Placet*, soggiungendo *ob rationes a me in voto scripto et subscripto allatas*. E questi voti, scritti e muniti della firma di ciascuno, tutti han deposto nelle mani di Monsignor Segretario della sacra Congregazione dei Riti, o di un Cerimoniere Apostolico a ciò destinato.

Terminatasi la consegna dei voti, SUA BEATITUDINE ha dichiarato che sebbene sia pienamente contenta del consenso generale dimostrato perchè i suddetti Beati vengano sollevati al supremo onore di Santi, nondimeno nulla definirà in proposito se prima non avrà udito il voto sui quattro altri Beati da trattarsi nel prossimo Concistoro Semipubblico, ed intanto esortava tutti a dimandare, con ferventi orazioni, l'aiuto e il lume da Dio.

Dopo ciò Monsignor Commissario generale della Reverenda Camera Apostolica, a nome e per commissione di Monsignor Fiscale indisposto, genuflesso ai gradini del Trono, ha dimandato e fatto istanza che dai Protonotari Apostolici, quivi presenti, si roghi solenne Istromento dell'accaduto. Ed annuitosi dal SANTO PADRE, il Decano dei Protonotari Apostolici, in nome ancora dei suoi Colleghi, genuflessi con lui, ha risposto: *conficiemus vobis testibus*; pronunziando queste parole rivolto ai Camerieri segreti, che erano ai lati di SUA SANTITÀ, chiamati a render testimonianza.

Al Concistoro sono pure intervenuti i due primi Uditori della sacra Rota, Monsignor Segretario della Sagra Congregazione dei Riti, Monsignor Promotore della Fede, ed i Maestri delle Cerimonie Pontificie.

3.

« *Osservatore Romano* » del dì 28 Giugno sulle solennità previste per i giorni 29 e 30 Giugno: *Programma di festeggiamenti religiosi e civili a Roma.*

SOLENNITA' DEL GIORNO 29

L'alba è salutata dalle artiglierie di Castel Sant'Angelo e sui bastioni anteriori s'innalzano gli stendardi di Santa Chiesa e di Sua Santità.

Ore 5 ant. — Si apre la Patriarcale Basilica Vaticana, e le sacre sue grotte, nelle quali è permesso l'ingresso per tutta la giornata ai soli uomini.

Ore 6 e mezzo — Il Senatore di Roma, insieme ai Conservatori, in grande formalità recasi all'altare della Confessione per fare al Principe degli Apostoli la consueta oblazione di un calice prezioso e di otto ceri.

Ore 7 — Comincia la solenne Processione, che dalla Cappella Sistina del Palazzo Apostolico accompagna alla Basilica gli stendardi dei Beati da canonizzarsi, ed il Sommo Pontefice. L'ordine col quale essa procede, si troverà descritto più sotto.

Terminata la processione, ha luogo la solenne Cerimonia della Canonizzazione. La pubblicazione del Decreto fatta da Sua Santità si annunzia con lo sparo delle artiglierie e col suono delle campane di tutte le chiese per lo spazio di un'ora.

Alla Canonizzazione segue la Messa che celebra pontificalmente il Sommo Pontefice.

Dopo il canto del Vangelo, Sua Santità tiene l'Omelia al popolo.

Terminata l'Omelia impartisce con la solenne formola la Benedizione Apostolica con l'Indulgenza Plenaria.

All'Offertorio ha luogo la presentazione delle Oblazioni che si fanno dagli Emi Cardinali della Sacra Congregazione de' Riti e dalle Postulazioni delle Cause dei Beati che sono stati ascritti nell'albo dei Santi.

Durante questa funzione i Cappellani Cantori Pontificii coadiuvati da circa quattrocento altre voci eseguiranno il mottetto *Tu es Petrus*, composto dal maestro Mustafà. I Cantori sono divisi in tre cori: il primo da canto all'altare della Confessione; il secondo sui loggiati soprastanti alle porte d'ingresso; il terzo sopra al primo cornicione della cupola.

Terminata la Messa, Sua Santità riceve il *Presbiterio* dall'Emo Cardinal Arciprete della Basilica.

Il Sommo Pontefice processionalmente in sedia gestatoria va all'aula dei paramenti a deporre le sacre vesti, ed arrivato alla metà della Chiesa, legge un'altra protesta contro gli altri che non

avranno soddisfatti ai tributi ed ai censi dovuti alla Camera Apostolica.

Ore 5 pom. — Vespero solenne nella Basilica Vaticana con l'ufficiatura di quel Rmo Capitolo e l'assistenza del Sacro Collegio.

All'*Ave Maria* — Illuminazione della Cupola, facciata e portici della Basilica Vaticana a lantermoni.

Ore 9 — Accensione della Girandola doppia sul Monte Pincio. Illuminazione della Via del Corso a spirali a gas.

GIORNO 30

La festa sarà solenne nella Basilica Ostiense, a S. Carlo ai Catinari, ed a San Paolino alla Regola.

Le sacre grotte Vaticane sono aperte tutto il giorno per le sole donne.

Alle ore 9 il Sommo Pontefice si reca alla Patriarcale Basilica Ostiense di S. Paolo, ove si celebra la *Commemorazione* di questo Santo Apostolo.

Nella stessa Basilica all'indicata ora i Patriarchi, gli Arcivescovi e i Vescovi tengono cappella, e pontifica Monsignor Paolo Ballerini, Patriarca di Alessandria. Vi assiste in trono il Santo Padre ed i Cardinali componenti la Commissione per la Riedificazione di questo Sacro Tempio.

Alle ore 6 pomeridiane nella stessa Basilica si cantano, con accompagnamento di grande musica i secondi Vesperi.

Secondo il prescritto dell'Emo Cardinal Vicario vi si recano processionalmente le Archiconfraternite del SS. Sacramento e di S. Niccola — del Preziosissimo Sangue degli Adoratori alla sacra Colonna — del SS. Sacramento, Santa Cecilia e S. Andrea — dei Santi Pietro ed Andrea Apostoli — di S. Gregorio Magno — dei Santi Andrea e Leonardo — di S. Francesco Saverio — di S. Omobono — di S. Eligio.

Alle ore 8 nella gran Sala del palazzo Pamphily al Foro Agonale, la pontificia Accademia Tiberna si adunerà in straordinaria tornata per celebrare il XVIII Centenario dei Principi degli Apostoli. Leggerà la prosa l'Emo signor Cardinale Altieri e le poesie saranno intramezzate da una Cantata appositamente scritta e musicata.

Il Corso sarà illuminato a spirali a gas.

Nelle ore diurne poi di lunedì avrà luogo la Festa Popolare a Villa Borghese, dove il signor Principe Proprietario farà eseguire a proprie spese, cori, sinfonie, e l'innalzamento di un globo areostatico.

Lunedì, III giorno della Ottava dei Ss. Apostoli, si celebra la festa nella Chiesa di S. Pudenziana, e nella mattina vi tengono Cappella i Prelati Protonotari Apostolici.

Nelle ore pomeridiane i giovani che frequentano il Liceo del Pontificio Seminario Romano terranno a S. Apollinare solenne Accademia con Prosa, Poesia o Musica.

4.

« Osservatore Romano » del 1 Luglio 1867 sulla festa centenaria dei SS. Pietro e Paolo e sulla Canonizzazione di S. Giosafat ed altri 24 Beati (nr. 147, pag. 2-3).

LA FESTA CENTENARIA E LA CANONIZZAZIONE

La solennità desideratissima dai fedeli dell'intero mondo, che nelle diverse nazioni era tutto rappresentato in Roma dagli Ordini gerarchici della Chiesa Cattolica, Apostolica, Romana, e dal laicato, arrivò ad avere il suo cominciamento coi più felici auspizi con la Vigilia precedente al giorno sacro alla Memoria dei *santi principi degli Apostoli Pietro e Paolo*. Quando il sole toccava il meridiano, cento colpi di cannone la salutarono da bastioni del Castello sant'Angelo, e per un ora intera il suono festoso dei sacri bronzi che diffondevasi per l'aria dai trecento sessanta campanili i quali torreggiano vicini alle nostre Chiese.

Le solennità pomeridiane della Vigilia

Alla Patriarcale Basilica Vaticana, che era già ornata nello splendidissimo apparato di cui più sotto daremo un'idea ai lettori, il popolo rigurgitava da ogni parte. La Confessione, l'Altare Papale la statua enea del Principe degli Apostoli, erano decorate nel

modo solennissimo che si pratica ogni anno per questa solennità; e il popolo vi si stringeva attorno per dare sfogo alla sua devozione. La grande calca facevasi eziandio all'altare della Vergine Beatissima, ove erasi esposta fino dalla mattina la Reliquia insigne della Cattedra di S. Pietro. La quale con ogni maggior pompa di solennità era stata dall'altare che da lei s'intitola, trasportata alla predetta cappella perchè i fedeli venuti dalle parti più lontane della terra potessero venerarla, essendochè il magnifico Reliquiario in cui è custodita rimanesse coperto dietro il Trono Pontificio innalzato per la circostanza della Canonizzazione. E al predetto luogo l'avean recata sulle spalle quattro Canonici della Basilica vestiti in dalmatiche; quattro altri insigniti del carattere Vescovile in piviale e mitra ne aveano retti i cordoni; altri quattro vestiti di pianeta le aveano fatto corteggio; ed il rimanente del Capitolo e Clero coll'Emo Cardinale Arciprete, tutti con torchi in mano, l'aveano processionalmente preceduta, aprendo la sacra pompa la Confraternita del SSmo Sacramento.

Verso le ore sei la SANTITÀ DI NOSTRO SIGNORE, in sedia gestatoria, discendeva nella Basilica, ove era ricevuta dal Capitolo della Patriarcale. Lo precedevano i Cardinali, i Patriarchi, gli Arcivescovi, i Vescovi, gli Abati Generali, i Padri Penitenziari Vaticani, tutti in abiti sacri. Poi i diversi Collegi dei Prelati, tutte le Rappresentanze pubbliche che hanno luogo in Cappella, ed intera la sua nobile Camera. Il maestoso Corteggio, discendendo per la scala Regia, erasi soffermato al ripiano dinanzi alla statua equestre di Costantino il grande, ove il Santo Padre alla presenza del Tribunale della Reverenda Camera Apostolica, fece solennemente la Protesta per i Censi e Canonici dovuti a S. Pietro, e che non erano stati soddisfatti.

Entrato il sacro corteò nella Basilica, ed adorato l'Augustissimo Sacramento, esposto nell'altare della SSma Trinità fra splendidissima illuminazione, il Santo Padre andò al Trono, ove ammise gli Emi Porporati alla obbedienza. Poscia intonò il Vespro, che venne cantato con le melodie incantevoli di Pier Luigi da Palestrina. Il Presbiterio era ripieno degli Ordini della intera Gerarchia Cattolica che faceva corona al Supremo Gerarca, e presentava

quel magnifico spettacolo, che il giorno appresso dovea raddoppiarsi nel meraviglioso effetto.

Terminata la salmodia, e compiute le altre cerimonie maestose del pontificale del Vespro, Sua Santità fece solennemente la Benedizione dei Pallii, che si deposero quindi sulla tomba del Principe degli Apostoli, da dove si tolgono per darli agli eletti nuovi Arcivescovi ed ai vescovi che ne godono il privilegio.

Il Santo Padre con l'accompagnamento col quale era disceso nella Basilica ne partì, andando a deporre le sacre vesti nella Cappella della Pietà, accomodata ad aula dei paramenti.

Era intanto caduto il giorno, e la città risplendeva di quella vaga generale illuminazione, che caratterizza la gravità dello splendore romano, e che ogni anno suol ripetersi somigliantemente nella solenne festiva ricorrenza. Solo distinguevansi le due colonne cocee, l'Antoniana e la Trajana, sulle quali giganteggiano le statue in bronzo di S. Pietro e di S. Paolo. Ma la piazza del Vaticano era ripiena di popolo per aspettare la trasformazione della lumina-ria che già designava a lantermoni le linee architettoniche della cupola, della facciata, dei portici e del colonnato di quell'immenso edificio. La campana maggiore scocca il primo tocco dell'ora di notte, e mille e mille faci escono improvvisamente a produrre la trasformazione. L'incanto non poteva succedere più sorprendente: l'immensa folla ne rimase come rapita in dolce estasi.

Le solennità del giorno della festa

Se mai dall'oceano aspettò l'Aurora il corso per uscire foriera di allegrezza, e se mai il sole sparse i suoi raggi rilucenti con sprazzi di più viva luce, certo che all'immaginazione degli accorsi in Roma per la circostanza, ciò apparve nel giorno 29 Giugno di questo anno di grazia 1867.

Come le onde del mare s'incalzano l'una l'altra sospingendosi alla spiaggia, così un popolo senza numero da tutte le vie che dai sette colli sboccano al Vaticano rovesciavasi, trasportato dal santo desiderio, verso il luogo che ha reso eternamente famosa la Tomba dell'uomo, che da povero e rozzo Pescatore fu scelto da Gesù Cristo a suo Primo Vicario, ed a pietra fondamentale del suo mistico edificio la Chiesa.

Era già pieno l'immenso tempio e la immensa piazza, quando

alle ore sette il Santo Padre discese nella Sistina, e vestiti i sacri paramenti intonò l'*Ave Maris stella*, perchè incominciasse la Processione. Noi descrivemmo particolarmente i corpi che la compo- sero; acciò i nostri lettori: ne avessero tutto intero l'ordine, e la potessero seguire nelle singole parti, noi la segnalammo intera nell'ultimo nostro numero. Essa fu quale noi la indicammo. Ma l'effetto che produsse sopra l'animo di quanti ne goderono il mara- viglioso spettacolo fu veramente cosa da non ridirsi. Vedere am- bedue i Cleri, il secolare e il regolare, le Basiliche, gli Stendardi; vedere la Cappella Pontificia coi Collegi della Romana Prelatura; e poi nelle sacre vestimenta proprie ai riti della Chiesa Occidentale, e delle diverse Chiese Orientali, le Greco-Melchita, Greco-Rutena, Greco-Rumena, Greco-Bulbara, la Armena, la Cofta, la Sira con la Caldea e la Maronita, e il sacro Collegio dei Padri Cardinali della Romana Chiesa, cresceva l'incantesimo. Il quale poi toccò il colmo all'ammirazione quando il Pontefice apparve sotto il badacchino coi flabelli, pontificamente vestito, sollevato sulla sedia gestatoria, col cero nella sinistra e con la destra spandendo la Benedizione sopra la moltitudine. A quel punto l'entusiasmo religioso non potè frenarsi; ed il Santo Padre per tutto il corso della Processione passò in mezzo ad una ovazione che riceveva dai fedeli di tutto il mondo.

Essa girò per i due portici stessi in ala di qua e di là della Basilica, traversò la piazza, ed entrò nel sacro tempio, trovando il tuo termine alla Cappella del SS.mo Sacramento, nella quale si deposero gli stendardi.

Chi entrava nella Basilica rimaneva come imparadisato dalla bellezza che l'occhio dovea confessarsi impotente a tutta abbracciare col girare di un ciglio. Essa è ben degna che se ne dia la descrizione perchè i lontani ne possano concepire l'idea; e il faremo appena l'abbondanza della materia che c'incalza, ce ne offrirà il destro.

Sciolta la Processio all'altare del Ss.mo Sacramento, quanti dovevano assistere alla funzione entrarono nel Presbiterio, disposto in modo per la solennità che è detto *il Teatro della Canonizzazione*.

Preso da ciascuno il proprio posto, cominciò la Cerimonia con le Istanze fatte dall'Avvocato Concistoriale, e con le Preghiere che ad essa tenevano dietro, in tutto come noi descrivemmo nel numero precedente.

Fatta la terza Istanza, il Santo Padre pronunziò la grande ed aspettata sentenza con queste parole, che diamo originalmente.

« Ad honorem Sancte et Individuae Trinitatis, ad exaltationem Fidei Catholicae, et Christianae Religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra; matura deliberatione praehabita, et divina ope saepius implorata, ac de Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, Patriarchorum, Archiepiscoporum et Episcoporum in Urbe existentium consilio, Beatos Josaphat Kuncewicz, Pontificem; Petrum de Arbues; Nicolaum Pichi, cum sociis, videlicet; Hieronimum Theodicum, Nicasium Joannem, Willehadum, Godefridum Mervellanum, Antonium Werdanum, Antonium Hornaniensem, Franciscum, Joannem, Adrianum, Ioannem Ostervicanum, Leonardum, Nicolaum, Godefridum Duneum, et Andream, Sacerdotes, Petrum et Cornelium, Laicos, omnes Martyres; Paulum a Cruce, et Leonardum a Portu Mauritio, Confessores, Franciscam et Germanam Virgines. Sanctos esse decernimus, et definimus, ac Sanctorum Catalogo adscribimus: Statuentes ab Ecclesia Universali eorum memoriam quolibet anno nempe Josaphat, die duodecima novembris; Petri, die decimaseptima septembris; Nicolai, et sociorum eius, die nona julii, inter Cunctos Martyres; Pauli, die vigesima octava aprilis; Leonardi die vigesima sexta novembris, inter Sanctos Confessores non Pontifices; Mariae Franciscae, die sexta octobris; Germanae, die decima quinta junii, inter sanctas Virgines, pia devotione recoli debere. In nomine Pa

Seguì il Canto del *Te Deum*, ed il popolo rispondendo fece echeggiare delle sacre laudi le immense volte del tempio. Il Santo Padre lo chiuse recitando l'orazione propria dei novelli Santi. In questo la letizia che dominava nella Chiesa si spandeva per la città dal rimbombo delle artiglierie e dal suono delle campane: e il Telegrafo con la celerità del fulmine propagavalo per l'universo mondo.

Compiute tutte le altre Cerimonie cominciò l'incruento Sacrificio pontificalmente celebrato dal Sommo Pontefice. Il quale dopo che fu cantato l'Evangelo nelle due lingue Latina e Greca, recitò

la Omilia eloquente in encomio dei Santi Principi degli Apostoli, e dei nuovamente Canonizzati. Il testo lo abbiám recato nella nostra favella, e suona così :

« Desideratissimo, o Fratelli Venerabili ed amati Figliuoli, spuntò il giorno, nel quale per beneficio singolare del Signore ci è dato celebrare insieme le solennità secolari sacre ai trionfi del Beattissimo Pietro Principe degli Apostoli, e di Paolo, suo compagno nell'Apostolato e decretare il culto e gli onori de' santi ad alquanti eroi della nostra divina religione. Esultiamo pertanto nel Signore, ed alleghiamoci nella giocondità spirituale, essendochè ricorra il giorno glorioso, meritevole di essere celebrato con la più grande venerazione e gaudio dell'intero mondo cattolico, e principalmente di questa nostra città. Poichè in giorno cotanto solenne Pietro e Paolo, luminari della Chiesa, Martiri principali, Dottori della legge, amici dello Sposo, occhi della Sposa, Pastori del gregge, custodi del mondo, volarono ai regni celestiali con fortunato martirio.¹ Sono questi i personaggi per opera dei quali l'Evangelo di Cristo risplendette sopra di te, o Roma, e tu che eri maestra di errore divenisti discepola di verità. Sono questi che per trapiantarti nel regno dei cieli, ti edificarono assai meglio e molto più felicemente di coloro, per la cui opera furono gittati i primi fondamenti delle tue mura. Sono questi coloro i quali a tal gloria ti sublimarono che gente santa, popolo eletto, città sacerdotale e regia divenuta capo del mondo per la sacra Sede del Beato Pietro, più largamente stendesi il tuo impero con la divina religione di quello che con la dominazione terrena.² Questi personaggi insieme uniti, che hanno splendide vesti, sono gli uomini di misericordia, e nostri veri padri e veri pastori, che noi per l'Evangelo ci generarono. E chi mai più glorioso di Pietro? il quale illustrato da lume divino, primo di tutti riconobbe e a tutti fece manifesto l'altissimo mistero della Maestà eternale, e confessando Cristo Signore esser Figliolo del Dio vivente, rassodò per noi i fondamenti validissimi ed inconcussi del credere.³ Egli è

¹ S. Leo. Serm. 82 in Natali Apostolorum Petri et Pauli.

² S. Maximus, Homil. 68 in Natali Apostolorum Petri et Pauli.

³ Actor. Apost. IX, 45.

la pietra saldissima, sopra cui il Figlio dell'Eterno Padre ebbe con tanta solennità fondata la sua Chiesa, che le porte dell'inferno non potranno giammai contro di lei prevalere. A lui sono state da Cristo Signore consegnate le chievi del Regno dei Cieli e confidata la suprema potestà e cura di pascere gli agnelli e le pecore, di confermare i fratelli, e di reggere la Chiesa universale, è la cui fede non sarà giammai per mancare neppure nei suoi successori, che sono in questa Cattedra Romana collocati. Chi più beato di Paolo? il quale eletto da Dio per portare il suo nome alla presenza delle genti, dei re, e dei figliuoli d'Israello,⁴ in remunerazione delle sue virtù rapito al terzo cielo penetrò gli arcani celesti, perchè dovendo essere il Dottore delle Chiese apparasse tra gli Angeli quanto predicare tra gli uomini.⁵ Questi Beatissimi Pietro e Paolo predicando col medesimo spirito il sacramento della nuova legge, fortemente sostenendo per Iddio ogni fatta di pericoli, difficoltà, travagli, pene e tormenti, recarono tra le genti il nome e la religione di Cristo, vinsero la pagana filosofia, gittarono di seggio la idolatria, e con le loro geste santissime e cogli scritti diffusero per ogni dove la luce della verità evangelica, mentre in ogni terra la loro voce, ed il suono delle loro parole ai confini dell'orbe echeggiarono, e la disseminata dottrina, con sangue generoso ed eroica morte consacrarono in un giorno stesso col martirio. Pertanto, Venerabili Fratelli ed amati Figliuoli, celebrando con solenne rito e grandissima allegrezza la gloria dei medesimi Apostoli, e venerando con intensità di affetto le loro ceneri, presso le quali felicemente ci troviamo, siaci a cuore di esaltare le loro gesta magnifiche, e soprattutto le virtù loro imitare ».

« E poi siam noi compresi ancora da ineffabil gaudio perchè Iddio ne ha concesso di decretare in questo auspiciatissimo giorno il culto e gli onori dei Santi agl'invitti Martiri di Cristo Giosafat Kuncevicz, Arcivescovo Ruteno di Polosko, a Pietro Arbues, con i suoi dicisette compagni, e a due gloriosissimi Confessori Paolo della Croce e Leonardo da Porto Maurizio, ed alle due chiarissime Vergini Maria Francesca delle Piaghe di Gesù Cristo, e Germana

⁴ Maximus, loc. cit.

⁵ S. Petrus Damianus, serm. 27 de Ss. Apostolis Petro et Paulo.

Cousin. Tutti costoro, quantunque rivestiti della stessa infermità nostra, pellegrini quaggiù in terra e sottoposti a molte tribulazioni e pericoli, tuttavia d'incrollabile fede e di saldissime speranze in Dio, e ardenti d'immensa carità e insigni per amore verso il prossimo, portando la mortificazione di Gesù Cristo nei loro corpi, e fatti somiglianti alla immagine del Figliuolo di Dio, tollerato avendo per amore di Cristo ogni asprezze, riportarono assai illustre trionfo della carne, del mondo, del fierissimo demonio; e collo splendore della Santità e colla meraviglia dei prodigi, illustrarono la Chiesa di Dio e lasciarono a noi da imitare i più nobili esempi di tutte le virtù. Ora poi, divenuti amici di Dio, rivestiti di bianche stole nella celeste Gerusalemme esultano in gloria, e sono inebriati dalla ubertà della casa di Dio, dappoichè il Signore col suo volto li fa pieni di gaudio, li inebbria col torrente di sua voluttà, e risplendenti come sole, ricinti di corone, sono arrivati al possesso della palma, e regnano in eterno con Cristo, Lo pregano per noi, poichè sicuri della propria immortalità sono ancora solleciti dalla nostra salute ».

« Umili grazie adunque, o Venerabil fratelli e figliuoli diletti, rendiamo al Dio di ogni consolazione, perchè tra le così grandi calamità e pericoli della Chiesa e della civile società, si è degnato in questi chiarissimi Martiri, Confessori e Vergini dare nuovi e potenti aiuti alla sua Santa Chiesa, e porgere documenti insigni di virtù al popolo fedele. A grande studio poi facciamoci a seguire le vestigia illustri di questi Santi, e quindi divampando ognora più nello spirito della stessa fede, speranza e carità verso Dio disprezziamo le cose terrene, e prendiamo di mira unicamente le celesti, e calcando con alacrità maggiore i sentieri del Signore, rinunziando ai desideri del secolo conduciam la vita in sobrietà, giustizia e pietà, tutti unanimi, l'un l'altro compatendo, amanti della fratellanza, misericordiosi, modesti, umili,⁶ col mezzo delle opere buone serbiamoci nel proposito di assicurare la nostra vocazione ed elezione ».

« Ma siaci ormai acconsentito di innalzare con ogni umiltà e fiducia gli occhi nostri a Te, o Signor Dio Nostro, che ricco in mi-

⁶ S. Petrus, Ep. I, III, 8.

sericordia, la onnipotenza tua manifesti principalmente nel perdonare e nel compatire. Volgi l'occhio propizio, e riguarda la Santa Chiesa Tua fatta da ogni parte bersaglio alle procelle, e l'umana società posta in agitazione da tante bufere; e per i meriti dei Tuoi Apostoli Pietro e Paolo, e di questi martiri, confessori e Vergini allontana da noi il Tuo sdegno, e raddoppia sopra di noi la tua misericordia, come pure per la onnipotente tua virtù adopera che la chiesa menando per ogni parte ogni di più singolari trionfi dei suoi nemici, prosperamente e felicemente sia propagato, e tutti i popoli, dato il bando ad ogni errore conquiso ogni vizio, s'incontrino nell'unità della fede e nella conoscenza del tuo figliuolo, il Signor Nostro Cristo Gesù, e con la destra tua divina contro le insidie tutte e gli sforzi dei nemici questa città guarda e difendi ».

All'Omelia seguì la pubblicazione dell'Indulgenza *Plenaria e Parziale* e la solenne Benedizione Apostolica. Poi all'offertorio si fece la Presentazione delle *Oblazioni*, come pure noi dicemmo nel Giornale di Venerdì; ed allora si cantò da tre cori il Mottetto *tu es Petrus*, musicato dal Cappellano Cantore Pontificio Domenico Mustafà, la cui esecuzione affidata a quattrocento voci rapì gli astanti. La bellezza di questa composizione la faremo a suo tempo notare in apposito articolo.

Termina la Messa, il SANTO PADRE ricevè il *Presbiterio*, e poscia in gestatoria s'incamminò verso la Cappella della Pietà. Stando verso il mezzo della chiesa, rinnovò le Proteste contro coloro che non aveano soddisfatti i Censi e i Tributi alla Chiesa Romana, e contro gli usurpatori dei suoi diritti temporali nel Dominio della stessa Romana chiesa.

Così terminò la funzione della mattina.

Nelle ore pomeridiane al Vaticano i consueti Vespri cantati da doppio coro di musicisti diretti dal Maestro Meluzzi.

La sera generale illuminazione, e l'incendio della meravigliosa Girandola al Monte Pincio. La bellezza di questa è meritevole di speciale articolo, che daremo domani.

Il memorando giorno ebbe il descritto successo, che la storia ecclesiastica e la civile registreranno a caratteri indelebili come un trionfo splendido riportato dalla Roma di SAN PIETRO nel secolo Decimono.

5.

Descrizione della cerimonia della Canonizzazione di S. Giosafat e Compagni, secondo il Giornale di Roma, del dì 1 Luglio 1867 (nr. 147, pag. 1-3).

ROMA 1 Luglio

Al mezzogiorno del trascorso venerdì, 28 giugno, le salve d'artiglieria del Castel Sant'Angelo e il suono dei bronzi dai campanili delle Chiese annunziarono il cominciamento della solennità dei Santi Protettori di quest'alma Roma, i Principi degli Apostoli PIETRO e PAOLO, la cui celebrazione dovea nel presente anno rendersi singolare per la ricorrenza del diciottesimo Centenario dal glorioso loro Martirio, e per la Canonizzazione di venticinque Beati.

Il novenario di preghiere col quale, secondo il disposto dall'Emo e Rmo signor Cardinale Vicario, doveasi far l'apparecchio alla celebrazione della festa, ebbe luogo in tutti i sacri tempî ed oratorî pubblici; e con frequenza grande e spirito di raccoglimento divoto vi concorsero costantemente i fedeli.

Nella mattina dell'indicato giorno, terminatasi l'ufficiatura nella Patriarcale Basilica Vaticana, quel Rmo Capitolo e Clero, coll'Emo e Rmo signor Cardinale Arciprete, con le formalità prescritte, dalla magnifica custodia, che in fondo all'abside campeggia sorretta dai quattro più illustri Dottori della Chiesa, tolse la Cattedra su cui il primo Vicario di Gesù Cristo esercitò l'ufficio della Suprema sua Autorità, e processionalmente portò la insigne Reliquia alla Cappella Gregoriana della Bma Vergine, per ivi lasciarla esposta alla venerazione dei fedeli. Intanto la Confessione e l'Altare Papale eransi adornati con le sfoggiate decorazioni che soglionsi adoperare nella festiva ricorrenza; e l'antichissima enea statua di San Pietro, che da secoli riceve dai devoti l'omaggio del bacio al piede, era stata vestita negli usati ricchissimi paludamenti.

Alle ore cinque e mezzo pomeridiane la SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE, accompagnata dalla Sua Nobile Corte, recossi all'aula dei paramenti, ove attendevanla gli Emi e Rmi signori Cardinali, i Rmi Monsignori Patriarchi, Arcivescovi e Vescovi, gli Abati Ge-

nerali e i Penitenzieri Vaticani, i quali aveano assunte le sacre vesti. Eranvi ancora il Principe Assistente al Soglio, il Senatore coi Conservatori di Roma, i diversi Collegi della Prelatura, e gli altri che godono l'onore del posto nelle funzioni Papali; e tutti in ordinata processione, che discese per la scala Regia, accompagnarono alla Basilica il SUPREMO GERARCA, che vestito dei sacri indumenti veniva portato sulla sedia gestatoria.

Sotto il portico della Basilica, vicino alla grande porta di bronzo, l'Emo e Rmo signor Cardinale Mattei, Arciprete della Basilica, trovavasi col Capitolo e Clero Vaticano a fare il ricevimento al SANTO PADRE. Il quale entrato nel sacro tempio dinanzi all'Altare del Ssmo Sacramento prostrossi all'adorazione del Venerabile esposto tra ricca luminaria, e quindi, nuovamente seduto nella gestatoria, si trasferì all'Altare Papale.

Seduta in Trono SUA SANTITA' ricevè all'obbedienza gli Emi Porporati; e dopo intonò il solenne Vespro, che fu continuato dai Cappellani Cantori Pontifici.

Terminato il Vespro vennero presentati a SUA BEATITUDINE i nuovi Palli Arcivescovili, che benedisse con le prescritte cerimonie; e che furono poi depositati nel piano superiore della Confessione, e racchiusi nell'urna sopra il sepolcro del Principe degli Apostoli, ove sono tenuti in custodia.

Il giorno 29 destinato alla grande solennità, fino dal suo primo albeggiare vide il popolo a miriadi da ogni luogo della città avviarsi verso il Vaticano a cercare un posto entro la Basilica per assistere alle sacre cerimonie, o almeno sulla piazza per vedere la solenne pompa della Processione.

La quale ebbe il suo principio dalla Cappella di Sisto IV, dove il SANTO PADRE discese verso le ore sette, vestito dei sacri indumenti, ed intonò l'Inno *Ave Maris Stella*. Descrivere nei suoi particolari il corteggio singolare, riuscirebbe prolisso soverchiamente; e contentandoci perciò di significare le parti principali, diremo che aprivano la Processione gli alunni della Pia Casa degli Orfani, cui tenevano dietro le Religiose famiglie degli Ordini Mendicanti, delle diverse Regole Monastiche, e dei Canonici Regolari. Seguivano, dietro la Croce del Clero secolare, gli Alunni del Pontificio Seminario Romano, il Collegio dei Parrochi, poi i Capitoli e cleri di

tutte le Chiese Collegiate, quelli delle Basiliche e delle tre Patriarcali, cui seguiva l'Illmo e Rmo Monsignor Vicegerente di Roma, col suo Tribunale. I predetti, e quanti altri aveano parte alla Processione, tutti incedevano recitando preci, stampate in apposito libretto, ed aveano in mano il cero.

Al clero succedevano i componenti la sacra Congregazione dei Riti; i Consultori appartenenti ad Ordini Regolari, quelli del Clero secolare, ed i Prelati, cogli addetti alla Curia della medesima, e i Procuratori e gli Avvocati delle Cause dei Beati e dei Santi.

Allora cominciavano gli Stendardi dei Beati che doveano canonizzarsi. Veniva primo quello della BEATA GERMANA COUSIN, portato dalla Confraternita del SSmo Sacramento di S. Maria in Via: era preceduto da Sacerdoti della Diocesi di Tolosa, vestiti di cotta con la torcia, ed accompagnato da quattro di essi che ne reggevano i cordoni.

Poi lo Stendardo della BEATA MARIA FRANCESCA DALLE CINQUE PIAGHE DI N. S. G. C., sorretto dai fratelli del sodalizio delle sacre Stimmate di S. Francesco, e circondato, a portar le torcie ed i cordoni, dai Padri Alcantarini di Napoli, col loro Sindaco.

Queste medesime onorificenze i Religiosi della più stretta Osservanza di San Francesco, ed il loro Sindaco, rendevano allo Stendardo del BEATO LEONARDO DA PORTO MAURIZIO, che veniva retto dai soci dell'Archiconfraternita degli Amanti di Gesù e di Maria al Calvario.

Quello del BEATO PAOLO DELLA CROCE era circondato dai Religiosi Passionisti da lui fondati, ed era innalzato dall'Archiconfraternita del SSmo Sacramento eretta nella Basilica Vaticana.

Una eletta dei Religiosi dei vari Ordini ai quali appartenevano il BEATO NICOLÒ PIGHI CON I SUOI DICHIOTTO COMPAGNI MARTIRI, circondavano lo Stendardo ove questi Eroi erano effigiati, e lo portavano i soci del Gonfalone. I cordoni erano retti da alcuni bene avventurati parenti di coloro che erano sul ricevere i supremi onori del culto.

Sei Religiosi dell'Ordine della Mercede portavano le torce, ed altri di loro, con alcuni superstiti della famiglia del Canonizzando, reggevano i serici cordoni dello Stendardo del MARTIRE BEATO

PIETRO D'ARBUES, che veniva sollevato dal sodalizio della Madonna della Neve.

Da ultimo la Confraternita delle Cinque Piaghe sosteneva lo Stendardo del BEATO MARTIRE GIOSAFAT KUNCEVICH, Arcivescovo di Polosko, di rito Ruteno, che era accompagnato dai Religiosi Basiliani di Grottaferrata.

Allora cominciava la Cappella Pontificia. I Procuratori di Collegio, i Bussolanti, i Cappellani comuni, alcuni dei quali coi Triregni e le Mitre preziose del PONTEFICE, i Chierici Segreti, il Procuratore Generale del Fisco col Commissario della Camera, gli Avvocati Concistoriali, i Camerieri Ecclesiastici di Onore e Segreti, i Camerieri Partecipanti, i Cappellani Cantori Pontifici; poi i Collegi della Prelatura; cioè, i Referendari della Segnatura, fra i quali andavano il Prete Assistente e il Diacono e Suddiacono della Cappella; gli Abbreviatori del Parco Maggiore; i Votanti della Segnatura; gli Uditori di sacra Rota col P. Maestro del Sacro Palazzo Apostolico, tutti nei loro abiti di formalità. Succedevano i Cappellani segreti col Triregno e la Mitra usuale del SANTO PADRE, ed il Maestro del sacro Ospizio.

Viene intanto la Croce Papale astata. La precede il Decano di Segnatura agitando il turibolo fumante d'incenso; la regge l'ultimo Uditore di Rota in tonacella; la circondano sette Votanti di Segnatura, che facendo da Accoliti, sostengono altrettanti Candelieri con accesi variopinti ceri. Due Maestri Ostiari, che ne sono i custodi, la seguono da presso.

Ed ecco il Clero in sacri paramenti di color rosso. Il Prelato Uditore che dovrà funzionare da Suddiacono Apostolico, in camice e tonacella; il Diacono e Suddiacono greci, negl'indumenti propri di loro nazione. Quindi i Penitenzieri Vaticani in pianete di damasco; gli Abati *nullius* e gli Abati generali in piviali pur di damasco, e mitre di tela in capo. Eguali mitre, ma piviali di tessuto in lama d'oro aveano i venerandi personaggi componenti la Gerarchia Cattolica della Chiesa latina; e i propri dei rispettivi riti quelli delle Chiese Orientali. Oltre a quattrocento cinquanta Prelati, riuniti secondo l'ordine gerarchico, a giusta l'anzianità di preconizzazione, vedevansi insieme procedere a due a due. I dignitari dell'Occidente misti a quelli dell'Oriente: i Patriarchi, gli Arcivescovi e i Vescovi

latini insieme ai Patriarchi, agli Arcivescovi ed ai Vescovi Greco-Melchiti, Greco-Ruteni, Greco-Rumeni, Greco-Bulgari, Armeni, Siri, Caldei, Maroniti, Copti. Sorprendente riunione, che non era stata mai più ammirata da molti secoli. Poi il Sacro Collegio degli Emi Cardinali: i Diaconi, in dalmatica; in pianeta, i Preti; in piviale, col formale adorno di pigne, i Cardinali dell'Ordine dei Vescovi.

Prossimi al SANTO PADRE vengono i Conservatori ed il Senatore di Roma; il Principe Assistente al Soglio; il Vice-Camerlengo di Santa Chiesa. Quindi gl'inservienti al PONTEFICE: i due Uditori di Rota destinati a sorreggere la falda; i due Cadinarli Diaconi Assistenti; il Cardinale Diacono Ministrante; i due primi Maestri delle Cerimonie. In ampio cerchio contornano l'Augusta Persona di Lui quelli che sono detti *de Custodia Pontificis*; gli Uffiziali maggiori delle Guardie Nobili, gli Uffiziali della Guardia Svizzera, quelli della Guardia Palatina di onore, i Camerieri segreti di Spada e Cappa, i Mazzieri. Il Forriere ed il Cavallerizzo Maggiori regolano i Palafrenieri ed i Sediari, che sugli omeri sollevano la sedia gestatoria su cui è assiso il SOMMO PONTEFICE, che con la Mitra in capo, e coperto dall'Ammanto Pontificale, va sotto baldacchino coi flabelli. Egli colla sinistra, coperta da serico drappo, sostiene il cero acceso; ed a quando a quando alza la destra e benedice alla immensa moltitudine. Al passaggio del VICARIO DI GESU' CRISTO il popolo non rattiene la foga dell'affetto, e rompendo il profondo silenzio in cui erasi tenuto come sopraffatto dall'indescrivibile spettacolo, scioglie la lingua ad entusiastiche espressioni, mentre genuflesso ne riceve la Benedizione Apostolica.

La Processione si chiude coi Prelati Uditor Generale e Tesoriere della Camera Apostolica, con Monsignor Maggiordomo, coi Protonotari Apostolici, e coi Generali degli Ordini Religiosi.

La descritta sacra pompa uscita dal portico a sinistra traversò la piazza, e per il portico a destra entrò nella Basilica, facendo capo all'altare del Sacramento, che tutti adorarono, e dove si deposero gli Stendardi.

Il tempio Vaticano era messo nello splendore che mai il maggiore. Serici drappi l'ornavano nelle arcuazioni delle Cappelle, e nei riquadri degl'interpilastri. Gli stendardi che rappresentavano le glorie dei Principi degli Apostoli, e quelli dei Beati da canoniz-

zarsi, formavano la parte principale della decorazione, che terminavasi dalla illuminazione di oltre a ventimila ceri, accomodati sul cornicione, sulla fascia, dinanzi alle nicchie, su immensi candelabri, ed in una linea di quasi seicento lampadari, che circondavano gli archi, e discendevan tra questi a guisa di panneggi. Ove la nave di mezzo si allarga, pendeva dall'alto, combinata in lavoro di cristalli, la Croce di San Pietro, sormontata dal Triregno e dalle Chiavi.

Terminata la Processione coloro che doveano prender parte alla Cerimonia della Canonizzazione ed alla Messa Pontificale, ed erano tutti quelli che abbiamo notati superiormente come incedenti dopo la Croce Papale, entrarono nel magnifico Presbiterio, e ciascuno prese il posto che gli conveniva. Il SANTO PADRE si assise nel Trono innalzato appositamente sopra colonne con assai bella architettura, che si fece piramidare da immensa raggiera posta attorno al Triangolo significante l'Augusta Triade. Allora cominciò la Cerimonia della Canonizzazione.

Fattosi pertanto al Trono l'Emo e Rmo Signor Cardinale Procuratore della Canonizzazione, in mezzo ad un Maestro di Cerimonie e ad un Avvocato del Sacro Concistoro, questi a nome del predetto Emo Porporato così disse alla SANTITA' SUA: « Beatissime Pater, Reverendissimus Dominus Cardinalis hic praesens *instanter* petit per Sanctitatem Vestram Catalogo Sanctorum Domini Nostri Iesu Christi adscribi, et tamquam Sanctos ab omnibus Christi fidelibus pronunciarì venerandos BEATOS JOSAPHAT, PETRUM, NICOLAUM CUM SOCIIS, MARTYRES; PAULUM ET LEONARDUM, CONFESSORES; FRANCISCAM ET GERMANAM, VIRGINES ».

Monsignor Pacifici Segretario dei Brevi *ad Principes*, in latino sermone rispose a nome di SUA SANTITA', che sebbene il SANTO PADRE conoscesse le virtù dei Beati, per la Canonizzazione dei quali avea ricevuto l'istanza, nondimeno voleva che s'invocasse l'aiuto Divino per la intercessione della Beatissima Vergine, dei Santi Apostoli Pietro e Paolo, e di tutta la Corte celeste. Allora due Cappellani Cantori intuonarono le *Litanie de' Santi*, che furono proseguite fino al primo *Kirie eleison*.

Successe la seconda Istanza fatta nel modo della prima, aggiungendo solo all'*instanter* la parola *instantius*. Ad essa seguì il canto del *Veni Creator Spiritus*. Quindi la terza istanza, che alla formola

instanter et instantius aggiunse la parola *instantissime*; ed allora il Supremo Gerarca, tenendo la Mitra, come Dottore e Capo della Chiesa Universale pronunciò la grande sentenza, così parlando :

Ad honorem Sanctae et Individuae Trinitatis, et exaltationem Fidei Catholicae, et Christianae Religionis augmentum, auctoritate Domini Nostri Jesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra; matura deliberatione praehabita, et Divina ope saepius implorata, ac de Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, Patriarcharum, Archiepiscoporum et Episcoporum in Urbe existentium consilio, Beatos JOSAPHAT KUNCEVICH, Pontificem; PETRUM DE ARBUES; NICOLAUM PICHICUM SOCIIS, videlicet: HIERONIMUM, THEODORICUM, NICASIUM JOANNEM, WILLEHADUM, GODEFRIDUM MERVELLANUM, ANTONIUM WERDANUM, ANTONIUM HORNANIENSEM, FRANCISCUM, JOANNEM, ADRIANUM, JACOBUM, JOANNEM OSTERWICANUM, LEONARDUM, NICOLAUM, GODEFRIDUM DUNÈUM, et ANDREAM, Sacerdotes, PETRUM et CORNELIUM, Laicos, omnes Martyres; PAULUM A CRUCE, et LEONARDUM A PORTU MAURITIO, Confessores; FRANCISCAM et GERMANAM, Virgines, Sanctos esse decernimus, et definimus, ac Sanctorum Catalogo adscribimus: Statuentes ab Ecclesia Universali eorum memoriam quolibet anno, nempe JOSAPHAT, die duodecima novembris; PETRI, die decima-septima septembris; NICOLAI, ET SOCIORUM EJUS, die nona iulii, inter SANCTOS MARTYRES; PAULI, die vigesima-octava aprilis; LEONARDI die vigesima-sexta novembris, inter SANCTOS CONFESSORES NON PONTIFICES; MARIAE FRANCISCAE, die sexta octobris; GERMANAE, die decima-quinta iunii, inter SANCTAS VIRGINES, pia devotione recoli debere. In Nomine Pa†tris, et Fi†lii, et Spiritus†Sancti. Amen.

Terminate le autorevoli parole, l'Avvocato a nome dell'Emo Cardinale Postulatore rese grazie al PONTEFICE, e supplicò che fossero spedite le relative Lettere Apostoliche; e il SANTO PADRE, benedicendo, rispose *Decernimus*. Allora l'Avvocato, dirigendo il discorso ai Potonotarii Apostolici, li invitò a stender l'atto della seguita Canonizzazione; e il primo di questi Prelati avendo risposto *Conficiemus*, si rivolse ai Camerieri segreti, e chiamandoli a render testimonianza, disse loro: *Vobis testibus*.

Compiuto il grande atto, SUA SANTITÀ' intonò il *Te Deum*, al quale rispose tutto il popolo che empiva il tempio. I sacri bronzi della Basilica, cui risposero le artiglierie di Castel Sant'Angelo, e le campane delle Chiese di Roma, diffusero per la città il grande annunzio, e produssero per ogni dove quel gaudio che inebria ogni animo credente.

Dopo il *Te Deum* il primo dei Cardinali Diaconi recitò ad alta voce il versetto *Orate pro nobis Santi Josaphat, Petre, Nicolae tuique Socii, Paule, Leonarde, Maria Francisca et Germana*; e fattasi la conveniente risposta, il SANTO PADRE, in tono feriale, disse la Orazione propria dei novelli Santi, e con l'*Amen* risposto dagli astanti ebbe termine la sacra Cerimonia.

La SANTITÀ' SUA fece quindi passaggio al Trono di Terza, ove mentre cantavasi questa ora Canonica, assunse i paramenti per la celebrazione del Sacrificio Incruento. Nel quale ebbe per Cardinale Vescovo Assistente, l'Emo Patrizi, Vescovo di Porto e Santa Rufina; per Cardinale Diacono Ministrante, l'Emo Mertel; e per Cardinali Diaconi assistenti al Trono gli Emi Ugolini e Bofondi: fece poi da Suddiacono Apostolico Monsignor Negroni, Uditore di sacra Rota.

La Messa fu della solennità dei Santi Principi degli Apostoli, alla cui Orazione, sotto unica conclusione, fu unita ancora quella dei nuovamente Canonizzati. Quando poi si fu cantato il Vangelo nell'idioma Latino e nell'idioma Greco, il SANTO PADRE lesse la Omilia seguente, che noi riproduciamo nella sua piena integrità:

« Optatissimus, Venerabiles Fratres, ac Dilecti Filii, illuxit dies, quo Nobis singulari Dei beneficio datum est saecularia solemnitas Beatissimi Petri Apostolorum Principis, et Coapostoli eius Pauli triumphis sacra concelebrare, ac pluribus divinae nostrae religionis heroibus Sanctorum cultum et honores decernere. Itaque exultemus in Domino, et spirituali iucunditate laetemur, cum gloriosus recurrat dies summa universi catholici orbis, et huius praesertim nostrae urbis veneratione et gaudio colendus. Hoc enim solemnibus die Petrus et Paulus Ecclesiae luminaria, Martyres summi, legis Doctores, amici Sponsi, oculi Sponsae, Pastores gregis, mundi custodes ad caelestia regna felici martyrio conscenderunt.¹ Isti sunt viri, per

¹ S. Petrus Dam. Serm. 27. de SS. Apost. Petro et Paulo.

quos Tibi Evangelium Christi, Roma, resplenduit, et quae eras magistra erroris, facta es discipula veritati; Isti sunt, qui te regnis caelestibus inserendam multo melius, multoque felicius condiderunt, quam illi, quorum studio prima moenium tuorum fundamenta locata sunt. Isti sunt, qui te ad hanc gloriam provexerunt, ut gens sancta, populus electus, civitas sacerdotalis, et regia per sacram Beati Petri Sedem caput orbis effecta latius praesideres religione divina, quam dominatione terrena.² Hi sunt coniuncti Viri habentes splendidas vestes, Viri misericordiae, ac nostri veri patres, verique pastores, qui nos per Evangelium genuerunt. Quis autem Petro gloriosior? qui divino illustratus lumine primus omnium agnovit, omnibusque patefecit altissimum Maiestatis aeternae arcanum, et confitendo Christum Dominum vivi Dei esse Filium, validissima invictaque nobis credendi fundamenta constituit.³ Ipse firmissima est petra, supra quam aeterni Patris Filius Ecclesiam suam tanta soliditate fundavit, ut adversus eam portae inferi praevalere nunquam possint. Ipsi a Christo Domino traditae sunt claves regni caelorum, et suprema commissa potestas, et cura pascendi agnos et oves, confirmandi Fratres, ac universam regendi Ecclesiam, et cuius fides numquam defectura, neque in suis successoribus, qui in hac Romana Cathedra sunt collocati. Quis beatior Paulo? qui a Domino electus, ut portaret nomen suum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel,⁴ pro suarum remuneratione virtutum tertium raptus ad caelum caelestia secreta cognovit, ut Ecclesiarum futurus Doctor inter Angelos disceret, quod inter homines praedicaret.⁵ Hi beatissimi Petrus et Paulus sacramentum novae legis uno spiritu praedicantes omnia pericula, difficultates, labores, poenas, cruciatusque constanter pro Domino perpessi, Christi nomen et religionem in Gentes invexerunt, et Paganam philosophiam vicerunt, Idololatriam e solio deturbarunt, ac sanctissimis suis gestis, scriptisque evangelicae veritatis lucem longe lateque diffuderunt, cum in omnem terram exiverit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum, ac sub

² S. Leo Serm. 82. al. 80. in Natali Apostolorum Petri et Pauli.

³ S. Maximus Homil. 68. in Natali Apostolorum Petri et Pauli.

⁴ Act. Apost. c. 9. v. 15.

⁵ S. Maximus ibidem.

unius passione diei doctrinam suam pio sanguine et morte fortissima consecrarint. Itaque, Venerabiles Fratres, ac Dilecti Filii, eorumdem Apostolorum gloriam solemni ritu, et maxima laetitia concelebrantes, et sacros eorum cineres, ad quos feliciter stamus, omni veneratione prosequentes, clarissima illorum gesta sermonibus praedicemus, atque in primis eorum virtutes omni studio imitemur ».

« Jam vero summo quoque gaudio perfundimur, quandoquidem Deus Nobis tribuit hoc felicissimo die Sanctorum cultum, et honores decernere invictis Christi Martyribus Iosaphat Kuncevicio Polocensi Ruthenorum Antistiti, Petro Arbuesio, Nicolao Pichio, eiusque duodeviginti sociis, et binis gloriosissimis Confessoribus Paulo a Cruce, Leonardo a Porto Mauritio, ac duabus clarissimis Virginibus Mariae Franciscae a Vulneribus Domini Nostri Iesu Cristi, et Germanae Cousin. Qui omnes etiamsi eadem nostra circumdati infirmitate, et peregrini hic in terris, multisque tribulationibus, ac periculis subiecti, tamen inconcussa in Deum fide ac firmissima spe, et summa caritate incensi, ac pari in proximum dilectione insignes, mortificationem Christi in corpore circumferentes, et conformes facti imaginis Filii Dei, asperrima quaequae pro Christi amore perpessi de carne, mundo, ac saevissimo Dae-mone splendide triumpharunt, ac sanctitatis splendore, mirisque prodigiis catholicam illustrarunt Ecclesiam, et clarissima nobis imitanda virtutum omnium reliquerunt exempla. Nunc vero facti amici Dei in caelesti Ierusalem induti stolis albis exsultant in gloria, et inebriantur ab ubertate domus Dei, propterea quod Dominus laetificat eos in gaudio cum vultu suo, et torrente voluptatis potat eos, ac fungentes sicut sol coronati possident palmam, et regnant cum Christo in aeternum, Eumque pro nobis exorant, cum de propria immortalitate securi, sint adhuc de nostra salute solliciti ».

« Humiles igitur, Venerabiles Fratres, ac Dilecti Filii, Deo totius consolationis agamus gratias, quod inter tantas, quibus affligimur, Ecclesiae, civilisque societatis calamitates, pericula, per hos clarissimos Martyres, Confessores, et Virgines nova ac valida Ecclesiae suae sanctae praesidia, et illustria fidelibus populis virtutum documenta dare sit dignatus. Summo autem studio insignia horum Sanctorum vestigia sectemur, et idcirco eiusdem fidei, spei,

caritatisque in Deum spiritu magis in dies inflammati terrestia despiciamus, et caelestia unice spectemus, atque alacriori usque pede per semitas Domini ambulemus, et abnegantes saecularia desideria sobrie, iuste, ac pie vivamus, et omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles,⁶ per bona opera certam nostram vocationem, et electionem facere studeamus ».

« Sed iam liceat Nobis cum omni humilitate, et fiducia levare oculos Nostros ad Te, Domine Deus Noster, qui dives in misericordia omnipotentiam Tuam parcendo maxime, et miserando manifestas. Intuere propitius et respice Ecclesiam Tuam sanctam tot undique iactatam procellis, et humanam societatem tot agitatam turbinibus, ac per merita Apostolorum Tuorum Petri et Pauli, et istorum Martyrum, Confessorum et Virginum averte iram Tuam a nobis, et multiplica super nos misericordiam tuam, et fac omnipotenti Tua virtute, ut Ecclesia de suis hostibus triumphans ubique terrarum magis in dies prospere, feliciterque propagetur. et omnes populi, cunctis depulsis erroribus, cunctisque vitiis profligatis, occurrant in unitatem fidei, et agnitionis Filii Tui Domini Nostri Iesu Christi, ac divina Tua dextera urbem hanc ab omnibus inimicorum insidiis, conatibusque tuere, ac defende ».

Posto termine all'Omilia, il Cardinale Diacono Ministrante disse a alta voce il *Confiteor*, aggiungendo dopo i nomi dei SS. Apostoli Pietro e Paolo i nomi dei novelli Santi. Ed acceduto al Trono il Suddiacono Apostolico con l'Astata Croce Papale, il SOMMO PONTEFICE impartì l'Apostolica solenne Benedizione, facendo promulgare l'*Indulgenza Plenaria* per i presenti, e la *Parziale* per quelli che visiteranno i sepolcri dei nuovi Santi nei giorni destinati alla solennità di loro festa.

Quando la Messa pervenne all'Offertorio, furono fatte a SUA SANTITA' le *Oblazioni* proprie del Rito della Canonizzazione, e le quali furono sette, corrispondenti alle Postulazioni delle Cause dei Canonizzati. Ciascuna consisteva in *Cinque Ceri* dipinti, in *due Pani*, in due bariletti uno di *Vino* l'altro di *Acqua*, in *due Tortore*, in *due Colombe*, ed in *alquanti Uccelletti*, chiusi in tre gabbie. La presentazione si fece dagli Emi Cardinali che formano la sacra

⁶ S. Petr. Epist. 1. c. 3 v. 8.

Congregazione dei Riti, accompagnati dalle persone che sono designate nell'analogo Cerimoniale.

Mentre compivasi questa Cerimonia cantavansi da tre cori, formati da oltre a quattrocento voci le parole *tu es Petrus*, con quelle che seguono fino al *portae inferi non praevalerunt*, musicate per la circostanza dal Cappellano Cantore Pontificio Domenico Mustafà. L'effetto ne fu veramente meraviglioso.

Finita la Presentazione delle Oblazioni, il SANTO PADRE terminò il Sacrosanto Sacrificio, dopo il quale dall'Emo Cardinale Mattei, Arciprete della Basilica, e da due Canonici Gli fu presentato il consueto *Presbiterio*.

SUA SANTITÀ' in sedia gestatoria andò quindi alla Cappella della Pietà ove depose le sacre vesti.

Alla sacra maestosa funzione furono presenti, in nobili tribune, S. M. il Re del Regno delle Due Sicilie, e tutti gli Augusti Personaggi della Reale Famiglia di Napoli presenti in Roma. Eravi pure S. A. R. la Infanta di Portogallo. In altre tribune vi assistevano i Membri dell'Eccmo Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede, e ragguardevoli personaggi Romani ed Esteri.

La Reverenda Camera Apostolica, nella ricorrenza della Festività dei Santi Principi degli Apostoli, ha ricevuto, secondo il solito, i Tributi e i Canonici dovuti alla Chiesa Romana; e la SANTITÀ' SUA rinnovò le consuete Proteste contro coloro che non li aveano soddisfatti, e contro le usurpazioni avvenute a pregiudizio dei Diritti della Santa Sede nei suoi temporali dominî.

Nelle ore pomeridiane del giorno festivo, nella medesima Basilica si cantarono i secondi Vespri con musica a due cori diretta dal cav. Meluzzi, Maestro della Cappella Giulia. Oltre al Rmo Capitolo della Basilica, vi assistevano gli Emi Porporati, che furono invitati, ricevuti, e dopo la funzione ringraziati dall'Emo Cardinal Arciprete.

Nella sera della Vigilia ebbe luogo la consueta doppia illuminazione del Prospetto, Colonnato e Cupola della Basilica Vaticana, et in quella del giorno festivo venne incendiata al Monte Pincio una Girandola assai più splendida dell'usato. La città fu vagamente illuminata in ambedue le sere e primeggiarono le Chiese degli Ordini religiosi ai quali appartengono i Beati canonizzati nel memo-

rando giorno in cui si è compiuto il diciottesimo Centenario del glorioso Martirio dei SANTI PRINCIPI DEGLI APOSTOLI PIETRO E PAOLO.

6.

« *Giornale di Roma* » del dì 25 Luglio 1867 sul Triduo solenne a S. Atanasio in onore di S. Giosafat (nr. 168, pag. 1).

ROMA 25 Luglio

La Canonizzazione del Beato Giosafat Kunceвич, Arcivescovo Greco-Ruteno di Poloska, è stato un grande avvenimento in particolare per la Chiesa di rito orientale. Ciò fece nascere il divisamento di celebrare un solenne triduo di festa ad onore del novello Santo nel tempio intitolato a Sant'Atanasio, che è unito al Collegio Greco ed è ufficiato dagli alunni di questo istituto, il quale da secoli è fiorente in Roma, e testimonia, insieme ad altri collegi di somigliante natura, la provvidenza adoperata dai Romani Pontefici a vantaggio delle Chiese Orientali.

Il triduo fu solennizzato nei giorni 13, 14 e 15 di questo mese, con pompa così sfoggiata, che non poteva desiderarsi maggiore. Quel tempio che nella sua configurazione architettonica e nelle decorazioni è tutto proprio agli usi della sacra liturgia adoperata da coloro che vi ufficiano, venne pure ornato nella guisa rispondente al gusto predominante in quel carattere, e perciò gli addobbi furono operati tutti in tocca d'oro. Sopra al *Vima*, che, secondo è richiesto dal rito greco, chiude l'altare principale, in mezzo a sfolgorantissima raggiera trionfava il quadro in cui era ritratta in gloria la Immagine di S. Giosafat.

Il primo giorno le sacre funzioni vennero celebrate in rito Greco-Ruteno. La mattina celebrò l'Illmo e Rmo Monsignor Spiridione Litwinowicz, Metropolita di Leopoli, ed ebbe a concelebranti Monsignor Giuseppe Sembratowicz, Arcivescovo di Nazianzo, e Monsignor Raffaele Popow, Vescovo Amministratore Apostolico dei Bulgari. Presero parte al pontificale quattordici Sacerdoti Ruteni, parte concelebrando e parte assistendo, e due Diaconi. La

musica in slavo, a sole voci, fu sostenuta da un coro di trenta cantori, diretto dal cav. Salvatore Meluzzi, Maestro di Cappella nella Basilica Vaticana. Nelle ore pomeridiane fu cantato il Vespro dai predetti Sacerdoti Ruteni nella lingua e melodia della propria nazione. Ufficiò Monsignor Popow, e vi prestò assistente il Metropolita Monsignor Litwinowicz, il quale, innanzi che la salmodia terminasse, salì in pulpito, e disse in lingua rutena il panegirico del Santo. Terminata l'orazione laudativa si compirono i Vespri.

Nel secondo giorno, a denotare la unione della Chiesa Occidentale con la Orientale, le funzioni si vollero solennizzare nel rito latino. L'incruento Sacrificio fu pontificalmente celebrato dall'Illmo e Revmo Monsignor Paolo Brunoni, Arcivescovo di Taron, Vicario Apostolico Patriarcale pei Latini in Costantinopoli. I Vespri furono pontificati dall'Illmo e Rmo Monsignor Giovanni Marangò, Vescovo di Tine e Micone. La musica che accompagnò queste sacre funzioni fu eseguita sulle classiche note del Palestrina. Prima dei Vespri il Rmo P. D. Girolamo Kaissiewicz tessè in lingua polacca l'elogio del Santo Arcivescovo di Poloska.

L'ultimo giorno del triduo i pontificali si fecero in rito greco. La mattina l'Illmo e Rmo Monsignor Gregorio Jussef, Patriarca Antiocheno dei Greci Melchiti, celebrò solennemente la Messa, assistendolo i Monsignori Vescovi di Saida, di Bostra, di Beelbek, e quello che è Amministratore Apostolico dei Bulgari, i quali concelebrarono con Monsignor Patriarca, assistendo quattro Sacerdoti e due Diaconi. La musica, composta sullo stile grave del cinquecento, fu sostenuta da un coro di cinquanta cantori, e diretta dal ricordato signor maestro Meluzzi. Nelle ore pomeridiane il Rmo Monsignor Calisto Giorgi disse in lingua italiana l'elogio del novello Santo, e dopo il soprannominato Arcivescovo di Nazianzo pontificò in rito greco i Vespri, che furono accompagnati dal canto proprio di cotal liturgia.

Alle sacre funzioni si pose termine coll'Inno Ambrosiano che fu intonato dall'Emo e Rmo signor Cardinale di Reisach, col canto dell'inno Eucaristico, e con la trina Benedizione dell'Emmo Porporato impartita coll'Augustissimo Sacramento.

Nelle tre mattine si recarono in Sant'Atanasio a celebrare l'Incruento Sacrificio alcuni Emi e Rmi signori Cardinali. Molti

poi furono i Vescovi, e grande il numero dei Sacerdoti dell'uno e l'altro clero, appartenenti specialmente ai diversi riti orientali, che vi si recarono allo stesso fine, e che presentarono per tal guisa tutta la varietà che nella unità di comunione rende così sorprendente la liturgia cattolica. Il sacro Tempio fu sempre ripieno di fedeli, che vi concorsero rispondendo all'Invito sacro pubblicato il dì 5 dall'Emo e Rmo signor Cardinale Vicario, il quale aveva esortato di innalzare a Dio preghiere in onore del Martire Arcivescovo che aveva ricevuto testè l'aureola di Santo, acciò la sua intercessione affretti il momento sospirato di vedere ricondotti all'unità della Fede di Gesù Cristo quei popoli che sventuratamente ne sono divisi dallo scisma. Questo concetto era pur significato nella Iscrizione latina che leggevasi sopra la porta maggiore del tempio.

Fu splendida la luminaria a faci che nelle tre sere brillò sulla facciata maestosa della Chiesa, ove si posero pitture a trasparenti con la effigie del Santo, e gli stemmi di SUA SANTITÀ e dell'Ordine Basiliano, a cui S. Giosafat appartenne. Il concerto dei Gendarmi Pontifici, nelle sere suddette, rallegrò il popolo concorso in gran folla sulla piazza suonando con la conosciuta maestria e precisione scelti pezzi di musica.

7.

« *Giornale di Roma* », Venerdì 26 Luglio 1867, n. 169, sulla *Accademia in onore di S. Giosafat*.

Roma, 26 Luglio — Alle solennità tridiane che per festeggiare la Canonizzazione del Martire Arcivescovo Giosafat Kuncevic si celebrarono, come dicemmo nel Giornale di ieri, nella Chiesa di Sant'Atanasio del Collegio Greco, gli Alunni di questo vollero aggiungere un'Accademia letteraria in onore del medesimo Santo, per coronare la dimostrazione della esultanza provata in così fausto avvenimento. Al che furono stimolati eziandio dal riflettere che il novello Santo poteva per qualche ragione considerarsi come una gloria del loro istituto, essendochè quantunque in

esso Giosafat non abbia dimorato, nondimeno chi principalmente ne informò l'animo alla virtù, e contribuì alla sua educazione religiosa e scientifica nell'ateneo di Wilna, fu quel Welamino Ruski, uno dei più valorosi allievi di quel Pontificio Collegio, da che salì in tanta fama per le sue gesta da esser detto l'Atanasio della Russia.

L'esercizio letterario ebbe luogo nelle ore pomeridiane del giorno 16, e vi presero parte non solo i più provetti degli alunni che ora sono nel Collegio, ma eziandio alcuni che avendo già in esso ricevuta la educazione erano tornati in Roma per le feste della Canonizzazione e del Centenario. Fra i quali primeggiava l'Illmo e Rmo Monsignor Gregorio Jussef, Patriarca Antiocheno dei Greci-Melchiti, il quale volle aprire l'Accademia recitando in latina favella una nobile e dotta Prolusione, in cui venne sponendo le ragioni che si hanno di esaltare le glorie di San Giosafat nelle diverse lingue parlate dai popoli presso cui è adottata la greca Liturgia. E quali siano queste lingue fu conosciuto dai componenti poetici dopo la prosa recitatisi; i quali erano scritti in Arabo, Greco volgare, Ruteno, Valacco, Bulgaro, Ungherese, Polacco. Alcuni poi lo erano in Latino o in Italiano; lingue, che gli alunni apprendono e si rendono familiari per l'uso e per l'applicazione agli studi letterari e scientifici. Di tal modo l'Accademia riuscì svariatissima, ed il soggetto delle composizioni, ciascuna delle quali riferivasi ad un fatto della vita del novello Santo, leggevasi in un libretto italiano a stampa, che fu distribuito all'uditorio. Crebbe poi il diletto per gl'intermezzi di poesia posti in musica e cantati con accompagnamento di piena orchestra, che seguirono alle altre parti in cui fu l'Accademia divisa. Il giovine maestro Andrea Meluzzi diresse queste produzioni musicali, eseguite negli a solo da valenti professori, e nei cori da cinquanta sceltissime voci.

Emi Porporati, Vescovi ed altri Prelati in grande numero, con frequenza sceltissima e copiosissima di erudite persone nostrane e straniere assistarono all'Accademia, che riuscì di effetto assai gradito, e che si dee annoverare fra le grandiose tenute in occasione delle testè celebrate solennità.

A. G. Welykyj, OSBM

**DOCUMENTA HISTORIAM RELIQUIARUM S. JOSAPHAT
SPECTANTIA**

Tandem aliquando corpus exanime S. Josaphat, olim ex flumine Duna (Dzwina) die 17 novembris 1623 extractum, post annos 340, die 25 novembris 1963 in portum securum basilicae principis Apostolorum Romae appulit. Historia reliquiarum S. Josaphat vere extraordinaria unicuique patet et cum paucissimis tantummodo Sanctis comparari potest. Sicut in vita ita etiam post mortem a regibus principibusque adversatus fuit usque ad nostra tempora. Praeterquam eius fama iterum iterumque laesa fuit, ob solam rationem quod unitatem omnium christianorum in una Ecclesia sub unico pastore praedicavit, propagavit pro eaque martyrium vitae dedit, non minore cum perseverantia contra integritatem eius corporis attentatum est. Annis 1654-1667 exsilium e sua cathedrali Polocensi, ubi corpus eius colebatur, subiit; annis vero 1704-1764 ab amicis et inimicis reliquiae eius multum perpressae sunt, donec custodibus earum, Patribus nempe Basilianis restituerentur, et in ecclesia monasterii Bialensis in Podlachia parum quietis nactae sint. Tamen nec hac vice pacem habuerunt ossa eius. Post fidem catholicam in eparchia Chelmensi suppressam, et in vindictam quasi eius glorificationis in Ecclesia universali anno 1867 obtentae, sacrum corpus de altari Bialensi depositum in subterraneis eiusdem absconditum est an. 1873, ubi per plus quam 40 annos oblivioni datum est. Tandem anno 1916 inventum et Vindobonam translatum, usque ad finem secundi belli universalis (forsan ad an. 1949) in ecclesia S. Barbarae colebatur. Exinde ob periculum eius destructionis Romam translatum, in Civitate Vaticana in forma privata venerabatur,

paucissimis tantummodo notum. Tandem, anno 1963, iussu Joannis PP. XXIII, instantibus Basilianis, a Paulo PP. VI, die 25 novembris 1963, adstante Excel.mo Metropolita Haliciensis Josepho Slipyj totaque hierachia ucraina et bielorusa, in basilica S. Petri, Concilio Oecumenico Vaticano II durante, toti Orbi catholico publice venerandum propositum est, sub auspitiis et altari S. Patris Basillii Magni. Quievit tandem aliquando Sanctus Martyr in umbra cathedrae S. Petri, cuius limina visitanda post 340 annos venit, donec veniet ille dies, quem Deus Providentia sua destinavit, ut possit ad sua suosque remeare.

Ex historia, imo ex ipsa archeologia omnibus omnino patuit patetque memoria defunctorum eorumque ossa omni omnino homini sancta fuit et est, despectis eorum meritis vel demeritis. « De mortuis nisi bene » suetum erat adagium antiquis modernisque. Hoc in fundamento etiam memoria et reliquiae S. Josaphat nituntur. Tamen, hoc non obstante, S. Josaphat etiam post mortem sicut in vita plurima perpressus est manetque semper signum cui adversantur multi. Ad explicandam hanc exceptionem dicendum manet Sanctum Josaphat non ex omni parte mortuum esse, unde sortem participat viventium etiam post suum obitum. Res enim quam credidit, quamque propagavit, pro qua obiit, semper viva manet: Ut omnes unum sint! Proinde nisi unitas Ecclesiae omnino in tuto ponatur, eius sors semper viva manebit cum omnibus accidentibus, qui vivis semper proprii sunt.

Manet proinde unicum remedium, ut Sancto Josaphat tandem aliquando pax illucescat — oratio ad Dominum Deum, ut omnes qui Christo Jesu crediderunt tandem aliquando in unum conveniant gregem sub uno pastore. Interim vero manet illa adpromissio, ore Psalmistae expressa: « Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex his non conteretur » (Ps. 33, 21).

Operi huic divino per plus quam tria saecula attente devoteque adstetit et pro instrumento fuit humana cura, a Deo et Ecclesia Ordini Basiliano commissa. Inde a mense novembri 1623 corpus sacrum in custodia erat PP. Basilianorum tum Vitebsci, tum Polociae, tum aliis plurimis in locis et in specie in monasterio Bialensi, clam palamque exercita, prout sinebant tempora et loca. Manibus eorum plurimorumque benefactorum tumba eius custodiebatur et

exornabatur; notitia eius et veneratio propagabatur; integritas eius temporibus adversis et fortunosis praecustodiebatur, cum periculo etiam vitae custodum (excidium ex. gr. Polocense, an. 1705, a Czaro Petro I Moscoviae perpetratum in odium Beati).

Ex hac periodo plurima exstant documenta corpus sacrum eiusque custodiam spectantia, quibus eiusdem integritas et identitas probatur. Plura ex his iam edita sunt unicuique accessibilia; alia iacent in archivis hodie dispersis, et meliora exspectant tempora.

Naeta proinde occasione primi a canonizatione saeculi elapsi, utile fore duximus pro futuris biographiis nec non pro ulteriore sorte Reliquiarum Sancti Josaphat, si saltem principaliora documenta hic inde dispersa, in unum colligantur et publici fiant iuris in commodum studiosorum.

Hac unica ratione ducti nec tempori nec expensis pepercimus, ut in his paginis sequentem seriem documentorum edamus. De fontibus patet ex unoquoque documento. Tamen ut breviter saltem merita praedecessorum nostrorum notemus, iuvat ut indicentur opera, in quibus documenta haec temporibus novissimis iam edita sunt. Et in primis notanda venit famosa illa Collectio manuscripta Rev.mi Pauli Szymanskyj, alumni Basiliani et dein magistri Sacrarum Scripturarum in Universate Varsaviensi et Academia Ecclesiastica. Natus anno 1782, obiit die 3. XII. 1852. Ecclesiasticarum rerum studiosus hic vita sua perdurante sibi proposuit ut omnia quae prostabant de S. Josaphat documenta in unum colligeret, quam collectionem duobus voluminibus manuscriptis absolvit, quae nostro saeculo asservabantur in Bibliotheca « *Towarzystwa Przyjaciół Nauk* » Posnaniae (nr. A/23/I). Haec volumina anno 1924 et 1927 descripsit minutim P. Josaphat Skruten in « *Analectis OSBM* », vol. I, pag. 145-149 et 604-627, ubi quaedam documenta per extensum exscripsit. Alio in loco in eodem volumine « *Analectorum OSBM* » idem auctor etiam alia documenta Reliquias S. Josaphat spectantia collegit ex eadem Collectione manuscripta (pag. 73-91). Alius fons documentorum de Reliquiis S. Josaphat invenitur in « *Bohoslovia* », vol. I, Leopoli an. 1923 edito, ubi invenitur expositio ep. Josephi Bocian de inventione Reliquiarum S. Josaphat in lingua ucraina, sub. tit. « *De reliquiarum S-ti Josaphat reinventione et recognitione novissima sec. addita documenta: 1915-1917* (pag.

284-318); ibi, expositione praemissa, addita sunt plurima documenta ex archivis Leopopolitanis. Hisce fontibus principalioribus nostrae collectionis iunguntur alia documenta, quorum provenientia in singulis documentis edendis indicatur.

His praemissis ad ipsa documenta in lingua latina, ucraina et germanica exarata gressum facimus.

1.

Vitebsci, 17. XI. 1623.

Depositiones testium oculatorum de corpore S. Josaphat ex aquis fluminis Dwina extracto.

ASV, *Archivum S. C. Rituum*, vol. 2291, fol. 50.

A. G. WELYKYJ, OSBM, *S. Josaphat-Hieromartyr*, vol. II, Romae 1955, pag. 228.

« R. D. GENNADIUS CHMIELNICKI, igumenus Novogrodensis, aetatis suae annorum 55 :

« Super 17 dixit :... vidi etiam meis hisce oculis corpus Servi Dei ex aquis extractum, alias omni verberum genere deformatum fuisse vividissimum, et faciem plane angelicam. Quin imo non modo Vitebsci, sed etiam Polociam corpus advectum, idem quod iam dixi referebat, plus quam naturali colore os rubicundum exhibens et splendore inusitato corruscans ».

IBIDEM, fol. 72, et pag. 249.

« Illustris et Generosus D. MICHAEL TYSZKIEWICZ, Viceiudex Palatinatus Polocensis, aetatis suae annorum 54 :

« Iuxta 18 :... De me autem hoc dico, quia vidi his oculis meis corpus iam Polociam advectum, et populo ad videndum expositum et adverti pulcherrimam oris et totius faciei compositionem, acsi viveret, quin immo longe pulchrior mihi et aliis visus tunc est Josaphat, quam dum viveret, praeterquam quod ictus fustis livorem fronti et naso superinduxissent. Tum etiam vidi sanguinem ex vulnere capitis profluentem, quod dissectum fuerat. Vidi etiam hyeme, februarii 15, anno 1624, cum magna frigora dominantur ex eodem vulnere sanguinem manasse ».

IBID., fol. 6, et pag. 263.

Generosus D. EMANUEL CANTACUSENUS, aetatis suae annorum 48 :

« Iuxta 19 :... Secundo Dominus Joannes Uzenecki, Vicepalatinus Vitebscensis et Dominus Philippus Osipowski, Iudex Castrensis Vitebscensis, Dominus Georgius Buievicius, Vice Notarius Castrensis et alii multi, qui affectos nos vulneribus, Patrem Dorotheum nempe, Dominum Uszacki, me, et Dominum Ocolovium visitantes retulerunt, corpus Martyris Dei extractum ex aquis adeo pulchrum fuisse, ac si viveret. Et licet sex diebus submersum in aquis quaeretur, et uncis ferreis extraheretur, nihilominus illaesum ab omni vulnere exstitit, quae facile a dictis uncis ferreis in aquis infligi poterant. Hoc corpus sanctum non prius vidi, nisi post duos ferme annos Polociae repositum summopere excruciatum; nihilominus agnovi talem qualem in vita agnoscebam, in nullo mutatum, praeterquam quod frons livore obducta esset; forse ob tusionem vehementem, idque ex illa solum parte ex qua corpus percussum erat, non autem ex illa, supra quam iacebat ».

« Iuxta 20 respondit : Iam dixi cum iacueram tamquam mortuus, nec non vidissem quid actum fuerit cum corpore Archiepiscopi Polocensis. Audivi tamen ab aliis omnibus qui nos infirmos iacentes visitabant, quomodo morte illata corpus eius diversimode cederent et tunderent, capillos tam in ipsa aula, quam corpore extracto ex aula vellerent, super faciem et corpus saltarent, et calcarent. Cuius rei signa fronti impressa a soleis ocrearum ferreis post triennium videram; et alias plurimas immanitates exosas super ipsius corpus sanctum agerent, quas eloqui non sinit pudor. Caput ei non est abscissum, sed dissectum, quod ego post biennium vidi ».

« Super 14 dixit :... Ad extremum vidi quoque ipse post biennium corpus sanctum nil mutatum, depositum in ecclesia Cathedrali Polocensi, in quo vulnerum ictus solum apparebant. Haec omnia scio, ut testis de visu et auditu, ab hominibus omni exceptione fidei maioribus ».

IBIDEM, fol. 19v-20, et pag. 277-278.

« Spectabilis Dominus JOHANNES DIAHILEVICIUS, publicus civitatis Polocensis Notarius, aetatis suae annorum 53 :

« Iuxta 18 respondit: Ego non fui Vitebsci anno 1623, novembr. 12, quando fuit occisus Vir Dei, sed post mortem duabus fere septimanis veni cum pluribus incolis Polocensibus pro recuperando Viri Dei corpore, ubi in ecclesia S. Michaëlis in arce sine tumba iacentem vestitum Pontificalibus eum reperimus oculisque meis vidi et mecum Magistratus Castrensis Polocensis vultum Josaphati quasi angelicum, iucundiozem et gratiozem, quam dum viveret (licet semper gratus et iucundus fuerit) non aliter ac si ex corde eius emicaret gaudium ob martyrii coronam susceptam. Iusissimus itaque fieri tumbam et nos ipsi eam panno viridi ornavimus nostrisque manibus sanctum corpus Servi Dei et Martyris in eam imposuimus. Vidimus vulnera in capite et illa osculabamur; sanguinem ex iis manentem abstergebamus. Paucis post diebus ipsimet ex ecclesia humeris nostris portavimus corpus ad fluvium Dunam... Imposito igitur s. corpore in navigium conduximus illud Polociam... Denique portavimus corpus s. ad ecclesiam cathedralem S. tae Sophiae Polocensem, comitante tota civitate Polocensi... ».

« Super 17 dixit:... Hoc autem iam scio eum fuisse extractum ex aqua, et deiceps longo tempore visam esse a nobis faciem eius adeo venustam, ac si esset facies angelica, laeta, rubicunda, et iucunda, quasi nullos excepisset ictus... ».

IBIDEM, fol. 31v-32, et pag. 292.

« Spectabilis Dominus DOROTHEUS ACHRAMOVICIUS, Proconsul Polocensis, aetatis suae annorum 48: »

« Iuxta 18 respondit: Non fui Vitepsci anno 1623, 12 novembris, quando Vir Dei fuit occisus, sed duabus septimanis post mortem eius intermissis cum caeteris Collegis meis illuc veni, ubi in ecclesia Sancti Michaëlis nuncupata sine tumba depositum corpus reperimus archiepiscopaliter vestitum. Optime vidimus omnes faciem S. Martyris adeo fuisse venustam, ut ne in vita quidem tantae fuerit pulchritudinis. Hoc ipsum viderant Schismatici, Haeretici atque Iudaei omnes maximopere admirati, pro evidentissimo miraculo reputaverunt, neque ullus repertus est, qui dubitaret corpus illud non fuisse Josaphati Archiepiscopi, sanguinem impetuose profluentem ex capite, securi lunata dissecto, indignis meis manibus

abstergebam, iisdemque meis manibus cum caeteris tumbae illud imposui, et ad navim ex ecclesia portavimus ».

« Super 14 dixit :... Ibidem cum venissemus Vitepscum, invenimus illum iacentem in vestitu episcopali in ecclesia Arcis Vitepscensis, S. Michaëlis dicta, et hinc tumba a nobis confecta manibus nostris sanctum Dei in eandem imposuimus, paucisque ibi immorati diebus cum solemnibus processione illud duximus versus Dunam ac tandem secundo flumine Duna Polociam usque, ubi eum in templo Cathedrali honorifice deposuimus ».

IBIDEM, fol. 40v-41, 45, et pag. 303-304, 309.

« Dominus JOANNES JAKOWLEWICZ CHODYKA, Consul Polocensis, aetatis suae annorum 40 : »

« Iuxta 18 repondit :... Porrexerunt igitur cum corpore secundo flumine versus Arcem. Ego sequebar ad litus usque ad Arcem flens. Postquam autem adduxissent corpus prope Arcem apportatum fuit feretrum, quo impositum corpus, eodem tapete cooperierunt portaruntque in Arcem, ex una parte unus ex nostris sacerdotibus erat, ex alia parte profecto non bene memini quisnam fuisset. Illuc ubi perductum esset corpus collocatum est in medio ecclesiae S. Michaelis. Ibi ego optime singula notabam, quae agerentur circa corpus s.; prius enim non poteram bene videre in aqua iacens, cito autem in cimbam impositum et coopertum; vidi, inquam quod habuerit vulnus maximum in capite, sine dubio securi falcata inflitum, ex quo sanguis profluebat; facies eius tam pulchra fuit, ut nunquam pulchrior dum viveret. Ipse enim subniger erat et graecae complexionis a natura, eo autem tempore albus fuit. Labia ipsius erant rubicunda non aliter ac corallum, oculi clausi ac si aliquis eos ex professo oclusisset. In illis locis ubi baculorum ictus impressi erant, nihil livoris, sed solummodo rubedo comparebat. Caput non fuit abscissum, nam sicuti dixi lapides collo alligati erant. Haec visio oculata S. Pastoris hunc effectum in me indigno produxit, quod subito talem trucidationem deploraverim, et schisma abiecerim, atque post reditum meum Polociam, una septimana post hanc visionem confessus sum et sacrosanctum Eucharistiae Sacramentum sumpsit in ecclesia Cathedrali Sanctae Sophiae, nunc quoque gratia Dei vita mea paratus sum Unionem Sanctam obsigilare ».

« Super 14 dixit : Eo tempore fui Polociae quando innocentissimum corpus translatum fuit Polociam per Dunam fluvium cum notabili corona incolarum Polocensium, Nobilium et Civium, et a litore ad ecclesiam cathedralem Polocensem duximus lacrimabundum cum tota civitate. Ibidem omnibus hominibus monstratum est, et aliquo mensium spacio monstratur. Omnes id oculis nostris vidimus, quod sine ulla mutatione, quin immo speciosior a nobis visus est, quam antea illum vidimus ».

IBIDEM, fol. 54 et 61, item pag. 320, 328.

« R. P. DOROTHEUS LECICOVIUS, Ordinis S. Basilii, aetatis suae annorum 43 :

« Iuxta 21 respondit :... Postquam corpus fuisset extractum ex aquis 6. die post interfectionem et ego brevi ad ecclesiam Sancti Michaëlis deportatus sum, ibique ipsemet corpus sanctum toto apparatu archiepiscopali induerem. Caput eius a corpore non fuerat amputatum, sed et contusum et sauciatum, pulchritudine Angelum adequabat, amabilis fuerat praeter morem omnium defunctorum, praecipue tamen submersorum ».

« Super 14 dixit : Sexta die post interfectionem, hoc est die Veneris, corpus sanctum ex aquis est extractum, Officialium castrensi-um aliorumque hominum piorum cura, et in arcis ecclesia S. Michaëlis depositum, ad quod ego adductus indui illud toto apparatu archiepiscopali. Et vidi faciem eius pulcherrimam cum maxima Schismaticorum ignominia et laetitia Catholicorum. Post decem et aliquot dies ab interfectione venerat Polocia Rev.dus Gennadius Chmielnicki... et hi corpus sanctum acceperunt et Polociam Duna deduxerunt. Ubi ego non aderam nisi hieme media, quo cum venissem hisce oculis meis vidi corpus Martyris Dei absque ulla sui mutatione corruptioneque requiescens ».

2.

Polociae, 23. III. 1628.

Visitatio corporis Servi Dei Josaphat ex parte Commissionis Apostolicae tempore inquisitionis de vita et morte eius Polociae peractae.

- ASV, *Archivum S. C. Rituum*, vol. 2287; alia copia in voll. 2285 et 2286.
- A. G. WELYKYJ, OSBM, *S. Josaphat-Hieromartyr. Documenta beatificationis et canonizationis: 1623-1628*, vol. I, Romae 1952, pag. 191-193.
- G. HOFMANN, S. J., *Ruthenica: Zu Josaphats Selig-und Heiligsprechung*, in « *Orientalia Christiana* », vol. III, 2, pag. 173-239, Romae 1925.

ACTIO QUINTA - DIES EADEM - FERIA QUINTA.

(*Visitatio corporis Servi Dei*)

Multis iisque gravissimis de causis a Rev.mis DD. Sedis Apostolicae Commisariis, matura super hoc deliberatione habita, corpus Servi Dei non modo secundum instructionem Sedis Apostolicae privatim aliquibus, sed publice pluribus ostendendum esse conclusum est. Praeter commune enim plurimorum gravissimorum virorum desiderium, quo Servum Dei videndi ferebantur, plurimi ex hostibus Ecclesiae Dei, veritatis cognoscendae ergo, idem ambiebant, alias solam statuum illic occultari dicturos se fatebantur, vel in pulveres omnino redactum. Ad maius ergo Servi Dei testimonium vocantur omnes et singuli fere ex Collegio Patrum Soc. Religiosi, totus Clerus Ecclesiae Polocensis utriusque ritus, totum Officium Terrestre, Castrense, et Civile Polocensia, et coram illis corpus Servi Dei exponitur. Et quia locus sepulchri illius humidissimus fuerat, vehementer timebamus (ut postea inventum) ne si non corpus, saltem corpori adiacentia computrescerent, cum periculo corrumpendi ipsum corpus. Novam iussimus parari tumbam, adamasena intus et extra ornatam, cum toto archiepiscopali amictu.

Exempta itaque tumba ex sepulchro, quod sibi in vita Servus Dei parari iusserat, invenimus totam quantam vestitam panno rubro, detracto rubro tegebatur etiam nigro. Rursus et hoc avulso, tripartita tela nigra, et pice illita involvebatur. Atque ita in prima sepultura anno 1623 sepultum fuerat, neque hucusque a quoquam apertum. In superiori tamen tumbae parte fenestrella impendebat ipsi capiti, latitudinis unius circiter palmi, quam tectam lamina ferrea, et tela, pannoque desuper invenimus.

Aperta tumba corpus integerrimum reperimus, capillos in capite, et barba, qui non erant tempore occisionis avulsi; media

enim barba plane capilli abstracti; figura hominis optime cognoscebatur, non modo vulnera, sed et livores diagnosci poterant. Caput, manus, pectus, pedes, uno verbo totum corpus ita fuit tractabile, ut quilibet articulus in suam flecti posset partem. Color totius corporis fuscus; cumque putavimus corpus solummodo ita comparere, revera tamen solidum non esse, strophiole pulveres faciei abstergi iussimus, et strictissime cutem ossibus adhaerere advertimus, ipsumque cranium durissimum. Sed cum ad vestitum corporis ventum est, qui totus fuerat episcopalis coloris albi, totus quantus putridus invenimus, ita ut casula, alba, tobialia in madidos pulveres fere abierint praeter stolam episcopalem, et munitaria. Invenimus etiam circum circa pulveres; in quos advertimus conversos esse flores, qui in tumbam sub tempus sepulturae illius iniecti fuerant. Caput ipsum sericeo in modum mitrae episcopalis tegebatur pileo, sed iam et ille putredine ex parte corrumpebatur. Capiti supposita duo pulvinaria, unum plumis repletum et hoc tantum computravit quoad materiam, non quoad plumas, alterum floribus rutae recentibus, et hoc totum in vermes conversum, et haec causarunt mucorem faciei in ipso corpore, qui tamen nil obfuit ipsi corpori. Ex utraque parte corporis frusta quaedam lignorum circumposita fuerunt humidorum. Ita in illo communi dolore non fuit ordo, nec modus talem thesaurum servandi ordinatus. Circum circa tumba tota nigro vestiebatur panno, qui magna ex parte computruit, quin imo ipsa lignea tumba ex humidiori confecta ligno tota putredine corrumperetur. Omnia enim circum circa humore quodam sanguineo madebant, ita ut in ipso ultimo assere sub ultimo panno, et pulvinaribus expressa fuerit humoribus totius corporis figura, ita ut optime posset diagnosci altitudo, et latitudo, compago quoque membrorum, et iuncturae, imo mitra ipsa in dicto assere expressa, quod ipsum omnes unanimi voce miraculose factum esse dixerunt. Unanimi ergo omnium consensu ne totum corrumperetur corpus conclusum est loculum Servi Dei cum toto apparatu mutandum esse, prout etiam, tam magna urgente necessitate, mutatus est.

Exempto itaque corpore, et pulveribus, ac putredine circumiacentium abstereso, suppositis tobialaeis in quadam Capella supra mensam collocavimus. Cumque aliis detractis ad cilicium ventum sit, quo corpus supernudum tegebatur, tam stricte adhaerebat cor-

pori, etiam e parte posteriori, in spallis et brachiis, ut illud nullo modo avellere potuerimus, sed tracto illo partes totius corporis trahi videbantur. Unde plurimi dixerunt: hoc esse signum, Deus voluit manifestare, quali affectu Servus Dei erga mortificationes ferebatur.

Itaque supra dictam mensam corpus sedere fecimus, illo ad tractandum mollissimo, ita ut caput, manus, pedesque in quamcumque flecteremus partem elevando, et demittendo, vestivimus alba nova, et casula sericea rubri coloris, stola etiam episcopali, et manipularibus additis. Sed et mitram episcopalem ex serico rubro confectam capiti superimposuimus, supposito eidem pulvinari ex eodem serico. Atque ita vestitum in decentissimo posuimus loco. Personae gravissimae venientes caput sacrum, manus, pedesque osculabantur.

Hic duo acciderunt. Primo: Videbatur Servus Dei lachrymasse, et sudasse, cum nullus humor in corpore neque ante, neque post visus fuerat, de quo in priori Actione, ad quam haec relatio reservata fuerat propter ordinem meliorem Actionum; 2-o: Inter illam Officialium, et Religiosorum multitudinem aliqui etiam ex Schismaticis sese ingesserunt, qui viso integerrimo Servi Dei corpore, publica voce, non sine lachrymis, peccatum suum agnoscebant, nunc se fideles unitissimos futuros dicebant, de blasphemii in Sanctum vehementer dolebant.

In mediis itaque lachrymis, multorum doloris, plurium vero gaudii, praecedente Clero utriusque ritus, religioso et saeculari, omnibusque Officialibus cum candelis accensis in novam, quam diximus, corpus impositum tumbam, ex dicta Capella soli Rev.mi Commissarii sacris vestiti in ambonam protulerunt, sive in locum editiorem, ante altare maius secundum ritum Graecum situm. Atque inibi positum corpus clara voce revisum est, et quid relictum clarissime intimatum, atque in Acta praesentia illatum. Illa vero fuerunt quae supra diximus.

Hac publica revisione peracta, idem Servi Dei corpus in loco sepulchri reposuimus, et laudibus Deo glorioso, qui Sanctos suos in mediis fustibus, gladiis, globis, aquis, putredine non dat videre corruptionem, persolutis, iam nocte imminente ex ecclesia processimus.

Sed et imaginem Servi Dei Josaphat revisimus. Sita illa fuerat

supra pannum quendam rubrum. Circum illam itaque votiva invenimus argentea, et cerea; ante eandem, atque ipsum corpus lampadem etiam argenteam perpetuo igne ad sepulchrum Servi Dei eleemosynae piorum faciunt lucere. Data itaque licentia est nomine S. Sedis Apostolicae ad maiorem Dei Opt. Max. gloriam, et S. R. E. exaltationem, ad pio multorum desiderio satisfaciendum votiva illa solita appendendi, et recipiendi, quo manifestius omnes videant quo Deus honore primatus S. Petri defensores Orbi conspicuos reddat universo.

3.

Polociae, 21. VIII. 1637.

Visitatio corporis Servi Dei Josaphat in secundo Processu Polocensi.

ASV, *Archivum S. C. Rituum*, vol. 2291.

D. DOROŽYNSKYJ, *Ex Actis Processus Canonizationis*, in « *Opera Theolog. Soc. Ucrainorum* », vol. I, Leopoli 1925.

BIBLIOTHEQUE SLAVE, PARISIIIS, *Manuscriptum J. Martinov*, nr. 64/4.

A. G. WELYKYJ, OSBM, *S. Josaphat Hieromartyr. Documenta beatificationis et canonizationis*: vol. II: 1629-1637, Romae 1955, pag. 331-334.

VISITATIO CORPORIS SERVI DEI JOSAPHAT AN. 1637.

(Ex processu originali, fol. 157-160v)

Eisdem anno, indictione, pontificatu, mense et die (21. Aug. 1637) hora vero 7^a pomeridiana coram Ill. bus et Admodum R. R. D. D. Adamo Szczyt et Alberto Sielawa, Canonicis Vilnensibus, iudicibus remissorialibus apostolicis, praesente quoque D. Stephano Dyczkowski artium liberalium et philosophiae magistro, notario publico regio Vilnensi, subpromotore fidei deputato meque Georgio Paskiewicz notario apostolico deputato.

Attento quod in litteris remissorialibus apostolicis iniunctum suis Illustribus et R. Reverentiis habeatur per expressum ut sepulchrum, in quo corpus praedicti servi Dei et martyris Josaphat reconditum asservatur, aperiant et visitent, et prout iacet cum om-

nibus et singulis circumstantiis describant et describi faciant, vitando tamen tumultum et concursum populi et cavendo, ne ex hac praesenti visitatione aliquid contingat, quod vel offendere quemquam vel inducere novum cultum posset, ad visitationem sepulchri servi Dei est processum.

Igitur anno, die, mense et hora supradictis, clausis ecclesiae foribus, sepulchrum accesserunt Ill. et RR. DD. iudices praesente quoque D. subpromotore fidei meque etc.

Et imprimis ab extra invenerunt ante sepulchrum lampadem argenteam magnam, ardentem supra sepulchrum, eminentem imaginem Servi Dei Josaphat erecte stantis vestitu archiepiscopali rubro et circa illam 10 tabulas mortem servi Dei usque ad extractionem ex aquis post submersionem exprimentes, ultra inscriptionem supra et stemma Josaphati, scilicet rosam, quae in duabus tabulis separatim est expressa. Circum circa imaginem beati Josaphati staturae unius hominis plurimae tabellae sunt appensae argenteae, albae et deauratae, nec minore numero votiva cerea et picta. Sub imagine supradicta tabula fuit transversim posita, in qua per extensum pariter Josaphat fuit pictus, sed habitu episcopali albo iacens cum cervicali colore viridi picto cum quibusdam Ruthenicis versibus et stemmate propria albae rosae ad pedes depicto.

Qua tabula semota clausum locum invenimus duabus tabulis cum sera ferrea; quem cum aperuissemus, invenimus locum totum intus rubro panno vestitum et locum Servi Dei Josaphat sive tumbam serico adamasceno totam coopertam, clausam et quatuor sigillis appensis Ill. et RR. DD. iudicum apostolicorum praeteritorum munitam. Quod quidem sericum adamascenum ex parte anteriori et posteriori mucore deformatum, carie superinductum. Funiculis itaque sigillorum ruptis, ad aperiendam tumbam ventum est. Qua aperta et tumba intus serico vestita inventa et toto corpore cum timore exvestito propter maiorem fidem invenimus corpus servi Dei Josaphat vestitum habitu episcopali, qui tamen habitus totus ferme in pulveres abiit vel in minutas particulas propter corruptionem loci humidioris, in quo sita est ecclesia cathedralis S. Sophiae Polocensis; proinde ex necessitate, iudicio Ill. et Admodum R. R. D. D. iudicum ita visum est, ut vestes putridae abiicerentur et novae imponerentur, nihil addendo, quod posset quempiam offendere vel

novum cultum inducere, sed duntaxat decentiae tanti martyris providendo idque sine omni tumultu et concursu populi.

Invenimus itaque corpus benedictum ita compositum. Capiti superimposita fuit mitra episcopalis ex serico rubro simpliciter confecta, qua remota inventi sunt omnes capilli capitis cecidisse et in pulveres abiisse, ita tamen ut caput ipsum cute et carnibus fuerit vestitum, quod tactu manuum Ill. et R. R. D. D. iudicum est probatum. Caput sericio cervicali rubro superiacens collo conexum visum est, in capite vulnus visum est lethale, in fronte ictus notatus, in facie et in naso signa vulnerum, nasus tamen et aures integerrimae. Barba cute duntaxat et carne vestita, sed sine pilis.

Ad sinistram manum plurimae inventae sunt chartulae, in quibus nomina illorum continebantur, qui sub tempus inquisitionis apostolicae primae Servum Dei in patronum sibi scriptis litteris eligebant et in particulari invenimus litteras infrascriptas Ill. DD. iudicum praecedentium et totius palatinatus Polocensis, quarum copia hic inseritur et est talis, videlicet: Servus Dei Josaphat Concevitus archiepiscopus Polocensis a schismaticis Vitebsci interfectus anno 1623 novembr. 12. Cuius corpus praemissa inquisitione apostolica de mandato S. D. N. Urbani Papae divina providentia VIII revisum est anno 1628 mensis martii 24, comissariis apostolicis propria illorum manu subscriptis. Antonius Sielawa, Archiepiscopus Polocensis manu propria. Raphael Corsak, Episcopus Haliciensis, commissarius, coadiutor metropoliae Chioviensis m. pr. Stanislaus Kosinski, Rector Collegii Polocensis Societatis Jesu commissarius. Gennadius Chmielnicki, Ordinis S. Basilii, commissarius m. pr. Gervasius Hostilowski, Ordinis S. Basilii commissarius m. pr. Georgius Tyskiewicz, Episcopus Methonensis, Suffraganeus et custos Vilnensis, commissarius Sedis Apostolicae. Ks. Mikolay Siwicki canonicus Vitebscensis, achidiaconus Russiae et commissarius.

NOS Officiales Terrestres Polocenses Alexander Tyskiewicz, Daniel Szczyt Zabielski, Michael Tyskiewicz, eligimus nobis in singularem patronum S. Martyrem Josaphatum, ut in decretis nostrorum Judiciorum ferendis corda nostra particulari sua versus Sanctissimam Trinitatem oratione et intercessione dirigat.

Polociae 24 Martii 1628.

Alexander Tyskiewicz, Judex terrestris Polocensis (mp).

Daniel Szczyt Zabielski, Viceiudex Polocensis (mp).

Michael Tyszkiewicz, Notarius Terrestris Polocensis (mp).

Ego sicuti ipse cum tota familia et uxore mea, sic omnium collegarum meorum Magistratus Castrensis assumo mihi illum in Patronum. Joannes Lisowski, Vicepalatinus, Tribunus Militiae Polocensis (mp).

Ulterius procedendo corpus vestitum fuit duntaxat nuda cute ita tamen, ut pectus, manus, bracchia, perfectissima fuerint, nisi penitus exsiccata. Idem visum est in toto corpore usque ad plantas pedis: manus dexteræ digitus auricularis fuerat abscissus. Reliqui manus digiti cum pelle, ossibus et carne integri apparebant; et pollex manus sinistrae — carnes etiam surae pedis sinistri — abscissa fuerat; sura autem pedis dextri tota integerrima.

Sic invento corpore taliter praesentibus nobis est vestitum. Inprimis dalmatica sive saccus archiepiscopalis albae superimpositus est et omophorium sive pallium archiepiscopale, mitra eadem sericia rubra in capite relicta. Et quoniam tumba antiqua carie videbatur consumpta, corpus ita vestitum in tumbam cupressinam ab exteris nationibus ex voto cuiusdam devoti catholici advectam impositum atque cum eodem novo loculo in eadem tumba repositum atque ita oclusum duobus sigillis Ill. et Admodum R. R. D. D. iudicum appensis. In eodem loco ubi sibi Servus Dei sepulchrum parari iusserat, est repositus excluso accessu, sicut fuerat prius, et tabula cum imagine Josaphati in transversum iacentis picti superimposita. Imagine et tabulis votivis circa illam inviolabiliter relicta, ne scandalum in populo et tumultus oriretur in civitate, Servo Dei et martyri devotissima, quoad catholicos utriusque ritus, qui maximo sibi duxerunt dolori, quia non fuit in contione publicata corporis visitatio. Et nescio, quas suspiciones praetendebant, quibus tamen omnibus praelata est sacra autoritas litterarum remissorialium, quin immo S. Sedis Apostolicae.

Adamus Josephus Szczyt, Canonicus Vilmensis, iudex apostolicus subdelegatus. Albertus Sielawa, Canonicus Vilm., iudex apost. subdel. manu propria. Stephanus Dyczkowski, philosophiae magister, Notarius regius Vilm. Subpromotor fidei deputatus interfui praesenti visitationi et in fidem manu mea subscripsi. Georgius Paskiewicz, Notarius apostolicus deputatus m. pr.

4.

Varsavia, 13. VIII. 1650.

Inhibitio Nuntii Apostolici Joannis Torres ne distrahantur reliquiae S. Josaphat.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*, Posnaniae, vol. II, pag. 296.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis reliquiarum S. Josaphat*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 78 (textus), Zovkva 1924.

Inhibitio ex S^a Nuntiatura ne distrahantur B. Josaphat Reliquiae.

Joannes de Torres Romanus Dei et S. Aplicae Sedis gratia Archiepiscopus Adrianopolitanus, Sanctissimi Dni Nostri Dni Innocentii Divina Providentia Papae X. Praelatus Domesticus et Assistens, et in Regno Poloniae Magnoque Ducatu Lituaniae cum facultate Legati de Latere Nuntius Apostolicus. Cum ad notitiam devenerit Nostram Corpus B. Josaphat Archiepiscopi Polocensis Ritus graeci repositum in Ecclesia Cathedrali Archieppali Polociae cum magna Xti fidelium veneratione indies decrescere et minui, ex quo variae reliquiae, ac ejusdem Corporis partes sive particulae adimantur, ac levantur ita, ut indies diminuatur et decrescat; desiderantes ne tractu temporis tam insignes Reliquiae, sive tam celebre Beati Corpus in nihilum redigatur, quinimo Xti fidelium devotio infuturum ac posterum magis magisque in Ipsum augeatur et crescat; ex debito muneris nostri inhibemus, tam Latini quam Ritus Graeci Uniti omnibus et quibuscumque personis Religiosis et Ecclesiasticis, cujuscumque Ordinis et conditionis fuerint, ne (fol. 120) in futurum sub quovis praetextu, sive quovis colore audeant, seu praesumant minimam partem, sive particulam Divi corporis levare et dismembrare sub poena suspensionis ac excommunicationis eo ipso incurrendae; Religiosis ultra dictas poenas, etiam privationis officiorum, absolutionem cujus Nobis, et Successoribus Nostris vel Superiori Nostro reservamus, aliisque poenis arbitrio Nostro et Successorum Nostrorum etc. Monentes etc: In quorum fidem etc.

Die 13 Augusti 1650 Anno. L. S. Joannes Archieppus Adrianopolitanus Nuntius Apostolicus.

Hujus Inhibitionis Extractum Authenticum consignatum est An. 1780 A. R. P. Superiori Bialensi, ut illic juxta Corpus B. Martyris perpetuo asservaretur. Copia vero ejusdem reperitur inserta Tom. 8. Actorum Congregationis N. 3604.

Przepisałem z dokumentu Bialskiego Lit. A. U. 1 : Fasc. 4. Także, Num. 1. LAD. obeymuie też Inhibicyę wyęta urządzenie z akt Nunciatury.

5.

Vilnae - Polociae, X-XI, 1667.

Suprasliis, 8. X. 1671.

Excerpta ex relatione quinquennali Gabrielis Kolenda de translatione reliquiarum S. Josaphat ex exilio Polociam.

G. HOFMANN, S. J., *Ruthenica*, vol. III, 2, pag. 228-234, Romae 1925 (excerpt.).

A. G. WELYKYJ, OSBM, *Epistolae Metropolitanarum Kioviensium Catholicorum*, vol. II, Romae 1956, pag. 302-329 (per extensum).

IDEM, *Documenta beatificationis...*, vol. III, Romae 1967, sub an. 1667.

APF, *Congressi: Moscovia, Polonia, Ruteni*, vol. I, fol. 425-450 (textus or.).

« Rationes villicationis meae reddere aggrediens...

Tantae molis ego per Sanctitatem Suam constitutus Athlas, redeunte Archiepiscopatu Polocensi, Vitepscensi et Mscislaviensi, per Pacta inita cum Moscho, ad Possessionem Reipublicae, primam adhibui curam, ut Sacrae Exuviae Beati Josaphat, Archiepiscopi Polocensis, una cum tumba argentea triginta millibus constante Polociam reveherem. Innumeras per 14 integros annos passus difficultates ac pericula, in vehendo hocce sacro deposito, cui insimul concredita et iuncta fuere sacra Divi Casimiri ossa. At tumba, ne magnum occuparet spatium debuit in partes multas frangi ac postea in reditu Polociam magnis meis expensis reparari. Sub hosticum, dum fugerem cum sacris Lipsanis, et thesauro Beati Josaphat, per partes Prussiae, occurrit mihi exercitus Suetiae. Quaerenti quonam proficiscerer, respondi : ad Regem Vestrum, victorem et potentem,

pro reddenda obedientia tanquam moderno possessori huius regni ». Exceptus humanissime et salvoconductu provisus conducebar usque ad regem Carolum Gustavum. Et cum aliquot leucis ab illo distarem, conversus ad salvumconductum dixi « redirent ad exercitum, quia in tanta vicinitate regis, opus non habebat(!) conductoribus ». Illi abscesserunt in sua, ego vero quam citissime Varsaviam (1), quae a rege nostro Casimiro obsidebatur, perrexi. Sic ope divorum regni patronorum e manibus Sveticis mirabiliter liberatus una cum sacra supellectili.

Anno 1667 diebus octobris vix unquam in magno ducatu Lithuaniae audita pompa introduxi B. martyrem Josaphat Vilnam ad monasterium Sanctissimae Trinitatis. Primo tamen locaveram tumbam cum corpore extra moenia portae Trocensis sub tentorio Ill.mi generalissimi Pac. Facile dixerim eo centum et amplius confluisse millia hominum; episcopi tum Latini (4) tum uniti cum capitulo, clero Vilnensi ac omnibus ordinibus miro ordine ornabant processionem. Habita concio sub tentorio a D. episcopo Chelmensi super illud; « Ingredere, benedictae Domini. Cur foris stas? ».

Finito sermone sex equi mei soliti vehere Beatum aptati currui; sed his miraculose renuentibus movere triumphalem currum sex alii equi Ill.mi generalissimi Pac mitiores admoti, vano tamen conatu, quia nec isti voluerunt trahere cum sacro corpore currum. Intulit proinde omnis populus illic adstans trahendum esse humanis, non equinis viribus. Hinc per medium plane milliare mille manus sereno coelo senatorum ac nobilium per plateas civitatis Vilnensis traxerunt currum. Quo quis propior, eo felicius reputabatur.

Perventum sic cum tumba et corpore sacro ad ecclesiam Sanctissimae Trinitatis Patrum Basilianorum unitorum. Interim schismatici Vilnenses ad ecclesiam S. Spiritus ex opposito degentes iussi ad gloriam Josaphati sonare campanas. Uti sonarunt, coacti licet. Tormenta vero cum innumeris bombardis in coemeterio schismaticorum collocata continuo explodebantur.

Hic iam exuviis sacris in aede Ss. Trinitatis positae habita concio a moderno D. episcopo Vitepscensi, tunc simplici religioso, super illud: « Et occurrentes seniores civitatis dixerunt ad Samuellem: Pacificusne est ingressus tuus? » Eadem concio dedicata fuit Ill.mo Pac generalissimo.

Octo integris diebus processionibus, communionibus, conversionibus schismaticorum et haeticorum tum etiam miraculis, uti resuscitatione unius pueri, aliisque sexcentis voluit Dominus honorare suum martyrem; qui ad occludenda ora schismaticorum dicentium nil adesse in tumba argentea praeter saxa et cineres expositus fuit palam, corpore suo hactenus integro et habita concio super illud; « Videte et palpate » a Rev. P. Stephano Martyszkiewicz Basiliano hegumeno Vilnensi.

Sub illud tempus mansionis exuviarum Beati celebrata Vilnae congregatio Basiliiana; multa in illa internum regimen concernentia coepta conclusa, post ad effectum feliciter deducta.

Imminebat tempus cum Beato martyre pergendi Polociam, unde exulaverat. Non absimili pompa superius nominata ex ecclesia Ss. Trinitatis ad ecclesiam metropolitanam deduxi et habita concio ab uno ex Societate Jesu super illud: « Benedictus Gad, requievit in petra tabernaculi sui ». Tandem et ibi per aliquot dies veneratione debita cultus, instante hora et die exitus Vilnâ, numeroso tunc concurrente populo fuit datum vale civitati Vilnensi nomine martyris Beati ab eodem D. episcopo Vitepscensi moderno super illud: « Da mihi animas »; quae concio dedicata fuit Ill.mo procancellario Magni Ducatus Lithuaniae.

Quibus ad solatium unitorum, conversionem et confusionem schismaticorum gloriosissime peractis iter suscepti cum corpore sacro Polociam. Quascumque transibam vias, oppida et civitates, ingens accurrebat pro devotionibus et revocatione schismatis populus. Metam fecit laboribus ac expensis hac in parte meis duodecima novembris anni 1667, natalis et sacra Beato dies, qua Divina favente gratia licuit Polociam ingredi. Reducem Beatum incolae ab exilio longo redeuntes quo potuerunt plausu, comitatu, apparatu, exploratione tormentorum, tractione manibus currus exceperunt et habita concio in cathedrali S. Sophiae basilica a D. Episcopo Vitepscensi moderno super illud: « Circumspice, Jerusalem, ad orientem; ecce enim veniunt filii tui, quos dimisti dispersos, veniunt collecti ab oriente usque ad occidentem in verbo Sancti, gaudentes in honorem Dei ». Typo data dicta concio. Divinis tum quoque ingressus Beati inclaruit portentis. Schismatica enim per septennium aridam manum gestans, dum fidei plena tangit tumbam, sensit vigorem

manui restitui. Blasphemus sclopetarius schismaticus tormenti impetu in altum fertur, postea misere deiicitur et lethaliter convulnerratus non supervixit. Aliaque innumera unionem sanctam probantia per hunc Beatum ostendit Dominus mira. Et modo crescentibus in dies votivis prodigiosa per illum operatur Deus.

Ut magis magisque unionis sanctae auctoritatem et maiestatem repraesentarem reipublicae, ex re censui unionis fore, si publice duodecima novembris, Beato Josaphato martyri sacra, ipse cum assistentibus episcopis et sclavonico musicae meae cantu ad cathedralem S. Stanislai Cracoviensem praesente rege et republica cantatam celebrarem missam. Cui voto annuit libenter Ill.mus D. Cracoviensis una cum capitulo. Quod totum felicissime successit die statuto in praesentia regis, Ill.mi Marescotti, archiepiscopi Gnesnensis omniumque reipublicae ordinum. Concio habita a D. episcopo Vitepscensi super illa: « Ego sum pastor bonus ». Ubi inter alia prolata fuerunt Beati Josaphat verba contra schismaticos dicentis: « Illorum episcopi sunt catascopi, hoc est exploratores ». Deducebat episcopus Vitepscensis ipsos esse vere exploratores reipublicae praesentibus tunc aliquot pseudoepiscopis Leopoliensi, Praemisiensi et archimandrita Slucensi. Est Cracoviae typo data concio et dedicata sacrae regiae maiestati; grate acceptando illam Ser.mus dixit dispensandas esse has conciones in Ucraina pro conversione cosacorum.

6.

Vilnae, 17. X. 1667.

Honor Sancto Josaphat redditus an. 1667 in transitu Polociam.

ARCHIVUM CATHEDRALE VILNENSE, *Acta Capituli Vilnensis*, vol. 15, f. 7v, 8, 13.

G. HOFMANN, S. J., *Ruthenica*, in « *Orientalia Christiana* », vol. III, 2, pag. 233-234.

Rev. P. Zochowski ordinis S. Basilii Magni nomine Rev.mi Gabrielis Kolenda metropolitae sui a suis perillustribus (Kanoniker) petiit, ut B. Josaphati martyris introductionem in urbem Vilnensem et simul eiusdem Rev.mi D. metropolitae ad suam sedem archiepiscopalem ingressum 25 praesentis (Sept. 1667) die dominico 17

post Pentecostem peragendam sua et totius cleri praesentia condecorare vellent, Perillustres D. debito ordine et apparatu se adfuturos non gravate sunt polliciti.

Feria 2, die 26 sept. perill. Rev.mi admodum Rev. D. archidiaconus, custos, scholasticus, cantor Tyzenhaus, Myniecki, Girski, Beynart, Giesicki praelati et canonici processionem ad corpus B. Josaphat martyris ab ecclesia cathedrali 28 praesentis feria 4 post electionem praesidentis faciendam ordinarunt, ut et tanto hospiti B. Martyri debitus honor reddatur et fidelibus graeci ritus in unione existentibus animorum quoque unio et charitas exhibeatur.

Feria quinta die 13 oct. capitulum generale per perillustres Rev.mum, admodum Rev. R. D.os archidiaconum uti praesidem, scholasticum Thomam Girski, Adalbertum Beynart est continuatum, quod ut suae perillustres DD. egressum ex urbe B. Josaphati martyris inclyti et episcopi Polocensis tutelaris magni ducatus Lithuaniae sua praesentia ac devotione condecorarent, in crastinum limitarunt.

7-9.

Romae-Bila, 20. II. 1780.

Decretum S.C. De Prop. Fide de custodia reliquiarum S. Josaphat et prima revisio ex mandato Protoarchimandritae.

APF, *Udienze di Nostro Signore*, vol. 10, ff. 114, 123.

A. G. WELYKYJ, OSBM, *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarussjae*, vol. II, Romae 1965, pag. 11-12, n. 326.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*, vol. II, pag. 293-295.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis...*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 75-77, Zovkva 1924.

Rescriptum Sanctae Sedis quo custodia Lypsanorum B. Josaphat M. R.mo Protoarchimandritae committitur.

« Ex Audientia S.S.mi habita 20 Februari 1780. Ut Sacrae B. Josaphat Martyris Reliquiae, quae in Monasterio sive Ecclesia Bialensi Monachorum Ordinis S. Basilii M. Provinciae Lituanae repositae sunt, accurate custodiantur, neque ad explendam Fidelium devotionem plus aequo distrahantur, SS.mus D.nus Noster Pius

Divina Providentia PP. VI referente me infra scripto S.æ Congregationis Secretario mandavit præcipitque, ut interior earundem Sacrarum Exuviarum custodia in posterum duabus clavibus obse-
retur; quarum una apud R. P. Protoarchimandritam pro tempore
eiusdem Ordinis, altera vero apud Superiorem localem præfati Mo-
nasterii Bialensis retineatur, ita, ut nemo sejunctim, Protoarchi-
mandrita autem, vel per se, vel per alios Religiosos viros simul cum
præfato Superiore eadem Sacra Lypsana visitare, aperire, vestesque
mutare possit et valeat, contrariis quibuscunque non obstantibus.
Datum Romae ex Aedibus ejusdem S.æ Congregationis die 26
Febr. 1780. Stephanus Borgia Secretarius ».

Originale hujus rescripti extat in Archivo Ordinis.

Ex Apographo asservato in Archivo Monasterii Bialensis, Fasc.
A. N. 2.

(fol. 294) Hoc decretum Apostolicum typis Poczajoviensibus
impressum est Anno 1788 Parte 1. pag. 40. libri, cujus *titulus* :
Indulgentiae, Brevia, Decreta etc... Duo vero sunt, quae hic loci
observari velim. 1° in Bialensis apographi inscriptione custodiam
Lypsanorum committi Protoarchimandritae quasi solo, cum tamen
Decretum jungat Superiorem loci, atque visitare, aperire etc. dicta
Lypsana sejunctim, clare interdicit: 2° In Apographo diem Au-
dientiae esse 20, expediti autem Decreti 16. Februarii: typis vero
expressam decade inferiorem: Audientiae scilicet 10, dati vero De-
creti 16. Posteriorem hanc computationem ab errore typothetae de-
scendere arbitror. Dies enim 20, et 26 in aliis scriptis typo anti-
quioribus legitur.

Forma Juramenti per A. R. P. Theophilum Serafinowicz An-
no 1780 emittendi, cum ei a Rsmo Protoarchimandrita daretur
facultas revidendi Corpus B. Josaphat, ex Actis Congregationis de-
prompta.

« Ego Theophilus Serafinowicz Hieromonachus Basilianus Su-
perior Monasterii Bialensis Juro Deo Uni et Trino quod facultate
mihi data a Rsmo P. D. Protoarchimandrita Ordinis Nostri ad re-
videnda Lypsana B. M. Josaphat non abutar, neque aut mihi aut
cuicunque de Reliquiis Ejusdem B. Martyris extradam, quinimo,
neque ut Sociis meis ad revidendas Reliquias adhibendis, vel minima
particula extrahatur, diligentissime invigilabo, atque perfecto re-

visionis opere, sigillo Protoarchimandritali mihi ad id commisso obsigillabo, ac quamprimum commode potero, sigillum idem Rsmo Protoarchimandritae remittam, et actum revisionis commissae describam, eundemque una cum sigillo Protoarchimandritali pro memoria fideliter descriptum transmittam. Sic me Deus adjuvet et haec Sacra Xti Passio ».

(fol. 295) Testimonium exmissi Juramenti.

« Juxta formulam superius praescriptam quod A. R. P. Superior Bialensis in mea praesentia emiserit juramentum hac die 9 Januarij N. S. quae erat Dominica post Xti Nativitatem A. 1780 in Nostra Residentia Torokanensi, attestor, ac majoris fidei gratia manu propria subscribo. Porphyrius Skarbek Wazynski O.S.B.M. Congrnis Ruth. Protoarchimandrita ».

Verbotenus ex Apographo Bialensi. Lit. A. N. 3°.

(fol. 295) Revisio Anatomica Corporis B. Josaphat per A.R.P. Theophilum Serafinowicz juratum et specialiter ad hunc Actum a R.mo Protoarchimandrita deputatum Commissarium cum adhibito Archiatro die 20 Februar. A. 1780 facta, et manu propria ejusdem Archiatri descripta, ac ad Archivum Ordinis, in quo hucusque asservatur, transmissa.

« Rogatus ab Adm. Reverendis Patribus Hieromonachis Ordinis S. Basilii M. in Monasterio civitatis Albae Ducalis, ut quiescentes ipsorum in Ecclesia Sacras Reliquias S. Josaphat Martyris et Archiepiscopi Polocensis, praesentibus supra dictis sacerdotibus, oculo anatomico inspicerem, defectumque organorum, seu partium Sanctum Cadaver constituentium sub fide Christiano-medica assignem; lubens reverenterque negotium suscepi, et quae desunt fideliter hic adnoto :

1) In brachio dextro cutis cum carne et musculis introrsum spectati absunt, in manu eadem digitus annularis deest.

2) Brachium sinistrum radio, vena, et integra manu caret.

3) Vertebrae dorsi, lumborum, et costae usque ad unam omnes non reperiuntur.

4) Musculi surales cum integumento communi absunt.

(fol. 296) 5) Os calcaneum cum ossibus Tarsi, et Metatarsi phalangibusque digitorum in utroque pede desunt. Intelligendum,

quod necessario etiam demptis ossibus, cutis, caro seu musculi, nervi, tendines, aponovoroses una cum his absint.

In cuius Negotii fidem manum et sigillum apposui.

Dabam in Alba Ducali in Litvania Anno Xti 1780. Serenissimi Electoris Bavariae Ducis pientiss: memor: etc. primarius locum tenens et Consiliarius, Celsissi: S. R. I. Princip: et Ducis in Ołyka Nieswież etc. Hieronymi III Radziwiłł Magn. D. Littv. Supremi Camerar etc. Archiater Josephus Antonius de Karres in fidem praemissorum scripsit mpr. L. S.

Verbotenus ex Apographo Białensi Fasc. A. N. 4.

10.

Bila, 9. II. 1785.

Alia revisio reliquiarum S. Josaphat a Lucido Woynilowicz peracta.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*, vol. II, pag. 296-298.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis...*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 77-79 (textus).

Actus revisionis Corporis B. Josaphat expeditus A. 1785. Die 9. Februarii.

« Actum in Monasterio Białensi Ord.s S. Basilii M. A. 1785 Die 9 Februarii. De speciali voto et commissione Prlis Rmi Dni Josephi Morgulec Protoarchimandritae Ord.s S. Basilii M. Abbatis Mielecensis Ego Lucidus Woynilowicz Archimandrita Kobrynensis ad revidenda S. Lypsana B. Josaphat M. in Ecclesia Monasterii Nostri Białensis deposita juxta mentem Decreti A. 1780 Febr. 26 editi a Smo Dno Divina Providentia Pio Papa VI., deputatus Commissarius praesentibus hisce Litteris Nostris Actum Revisionis ad notitiam Officii Gnrlis, et cui de jure competit, omni quo fieri potest servato cultu et reverentia defero. — Quod scilicet juxta speciale Instrumentum ex Officio Gnrlis mihi transmissum descendi ad Monasterium Białense, Superioremque loci Rmum P. Timotheum Szczurowski Ord. Nri Presbyterum cum adscito sibi ad Actum praesentem Secretario nempe Sacristiano P. Methodio Jakubowicz Professo certiores reddidi, et legi (fol. 297) feci per eosdem supra

laudatum Commissariale Instrumentum, qui scilicet Superior loci cum omni, qua par est, reverentia obsequentissimus ad omnia mandata Superiorum, seposita omni mora, accinxit se ad praestandum juramentum de fideli custodia Reliquiarum supra specificatarum, quemadmodum et adscito sibi Secretario in Ecclesia coram Altari majore in forma destinata Juramentum praestitit. Tandem visis sigillis intactis, aperui tumbam, et una cum Ipsi vidi Corpus beatum a pristina visione anatomica facta ex Commissione Officii Gnlis illaesum cum omnibus suis vestimentis et ornamentis integerrime absque ulla corruptione permanens; quae scilicet S. Lypsana in eodem statu, in quo ab ultima Revisione obsigillata et servata reperi permanentia. Completa itaque revisione iterum obserare feci, et sigillo meo patrio consignavi, claves quoque juxta mentem Instrumenti Commissorialis, alteram penes loci Superiorem reliqui, alteram vero ad Prlem Rmum Protoarchimandritam una cum expressione in cera rubra ejusdem sigilli in eadem certificatione Actus Revisionis remittere conatus sum, quemadmodum et actu remitto. In cujus fidem manu propria me subscribo. Actum quo supra. Pr. Lucidus Woyniłowicz Ord.s S. Basilii M. Abbas Kobrynen ad Actum specificatum Commissarius, mp. Ad Actum praesentem adhibitus Secretarius P.M. Jakubowicz Ord. S.B.M. ».

Verbotenus ex Apographo Białensi A. N. 5. Omnia superius descripta documenta inde a pag. 293, nec non Inhibitio Nuncii pag. 119 comprehensa laudato Apographo A. sunt exarata manu optime mihi nota Bartholom. Nazarewicz olim (fol. 298) Notarii Curiae Episcopalis Consistoriique Chelmensis Parochi Soznowicensis, serius autem Vicarii in Spirit. Generalis, tandem Nominati Epipi Suffraganei.

* * *

IBIDEM, pag. 296 (adnotatio): Descriptio reliquiarum S. Josaphat a P. Szczurowski.

Opis Ciała i ubioru B. Jozafata przez X. T. Szczurowskiego. « Zwłoki S. Jozafata w trunie drewnianej, posrzebrzaney, snyderką robotą udziałaney 3.ma zamkami zamkniętey i zapieczętowaney pieczęcią Ill.mi Provintialis z 4.ma okienkami są lokowane. Ciało S. leży w mitrze lamy złotey z krzyżykiem, w Albie i Sakosie czerwonym, złocistym Homoforze, ma na piersiach krzyżyk z lancuszkim, na palcach obrączka iedna, sygnet z Szafirem. Ma na no-

gach ponczoszki iedwabne, trzewiki haftowane złotem. Święty z przodu cały leży oprócz lewey ręki po łokieć, w prawey ręce małego palca niema, i skórę z ciałem pod rękami i nogami powyimowano, iako świadczy w swoim opisanu JP. Kieres.

Dosłownie z Inwentarza Bialskiego pisanego na koncu Księgi Cudów.

11.

Biala, 12. V. 1788.

Alia obsigillatio reliquiarum S. Josaphat a Porphyrio Ważyńskij peracta.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*. vol. II, pag. 339.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis...*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 80.

Porphyrius Ważyński Lypsana B. Martyris visitare optabat. « Cum ex speciali commissione Rmi Patris Hierothei Korczyński Congr. nostrae Vicarii Generalis incumberet nobis visitatio etiam sacrarum Exuviarum B. Martyris Josaphat in nostra Ecclesia depositarum (: visitat monasterium Białeńskie Anno 1788 die 12 Maji :), talem actum per (fol. 340) ficere non poteram ob absentiam A.R.P. Superioris, qui abscedens Archivum Monasterii obsignavit, et clavim a cista idem continente nescitur ubi locaverit. Ideoque intactam eandem reliquimus, ex qua extrahenda esset visitatio et descriptio Anatomica talium exuviarum ad examinandum num hae intactae manserint. Ne tamen nihil egisse videremur, et ne ulteriori periculo easdem expositas relinqueremus, ad sigillum A. R. P. Superioris, quo obsignata erat tumba, adjecimus nostrum sigillum in cera rubra hispanica inpressum, et factum tale nostrum hisce actis adnotandum decrevimus pro memoria et notitia posterorum, atque majoris fidei gratia manu propria subscripsimus. Porphyrius Skarbek Ważyński O.S.B.M. Congr. Ruthenor. Ex Glis et Provlis Litt. Archimda Zidiczyńskiensis m.p. ».

Tak własną ręką Ważyński zanotował w rzeczoney Księdze pod r. 1788 Mcem. Maiem, str. 69.

(fol. 343) Visitatio Lipsanorum. — »Eadem die (: 22 Julii:) P. Su-

perior recepit Literas P. Rmi Grlis et Protoconsultoris denuntiantes ipsorum adventum pro visitandis Lypsanis B. M. Josaphat scriptas die 19. Julii Torokaniis. Eadem die ante caenam advenerunt Ill.mus Dominus Nominatus Eppus Chelmensis Skarbek Ważyński Grlis Ord. et Rmus P. Wilczyński Protoconsultor Grlis ad visitanda Lypsana B. M. Josaphat. Die 23 post Sacrum votivale visitavit Illmus Ly- (fol. 344) psana B. Martyris et sigillavit suo sigillo. — Die 24 Illmus Nominatus Episcopus Chelmensis qua Gnrlis visitavit clenodia S. Josaphat et sigillavit ».

Z teyże księgi pod rokiem 1789 Str. 105.

12.

Biala, 26. V. 1797.

Revisio reliquiarum S. Josaphat anno 1797 a Porphyrio Ważyńskij, ep. Chelmensi peracta cum sollempnitate.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*, vol. II, pag. 298-303.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis...*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 81-84.

Revisio ejusdem corporis peracta A. 1797 per loci Ordinarium Chelmensem Porphyrium Wazynski ¹.

« Anno Dni 1797 die 26/15 Maji exhibitas mihi notitias hisce in foliis adnotatas visitationum (sic!) Reliquiarum B. Martyris Josaphat et descriptionem Anatomicam revidi, atque post novam revisionem earundem Reliquiarum per me institutam separato actu descriptam ac subscriptam Loci Superiori A. R. P. D. Jejuniu Hrehorowicz Superiori Białensi consignavi utque perpetuo in Archivo Monasterii asserventur demandavi. Datum Białae Anno et die quibus supra, et sigillum meum apposui. Porphyrius Skarbek Ważyński

¹ In pag. 359 eiusdem manuscripti legitur: B. Martyr a Ważyński Eppo visitatur. | »Die 25 Maji Illmus Eppus Chelmensis Administrator Dioecesis Brestensis de Synodo (:Hoc anno congregata erat die 22 Maji:) Białam venit circa horam 9nam ante Meridiem, sacrificium votivale absolvit ad altare magnum B. M. Josaphat cum assistentia solita. Die 26. post meridiem circa tertiam horam visitavit tumbam B. M. mutavit solummodo stolam seu Omophor, vestem vero Saccos nuncupatam intactam reliquit, obsigillavit, et clavem a serra interna ad se recepit. NB. Omophor ex pluviali conscitum. Clavis haec semper penes Superiorem mansit«.

Z teyże Księgi (Księgi Aktow klasztoru Białskiego) pod rokiem 1797 Str. 245.

Eppus Chelmen. et Belzen. nec non Dioecesis Brestensis in Galitia sitae in Spiritualibus Administrator ».

Haec Revisionis Significatio propria manu laudati Episcopi scripta excipit sub N. 6° priora documenta Lit. A. Sigillum Annulare impressum est cerae hispanicae rubrae.

* * *

Actus revisionis praecedentis peractae Anno 1797 per Eppum Ważyński.

« Actum Białae in Ecclesia Parochiali et Monastica Patrum Basilianorum. Anno 1797 26/15 Maji regnante his in oris Augustissimo Romanorum Imperatore Francisco II, universam Ecclesiam regente Summo Pontifice Romano Pio Papa VI, dissoluta ferme Basilianorum Congregatione Ruthenorum, post ascensum nostrum subsecutum Anno 1790 ad Cathedram Chelmensensem, qui olim in Generali Capitulo peracto in Monasterio Abbatiali Zydy (fol. 299) czynnensi A. 1788 ad Protoarchimandritale Officium altera vice vocati fuimus, idemque Officium post Nostram ad dictam Cathedram Chelmensensem Episcopalem Nominationem resignavimus de A. 1790 mense Martio, idemque suscepit p.m. Rsmus P. D. Maximilianus Wilczyński Hieromonachus et Protoconsultor Generalis, uti per leges ejusdem Congregationis natus Vicarius Generalis, per speciale autem S. Sedis privilegium dictus Protoarchimandrita, quo vita functo A. 1793 electus in Vicarium Rsmus P. D. Athanasius Falkowski eandem Congregationem regendam assumpsit, et pariter Rescripto S. Sedis Protoarchimandrita dictus hactenus eodem titulo gaudet, etsi turnus Provinciae Litt. ex qua est electus, expiraverit Anno jam elapso 1796., cum Capitulum Generale stante divisione Reipublicae olim Polonae cogi non possit, quandoquidem Excellmus et Rsmus Dnus Theodosius Rostocki Archiepiscopus Metropolitanus Totius Russiae natus Praeses Capituli ab aliquot annis Petropoli maneat, spoliatus suae Sedis Metropolitanae bonis ac Jurisdictione pertractis omnibus ferme Ecclesiis in Palatinatibus Kiioviensi, Braclaviensi, Kamenecensi et Volhinensi ad defectionem a S. Unione cum Romana Ecclesia, convocatorias pro Capitulo Generali hactenus retardaverit. In tanta ergo rerum perturbatione cum Nobis delatum sit Officium Administrationis Dioecesis Brestensis illius partis, quae

nomine Galitiae Occidentalis subest Ditioni S. Caesareo Regiae Majestatis Aplicae, atque Rasmus Protoarchimandrita Athanasius Falkowski relictus cum suo Monasterio Torokanensi in illa parte Reipublicae olim Polonae, seu Magni Ducatus Lithuaniae, quae occupata est per defunctam anno elapso 1796 Imperatricem Totius Russiae, et Ejus- (fol. 300) dem naturalis Successor Russici Imperii Paulus retineat eandem, neque liceat ejusdem Imperii limites egredi, neque ex alia parte etiamsi idem egressus fuerit, atque ad has partes pervenerit, jurisdictionem exercere valeat, vetantibus legibus in hisce oris publicatis, tum attentis ejusmodi impedimentis, quo minus pro jure sibi suffragante vigore Decreti S. Sedis A. 1780 die 26 Februarii emanati, visitare Reliquias B. Martyris Josaphat possit, Nos pro Pastoralis vigilantia ejusmodi defectum supplere statuimus, atque earundem lustrationem ac visitationem perficere decrevimus, ejusdemque voluntatis Nostrae propositum A. R. P. Jęjunio Hrehorowicz Superiori Białensi, ac integrae ejusdem Monasterii Communitati promulgari fecimus, protestatique sumus, Nos tali Actu nullum Officio Protoarchimandritali praejudicium inferre intendere, quinimo S. Sedis Decretum, quo custodia harum Sacrarum Reliquiarum Rsmo Protoarchimandritae et Loci Superiori est demandata, venerari, idemque salvum conservari declarantes, quoties Protoarchimandritali Officio solutis super relatis impedimentis resumere totum jus licuerit. — Consentientibus itaque praememorato Superiore Loci et Communitate Białensis Monasterii ad visitationem Sacrarum Reliquiarum descendimus, easdemque in principe ara, loco multum elevato depositas invenimus. Loculus seu tumba apparuit Nobis de ligno fabricata, integra deargentata foris, quamquam nunc sumptibus pie functi Illmi et Rsmi Dni Maximiliani Ryłło Episcopi pro tunc Chelmensis, eadem oblecta sit materia holoserica rubri coloris, et exornata quatuor laminis ex argento cuso, et flosculis duodecim pariter de cuso argento elaboratis, praeter laminam continuo se se protendentem, circum circa per totam (fol. 301) urnam ex fronte ejusdem, eandemque invenimus munitam serra una affixa eidem tumbae, altera pendula, sigillatam etiam sigillo Perillris Rsmi P. D. Lucidi Woyniłowicz Abbatis Kobrynensis specialiter deputati ab Officio Protoarchimandritali Commissarii ad visitationem talium Exuviarum peractam A. D. 1785 die 9 Fe-

bruarii. — Pro futura autem sequioribus aetatibus notitia addendum esse hoc loco et adnotandum duxi, extare etiam tumbam integram ex argento cuso fabricatam, insigniter elaboratam, et ingentis ponderis, a quatuor angelis, itidem ex argento fuis, sustentatam, supra vero coperculum (!) ejusdem tumbae extat argentea statua anaglyphot id est caelato wypukło rznięta, opere elaborata B. Martyris Josaphat pontificali apparatu vestiti cum baculo Pastoralis facile separabili, ad 60000 Florenorum Polonicalium taxari solita, sump-tibus olim Illmi olim (bis erratum : 1° repetitum *olim* absque neces-sitate; 2° Leoni Cancellario tributum, quod Leoni Casimiro Vice-cancellario debetur) ² Leonis Sapiieha Cancellarii M. D. Litt. parata Gedani, quae asservatur circa thesaurum Ecclesiae Zyrovicensis Mo-nasterii Patrum Basilianorum, quam idem Monasterium constitu-tione quadam Capitulari restituendam Białensi Ecclesiae obligatum ob motus militares hactenus retinuit ac retinere praesumitur. Unde in praesenti rerum statu, quoniam dictum Monasterium persistat in Districtu Słonimensi, ditone vero Russorum, etsi difficile re-peti, ac Białam transferri valeat, non desperandum tamen, quin vel conniventibus Patribus dicti Monasteri et urgentibus Superiore et Communitate Monasterii Białensis vindicari et transferri valeat, vel officiose per Ministros Caesareos requisita Aula Petropolitana restituendam demandet. His ita adnotatis devenimus ad aperiendam tumbam, observavimusque Sacra Lypsana vestita Apparatu Pon-

² In fol. 167 habetur: Kosztowna Kazimierza Leona Sapiiehy dla B. Jozafata przysługa. « Dla Błogosławionego Jozafata sporządził z srebra nayprzedniejszego bardzo kosztowną i naywybornieyszey roboty trunnę ważącą grzywien 224³/₄. Wspiera się ona na barkach sześciu sporych Aniołów, z czystego srebra kształtnie ulanych, krom czterech mniejszych po rogach; na wieku trunny duża osoba S. Arcybiskupa z Pastorałem: całą życia i męki historią wyobraża misterna robota. Do tey szacowney sobie przysługi że się sam Podkanclerzemu przymowił Święty, i że do wykonania daney od siebie planty nastęrczył rzemieślnika, świadczy Susza Biskup Chełmski w xiędze swoiey pod tytułem: Cursus vitae et certamen Martyrii Beati Josaphat Koncevcii Folio 130 ».

Dosłownie przepisano z życia Kazimierza Leona Sapiiehy przez (pag. 168) X. Kaz. Kognowickiego wydanego 1792, Tom. 2 str. 238-239: Mylnię niektórzy tę pobożną dla B. Męczennika przysługę przypisują Oycu Kazi-mierza Lwowi Sapiieże sławnemu Wielkiemu Kanclerzowi. Umarł Kazi-mierz dnia 19 Stycznia 1656 roku.

tificali, nimirum Stichario seu alba de lino, tum Saccosio et ho-
(fol. 302) moforio contacta, integram compagem corporis humani
continere juxta ejusdem descriptionem circa primam per Protoar-
chimandritam delegatam visitationem, peractam per A. R. P. D.
Theophilum Serafinowicz hujus Monasterii tunc Superiorem, ad-
hibita artis anatomicae perito Archiatro Josepho Antonio de
Karres A. Dni 1780 in Copia Nobis exhibitam, et novo homoforio
ex materia sericea rubri coloris floribus albicantibus distincta Sa-
crum Corpus conteximus, relicto antiquo Saccosio ex materia auro-
texta sparsos flosculos rubri coloris habente, mitra etiam relicta
veteri pariter ex materia auro texta confecta, et tibialibus pedes de
holoserico rubro, atque auro filo phrygiato confectis ornavimus, ex-
pulveravimus vestes et Sacram faciem extracto integro corpore B.
Martyris, quod tandem revisum, expulveratum, iterum in tumba
sua reposuimus, et Nostro sigillo in cera rubra impresso, tum supra
operculum ad fenestram quatuor in locis, tum a latere ex parte
postica quatuor in locis distinctis apprensa holoserica lamina viridis
coloris sigillo pariter Nostro munita, relicta una solum serra, qua
tumbam oclusimus, et clavem extraximus, ac Nobiscum asporta-
vimus, pensilem vero amovimus serram, eam Loci Superiori ad
alios usus applicandam, si libuerit tradidimus. Et ita Sacra Lypsana
serra clausa ac sigillis munita loco suo, ex quo extracta fuerunt,
restituimus praesentibus Perillustri Rsmo Dno Petro Kozakiewicz
Officiali Generali hujus Diocesis Brestensis in Galicia sitae, Addum
Rndo Dno Bartholomaeo Nazarewicz Cancellario Curiae Nostrae
Eppalis, A. R. R. Patribus Flaviano Sierzputowski Rectore Seminarii
Dioecesanii Chelmen. Ferdinando Ciechanowski Superiore Chelmen.
Jejunio Hrehorowicz Superiore Loci, tum reliquis Hieromonachis
et Monachis Basilianis Monasterium Bialense incolentibus. Acta sunt
omnia a supra enarrata, atque pro majori fide ac robore a No-
(fol. 303) bis subscripta et sigillo communita Bialae Anno et die
quibus supra. Porphyrius Skarbek Ważyński Eppus Chłm. et Bełzen.
ac Bresten. Dioecesis in Galitia Occidentali Administrator *mp.* L.
S. B. Nazarewicz Curiae Eplis et Canc. Chelmen Notarius *mp.* ».

Verbotenus ex Originali reposito in Archivo Bialensis Monasterii Lit.
B. Actus consignatus manu B. Nazarewicz, per ipsum Eppum subscriptus.
Sigillum magnum chartae impressum.

13.

Biala, 25. IX. 1800.

Revisio corporis S. Josaphat ex parte ep. Chelmensis et adnotationes Pauli Szymanski, OSBM, de conservatione reliquiarum.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*, vol. II, pag. 304-305.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis...*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 85.

Revisio Corporis B. Josaphat per Eppum Ważyński facta 1800.
« 1800 A. die 25/13 Mensis 7.bris. Productam mihi praesentem Visitationem Sacrarum Reliquiarum Beatissimi Josaphat et descriptionem Anatomicam in praesentia Illmi Exmi ac Rsmi Dni Antonii Angełłowicz Eppi Premisliensis, et intimi Actualis S.ae Caefol. 304) sareo-Regiae Mstis Consiliiarii, tum etiam Rsmi Pris Flaviani Sierzputowski Ord. S. Basilii M. Commissarii per Galiciam Occidentalem Provincialis, et Adum Rndi Pris Jejunii Hrehorowicz Localis Superioris, ac aliorum, perlegendam suo Notario demandavi, atque facta nova earundem Venerandarum Reliquiarum revisione, hasce Sacras Reliquias, cooperante supra fato Illmo Exmo ac Rmo Eppo Premislien., novo homophorio adornavi. In quorum majorem fidem me subscripsi, et sigillum meum apposui. Datum in Monasterio Białensi die, mense et anno quibus supra. L. S. Porphyrius Skarbek Ważyński Eppus Chelm. et Belzensis Dioecesis Brestensis in Galitia Administrator. mp. ».

Verbotenus ex originali subjecto sub N. 7 Documento revisionis ad annum 1797 susceptae, relatae superius pag. 298 N. 6. Textus consignatus manu B. Nazarewicz. Subscriptio autographa Episcopi. Sigillum annulare cerae hispanicae rubrae impressum. Agens annum probationis religiosae in dicto Monasterio testis aderam revisionis hujus. Movebam tumbam de loco, quam cum Presbyteri stolis ornati primum mensae Altaris, dein humeris suis superimpossuissent, incensatam ab Eppo Porphyrio mantia Pontificali mitraque induto, pedum sinistra tenente manu, hymnum: величаемъ Тя etc. ab eodem praesule inceptum continuantes ad sacristiam, praecedentibus omnibus, detulerunt. Fractis sigillis reserataque serra, Corpus Divi Martyris per Episcopos, adjuvante Rsmo Petro Kozakiewicz Archipresbytero Cathedrali et Officiali per Galitiam Occidentalem Generali Brestensi, Bartho-

lomaeoque Nazarewicz, ex tumba extractum, in mensa praeparata repositum erat. Mitram de Capite Sacro deposuit Porphyrius, sandalia tibialiaque detraxit laudatus Archipresbyter, tandem Porphyrio manibus tergo Sancti suppositis, eum sublevante et se- (fol. 305) dere faciente, hospes Premisliensis Antistes crucem de pectore postea Homophorium abstulit, Beatumque novo facto e tela rubri coloris sericea, decussatim contexta, filis aureis opere phrygio, ad oras aurea fascia simplici, ad extremitates autem triplici, fimbriisque aureis exornato, decoravit. Appensa de collo eadem cruce, mitra capiti imposita, tibialibus sericeis albis, atque sandaliis pedibus illatis, cervicali Capiti supposito S. Martyr iterum decubuit, atque tumbae insertus una cum assere, super quem requiescit, obseratus, obsigillatusque ab utroque Praesule, ad locum priorem, ubi asservari solet, est reportatus. Inter praesentes utriusque Ritus viros Ecclesiasticos, tam Saeculares quam Regulares, recordor adfuisse Patres Ordinis Praedicatorum, eorumque Priorem Conventus Janoviensis Vener. P. Gronostayski piam litem contentionemque cum Superiore Loci Hrehorowicz de possessione ablati de Divo Corpore Homophorii movisse, sed victorem evasisse Superiorem, qua conditione? (: plures enim a circumstantibus propositas audivi:) non scio. Aequae ignoro, quis accepit tibialia. Rubra fuisse memoria teneo. Тільки від себе додав о. ШИМАНСЬКИЙ.

14.

Biala, 2. IX. 1826.

Minutissima descriptio revisionis reliquiarum S. Josaphat ab episcopo Chelmsensi peracta, cum utilissimis adnotationibus Pauli Szymanski, collectionis auctoris.

P. SZYMANSKI, *Collectio manuscripta*, vol. II, pag. 305-313.

J. SKRUTEN, OSBM, *Quaedam ad acta recognitionis...*, in « *Analecta OSBM* », vol. I, pag. 86-91.

Opisanie Uroczystego odwiedzenia Zwłok Błogosławionego Jozafata i odmienienia Sakosu z Albą na nich przez JW. Ferdynanda Dąbrowę Ciechanowskiego Biskupa Chełmskiego Senatora Królestwa Polskiego.

Działo się w Biały Miesiąca Września 1826 roku. Dla kogo nie jest obojętną pamiątka sług Boskich, kto z czułym sercem przystępując do Ich zwłok śmiertelnych zwykł zastanawiać się nad Ich wytrwałością w dopełnieniu obowiązków Chrześcijańskiego Stanu, z poświęceniem nawet własnego życia dla miłości Boga i zbawienia

ludzi, a mając przed oczyma (fol. 306) przykłady bohaterskiego męstwa, przy uczczeniu jakie Im się należy, myśl dziękczynną podnosić do Dawcy wszelkiego dobra, i zachęcać się do podobnej w zawodzie religijnym stałości, temu nader przyjemnym i budującym był uroczysty następujący wypadek. JW. Ferdynand Dąbrowa Ciechanowski Biskup Chełmski Senator Krolewstwa Polskiego, wstępując w ślady wiecznej pamięci godnych Poprzedników swoich, z szczególniejszego Nabożeństwa ku Błogosławionemu Jozafatowi Kuncewiczowi Arcybiskupowi Połockiemu, naygorliwszemu popieraczowi Jedności Świętej, i za nią Męczennikowi, dnia 1 Września N. S. przybył do Białej dla oddania czci drogim zwłokom Jego od wieku spoczywającym w Cerkwi parafialnej XX. Bazylianów. Dostojnemu Pasterzowi towarzyszyli członkowie Kapituły: Dziekan, Archidyacon, Kanclerz, Penitencyaryusz, Proteclicus pierwszy, i inni Dyecezanie Dziekani i Parochowie.

« Dnia następującego po solennej Wotywie, w przytomności liczego Duchowieństwa oboiego Obrządku, i mnóstwa pobożnego ludu, od mil kilku na odgłos przybycia Pasterskiego i jego celu zgromadzonych, odprawionej przez Magistra Novitiorum, J. W. Biskup u grobu S. złożył dwa kielichy srebrne połączone, wieczny upominek religijnego uszanowania. По часахъ i ustąpieniu Świeckich z Cerkwi, dla tego, aby natłok nie zrządził iakiego przypadku, rozkazał trumnę z mieysca, gdzie zwyczajnie leży, znieść i postawić na wielkim Ołtarzu. Uskutecznił to wzmiankowani Pralaci i Kanonicy za pomocą dobranych kapłanów. Nastąpiła incensacya przez JW Pasterza pontificaliter ubranego, a gdy zaintonował: величаемъ тя блаженный Сщенномучениче Иосафате etc, rzeczeni członkowie Kapituły i Kapłani wzięwszy trumnę na ramiona, za poprzedzającymi innymi kapłanami (fol. 307) w parach, w stułach, ze świecami w rękę, tudzież JW Biskupem, kończąc spiew rozpoczęty, przynieśli do Zakrysty ».

« Przy oglądaniu trumny znaleziono dwie zwierzchnie pieczętki zepsute i przerwaną wstążkę którą była opieczętowana. Zamek atoli nie tknięty, i inne dwie pieczętki s. p. Ważyńskiego i Angiełłowicza, Chełmskiego i Przemyślskiego Biskupów, przyciśnięte roku 1800 nie naruszone. Coroczne przenoszenie, w czasie odpustu Wrześniowego, Ciała z mieysca zwyczajnego na szrodek Cerkwi, było

owego nadwerężenia pieczętek, i przerwania wstążek przyczyną. Po czym JW. Pasterz podawszy Dziekanowi Kapituły klucz, zawsze w rękach Ordynaryuszow zostający, polecił otworzyć trumnę, i wyjąć Ciało błogosławione. Dziekan, Archidyakon i Kanclerz mieli szczęście zaiąć się tą czynnością, i pierwsi dotknąć Relikwii męczeńskich. Złożone na mensie przygotowanej, i rozebrane aż do koszuli, sam JW Pasterz opatrywał, i onych dotykał. Gdy na Niem toż samo przytomni powtórzyli Duchowni, tak Dyecezalni iak Łacińscy, wszyscy przy serdeczném rozrzewnieniu naocznie przekonali się, iak iest i że Дивенъ Богъ въ Святихъ swoichъ: i że хранить: i не дасть преподобному своему видіти истлінія.

Znaleziono bowiem nie postać woskową, iak bluźniercze potwarzały piora i ięzyki, nie szczątki opadłych kości, ale zwłoki spoione żyłami, zwiędniałém okryte ciałem, powleczone nieskazoną skórą, i tak mocno się trzymające, że przy rozbieraniu były podnoszone, sadowione, i dla dogodnego ułożenia na tablicy, dwa razy, raz za nogi, drugi raz za ramiona, przesunięte o kilka cali. Ręką prawą (:lewey bowiem od łokcia (fol. 308) brakuie :) po ucałowaniu z uszanowaniem władał dowolnie JW. Pasterz i niektorzy z Kapłanów. Szczegolnieyszą zwracała uwagę rana w głowie ukośna od lewego ucha ku czołu, długa blisko na cztery cale, spoiona wprawdzie, ale przecięciem i ugięciem kości bardzo widoczna, tudzież ślady krwi rospryskaney. Przy rozbieraniu znaleziono u nog dwa pisma własnoręczne; iedno xx. Szczurowskiego i Sawickiego Bazylianów, drugie Panny Bryllowny, zeznające wpływ i opiekę Błogosławionego Arcybiskupa w różnych ich życia okolicznościach, tudzież wzywające dalszey Jego pomocy ».

« Przystąpiono potem do oczyszczenia twarzy, szyi i ramienia tłustością od lampy polanych z prawey strony. Otrącony przy tém działaniu kawałek skóry blisko calowy oddano JW. Pasterzowi: w Jego także rękach złożono część koszuli od kołnierza owym zaciekiem zbrukana, poduszkę z pod głowy, i Саккосъ, lubo od lat niepamiętnych okrywający ciało Męczennika, tak iednak świeży, iakby znova był na one włożony. Resztę koszuli i Albę dawną płocienną JW Pasterz okrył Albą nową z atłasu białego z siatką złotą u dołu i rękawów. Miasto zdjętego Sakkosu, ofiarował inny, przez siebie odnowiony, starożytny, na dnie grodyturowém karma-

zynowem tkany i haftowany wypukło w kwiaty złote, z herbem nadpsutym, podobno Sas (:ieżeli tylko nie Waga podług rysunku Samuela Nowickiego Bazyljana w wypisie Metropolitow :) zwanym, tudzież literami w koło, I. W. P. M. K. H. W. R. Jeżeli Sas, wypada domyślać się Ierzego Winnickiego Przemyślskiego (:Biskupa:) Metropolity Kiiowskiego, Wszyey Rusi, rządzącego Kościołem Ruskim od roku 1708 do roku 1713 dnia 22. Września; ieżeli zaś Waga, tedy był to Ipacy (:tak bowiem się podpisywał, na (fol. 309) Chrzcie zaś nadane miał imie Adam¹ Waga Pociey Metropolita etc. od ktorego Błogosławiony Kuncewicz przyjął sukienkę zakonną, a potem Świecenie Kapłańskie. Pończoch, pantofli, omoforu, rękawiczek, mitry nieodmieniono. Włożono także na powrot wyżey wspomnione pisma, i zamkniętą tylko na klucz trumnę wyniesiono na ołtarz przed ambonę. W czasie Nieszporów, tudzież dnia 3. niedzielnego była otwartą, aby lud miał pociechę wygodniejszego zapatrywania się na Ciało, wyższego zaś stanu, osobliwie marzący o wosku, dotykania i ucałowania. Przed otwartą miał Prymaryę JW Biskup, Dziekan odspiewał Wotywę przy wystawieniu Najświętszego Sakramentu, po kazaniu zaś i Processyi, następnie prawily się Msze święte. Trudno wyrazić, iak to rozporządzenie Pasterskie uięło i ożywiło lud zgromadzony. Mały i wielki, prostaczek i Urzędnik, służąca obok Pani, wszystko to garnęło się do Ołtarza, aby pobożną zaspokoić ciekawość. Nie było żadnego, ktorby poglądaiąc łzawem okiem na Błogosławionego, z serca nie ięczał, albo gorących do Boga przezeń niezanosił modłów. Wielu z rodziców przyprowadzone dziatki polecało Jego przyczynie. Przy takim iednakże nacisku, nie było żadnego zamieszania, a tém mniej przypadku: bo nie próżna chęć przypatrywania się, lecz bogoboyność zajmowała przytomnych, a dway Duchowni ciągle assystuiący Ciału, nie mieli potrzeby, iak tylko westchnienia swoje i proźby z ludem połączyć. To pełne skromności zachowanie się skłoniło JW Biskupa, że zamknięcie trumny, które miało nastąpić po Summie, odłożył aż do wieczoru, tém chętniey, że mnostwo Obywateli żądało ieszcze cieszyć się widokiem otwartych zwłok swojego uwiel-

¹ A latere: w Kopii Urzędowej położono. *Ian.* Może tak i w oryginale: lecz mylnie.

bionego ziomka. I tak (fol. 310) po odprawionych Nieszporach przez Dziekana Kapituły i odmowieniu Litanii przed Ciałem, gdy JW Pasterz kadząc odspiewał z Duchowieństwem: величаемъ тя etc. tudzież Тропарь: Свѣтилникъ Свѣтлий etc. pocałowawszy w rękę Męczennika, ukończył prywatną modlitwę, rzeczony Prałat zamknął trumne, i klucz przy wszystkich oddał Pasterzowi. Archidyakon z Kanclerzem opieczętowali trumnę, wstążką, u góry i dołu, Biskupi przycisnąwszy sygnet ze strony zamku prawey: toż samo z lewey uczynił Dziekan używszy Kapitulney pieczętki.

Oby Bog dobry, za wstawieniem się tego Męczennika Jedności, zniszczywszy wszystkich niezgod, tak religijnych iak cywilnych, podniety, wszystkich ziemian duchem spolney miłości i pokoiu ozionąć raczył: iżby złączeni ogniwem chrześciańskiego braterstwa, iednemi usty i iednym sercem, ciągle Go uwielbiać nie przedstawali.

Opisanie powyższe... przepisane dosłownie (: z oryginału złożonego w Aktach Pasterskich w Chełmie :) i do Akt mieyscowych Klasztoru Bialskiego XX. Bazylianow złożone przezemie niżej podpisanego. Za zgodność którego poświadczam i pieczęcią Pasterską stwierdzam w Chełmie, dnia 1 Listopada 1826 roku. Kanonik Kanclerz Kapituły Kated. Chełm. Pisarz Akt Paster. i Konsyst. Pleban Dołhobrodzki x. Daniel Halicki mp. L. S. ».

* * *

Dosłownie z kopii urzędowej złożoney pod Lit C. w Aktach klasztoru Bialskiego. Przy końcu w mieyscu kresek opuściłem imie, przezwisko i tytuły opisującego oryginalnie. Pod sumieniem albowiem zapewniam, że tego nigdy nie żądał, aby w pismach urzędowych było głoszonem, co robił, mówił lub pisał: tem mniej zaś pragnął wyszczególniania tytułów. Do czego (fol. 311) go miał prawo, i czego bez zapłnienia się mogłby wymagać, byłoby, aby iego pism, czy żywcem, czy z odmianami przyjętych i oddanych do Akt, nikt ztamtąd nie wyimował, sobie nie przywłaszczał, i pod swoim, cokolwiek przestroiwszy, nie wydawał imieniem. Rownie krywdzi, iak ten, który niszczy cudze pamiątki, tak ów, co innych w barwie samochwałow odcienia. Opis powyższy był zrobiony, nie w zamiarze sięgania, iakto niesie przysłowie, własnym sierpem na cudzym zagonie, lecz z wyraźnego rozkazu Pasterskiego. Volno było Roskazującemu przyiąć go, zmienić, lub całkiem odrzucić, a inną de iego układu wybrać osobę. Gdy go przyjął, gdy odesłał do zachowania w Aktach Dyecézalnych, gdy polecił w kopii wierzytelney przesłać do Archiwum Bialskiego; nie imie i tytuły Autora otrąbić, ale

czyn sam do wiadomości następnych pokoleń podać zamysłał. Wzmianka zatém o Autorze uczynioną została przeciwko woli Biskupięy. Zadna wreszcie Kancellarya w pismach przez siebie wydawanych nie zwykła wyrażać Konceptistów iako konceptistów. Więc i w tym opisie należało go opuścić, tem bardziej, że się na oryginale nie podpisał, przynajmniej tak, iak w Kopii wyparadował. Jeżeli Kancellarya Chełmska wypiewała go iako okoliczność do Historji należąca, i w tem nie miała innego celu nad proste onęy wytknięcie, mogę do iego tytułów załączyć i stopień Doktora Teologii, którym go Uniwersytet Wiedeński zaszczycić raczył po odbytych przezeń pięciu *examinach surowych*, i dopełnionych innych prawnych formalnościach: w celu zaś uzupełnienia samego opisu powyższego, winieniem dodać, że *Archidyakonem* był JW Biskup terazniejszy Filip Felicyan Szumborski, *Penitencyaryuszem* WJ. x. Wincenty Pawłowicz Dziekan Sokołowski Paroch Grodziski, *Protekdyskiem* pierwszym WJx Piotr Welinowicz Dziekan Łosicki Paroch w Cho- (fol. 312) tyczach, *Magistrem Nowicyuszow* Przewielebny Jx Innocenty Nieroiwski terazniejszy Superyor Chełmki: że tenże dnia Niedzielnego 3 Września miał kazanie stosowne do okoliczności: że Ciało S. Męczennika spoczywa na deszczce, z którą łatwo z trumną się wymiue i do niey wsuwa: że owo wzmiankowane posuwanie iego za ramiona i nogi wyniknęło z potrzeby uregulowania na deszczce rzeczoney aby wygodnie wsunięte bydz mogło: że gdy wziąłem za nogi koło kostek dla zdięcia i włożenia pantofli, czułem taką sprężystość, iaka ciałom świeżym iest właściwa²: że przy zdeymowaniu i wkładaniu mitry, krzyża, omoforu, alby, brałem za ramiona, podnosiłem i ledwie nie zupełnie sadowiłem ciało, podeymowałem rękę prawą, i nią władałem iuż od piersi i do piersi, iuż ku twarzy, iuż na dół, a to z taką łatwością iak spiącey osoby: że ocieraiąc tłuściość i odcinaiąc splamioną koszulę obnażałem prawe ramię i część piersi więcey iak do połowy, widziałem zatem i pokazywałem innym bliżey stoiącym naturalną, zupełną, lecz cokolwiek zwiędłą całość: że gdy z temi ustąpiłem na bok, zapatrywali się na nią wszyscy przytomni koleją przychodząc i odchodząc: że to obnażanie, władanie ręką, ile ciasność trumny pazwalała, powtarzałem publicznie w Cerkwi kilka razy, za zbliżeniem się osob marzących o ulepku woskowym, a to z powodu stóp w rzeczy samey z wosku niezgrabnie dorobionych, dając przytem zupełną onym wolność przekonania się przez dotykane, że golenie i reszta ciała iest prawdziwa: że broda rownie iak głowa żadnego włosu niema na sobie: że owemi śladami krwi rozpryskaney po głowie, są ciemne plamy, koloru ceglatego, różney wielkości po niey rozsiane: że w niey żadney nie dostrzegłem dziury: że twarz, czoło, skronie, wierzech i tył

² In margine: Gdy roku 1800 Piotr Kozakiewicz tę samą posługę czynił Świętemu, w głos zawołał: *moy Boże! to nie są same kości, lecz z ciałem sprężystem*. Westchnął na to Ważyński, Angellowicz zaś sam doświadczał w milczeniu.

głowy są zupełnie całe i nienadwerżone: skąd wnoszę, że ze szturmaka kulą podwoyną w czasie męczeństwa (*fol.* 313) strzelono nie w głowę, iak niektorzy piszą, lecz w bok leżącego iuż na ziemi Arcybiskupa. W pierwszym albowiem przypadku strzał tak gwałtowny nie tylko głowęby ranił, ale nawet rozsadził. Nos, który od nóg patrzącym od trumny zepsuty byđź się zdaie, iest cały, lecz koniec chrząstkowy iest zwiędły, i dla tegu (sic!) skurczony. Wargi przyschłe, zęby zdrowe, uszy, podobnie iak nos, zwiędłe i skurczone, ale całe. Szyia, ramiona i piersi iaśniejszego są koloru od twarzy, a tém bardziej od ręki, na ktorey daie się postrzegać brud iakiś. Dawniey bowiem, w czasie odpustów przy otwartej trumnie pozwalano ią całować przystępującym. Koszula na ciele batystowa, przyżółkła, lecz zupełnie sucha. Część iey znaczną, zbrukaną od tłustości (:nad samą bowiem twarzą iest okienko y trumne, przy którym często stawi się lampa dla oświecenia twarzy: lampa więc kiedyś czy pękła, czy się wywróciła, a rosciek spłynął aż wewnątrz:) własną ustrzygłem ręką, i oddałem Biskupowi, od którego potem niemały kawałek uprosiłem dla siebie. Co do Sakkosu, w roku 1824 postrzegłem go między ornatami w Zakrystyi xx Bazyliańców Warszawskich. Kiedy albo przez kogo tam był zostawiony, niewiadomo. Z nitek białych do koła, i w innych mieyscach, sznureczkiem się ciągnących, domysłać się potrzeba, że suto perłami był obsadzony, które późniey wypruto. Przy naradach coby z nim zrobić, czy na iaki obrocić użytek? czy też spalić na srebro? uczyniłem wniosek, ponieważ iest spuścizną iakiegoś Arcybiskupa, czy nie możnaby było przez ręce JW. Pasterza ofiarować go S. Jozafatowi? Przystał na to chętnie Jx Izydor Jamiołkowski mieyscowy Superyor: a JW Biskup mile go przyiąwszy zapewnił, że odchędżony, naprawiony, podszyty na nowo, własną ręką włoży na ciało Błogosławionego Męczennika. (*fol.* 314) Z okoliczności nader niewygodnego, a nawet niebezpiecznego zdejmowania tylekrotnie wzmiankowanych S. Relikwii z framugi wysokiey nad wielkim ołtarzem, wiedząc że takie przenosiny corocznie dziać się zwykły na odpust Wrześniowy, aby drogie te szczątki albo gwałtownym przypadkiem uszkodzone nie zostały, albo nie rozsypały się dla częstego samego poruszania, nim JW Biskup wyiechał, prosiłem Go, aby pozwolił onym spoczywać na Ołtarzu S. Barbary przed Amboną. O tém samém mówiłem z mieyscowym Superyorem Jx Nikandrem Hołowickim. Na piśmie nawet powróciwszy do Warszawy popierałem przed Pasterzem moy wniosek. Nie wiem co w tey mierze postanowił. Ze skutku iednakże dorozumiewam się, że na czas wysłuchany byłem. Ciało bowiem S. Arcybiskupa długo leżało na dopiero wzmiankowanym ołtarzu, i możeby tam pozostało na zawsze, gdyby nie przypadek zagnił do przeniesienia na mieysce dawniejsze. Jeden albowiem z Nowicyuszów, Mikołay Samsonowicz, prawdziwy tułacz i darmoziad po klasztornych zaciszach, i Franciszkan i Kapucyn i siedmioletni Reformata, w Białej sposobiący się do Zakonu Bazyliańskiego w dzień przed samą dwónastą godziną, gdy stroż Cerkiewny poszedł dzwonić na południowe pacerze, smiał wybiwszy szkło w trumnie, obrączkę i sygneciki ściągnąć z

palcow Świętego. To było przyczyną, że Go, zapobiegając nadal podobnemu zdarzeniu, w powyżey wzmiankowaney framudze umieścić postanowiono. Podług mego przekonania niezaradzono przez to złemu. Złodziey wszędzie dolezie, a w zakęcie tém wygodnie kraść będzie. Mieć także wzgląd należy na wielki Ołtarz porysowany i grożący upadkiem. Gdy ón, czego Boże uchoway! runie, chyba Cud Relikwie Święte ocali. x. P. S.

16.

Leopoli, iulio 1916.

Relatio P. Pauli Demczuk, OSBM, de inventione et translatione reliquiarum S. Josaphat Vindobonam.

Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.

J. BOCIAN, *Re reliquiarum S. Josaphat reinventione*, in « *Bohoslovia* », n. I (1923), pag. 303-305.

Brevis relatio de inventione et translatione Reliquiarum S. Josaphat Aeppi et Mart.

19. Octobris 1915. miles quidam nomine Theodor Zajać (ludi magister) e Biala in (Lithuania) Podlachia in Serbiam proficiscens, quo a superioribus suis erat vocatus, Leopolim pervenit, et canonico Metrop. Ecclesiae Johanni Czapeliski naravit: senem in Biala se cognovisse qui remotioni corporis Sti Mart. Josaphat de altari adfuit, eamque adhuc bene recordatur; accidit hoc a. 1873.

Capellanus Metropolitanae Paulus Demczuk OSBM. notitia hac accepta, Viennam se contulit ibique cum RP. Provinciali Basilianorum Platonide Filas collatis consiliis iter Bialam suscepit, ut a teste superstite notitias de reliquiis colligeret, vel etiam investigationes necessarias perageret. Superatis difficultatibus quae itineribus tempore belli nectuntur, obtentisque necessariis permissionibus, cappellanus Bialam pervenit et consentientibus imo adiuvantibus auctoritatibus loci praesertim Clariss. D. Ottone Funck (Major und Etappenkommendant), optimo catholico Bavarensi, — adhibitibus informationibus senis memorati: Aemilli Radomiński, in Ecclesia antiqua Basilianorum, nunc schismatica, a Russis derelicta, in subterraneo quodam, ex parte dextera ante iconostasim, duobus muris occluso et macerie contacto — inventus est sarcophagus, olim in Ecclesia super altari laterali Stae Barbarae expositus, nunc vero propter humiditatem loci plane dissolutus, qui reliquias Sti Martyris Josaphat continebat et a senioribus inter praesentes qui rei adhuc

memores erant statim recognitus. Inventioni aderant praesentes: praeter memoratum jam 1. Radomiński 2. Dominicus Szydłowski; 3. Josaphat Charłampowicz; 4. Paulus Leszczyński; 5. Ignatius Charłampowicz; 6. Joannes Krag; 7. Ignatius Ciecielewski; 8. Paulus Demczuk, et aliquot alii. Inventio haec locum habuit D. 20. Nov. 1915. Die sequenti visitavit subterraneum ipse Praefectus loci Major Funck.

De authenticitate reliquiarum non videbatur posse rationabile moveri dubium; nam praeter unanime testimonium testium qui adhuc recordabantur tempus, quo sarcofagus in altari erat expositus, ante 43 annos, et per laterales sarcofagi fenestras — quod intus erat — bene observare poterant; alia etiam exteriora iudicia omnino concordabant: defectus sinistrae manus et brachii, quae tempore canonizationis ablata et Romam delata sunt. (Ruś Chełmska p. 55); — vulnus in cranio, die mortis Sto illatum, defectus aliquot digitorum in manu dextera et pedibus; etiam descriptio sarcofagi quae habetur, cum residuis quae aderant omnino concordat, ornatus enim erat desuper damasco rubri coloris et laminis argenteis. Ulteriora iudicia durante recognitione adhuc invenientur; ut pertinentia dalmaticae (saccos) ad Velaminum Rutski, secundum vulnus in capite, a plumbea palla causatum die occisionis; nec non qualitas ossium remanentium, quae concordare deberet protocollo postremae revisionis.

Status in quo S. Reliquiae inveniebantur et circumstantiae bellici temporis non sinebant nec suadebant aliud facere, quam clauso subterraneo viam quaerere pro legali reliquiarum extractione et in locum decentiorem et securiorem translatione; quod et factum est. Pluribus viis in vanum tentatis, tandem Nuntio Bavarensi (Monachii) Emmo Card. Frühwirth, et Consule germanico Leopoliensi Dno Eduardo Heinze, agentibus cum regimine germanico — cui territorium Bialense subest; et Administratore dioecesis Lublinensis Illmo Dno Kwiek consentiente (qua Ordinario loci), S. Reliquiae e Biala sublatae (12 Julii 1916) — curru obsigillato Vienne translatas et in Ecclesia S. Barbarae in oratorio ejusdem Ecclesiae repositas sunt.

9. Jul. Capellanus Metrop. secunda vice Bialam perveniens subterraneum aperuit in quo S. Reliquiae recondebantur, adjuvan-

tibus P. Remberto Ord. Capuc. Capellano militari germanico e Biala, nec non D. Carolo Bechte Capellano militari Brestensi, extractum est sacrum corpus de crypta in Ecclesiam, aliquantisper purgatum a macerie putrefacti sacrofagi, et in novo collocatum. Die sequenti i. e. 10. Jul. translatum est in Ecclesiam antiquam Franciscanorum, nunc autem militarem catholicam; ecclesia enim ubi recondebantur, nunc inservit usibus protestanticis militum. 12. Julii comitante multitudine populi non solum Bialensi sed etiam e vicinioribus pagis ubi notitia de translatione pervenit, translatae sunt S. Reliquiae de ecclesia in stationem ferream ibique sarcofagus in aliam cassam repositus et in currum collocatus, qui ab officialibus viae ferreae clausus et obsigillatus, claves autem P. Paulo Demczuk consignatae, qui simul Viennam profectus est. Itinere feliciter peracto 16. Jul. Viennam perventum est. Sequenti die dominico congruum non erat translationem peragere, facta est igitur proxime insequente die lunae. Currus apertus est praesentibus: RD. Tito Wojnarowskyj canonico Leopoliensi. — Theodosio Leżohubskyj Directore gymnasiali Leopoli., Damiano Łopatyńskyj Catecheta Seminarii Leopoli. et Paulo Demczuk OSBM., nec non officiali quodam viae ferreae.

De S. Corpore nihil fuit demptum nihilque ei adjectum. Utraque cassa: una continens sarcofagum cum S. Corpore Martyris, altera reliquias putrefacti veteris sarcofagi, translata est in ecclesiam S. Barbarae ibique in oratorio reposita.

Ut allegata apponuntur relativa documenta viae ferreae et commendationes auctoritatum p. Paulo Demczuk exhibitae hoc in negotio et illustrationes photographicae SS. reliquiarum et processionis cum iisdem in Biala.

Paulus Demczuk OSBM.

17.

Biala, 9. VII. 1916.

Protocollum aperitionis tumbae S. Josaphat.

Ex Archivo Protohegumenatus OSBM Leopoli.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 305-306.

Protocollum aperitionis sepulcri Sti Josaphat.

Die 9. Julii 1916 praesentibus infrascriptis apertum fuit se-

cunda vice subterraneum Ecclesiae (antiquae Basilianorum) in quo repositae fuerunt a Russis a. 1873. reliquiae S. Josaphat, (capta occasione restaurandae Ecclesiae, vel potius transformandae ad modum schismaticum). Status in quo inventum est corpus Sti Martyris vere lugendus. Sarcofagus ligneus, in quo claudebatur, propter humiditatem plane dissolutus, vestes sacrae magna ex parte corruptae, ipsum corpus pariter valde laesum, nihilominus ex pluribus indiciis, quae supererant, adhuc agnosci potuit — eadem esse hic marcescentia, quae olim in altari colebantur. Mitra in capite omnino putrefacta, manent tantum duriores quaedam partes, videtur fuisse albi coloris; catena et crux pectoralis sejunctim supra pectus jacebant, (crux dicitur fuisse mutata tempore remotionis reliquiarum de altari). Omoforion et dalmatica (σακκος) copiose auro ornata rubri coloris satis conservata; brachium sinistrum deest, annulus jacebat seorsim simul cum parte digiti cui inhaerebat, duo digiti dexteræ manus videntur defuisse. Sandali albi auro contexti pariter valde damnificati. Ipsum corpus in partibus apertis, ut facies et manus, valde damnificatum, nigrum et putrescens ex humiditate. Maxima qua fieri potuit diligentia et circumspectione in unum collecta maceria dissoluti sarcofagi, quae S. reliquias contegebat, parata sunt omnia, ut crastina die Sacrum corpus de hac humida spelunca extrahi possit.

Actum Bialae d. 9. Julii 1916.

L. S.
Königl-Preussische
Kommandantur
214

Franz Kriesch aus Charlottenburg
Feldpostschaffner
Peter Maas aus Rheinberg
Otto Funck
Major und Etappen Kommandant
Etappenkommandantur 214
der Bugarmee

L. S.
Etappen-Inspection
D. Bug-armee
Kath. Kirchenstempel

P. Rembertus Ord. Min. Cap. ex
Provinzia Rhenano-Vestfalica
parochus milit.
Erich Hanke
Ul Offizier
P. Paulus Demczuk OSBM.

18.

*Biala, 10. VII. 1916.**Protocollum repositionis corporis in novum sarcofagum.**Ex Archivo Protohegumenatus OSBM Leopoli.*J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 306.

Protocollum repositionis in novum sarcofagum et translationis in
Ecclesiam Reliquiarum St. Josaphat.

Die insequente aperitionem sepulcri i. e. 10 Julii 1916 feria II-a ante meridiem, praesentibus et agentibus: DD. P. Remberto Ord. Min. Cap. e prov. Rhenano - Westfalica, parroco militari in Biala, D. Carolo Bechte, Sacell. in Düren dioec. Colonien, nunc parr. militari in Brest lit., D. Petro Maass milite e Rheinberg ad Rhenum, et Paulo Demczuk OSBM, extractum fuit corpus S. Josaphat e subterraneo et repositum interim in podio donec adferretur sarcofagus. Qui cum finitus et adaptatus convenienter fuerit, post meridiem in Ecclesiam allatus et praesente ipso Praefecto - Commendante militari loci Illmo Dno Funck, sacrum corpus in illud repositum est et comitante copiosa multitudine populi, supra nominatis sacerdotibus et ipso Praefecto-Commendante, in Ecclesiam militarem (antiquam Reformatorum) translatum est, ut hinc postera die in stationem viae ferreae deportaretur.

Actum Bialae die 10. Julii 1916.

L. S.

Kathol. Kirchenstempel
Etappen Inspektion
d. Bug-Armee

P. Rembertus

ord. Min. Cap. et par. milit.
Karl Bechte,
par. mil. et sacell.
P. Paulus Demczuk OSBM.
P. Maass aus Rheinberg

L. S.

Königl. Preussische
Etappen-Kommandantur 214.

Otto Funk,

Major und Etappen Kommandant
Etappenkommandantur 214
der Bugarmee

19.

Vindobonae, 15. IX. 1916.

Protocollum revisionis provisoriae reliquiarum S. Josaphat Vindobonae.

Ex Archivo Protohegumenatus OSBM Leopoli.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 308-309.

Actus revisionis Reliquiarum S. Martyris Josaphat in sacello ecclesiae ad S. Barbaram Vindobonae die 15 septembris 1916 a. susceptus.

Cum iuxta opinionem RP. Pauli Demczuk OSBM., qui reliquias S. Mart. Josaphat ex subterraneo ecclesiae, quondam Basilianae, ab anno vero 1873. schismaticae in Biała, levavit atque Vindobonam die 12 Julii anni currentis transportavit, et in sacello ecclesiae ad S. Barbaram deposuit, reliquiae praedictae in magno desolutionis statu repertae fuerint, atque nisi opportuna remedia adhiberentur, ulteriori corruptioni exponantur, Protohegumenus Ordinis S. Basilii M. RP. Platonides Filas infrascriptum oravit, ut sarcofagum, in quo S. Reliquiae repositae sunt, aperirem, videremque, si quid ad impediendam ulteriorem reliquiarum dissolutionem ordinari posset.

Die itaque 15 septembris anni currentis sacellum ad S. Barbaram adii, et praesentibus atque assistentibus sacerdotibus, quorum nomina in fine huius scripti posita sunt, imprimis capsam ligneam, in qua sarcofagus cum reliquiis inveniebatur, remoto sigillo regiae prussicae militaris praefecturae (Königliche Preussische Kommandantur 214) quo capsam munita erat, aperiri iussi, deinde vero, sarcofago manibus praesentium sacerdotum ex capsam sublato et super altari, quod in sacello invenitur, reposito, idem ut recluderetur et aperiretur, mandavi. Quo facto, reliquias in sarcofago repositas, in tali statu conspeximus, nempe :

Ipsam corpus, in partibus apertis, ut facies, caput et manus, valde ab humiditate laesum, nigrum et putrescens. Ex mitra in capite tantum quaedam partes, eademque pariter valde laesae re-

manserunt; vestes sacrae magna ex parte corruptae, sed omoforion et dalmatica (σάκκος) copioso auro ornata, rubri coloris, satis conservata. Catena et crux pectoralis seiunctim supra pectus iacebant, item annulus episcopalis, cum parte digiti, cui inhaerebat, seorsim iacebat. Bracchium sinistrum deest. Sandali albi, auro contexti pariter valde laesi. A parte sinistra in capite, quod tempore martyrii percussione securis mortaliter erat vulneratum, sectio haec conspicitur.

Hisce visis, quamvis periculum ulterioris dissolutionis sacrarum reliquiarum non abesse videatur, attamen, cum ad opportuna remedia huic rei adferenda necessarium esse putaverim, ut praepriis sacrarum reliquiarum identitas per debitam ecclesiasticam potestatem probetur et verificetur, ideo statui, sacras hasce reliquias ad interim omnino intactas relinquendas esse, atque circa statum, in quo inveniuntur, nihil immutandum esse.

Post quod sarcophagum de novo operiri et claudi iussi, illumque sigillo meo munivi, repositoque sarcophago in ligneam capsam, eandemque pariter sigillo meo signavi.

In quorum fidem praesentes litteras exarare mandavi.

Vindobonae die 15. septembris 1916.

L. S.

гр.-кат
Епископ Станиславівський
Григорій Хомишин

† *Gregorius Chomyszyn*
episcopus Stanislaopoliensis
Dr Josephus Žuk
protonotarius apostolicus, parochus
ad S. Barbaram Viennae

Petrus Patryło, cooperatore ad S. Barbaram
P. Platonides Filas OSBM Protohegumenus

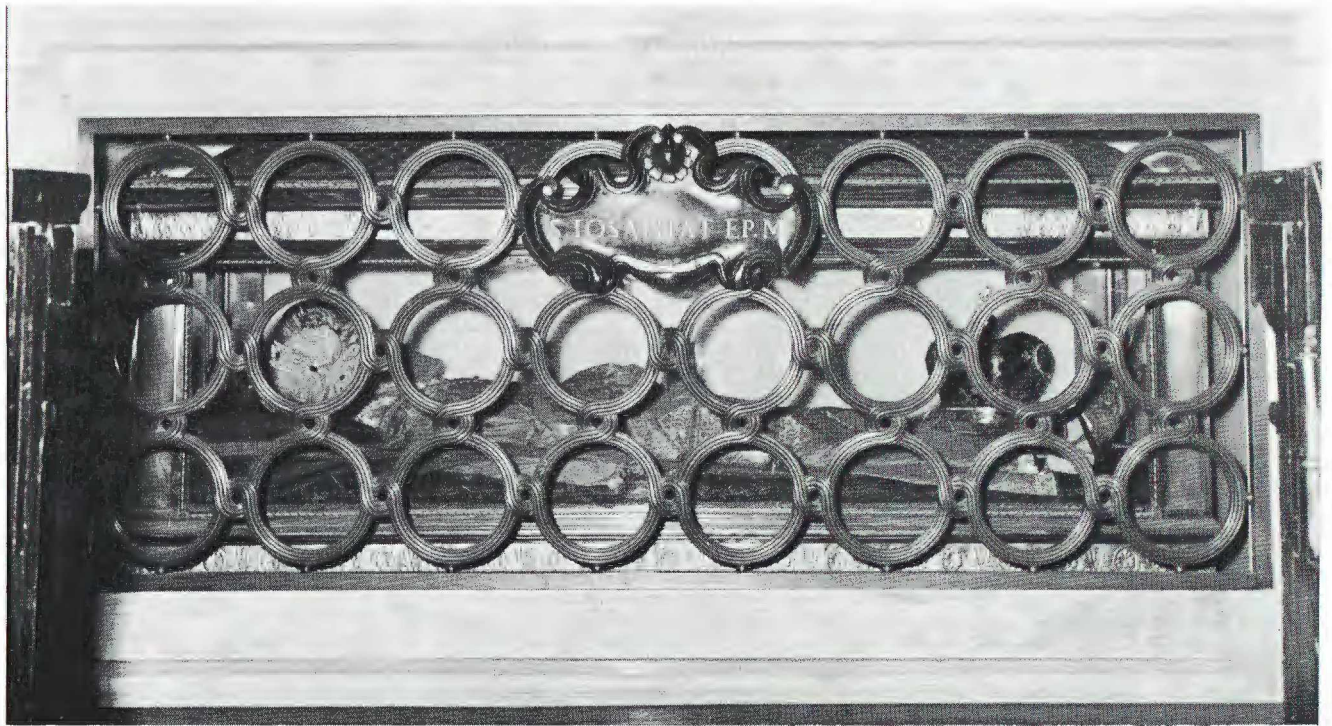
20.

Vindobonae, 20. X. 1916.

Relatio P. Protohegumeni, OSBM. Pl. Filas de reinventione et recognitione reliquiarum S. Josaphat.

Ex Archivo Protohegumenatus OSBM Leopoli.

J. ВОСІАН, *op. cit.*, pag. 309-310.

SEPULCHRUM S. JOSAPHAT SUB ALTARI S. BASILII M. IN BASILICA VATICANA
(in statu hodierno)

Beatissimi Pater!

Cum elapso saeculo Russicum imperium sanctam nationis nostrae cum Ecclesia Romana Unionem in suis finibus destruere statuerat atque tandem destruxerat, etiam reliquias S. Martyris Josaphat, quae in civitate Biała prope Brześć litewski in ecclesia Basiliana quiescebant et ab universo populo tamquam Symbolum S. Unionis colebantur, ab oculis fidelium amovere decrevit, atque anno 1873, manibus schismaticorum sacerdotum, militibus adiuvantibus, ab altari illas deponi et in crypta subterranea ecclesiae recondi iussit.

Eventus autem belli id secum tulerunt, ut civitas Bialensis anno praecedenti a Germanicis exercitibus occupata sit. Quo facto infra scriptus sacerdotem ordinis nostri Paulum Demczuk illico Białam misit, eique iniunxit, ut reliquias S. Josaphat invenire conaretur. Conatus felicem eventum sortiti sunt, nam inventis quibusdam senibus, qui testes fuerant sacrilegii cum S. reliquiis olim patrati, locus in quo eadem reconditae erant, facile repertus est, et quamvis ob diuturnam mansionem in humida crypta sanctum corpus valde laesum fuerit, nihilominus tamquam verum corpus S. Josaphati recognitum est.

Vicinitas civitatis Bialensis cum Russica bellica fronte, atque imminens exinde periculum Russicae invasionis postulabant, ut S. Reliquiae, quas schismatici tanto persequerentur odio, in securiorem locum transferrentur eoque magis, quod ecclesia, in qua reliquiae sunt inventae inpraesentiarum schismatica est, consensiente proinde administratore Lublinois dioeceseos, in qua civitas Bialensis sita est, adjuvante gubernio loci (Germanico), S. Reliquiae levatae sunt, Vindobonam translatae, atque in sacello ecclesiae nostri ritus ad S. Barbaram interim repositae.

Maxime quidem oportunum foret, ut ante translationem S. Reliquiarum, in ipso loco, in quo eadem inventae sunt, authentica recognitio illarum institui potuisset. Ast belli et loci adiuncta illud peragere non permiserant. Namque tum dioeceseos administrator, tum alii ecclesiastici viri illius loci novam Russicam invasionem pertimescentes, atque certum odium et persecutionem schismaticorum super se, et super ipsam ecclesiam suam hoc facto contra-

here nolentes, ab omni actu recognitionis S. Reliquiarum abstinendum sibi censuerunt.

Reliquum itaque est, ut recognitio identitatis S. Reliquiarum Vindobonae fiat. Consulente itaque Em-o Cardinali Vindobonensi, Pronuntio Dno R. Scapinelli infra scriptus re cum Ordinario loci composita, ad Beatissimum Patrem recurrit, atque genibus provolutus humillime exorat, ut Beat. Pater necessariam ad actum recognitionis facultatem Ordinariatui Vindobonensi impertiri dignetur. Vindobonae 20. Octob. 1916.

Deditissimus filius
Platonides Filas
Protohegumenus OSBM.

21.

Romae, 30. XI. 1916.

Facultas Archiepiscopo Vindobonensi data procedendi ad canonicam recognitionem.

Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.
J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 310-311.

Roma, 30 Novembris 1916.

S. Congregazione de Propaganda Fide
per gli affari di rito orientale
Protocollo N. 37797

Mentionem facias, quaeso, huius numeri in tua responsione.
On prie de citer ce même numero dans la response.

Oggetto

De canonica recognitione
reliquiarum S. Josaphat E. M.

Eme ac Rme Domine Mi Obsme,

Rmus P. Platonides Filas Protohegumenus Monachorum S. Basilii M. in Galitia huic S. Congregationi exposuit post inventionem reliquiarum S. Josaphat Episcopi et Martyris factam in urbe Biala, easdem translatas fuisse in istam urbem Vindobonam, ac re cum Eminentia Tua Rma composita, postulavit ut eidem

Emtiae Tuae facultas tribueretur praedictas reliquias canonice recognoscendi.

SSmus D. N. Benedictus PP. XV, cui res ab huius S. Congregationis Secretario in Audientia die 8 huius mensis proposita fuit, benigne annuit, ac proinde Emtiae Tuae Rmae facultatem tribuit procedendi sive per se sive per alium ad canonicam S. Josaphat reliquiarum recognitionem.

Interim omni cum obsequio Eminentiae Tuae manus deosculor.

Eminentiae Tuae

Humillimus, addictissimus servus

D. Card. Serafini

Praefectus

H. Roller

Secrius

Präs. am 10. Jänner 1917.

Z. 4/Pr.

Emo Card. Gustavo F. Piffl

Archiepiscopo Viennae

22.

Romae, 29 Novembris 1916.

Certioratur Protohegumenus OSBM de canonica revisione.

Ex Archivo Protohegumenatus OSBM Leopoli.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 311.

Romae, 29 Novembris 1916.

S. Congregazione de Propaganda Fide

per gli affari di rito orientale

Mentionem etc.

Protocollo N. 37797

Oggetto

De canonica recognitione reliquiarum

S. Josaphat E. M.

Rme Pater,

Attentis his quae P.T. literis diei 20 Octobris p. e. de reliquiis S. Josaphat E. M. retulit, quae post earum inventionem in urbe Biala, translatae sunt Vindobonam, SSmus in audientia huius S.

Congregationis Secretario concessa die 8 vertentis mensis, Emo ac Rmo Ordinario Vindobonensi facultatem canonicam earundem reliquiarum recognitionem faciendi tribuit.

Interim Deum rogo ut Te diu sospitet
Paternitatis Tuae Add. servus

D. Card. Serafini

Rmo P. Platonidi
Filas, Protohegumeno
O. S. Basilii M. Leopoli

Praefectus

H. Rollerl

Secrius

23.

Vindobonae, 7. II. 1917.

Ordinariatus Vindobonensis exquirat informationes de reliquiis Josaphat.

Ex Archivo Paroeciae S. Barbarae Vindobonensis.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 312.

Fürsterzbischöfliches Ordinariat.

Z. 4/1 Pr.
Recognitio Reliquiarum
S. Josaphat
z. d.

Wien, am 7. Februar 1917
Beil.

An das Hochwürdige
griechisch-kath. Pfarramt zu St. Barbara
in

Wien, I. Riemergasse 1.

Seine Eminenz der Hochwürdigste Herr Kardinal und Fürsterzbischof ist bereit, die Recognitio Reliquiarum S. Josaphat E. et Mt. vorzunehmen und ersucht, den hochwürdigsten Herrn Protohegumenos Platonides Filas zu veranlassen, folgende Vorbedingungen zu erfüllen :

1) Möge das zuletzt erfolgte Recognitionsprotokoll beschafft und vorgelegt werden;

2) eine Darstellung der Wandlungen gegeben werden, welche seither die besagten Reliquien durchgemacht haben, mit Angabe der hiefür massgebenden Dokumente und Zeugen;

3) angegeben werden, wann, wo und von wem die besagten Reliquien erhoben und als solche erkannt wurden unter Angabe der betreffenden Zeugen;

4) berichtet werden, durch welche Hände seither die betreffenden Reliquien gegangen sind, ob etwas weggenommen oder dazu gegeben wurde unter Namhaftmachung der Zeugen.

Ferner wolle berichtet werden, in welchem Lokale der Akt vorgenommen werden solle, welche zwei Aerzte dem Ordinariat zur Prüfung der Leibesstelle vorgeschlagen werden; wer die eventuell anzuordnende Neufassung der Teile vornehmen werde, ob die neuen Behältnisse zur Aufnahme der Reliquien bereits fertiggestellt sind und wer die Kosten der ganzen Verhandlung tragen werde.

Manches wird sich erst im Zuge der Verhandlungen dann ergeben.

D-r Josef Pfluger m. p.
GVkr.

D-r Kamprath m. p.
Kanzler

24.

Leopoli, 5. III. 1917.

Promemoria R.P.Pl. Filas, OSBM, de s. reliquiis et recognitione earum (sine documentis allegatis, de quibus fit mentio).

Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.
J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 313-314.

Lemberg am 5 März 1917.

An
Das Hochwürdigste Fürsterzbischöfliche
Ordinariat

in
Wien

Indem ich Seiner Eminenz dem Hochwürdigsten Herrn Kardinal und Fürsterzbischof den innigsten Dank von Herzen auszusprechen wage für die allergnädigste Bereitwilligung die Recognoszierung der Reliquien des hl. Josaphat vornehmen zu wollen, beehre ich mich in der Beantwortung der hochgeschätzten Zuschrift vom 7 Februar G. Zl. 4/6 Pr. mitzuteilen :

1. Was das zuletzt erfolgte Revisionsprotocoll der hl. Reliquien anbelangt, da das ganze Archiv unserer lithauischen Ordensprovinz bei der Aufhebung derselben von der russischen Regierung confiszirt und irgendwo weggebracht wurde, bin ich ausser Stande ein authentisches Protocoll in dem gewünschten Gegenstande vorzulegen. Es blieb mir übrig, eine Reihe über früher erfolgte Besichtigungen der heil. Reliquien aus den biographischen Notizen zusammenzubringen, welche in der Beilage 1) vorgelegt werden.

2. In Beil. 2.) wird über manche Wandlungen der hl. Reliquien dasjenige vorgeführt, was ich ebenfalls bei den Biographen des hl. Josaphat vorfinden konnte.

3. Unter Z. 3.) werden Actenstücke betreffend die Erhebung und Uebertragung der hl. Reliquien beigelegt.

4. Unter Z. 4.) wird zuletzt ein Protocoll über die Besichtigung der hl. Reliquien von Sr. Exz. Bischof Chomyszyn beigelegt.

Dem Gefertigten liegt es sehr am Herzen, dass der Akt der Recognoszierung in einer möglichst baldigen Zeit stattfinden möchte, zuerst deshalb, weil zu befürchten ist, dass die Reliquien der Zersetzung, von welcher selbe angegriffen sind, weiters ausgesetzt werden und möglich auch derselben gänzlich unterliegen können, dann auch deswegen, weil es uns nicht möglich ist, etwas positives über die Anschaffung neuer Bekleidung und neues Reliquiares vorzunehmen, bevor constatirt wird, was aus den Reliquien noch geblieben ist und in welchem Zustande sich die hl. Reste befinden.

Der Gefertigte wendet sich gleichzeitig an den Hw. Herrn Praelaten Dr. Zuk mit der Bitte, er möge sich persönlich mit dem Hochwürdigsten Fürsterzbischöflichen Ordinariate verständigen, an welchem Tage und zu welcher Zeit, sowie auch in welchem Lokale die Recognoscierung der Reliquien stattfinden sollte, und

auch zwei Aerzte zur Prüfung der Reliquien vorschlagen. Selbstverständlich wird der Gefertigte selbst alle Kosten tragen.

Ich verbleibe hochachtungsvoll ergebenster

F. e. Ordinariat Wien

eingel. am. 16. Mrz 1917

Beil. 3. Z. 2047.

P. Platonides Filas OSBM.

Provinzial

25.

Vindobonae, 27 . VIII 1917.

Delegatio data Metropolitanae Andreae Szeptycky, ad canonicam recognitionem reliquiarum S. Josaphat peragenda.

Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 314.

Nr. 4/2 Pr.

Fridericus Gustavus
S. R. E. Cardinalis Piffel
Dei et Apostolicae Sedis gratia

ECCLESIAE METROPOLITANAE VIENNENSIS ARCHIEPISCOPUS ET PRINCEPS, S. C. ET R. A. MAJESTATIS ACTUALIS CONSILIARIUS INTIMUS, INSIGNIS ORDINIS LEOPOLDINI MAGNAE CRUCIS EQUES ET PRAELATUS, S. S. THEOLOGIAE DOCTOR, ETC. ETC. ETC.

Cum Nobis vel a Nobis Delegato ex Rescripto S. Congregationis de Propaganda Fide (per gli affari di rito orientale) dd. 30. mensis Novembris 1916 Nr. 37797 facultas tributa sit, ss. Reliquias S. Josaphat Episcopi et Martyris in urbe Biala inventas et in urbem Vindobonensem translatas canonicè recognoscendi, Nos vero officiis Nostris praepediti dictam recognitionem perpersonaliter instituere non valeamus, hisce EXCELLENTISSIMUM AC REVERENDISSIMUM DOMINUM ANDREAM DE SZEPTYCKI, Archieppum Leopoliensium Ruthenorum, Delegatum Nostrum in praefata causa constituimus et ad hoc facultates omnes necessarias et opportunas Ipsi conferimus.

Datum in Curia Nostra Vindobonensi, die 27. mensis Augusti 1917.

Ex mandato speciali Eminentissimi Domini
 † *Josephus Epp. Arpasen.*
Vic. gen.

26.

Vindobonae, 30 . VIII . 1917.

*Testimonium medicorum de reliquiis S. Josaphat. Ex Archivo
 Metropolitano Leopolitano.*

Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 314-315.

Aerztlicher Befund,

welcher sich auf die am heutigen Tage vorgenommene Recognitio
 canonica der Reliquien des hl. Josaphat bezieht :

Es fand sich am hinteren unteren Anteile des linkens Scheitelbeines ein trapezoidisch gestalteter Knochendefekt vor, dessen längerer Schenkel etwa 4 cm u. dessen kürzerer Schenkel etwa 2 cm beträgt u. der in einer Entfernung von beiläufig 5 cm vom linken äusseren Gehörgang gelegen ist.

Am Brustkorbe ist das vollständige Fehlen der linken oberen Extremität nachzuweisen an der rechten oberen Extremität war das vollständige Fehlen des Kleinfingers sowie der 2 letzten Phalangen des Ringfingers nachzuweisen. Wegen Gefahr eines Zerfalles des knöchernen Gerüstes des Stammes konnte eine genauere Besichtigung dieses knöchernen Anteiles nicht vorgenommen werden.

An beiden unteren Extremitäten fehlen vollständig die Fussknochen.

Wien, in der Kirche zur hl. Barbara,
 am 30. August 1917, 5³⁰ nachm.

Primas Dr Alexander Kleinmond
 als Sachverständiger

Medizinalarzt Dr. Iwan Bereznyckyj
 Direktor - Stellvertreter des Wilhelms - Spitales

27.

Vindobonae, 30 . VIII . 1917.

Relatio de canonica recognitione reliquiarum S. Josaphat. Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.

Ex Archivo Metropolitano Leopolitano.

J. BOCIAN, *op. cit.*, pag. 315-318.

In nomine Sanctissimae Trinitatis.

Anno Domini MCMXVII die 30 Augusti hora 3 postmeridiana in ecclesia Viennensi St. Barbarae, quae est parochialis fidelium ritus graeco-cath. convenerunt :

Excellentissimus ac R-mus Dnus *Andreas Szeptyckij* Archiepiscopus, Metropolita Ruthenorum Leopoliensis, delegatus ab Emo ac Rmo Dno Friderico Gustavo Cardinali Piffl Archiepiscopo Viennensi,

Ill.mus ac Rmus Dnus Dionysius Njaradi Episcopus-administrator dioeceseos Krizevacensis (St. Crucis) ritus graeco-cath. in Croatia, tamquam testis rogatus,

Ill.mus ac Rmus Josephus Pfluger Eppus Arpasen. et Auxiliaris Viennen. tamquam testis rogatus,

Ill.mus ac Rmus Dnus Josaphat Kocylovskyi Eppus-nominatus Peremysliensis Ruthenorum, tamquam testis rogatus,

Revmus Pater Platonides Filas Protohegumenus O.S.B.M., Provinciae SSmī Salvatoris in Galicia tamquam promotor causae,

Ill.mus ac Rmus Dnus D-r Eduardus Craus tamquam procurator fiscalis curiae Viennensis ad actum deputatus,

Clmus ac Revmus Dnus Franciscus Szczepkowycz canonicus gremialis capituli Stanislapolitani testis rogatus,

Necnon ego subscriptus Notarius ab Emmo Dno Ordinario Viennensi ad actum deputatus,

Ceteri omnes in fine subscripti quos Exmus ac Revmus Dnus Delegatus ad assistendum admisit, ut ad normam rescripti S. C. de Propaganda Fide pro neg. rit. orient. de die XXX Nov.

MCMXVI N-r 37797 canonica recognitio reliquiarum St. Josaphat Archiepiscopi Martyris, quae tempore belli ex civitate Biala in Podlachia sita, Viennam translatae sunt et praefata ecclesia reconditae, exequatur.

I. Exmus ac Rvmus Dnus Metropolita Delegatus brevi allocutione praemissa mandatum dedit ut praeprimis legerentur :

a) Rescriptum Sac. C. d. prop. Fide de die XXX Nov. MCMXVI N-r 37797 ad Emmum ac Revvum Dnum Ordinarium Viennensem directum, de canonica S. M. reliquiarum recognitione peragenda.

b) Simile rescriptum de die XXIX Nov. MCMXVI N-r 37796 (sic) ad Revvum P. Protohegumenum O.S.B. M. Platondem Filas in eodem obiecto.

c) Decretum Emmi ac Revvni Ordinarii Viennensis de die XXVII Aug. MCMXVII quo Excelmus ac Revvus Metropolita Dnus Andreas Szeptycky ad revisionis actum instituendum delegatur. Quibus perlectis Exmus ac Revvus Dnus Metropolita supranominatos ab eo ad actum recognitionis deputatos testes ac medicos¹ invitavit ut de more iuramentum de munere suo conscientiose explendo in forma ecclesiae consueta, emitterent, quod ab omnibus factum.

II. Ex mandato Exmi ac Revvni Dni Metropolitae lectae sunt deinde historicae praefatarum exuviarum *vicissitudines*, quas ipsae praecedenti tempore inde a martyrio passae sunt, iuxta revelationes a Revvmo Protohegumeno ex locis authenticis exscriptas et exhibitas.

III. Citatus tum est R.P. Paulus Demczuk O.S.B.M. Capellanus Metropolitae Leopoliensis, qui dictarum reliquiarum inventionem, extractionem, translationem, depositionem in Ecclesia St. Barbarae peregerat, ut quidquid actum esset, conscientiose referat et iuramento confirmet, quod ipse fecit: referens cuncta in allegato N-r — contenta, et in fine iuravit :

« Quae omnia a me Paulo Demczuk O.S.B.M. relata veritati consentanea esse, tactis S. Evangeliorum libris iuro. Sic me Deus adiuvet et haec S.S. Dei Evangelia ».

¹ in margine: additum a me « testes et medicos ». D-r Jos. Bocian.

IV. Post haec idem Exmus ac Revmus Metropolita Leopoliensis citavit Rectorem et Parochum dictae Ecclesiae Stae Barbarae Viennensis Clarmum ac Revmum Dnum Protonotarium Aplicum D-r Josephum Žuk, ut referat super gestis circa dictas Reliquias tempore, quo in ista Stae Barbarae ecclesia servabantur. Qui mandato oboediens actum revisionis ab Ex.mo Dno Eppo Stanislaopolitano Gregorio Chomyszyn exaratum exhibuit, (ut in allegato N-r —) perlegit iuramento, quod sequitur confirmavit:

« Ego Parochus ecclesiae Stae Barbarae Josephus Žuk iuro, quod praeter revisionem in praelecto acto descriptam, de sacris reliquiis a P. Paulo Demczuk huc allatis, nihil actum sit, nec quid demptum, nec quid illatum cum et antea et post, sigillis illaesis sarcophagus bene clausus extiterit. Sic me Deus adiuvet, et haec S. Evangelia ».

V. Quibus praemissis Ex.mus ac Revmus Metropolita mandavit, ut exuviae de quibus agitur, e sacello, ubi repositae erant, in ecclesiam adferantur, quod continuo reverentur (sic), per ipsum Rectorem et sacerdotem eius adiutorem (omnibus praesentibus) factum est. Sarcophagus in ecclesia super mensam linteo albo coopertam collocatus est.

Inspecto dein per Ex.mum ac Revmum Metropolitam nec non per procuratorem fiscalem, testes ex officio per me subscriptum notarium undique sarcophago et ligaturis et sigillis, et postquam declaratum sit ab omnibus sigilla esse illaesa et sarcophagum totum bene clausum, ita ut nihil extrahi nihilque inferri possit, Ex.mus et Rev.mus Metropolita sarcophagum aperiri iussit, quod continuo fractis sigillis factum est. Et postquam Ex.mus ac Revmus Dnus Metropolita pronuntiavit sententiam *excommunicationis* Ordinario Viennensi reservatae ipso facto incurrendae in quoscumque, qui ausu temerario de S. Martyris exuviis quidquam abstulerint aut in istas quidquid nisi forsani ornamenti causa intulerint, praesentes Dnos medicae artis D-res Alexandrum Kleinmond et Joannem Berežnyckyj vocavit ut, *inquantum sine laesione exuviarum fieri possit*¹, tegumenta et vestis quibus S. Corpus inductum erat, caute et circumspecte ex parte saltem amoverent

¹ in margine: A me correctum Jos. Wagner Not.

et S. Corporis reliquias inspicerent, et iuxta artis suae regulas describerent et protocollum desuper conficerent, actui accludendum.

Hoc loco Excemus ac Revmus Metropolita brevi exposuit causas, propter quas reliquiae authenticae habendae sint.

Deliberatione facta et a Procuratore fisci responso obtento, se nihil contra authenticitatem reliquiarum Sti Josaphati AEppli Martyris obiciendum habere, Excemus ac Revmus Dnus Metropolita solemniter in Dei nomine pronuntiavit sententiam, reliquias praeiacentes esse vere Sti Josaphat Archiepiscopi Polocensis Mart. easque esse authenticas, indeque venerandas, publicae venerationi exponendas.

Cereis accensis praesentes omnes Sanctis Reliquiis actum venerationis exhibuerunt decantatis tropario, condacio Sti, Te Deum. Post haec repositum est corpus sacrum in sarcophagum, illudque oclusum, sigillo munitum Excemi ac Revmi Metropolitae. Ut vero putrefactiones ossium et vestium detritiones reficerentur, potestati custodum redditum est corpus sanctum et quidem Rev. P. Augustino Komarek C.S.R. et Illmo Dno D-ri Josepho Žuk, illisque mandatum editum est, ut perfecto opere conscientiose referrent et iuramento emisso, quod nihil ablatum et nihil illatum sit nisi ornamenti causa, iterum sigillandum procurarent.

Ad mandatum denique Excemi ac Clmi Metropolitae super cunctis gestis protocollum confectum et perlectum est, quo facto omnes praesentes subscripserunt.

† *Andreas* Metropolita

D-r D. Njaradi apost. administr.

† *Josephus*, Eppus Arpasen. testis ex offo

P. Josaphat Kocylowskyj OSBM Episc. electus prem. test. ex offo

D-r Eduardus Krauss procurator fisc. vienn.

o. Франц Щепкович Крил. станицлавівський, свідок зван.

P. Platonides Filas OSBM, Protohegumenus

D-r Daniel Sajatović, praep. major capituli Crisiensis in Croatia

D-r Alexander Kleinmond, Primarius

Д-р Іван Березницький

o. Йосиф Жук парох церкви св. Варвари у Відни

P. Augustinus Komarek CSSR

P. Paulus Demczuk OSBM

D-r P. Franciscus Lulić Min., Provlis Fratrum Minorum in
Dalmatia

o. Петро Патрило, сотрудник при церкві сьв. Варвари

I. Готра ЧСВВ

бр Клименій Шептицький ієромонах

P. Theophilus Velnić, Ofm.

o. Никифор Ник. Боклацук

o. Олександр Ковальський курат полевий

o. Софрон Глібовицький катехит ц. к. гімназії в Бродах

Fr. Evagrius

Д-р Йосиф Боцян ректор львівської дух. семинарії

In quorum fidem etiam ego Notarius subscripsi atque in
solemnem confirmationem sigillo meo usuali firmavi.

Josephus Wagner

L. S. Notarius ecclesiasticus Viennen., ad actum deputatus.

28.

Post annum 1924.

*Quaedam elucidationes P. Pauli Demczuk, OSBM, de inven-
tione Reliquiarum S. Josaphat in Biala, an. 1915-16.*

Ex Archivo Paroeciae S. Barbarae Vindobonensis.

Bemerkungen und Berichtigungen des Berichtes von P. Rembert über die Auffindung der Reliquien des hl. Josaphat in Biala, geschrieben von P. Dr. Paul Demczuk, O.S.B.M., ehem. Sekretär des Erzb. Metr. Andreas Scheptyckyj in Lemberg. Auf seinem Anlass wurden die Reliquien aufgefunden und von ihm nach Wien gebracht.

1. P. Rembert hat an der Auffindung der Reliquien nicht teilgenommen. Zu dieser Zeit war er nicht mal in Biala anwesend. Er wurde damals von einem Jesuiten, der auch ein Feldkurat war vertreten. Nach Biala ist er erst nach der Auffindung und nach meiner Abreise gekommen. Sein Verdienst konnte eventuelle sein, dass er das Vermauern des Kellers mit den Reliquien, was obendies vom Militärkommendanten auf mein Ersuchen anbefohlen wurde,

beschleunigt hat. Das Vermauern des Kirchenkellers konnte ich nicht beaufsichtigen, weil ich wegen des dazwischen kommenden Sonntags wegreisen musste.

2. Die « Bemühungen » des P. Rembert waren zwecklos, weil im Laufe des ersten Halbjahres in der Kirche keine Konzerte und Theatervorstellungen stattfinden konnten; die Kirche war ja geschlossen. Erst zwei Wochen vor meinem zweiten Ankommen nach Biala (im Juli 1916) wurde die Kirche den Protestanten zum Bethaus abgegeben und erst dann haben sie dieselbe zu Konzerten gebraucht. P. Rembert hätte besser getan, wenn er sich bemüht hätte dies zu verhindern. Er hat aber wahrscheinlich nicht darüber gedacht, darum auch keine « Bemühungen » in Wege geleitet.

3. Die « Bescheinigung der Ziwilverwaltung » war unnötig, weil ein Erlaubnis, die Reliquien wegzuführen aus Berlin gekommen ist und die Ortsbehörden sollten nur die Erfüllung dieser Bewilligung durchzuführen. Der Kommendant selbst hat mir mitgeteilt, als ich zu zweiten mal nach Biala kam, dass die Bewilligung schon seit längerer Zeit da ist. Die vermeintlichen Bemühungen von P. Rembert waren also ganz zwecklos. Wer das meiste Verdienst um diese Bewilligung hat, ist schwer zu sagen. Die Bemühungen gingen von verschiedenen Seiten: Apost. Nunziatur in München, Kard. Frühwirt, Primas der Benediktiner P. Stotzingen interveniert beim Kaiser in Berlin. Weiter der deutsche Konsul in Lemberg Heinze, Benediktiner in Beuron, welche die Verbindungen am deutschen Hofe hatten. Prinz Max von Sachsen.

Das grosse Verdienst muss dem P. Rembert in dem zuerkannt werden, dass er durch seine Intervention bei den Militärbehörden einen Eisenbahn-Wagon für die Ueberführung der Reliquien bis nach Wien, erreichte. Die Militärbehörden, obwohl zum grössten Teil protestantisch, haben mehr Entgegenkommen in dieser Sache gezeigt, als die katholischen österreichischen.

(Ich kann nur dazufügen, dass meinem Wissen nach alle Bemühungen in dieser Sache in Biala, Berlin, München, Warschau und Lemberg dem genannten P. Demczuk zuzuschreiben sind. Derselbe ist nämlich sehr demütig und hätte darüber nie ein Wort gesagt, würde er nicht durch den Bericht von P. Rembert gerade proviziert... Dr. M. Hornykewytsch, Pfarrer zu St. Barbara).

29.

*Vindobonae, 1916-1936.**Excerpta ex Archivo Paroeciae S. Barbarae Vindobonensis, reliquias S. Josaphat spectantia.**Ex Archivo Paroeciae S. Barbarae Vindobonensis: Chronica, et Adnotationes Rev.mi M. Hornykevycz.*

ЗАПИСКИ ХРОНІКИ ЦЕРКВИ СВ. ВАРВАРИ В ВІДНІ СТОСОВНО ТІЛА СВ. СВЯЩЕН. ЙОСАФАТА.

« Дня 17 липня 1916 спроваджено в двірця Північної Залізниці у Відні о год. 12 в полудне з Білої, Сідлецької Губернії, до церкви св. Вм. Варвари у Відні моці св. свщм. Йосафата в ракві зеленим сукном обложеної, в середині білим атласом, і ще одну паку, в котрій знаходиться земля, дошки із старих раквів, всілякі молитви проскомидийні і т. д., в присутности оо. Лопатинського, Лежогубського, Демчука ЧСВВ і І. півця церковного Михайла Бігуна, всьо зложено в каплиці » (Під каплицею належить розуміти дві кімнати, що служили в той час за захристію і находились за вівтарем; в одній був престол з б. семинарицької каплиці як трапезник, в другій стояли шафи з ризами і здається примітивний престол для читаних св. Літургій. - Зам. о. Горникевича). (том. X, стор. 67).

« Дня 25 вересня 1916 справили ОО. Василіяни новий олтар з мягкого дерева в ціні 785 корон. Поставлено в каплиці, где суть зложені моці св. свящм. Йосафата і пака з другими річами. Замкнено на ключ у о. Пароха » (т. X, стор. 67).

« Дня 29 жовтня 1916 посвятив о. мітрат др. Жук новий олтар в каплиці церкви св. Варвари у Відні і першу Службу Божу читав о. др. Дорожинський » (т. X, стор. 67).

« Дня 26 серпня 1917 приїхав до Відня о год. 8 рано на Вестбан з неволі російської Митрополит Кир Андрей Шептицький...

Дня 29 серпня 1917 відбулася комісія в церкві св. Варвари від год. 3 до 7 веч. для ствердження точно моці свщм. Йосафата під проводом Екц. Митрополита Кир Андрея Шептицького, в присутности Епископів: Няради з Крижівця, Екц. Др. Пфлюгера з Відня, Коциловського і Боцяна тай оо. Мітрата Др. Жука, пралата Др. Кравса, Монсиг. Вагнера яко відпоручників віденської Капі-

тули, оо. Климентія Шептицького, Др. Нагорянського, Філяса, Демчука, Патрила, Комарека, багато відпоручників оо. латинського обряду, яко знатоків лікарів: примаря Др. Бережницького і німця. Св. Мощі винесли священники з каплиці царськими вратами, поставлено на столі при освітленій церкві на середину, відломано печатку і відкрито домовину (згадану в горі ракву обложену зел. сукном; прим. о. Горникевича), оглядано докладно все, лікарі міряли череп т. є. рану в голові, читано описи в латинській і французській мові. Докладну опись буде мати комісія і Митрополит по ствердженню, відспівано тропар св. Йосафата і Тебе Бога хвалим, запечатано св. Мощі і віднесено назад до каплиці, где їх зложено в призначенім нісци.

Дня 30 серпня 1917 відспівав Ексц. Митрополит Кир Андрей Шептицький Службу Божу благодарственну за щасливе привезення і ствердження св. Мощей св. свц. Йосафата в сослуженню Преосв. Няради, Коциловського і о. Протоігумена Філяса. Співав і служував сам І. півець Михайло Бігун, вірних було дуже мало » (т. X, стор. 69).

« Дня 17 мая 1921 о год. 2 пополудни перенесено мошти св. Йосафата з каплиці і поставлено на великий Олтар в церкві св. Варвари. Заходами о. Жана і его родини в Америці зроблено домовину, в середині з дерева вибиту фіолетовим сукном (оо. Францішкани), з верху сильно мосяжом, і в огни позолочено, обложену, кришталеве шкло, робота дуже гарно викінчена, заплачено до 400 долларів несповна (примітка о. Горникевича: робота дешева, дерево металевою бляхою обложене, верніроване а не золочене, ціна невірно подана після слів купця Райндля, який це робив згл. замавляв). До сего дня були св. Мошти лише зашиті в трояке полотно. о. Комарек (Редемпторист, прим. о. Горникевича), чеський священник (« спеціаліста »), до того з п. Бігуном працювали коло св. мощів 3 місяці два рази в тиждень по 3 години (Примітка о. Горникевича: робота полягала в цьому, що тіло Святого, яке виглядало як мумія, гл. світлину з Бялої в « Богословіі » 1923 р. та в наслідок транспорту і вогкости в каплиці в части розпалось і було помішане з кусниками дерева і порохом давної деревляної збутвілої домовини, обрано від костей і зложено в папендекльовім пуделку. В домовині новій залишились кости Святого, з яких з найменшого ребра подарував половину Ексц. Митрополит цісаревій Зиті, як твердив п. Бігун, а половину віддано Ординаріятю в Відні, а опісля зложено на новому престолі Святого в ц. св. Варвари. Кости мають

бути анатомічно поскладані, бандажами обвиті і понумеровані). Дня тогож винято моці з провізоричної домовини, одягнено в архирейські ризи, котрі привезли зі Львова Сестри ЧСВВ, мітру привіз о. Кривош. Ковальський (Прим. о. Горникевича: зовсім негідну з червоного атласу чи аксаміту, обложеного різнокольоровими шклом та бляшками, її виставлювано в св. Юрі на тетрапод підчас поминальних богослужень), вложено в домовину, аж тогди вложив п. Бігун омофор, о. Жан мітру і пальму в руки, о. Жан приміщив св. моці до дерева домовини і за головою приміщив герб ОО. Василіян металевий і позолочений з Іс. Хр. Коли покінчено всьо, прикрито домовину, обезпечено і двома печатками в капзлі мосяжній запечатано. Присутні були: оо. Комарек, Бонн, Жан, Біликевич, Гулин і 8 францішканів, пп. Дольницький, Каранович, Кулачковський з женами, Мазуркевич, Бігун, Гнатків, Бурнада, Матишляк, Гречаник, п. Кароля Ліс. Стару домовину з збутвілими річами, порохом і одну паку зі землею, молитвами (Прим. о. Горникевича: згадані молитви це Perezені з Бялої на картоні наклеєні молитви проскомидійні та благодарення по св. Літургії з новійших часів) і кусками дерева з давнійших домовин залишено в каплиці. Саккос сильно збутвілий, але сильно золотом вишиваний забрав Ексц. Митрополит Кир Андрей до Львова до Народнього Музею (Прим. о. Горникевича: здається тільки половину саккоса, якщо на тілі були обі частини, гляди нище).

— *Дотепер записки в хроніці писаній п. Бігуном. Дальше зі споминів о. Горникевича і актів ц. св. Варвари у Відні, перехованих о. Горникевичом та не записаних в хроніці...*

Після обняття парохії ц. св. Варвари у Відні 1923 р. і відсвяткування 300 ліття смерти Святого в соборі св. Стефана у Відні, о. Горникевич переніс св. Моці на престол уставлений в нижі, де ранше був крилос, удекорованій ручниками-дарунками наших емігрантів в Босні, які привіз Преосв. Дионізій Няраді. Там вони лежали до р. 1928, коли в травні зачато ремонт церкви і в заміну за дві кімнати за олтарем — захристії — одержано від Дирекції Пошти дві більші кімнати за стіною згаданої нижі. Там уладжено каплицю Святого, поставлено новий престол, оббитий металевою бляхою, і на престол положено св. моці, під ним зелену домовину, в якій привезено св. моці з Бялої, до домовини вложено пуделко з тілом Святого запечатане, там находився і саккос і решта риз Святого, кусники дерева з домовини, в якій лежало тіло Святого в Бялій. Тамже зложено і більші куски дерева з давних чи останньої

домовини. Дня 1 листопада 1928 р. поблагословив Преосв. Никита Будка новий престол та каплицю яку розбудовувано кілька років жертвами наших вірних всіх трьох галицьких епархій. Був плян вже готовий уладити осібну гробницю Святому при згл. стіні за престолом і відповідно її прикрасити. Пляни каплиці і майбутньої гробниці виготовив б. ректор віденської техніки проф. др. інж. архитект гофрат Карль Голяй. Ворота до каплиці із тризубом виготовив після проєкту Др. Голяя наш шлюсар майстер Михайло Трач з Відня. В новій каплиці мав бути поставлений і низький металевий іконостас. На разі уміщено на задній стіні образи Апостолів з б. семинарицької віденської Центральної Дух. Семинарії.

На прохання пароха о. Горникевича, звернене дня 17 лютого 1931 р. до віденського Ординаріату, щоб дозволено відкрити св. мощі в цілі гідного приміщення тіла Святого та справлення нової мітри, як теж виложення риз Святого в окремій вітрині в каплиці Святого, зібралась дня 4 березня того ж року Ординаріатська Комісія в каплиці Святого і з цеї нагоди списано протокіл, якого відпис залучую. Тоді винято з зеленої домовини, яка дальше з попелом тіла Святого і деревом старих домовин залишилась під престолом, ризи Сватого і передано п. директоровій Генрієтті Франкль, з роду Вірменки і великої прихильниці і благодітельки нашої церкви, щоб по пляну гофр. Голяя ці цінні річі відповідно зреставрувала (зложила присягу що нічого не відійме ані нічого не додасть, з чим був великий клопіт, бо довго не хотіла братись до цієї роботи, щоб не зломити присяги...). Ся робота закінчилась доперва 1934 р. і в часі свята св. Йосафата дня 25 листоп. 1934 р. після св. св. Літургії, яку відслужив при престолі Святого Їх Ем. Кардинал Інніцер, посвячено вітрину і запечатано, вложивши до неї відповідну грамоту на пергамені писану. Відпис її і світлини залучую.

Copia. Litterae testimoniales

« Auctoritate Illustrissimi ac Reverendissimi Ordinarius Metropolitani Viennensis de die 20 Februarii 1931 nr. 1384, praesentibus: R.D. Augustino Komarek CSSR., delegato Metropolitani Ordinarius Viennensis, Rev. D. Conrado Hirsch, Notario Curiae Viennensis et R.d. Dr. Mirone Gornikiewicz, Parocho ad S. Barbaram, ritus graeco-ruth. Viennae, aperta est die 4 Martii 1931 in ecclesia ad S. Barbaram Viennae, tumba lignea, filo serico viridis

coloris obtecta, in qua Reliquiae St. Josaphat Episcopi et Martyris die 17 Julii 1916 ex Biala (Podlachia) Viennam translatae erant. Ex hac tumba haec reliquiae paramentorum exemptae sunt: 1. Saccos. 2. Omophorion. 3. Partes mitrae episc. 4. Tres epimanikia. 5. Una chirotheca. 6. Epigonation. 7. Duo tibialia. 8. Duae partes sticharii auro fimbriati. 9. Duodecim laminae ex argento cuso cum undecim flosculis de cuso argento elaboratis, quibus antiqua tumba lignea olim ornata fuit. Quae cum omnia labore ac sumptu Dominae Henricae Frankl restaurata et in theca lignea metallo aurichalco obtecta a sculptore academico Michaelae Six posita et ornata essent, die festo S. Josaphat 12/25 Nov. 1934 a me Cardinali Dr. Theodoro Innitzer Archiepiscopo Viennensi oclusa ac sigillo munita sunt. - Th. Card. Innitzer Archiepisc. Vindobonensis ».

Для объяснения річей зложених у вітрині подаю слідуюче: Залучую світлини, на одній вітрина з ризами Святого, на другій Ем. Кардинал Інніцер підчас богослуження при гробі Святого в день празника св. Йосафата 25.XI.1934 р. На картці з вітриною числами зазначено ризи, подані в горі, в автентиці. До їх розпізнання дуже важна стаття о. Йосафата Скрутеня, ЧСВВ в «Записках Чина С. В. В.» том I, випуск I, 1924 р., стор. 73-91: «Причинки до розпізнання актів мощів св. Йосафата».

1. Саккос у вітрині (тільки верхня частина), про який говорив Ексц. Митрополит Андрей, що це митроп. Рутського, є в дійсности Преосв. Юрія Винницького, єпископа перемишльського, вложений дня 2 вересня 1826 р. на тіло Святого Фердинандом Цехановським єпископом холмським. Доказує се ясно герб Саса Винницького, а не Вага Потія.

2. Омофор вложений 25 вересня 1800 при рекогніції мощів еп. Важинським, єпископом Антонієм Ангеловичем еп. перемишльським.

3. З мітри залишилось тільки це, що було із металю і золотої матерії, все інше розсипалось з порох. Походить здається з перших часів, бо при рекогніції мощів 15 серпня 1637 р. записано, що ризи Святого змінились в порох так, що треба було надіти нові ризи, а про мітру згадується і в пізніших рекогніціях.

4 і 5. Нараквиць три, дві із золотої матерії, одна з червоної, незвісно з якого часу. При рекогніції 1826 р. їх незмінено, отже походили з давніших часів.

6. Таксамо незвісно, з якого часу набедриник, який добре заховався. При рекоґніціях нема про него мови, згл. не пише про це о. Скрутень в поданих доповненнях протоколів.

7. Пончохи шовкові, білі, вложені 1800 р.

8. Із стихаря залишилось тільки кусник атласу (на вітрині в горі) і два куски золотої сітки (в горі при рукаві і в низу під омофором). Вложений на тіло Святого при рекоґніції 1826 р.

9 і 10. Срібні штабки (лямівка) і срібні квітки (фльоскулі для окуття) — це дарунок еп. Максима Рилли, еп. перемишльського для окуття дерев'яної домовини. Із тих фльоскулів залишилось 11, а мало їх бути 12. Лямівок 12 менших і більших. У Шиманського записках подано 11, як дар еп. Рилла. Доски, які залишились в ц. св. Варвари походять не з різних домовин, а з тої самої з кипарисового дерева, що її дарував митрополит Рафаїл Корсак, і в яку вложено тіло Святого при рекоґніції 1637 р. Заховались були і 4 шибки скляні (віконця) із тої давньої домовини. Чи єще тепер є в ц. св. Варвари, не знаю. Повинні лежати разом з кусниками дощок в тій зеленій домовині, в якій привезено тіло Святого із Бялої.

Те, що находиться в пуделку із папендекля — це порохи з тіла Святого, помішані з порохом домовини і первісних риз, а окремо в папері є підшевка з омофору та частинки, що залишились підчас репарації риз в рр. 1931-1934.

Тіло Святого разом з вітриною з ризами спочивало в ц. св. Варвари до листопаду 1944 р. Ізза неустанних ворожих налетів на Відень і небезпеку знищення від бомбардування, перевезено св. тіло після празника Святого 12.XI.1944 до собору св. Стефана і уміщено в гробівці Фридриха, ліворуч від олтаря. А коли в березні і там впала бомба, перенесено до катакомб собору св. Стефана. Вітрина і решта мощів Святого залишились в св. Варвари і мимо обстрілів російської артилерії і засипання цілої каплиці камінням оціліли.

Додаток.

Дня 7 січня 1936 р. на саме Різдво Г.Н.І.Хр. пополудні закрався невідомий злодій до ц. св. Варвари і виломивши шибу в домовині св. Йосафата стягнув з голови золотий хрест з золотим ланцюхом прегарної роботи (мав бути подарок з ордену Золотого Руна цісареві Зити); перстенів (золотого звичайного сигнету та золотого із сафіровим каменем), тому що були сильно вложені на манекін руки не забрав, може не встиг, бо по церкві, яка була від-

чинена, швендялись люди, бачили його та думали, що це замовлений робітник. Пошукування поліції лишилось без наслідків. Після анонімного доносу до парохії в червні 1949 р. сі річи мають знаходитись в перехованні одного віденського українця, який живе одначе на селі в совітській зоні і небезпечно з ним комунікуватись. Справу віддано дискретно віденській поліції. Залучую світлину влому.

Дня 4 вересня 1938 р. прибув до Відня Всесв. о. Др. Йосиф Сліпий, ректор Духовної Академії у Львові, пізніший Галицький Митрополит і вложив власноручно в домовину Святого, яка від часу влому не була запечатана, на тіло Святого ланцух, нагрудний хрест та панагію, як подарок Дух. Академії у Львові, роботи львівського майстра Кузьмича.

Також при перенесенні домовини в 1944 р. до собору св. Стефана не запечатано домовини, хочай була приготована відповідна грамота, яка мала бути вложена в домовину, ізза дуже неспокійного воєнного часу і неустанних налетів на Відень амер. бомбовиків.

Написано в м. Галь в Тиролі, дня 10.3.1951.

30.

Ried, 8 . IV . 1949.

Prima conamina translationis reliquiarum S. Josaphat Vindobona.

Ex Archivio Paroeciae centralis S. Barbarae Vindobenensis.

Zl. 404/49.

Uebertragung der Reliquien des hl. Josaphat aus Wien
Streng vertraulich

Ried im Traunkreis, O.O., am 8. April 1949.

Eure Eminenz, Hochwürdigster Herr Kardinal!

Im Auftrage Sr. Eminenz des Hochwürdigsten Herrn Kardinals Dr. Theodor Innitzer, Erzbischofs von Wien, beehre ich mich, mich an Eure Eminenz in folgender Angelegenheit zu wenden.

Seit dem J. 1916 wurde in der griechisch katholischen St. Barbara-Kirche in Wien der aus Biala in Podlachien gebrachte grosse Schatz der ukrainischen katholischen Kirche, der Leib des Unions-

martyrers hl. Josaphat Kuncewicz in einem Glassarkophag aufbewahrt. Um ihn in der Kriegszeit vor Vernichtung zu schützen, wurde er im November 1944 in die Kathedralkirche zu St. Stephan in dessen Katakomben unterbracht. Seit einem Jahre ruht er verborgen hinter einem Altar in der Sakristei zu St. Stephan.

Die politische Lage Wiens ist zur Zeit der Art, dass eine Sicherheit für die Rettung dieses Schatzes nicht einwandfrei gegeben ist, denn : entweder kommt es zu einem offenen militärischen Konflikt zwischen den westlichen und östlichen Alliierten, in welchem Falle die russische Besatzungsmacht Wien oder ganz Oesterreich besetzen wird, oder es wird im Wege eines kalten Krieges die Grenze zwischen West und Ost an der Enns gesperrt und Wien bleibt unter ausschliesslicher Macht der Russen. In beiden Fällen wird die griechischkatholische Pfarrkirche zu St. Barbara und Alles was zu ihr gehört liquidiert, schon aus diesem scheinbar berechtigten Grunde, dass sie in einem Staatsgebäude untergebracht ist und grundbücherlich nur so lange bestehen soll, solange der unierte griechisch katholische Gottesdienst daselbst stattfindet. Unter der Herrschaft der Russen wird aber dieser Gottesdienst von selbst aufhören müssen... In besonderer Gefahr wird in einem solchen Falle auch der Leib des hl. Unionsmartyrers sein, der sowohl von den zaristischen, wie auch von den bolschewistischen Russen als Verräter der russischen Orthodoxie und der ukrainischen Nation verschrieben ist, wie wir es im Jahre 1914 in Lemberg und 1945 in einem Radiovortrag aus Moskau in Wien zu hören, Gelegenheit hatten.

Da S. Eminenz Dr. Theodor Innitzer als Schutzherr der griech. kath. Kirche in Oesterreich in einer solchen Lage für die Sicherheit der hl. Reliquien keine Garantie übernehmen kann, bitte ich als Pfarrer zu St. Barbara, im Einvernehmen mit Seiner Eminenz Kardinal Dr. Innitzer, Eure Eminenz um Bewilligung, im Falle einer herannahenden Gefahr, zum Beispiel des Nichtzustandekommens des österreichischen Staatsvertrages, den Leib des hl. Josaphat aus dem Sarkophag herausnehmen zu dürfen und ihn in einem, aus der Ueberführung i.J. 1916 noch vorhandenen leichten Holzsarg in die westliche Zone der Amerikaner (Salzburg) oder der Franzosen (Tirol) in Sicherheit zu bringen. Er würde

dort in Verborgenheit mit seinen Landsleuten einer ruhigen Friedenszeit entgegenharren.

Da ein solcher Transport über die Grenze nur im strengen Geheimnis und mit Hilfe der westlichen alliierten Militärbehörden in Wien durchzuführen ist, bitte ich Eure Eminenz, um eine diesbezügliche Intervention im Wege der Apostolischen Nuntiatur in Wien veranlassen zu wollen.

Sollte Eure Eminenz der Ansicht sein, dass eine volle Sicherheit der hl. Reliquien nur durch deren Ueberführung nach Rom gegeben werden kann, bitte ich einen diesbezüglichen Auftrag ausdrücklich zu erteilen.

Mit dem Ausdruck ehrfurchtsvoller Hochschätzung der hl. Purpur küssend verbleibe ich Eurer Eminenz untertänigster Diener.

Sr. Eminenz Hochwürdigsten Herrn
Eugenius Kardinal Tisserant
Sekretär der hl. Kongregation f.d. Orientalische Kirche
in Rom

31.

Vindobonae, 23 . VIII . 1963.

Publica notitia de translatione Reliquiarum S. Josaphat Vindobona Romam.

KATHPRESS, 23. August 1963, nr. 195, pag. 1-2, e/mu - Innland.

EINER DER UNGEWÖHNlichsten MILITÄRAUFTRÄGE, DIE JE DURCHGEFÜHRT WURDEN.

Das « Wiener Kirchenblatt » gibt nach 16 Jahren Stillschweigen Einzelheiten über die « Bergung » der Reliquien des hl. Josaphat bekannt — Kohlenmänner holten die Gebeine des ukrainischen Märtyrers aus einem Versteck im Stephansdom und brachten sie über die Demarkationslinie.

Wien, 23.8.63 (Kathpress) Das « Wiener Kirchenblatt » hat in seiner letzten Nummer die abenteuerlichen Umstände bekannt gemacht, unter denen 1947 die in den Katakomben des Wiener

Stephansdomes versteckten Reliquien des hl. Josaphat in Sicherheit gebracht wurden. Die Einzelheiten dieser nicht ungefährlichen Aktion, über die bisher Stillschweigen bewahrt worden war, wurden nun veröffentlicht, nachdem vor kurzem mit Prälat Roman Nuwer (USA) der letzte der Hauptbeteiligten — ausser ihm waren es noch Kardinal Innitzer, Weihbischof Streidt und Father Dionysius Gibbson (Grossbritannien) — gestorben ist.

Der hl. Josaphat war ein ukrainischer Märtyrer des 17. Jahrhunderts und Vorkämpfer der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Da die katholische Kirche des orientalischen Ritus jedoch schon im Zarenreich verfolgt und gewaltsam der orthodoxen Kirche eingegliedert wurde, mauerten romtreue Ukrainer heimlich die Reliquien dieses grossen Heiligen der Wiedervereinigung ein. Sie blieben lange verschollen. Erst 1915 wurden sie wieder aufgefunden und ein Jahr später von der österreichischen Armee nach Wien gebracht. In der österreichischen Monarchie, auf deren damaligem Gebiet viele Ukrainer lebten, war die ukrainisch-katholische Kirche vollkommen frei. So konnten die Reliquien des hl. Josaphats in der ukrainisch-katholischen St. Barbarakirche in Wien öffentlich zur Verehrung ausgestellt werden.

Nach Sturz des Zarenreiches wurde die ukrainisch-katholische Kirche auch von den neuen Machthabern, den Sowjets, verfolgt. Als die Sowjetunion im Verlauf des zweiten Weltkrieges jenen Teil Polens in Besitz nahm, in dem ein Grossteil der zumeist romtreuen Ukrainer lebte, wurde der Primas, der kürzlich freigelassene Erzbischof Slipyj von Lemberg, und mit ihm sämtliche ukrainisch-katholischen Bischöfe verhaftet. Die ukrainisch-katholische Kirche wurde verboten und Klerus und Gläubige zwangsweise der orthodoxen Kirche eingegliedert.

Als die Sowjets 1945 nach Wien kamen, bestand also grösste Gefahr, dass sie die Reliquien des Unionsheiligen an sich bringen würden. Der Schrein mit den Gebeinen des Märtyrers, die kurz vor Kriegsende in den Katakomben des Stephansdomes und nach dem Brand der Kirche in einem Seitenraum des Domes versteckt worden waren, mussten endgültig in Sicherheit gebracht werden. Wie das « Kirchenblatt » berichtet, wurde in einem Gespräch zwischen Kardinal Innitzer und dem Militärgeistlichen der ame-

rikanischen Besatzungsmacht, Father Nuwer, beschlossen, den Versuch zu machen, den Sarkophag — ohne die Aufmerksamkeit der Sowjets zu erregen — aus Wien heraus nach Rom zu transportieren.

« Wie in vielen anderen Fällen », schreibt das Kirchenblatt, schaffte auch diesmal Father Nuwer Hilfe. Wie er General Clark von der Wichtigkeit der Aktion überzeugen konnte, war wohl sein Geheimnis. Tatsache war, der oberste amerikanische General in Oesterreich stellte für den Transport der Reliquien seine Sondermaschine zur Verfügung. Sache Father Nuwers war es nur, den Schrein nach Salzburg zu bringen ».

Aber auch dieser schwierigste Teil des Unternehmens gelang. Früh morgens fuhr ein Lastwagen vor dem Nordturm des Domes vor, eine Holzkiste mit den Gebeinen des hl. Josaphats wurde in grösster Eile aufgeladen und über die Kiste wurde eine Ladung Kohlen geschaufelt. Auf diese Weise gelang es, die Demarkationslinie zu überschreiten und nach Salzburg zu kommen. Von dort wurden die Reliquien im Sonderflugzeug des kommandierenden Generals Clark — « einer der sonderbarsten und ungewöhnlichsten Militäraufträge, die je durchgeführt wurden », schreibt das « Kirchenblatt » — vom englischen Militärseelsorger Father Gibson nach Rom gebracht.

Seither befindet sich der Sarkophag des hl. Josaphat in Rom. Ursprünglich sollte der Schrein wieder zurück nach Wien gebracht werden, doch werden die Reliquien nun möglicherweise im Petersdom aufgestellt werden, da der hl. Josaphat als Heiliger der Union stärker in das Blickfeld gerückt werden soll. (Siehe auch heutige Beilage).

32.

Vindobonae, 23 . VIII . 1963.

Historia translationis Reliquiarum S. Josaphat Vindobona Romam.

WIENER KIRCHENBLATT, 23. August 1963, nr. —, Seite —.

KATHPRESS, 23. August 1963, nr. 195, Beilage ch/sti, Seite 1-3.

Die geheimnisvolle Kiste im Flugzeug des Hochkommissars

Wie die Reliquien des hl. Josaphat in Sicherheit gebracht wurden — « Kohlenmänner » holten sie aus den Katakomben des Stephansdomes — Die russischen Posten merkten nichts — Die Reliquien bleiben in Rom.

Das « Wiener Kirchenblatt » berichtet in einem Artikel über die Umstände, unter denen in der Besatzungszeit die Reliquien des hl. Josaphat, eines ukrainischen Märtyrers des 17. Jahrhunderts und Vorkämpfers für die Union der ruthenischen Kirche mit Rom, in Sicherheit gebracht wurden. Die Einzelheiten dieser abenteuerlichen Aktion waren der Öffentlichkeit bisher noch nicht bekanntgeworden. Wir geben im folgenden den Artikel des Wiener Kirchenblattes wieder.

Es war eine tolle Geschichte. Die Hauptakteure derselben sind heute bereits alle tot — Kardinal Dr. Innitzer, Weihbischof Dr. Streidt und die beiden Militärgeistlichen der westlichen Besatzungstruppen in Osterreich, Prälat Roman Nuwer (USA) und Father Dionysius Gibbson (Grossbritannien). Eine Geschichte, die nur aus jener schweren Zeit des Kalten Krieges zwischen Ost und West zu verstehen ist. Damals, als die vier im Jeep durch Wien fuhren, als Menschen in der berüchtigten schwarzen Limousine am helllichten Tag verschwanden.

Vielleicht kommt es vor, dass jemand in den Staaten zu seinem Vater sagt: « Dad, nicht wahr, du wurdest einmal mit deinen Flugkameraden von Papst Pius XII. in Privataudienz empfangen, und er schenkte jedem von euch eine Gedenkmünze. Bitte, zeig sie doch einmal her ». Doch sollte er seinen Dad fragen, wofür er diese Auszeichnung erhielt, da er doch nicht einmal katholisch ist, dann wird sich dieser Mann wahrscheinlich verlegen am Kopf kratzen und etwas von einem Sonderauftrag murmeln. Doch was sie eigentlich in jener ominösen Kiste wirklich transportiert haben, als sie mit der Sondermaschine des kommandierenden Generals Clark 1947 von Salzburg nach Rom flogen, weiss er bis heute nicht.

Wir können es heute dem Mann bescheinigen: Es war wirklich einer der sonderbarsten und ungewöhnlichsten Militärauf-

träge, die je durchgeführt wurden — ein Reliquientransport. Die Mannschaft flog in der Kiste den gläsernen Sarkophag mit den Reliquien des hl. Josaphat.

Die Sache galt lange als ein streng gehütetes Geheimnis. Im Nachruf für den kürzlich verstorbenen Prälaten Nuwer in der « Buffalo Evening News » wird die Geschichte mit dem Sarkophag des hl. Josaphat erwähnt, so dass nun kein Grund mehr besteht, sie weiter noch als Geheimnis zu betrachten. Und die Wiener haben schliesslich ein Recht zu erfahren, wie der Leichnam dieses Heiligen, den sie in St. Barbara verehrten, nach Rom in den Vatikan kam.

St. Josaphat war Basilianermönch und lebte im 17. Jahrhundert. Er erwies sich als besonders eifriger Förderer und Vorkämpfer für die Union der ruthenischen Kirche in Russland und Polen mit Rom. Auf einer Visitationsreise wurde er erschlagen. Im Jahre 1867 sprach ihn Papst Pius IX. heilig. Seine Reliquien waren lange verschollen. 1915 wurden sie wieder aufgefunden und ein Jahr später, 1916, von der k.u.k. Armee nach Wien gebracht, wo sie zur Verehrung in einem gläsernen Schrein aufgestellt wurden.

Als gegen Ende des Zweiten Weltkrieges der Bombenkrieg immer härter wurde und die Russen schon in Ungarn standen, holte man die Reliquien nach St. Stephan, wo sie im südlichen Seitenschiff, beim heutigen Kreuzaltar, aufgestellt wurden. Glücklicherweise wurde der Schrein einige Wochen vor dem Einmarsch der Roten Armee in die Katakomben gebracht. Später, als durch den Brand des Domes der Sarkophag dort unten nicht mehr sicher war, stellte man ihn hinter einen Altar in einem Seitenraum der Grossen Sakristei auf.

Bei den verantwortlichen kirchlichen Stellen Wiens tauchte immer wieder die Frage auf: Wie bringen wir die Reliquien endgültig in Sicherheit? Kardinal Innitzer, der sich mit dem obersten katholischen Militärgeistlichen der amerikanischen Besatzungsmacht, Father Nuwer, besprach, meinte, es wäre am besten, man brächte den Schrein des Heiligen nach Rom. Doch wie?

Wie in vielen anderen Fällen schaffte auch diesmal Father Nuwer Hilfe. Wie er General Clark von der Wichtigkeit der Ak-

tion überzeugen konnte, war wohl sein Geheimnis. Tatsache ist, der oberste amerikanische General in Oesterreich stellte für den Transport der Reliquien seine Sondermaschine zur Verfügung. Sache Father Nuwers war es nun, den Schrein nach Salzburg bringen.

Man liess für den Sarkophag eine entsprechende Holzkiste anfertigen, da jene aus dem Jahre 1916 schon zu morsch war. Eines Tages rief Kardinal Innitzer im Churhaus an und liess sagen, dass es morgen früh so weit sei. In den Morgenstunden fuhr tatsächlich von dem unausgebauten Nordturm ein amerikanischer Militärlastwagen vor, und man schaffte die Holzkiste auf das Auto. Damit die Russen nur ja nichts merkten, wurde über die Kiste eine Ladung Kohle geschaufelt. Dann ging es Richtung Salzburg.

Nun, die Russen merkten wirklich nichts. Aber damit war die Odyssee noch nicht zu Ende. « Der gute Nuwer », so erzählte Father Gibbson, « war ein schlauer Fuchs. Mich bat er, den Sarkophag im Flugzeug nach Rom zu begleiten. Eine schöne Reise für mich, meinte er. Hätte ich gewusst, was mich da alles erwartet, ich hätte gerne auf diesen Romflug verzichtet.

Es begann damit, dass wir über Udine in eine schwere Gewitterfront gerieten. Das Flugzeug wurde hin und her geworfen. Der Flugkapitän kam zu mir und fragte, ob es nicht besser wäre, nach Salzburg zurückzufliegen. Dabei warf er giftige Blicke auf die grosse Holzkiste. So wichtig werde doch die Sache nun auch wieder nicht sein. Was denn da eigentlich drinnen sei, wollte er wissen. Gott verzeih mir's, ich habe ihm irgend etwas vorgeschwindelt. Ich konnte ihm doch nicht gut sagen — zumal ich wusste, dass die Mannschaft nicht katholisch war —, dass er die Reliquien eines Heiligen transportiere. Kurzum, wir einigten uns darüber, dass wir in einem weiten Bogen diese Gewitterfront umflogen.

In Rom begannen die Scherereien aufs neue: Stellen Sie sich vor, Sie kommen da mit einer riesigen Kiste an. Nuwer hatte mir versprochen, man würde mich vom Flugplatz abholen. Nichts dergleichen, kein Mensch war da. Da stand ich also mit meiner Kiste. Die Besatzung des Flugzeuges war froh, dass sie sie los war. Durch den Zoll konnte ich nicht. Denken Sie einmal, ich sage

dem Zöllner, ich hätte einen Heiligen in der Kiste. Undenkbar. Nun ja, in jener Zeit war mit Zigaretten viel zu machen, namentlich in Italien. Wahrscheinlich wollte der heilige Josaphat auch einmal seine Ruhe haben und half fest mit.

Es gelang mir tatsächlich jemand mit einem Auto aufzutreiben, der mich mit meiner Kiste in den Vatikan brachte. Dort fiel mir der verantwortliche Prälat um den Hals und küsste mich stürmisch ab. Lieber wäre mir gewesen, er wäre am Flugplatz gewesen. Man sei schon in grösster Sorge gewesen, weil die Maschine nicht zum angegebenen Zeitpunkt angekommen sei. Da fiel mir ein: die Gewitterwolken! Zwei Tage später empfing uns Papst Pius XII. in Sonderaudienz. Er unterhielt sich mit der Besatzung der Maschine und schenkte jedem eine Gedenkmünze. Die Boys haben sich sehr gefreut. Ich hatte nur Angst, es könnte vielleicht einer auf den tollen Einfall kommen und den Heiligen Vater fragen — bei den Amerikanern muss man ja stets auf allerhand gefasst sein —, was denn in der Kiste eigentlich drinnen sei. So weit die Abenteuer dieses englischen Militärgeistlichen mit den Reliquien des Heiligen.

Seither befindet sich der Sarkophag des heiligen Josaphat in Rom. Und wie man hört, dürfte Wien auch nicht mehr in den Besitz dieses kostbaren Schreines kommen. Angeblich will man ihn in Zukunft in St. Peter aufstellen, da St. Josaphat als der Heilige der Union stärker in das Blickfeld der Kirche gerückt werden soll. Und das könnte besser in Rom geschehen, als in der kleinen Sankt-Barbara-Kirche in der Wiener Postgasse.

33.

Vindobonae, 5. VIII. 1964.

Relatio Rev.mi Tarasii Prokopiv, Vicarii paroeccialis Vindobonensis de statu reliquiarum minorum S. Josaphat, post translationem sacri corporis Romam.

Звіт про останки мощів св. священомуч. Йосафата, що знаходяться в церкві св. мучениці Варвари в Відні.

У випуску віденської католицької пресової агенції « Катпрес » з 23 серпня 1963 р. є поміщена стаття про драматичне перевезення

мощів святого свящмч. Йосафата до Риму. Ця стаття була поміщена з нагоди смерті о. Пралата Романа Нувера, що в часі воєнної обсади Відня був духовником американського війська в Австрії, і який допоміг св. мощі перевезти з катедри св. Стефана до Риму.

У церкві св. муч. Варвари, де звичайно св. мощі знаходилися, залишилося ще багато речей, що мали посередню чи безпосередню стичність з св. мощами.

Поминувши великий реліквіяр-вітрину 240 x 160 см. у каплиці св. Йосафата, у яким вложені ризи, що були знайдені на мощах святого 1916 р., ще знаходиться домовина, у якій св. мощі привезли до Відня, куски різної матерії, спорохнявілі кусники з старої домовини та порох з св. мошів.

По смерті о. Пралата Мирона Горникенича, довголітнього пароха української парафії св. Варвари у Відні, Віденський Архiepіскопський Ординаріят, якому від 1936 р. підлягала парафія, у порозумінні з Конгрегацією для Східніх Церков, заряд парафією передав ОО. Василянам. Першим Адміністратором парафії був о. Володимир Гавліч, ЧСВВ.

Стан решти св. мощів і прочих з ними злучених речей, по переборі їх Отцями Василянами, знаходиться в таких умовах:

Дерев'яна домовина, в якій св. мощі були привезені до Відня, лежала під престолом у каплиці св. Йосафата. Вона зроблена на скору руку з згрубша гнбльованих ялових дощок-півторачок останнього сорту, збита чотирогранными цвяхами; її величина 176 x 61 x 47 см., обліплена зверху зеленим оксамитом. Тому, що оксамит був наклеєний на дошки столярським клеєм, то черви підірвали оксамит і самі дошки так, що вони зморшавіли. На оксамиті є ще лякові печатки. В середині віка домовини є напнята шовкова біла матерія. Дно домовини вистелено стружками (гнблівками), а на них є ще верства темносірої вати, яка накрита також шовковою білою матерією, яка має на собі плями від св. мощів.

У домовині був порох з тіла Святого, кілька кусків матерії, останки черевиків, чотири шибки, торбинка з десеневого фіолетного сукна з спорохнявілими кусниками дерева, пару більших кусників спорохнявілих дощок, замки, завіси, криві залізяки й цвяхи з старої домовини і червоний шнурок, що був при опечатанні домовини.

Біля домовини була паперова скринка розмірів 50 x 35 x 20 см. величини, в якій був порох з мощів Святого, що остався при очистці костей, перемішаний з порохом з дощок і малими кусниками спо-

рохнявілого дерева. Також на домовині лежали три таблиці «Правила поведенія учащихся въ церковно-приходскихъ школахъ Холмской епархіи» (27 прав.).

З приходом другого адміністратора парафії в 1961 р., о. Ореста Купранця, ЧСВВ, розпочато віднову церкви св. Варвари, а з церквою і каплиці св. свящм. Йосафата.

Як у церкві так і в каплиці дано сухий тинк від долівки догори до двох метрів, бо старий тинк був пошкоджений вогкістю. Престіл у каплиці зменшено і відреставровано домовину. З неї вибрано всі речі, окрім підстілок. Самі дошки домовини запусчено проти-хробаковим плином. Верхнє оксамитне покриття було знято, очищено від пороху й бруду й наново натягнуто на дошки домовини. Потім ще раз перекрито червонотемною десеневою матерією, а краї оббито золотистими бортами. На віку, в червоній матерії, залишено отвір, щоб було видно печатки. Під домовину справлено відповідну підставу з знаками св. Йосафата й покрито її скляною скринєю-накривкою. Коло домовини під накривкою є дві золочені підставки. На одній є колодка з старої домовини і запяток від черевика, а на другій — цвях і два більші кусники дерева з старої домовини.

Увесь порох зібрано до плястикового мішочка й матерію повкладано до таких же мішочків. Під престолом уміщено нову скриню, зверху політировану, величини около 70 x 60 x 60 см., до якої складено всі куски дерева. Ця скриня має віко і відповідні дірки для опечатання.

На скрині під престолом, у пачках і мішочках, є ще слідуючі речі: Пачка з десяти кг. пороху, з дрібними кусниками дерева, чотири шибки з старої домовини й 2 м. x 80 см. цеглястої матерії підбосвої. Пачка з рештками черевиків, у яких св. Йосафат був похований. 22 залізяки з старої домовини. З десять кусників колись позолоченого дерева з тої ж домовини. З пів клг. дрібних шматків матерії з одежі Сватого. Мішочок пороху з поверх пів клг. 120 x 30 см. червоно-цеглястого-темного збутвілого оксамиту. Около один метер сріблястої матерії, якою була оббита стара домовина. Два метри зеленої матерії (мабуть уже вживаної при очистці мощів). Два і пів метра білої шовкової матерії. Ця матерія є поплямлена, мабуть від святих мощів. Один метер (коли зложити разом) червоно-темної десеневої зморшавілої й сильно поплямленої мощами матерії. Місцями є вона повикроювана й місцями зшивана, гейби походила з якихсь риз, але це тяжко розпізнати.

Стільки щодо решток мощів св. Йосафата, що зісталися в церкві, тобто в каплиці св. Йосафата в Відні.

Вид престола в каплиці й вітрини з домовиною виглядають зараз як на залученій змимці.

Сама каплиця ще жде викінчення віднови, на що треба б ще коло 100.000 (сто тисяч) австрійських шилінгів.

Подав о. Тарас Прокопів, ЧСВВ, сотрудник парафії св. Варвари в Відні.

34.

Vaticanis, 22. XI. 1963.

Relatio de translatione reliquiarum S. Josaphat in basilicam S. Petri.

ARCHIVUM VICARIATUS CIV. VATICANAE, an. 1963.

СНОМА JOANNES, *Translatio reliquiarum S. Josapat Romam*, in «*Bohoslovia*», t. XXXI, Romae 1967, pag. 143-4.

VICARIATO DELLA CITTÀ DEL VATICANO

TRANSLATIO CORPORIS S. JOSAPHAT, E.M.

Die tredicesima mensis Novembris anni MCMLXIII hora undecima in Conventu Religiosarum S. Francisci a Missionibus in Civitate Vaticana convenerunt Exc.mus Dnus Petrus Canisius van Lierde, Vicarius Generalis SS. D. N. pro Civitate Vaticana, Exc.mus Dnus Joseph Slipyj, Archiepiscopus Leopoltanus, Exc.mus Dnus Julius Barbetta, Secretarius Ven. Capituli Patriarchalis Basilicae S. Petri, subscriptus P. Prosper Grech, Secretarius Vicariatus S. C. V., Dni Franciscus Vacchini, Raoul et Manlius del Vecchio, necnon Rev.dae Sorores Seraphim et Maria a Verbo ut deliberarent quo meliori modo restaurandus esset sarcophagus S. Josaphat E. M. qui anno MCMXLIX ab urbe Vindobona clam Romam propter politicas circumstantias translatus in loco secreto apud Sorores S. Francisci conservatus.

Sarcophagus ex vitro et ligno metallo deaurato cooperto constans, cm CC longitudinis LXXI latitudinis et LXXXVI altitudinis, ossa S. Josaphat pontificalibus vestibus induti continet, nulloque

sigillo munitus. Hinc operculo ablato Exc.mi Domini sequentes restorationes faciendas esse decreverunt: Ut pulvinaria et vestimenta circa corpus Sancti detergentur; Ut mutetur pannus operculum inter et sarcophagum; Ut pectoralis et manualis cruces, panagia omnesque res aureae, argenteae, et metallicae prope sanctum Corpus expoliantur; Ut latera vitrea sarcophagi quae ob solutionem cingentium virgarum lignearum laxata erant astringantur et firmentur; Ut metallum deauratum lignum intus et foras operiens expoliatur.

Quibus omnibus a Dno Raoul del Vecchio Sororibus adiuvantibus diligenter peractis, die vigesima prima mensis Novembris anni MCMLXIII supradicto Exc.mo Petro Canisio van Lierde, Exc.mo Dno Joseph Slipyj et P. Prospero Grech adstantibus, testibus Exc.mo Maximo Hermaniuk Archiepiscopo Vinnipegensi, Exc.mo Dno Joanne Bučko Archiepiscopo tit. Leucadensi, et Exc.mo Dno Andrea Sapelak Episcopo tit. Sebastopolis in Tracia, nova mitra alba ab Exc.mis Episcopis in Concilio Oecumenico praesentibus donata super caput Sancti posita est, vetera rubra ad pedes relicta.

Postridie, die vigesima secunda eiusdem mensis eiusdem anni, adstantibus supradictis Exc.mis Dnis Petro Canisio van Lierde, Joseph Slipyj, et Andrea Sapelak, cum P. Prospero Grech, Rev.dis Sororibus Seraphim et Maria a Verbo, et Dnis Francisco Vacchini, Raoul et Manlio del Vecchio atque Fratre Friderico Belotti, hora nona, sarcophagus ad caput et ad pedes sigillo Exc.mi Vicarii pro Civitate Vaticana, Petri Canisii van Lierde munitus est. Deinde hora decimaseptima, comitante Exc.mo Dno van Lierde corpus Sancti privatim in Basilicam S. Petri translatum est et a Venerabili Capitulo receptum, ibique ex voluntate Summi Pontificis Joannis XXIII in altare S. Basilii fidelium venerationi exponetur usque dum possibilis erit illud iterum in pristinam patriam transferre.

Cuius in rei memoriam hae litterae confectae sunt, Romae die XXII mensis Novembris anni MCMLXIII.

L.S.: P. Prosper Grech
Secretarius

† Petrus Canisius van Lierde
ep. tit. Porphyrien.
Vicarius Gen.lis Civ. Vatic.

35.

*Vaticanis, 23 . XI . 1963.**Testimonium peractae translationis reliquiarum S. Josaphat.*

ARCHIVIUM RE.MI CAPITULI S. PETRI, an. 1963.

CHOMA J., *op. citato*, pag. 144-145.

REV.MO CAPITULO DI S. PIETRO IN VATICANO

Città del Vaticano, li 23 novembre 1963

Io sottoscritto, a nome del Rev.mo Capitolo Vaticano, di cui sono Segretario, con la presente scrittura faccio fede che la sera del 22 novembre il s. Corpo di San Giosafat, Vescovo e Martire, fu trasportato dal Convento delle Religiose Missionarie di San Francesco, sito nella Città del Vaticano, alla Patriarcale Basilica di San Pietro, per essere ivi custodito in venerazione sotto l'altare di San Basilio, come aveva disposto a suo tempo S. S. Giovanni XXIII di f. m.

Giunto il sarcofago con le preziose Spoglie nella Basilica fu da me onorevolmente accolto e fatto collocare nel vano appositamente preparato sotto l'anzidetto altare. Dopo di che S. E. Rev.ma Mons. Giuseppe Slipyj, Arcivescovo di Leopoli, alla presenza di S. E. Rev.ma Mons. Pietro Canisio van Lierde, Vicario Gen. della Città del Vaticano e dell'Ing. Francesco Vacchini rappresentante della Rev. Fabbrica di San Pietro, facenti funzione di testimoni, consegnò il sarcofago con le S. Spoglie al Capitolo Vaticano, tramite me sottoscritto, Segretario del medesimo, dichiarando che il s. deposito rimarrebbe nella Basilica fino a che non fosse possibile trasportarlo di nuovo nella Sua terra natale.

In fede di quanto sopra sottoscrivo questa memoria e la munisco del sigillo del Capitolo di San Pietro e mio personale.

Paulus Card. Marella
Archipresbyter

† Giulio Barbetta
Vesc. tit. di Faran L. C.
Segretario del Capitolo

L. C.
Reverendissimo
Capitolo Vaticano

ФЕДІР ЗАЯЦЬ

СВЯТИЙ ЙОСАФАТ У МОЇМ ЖИТТІ

(В документах і описах стосовних віднайдення мощів св. Йосафата в Білій Підляській у 1915 р. згадується часто про ролю в цій події п. Федора Заяця. Тому вважавмо корисним для майбутніх істориків і життєписців подати на сторінках цього ювілейного Збірника особисті спомини п. Ф. Заяця, як він їх оформив у 1946 р., і надрукував циклостилльно в Мюнхені-Міттенвальді в 1946 р. в Бібліотеці «Християнського шляху», ч. 5, без змін).

* * *

В 350-ті роковини Берестейської Унії нехай буде мені вільно згадати першого нашого мученика за ту Унію — св. Йосафата, і мою у часть у віднайденні його святих мощів та проголосити перед світом ті ласки, що їх я зазнав від Святого. Їх я не хочу промовчувати, поки живуть свідки, що можуть ствердити ті ласки своїми зізнаннями. —

Це писання присвячую Їх Ексцеленці о. Олександрові Малиновському, Апостольському Адміністраторові Лемківщини. —
Автор

I. Віднайдення мощів св. Йосафата.

В перших днях (3. або 4.) вересня 1915 р. вертався я з російського фронту з-під Баранович на Білій Русі як старшина австрійської армії до запасного коша 80 п. п. в Пішнеклядані на Угорщині. Тому, що залізниця по воєнних діях була ще не відбудована, я мусів відбути подорож піхотою аж до Люблина (120 км.), бо тут доходили вже потяги. Разом зі мною йшли мої товариші: Слівін-

ський Жигмонт, поляк, управитель школи у Стоянові і д-р Кагане Лев, жид, адвокат у Львові.

Дорога випала нам через Білу Підляську. Прийшовши до міста Білої к. години 6-ї вечором, застали ми там дві батареї австрійських мерзерів, які переїздили з-під Берестя Литовського на інший відтинок фронту. Всі мешкання в самому місті були зайняті обслугою тих батарей, а що нам треба було тут заночувати, ми всі три мусіли піти на передмістя за ставом.

Ми переходили коло церкви, яка була відчинена, бо німецькі вояки зробили були в ній склад здобутих на москалях крісів. Я вступив на хвилину до церкви, яка зробила на мене вражіння грекокатолицької церкви.

Вийшовши з церкви, ми пішли в напрямі згаданого передмістя. Перейшли міст над рікою, яка впадає до ставу, та вступили до першої хати наліво від вулиці за ставом. Там ми застали під хатою двоє стареньких людей: Еміліяна Радомінського у віці коло 70 літ та його жінку. Поздоровивши господарів, я запитав їх українською мовою, чи є у них вільна кімната, щоб можна переночувати. Радомінський подивився зі здивуванням на мене та поставив мені запит: А ви звідки? Діставши відповідь, що ми галичани, запросив нас у кімнату, де ми поскидали свої наплечники, що були доволі тяжкі. Мої товариші пішли негайно назад до міста, бо хотіли дещо купити, а я лишився з господарями та почав з ними розмову. В розмові довідався я від Радомінського, що він був колись уніятком, але під московським терором мусів перейти на православ'я.

Господиня обирала при нашій розмові бараболю. Я попросив її, щоб зварила і для нас бараболі на вечерю і дав їй заґріти м'ясні консерви.

Вечором вернулися Слівінський і Кагане з міста і ми засіли до вечері, що її приготувала нам господиня. Перед вечерою вийняв я з наплечника пляшку з ромом, ми випили по чарці і подали по чарці нашим господарям, які сиділи коло нас.

Радомінському по другій чи по третій чарці розвязався язик і він почав нам казати таке:

— Чи ви бачили в місті нашу церкву? Церква ця була колись уніятською церквою оо. Василіян, і в ній на престолі у склянній домовині стояли мощі св. Йосафата, що їх спровадив був до Білої якийсь князь Радзівіл. Домовина була вистелена червоним оксамитом, а святий Йосафат виглядав якби спав. У 1873 р. змусили нас російські жандарми до переходу на православну віру і тоді

вони забрали тіло св. Йосафата з домовиною та занесли до пивниці під церквою через північну захристію, а вхід до тої пивниці замурували та засипали камінням і землею. Мій батько був муляр і його взяли були жандарми до тої роботи. Я носив батькові обід та заліз зі своїм ровесником (тут подав його прізвище) в церкві на хори, звідки ми бачили все, що діялось: ми бачили, як брали домовину з вітгара та через північну захристію понесли в підвалля церкви, де св. Йосафат і досі спочиває.

Почувши ці слова, ми поглянули зі здивуванням один на одного, а Слівінський сказав до мене по німецьки так:

— Дорку, це для вас, греко-католиків, дуже важне, поцікався цією справою.

Я вийняв негайно свою нотатку та записав докладну адресу господаря і ціле його оповідання. Він перелякався був, на що я все те записую, та просив мене, щоб я його не всадив часом до тюрми. Я успокоїв його і сказав, що мене цікавить ця справа, бо я є греко-католиком, себто уніят, і запевнив, що йому не впаде і волосок з голови за те, що він нам оповів; я ж записую все те для себе, бо не хотів би забути його такого гарного оповідання.

Другого дня — а була це педіля — ми пішли рано в місто шукати якоїсь нагоди, щоб дістатись чимскоріше до Люблина. В місті був того дня німецький фельдмаршал Макензен зі своїм штабом на протестантському Богослуженні в однім з латинських костелів Білої, з нагоди перемоги над москалями коло Красноставу. Зайшов я до того костела і бачив, як маршал сидів у лавці з книжечкою в руках і співав разом з іншими пісні при грі органів. По Богослужбі побачив я Макензена зблизька в його однострою та в гусарській шапці з трупячою головою і подумав собі: І цей великий полководець признає над собою вищість Бога.

Ми вишукали вантажне авто, яке мало їхати дорогою через Івангород до Люблина, і його командант згодився взяти нас зі собою. Ми вернулись зараз до Радомінських, забрали свої наплечники, попрощалися з господарями і пустилися в дальшу дорогу. На відхіднім сказав я Радомінському, що по війні приїду до нього та підемо в церкву подивитися за св. Йосафатом.

По кількох днях подорожі залізницею доїхали ми щасливо до кадри свого полку. Я дістав приділ до І. запасної сотні в селі Баранд. Там я став шукати нагоди, щоб дістатися в якийсь спосіб до Львова та передати вістку про св. моці до Митрополичої Консисторії, де я сподівався знайти зацікавлення тою справою.

Нагода прийшла до кількох днів. У кошовім приказі появилось розпорядження команди коша, що І. запасна сотня має вислати 14 людей по транспорт рекрутів до Бродів. Я зрадив тим приказом немало, бо подумав собі, що зможу по дорозі полагодити справу св. мощів у Львові та відвідати в Ожидові своїх родичів, від яких уже більше як рік не мав ніякої вістки через московську інвазію. Я пішов негайно до команданта сотні капітана Гепперта Рудольфа, зголосив йому свою охоту до цієї їзди та просив його, щоб мене конче призначив до цієї їзди, бо я маю у Львові полагодити багато справ і хочу відвідати свої рідні сторони. Він згодився.

Діставши від нього до рук письмовий приказ на подорож, я вибрав з-поміж мужви сотні 14 лядей з Золочівщини та Блідчини і пустився з ними в дорогу. До Львова ми приїхали залізницею третього дня рано коло 7-ої години. Відїзд до Бродів був назначений на годину 2-у пополудні.

Я лишив своїх людей на головному двірці і пішов сам до Митрополичої Консистоїї при площі св. Юра, до бл. п. крилошанина Миколи Чапельського, якого я знав особисто з-перед війни і думав знайти з нього поміч у згаданій справі. Знайшов його мешкання, застукав до дверей та сказав служниці, що я мушу бачитися з о. каноніком зараз же в дуже важній справі, і подав свою візитівку. По кількох хвилинах вийшов о. Чапельський та запросив мене до свого кабінету. Я приступив відразу до справи та став йому оповідати про св. мощі і просив його, щоб він зайнявся дальшою їх долею, бо я боюся, щоб Слівінський не дав знати про св. мощі своєму архієпископові, який міг би забрати їх до свого костела.

Крилошанин Чапельський вислухав мого оповідання і вкінці заявив мені таке: Вам певно відомо, що Ексценцію Митрополита москалі вивезли у глибину Росії. Ми маємо тепер дуже багато клопоту з управою цілої дієцезії. Може б Ви потрудилися до оо. Василян на Жовківську? Вони цєю справою повинні б зайнятись.

Не маючи забагато вільного часу, попрощав я о. крилошанина та пішов просто на Жовківську до оо. Василян. Я задзвонив на фіртці та сказав дижурному черцеві, що мушу бачитися в одній дуже важній справі з о. ігуменом, чи пак з о. протоігуменом Філясом. Чернець з якимсь недовірям прийняв мою заяву, пішов до о. ігумена, вернувся по хвилині назад і запитав, чи не міг би я сказати, що то за така важна справа. Я йому відповів коротко, що тут іде про мощі св. Йосафата. Він пішов знову до о. ігумена і

за хвилину відчинив фіртку та запросив мене до розмовниці, в якій чекав на мене вже о. ігумен.

Я представився о. ігуменові, показав на доказ свою виказку і почав розповідати про свій побут у Білій Підляській та про віднайдення мощів св. Йосафата. О. ігумен, почувши перші слова мого оповідання, зробив великі очі, перепросив мене та звернувся до черця фіртіяна словами:

— Брате, покличте всіх отців, хай слухають усі.

За хвилину з'явилось у розмовниці кільканадцять отців, з яких один тримав у руках зшиток у синіх окладинках. О. ігумен попросив мене, щоб я зачав оповідання про віднайдення св. мощів з самого початку. Я став наново оповідати, а отець, який тримав у руках згаданий зшиток, почав моє оповідання записувати-стенографувати. Цей зшиток мусить бути в архіві оо. Василіян у Львові і з нього можна б ще перевірити ідентичність нинішнього мого опису.

Скінчивши оповідання та подавши докладну адресу Радомінського, я попрощав оо. Василіян, а на відхіднім попросив іще раз, щоб вони справи не відкладали, бо може їх випередити хтось інший. Я пустився швидко назад в дорогу до головного двірця, де чекали на мене мої люди.

Щойно по війні в році 1923, будучи управителем школи в Підлисю, я довідався від о. декана Євгена Давидовича з Ожидова, що у Львові вийшов журнал «Богословія» під редакцією о. д-ра Йосифа Сліпого, в якому поміщений опис віднайдення мощів св. Йосафата, опрацьований Преосвященним о. д-ром Йосифом Боцяном. Я випозичив тоді від о. Давидовича це число журналу і прочитав опис віднайдення та розпізнання св. мощів. Хотів я спростувати, що оо. Василіяни дістали вістку про віднайдення св. мощів не від о. Чапельського, але просто від мене, та з огляду на особу автора того опису залишив ту справу на пізніше. Як виходило з того опису, то до Білої поїхав у 1915 р. о. Демчук ЧСВВ і за вказівками, поданими мною і Радомінським, відкопав св. мощі, що їх в р. 1916 перевіз до Відня. Там по повороті Ексц. Митрополита Андрея з вигнання й відбулося канонічне розпізнання автентичности св. мощів.

У виданнях «Місіонаря» в Жовкві були також пераз згадки про віднайдення св. мощів. Але чомусь у тих згадках та описах поминали мою участь у віднайденні св. мощів і не згадували, що то я подав був про це вістку оо. Василіянам при Жовківській у Львові в р. 1915. Щоб ту для нас, українців католиків важну по-

дію передати до відома грядучим поколінням так, як вона відбулася, зробив я ще раз цей опис віднайдення мощів св. Йосафата та моєї скромної участі в цьому ділі.

II. — Чудесна опіка Йосафата над мною і моєю родиною.

В р. 1924 я дістав від бл. п. Митрополита Андрея за старанням Впр. о. Ректора греко-кат. Духовної Семінарії у Львові о. д-ра Тита Галущинського частину св. мощів на переховування їх у мому роді від рода в рід з відповідною грамотою. Від тої пори творились у мому домі незвичайні події, які рятували мене від нещастя, — а все завдяки св. мощам, які висіли в моїй хаті на почесному місці. Дещо з цих подій подаю тепер до загального відома.

Такою незвичайною подією був у першу чергу плянований на мій дім у Підлисю грабунковий напад бандитів у листопаді 1934 р., що його в останній хвилині ударемнила несподівана поява на подвір'ї сусідської дівчини.

А вже особливої опіки св. Йосафата зазнав я кілька разів у часі другої світової війни, коли то, можна сказати, діялися просто чуда, які рятували мене і мою родину від смерті. І так:

Дня 28.VI.1941 р. в год. 22-ій розпочалось німецьке бомбардування міста Золочева, в якому я жив при вул. Глинянській ч. 75. Я вийшов з хати на подвір'я і оглядав пекло, яке шаліло над містом. Бомби експлуодували одна по одній. Я почув, що педалеко мене свистять кусники розірваних бомб та інстинктивно утік до сіней. В тому ж моменті рознеслась над містом сильна детонація, від якої моя хата затряслася до того ступеня, що старий образ з музичним інструментом, який стояв на стриху, стрясся так сильно, що інструмент пустився в рух і почав грати набожну мелодію. А другого дня рано на подвір'ї в тому місці, де я стояв, обсервуючи бомбардування, лежав великий відламок бомби. Як показалось, та сильна експльозія була біля міської електривні, віддаленої від моєї хати 850 м., і звідти долетів на подвір'я біля мого мешкання відламок бомби.

Дня 30 червня 1941 р. в год. 13-ій сидів я зі своїми доньками у веранді від вулиці. Доньки були зайняті ручними роботами, а я обсервував через вазонки рух большевицького війська, яке приготувлялось до оборони міста перед німцями, що посувались від Львова. Входить жінка і просить нас до обіду. Виходимо всі четверо з веранди, переходимо через кімнату, в якій висіли на стіні

св. мощі, і сідаємо в другій кімнаті до обіду. Ледве ми з'їли по дві-три ложки молочної зупи, як почули над собою сильний гуркіт німецьких літаків. Я покинув їду і вибіг з хати на подвір'я та став рахувати велику ескадру літаків, що летіла до міста від Львова. Начислив я до 28 літаків, а далі вже числити не міг, бо побачив, що перша група літаків завершила над містом і летить просто на нашу вулицю. Я помітив велику небезпеку та крикнув до своїх, щоб чимскоріше втікали до пивниці під кухню. Ледве ми всі четверо збігли до пивниці, як рознісся проймаючий свист спадаючої бомби, і в тій самій хвилині ми почули сильну експльо́зію; гарячий подув повітря мало не повалив нас з ніг. Бомби експлюдували далі одна по одній, але вже чимраз даліше від нас. За хвилину вибіг я сам з пивниці подивитися, що сталось та чи не горить хата, бо дався чути сильний запах живиці. І моїм очам представився страшний образ спустошення:

Перша бомба, що її свист чули ми так виразно, потрапила саме в ту веранду, в якій перед кількома хвилинами я був з родиною. З веранди ні сліду, стіна до кімнати, в якій виїли св. мощі, завалена, двері і вікна та обстановка в кімнатах порозкидана, пів даху з хати зірвало, лише килим, на якому яснів хрест зі св. мощами, стояв на місці неушкоджений, ну — і ми всі четверо цілі, здорові, врятовані.

На вулиці, на якій було під ту пору дуже багато большевицького війська, танків, авт та підвод, чути було розпучливі крики ранених та жахливі стогони конаючих.

Розпочався бій за місто. Німецькі танки наступали від Ляцького і Княжа, а коло 800 большевицьких танків усяких розмірів ставили їм опір. Що хвилини чути було сильні розриви шрапнелів та гранат, а поміж ними таракотіння машинових крісів найрізномірніших систем. Ми сиділи увесь час у пивниці, бо думали, що там найбезпечніше. Вечером прибігли до нас наші сусіди Данило і Марія Пелех зі своїми доньками і так у купці ми пересиділи цілу ніч. Дня 1. липня 1941 р. в год. 7.45 рано увійшли перші німецькі військові частини до міста і щойно тоді ми повиходили з пивниці та стали оглядати спустошення довкола нас і дякували Всевишньому, що нас зберіг при житті.

Живими свідками описаного вище хай будуть згадані наші сусіди, які тепер проживають на еміграції в Авсбурзі у Соммекасерне (II бльок, сутерини).

Дня 2. липня 1941 р. в год. 14-ій покликали мене до управи

міста Золочева, де відбувалися наради над розподілом праці поміж нечисленних б. старшин У. Г. А., які мали завести лад з місті. Додому вернувся я в год. 17.30 і застав перестрашену жінку й дітей, які оповідали мені таке:

В часі моєї неприсутности був у недалекому від моєї хати тимчасовому таборі полонених погром на жидів, що його уладили собі для розривки есесмани. Вони отворили браму огорожі і казали жидам, яких назбирали в місті і пригнали до того табору, утікати в поле. Жиди послухали приказу і вибігли в поле. Тоді есесмани почали за ними стріляти з машинових крісів і класти їх по полі, як снопи. П'яťом нещасливцям удалось добігти до обійстя мого найближчого сусіда, і тут вони сховалися до стаєнки, в якій була мала свинка. Свинка, побачивши коло себе незнаних людей, почала квичати. Донька сусіда почула це і, думаючи, що може свиня ранена кулею, побігла чимскоріше до стайні та відчинила примкнені двері. Жиди впали перед нею на коліна, піднесли руки і благаги (по польськи): «Рятуй нас, пані!» Сусідка перестрашилася ще більше, побігла перед хату і крикнула, що в стайні є жиди. А недалеко був один есесман і почув, що десь близько є жиди. Він покликав другого, той третього і вони обскочили обійстя сусіда, а одні вбіг на моє подвір'я, думаючи, що це обійстя жидівське. Моя жінка була в тім часі зайнята миттям начиння і стояла в кухні коло вибитого бомбою вікна. СС-ман побачив її, приклякнув коло рога хати і змірився крісом до неї. Жінка завважила цей рух, відскочила від вікна і побігла з молодшою донькою, яка була в тій хвилині в кухні, до пивниці. СС-ман віддав три стріли через вікно до порожньої кухні, потім звернув дуло в двері дровітні, а відтак стайні. Жінка з донькою дрижали в ливниці, бо сподівалися, що він вбіжить до пивниці і їх там постріляє.

Моя старша донька була в тім часі на городі від поля. СС-ман прискочив до огорожі від подвір'я і почав стріляти понад голову доньки в поле, де побачив якогось жида. Донька схилилась і хильцем прибігла попри стріляючого ще німця на подвір'я коло хати.

В тім самім часі інші СС-мани вивели на сусідовім обійстю тих п'яťох жидів зі стайні і зараз же за мою огорожею постріляли їх на сусідовім городі. Нещасливці тримались один одного за шию, то за руки, і так згнули разом, попадавши один на другого.

Коли СС-мани скінчили свою страшну роботу з жидами, прийшли на моє подвір'я, а довідавшись від сусідів, хто тут живе,

сказали до моєї жінки, яка вийшла з пивниці подивитись за старшою донькою: « Габен зі Ёлюк гегабт » (Ви мали щастя).

І чи ж не щастя? В тій події бачу знову опіку св. Йосафата, якого св. мощі були в моїй хаті і який у часі моєї неприсутности охоронив мою рідню від смерти.

Життя поплило своїм руслом. Знищену хату я відбудував та привів до порядку і думав, що може тепер зможу вже спокійно жити. Та прийшов рік 1944, а з ним шалений відворот німців. Від Свят-вечера почавши стала моя хата квартирою німецьких старшин, які щораз змінялися.

У травні 1944 р. мешкав у нас нім. майор, що мав зі собою чуру і шофера. Шофер виїхав на відпустку до Берліна і чура став шофером на його місце. В тім часі дістали німці нову зброю, т. зв. « Панцерфавст ». Коли справжній шофер вернувся з відпустки, тоді чура хотів його повчити, як уживати тої нової зброї. Було це 13. травня в г. 19-ій. Я з жінкою і доньками вечеряли в кухні. Чура з шофером прийшли до кухні і принесли з собою тільки саму руру від « Панцерфавст-у » та стали собі обясняти її уживання. Я звернувся до них з проханням, щоб залишили свої виклади і маніпуляції зі зброєю в кухні, але вони запевняли мене, що все забезпечене, бо вони відкрили сам ладунок експльозивного матеріялу, тобто голову « Панцерфавст-у », і лишили в авті на дворі. Та в тому самому моменті настала сильна експльозія з рури, що її тримав у своїх руках чура. Струя полуміни, що вилетіла з рури, мала довжину до 9 метрів і наповнила цілу кухню сильним димом. Від тої експльозії вилетіли шиби у вікні, а все скляне начиння і тарілки, що стояли на столі та в шафі, потріскали. З рури вилетів якийсь кусник рурки з пропелером та вбився в підлогу на яких 10 до 15 сантиметрів від ноги моєї молодшої доньки, що стояла напроти них.

І знов хіба лиш опіка св. Йосафата: було нас 6 осіб у кухні і нікому при тому вибуху не сталося нічого злого.

В таких обставинах дочекались ми дня 14. липня 1944 р., дня страшного бомбардування Золочева большевицькими, англійськими й американськими літаками. Того дня в год. 13.15 вийшов я з дому до міста, не прочуваючи нічого злого. В дорозі до Повітового Союзу Кооператив, куди я йшов за орудками, побачив я коло суду ескадру совієських, американських та англійських літаків-бомбовиків, що летіли з північного сходу на місто. Літаків тих було понад 100, як оповідали люди, що були поза містом і мали

змогу їх поразувати. Я не мав хвилини часу до страчення. Вбіг до відчиненої яринної краминці у двоповерховій кам'яниці на розі вулиці Поштової, станув у куті кімнати, замкнув очі і чекав незнаного. Почали падати й експлодувати бомби. Від диму й куряви зробилася нічна темрява. При кожній експлозії тряслась кам'яниця так сильно, що, здавалось, вона кожної хвилини завалиться і засипле всіх, хто в ній сховався. По яких 5 мінутах руйнуючої роботи ескадра відлетіла і я мав час перебігти до бомбосховища, яке було під сусідньою кам'яницею. За кілька хвилин надлетіла нова ескадра літаків і розпочала далше свою роботу. В пивниці, в якій я тепер опинився, настав крик, плач і зойки зібраних там людей. Кожної хвилини чекали всі свого кінця.

Я постановив за всяку ціну втікати поза місто в сторону т. зв. «Кемпи». І коли лиш та ескадра віддалилася від міста, я вибіг на темну вулицю і побіг у сторону Повіт. Союзу. По дорозі побачив величезні ями коло Воскресенської церкви, завалений будинок української гімназії, горючі доми коло народньої школи. Але оглядати того спустошення у мене не було часу, бо я втікав перед смертю. Щасливо добіг я до Повіт. Союзу, де застав немало перестрашених докраю людей. Був там м. ін. дир. Тильчак Павло, тепер у Бад Верігофені і дир. Величко Микола, тепер у Регенсбурзі; всі бігали і не знали, що робити.

А за кілька хвилин надлетіла нова ескадра і почала ту саму страшну роботу, що й попередні. Хто був у Союзі, побігли всі до пивниці під двоповерхову кам'яницю Бокгаута, думаючи, що там уже безпечно. Бомби почали падати одна за одною і настало таке саме пекло, яке було яких десять мінут передтим. Одна більша бомба впала на вулицю перед Союзом, а друга, запальна, в ту кам'яницю, під якою ми сховались. Дався чути сильний сморід диму. Хто був у пивниці, вибіг на коридор. Побачивши, що на другім поверсі зачинає горіти, кинулись туди рятувати. За людьми побіг і я з піском. Коли ж опинився на балконі другого поверху і звідти побачив огні по всьому місті, а також на своїй вулиці, покинув усе і побіг навпростець через Вали додому.

Перебігаючи попри старовинну церкву о. Николая, стрінув я біля церкви пароха Золочева о. Плашовецького, який біг до церкви з родиною, щоб там сховатись перед новою ескадрою літаків, яка летіла вже від сторони Сасова. Він покликав і мене до церкви. Ми зішли всі до пивниці під захристією і дрижали перед новою грозою.

По відлеті літаків я побіг далше на свою вулицю. По однім і другім боці вулиці бачив я розвалені або горючі дома. Деякі криті соломою дома перестояли в р. 1902 страшну пожежу міста Золочева. Тепер усі вони стояли в огні і нікому їх рятувати.

Щасливо я добіг до свого дому, перед яким стояла моя дружина і виглядала мене нетерпеливо з міста. Ледве почав я їй розповідати про своє положення, в якому я опинився був у місті, як знову надлетіла нова хвиля літаків. Утікаємо обоє до своєї пивниці і чекаємо незнаного. За хвилину зачинають падати знову бомби, та цим разом уже близько нас. Летять шибу з вікон, з муру відпадає тинк.

По відлеті літаків оглядаємо нове спустошення довкола нас. Прекрасна городовина на сусідовім городі спалена на вуголь, дерева покошені відламками бомб, довкола величезні ями, в яких можна б помістити цілі хати. Люди поперестрашувані і не знають, що робити, а тут надходить ніч. Військо чекає появи ворога, та не знає, з котрої сторони, бо оповідають, що фронт розірваний і большевицькі танки загнались уже далеко на зади фронту. Ми до спілки зі своїми сусідами Пелехами постановили ночувати в нашій пивниці, яка вже не раз нас хоронила перед нещастям.

Ніч була страшна. Увесь час з малими перервами літали понад нами совітські літаки та кидали всілякого роду бомби. Раненько впала над місто густа мряка та заслонила його перед летунами. Від год. 5-ої до 8-ої було розмірно спокійно, а відтак цілий день з малими перервами нові налети і нові бомбардування.

Пополудні приказали нам військові забиратись поза місто. Ми, що могли ще дещо взяти з собою, забрали дещо добра і пішли до найближчого села Боншина, де заночували у знайомого господаря. По недоспаній попередній ночі ми заснули твердим сном. Та вночі збудили нас нові бомби, що падали на залізничний тор, який проходить біля села. Раненько ми зібрались і разом зі своїми сусідами, які ночували також у тому селі, пішли в сторону Глинян. Під вечір ми прийшли до Глинян і там заночували в одного з мешканців на краю міста. Але вже другого дня ми мусіли йти далі і так по тижневі добились до Старого Самбора, де були наші доньки, що виїхали з Золочева 14.7. перед самим бомбардуванням. Звідти при допомозі авт Повіг. Союзу Кооператив ми переїхали по кількох днях через Великополе біля Загіря до села Вислока. Та тут прийшлося мені пережити таку страшну хвилину в моєму житті, якої не забуду до смерти.

Ідемо на дощі навантаженим 3-тоновим автом під горбок по збочі гори. На авті сиділо нас тоді 9 осіб: я, дир. Говорун Юрій, моя донька Оксана, одна сільська дівчина з Вислока і три мужчини, яких прізвищ не тямлю, а в шоферці біля шофера сиділа 70-літня старушка п. Говорун Домініка. Авто підїхало до половини горбка, а що глинкавата дорога по дощі дещо розмокла, задні колеса почали обертатись на місці, а віз тимчасом почав сунутись у діл. Я оглянувся назад і побачив, що задні колеса зачинають сходити з дороги на збіччя горбка, і віз з висоти 5 до 7 метрів упав у діл, обертаячись догори колесами. Всі, хто був на авті, полетіли дальше від авта в болото, а я впав під авто так, що побічниця авта притиснула мені обі ноги вище колін. На крик тих, що попадали дальше від авта, надбігло кількох селян, піднесли дещо авто і витягнули мене з-під нього. Після того кинулись рятувати шофера і згадану старушку п. Говорунову, які махали ногами і кликали рятунку. Через збиту шибу в дверях шоферки удалось повитягати їх обоїх наверх. І показалося, що поза малим скаліченням на голові у старушки від ключів і молотків, які були під сидженням у шоферці і при переверненні авта повилітали на діл, чи пак на стелю шоферки, всі ми вийшли ціло.

Щойно тепер поставили ми авто назад на колеса. І показалося, що в часі, коли авто переверталося, пакунок з постелею п. Говорунів, що лежав наверху навантаженого авта, впав під нього так, що шоферка своїм дахом сперлася на нього і тимсамим стримала удар побічниці у мої ноги та їх не поломала. Хай же тепер посвідчать свідки цієї події, зокрема п. Говоруни, які живуть тепер у Міттенвальді (5. бльок, 16-а кімн.), чи це не було чудо, що всі ми 9 осіб вийшли з такої катастрофи живі і здорові! Я заявляю ось-тут, що своє урятування від смерти чи каліцтва завдячую знову св. Йосафатові, якого св. моці в часі того випадку я мав у кишені маринарки при собі.

Після того ми перебули ще багато важких днів у нашій дальшій мандрівці, м. ін. дуже важкі хвилини у Штрасгофі біля Відня та в Ерфурті у Турингії, про які стидно й болюче згадувати. Та опіка св. Йосафата не покидала мене і там. Після 8-міс. праці в фабриці годинників у містечку Рулі в Туринськїм Лісі, що не було ні разу бомбардоване, хоч тисячі літаків перелітали понад нами у сторону Берліна, Дрездена, Ляйпціґу та інших бомбардованих тоді місцевостей, нас перевезли американці в червні 1945 р. до Кобурґа, а звідти в околиці Мюнхену. Сюди переїхали

зі мною і моці св. Йосафата і тут чекають щасливого повороту на Рідну Землю, де найдуть своє почесне місце в українському середовищі.

Міттенвальд, 23.X.1946.

III. — БІОГРАФІЧНА НОТАТКА.

Федір Заяць народився в Ожидові, коло Олеська в родині дяковчителя, дня 14 березня 1886 р. Закінчивши школу в Ожидові й Золочеві та учительський семінар в Сокалі (1907 р.), починає вчителювання в галицьких селах. В часі світової війни 1914-1918 служив поручником, а в УГА та в армії УНР займається військовим постачанням. Зрештою працює учителем: в Жукові, Вишнівчику, Кутах, Соколівці, Ремезівці, Віцині (до 1938 р.); в часі світової війни 1939-1945 — у Золочеві. Виїхавши на еміграцію, продовжує вчительське діло в Карльсфельд, Міттенвальд, а згодом в Америці: в Ланкастері та Бафало. Крім того організує церковні і учительські хори, бере участь у громадському житті. Пише статті на різні теми в «Голосі Спасителя», «Світлі», «Шляху», «Америці», поширюючи знання і культ св. Йосафата, якого є щирим почитателем. Перебуваючи в Міттенвальді видає, в межах тодішніх можливостей, брошурку, яку тут передруковуємо. Займався устійненням ікони св. Йосафата. Помирає в Бафало (ЗДА) в березні 1954 р. Його дочка Оксана Бережницька переймає по батькові частку мощів св. Йосафата та глибоку пошану до Святого.

Редакція «Записки ЧСВВ»

A. G. Welykyj, OSBM

**MISSA ET OFFICIUM S. JOSAPHAT IN ECCLESIA
RITUS LATINI**

Brevi Apostolico, de dat. 16 maii 1643, Servo Dei Josaphat Kuncewicz titulo Beati in Ecclesia Dei agnito, Urbanus PP. VIII simul disposuit: « ut ipse Dei Servus Josaphatus in posterum beatus nuncupari, atque ab omnibus monachis dicti Ordinis S. ti Basilii ubique terrarum existentibus nec non in omnibus ecclesiis Dioecesis et Provinciae Polocensis, ac totius Metropolis Russiae a quibuscumque sacerdotibus tam saecularibus, quam regularibus die natalis ipsius duodecima mensis Novembris Officium et Missa de communi unius martyris Pontificis recitari, respective ac celebrari iuxta rubricas Breviarii et Missalis Romani, nec non graeci seu rutheni ab Apostolica Sede approbati valeat, Apostolica auctoritate tenore praesertium licentiam et facultatem concedimus et impertimur... »¹.

De cultu liturgico in ritu graeco seu rutheno (ucrăino) in alio loco praesentis voluminis egimus², unde patet haec celebratio inde ab anno 1679 in diem 26 Septembris Kalendarii Gregoriani translata³, per duo fere saecula in tota fere Polonia, Lithuania

¹ Cfr. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, vol. I, Romae 1953, pag. 521, nr. 429.

² Cfr. M. WAWRYK, OSBM, *De festo S. Josaphat in Ecclesia Rutheno-Ucraina*.

³ Cfr. Breve Leonis XIII, *Nullo unquam tempore*, die 28 iulii 1882. in *Acta Sanctae Sedis*, vol. XV, pag. 54; A. GUÉPIN, *Saint Josaphat et l'Eglise Greco-Slave en Pologne et en Russie*, vol. II, Paris-Poitiers 1898, ed. 2, pag. 513.

et praesertim in Russia Alba et Ucraina celebrabatur, adhibito speciali officio.

Cum tamen anno 1867 Beatus Josaphat in Catalogo Sanctorum relatus fuisset, quaestio Missae et Officii pro Ecclesia catholica etiam ritus latini novam obtinuit formam, iuxta exigentiam cultus liturgici tum plenioris (Sancto debito) tum universalioris. Inde iam a tempore, quo causa Josaphat in S.C. Rituum agitabatur, de Liturgia et Officio etiam ritus latini cogitatum est, promovente P. Laurentio Jacovacci, pro-rectore Collegii Graecorum de Urbe, qui pro sacerdotibus celebrantibus in Collegio imprimis cogitabat et rescriptum Pii PP. IX iam die 4 iulii 1867 obtinuit. Hoc formularium postea etiam a tota Ecclesia Latina fuit acceptum, non obstante extentione Missae et Officii tempore Leonis PP. XIII, ad Universam Ecclesiam.

Beato Josaphat in Catalogum Sanctorum relato, eius commemoratio liturgica indicta fuit die 12 Novembris, relicta tamen eius sollemniori celebratione singulis Ecclesiis particularibus. Festum S. Josaphat in Kalendarium liturgicum Universae Ecclesiae relatum non fuit, ob exuberantiam Sanctorum colendorum, undique confluentibus petitionibus pro simili universali cultu plurium Sanctorum Dei; quare etiam ad Concilium Oecumenicum Vaticanum I (1869-1870) in hoc sensu dati sunt supplices libelli, quibus pertractandis Pius PP. IX anno 1874 particularem instituit Commissionem³.

Cum ergo anno 1878, — instantibus pluribus sacerdotibus ex eparchia Cholmensi, anno 1874 ad orthodoxiam violenta manu traducta, ut festum S. Josaphat in universa Ecclesia, etiam latina celebraretur ad impetrandam eius intercessione divinam protectionem Unionis, — Leoni PP. XIII porrectae fuissent preces, pluribus aliis instantiis episcoporum Europae suffultae, res eidem Commissioni demandata fuit, ut ei studeret et difficultati provideret. Libellus supplex simul novum ordinem Missae et Officii exhibebat, concinnatum a pluribus rerum peritis (Contieri, Guepin, Martinov, Kajsiewicz aliique).

Tandem aliquando die 28 iulii 1882 prodierunt Litterae Apostolicae « *Nullo usquam tempore* » Leonis PP. XIII, quibus Sancto Josaphat adsignata fuit Missa et Officium sub ritu duplici mi-

noris⁴, et quidem die 14 Novembris in Ecclesia latina celebranda, relicta simul antiqua S. Josaphat commemoratione in Martyrologio Romano sub die 12 Novembris, prout imperabat Bulla canonizationis anni 1867⁵.

Novum Officium et Missa in Ecclesia latina in honorem S. Josaphat dicata accepta fuit illa, quae inde ab anno 1867 in Collegio Graecorum de Urbe et in quibusdam dioecesibus in usu erat, vigore rescripti Pii PP. IX, de die 4 iulii 1867⁶, quae pluribus peritis non satisfacit⁷.

Nostrum interest, quid sane universitati catholicae ritus latini propositum fuit ad noscendum et orandum. Nam fere in toto orbe textus hi Missae et Officii fere unici fontes exstiterunt per plura decennia unde notitia de S. Josaphat diffundebatur, praesertim apud clerum, qui in secundo Nocturno historico brevissimam quidem biographiam S. Josaphat ad manum habere potuit ubique terrarum.

Exinde utile fore duximus, in nostra collectione documentorum S. Josaphat spectantium triplicem colligere seriem textuum Liturgiae et Officii ritus latini, non sane sub aspectu liturgico, sed potius historico, ut unicuique cultori S. Josaphat pateat, quidnam orbis catholicus de S. Josaphat scit et quid eius intercessioni in suis orationibus commendat.

⁴ Cfr. ASS, vol. XV, pag. 54-56; cfr. textum Missae in eodem volume, pag. 282-284.

⁵ Cfr. Bullam canonizationis « *Splendidissimum Orientalis Ecclesiae* », de dat. 6 iulii 1867, in *Documenta Pontificum Romanorum*, vol. II, Romae 1954, pag. 414-425, nr. 958.

⁶ Cfr. infra, in textu edito, sub finem.

⁷ Ex. gr. A. GUÉPIN, *op. cit.* (in secunda editione anni 1898) habet: « Conformément à la procédure ordinaire de la Congregation des rites, l'office et la messe de notre saint, déjà approuvés pour le collège grec et d'autres églises particulières, au moment de la béatification, furent sans autre examen insérés au bréviaire et au missel romanin. On peut regretter, car ces pièces, rédigées par des hommes qui connaissaient peu la vie du saint martyr et encore moins l'histoire de son temps, ne mettent pas assez en relief son caractère spécial, sa mission, le secours que l'Eglise a droit d'en attendre, les graces que prêtres et fidèles doivent solliciter de sa puissante intercession pour la famille slave et tous les orientaux » (pag. 514).

Proinde tria proponuntur: I. *Ordo Missae et Officii ritus latini ante canonizationem S. Martyris*, II. *Ordo Missae et Officii post canonizationem*, et III. *Ordo Missae et Officii Leoni PP. XIII propositus et non acceptus*. Ut iam diximus, nobis potius de historia agendum sit et non de Liturgia.

I. - MISSA ET OFFICIUM S. JOSAPHAT ANTE AN. 1867.

Nisi aliud probetur, quaestio haec Ecclesiam latinam Regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae nec non Russiae Albae et Ucrainae spectabat, seu partes orientales Regni Polono-Lithuanici, et quidem ex vi Brevis Urbani VIII de an. 1643. Nam dispositio de cultu Beato Josaphat, titulo beatificationis debito, non limitabatur ritu graeco seu rutheno, sed territorio et omnes sacerdotes attingebat; imo determinatio: « iuxta rubricas Breviarii et Missalis Romani nec non graeci seu rutheni » (ib.) rem directe inuebat, prout etiam ex ipsa re et circumstantiis iustum erat, ut in uno eodemque territorio, ubi cultus et veneratio Josaphat viguit, omnes fideles, tum latini tum rutheni, etiam cultu liturgico et ecclesiastico fruerentur, secundum formularia probata. Et hoc eo potius, quia tum Regnum Poloniae tum Magnus Ducatus Lithuaniae Beatum Josaphat suum peculiarem Patronum coelestem considerabant et gloriabantur eius patrocinio.

Etsi Breve Urbani VIII de « Officio et Missa de communi unius Martyris Pontificis » locutum est, mox tamen introductae fuerunt orationes et lectiones peculiare, prout casus et devotio populi exostulabant: mutandis mutatis, praesertim in Officium Divinum introductae sunt lectiones in secundo Nocturno, quae indolem bio et hagiographicam praeseferebant. Proinde, accepta Missa de communi unius Martyris Pontificis, quae incipit in Missali Romano a verbis « *Statuit* », de Officio sequentem habemus hac periodo textum.

DIE XXVI SEPTEMBRIS IN FESTO S. JOSAPHAT M. P. PATRONI POLONIAE

ORATIO :

Omnipotens sempiternae Deus, qui Beatum Josaphat palma martyrii condecorando Ecclesiae Catholicae novum apud te inter-

cessorem providisti: quaesumus, ut ejus meritis et auxilio, a malis omnibus liberati, tuo nomini studiosius serviamus. Per Dominum...

LECTIO 4:

Beatus Josaphat Koncewicz Martyr natus est anno millesimo quingentesimo octuagesimo quarto Vladimiria, ubi puer admodum, scintilla e crucifixi imagine ad pectus ejus delapsa, ad futuram sanctitatem initiatus est. Juveniles annos egressus, Vilnae habitum et disciplinam religiosam Ordinis Sancti Basilii ad aedem Sanctissimae Trinitatis, quam Uniti obtinebant, suscepit.

Honestum fecit.

LECTIO 5:

Deinde sanctae memoriae Velamino Rudzki sese conjunxit, et cum illo plurimum in restauratione Ordinis Sancti Basilii Magni, et in Russia ad unionem cum sancta Romana Ecclesia revocandis laboravit. Mirus sui contemptor atque afflictor, alienae salutis divinique honoris indefessus zelator, Schismaticorum atque Haereticorum ita fortunatus ad Ecclesiam aggregator, ut ab illis vulgo appellaretur Raptor animarum.

Desiderium animae.

LECTIO 6:

Primum Archimandrita Vilnensis, deinde Archiepiscopus Polocensis, post multos labores et pericula suscepta, vitam denique pro sancta unione posuit Vitebsci in civitate suae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo tertio. Nam cum absolutis precibus Matutinis, ex ecclesia rediens, orationi in terra procumbens vacaret, a plebe schismatica in vasus, comprehensus ac pessime tractatus, gravissime fuste in fronte vulneratus, mox securi in capite ictus, cum adhuc semivivus manum extulisset, quasi crucis signo se munire volens, plumbi glande occisus est et in fluvio Dzwina submersus. Corpus eius extractum Polociae in Cathedrali Ecclesia sepultum est. In vita virtutibus clarus, post mortem miraculis a Deo illustratus, ab Urbano octavo, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, die decima quarta Decembris, beatorum Martyrum catalogo annumeratus est.

Stola jucunditatis.

In III Nocturno Homilia in Evangelium « Si quis vult post me venire », de Communi.

* * *

Huic textui, quem ex Archivo S. Congregationis Rituum excrisimus, quidam censor (anno 1878) sequentem apposuit notam :

« Officium suprascriptum in quibusdam Ecclesiis Poloniae recitatur; Lectiones videntur nimis breves et jejunae.

In aliis ecclesiis Poloniae Officium S. Josaphati totum fit de Communi, excepta tantum oratione, quam prae manibus non habemus »⁸. —

* * *

Huic sententiae et nos assentimur, notando duplicem errorem, nempe: Secundum sententiam communiorem S. Josaphat natum fuisse anno 1580, et non 1584, prout tenet minor pars auctorum, et hodie fere nullus; die vero 14 Decembris 1642 S.C. Rituum suam sententiam de beatificatione pronuntiasse, quam Urbanus PP. VIII die tantummodo 16 Maii 1643 Brevi Apostolico « *In sede Principis* » probasse. Ceterum pars biographica est brevis, sed quoad substantiam vera; in hac regione notitia de vita et morte S. Josaphat sat diffusa erat tum concionibus, typis etiam editis, tum biographiis in lingua vulgari⁹ conscriptis.

⁸ Distinctio « in quibusdam Ecclesiis Poloniae » et « in aliis Ecclesiis Poloniae » redolet distinctionem ecclesiarum, quae erant in regione orientali Regni seu in Bielarusja et Ucraina (in Archieparchia Polocensi et universa Metropolia Kioviensi); pars haec subiit influxum cultus popularis et etiam Ecclesiae Unitae, quae festum hoc solemni officio celebrabat; pars vero occidentalis tantummodo communi officio et Missa satisfacta erat.

⁹ Sat diffusae erant tunc temporis collectiones orationum de variis Sanctis et festis diebus, typis editae, quae tiam de S. Josaphat tractabant; item biographiae in lingua praesertim polona diffundebantur in hac regione, uti I. Morochovskyj, St. Kosinskyj, etc. Cfr. articulum ep. Josephi Bocian in praesenti volumine, ubi datur elenchus etiam minimarum editionum eius vitae.

II. - MISSA ET OFFICIUM S. JOSAPHAT POST ANNUM 1867.

Beato Josaphat Kuncevyecz in Catalogum Sanctorum die 29 Junii an. 1867 inscripto, iam die 4 Julii eiusdem anni Pius PP. IX instantiam pro-Rectoris Collegii graeci de Urbe firmavit pro Missa S. Josaphat in ecclesia Collegii a sacerdotibus ritus latini celebranda, secundum formularium proprium. Hoc formularium deinde quaedam dioeceses suum fecerunt. In hoc novo textu iam quidam notatur progressus tum liturgicus tum historicus, praesertim in Officio (cfr. infra).

Textus hic iam, ut videtur, ante ipsam canonizationem Servi Dei apparatus fuit; quod spectat Officium, quaestio non fuit tam urgens, et in Collegio Graeco quidam usus lectionum sat ampliarum viguit, qui etiam ab aliis dioecesibus exceptus fuit, ad mentem S.C. Rituum. En textus Missae Collegii Graeci de Urbe, quae usque ad novissima tempora in Missali Romano in usu fuit¹⁰.

MISSA IN FESTO S. JOSAPHAT EP. ET M.

INTROITUS :

« Gaudeamus omnes in Domino diem festum celebrantes, sub honore beati Josaphat Mart. de cujus passione gaudent Angeli et collaudant Filium Dei.

Ps. 32. Exultate justi in Domino, rectos decet collaudatio.
Gloria Patri etc. Gaudeamus etc.

ORATIO :

Excita quaesumus Domine in Ecclesia tua spiritum quo repletus sanctus Josaphat Martyr et Pontifex Tuus animam suam pro ovibus posuit, et Eo intercedente, nos quoque eodem spiritu moti ac roborati animam nostram pro fratribus ponere non vereamur. Per Dominum... in unitate Ejusdem Spir...

LECTIO EPISTOLAE B. PAULI AP. AD HEBR. c. 5 :

Fratres : Omnis Pontifex ex hominibus etc.

¹⁰ Nos comparationem fecimus cum editione anni 1939, eamque identicam invenimus.

GRADUALE :

Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum; manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.

Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non nocebit ei. Alleluia. Alleluia.

Hic est sacerdos quem coronavit Dominus. Alleluia.

Tempore Paschali: Alleluia. Alleluia. Confitebuntur coeli mirabilia Tua Domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia Sanctorum. Alleluia.

Ps. 20. Posuisti Domine super caput eius coronam de lapide pretioso. Alleluia.

EVANGELIUM : Sequentia S. Evangelii secundum Joannem (Joan. 10):

In illo tempore: Dixit Jesus Phariseis: Ego sum pastor bonus etc.

OFFERTORIUM :

Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

SECRETA :

Clementissime Deus, munera nostra Tua benedictione perfunde, quae nos in fide confirmet quam S. Josaphat martyr et Pontifex tuus effuso sanguine adseruit. Per Dominum nostrum Jesum etc.

COMMUNIO : Joan. 10:

Ego sum pastor bonus et cognosco oves meas et cognoscunt me meae.

POSTCOMMUNIO :

Spiritum Domine fortitudinis haec nobis tribuat mensa coelestis quae sancti Josaphat Martyris tui atque Pontificis vitam pro Ecclesiae honore jugiter aluit ad victoriam. Per Dominum nostrum Jesum etc.

APPROBATIO :

Ss. Dominus noster Pius Papa IX referente subscripto S.R.C. Secretario ad enixas preces R.D. Laurenti Jacovacei pro-Rectoris Collegii Graecorum in Urbe Missam propriam in honorem S. Josaphati Ep. et Mart. ab eodem Secretario una cum R.P.D. Petro

Minetti Sanctae fidei Promotore revisam et correctam uti superiori in exemplari adnotatur, suprema auctoritate sua approbavit: indulisitque ut eadem Missa in Festo memoriali Sancti legi valeat ab omnibus sacerdotibus *qui in ecclesia vel sacellis Collegii ipsius Sacrum Sanctum erunt facturi*: dummodo Rubricae serventur. Contrariis non obstantibus quibuscunque.

Die 4 Julii 1867.

(L. S.) Cardinal. Patrizi, S.R.C. Praefectus
D. Bartolini, S.R.C. Secretarius ».

* * *

De hoc formulario Missae S. Josaphat, notat solitus censor, qui anno 1878 de novo textu conficiendo instabat sequentia:

« De hac Missa, praeter ea quae in supplici libello de Missa nostra, Sanctissimo oblato, exponuntur, animadvertere juvat, quod *Evangelium: Ego sum bonus pastor* et *Communio* ex hoc Evangelio sumpta S. Josaphato haud videntur convenire. Sanctissimus enim Polocensis Antistes fuit quidem bonus pastor, et cognovit suas oves, sed a suis ovibus minime cognitus fuit, quippe qui ab ipsis fuerit trucidatus.

Introitus, Graduale et *Alleluia* S. Josaphato optime conveniunt. Sed nescio utrum in Graduali romano inveniatur *Offertorium* istud *Majorem charitatem* et nihil postulare volumus quod venerandae repugnet antiquitati ».

* * *

De hac Missa nihil aliud notandum venit, nisi quod fuit accepta iam tunc temporis ab aliis dioecesibus, et conservata etiam post annum 1882, non obstante instantia anni 1878, et novo textu, qui tunc temporis propositus fuit, sed a S. Congr. Rituum non fuit admissus, querulantibus auctoribus et rerum liturgicarum peritis¹¹. Iuvat etiam notare, Liturgiam ruthenam sane hanc lectionem Apostoli et Evangeliorum habuisse, quod non fuit sine influxu in praeparationem Missae latinae, in Collegio Graecorum de Urbe peractae, ubi alumni rutheni sat frequentes tunc temporis ferant.

¹¹ Cfr. supra, nota 7.

Quod vero spectat Officium Divinum in ritu latino, primum in Collegio Graecorum de Urbe, et dein in universa Ecclesia latina, acceptae fuerunt Lectiones, quae erant in usu in eodem Collegio, quae etiam a compilatoribus novi Officii (an. 1878) crisi subiectae fuerunt. En quae inveniuntur in Archivo S. Congr. Rituum.

In hoc excerpto res agitur tantummodo de secundo Nocturno eiusque Lectionibus, ceteris ad Commune Martyris Pontificis remissis. Quae lineis subducta sunt, crisi fuerunt subiecta an. 1878, secundum adnotationes, quae infra ponuntur.

(IN FESTO S. JOSAPHAT MART. PONT. -
OFFICIUM: NOCTURNUM II)

LECTIO IV:

« Josaphat Kuncevicus inter Ruthenos *nobilibus et catholicis parentibus* (nr. 1) Vladimiriæ in Volhina natus est anno reparate salutis millesimo *quingentesimo octogesimo* (nr. 2). Adhuc puerulus matrem *de passione Domini loquentem* (nr. 3) devote audiens igneum jaculum a latere imaginis Jesu Crucifixi immissum in corde excipere meruit, quo vulneratus praematurum adeo ad Religionem ostendit ingenium, ut orationi aliisque piis operibus assidue vacaret, atque egregie indolis virtutumque exemplar provectoris quoque aetatis adolescentibus proponeretur. Cum ita consummatae praelusisset sanctitati, adhuc vicennis oblatas sibi amplas exosus divitias, *ad Claustrales sancti Basilii alumnos convolvit* (nr. 4). Monasticam regulam professus, mirum quos in evangelica perfectione sui que contemptu progressus fuerit; assidue orationi, sacrorum commentationi librorum, jugique corporis castigationi intentus. Nudipes enim in frigidissima ejus regionis hieme incedebat, carnes nunquam, vinum non nisi ex obedientia adhibuit, asperrimo cilicio ad mortem usque lumbos praecinxit. Arcta sui custodia, ac praesentissimo Deiparae auxilio, castitatis florem, quem ab adolescentia eidem devoverat, inviolatum servavit. Virtutis doctrinaeque ejus brevi sic fama percubuit, ut quamvis junior, *Bytenii monasterio praeficeretur* (nr. 5); mox in Vilnensis Archimandritae locum suffectus sit. Anno denique millesimo sex-

centesimo decimo nono Archiepiscopus Polocensis licet invitus, gratulantibus vero Catholicis, renuntiatur.

LECTIO V:

Hac dignitate auctus, nihil de priori vivendi ratione remittens, non nisi divinum cultum et creditarum sibi ovium salutem cordi habuit. Collapsis Cleri et populi erigendis moribus, vitiis extirpandis, errantibus ad Christi caulam reducendis continuo studuit; in verbi Dei praedicatione assiduus; adeo in pauperes profusus, ut cum olim inopiae cujusdam viduae sublevandae nihil aliud occurreret, episcopale pallium oppignorari jusserit. Templi Dei decorem instauravit, sacras virginum aedes exstruxit, xenodochiis aliisque piis operibus juvandis suae mensae proventus erogavit. Interim vero ecclesiasticorum jurium acerrimus adsertor, episcopalem jurisdictionem et Ecclesiae bona a saecularibus usurpata vindicavit. Oblatam sibi *ab haereticis* (nr. 6) magnam vim auri, quo schismaticos presbyteros paroeciarum regimini praefici sineret, constanter recusavit, sibi non divitiis, sed animarum salute opus esse affirmans et Spiritus Sancti donum minime vendi posse. Evangelicae praesertim unitatis ac veritatis strenuus propugnator, totus enituit, ut schismaticos haereticosque ad communionem cum Petri Sede reduceret. Summum Pontificem eiusque potestatis plenitudinem ab impudentissimis impiorum calumniis qua privatis ac publicis concionibus, qua scriptis pietate ac doctrina plenis vindicare nunquam destitit. Pro qua Ecclesiae unitate diu noctuque multis gemitibus Deum adprecari, seque acceptabilem victimam offerre, voluntariis sui corporis cruciatibus, consuevit. Ejus lacrymas atque indefessos labores, uberrima est messis consecuta; nam incredibile dictu est, quot *haereticos* (nr. 7) in sinum Ecclesiae matris revocavit, adeo ut verba Sancti Gregorii Neocesariensis Episcopi usurpare posset, se cum paucos initio sui pastoralis officii invenisset fideles, adhuc pauciores morti proximum infideles relinquere. *Quin et Josaphatum unionis Graecae Ecclesiae cum Latina auctorem fuisse, pontificia adhuc testantur oracula* (nr. 8).

LECTIO VI:

Tot ac tam praeclara catholicae fidei incrementa infensissimus humani generis hostis diu tolerare non poterat. *Quare perdi-*

tissimorum hominum excitavit odia, qui conspiratione inita fortissimum Christi athletam ad necem quaererent (nr. 9). Quod impium facinus *ter* (nr. 10) aggressi, Deo tutante, haud explere poterunt. Neque interim Josaphattum scelerata latebant consilia: quia impendentem sibi necem, ipsemet in publica ad populum oratione praedixit. Nihil tamen horum veritus, Vitepscum, quo sui muneris partes in pastoralis visitatione compleret, dehortantibus licet catholicis profectus est. Hanc nefarii homines opportunam nacti occasionem, tumultum ex arte cient, Archiepiscopales invadunt aedes, obvios quosque caedunt ac feriunt. Sanctissimus vero praesul audito clamore, divini magistri sui exempla imitatus, sese quaerentibus obviam facit, eosque amice compellatus, filioli, inquit, quare famulos meos caeditis? si aliquid contra me habetis, ecce adsum. Tum impetu in eum facto, omni telorum genere obrutus ac demum securi percussus invictam exhalavit animam, ejusque exanime corpus in fluvium projecerunt, die duodecima Novembris anni millesimi sexcentissimi vigesimi tertii. Sacrificium Servi sui Deum in odorem suavitatis accepisse, insignia statim, eo opitulante, patrata miracula ostenderunt. In primis autem sancti Praesulis cruor parricidis ipsis profuit, qui capite damnati, *fere omnes* (nr. 11), ejurato schismate, crimen suum detestati sunt; et corpus Beati Praesulis mirabili luce circumfusum ex imo fluminis alveo elatum est. Praeclarum itaque Christi Athletam Urbanus VIII pridie Idus Maii anno millesimo sexcentesimo quadragésimo secundo Beatorum Martyrum Cathalogo adscripsit. Subinde Pius Nonus tertio Kalendas Julias anni millesimi octingentesimi sexagesimi septimi, cum saecularia Apostolorum Principum festa haberentur coram Patrum sanctae Ecclesiae Romanae Cardinalium Senatu, simulque adstantibus quingentis fere Patriarchis, Metropolitanis et Episcopis cujusque ritus, qui ex toto terrarum orbe convenerant, hunc ecclesiasticae unitatis adsertorem primum ex orientalibus solemniter in Vaticana Basilica Sanctorum ordini accensuit ¹².

¹² Sequentes adnotationes appositae sunt textui Lectionum Breviarii et inveniuntur in Archivo S. Congr. Rituum; revera, excepta adnotatione 2: de anno nativitatibus, nullius aliae ratio habita fuit anno 1882 nec postea in reformatione Pii X.

REMARQUES :

Nr. 1 : « *nobilibus et catholicis parentibus* ».

Le rédacteur affirme que S. Josaphat était né *nobilibus et catholicis parentibus*, cela paraît certain; *catholicis*, n'est pas possible. S. Josaphat est né vers 1580; l'union des Ruthènes n'a été conclue qu'en 1595; ses parents étaient séparés de l'unité de l'Eglise en 1580 du moins de fait comme tous leurs concitoyens.

Nr. 2 : « *quingentesimo octogesimo* ».

On discute sur l'année de la naissance du Saint. Il n'est pas certain qu'il était venu au monde en 1580.

Nr. 3 : « *de passione Domini loquentem* ».

Les circonstances du fait de l'érinçelle miraculeuse sont rapportées d'une manière inexacte. V. S. Josaphat, t. I, p. 7.

Nr. 4 : « *Ad claustrales sancti Basilii alumnos convolavit* ».

L'entrée de S. Josaphat au monastère de la S.te Trinité de Vilna est raconté de telle manière qu'on croit qu'il s'agit d'une maison parfaitement organisée, dans laquelle le Saint entre au noviciat. Or, tout y était en ruines et il n'y avait pas un seul moine. V. S. Josaphat, t. I, p. 18.

Nr. 5 : « *Bytenii monasterio praeficeretur* ».

S. Josaphat n'a pas été seulement mis à la tête du monastère de Byten, il l'a fondé. En lisant cette leçon, il est impossible de soupçonner que Josaphat a créé *de novo* l'ordre Basilien absolument détruit en Ruthénie. Les faits sont présentés de telle manière, que l'on voit en lui un parfait religieux, qui suit les degrés accoutumés pour arriver aux premières charges de son Ordre.

N. 6 : « *ab haereticis* ».

Ce ne sont pas des hérétiques mais des Schismatiques qui ont fait ces offres d'argent à S. Josaphat.

N. 7 : « *haereticos* ».

S. Josaphat a sans doute converti des hérétiques, mais beaucoup plus de schismatiques. C'était à ceux-ci que s'adressait tout spécialement son apostolat. C'était pour travailler à leur salut qu'il avait reçu mission de l'Eglise.

Dans ce passage comme dans tout l'ensemble de la légende on voit que le rédacteur n'avait aucune idée nette de la situation de la Ruthénie, ni de l'histoire de Pologne. Tout ce qu'il dit des

travaux de S. Josaphat n'est relevé par aucun détail caractéristique; rien n'indique la mission propre du Saint et les fruits merveilleux de son apostolat.

Nr. 8: « *Quin et Josaphatum unionis Graecae Ecclesiae cum Latina auctorem fuisse pontificia adhuc testantur oracula* ».

Il est impossible de donner un sens à cette phrase. L'Union de l'Eglise Grecque avec la Latine n'existe plus hélas! depuis le XIe siècle et aucun effort n'a pu la rétablir. Comment peut-on dire que Josaphat a été l'un de principaux auteurs de la chose qui n'existè pas?

Nr. 9: « *Quare perditissimorum hominum excitavit odia, qui conspiratione inita fortissimum Christi Athletam ad necem quaerent* ».

Il faudrait ici une indication de la lutte si drammatique de S. Josaphat contre Smotrycki. Cette phrase est beaucoup trop vague.

Nr. 10: « *ter* ».

Ce n'est pas trois fois mais dix, mais vingt que S. Josaphat a été menacé de mort par les Schismatiques. V. S. Josaphat, t. II, p. 44 segg.

Nr. 11: « *fere omnes* ».

Non *fere omnes, sed omnes uno tantum excepto*.

* * *

Hic textus Officii ritus latini, qui a censore definitur fuisse in usu Collegii Graecorum de Urbe, revera iam anno 1868 fuit introductus in « *Autumnale Poloniae* », et editum Mechliniae, die 23 aprilis 1868, approbante Victore-Augusto, Archiepiscopo Mechlinensi, praemissa sequenti adnotatione: « Praesens Exemplar concordat cum Originali existenti in hac Secretaria Sacrorum Rituum Congregationis. In fidem, etc. — Ex eadem Secretaria hac die 6 Aprilis 1868. — Pro R.P.D. Dominico Bartolini, Secretario. — Josephus Ciccolini, Substitutus ».

Revera totum Officium in Archidioecesi Mechlinensi editum et a S.C. Rituum concordatum, habet talem qualem textum Collegii Graecorum de Urbe, et quidem addita plena formula Officii, quod sic sonat:

« DIE XII NOVEMBRIS : IN FESTO S. JOSAPHATI,
EPISC. ET MART. - DUPLEX.

« Omnia de Communi, unius Martyris Pontificis praeter sequentia :

Oratio : Excita, quaesumus, Domine...

In I Nocturno Lectiones de Scriptura occurrente.

In II Nocturno :

Lectio IV : Josaphat Kuncevicus inter Ruthenos... renuntiatur.

Lectio V : Hac dignitate auctus... testantur oracula.

Lectio VI : Tot ac tam praeclara... Sanctorum ordini accensuit ».

In tertio Nocturno : *Lectio s. Evangelii secundum Joannem*.

Lectio VII : In illo tempore : Dixit Jesus Pharisaeis : Ego sum pastor bonus... et reliqua.

Homilia S. Joannis Chrysostomi; Hom 59. in Joan. « Magnum quidem, dilectissimi, magnum... defendentem commissas ».

Lectio VIII : « Quod superiore tempore Ezechiel... Jesu Christi ».

Lectio IX : « Verum ab utroque se dissidere ostendit Christus... ab altero confirmat »¹³.

Hic textus, dein « Pii Papae X auctoritate reformatus », in variis editionibus Breviarii Romani usque ad nostra tempora est in usu et cognitionem S. Josaphat apud clerum Ecclesiae latinae propagat, in reformatione Piana paulum reformatus ex parte litteraria. Item dicendum est : totus labor anno 1878-1882 peractus, ut novus apparetur textus Missae et Breviarii, non fuit acceptus, nisi forsitan in una alterave sententia, uti ex. in omissione anni natalis S. Josaphat in secundo Nocturno. Substantia tamen mansit

¹³ Folia typis edita huius Missae adnexa invenimus in Archivio S. C. Rituum, simul cum aliis documentis rem nostram spectantibus, in uno eodemque fasciculo. Non est proinde mirum, si S. R. Congregatio potius hanc viam textus iam probati qui in usu erat secuta est, et novum textum non amplius consideravit.

semper una eademque nempe textus Collegii Graecorum de Urbe, ex anno 1867, de qua locuti sumus supra¹⁴.

Nunc manet ut consideretur projectum anno 1882 non acceptum, et quidem ob eius valorem historicum et liturgicum. Textus remansit in Archivo S. Congregationis Rituum, ut manuscriptum. Modo speciali suum habent valorem « adnotationes » ad textum propositum, tum characteris liturgici tum etiam historici.

III. - MISSA ET OFFICIUM S. JOSAPHAT ANNO 1882 APPARTA.

Textus constat: 1) Libello supplici, 2) Textu Missae et Officii, et 3) Adnotationibus. Ecce textus prout habetur in Archivo.

1. - LIBELLUS SUPPLEX

« Beatissime Pater,

Graves illae rationes quibus permoti plures a variis regionibus antistites a Sanctitate Tua suppliciter petiere ut festum sancti Josaphati Kuncewicz, Polocensis archiepiscopi et martyris, sub ritu duplici ab universo clero catholico celebrari jubeas, ipsae in causa fuere cur de proprio Officio propriaque Missa illi assignandis fuerit cogitatum. Valde enim ad finem quem petitionis auctores sibi proposuere, conferre visum est, si sancti Josaphati Officium et Missa id expriment quod eidem proprium est et singulare, in Josaphato, videlicet, praeclarum commendari Graeci ritus Antistitem, invictum successorum Petri primatus et jurium assertorem, unitatisque Ecclesiae propugnatorem et martyrem.

Eo pacto, jam fieri non poterit quin omnium Catholicorum mentes, in sancti Josaphati festo die, ad luctuosum non attendant Photianum Schisma, quod mille jam abhinc annis tot animarum centena millia a Petri Sede tenet avulsa. Hinc unanimis et efficacissima ad thronum Dei ex quavis catholici orbis regione precum velut conspiratio ascendet ut diuturnae tandem cessent tot animarum angustiae, et errantium omnium greges in ovile unum et sub uno pastore, Salvatoris promissione completa, reducantur.

¹⁴ Cfr. supra: « Légende de S. Josaphat en usage au College Grec de Rome ».

Haec omnia, Beatissime Pater, in proposito fuere, dum in primis tres orationes, Collecta scilicet, Secreta, et Postcommunio, in Missa sancti Josaphati adhibendae, propriae sunt assignatae. At tamen ne quid Missali Romano inseratur venerandae ipsius antiquitati minus congruum, diligenti manu versata sunt vetera Romanae Ecclesiae sacramentaria, Leonianum scilicet et Gelesianum, atque ex his purissimis fontibus tres supradictae Orationes fuerunt depromptae et ad finem proprium, paucis tantum mutatis accommodatae, ut ex subjecto commentariolo constabit.

Missa vero, cujus concessionem a Beatitudine Tua humillime postulamus, ea est quae in communi unius martyris pontificis, primo loco ponitur, incipiens a verbo STATUIT.

Epistola tantum eadem legi posset quae in Dominica XVII post Pentecosten, ubi scilicet Gentium Apostolus ad Ephesios scribens, Ecclesiae Christi unitatem commendat (c. IV, v. 1.7).

Quoad autem Evangelium, nullum aptius visum est quam S. Matthaei (XVI, 13-19) enarratio de confessione Petri et Christi ad eundem responsione; unde suam repetit tum originem tum jura ille successorum Petri primatus pro quo sanctus Josaphatus martyr occubuit. Haec evangelica verba jam in festo sancti Leonis Magni leguntur, quia eximius Pontifex prae caeteris Ecclesiae doctoribus supremum Pontificis Romani Primatum amplissimis laudibus extulit et argumentis vindicavit. Congruum sane videtur si id quoque fiat in die festo sancti Josaphati qui, in candidato martyrum choro, ut Unitatis Ecclesiae et Primatus Romani Pontificis propugnator speciali quadam effulget gloria.

Officium Sancti Josaphati, si humillimis nostris precibus obsecundare Sanctitas Tua dignetur, totum erit de communi unius martyris, exceptis tantum lectionum tum secundi, tum tertii nocturni. Quaedam lectiones de Sancto Josaphato jam diversis in ecclesiis recitantur, sed minus accuratae et plurimis in locis veritati minus consonae. Post diligentissimam authenticorum documentorum de vita et martyrio sancti Josaphati indagationem, tres Lectiones de novo confectae sunt, quae etsi compendiose, accuratius tamen et plenius praeclara illius gesta exponere visae sunt.

In tertio Nocturno, pro homilia in Matthaei Evangelium de quo supra, opportunum videtur sancti Joannis Damasceni com-

mentariolum in hunc locum apponere, ubi sancti Petri prerogativae mire extolluntur. Perspicuum est enim, quantum verba Damasceni, qui Theologorum veluti princeps merito a Graecis etiam Schismati addictis habetur, catholicorum dogmati faveant.

Ut tandem XXVI septembris festus Josaphati dies seligatur, apostolica suadet auctoritas. Cypriani enim Zochowski, Kiiviae et totius Rutheniae metropolitanae ritus graeco-unity, precibus obtemperans, summus Pontifex Innocentius XI in hanc diem sanctissimi praesulis festum pro toto regno Poloniae, decreto S. Rituum Congregationis, die 2 septembris 1679 dato, transtulit; et nunc etiam in omnibus hujus regionis ecclesiis, tum latini tum graeci ritus, a Catholicis gloriosi martyris festum, die 26 Septembris, summa religione quotannis veneratur.

Haec sunt, Beatissime Pater, quae Sanctitati Tuae, votis catholicorum antistitum obsecundantes, humillime proponere audemus; omniaque sapientiae Tuae subjicientes et ad pedes Sanctitatis Tuae humiliter provoluti, apostolicam benedictionem ex intimo corde efflagitamus¹⁵.

¹⁵ Hic libellus supplex, secundum stylum Curiae Romanae, anonymus fuit, sed certo certius allegatas habuit plurimas epistolas Praesulum, quae in quodam fasciculo, nobis hodie ignoto, asservantur in Archivo S. C. Rituum. — A. Guépin, in suo libro de S. Josaphat, citat quamdam epistolam sacerdotum ex regione Chelmensi, in qua haec habentur: « Pour leur venir en aide, nous supplions Votre Sainteté d'ordonner dans l'Eglise entière la célébration annuelle de la fête de saint Josaphat. Lorsque le saint apôtre et martyr de l'Union sera ainsi invoqué, non plus seulement par ses compatriotes, mais pour tous les fidèles de l'univers catholique, sa puissante intercession se fera sentir, nous l'espérons, avec plus d'efficacité et il veillera sur nos troupeaux, de telle façon qu'ils ne sentiront pas l'absence de leurs pasteurs éloignés d'eux par la force » (*op. cit.*, vol. II, pag. 512). Idem auctor in eodem loco dat etiam brevem notitiam de intercessione quorundam Praesulum apud Summum Pontificem in procuranda hac extensione festi S. Josaphat ad universam Ecclesiam. — Quod spectat adsignationem diei, petitio non fuit exaudita ut festum hoc ponatur in diem 26 Septembris, prout viguit in Europa Orientali, ob rationes aëris, seu ob faciliorem accessum ad tumbam S. Josaphat tempore autumnali; nam, cum ageretur de celebratione in universa Ecclesia, ratio haec non potuit

2. - *TEXTUS MISSAE ET OFFICII DIVINI PROPOSITUS*

DIE XXVI SEPTEMBRIS
IN FESTO SANCTI JOSAPHATI EPISCOPI ET MARTFRIS ¹⁶
AD MISSAM

Missa *Statuit* de communi unius Martyris Pontificis, praeter sequentia :

ORATIO :

Omnipotens sempiterne Deus, da populis tuis beati Josaphati Pontificis et Martyris triumphum plena devotione venerari, ut cujus opere ad confessionem apostolici principatus sunt edocti, ejus suffragantibus meritis, Ecclesiae jugiter adhaereant unitati. Per Dominum.

EPISTOLA :

Lectio Epistolae beati Pauli Apostoli ad Ephesios : c. II.

FRATRES : Obsecro vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis... et in omnibus nobis. Qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

EVANGELIUM :

Sequentia sancti Evangelii secundum Mattheum : c. 16.

In illo tempore : venit Jesus in partes Caesareae Philippi...

SECRETA :

Gregis tui munera, pastor bone, placatus intende et oves, pro quibus gloriosus Pontifex tuus Josaphatus sanguinem suum fudit, schismatica non sinas incursione lacerari. Per Dominum.

POSTCOMMUNIO :

Libantes, Domine, mensae tuae beata mysteria, quaesumus ut

praevalere prae illa, nempe ut festivitas haec haberetur potius in vicinitate diei natalis Sancti, i. e. 12 Novembris; cum vero dies 14 Novembris disponibilis videbatur, ideo Leo PP. XIII hanc sane diem S. Josaphat adsignavit.

¹⁶ Paginis sequentibus textus S. C. Rituum talis qualis praesentatur lectori, ut documentum utile etiam pro reformatione futura Breviarii ritus latini. Etsi documentum hoc sat prolixum videtur, in nostra Collectione in honorem S. Josaphat illud omitti non potuimus. Neque tandem opportunum videbatur his « adnotationibus » alias iungere adnotationes et explicationes, quia in praesenti textu iam satis provisum est claritati.

sancti Josaphati martyris tui atque pontificis interventione, apostolicum pastorem, quem unicum in terris operis tui vicarium constituisti, christianae devotionis sequatur universitas. Per Dominum.

DIE XXVI SEPTEMBRIS
IN FESTO SANCTI JOSAPHATI - EPISCOPI ET MARTYRIS
OFFICIUM

Omnia de communi unius martyris, praeter sequentia :

ORATIO :

Omnipotens sempiternae Deus, da populis tuis beati Josaphati pontificis et martyris triumphum plena devotione venerari, ut cujus opere ad confessionem Apostolici Principatus sunt edocti, ejus suffragantibus meritis, Ecclesiae jugiter adhaereant unitati. Per Dominum.

IN PRIMO NOCTURNO : Lectiones de scriptura occurrente.

IN SECUNDO NOCTURNO :

LECTIO IV :

Josaphatus Kuncevicus natus Vladimiriæ in Polonia, parentibus Ruthenis, in baptisate, graeco ritu suscepto, Joannes est appellatus. Gratia Dei illum ab incunabulis sibi eligere visa est. Adhuc enim puerulus, dum a matre quid sibi vellet crucifixi imago edoceret, scintillam sensit igneam e latere Christi ad suum pectus corporaliter delapsam; qua quidem mire incensus, sacras illico caeremonias divinae Ecclesiae officia caepit diligere, in eis animae suae pabulum et vitae lucem, Deo afflante, requirere. Vilnam missus, ut mercaturam addiceret, omnia ibi turbata invenit; Ruthenorum enim unio cum Romana Sede vix Brestii inita valde jam periclitabatur. Ad Deum tunc pro consilio confugiens, tale Joannes in Schisma expertus est odium ut, ipso testante, illud Davidicum : « *Odi synagogam malignantium* » saepius usurpare cogere. Annos natus viginti quatuor regulam sancti Basilii amplexus est, Josaphati nomine suscepto. Caeteris ad Schisma transgressis, per tres annos unicus exstitit monachus catholicus graeci ritus in Polonia. Tunc in cella quasi sepultus seipsum innumeris affligebat cruciatibus, psalmodiae et orationi indesinenter vacabat,

hanc diu noctuque iterans precem : « *Domine Deus, tolle Schismata, da Unionem* ». Mentē in coelestibus occupata et corpore in servitute redacto, florem castitatis, graviter licet impetitae, servavit illibatū. Ad haec, sacram scripturam, liturgicos Ecclesiae graecae codices nonnullaque Patrum scripta, assidua manu volutans, latinae licet et graecae linguae ignarus, haud communem sibi scientiam comparavit, in iis praesertim quae ab Unionis adversariis in quaestionem vocabantur. Hoc modo seipsum, nedum hostiam acceptabilem, sed etiam aptum instrumentum offerre satagebat Deo futurus unionis propugnator et martyr.

LECTIO V :

Sociis a Deo obtentis, et adjuvante in primis Josepho Velamino Rutscio, posthac Kioviensi metropolita, qui Unionis Athanasius non immerito est appellatus, sancti Basilii ordinem, in hodiernam usque diem praecipuum Ecclesiae Ruthenae fulcimentum, feliciter instauravit. Vilmensis archimandrita renunciatus, monachis se patrem praebuit amantissimum; adeo ut, post habita dignitate, omnibus simul officiis, licet humillimis, prae charitate sese impenderet. Inaudito apud Ruthenos exemplo, sanctorum zelum qui maxime pro salute animarum adlaborarunt aemulatus, in confessionibus, pauperum praesertim audiendis, in catechizando, in concionando erat assiduus. Occasiones omnes arripiebat controversias, cum publicas tum privatas, cum schismaticis et haereticis ineundi, in primis vero de Romani Pontificis auctoritate, validissima tunc proferens e Slavonicis fontibus argumenta. Egenis, infirmis, carcere detentis summa charitate inserviebat. In omnibus angelicam prae se ferebat laetitiam, cunctosque tanta dulcedine alliciebat, ut *Raptor animarum* ab adversariis diceretur. Archiepiscopus Polocensis, quamvis reluctans ex obedientia factus, nihil de monastica vivendi ratione vel consuetis pro animarum salute laboribus, remisit. Quinimo frequentibus insuper habitis synodis et visitationibus collapsos mores erexit, ecclesiasticam disciplinam restituit, novumque veluti clerum formavit. Templā monasteriaque plurima vel restituit, vel a fundamentis erexit. Pauperes habebat commensales, in eos ita profusus, ut ad sublevandam viduae inopiam ipsum archiepiscopale pallium jusserit appignorari, Ecclesiastica jura et bona a saecularibus et schismaticis usurpata etiam cum vitae discrimine vindica-

bat, ita tamen se gerens ut vel ipsis adversariis venerationi esset, odio prosequens injustitiam, sed amore personas. Unitatis Ecclesiae strenuus assertor totus enixus est ut aberrantes ad communionem cum Petri Sede reduceret. Vulgatas contra Latinos calumnias publice refellebat; et licet graeci ritus observantissimus, sacris tamen eorum caeremoniis intererat, iis praesertim quae fiebant in honorem sanctissimi Eucharistiae sacramenti. Devotionem erga Deiparam, cui a teneris annis semper fuerat addictissimus, quam maxime fovit.

LECTIO VI:

Innumera pro tuendis Romani Pontificis iuribus est passus, ex quo praesertim sedem Polocensem usurpavit Meletius Smotricius, Schismatis in Polonia coryphaeus, a cujus fautoribus pluries ad necem petitus, martyrio inhians: non posse, aiebat, se meliorem obire mortem quam si pro Romani Pontificis primatu neceretur. Vertente anno millesimo sexcentesimo vigesimo tertio, Vitebscum profectus, pridie Idus Novembris, a factiosis qui, plebis seditione commota, in episcopalem aedem irruerant, orans deprehenditur. Quibus, ad instar Domini Jesu, obvium sese ferens: « *Filioli, ait, quare famulos meos caeditis? Si aliquid contra me habetis, ecce adsum* ». Tunc furentes eum arripiunt, securi in capite percutiunt, caedunt, pedibus calcant, crudeliter demum occidunt. Corpus omnimodis dehonestatum contumeliis et in Dunam flumen projectum, sed coelesti lumine commonstratum, Polociae defertur et in cathedrali ecclesia sepelitur; ibique, post multos annos, incorruptum et sanguine ex capite manans, inventum est. Quam gratum Deo fuerit martyris sacrificium, rebellium inprimis conversio mirifice patefecit. Non facinoris auctores tantum, sed etiam quotquot in dioecesi Polocensi exstabant unionis adversarii, brevi resipuere; quin et paullatim omnes fere Rutheni ad Sanctae Sedis obedientiam sunt reducti. Meletius ipse, virtute sanguinis et precum novi Stephani, novus vel Saulus de repente mutatus in Paulum, Unionis partes maximo studio est amplexus, in eaque sanctissime obiit. Multis Josaphatum coruscantem miraculis Urbanus VIII in Beatorum, Pius vero IX in Sanctorum Albo, quum saecularia Principum Apostolorum festa agerentur, inscripsit. Instantibus vero plurimis diversarum regionum episcopis votisque annuens sacrae Rituum

Congregationis in Calendario Ecclesiae Universae ejus festum inseri jussit, quo optatissimae nimirum Graecorum Slavorumque cum Apostolica Sede Unioni Patronum et Advocatum jam nunc pararet in coelis.

IN TERTIO NOCTURNO :

LECTIO SANCTI EVANGELII secundum Mathaeum. Lectio VII cap. 16.

In illo tempore : Venit Jesus in partes Caesareae Phillipi : et interrogabat discipulos suos dicens : Quem dicunt homines esse filium hominis? Et reliqua.

HOMILIA SANCTI JOHANNIS DAMASCENI : Homil. in Transfigurationem Domini n. 6.

Caesareae Philippi, coacto primo discipulorum concilio, cum in petra quadam ipse petra vitae cathedram ex tempore cavasset, discipulos suos interrogaverat, quem dicerent homines esse Filium hominis. Non quod hominum ignorantiam nesciret hoc ipse sciscitatus est, qui nihil non exploratam habet : sed ut eam veluti caliginem aliquam spiritualibus oculis incumbentem per scientiae lumen excuteret. Ut homo, percontationem quidem proponit; uti vero Deus, occulte eum, qui primus vocatus secutusque erat, erudit, quem praenotione sua dignum Ecclesiae praedestinaverat antistitem. Hunc ut Deus afflat, et per eum loquitur. Quae autem erat interrogatio? *Vos autem quem me esse dicitis?* Tunc Petrus ardenti accensus zelo, et Spiritu Sancto instinctus : *Tu, inquit, es Christus Filius Dei vivi.* O beatum os! O beata prorsus labia! O theologam animam! O Deo plenam mentem, ac divina institutione dignam! O divina organa, per quae Pater loquebatur!

LECTIO VIII :

Beatus sane es, Simon fili Jona (sic enim pronuntiavit, qui minime mendax est), quia nec caro, nec sanguis, nec humana mens, sed Pater meus coelestis divinam hanc et arcanam theologiam tibi revelavit. Nemo quippe Filium novit, nisi is qui solus ab eo cognoscitur, et qui ipsum genuit Pater, ac Spiritus Sanctus, qui etiam novit profunda Dei. Haec est firma illa et immota fides, super quam veluti petram Ecclesia fundata est, cujus tu merito cognomentum geris : Adversus hanc inferorum portae, haereticorum ora, daemonum organa, impetum quidem facient, sed non

praevallebunt, assument arma, sed non expugnabunt. Sagittae parvulorum factae sunt et erunt plagae eorum; infirmabuntur linguae eorum et contra ipsos erunt. In suam enim perniciem arma fabricatur qui resistit veritati.

LECTIO IX:

Hanc ille suo cruore comparavit, tibi vero uti fidissimo famulo concredidit. Hanc precibus tuis ab omni perturbatione et procella immunem serva. Nam quod nunquam evertenda labefactandaque sit, aut expugnanda, plane confidimus; cum Christus hoc affirmaverit, per quem coeli firmati sunt, terraque constabilita et inconcussa manet. Verbo etenim Domini coeli firmati sunt, inquit Spiritus Sanctus. Verum id petimus, ut tempestas sedetur, paxque tranquilla ac fluctuum expers concedatur. Hoc tu a Christo supplex contende; qui immaculatus ipsius sponsus est, qui te coelestis regni clavigerum creavit, qui tibi ligandorum solvendorumque peccatorum potestatem dedit, quem tu divino ore Filium Dei vivi praedicasti.

3. - *ADNOTATIONES AD MISSAM ET OFFICIUM ADNEXAE*

ANNOTATIONES: DE ORATIONIBUS AD MISSAM.

Operae pretium visum est indicare vetustissimas orationum formulas, quas prae oculis habuimus in conficiendis *Collecta*, *Secreta*, et *Postcommunione*, superius descriptis.

Collecta ad normam exacta est Orationis ejusdem generis quae invenitur in Leoniano Sacramentario, et sic sonat:

Omnipotens sempiternae Deus, da populis tuis praecipuorum Apostolorum natalem diem plena devotione venerari; ut quorum doctrinis ad confessionem Deitatis unius institutus est mundus, eorum suffragantibus meritis divinae serviat unitati. Per D. N.

Missa XIV in Natali S. S. Apost. Petri et Pauli, ap. Murator. Liturgia Romana vetus p. 336.

Secreta desumpta est ex Libro III Sacramentorum Romanae Ecclesiae a B. Josepho Maria Thomasio edito, opp. t. VI. p. 177, sub hoc titulo: *Benedictiones super populum post communionem.*

Gregem tuum Pastor bone placatus intende, et oves, quas pretioso sanguine redemisti, diabolica non sinas incursione lacerari. Per D. N.

Paucis tantum mutatis, haec Oratio pro Ruthenorum grege a sancto Josaphato ad ovile Petri reducto et nunc miserrime a Schismaticis lacerato, aptissimam exhibet precationem.

Primum *Postcommunio* membrum legitur in *Sacramentario Gelasiano*, lib. II, n. XII in natali S. Julianae. XIII Kal. Martias. Ap. Murator. Liturgia Romana vetus. p. 641.

Postcommunio

Libantes, Domine, mensae tuae mysteria, quaesumus: ut Sanctae Julianae martyrae tuae interventionibus temporalem et praesentem nobis misericordiam conferant et aeternam. Per D. N.

Secundum membrum expressum est ad exemplar Collectae V.^{ae} Missae in natali S. S. Apostolorum Petri et Pauli Sacramentarii Leoniani ap. Murator. op. cit. p. 333 et praefationis de Apostolis in *Missali Romano*. Leoniana Oratio sic se habet.

Omnipotens sempiternae Deus, qui ineffabili sacramento jus Apostolici Principatus in Romani nominis arce posuisti unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet: praesta, ut quod in orbem terrarum eorum praedicatione manavit, Christianae devotionis sequatur universitas.

DE LECTIONIBUS II NOCTURNI.

Tres lectiones de S. Josaphato jam a saeculo XVII in ecclesiis Poloniae die XXVI septembris quotannis recitantur, sed brevissimae, ac ita quidem jejuae ut ex ipsis apertam gloriosissimi martyris vitae rerumque praeclare ab illo gestarum notitiam colligere quis frustra cuperet. Nuperrime quidem aliae lectiones ad usum Collegii graeci de urbe concinnatae fuerunt, sed ab auctore cui annalium Ecclesiae graeco-ruthenae et praesertim Brestensis Unionis, cujus Josaphatus praecipuus fuit propugnator, necessaria deerat notitia. Non quidem auctor sed documentorum quibus usus fuit penuria est culpanda, si in hisce lectionibus nonnulla inveniuntur minus accurate exposita; operae tamen pretium visum est, novas texere lectiones quae compendiosam quidem, sed tamen luculentam narrationem vitae S. Josaphati magnarumque rerum quas ad totius gentis suae salutem perfecit, continerent, eo praesertim fine ut

cunctis appareat beatum archiepiscopum Polocensem primatus summi Pontificis et unitatis Ecclesiae martyrem occubuisse.

Ex subjecto commentario constabit, quidquid in his lectionibus asseritur, authenticis inniti monumentis, *Relationi* scilicet *Auditorum Rotae de martyrio servi Dei Josaphat Kuncevicii archiepiscopi Polocensis*, a I. B. Coccini exeratae et a Benedicto XIV editae in Append. III libro III *de Servorum Dei beatificatione, ex Actis commissionis apostolicae*, alias « *Processus Polocensis in Beatificatione Servi Dei Josaphati Kuncevicii* », cujus authenticum exemplar jam nunc in Archivio Collegii Urbani de Propaganda Fide Romae asservatur *. Si quae alia monumenta adire contigerit, non sunt nisi gravissimi momenti, qualia sunt: Vita beati Josaphati a Jacobo Susza, episcopo Chelmensi, graeco-unto, auctore quasi coaevo, scripta sub titulo « *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii, archiepiscopi Polocensis* »; vel alia, italice conscripta a R. P. Contieri, monacho crypto-ferratensi, ordinis sancti Basilii; vel denique, ac praecipue, opus a R. P. D. A. Guepin, monacho Solesmensi, ex omnibus documentis quae gestis sancti Josaphati lucem affere poterant, summo labore diligentiaque concinnatum, et nuperrime editum, sub hoc titulo « *Saint Josaphat et l'Eglise greque-unie en Pologne* ». Paris, Palmé; Poitiers, H. Oudin 1874.

Nunc singulas harum lectionum partes, allatis monumentis quibus innituntur, explanare aggredimur.

Josaphatus Kuncevicus natus Vladimiriæ in Polonia parentibus ruthenis, in baptisinate, graeco ritu suscepto, Joannes et appellatus.

* Duplex inquisitio de vita et martyrio S. D. Josaphati Polociae facta fuit: prior, anno 1628; posterior, vero 1637. *Relatio Auditorum Rotae* est quasi compendium prioris, cujus authentica instrumenta nunc desiderantur. Posterioris tota series exhibetur in *Actis Commissionis apostolicae*, aliter in *Processu Polocensi* supra relato. *Relatio auditorum Rotae* recusa fuit ad calcem operis I. Susza, de novo editi anno 1865 a cl. v. Joanne Martinov, S. J. Ad hanc ultimam editionem lectorem remittimus. Ipsum prototypum *Processus Polocensis* appellabimus, quod in archivio urbano signatur n. 4 inter codices Basilianorum ad SS. Sergium et Bacchum.

Vladimiriam in Polonia sitam necessarium est indicare; quum altera sit urbs ejusdem nominis in antiqua Moscovia, quae nunc Russia appellatur. Oportet etiam notare Josaphatum ex parentibus ruthenis ortum duxisse: Rutheni siquidem in Polonia quasi populum segregatum efficiebant, cui sui erant usus, sua lingua, sui que ritus religiosi. Nec otiosum visum est baptismatis ritu graeco suscepti mentionem facere eo quod tunc temporis multi Rutheni Ecclesiae latinae nomen jam dederant; lectorem vero ab initio monitum esse sanctum Josaphatum ritui graeco fuisse addictum interest quam maxime.

Gratia Dei illum ab incunabulis sibi eligere visa est, adhuc enim puerulus, dum a matre quid sibi vellet crucifixi imago edoceretur, scintillam sensit igneam e latere Christi ad suum pectus corporaliter delapsam; qua quidem mire incensus, sacras illico caeremonias divinae Ecclesiae officia coepit diligere, in eisque animae suae pabulum et vitae lucem, Deo afflante, requirere.

« Joannis nomen de fonte sacro in ecclesia ruthena sanctae martyris Parasceves assumpserat; ut vel inde et filius gratiae et martyr gratosus praedicaretur. » ita Susza. *Cursus vitae S. Josaphat* p. 2.

Haec sunt ipsissima verba S. Josaphati miraculosam hanc gratiam amico suo P. Gennadio Chmielnicki narrantis, ut legitur in depositione ipsius Gennadii, qui monachus ordinis S. Basilii ac sancti martyris comes individuus et confessarius fuit. *« Hoc audivi ex ore ipsius S. D. Josaphati quod cum esset parvulus, cum parente dictam convenit ecclesiam (Sanctae Parasceves), atque forte fortuna salutiferae crucis imaginem, in eademque Salvatorem nostrum crucifixum conspiciens, quaesiverat ex parente, quidnam sibi illa crucifixi vellet imago. Respondit parens esse imaginem Dei et hominis Christi Jesu D. N. qui pro salute nostra descendit de coelis atque, carne humana assumpta, in eadem pro peccatis nostris et salute*

omnium nostrum mortem pertulit: "eo ipso, dicebat Josaphat, tempore corporaliter sensi scintillae cujusdam igneae in interiora illapsum hoc effectu, ut ita mihi suavissimas ecclesiasticas caeremonias reddiderit, quod statim illis addiscendis me devoverim, atque per annos fere 30 aetatis meae nunquam recordatus fuerim me omis- sisse divinum officium" ». Process. Polocens. f. 38. De his leg. Guépin t. I. p. 6. sqq.

Jam a pluribus saeculis, de Ecclesia ruthena dici poterat quod habet propheta: « *Parvuli petierunt panem et non erat qui frangeret eis* ». Ecclesiastica vero officia quasi fons unicus extabant a quo scientia rerum divinarum hauriri poterat; et quum monumenta liturgiae graecae, quondam ab orthodoxis et catholicis patribus concinnata, a Schismaticis minime adulterata fuissent, lux et gratia per hanc viam cuique bonae voluntatis viro adveniebant. Quod expertus est Josaphatus; alienus enim ab omnibus scholarum Occidentis disciplinis et ab omnibus exercitiis quae apud pios viros usus recentioris sunt, antiqua ac receptissima psalmodiae via... Deum quaesivit et invenit, ac simul non mediocre de rebus divinis sibi scientiam comparavit.

Vilnam missus, ut mercaturam addiceret, omnia ibi turbata invenit; Ruthenorum enim Unio cum Romana Sede vix Brestii inita valde jam periclitabatur.

Anno 1595 Kioviensis et totius Rutheniae metropolita ejusque provinciae quinque episcopi, (quibus fere tota Ecclesiae ruthenae Hierarchia constabat) in synodo apud Brestium, Lithuaniae urbem, habita, Schismate omnibusque Graecorum erroribus rejectis, Summo Pontifici Clementi VIII fidem dederant. Sed huic inchoatae reconciliationi multa mox obstiterunt adversantia, ex eo quod fideles et clerus exemplo pastorum non obtemperarent, et ipsi episcopi, neque extirpandis, quos plurium saeculorum mala consuetudo induxerat abusibus, neque fidei catholicae promovendae satis alacriter studerent. Hypacius Pociy, metropolita Kioviensis, solus ferme unionis partes agebat. (De his vid. D. Guépin, Introduction, p. CL, CLIV sqq.). Vilnae, in principe Lithuaniae urbe, ubi a pluribus

saeculis metropolita residebat, omnes cives ad Schisma defecerant, et ecclesiam unitorum Sanctissimae Trinitati dicatam vix decem frequentabant fideles; ut narrat testis horum eventuum probatissimus, Josephus Velamin Rutscius, postea metropolita Kioviensis, qui, mutuato nomine Morochovii, episcopi Vladimiriensis, vitam sancti Josaphati primus evulgavit anno 1624, statim post beati martyris mortem. Propria Rutscii verba de miserando urbis Vilnensis statu afferuntur op. Guépin, t. I. p. 11.

Ad Deum tunc pro consilio confugiens, tale Joannes in Schisma expertus est odium ut, ipso testante, illud Davidicum: « Odivi synagogam malignantium » saepius usurpare cogereetur.

Heic quoque recitantur ipsissima Josaphati verba a P. Gennadio prolata. « *Illud de se referebat Josaphat, quia cum Vilnenses defecissent ad Schisma, confugi, inquebat, ad Dominum Deum, supplicans ut ostenderet mihi viam in qua ambularem. Ex quo, inquebat, tempore tale Schismatis contraxi odium, ut saepius repetere debuerim illud propheticum: Odivi synagogam malignantium. (Ps. XXV 5) ».* Et licet pauci tunc fuerint uniti, non tamen id deterruit Josaphatum, qui semper ecclesiam unitorum frequentabat, ibi psallebat, campanas pulsabat, sacro inserviebat. libros spirituales domi, foris et in officina legebat; quae omnia et singula fuerunt et sunt vera, publica et notoria ». Process. Polocens. f. 44.

Annos natus viginti quatuor regulam sancti Basilii amplexus est Josaphati nomine suscepto.

« Scio, inquebat P. Gennadius coram commissariis apostolicis, quod anno 1604 Vilnae, servus Dei, annum agens circiter 24, ingressus est religionem S. Basilii, recipiente illum Hypatio metropolita ad religionem, et habitum dante. Et quoniam mos est religionis nostrae cum habitu saeculari mutare etiam nomen baptismi, eadem de causa Josaphat vocatus est pro nomine Joannis. Professionem, ut dixi, eadem die emisit qua habitum suscepit secundum

morem antiquum ordinis nostri, ante reformationem illius per Josaphat et Josephum factam, inordinati ». Process. Poloc. f. 44.

Caeteris ad schisma transgressis, per tres annos unicus extitit monachus catholicus graeci ritus in Polonia. Tunc in cella quasi sepultus, seipsum innumeris affligebat cruciatibus, psalmodiae et orationi indesinenter vacabat, hanc diu noctuque iterans precem: « Domine Deus, tolle schismata, da Unionem!

In monasterio S. S. Trinitatis Vilnensis, ubi Josaphatus professionem emisit, nullus tunc extabat monachus, nisi archimandrita, qui paulo post et ipse ad schisma declinavit, ut narrant Susza, p. 13. et fusius Guépin t. I. p. 18, 74.

De hac vita solitaria S. Josaphati, audiendus est testis oculatus, Josephus Rutscius in sua Attestatione de vita S. D. Josaphati, quae inter Jura compulsatoria in Actis Processus Polocensis invenitur. « *Ab initio, inquit, nullum magistrum vitae spiritualis habebat Josaphat; ipso Spiritu Sancto usus magistro, in vita monastica brevi tempore ita profecit, ut magister aliorum esse posset. Ista peculiariter notabam in eo quod in cella sua sepultus esse videbatur, ut extra illam nec pedem efferret in aream monasterii* ». Paulo inferius narrabat quomodo S. Josaphat « *volebat abire in desertum, ut sine distractione ibi Deo vacaret, quod inde manabat, quod non tantum ducem, sed nec socium vitae spiritualis haberet* ». f. 181.

In causa Beatificationis, omnes testes pias acerbitates quibus Josaphat carnem suam cruciabat longius recensent; unum vel alterum audire sufficiat. « *Sio, inquit P. Gennadius, jejunia, vigiliis, cilicia, humi cubationes, aquae potum quinquennalem, cingulos ferreos, flagella omnino quotidiana, si non horaria. Scio, inquam, tamquam testis oculatus et de visu, cum illi commanerem in monasterio Vilnensi et toto archiepiscopatus illius tempore, pene quotidie, tam domi quam foris, media nocte surgebat ad confitendum nomini Domini; semper autem flagellis se caedebat, saepe saepius repetendo inter sese caedendum: "Domine Deus, tolle schismata, da*

unionem!” ». Visus fuerat saepius media hyeme lapidi cuidam versus altare ecclesiae S. S. Trinitatis in coemeterio sito pedibus nudis insistere et flagellis acerrime sese caedere notabili tempore. Hinc pedum contraxerat dolorem etc. Process. Poloc. f. 45. — Et paulo superius: « *Capellam sancti Lucae monasterii SS. mae Trinitatis Vilmensis in cellam sibi delegit, tumultus hominum devitando, ubi nihil aliud fecit quam orationi et librorum sacrorum lectioni se ipsum intendebat* ».

« *Inter orandum, aiunt auditores Rotae, saepenumero se flagris caedebat usque ad sanguinis effusionem, adeo ut pavimentum etiam cruore conspergeret, praesertim antequam sacrum celebraret. Cilicio etiam ultra viginti annos absque indusio usque ad mortem corpus afflixit, nunquam carnem comedit raroque pisces, et leguminibus ut plurimum vescebatur; aquae potum adhibendo quousque ad stomachi imbecillitatem alio etiam potu uti coactus fuit; super nuda terra saepe cubabat et nudipes hyeme in frigidissima illa regione incedebat. Ita affirmant testes 15, 61, 68, 71 et 72, qui addit etiam antequam procederet ad sacramentales confessiones excipien- das, consuevisse flagello se verberare* ». Relatio Auditorum Rotae. op. Susza. ed. Martinov, p. 166.

« *Testis 73 de visu subdit, se subinde clanculum pariter audivisse Josaphatum in precationibus clamantem: Domine Deus, da unionem Ecclesiae sanctae et conversionem schismaticorum* ».

Mente in coelestibus occupata et corpore in servitutem redacto, florem castitatis, graviter licet impetitae, servavit illibatum.

« *Virgini Deiparae semetipsum exactissimum castitatis observatorem instar templi exhibuit, ut dicunt testes 59 et 73* ». Relatio Audit. Rot. p. 166. — Rutscius, sub Morochovii nomine, narrat quomodo sanctus juvenis mulierculam castitati suae insidiantem, arrepto baculo, conjecit in fugam. Vide Susza, p. 10; et Guépin, t. I. p. 27.

Dum Ecclesiae graecae, ut olim, ita et in praesenti, presbyterorum matrimonium haud parum afferat detrimenti, utile visum est sancti Josaphati castitatem commendare.

Ah haec, Sacram Scripturam, liturgicos Ecclesiae graecae codices nonnullaque Patrum scripta, slavonice translata, assidua manu volutans, latinae licet et graecae linguae ignarus, haud communem sibi scientiam comparavit, in iis praesertim, quae ab Unionis adversariis in questionem vocabantur.

J. Susza, episcopus Chelmensis, a se visa fuisse testatur excerpta, ex his libris slavonicis manu et opera ipsius Josaphati confecta; quinimmo usque ad nostra tempora in monasterio Supra-liensi, quondam Basilianorum Unitorum, asservata fuerunt, ut testatur quidam auctor Rossiacus, Koyalowitch, apud Guépin t. I. p. 24. Ex horum codicum titulis, plane liquet quibus praecipue catholicae doctrinae articulis Josaphatus animum intendebat. « *De adulteratione librorum Slavonicorum ab adversariis metropolitani facta et istorum hominum erroribus; de primatu sancti Petri; de castitate et presbyterorum coelibatu; de monachorum vita, votis et vestibus; de baptismo S. Wladimiri; etc.* ». Ex his excerptis Josaphatus postea materiam sumpsit libri: *Defensio Unionis*, in quo primatum pontificis Romani et unitatis in Ecclesia necessitatem luculentissimis argumentis, e fontibus ruthenis unice depromptis, comprobavit, ita ut silentium Schismaticis imponeret. V. Susza. p. 7; et Guépin, t. I. p. 174.

Hoc modo seipsum nedum hostiam acceptabilem, sed etiam aptum instrumentum offerre satagebat Deo futurus Unionis propugnator et martyr.

Ab auditoribus Rotae jam Josaphatus dictus est « *Maximus evangelicae veritatis et unitatis, ac primatus Romanae catholicae Ecclesiae propugnator et praeco* ». p. 167.

LECTIO V

Sociis a Deo obtentis, et adjuvante in primis Josepho Velamino Rutscio, posthac Kioviensi metropolitano, qui Unionis Athanasius non immerito est appellatus, sancti Basilii ordinem, in hodiernam usque diem praecipuum Ecclesiae Ruthenae fulcimentum, feliciter instauravit.

Videre est apud Guépin, t. I. p. 50 quomodo hoc tempore quatuor juvenes veluti socios Josaphato sese adungere jam in animo haberent, quando Josephus Velamin Rutscius, non sine coelestis numinis interventu, subito novae militiae nomen dedit. In hac vocatione, quam Susza « *miraculosissimam* » vocat, non potest non agnoscere orationum et laborum Josaphati praemium.

Rutscius a Josaphato sejungi nequit, quando de ordinis sancti Basilii reformatione vel de unione in Ruthenia stabilita sermo est. Ex quo Rutscius sese Josaphato addixit, tunc primum beatus martyr in coenobio S.S. Trinitatis Vilnae pusillum monachorum gregem coadunare potuit. Novae hujus familiae Rutscius ipse, collegii graeci Romae alumnus, et scientiae ecclesiasticae peritissimus, supremus moderator continuo factus est, Josaphato quam libentissime prae humilitate occasionem arripiente primas partes cedendi obedientiamque amico praestandi. Post mortem Hypatii Pociey (1614), Rutscius metropolita Kioviensis et totius Rutheniae creatus est. Difficile esset enarrare quanta fecerit pro Ecclesia Ruthena: quot scilicet labores sustulerit, quot pericula, quot contumelias et convicia ex parte Schismaticorum, quot molestias in comitiis regni et tribunalibus, ut jura temporalia et spiritualia sedis suae propugnaret. Audiatur tantum Susza, in Relatione ad Sedem apostolicam *de laboribus Unitorum* (edit. Harasiewicz *Annal. Eccl. Ruth.* p. 310) « *Quot autem Rutscius animas converterit, testatur solus metropolitanus status, ubi rarissimi disuniti; testantur aliae dioeceses, quas ille vel per administrationem tenuit, vel uti pastor visitavit, certe non solum tres milliones, ut quondam probatum est, sed etiam plures ad S. Ecclesiae gremium reduxit* ». Nec mirum, si summus Ponti-

fex Urbanus VIII, in variis litteris ad Reges Poloniae datis, eum appellaverit: « *Atlantem Unionis, columnam Ecclesiae, Rutheniae Athanasium* », ut refert Kulczynski, *Specimen Ecclesiae Ruthenicae*, p. 130.

At praecipuum, et quidem permagni momenti opus quod S. Josaphatus et Rutscius simul perfecerunt, fuit reformatio ordinis sancti Basilii, Vilnae inchoata. Quum S. Josaphatus gloriose occubuit, viginti jam monasteria opportunis statutis a Rutscio concinnatis ditata et in unam congregationem sub titulo Sanctissimae Trinitatis coadunata extabant; inde vero fere omnes episcopi et unionis apostoli desumpti sunt; nam saecularis clerus, matrimonii vinculis implicatus, episcopatu certe haud idoneum, rarissime vero ecclesiasticis muneribus strenue adimplendis sese parem exhibebat. Florente ordine sancti Basilii, floruit et ipsa unio. Sub fine saeculi XVIII, centum sexaginta novem monasteria, sub titulo *Ordinis sancti Basilii Ruthenorum* a Benedicto XIV imposito simul coadunata in Polonia recensebantur; sed post hujus regni ruinam, schismatici ad evertendum sancti Basilii ordinem omnibus nervis intenderunt; et ordine monastico paulatim deficiente, Ecclesia Ruthena, ad schismatis scopulum velut allisa, triste passa est naufragium.

Vilnensis archimandrita renuntiatus, monachis se patrem prae-buit amantissimum; adeo ut, post habitam dignitate, omnibus simul officiis, licet humillimis, prae caritate sese impenderet. Inaudito apud Ruthenos exemplo, sanctorum zelum qui maxime pro salute animarum adlaborarunt aemulatus, in confessionibus, pauperum praesertim, audiendis, in catechizando, in concionando erat assiduus.

Post mortem Hypatii Pociey, Josephus Rutscius, ad metropolitanam sedem evectus, statim Josaphatum archimandritam S.S. Trinitatis Vilnensis renuntiavit (1614).

Gennadius hunc temporis inter claustrales hujus monasterii computabatur; ut constat ex ipsius depositione. Quomodo ergo

beatus martyr in abbatiali munere se gesserit, a P. Gennadio audiamus. « ... *Is status monasterii Vilnensis praedicti erat, ut nonnisi monachos juvenes haberet, nec rerum experientiam, nec doctrinam habentes sufficientem; bona etiam temporalia valde exigua. Hinc Josaphatum oportuit omnia plane officia exercere per se ipsum, ita ut simul et semel esset et archimandrita et vicarius et confessarius et concionator et procurator et cantor. Quinimmo ipse ordinarie excitabat fratres per campanam ad surgendum; campanam ecclesiae pulsabat pro matutinis; id demum non egit quod non potuit, vel in mentem non venit; ipse eleemosynam colligebat pro sustendandis nobis monachis qui isto tempore fuimus numero 60 et amplius. Ultra eleemosynas quotidianas pauperibus divite manu erogabat. In his autem omnibus angelicam praeferebat laetitiam, in omni fratrum servitio pene volans, non ambulans. Somni parcissimus, cibi abstinentissimus, vestis pauperrimus, lecti vilissimus, disciplinarum et ciliciorum amantissimus, omnium denique eorum quae religionis sunt exercitiorum tenacissimus et exactissimus observator. Haec autem omnia scio, quia vidi hisce oculis meis haec omnia in Josaphat quae dixi, quinimmo plura possem dicere quae scio, nisi tempori servire cogerer ».*

Process. Polocens. f. 39. — Et inferius f. 46. « *Hoc tantum addo, quod Josaphat, ut alter Apostolus, omnibus omnia factus omnino. Immo hoc mirabile quia multi divisim apti sunt ad multa, ipse autem conjunctim aptissimus fuit ad omnia. Confessiones quotidie audiebat et immediate a confessionali cathedram conscendebat et cum maxima laude et gustu populi concionabatur. Abbatem agebat et fratres campana ad surgendum excitabat; oeconomus et procurator non indiguit. Eleemosynas conquirebat easdemque quas pauperibus erogabat. Monachos 60 alebat, ultra musicam monasterii, cum insigni Dei O. M. providentia circa Josaphat, qui nos exemplo suo docebat et abundaret deficere; nunquam autem in providentia Dei desperabat. Haec autem omnia et singula scio, quia fui praesens et conviva Josaphat toto fere vitae illius tempore ».*

Sequentibus verbis Relatio Auditorum Rotae zelum sancti praesulis describit: « *In munere archimandritae summa cum prudentia suas optime implevit partes atque omnibus omnia factus, ob penuriam sacerdotum unitorum, solus omnia pene ecclesiastica mu-*

nera obibat, divinis officiis interessendo, frequenter concionando, et immensa cum charitate, qua omnes homines diligebat, ut de S. Petro inquit S. Clemens papa, epistola I, salutem omnium procurabat, ut testificantur testes 59; 68 qui est archiepiscopus Polocensis, ex ordine S. Basilii, alumnus ipsius Josaphati; 69, qui est episcopus Methonensis, ac 71; nec non testes 53 et 56, sacerdotes societatis Jesu, et testis 61, archidiaconus ordinis S. Basilii et comes passionis Josaphati, atque alii ». p. 164.

« De admirabili S. D. Josaphat charitate ac zelo salutis animarum, ait P. Gennadius omnium laborum ejus comes individuus, nil amplius dico, quam quod toto vitae suae tempore ut bonus pastor animam suam ponebat pro ovibus suis. Omnes ad poenitentiam vocabat, et me praesente pauperioribus solvebat ut illi confiterentur, eo fine ne putarent se ac suos operarios esse mercenarios, secundum morem schismaticorum sacerdotum qui pecuniam exigunt a suis poenitentibus pro confessione apud se expedita. Non modo aliquot horis confessioni excipiendae vacabat, sed dies integros eidem sacro operi, me sciente et vidente quae dico, insumebat ». Process. Poloc. f. 45. — « Nec unquam visus est, addit Rutscius, si vel importunissimo tempore, nocte scilicet et hyeme pro confessione vocabatur, recusare, vel frontem contrahere, libenter ibat, ac si ad convivium vocaretur ». ibid. f. 185.

Alia multa adduci possent testimonia ex Rutscio praesertim in *Vita S. Josaphati* sub nomine Morochovii edita et in *Attestatione* supra citata; sed haec sufficiant. Si quis pleniorum piorum S. Josaphati laborum notitiam desiderat, adeat Susza, p. 18; vel Guépin, t. I. p. 113 sqq.

Occasiones omnes arripiebat controversias, tum publicas tum privatas, cum schismaticis et haereticis ineundi, in primis vero de Romani Pontificis auctoritate; validissima tunc proferens e slavonicis fontibus argumenta.

De hujusmodi controversiis, legere est Susza. Pag. 18 de studiis Josaphati loquitur, pergit deinde: « *talibus instructus ille*

armis, audentior in hostes Ecclesiae, haereticos et schismaticos ibat, quibus slavonicas ex libris ecclesiasticis et doctoribus, in eam linguam transtatis, collectas adjungebat auctoritates, et strenue feliciterque de ipsis et eorum salute triumphabat. Nonnunquam acerrimos schismatici, eruditiores vel suos, vel haereticos, ad concertandum cum Josaphat de rebus fidei evocabant, ut ejus inertiam suis confunderent argutiis; sed ipsa gratia Dei, in labiis Josaphat diffusa, semper confusi stupentesque, unde haec illi sapientia? recedebat ».

« *Colloquia illius, ait P. Gennadius, conciones, disputationes contra schismaticos et haereticos habitae maxima ex parte Vilnam, omni ex parte Polociam converterunt ».* Proc. Poloc. f. 45. Similia Michaelis Tyszkiewicz verba inferius recitabuntur.

**Egenis, infirmis, carcere detentis
summa charitate inserviebat.**

« *Pauperes adeo fovit ut eorum veluti parens haberetur; nunquam eos dimisit afflictos, et jubebat aliquando tot erogari eleemosynas, ut nihil relinqueretur in penu; iisque egrotis in nosocomiis jacentibus omnia exhibebat charitatis officia, lectum construens, cibum ministrans, pedes deosculans et mundans; quos et sermone salutari et spiritu tenitatis consolabatur, ut deponunt testes 15, 16, 61 et 64 ».* Haec in Relatione Auditorum Rotae. p. 166.

« *Ad mortem condemnatorum curam gerebat, ait Rutscius, ac si nullus alius adesset, qui id praestare posset; eosque post peractam confessionem ad locum supplicii comitabatur ».* De vita S. D. Josaphati, Attestatio in Process. Poloc. f. 185.

In omnibus angelicam prae se ferebat laetitiam, cunctosque tanta dulcedine alliciebat, ut Raptor animarum ab adversariis diceretur.

Haec sunt ipsissima verba P. Gennadii jam relata: « *In his omnibus angelicam praeferibat laetitiam, in omnium fratrum servitio pene volans, non ambulans ».* Process. Poloc. f. 39.

« *Omnes currebant ad ipsum, ait Rutscius, et ipse omnes pa-*

terne complectebatur; quilibet consolatus discedebat; alios ipse in domibus ipsorum visitabat, catholicos, schismaticos, haereticos et omnes divinum quid venerabantur in illo ». ib. f. 187.

« *Josaphat non amavit neque veneratus est qui non novit* ». P. Gennadius, l. cit.

Schismatici consueverunt maledicere sancto Josaphato, vocando illum *animarum praedonem et raptorem*. Aliquando etiam a schismaticis depictus fuit sub daemonis persona peracutis uncis animas ad inferos trahente, addita superscriptione idiomate rutheno: *Duszochwat, hoc est, animarum praedo*. Relatio Auditor. Rotae, p. 167. — Processus Polocensis, f. 46. in depositis.

Archiepiscopus Polocensis, quamvis reluctans ex obedientia factus, nihil de monastica vivendi ratione vel de consuetis pro animarum salute laboribus, remisit;

Rutscius in *Attestatione* fusius narrat quomodo in primo Basilianorum generali capitulo an. 1617 coadjutorem archiepiscopi polocensis Josaphatum renuntiavit, sanctissimo praesuli declarans « *Dei esse voluntatem ut ipse suscipiat hoc onus. Quibus auditis, tam verbis quam complicatione manuum, tandem prostratione in terram rogabat Josaphatus obsecrabatque ut liberaretur ab hoc onere; dicens se posse illi archiepiscopatu, si missus eo fuerit, etiam in hoc in quo nunc est statu inservire, ad hanc autem dignitatem se omnino ineptum esse; nec facile hoc certamen finivissemus, nisi dixissem aliter esse non posse, illum esse obligatum obedire ei quem credit vices Dei gere. Quievit, sed, ut intellexi, proposuit aliquibus patribus spiritualibus, an salva obedientia possit fugere, et cogitabat se subducere clam nobis* ». Process. Poloc. f. 187.

« *Antequam tamen consecraretur, ait P. Gennadius, in eadem inquisitione testis, fugere constituit in eremum, indignum se reputans tali onere, nisi optimi religiosi et maxime P. Valetinus Fabricius S. J. disuasissent* ». f. 46.

... nihil de monastica vivendi ratione remisit.

In opere saepius laudato D. Guépin integrum scripsit capitulum de hac vita plane monastica S. Josaphati in archiepiscopatu. (*S. Josaphat et l'Eglise Grecque-Unie en Pologne*. 1. III. c. IV). Ex omnibus testimoniis ibi congestis, P. Stanislai Kosinski, societatis Jesu, qui Polociae Josaphato a confessionibus fuit, verba adducere sufficiat: « *Ego audivi et intellexi ex fide dignis et in particulari a familiaribus tam spiritualibus quam saecularibus S. D. Josaphatum omnibus modis afflictionis in corpus suum ultra modum decessisse pene in singulos dies* ». Enumerat flagella, cilicium, cingulum cardinibus ferreis aculeatum, jejunia, lecti duritiem, et ita concludit: « *mortificationes in religione usitatas usque ad mortem usurpavit* ». Process. Poloc. f. 61. — Eodemmodo loquuntur Dorotheus Lecikowicz, archidiaconus et commensalis sancti praesulis Polociae, Dorotheus Achremowicz, consul Polocensis, Joannes Dziahilewicz, notarius Polocensis, et omnes hujus inquisitionis testes. Videatur etiam *Relatio Auditorum Rotae*. p. 165. Quotidie officio divino in cathedrali interveniebat; primus longe ante alios, ad nocturnas laudes surgens, ecclesiam ipse aperiebat et campanas pulsabat, « *quasi Dominus Deus illi soli et laborem hunc sanctum et sudorem reliquisset* ». Ita P. Gennadius, testis oculatus. f. 45.

Quinimo frequentibus insuper habitis synodis et visitationibus collapsos mores erexit, ecclesiasticam disciplinam restituit novumque veluti Clerum formavit.

Quibus verbis miserrimum dioecesis Polocensis statum Josaphato exponebat, quando illum in coadjutorem archiepiscopi elegit, ipse Rutscius metropolita retulit: « *aperui ipsi Ecclesiam Polocensem fere destitutam esse pastore; multa inconventia, immo legi Dei contraria et absurda ibi fieri, regimen pastorale cessasse, et Unionem propemodum, sublatam esse. Vix enim ex superficialiter unitis aliquis reperiebatur, ex solide unitis nullus; animas hominum infinitas omni humano auxilio destitutas misere perire* », Rutscii Attestatio de vita S. Josaphat, in Process. Poloc. f. 187.

« *Incredibile dictu est, ait Relatio auditorum Rotae, quan-*

tum in hac dignitate (archiepiscopali) zelum et charitatem Josaphatus ostenderit, totus in corrigendis et componendis corruptis et depravatis populorum suae dioecesis moribus, omnium confessioni audiendae publice et privatim, domi et foris expositus, suavibus verbis peccatores excipiens, quae verba penetrabant et lacrymas exorquebant, ut deponit praeallegati testes 53, 51, 61, 62 et 68. Abusus multos circa sacramentorum administrationem sustulit et frequentiam sacramentalis confessionis instituit, ut deponunt testes 53, 51, 61, 62 et 68 ». Relatio Audit. Rotae p. 165.

« *Quod concernit curam et regimen Ecclesiae et pastorem Josaphati vigilantiam, ait P. Kosinski, ejus confessarius, dico talem fuisse qualem in optimo et vigilantissimo quoque pastore desiderari potest. Clerum ille et populum vitae suae exemplo et synodalibus decretis reformavit ».* Process. Poloc. f. 61.

In appendice ad opus suum: Vita di S. Giosafat, P. Contieri catechismum a S. Josaphato compositum, et Regulas pro presbyteris seu decreta synodalia, quae zeli sancti praesulis pro tuenda disciplina quasi authentica exhibent documenta, inseruit.

**Templa monasteriaque plurima
vel restituit vel a fundamentis
erexit.**

« *Cathedralem Polocensem ecclesiam plurimum millium sumptu absolvit et fere a fundamentis restauravit, ac monialium S. Basilii Polociae monasterium erexit ut aiunt testes 9, 66, 68 et 71 ».* Ita Relatio audit. Rot. p. 167. Cathedralem etiam Vitebscensem aliasque ecclesias, episcopales aedes tum Polociae tum in praediis ruralibus, Basilianorum monasteria Polocense, Mohyloviense et Czereense restituit, etsi tenuissimos tantum haberet redditus; et P. Gennadius, archiepiscopatus Polocensis tunc oeconomus, stupebat « *unde tot sumptus sufficerent ad talia opera exequenda ».* Process. Poloc. f. 47. — V. etiam Guepin, t. I, p. 214.

**Pauperes habebat commensales,
in eos ita profusus, ut ad sublevandam viduae inopiam ipsum archiepiscopale pallium jussit oppignorari.**

Ipsę dispensator eleemosynarum archiepiscopi, in prima inquisitione Polociae facta, testabatur « *quum olim pauperae viduae nihil erogandum superesset, Josaphatum iussisse pallium episcopale oppignorari* ». Relat. Audit. Rotae, p. 166. — « *Nec ullum, ait Susza, toto episcopatu elabi passus diem, quo mensae suae ex pauperibus aliquem laterique proximum non adhibuerit* ». Cursus vitae S. Josaphat, p. 44.

Ecclesiastica jura et bona a saecularibus et schismaticis usurpata etiam cum vitae discrimine vindicabat, ita tamen se gerens ut vel ipsis adversariis venerationi esset, odio prosequens injuriam, sed amore personas.

Quum jam a pluribus saeculis Ecclesia ruthena temporalibus bonis et omni praesertim libertate a nobilibus spoliata esset, huic tyrannidi fortiter obstitit Josaphatus et primus in Ruthenia immunitatem ecclesiasticam sacerdotibus suis vindicavit, ut « *Jura ecclesiarum, aiunt Auditores Rotae, necnon episcopalem jurisdictionem vehementer tutatus est, bonaque ecclesiastica a saecularibus usurpata vindicavit, ut asserunt testes 7 qui est supremus judex Polociae, 68 qui est archiepiscopus Polocensis, 71 et 108* ». Relat. Audit. Rot. p. 167.

In secunda inquisitione Polocensi Joannes Dziahilewicz et Petrus Dankowski, quorum prior ut notarius Polocensis, posterior vero ut advocatus forensibus Josaphati laboribus sociati sunt, et cum eis P. Gennadius, archiepiscopi oeconomus, affirmant sanctum praesulem mediam partem mensae archiepiscopalis, plures ecclesias et monasteria recuperavisse « *non modo cum opprobriis linguarum, sed etiam cum vitae discrimine* ». Process. Poloc. f. 47, 53, et alibi. Susza, p. 54.

Audiendus etiam P. Kosinski, sancti praesulis confessarius : « *Bona archiepiscopalia a laicis recuperavit. Qua in re adeo fuit tenerae conscientiae, ut nunquam suae prudentiae et consiliis fideret, sed semper a peritioribus in jure sive saecularibus sive spiritualibus informationem et consilia capiebat; nec unquam processit ullis*

modis juridicis nisi prius a peritis juris approbaretur. Habuit enim in eo conscientiam ne vel in minimo agendi aut procedendi modo contra justitiam peccaret ». f. 61.

Aliquando etiam regis et magistratum saecularium Josaphatus auxilium efflagitavit ad templa a schismaticis usurpata reparanda vel ad eorum cultum in eisdem prohibendum: « *haec tamen omnia*, ait Michael Tyszkiewicz, supremus iudex Polocensis et omnium horum conscius, *paterno affectu, blandis verbis ac monitis exequi curabat* ». Process. Poloc. f. 77.

Annis 1865 et 1866, quando de canonizatione B. Josaphati Romae agebatur, Russi schismatici omnes nervos in diariis et aliis periodicis scriptis contendebant ut sanctissimo praesuli crudelitatis notam inurerent. Plures catholici scriptores, sed praesertim P. Martinow, S. J. in egregia ephemeride cui titulus *la Civiltà cattolica* (4 nov. 1865), et D. Guepin, in diario *Le Monde* (27, 29 juin et 3 juillet 1865), ac fusius in vita s. Josaphati saepius laudata (l. III ch. V), eorundem refellerunt et coarguerunt mendacium.

Hic commemorare sufficiat sequentes quaestiones in inquisitione Polocensi omnibus testibus a commissariis apostolicis propositas: « *An sciat quid egerit Josaphatus ut Schismaticos ad unitatem religionis veramque fidem reduceret? An id minis, contumeliis et injuriis ac persecutionibus exquireret? An odii, injuriarum ac mali animi schismaticorum erga Josaphatum causa fuerit nimis rigorosa contra eos animadversio; an aliqua injuria verbis vel factis ab eo recepta?* » (Articul. interrogat. 15 et 17. Process. Poloc. f. 16).

Audiamus quid referant ipsi de singulis quae Polociae et Vittebsci tempore Josaphati acciderunt testes oculati, P. Gennadius et P. Kosinski, uterque sancto praesuli a confessionibus, et Michael Tyszkiewicz, supremus iudex Polocensis. « *Ego scio*, ait Gennadius, *quod Josaphatus in reducendis Schismaticis ad S. Unionem nunquam usus est minis, contumeliis, injuriis aut persecutionibus, sed quam blandissimis verbis monitionibus et adhortationibus id obtinere curabat* ». Process. Poloc. f. 44.

« *A nullo hominum audivi, quod a Josaphato aliquam injuriam verbis aut factis schismatici receperint; quinimmo ut pater*

conscientiae illius dico neque cogitatione quidquam mali voluit schismaticis, nisi ut convertirentur et viverent ». Ib. f. 42.

Simili modo P. Kosinskius: « *Scio quod nullus fuit rigor in progressibus Josaphati cum schismaticis, neque unquam ulla injuria verbis aut factis ab eodem iisdem illata* ». (f. 57).

« *Scio et juro tamquam hodie augustissimo altaris refectus mysterio, quia nullam causam habuerunt schismatici contra S. D. Josaphat, cur illum odio habuissent, injuriis, minis, conspirationibus et insidiis in eundem debacchati fuissent, quam quod omnes ad gremium S. Romanae Ecclesiae trahere voluisset. Et profecto nisi Josaphatus nefandum Schisma eradicare conaretur, pro angelo a Schismaticis haberetur* ». (f. 48).

Michael Tyszkiewicz ait: « *Se saepissime cum Josaphato conversatum fuisse, morum dulcedine et pietate illius allectum. Et licet sanctus praesul schisma summo odio prosequeretur, tamen schismaticos summa animi lenitate et comitate ad S. Unionem pertrahebat, ut amicus personae, inimicus causae* ». Process. Poloc. f. 70.

Unitatis Ecclesiae strenuus assertor totus enixus est ut aberrantes ad communionem cum Petri Sede reduceret.

De zelo sancti praesulis pro unitate Ecclesiae multos adducere testes superfluum videtur. Unus aut alter, gravissimus quidem sufficiat. « *Quod attinet ad odium schismatis, ait P. Kosinski, verissime in zelo et spiritu Eliae procedebat Josaphatus; unde in concionibus, disputationibus, colloquiis illud acerrime insectabatur* ». Process. Poloc. f. 55.

« *Quantum possum scire, ait Michael Tyszkiewicz, judex Polocensis, de modis quibus usus est Josaphatus in reducendis Schismaticis ad unitatem Ecclesiae, isti mihi occurrunt. Conciones ferventes, disputationes cum schismaticis doctae, convincentes omnino Schismaticos et confundentes, cum illis libros slavonicos produceret et ex illis primatum S. Petri et successorum ejus Pontificum Romanorum apertissime deduceret. Habuit enim admirabilem in loquendo facundiam, in discursu claritatem, in respon-*

endo promptitudinem, in citandis auctoribus memoriam, cum summo omnium nostrum qui audiebamus stupore. Ad eadem media pertinet, quod libros catholicos, Schismaticis legendos distribuebat et quia linguam latinam non collebat, curabat sibi ab aliis libros latinos in polonicam linguam transferri, ex quibus postea schismaticos confundebat ». Process. Poloc. f. 77.

« *Ex qua assidua antistitis opera, adjicit Relatio Auditorum Rotae, Deo bene juvante, factum est, ut in triennio, quo archiepiscopatum rexit Polociae, quae antea grassabatur schismatis lues, pro majore parte extincta fuerit; et cum creatus archiepiscopus paucos Polociae invenisset fideles, tempore mortis pauciores reliquerit infideles, ut dictum fuit de S. Gregorio thaumaturgo, Neocesareae episcopo ».* p. 168.

Vulgatas contra Latinos calumnias publice refellebat, et licet graeci ritus observantissimus, sacris tamen eorum caeremoniis intererat, iis praesertim quae fiebant in honorem sanctissimi Eucharistiae sacramenti.

Iam alta et iniqua dissensionis ac odii erga Latinos semina diuturnum Schisma mentibus Ruthenorum ingesserat, ut ab his tamquam Religionis hostes, a vera fide apostatae ac profani Judaeis quoque et Mahumetanis deteriores Latini haberentur; quibus se jungi, praesertim sacrorum communione, quisquam Ruthenorum numquam tolerasset. Atque haec quidem nonnisi summa prudentia et patientia nequiverant extirpari. Satis enim non erat Ruthenos adducere ad catholicam de Pontificis Romani Primatu doctrinam confitentam, sed etiam oportebat ut, inveteratis odiis penitus extinctis, et acerba mente jam mutata, Latinis libenter consociarentur, et proprios utique ritus servantes, non amplius alienos despicerent. Ad hanc autem optatam in fide et charitate Unionem plenissime consequendam, sanctus Josaphatus omnem ferventissimi zeli operam contulit et artem. In hunc finem latini ritus presbyteris imo et Jesuitis, a quibus praecipue Ruthenorum animus erat aversus, se familiarem praebebat eorumque ecclesias

frequentabat praecipue cum caeremoniae et supplicationes haberentur in honorem SS.mi Eucharistiae Sacramenti, ut suo exemplo populum pertraheret ad divina officia in Latinorum ecclesiis frequentanda et morem induceret SS. Eucharistiam externo cultu et pompa apud Latinos usitatis adorandi.

De his audiendus est P. Kosinskius: « *Hoc quoque semper in Josaphato pro argumento et vero documento verae unionis advertebamus quod fere ordinarie in nostris id est latini ritus festivitibus solemnioribus ecclesiam nostram adiret cum sua aula, quod sacris cantatis, concionibus et vesperis adesset, quod orationes, ut vocant, diurnas vel XL horarum aliasve supplicationes et publicas processiones, in augustissimi Corporis Domini festo et diebus Rogationum, aliisque temporibus solent esse, si gravissima occupatione detentus non esset, fere semper veniret, atque praesentia et pietate singuari adeo solemnes actus honestaret. Festa etiam alia Latinorum solemniora observabat et novum Calendarium optimum esse aiebat, cupiens ut, si fieri posset, sui Rutheni illud admitterent* ». Process. Poloc. f. 67. — Sapientissimus praesul novum calendarium, Gregorianum scilicet, quam maxime laudabat, quia Rutheni etiam uniti mutare nolebant antiquum, etsi erroribus plenum.

Josaphatus maxime cordi habebat ut ritus graecos servaret integros et stabiles, nihil tamen negligendo eorum quae ad fovendam pietatem et ad unionem cum Romana Ecclesia firmandam adjumentum praestabant. Nostris haec exempla proponenda sunt temporibus, quando nempe schismatici, inducto primaevae rituum integritatis pretextu, et veteribus contra Latinos iam recoctis calumniis, dissidii causas refovere et iterum populos ab unitate Ecclesiae abstrahere in Russia convaluerunt ac nunc in Galicia eadem moliuntur.

Devotionem erga Deiparam, cui a teneris annis semper fuerat addictissimus, quam maxime fovit.

Ferventissima est omnium Slavorum ritus graeci, sed praecipue Ruthenorum et Moscorum, erga Deiparam devotio, et exinde maxima futurae eorum conversionis spes affulget. Popularibus suis

etiam in Beatae Mariae Virginis cultu exemplum praebuit Josaphatus. « *Virgini Deiparae, ait Relatio Auditorum Rotae, sese totum devoverat, cui nedum aras erigi, festivitatesque solemniter celebrari curavit, sed et semetipsum exactissimum castitatis observatorem instar templi exhibuit, ut dicunt testes 59 et 73* ». p. 166.

Hoc praecipue notantum est, quod Ecclesiam Beatae Mariae de Zyroviciis in Lithuania pene dirutam Josaphatus restituit, adiacens monasterium a fundamentis erexit piisque morem hunc locum frequenter visitandi supplicationis causa induxit. A remotissimis Poloniae regionibus Zyroviciis gregatim pergebant fideles. Ladislaus IV, Joannes Casimirus et Joannes III Sobieski, reges Poloniae, quum respublica in discrimine versaretur, ibi convenerunt, opem imploraturi, et anno 1730 Athanasius Szeptycki, metropolitanus Kioviensis, imaginem Beatae Mariae Zyroviciensem auro diademate a summo Pontifice Benedicto XIII oblato redimivit. Jam ab anno 1718 Romae in ecclesia Ruthenorum SS. Sergii et Bacchi ad montes, sub eodem nomine in italicum translato, Deipara colebatur et imago Sanctae Mariae de Pascuis (Santa Maria del Pascolo), Zyroviciensi simillima, nunc etiam ut miraculosa veneratur.

LECTIO VI:

Innumera pro tuendis Romani Pontificis juribus est passus, ex quo praesertim Sedem Polocensem usurpavit Meletius Smotricius Schismaticis in Polonia coryphaeus.

A tempore quo Vilnae jam laicus servitio ecclesiae S.S. Trinitatis sese mancipabat usque ad ultimum spiritum, continuis schismaticorum insidiis abnoxius fuit; sed anno praesertim 1620 ne unum quidem novit diem persecutionis expertem. Tunc enim quidam patriarcha hierosolymitanus, Theophanes nomine, a pseudo antistite constantinopolitano in Rutheniam missus Schismaticos episcopos in singulas sedes, quae ab unitis pastoribus tenebantur, consecravit. Meletius Smotricius, qui scientia, eloquentia, vitaeque

austeritate omnes sectae suae viros facile vincebat, ab Theophano archiepiscopus Polocensis renuntiatus, ut clerum et populum a Josaphato subduceret omnibus viribus enixus est. Per tres annos tota dioecesis sed praecipue Polocia et Vitebscum tumultibus et seditionibus repletae fuerunt. Quinimmo scriptis suis homines nefarios ita Meletius excitavit, ut facta conspiratione ad necem quaerent Christi famulum et in ipsis ecclesiis pluribus vicibus atrocissimum facinus moliri auderent. Labore et charitate sanctissimus praesul hoc incendium Polociae majori ex parte extinxit; Witebscii autem parum profecit, ibique a propriis ovibus optimus pastor in odio sanctissimae unionis trucidatus est die 12 Novembris 1623.

Haec breviter attingere sufficiat; si quis plura desideret, adeat Susza; vel potius Contieri, l. III; et Guépin, l. IV et V.

A cujus fautoribus pluries ad necem petitus, martyrio inhians, non posse, aiebat, se meliorem obire mortem quam si pro Romani Pontificis Primatu necaretur.

A juventute sua sanguinem pro Christo et Ecclesia effundere exoptavit Josaphatus; sed quando, ultimis vitae suae temporibus, quotidie ad necem fuit petitus, tunc praecipue ardentissimo martyrii flagravat desiderio.

« *Appetitus ille martyrii, ait Rutscius, crescebat in illo, quod ex diversis partibus, de nostrorum (Unitorum) persecutionibus, verberibus, mortibus et odio furioso Cosacorum accenso per pseudo episcopos contra nos nuntiaretur* ». Attestatio de vita S. D. Josaphat.

« *Ante iter Vitepscianum (in quo sanctissimus praesul mortem subiit) Polociae in Ecclesia natali Domini dedicata propalam de suggestu edixit: "Non latere se varias insidias, necemque paratam: pro certo nihilominus scirent, mortem se pro Christo, pro sancta Unione, pro summo Ecclesiae capite, unice expetere"* ». Ita Susza, p. 74, qui depositiones Emmanuelis Cantacuzeni, familiaris S. Josaphati et P. Stanislai Kossinski de verbo ad verbum exscribit. Process. Poloc. p. 62.

Haec quotidie etiam amicis et famulis repetebat: « *Quinimmo, ait P. Gennadius, exprobrantibus alias indiscretam et frequentiore mortis mentionem, maxime ad mensam, dicebat Josaphat:*

”*Te nullus impedit ut comedas, me nullus ut moriar pro Deo meo et illius sacrosancta fide catholica*” ». Process. Poloc. f. 48.

Hinc, quando Vitebscum profectus est, armatorum comitatum a Michaele Tyszkiewicz et ab aliis amicis oblatum respuit, dicens: « *Nolo ut salus et vita mea a quoquam alio praeter Deum ipsum defendatur. Cupio dissolvi et esse cum Christo. Ad moriendum pro fide catholica et unione sancta paratus sum* ». Ita testantur in Processu Polocensi P. Kosinski, Michael Tyszkiewicz, Petrus Dankowski aliique.

In ipso itinere, antequam Vitebscum perveniret de proxima sua morte cum famulis suis loquebatur, ut in lectione refertur, « *non posse se melius mori, quam si pro primatu Summi pontificis occideretur. Quinimmo: « optarem, inquebat, ut mea familia eadem quoque mortem subiret* ». Ita Gregorius Uszacki, familiaris servi Dei, et comes hujus itineris. Process. Poloc. f. 175.

Die 26 Octobris, in festo sancti martyris Demetrii, super illud Evangelii: venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium praestare Deo, sermonem ad Vitebscenses habuit: « *Vos, ait, me ad mortem quaeritis: in fluminibus, in pontibus, in viis, in civitatibus insidias struitis: ecce me sponte ad vos venisse videtis: ut sciatis me vestrum pastorem; atque utinam pro vobis, pro unione sancta, pro Sede Petri successorumque ejus Romanorum pontificum, animam effundam meam* ». Process. Poloc. depositio Dorothei Lecikowicz, archidiaconi S. Josaphati, f. 142. — Susza, p. 78. — cfr. Relat. Audit. Rot. p. 173.

Constat ex altera parte Schismaticos Josaphatum odio Sanctae unionis tantum persecutos fuisse; nam, ut referebat P. Genadius, ipsi aiebant, « *quod si Josaphat esset a partibus nostris, pedibus illius lotis aquam biberemus* ». Process. Poloc. f. 40. Jam audivimus P. Kosinski dicentem: « *profecto nisi Josaphatus nefandum schisma eradicare conaretur, pro angelo a Schismaticis haberetur* ». ib. f. 48.

Similiter Michaël Tyszkiewicz: « *cum Schismaticis in his partibus (Polociae scilicet et Vitebscii) conversans hoc optime scio nihil aliud in Josaphato damnabant, quam quod Papae subjectus esset; alias passim illum, me audiente, sanctum et benedictum vocabant ipsi hostes* ». ib. f. 72.

Ex his apparet quam optimo jure in supplici libello ad Sanctissimum ab Episcopis oblato asseratur: « *Sancto Josaphato proprium esse et singulare quod pro successorum Petri in Ecclesia primatu vitam posuerit suam* ».

Vertente anno millesimo sexcentesimo vigesimo tertio, Vitebscum profectus, pridie Idus Novembris, a factiosis qui, plebis seditione commota, in episcopalem aedem irruerant, orans deprehenditur. Quibus, ad instar Domini Jesu, obviam sese ferens: « Filioli, ait, quare famulos meos caeditis? Si aliquid contra me habetis, ecce adsum ». Tunc furentes eum arripiunt, securi in capite percutiunt, caedunt, pedibus calcant, crudeliter demum occidunt.

Dominica die, 12 Novembris 1623, quum absolutis in ecclesia cathedrali matutinis laudibus, solemnibus Sacri horam domi Josaphatus exspectaret, plebs Vitebscensis, a duobus schismaticis sacerdotibus commota, aedem episcopalem invasit. Coetera narrabit Dorotheus Lecikowicz, archidiaconus S. Josaphati et illius passionis comes. « *Schismatici, aiebat in prima inquisitione Polocensi, occupata jam per vim tota curia archiepiscopali, caesis omnibus famulis, totam diripiebant suppellectilem. Auditis his clamoribus, antistes procedit e camera et, clausis ipsis foribus, sacratissimae crucis signavit effigiem, me a sinistra parte illi adstante, pro more suo dulcissime hostes allocutus fuit: "Filioli, quare famulos meos caedetis? Si aliquid contra me habetis, ecce adsum"*. Tunc ex opposita camera eruperunt duo, et ut servum Dei stantem viderunt, alter servo Dei stringente in modum crucis ad pectus manus fuste caput petiit, securi divisit alter; prostratum vero quotquot in atrio fuerunt omni telorum genere confodiebant et contundebant. Elevata tamen servus Dei manu inter media vulnera exclamavit: "Deus!" ibique globis scopetariis caput sacrum trajiciunt et iterum fustibus caedunt ». Relat. Audit. Rotae. p. 171. — Similli-

STATUA S. JOSAPHAT IN ARCHIMANDRIA CRYPTAE FERRATAE
an. 1867

mis loquuntur verbis in secunda inquisitione Polocensi Emmanuel Cantacuzenus et Gregorius Uszacki, S. Josaphati familiares et ipsi passionis illius comites.

Notandum est quod praecipuum a Josaphato acceptum vulnus fuit securis ictus in capite; et nunc etiam, Bialae in Podlachia, ubi sacrum martyris corpus incorruptum asservatur, in ejus fronte haec plaga cunctis manifesta apparet unde mos invaluit S. Josaphatum depingendi, cum securi in manibus vel in fronte, tamquam proprio ejus martyrii signo.

Corpus omnimodis dehonestatum contumeliis et in Dunam flumen projectum, sed coelesti lumine commonstratum, Polociae deferretur et in cathedrali ecclesia sepelitur, ibique post multos annos incorruptum et sanguine ex capite manans inventum est.

Haec sunt facta publica et ab omnibus qui de vita B. Josaphati tractant scriptoribus relata; at signa mirabilia, quae post mortem servi Dei evererunt, probatione hic indigent, scilicet lumen miraculosum a quo exuviae martyris commonstratae sunt, corporis incorruptio, et fluxus sanguinis e capite.

De lumine prodigioso audiamus Relationem Auditorum Rotae: « *Super corpus interfecti antistitis et super locum fluminis, ubi fuerat demersum, lumen de coelo lapsum, aspicientium oculos perstringens, ceu quamdam flammam e flumine progredientem visam fuisse, testantur 4 testes in "Processu Polocensi", nempe 91, 93, 108, 110, et in "Processu urbis" testis 1 et 2 iuxta 24 de publica voce et fama* ». p. 192.

In secunda inquisitione Polocensi de hoc signo sequentibus verbis loquebatur P. Gennadius: « *Equidem quoniam Vitebscii non fui, quae prodigia ibi intervenerint, ut testis de visu dicere non possum; tamen liceat mihi aliqua dicere quae ab aliis audivi. Audivi passim ab omnibus dici Vitebsci quod in loco illo fluminis Duna, ubi corpus servi Dei submersum fuerat, lumen quoddam*

instar facis emicabat, quod locum quaerentibus corpus illius demonstravit ». f. 50.

Quoad signum secundum, notandum est quod corpus beati martyris per quatuor integros dies in flumine submersum, non tantum incorruptum sed etiam insolita pulchritudine coruscans inventum est, ut referunt *Relatio Auditorum Rotae*, P. Gennadius aliique testes in *Processu Polocensi*.

« *Visa fuit splendida et coruscans servi Dei facies, postquam flumine extractus est, qualis nunquam visa fuit, dum viveret, adeo ut angelicum referret aspectum quamvis antea a schismaticis multis modis deformata fuisset. Ita inquirunt sex testes nempe 7, 32, 54, 88, 90, 108; atque ipsi Vitebscenses aliique schismatici in testimonio, alta voce, unanimiter dato deposuerunt, ut in "Processu" (fol. 76 et 79), quod corpus post extractionem ab aquis visum fuit insigniter pulchrum, et elegans et, contra naturalem servi Dei colorem, rubicundum. Quae quidem claritas gloria vultus appellatur ab apostolo (II cor. c. III) et amoris Dei est signum* ». p. 192.

P. Gennadius prodigiosam hanc pulchritudinem per plures dies permansisse testatur; ait enim in *Processu Polocensi*, f. 48 : « *Ego veni Polocia Vitebscum ad deferendum corpus servi Dei Polociam quindecim diebus post felix martyrium et inveni corpus in ecclesiam arcis Vitebscensis, S. Michaëlis dictae, jam collocatum, postquam ex aquis extractum fuisset. Corpus vero visu pulcherrimum fuerat, immo visu pulchrius longe quam quando vixerat, apparebat* ».

Aspectus ejus, ait alius testis Emmanuel Cantacuzenus, « *gaudio catholicos, confusione schismaticos replebat* ». ib. f. 83.

Joannes Chodyga, Consul Polocensis sanctae Unioni infensus, solo aspectu corporis beati martyris de repente mutatus, schisma detestatus est et paucis abhinc diebus solemniter Polociae ejuravit, ut narrat ipse : *Process. Poloc.* f. 130.

Anno 1628, Commissarii a Summo Pontifice delegati sepulcrum beati martyris in cathedrali Polocensi aperuerunt et corpus inventum est post quinque annos incorruptum, ut legitur in *Relatione Auditorum Rotae*. p. 183.

« *Praemissis, aiunt, adstipulatur integritas corporis, quod*

constat spatio quinque annorum incorruptum, cute ossibus superextensa, conservatum fuisse, membraque etiam tractabilia, et tamquam viventis flecti, ut ex visitatione facta per iudices remissoriales constat.

Circa quam incorruptionem aliqua mira per visitatores apostolicos observata fuerunt. Primo, quod vestitus corporis sericus, minus putrefactioni obnoxius quam corpus, inventus fuit totus putridus. Secundo, quod schismatici, visa integritate corporis, non sine lacrymis peccatum suum detestati sint, et se futuros fideles humilissimos, conclamarint. Tertio, quod idem corpus fuerat per sex dies sub altissimis aquis ulnarum quindecim submersum, et ab altiori loco praecipitatum, ut dicunt testes 10, 83 et 84, atque in loco humidissimo reconditum, ut dicunt in visitatione, et tamen integrum atque incorruptum inventum fuit, non citra adstantium, cleri nempe utriusque ritus, magistratus et fere totius populi admirationem miraculum id esse testantium ».

Anno 1637, ab aliis commissariis apostolicis, peracta secunda inquisitione Polocensi, corpus beati martyris iterum exhumatum et diligenter examinatum fuit. In opere suo *Vita di S. Giosafat*, p. 387-388, P. Contieri hujus recognitionis evulgavit authenticum instrumentum ex quo apparet tunc temporis, quatuordecim scilicet annos post mortem Josaphati, sacras ejus exuvias incorruptas permansisse. Quinimmo etiam nunc absque putrefactione asservantur, cum carne et cute superextensis; membra invicem nervis connectuntur magnaue flexibilitas in corpore reprehenditur, ac si viveret adhuc et spiraret, ut narrat D. Guépin, t. II, p. 459, 473, sqq. juxta authentica instrumenta visitationum sacri corporis a praesidibus ordinis sancti Basilii Ruthenorum vel ab episcopis Chelmensibus saeculo proxime elapso et initio hujus saeculi peractarum.

In prima visitatione sacri corporis nedum lacrymae ex oculis manantes sed et sudor e fronte profluens conspectus fuit, ut narrat *Relatio Auditorum Rotae*, p. 193.

De sanguinis fluxu e capitis vulnere testem habemus Joannem Dziahilewicz, notarium Polocensem, qui affirmat in Processu Polocensi se hunc sanguinem propriis deterxisse manibus, quando

Vitebscum ad sancti martyris corpus efferendum venit, post martyrium die quindecimo. Idem prodigium Michaël Tyszkiewicz notavit: « *Vidi etiam, ait, hieme februarii 15 anno 1624, quum magna frigora dominantur, ex eodem vulnere sanguinem manasse* ». Process. Poloc. f. 67.

Anno 1650, quum in argentea capsula, a Casimiro Leone Sapieha, M. cancellario Lithuaniae oblata corpus sancti Josaphati deponeretur, vulnus capitis iterum sanguine manavit; ut testatur Susza, auctor coaevus, p. 134.

Ferdinandus Ciechanowski, episcopus Chelmensis, quando martyris exuvias anno 1826 canonicè visitabat, super capsulae parietes maculas quasi recentis sanguinis deprehendit. V. Guépin, t. II, p. 473.

Quam gratum Deo fuerit martyris sacrificium rebellium imprimis conversio mirifice patefecit. Non facinoris auctores tantam, sed etiam quotquot in dioecesi Polocensi exstabant unionis adversarii, brevi resipuere: quin et paullatim omnes fere Rutheni ad Sanctae Sedis obedientiam sunt reducti.

Ad probandam martyrii sancti Josaphati veritatem, auditores Rotae tamquam maximum et validissimum argumentum hanc schismaticorum et praesertim inimicorum ejus conversionem adducunt. « *De schismaticis ipsis persecutoribus, quod fere omnes scelestum facinus detestati et innocentis cruoris effusionem publice deplorantes, ad Ecclesiae catholicae unitatem revocati fuerint, deponunt testes 10 (subdens: ante mortem praesulis multos fuisse Schismaticos, et illo occiso, rarissimos, et nullum Schismaticorum templum Polociae et Vitebsci), 32, 53, 68, 69, 107 et 108* ». Relat. Audit. Rot. p. 194. Similiter Joannes Dziachilewicz, P. Kosinski aliique testes in secunda inquisitione Polocensi, quorum testimonia videre est apud Guépin, t. II, p. 121.

Illud tamen notandum est quod, decreto regio, novemdecim Vitebscenses cives, tamquam atrocis facinoris in Josaphatum pa-

trati principales auctores, capite plexi sunt. Omnes ante mortem, uno tantum excepto, sceleris intime poenitentes, schisma ejuravere et Ecclesiae catholicae sacramenta susceperunt, ut testatur P. Genadius, in Processu Polocensi, f.

Quo tempore Josaphatus occisus fuit, unio in summo discrimine versabatur; ut diserte narrat metropolita Rutscius in Attestatione de vita S. D. Josaphati, (Process. Poloc. f. 190, 191, 192); post sanguinem archiepiscopi Josaphati a Schismaticis effusum, inimicorum unionis potestas citra omnem spem labefactata est. Schismatici ipsi pristinum furorem suum, qui plane erat diabolicus, deposuerunt; et diu sterilis ager illae Ruthenae Ecclesiae refloruit. « *Scio enim, aiebat Rutscius anno 1627, et nullus melius me scit, ut arbitrator, quod non scientia nostra, non industria, non labore, non diligentia fiunt ista quae antea non fiebant, licet a nobis et ab ipso servo Dei una plus omnibus nobis laboratum fuit, nihilominus duram petram schismatis emollire nequivimus; sanguini ipsius hoc reservatum est. Testatur id Polocia et Vitebscum, ubi ad mortem quaerebant eum et reapse occiderunt; nunc quasi generali poenitudine compuncti agnoscunt suam culpam et absolutionem petunt* ».

Etsi Cosachi et Moschi qui, per viginti annos, maximam Rutheniae partem dominati sunt, unionem totis viribus eradicare contenderint, sanctum hoc opus semper profecit. Anno 1702, ultimus episcopus ruthenus schismaticus summo Pontifici obedientiam praestitit et vix 150,000 Schismatici superfuerunt in Polonia ubi, tempore sancti Josaphati, ad 10,000,000 facile numerabantur. — De his omnibus consulendus est D. Guépin, l. VI, VII et VIII.

Meletius ipse, virtute sanguinis et precum novi Stephani, novus velut Saulus de repente mutatus in Paulum, unionis partes maximo studio est amplexus in eaque sanctissime obiit.

Anno ipso quo Polociae peragebatur prima Inquisitio pro beatificatione S. D. Josaphati (1627), Meletius Smotricius in mani-

bus metropolitae Rutsicii ejuravit. Ab Urbano VIII archiepiscopus Hierapolitanus renuntiatus, usque ad annum 1633, qui ejus exitialis fuit, in sancta unione perseveravit. Ipsa die conversionis illius, ad S. P. Urbanum VIII scribebat Rutsicius his verbis.

« *Reddit Beatitudini Vestrae, per me ac suas litteras, obedientiam R. P. Meletius Smotricius, nuncupatus archiepiscopus Polocensis, schismaticorum in septentrione facile princeps. Cujus ego reditum soli Deo glorioso et sanguini martyris Josaphat ascribo. Enim vero quod fuit Paulus Stephano, id Smotricius Kuncevicio. Quidni ergo, sicut conversionem Pauli adscribimus orationi Stephani, ita conversionem Smotricii Kuncevicio tribuamus* »; op. Susza, Vita Smotricii, p. 74.

Simillimis verbis in Inquisitione secunda Polocensi P. Genadius aiebat: « *Quod attinet ad Meletium Smotricium, archiepiscopum Hierapolitanum (ex pseudo archiepiscopo Polocensi) a S. D. N. Urbano VIII P. M. designatum, in mea conscientia non aliter sentio quam quod Josaphat Meletio idem fuerit quod Stephanus Saulo. Hujus Meletii conversio servo Dei Josaphat omnino ascribi debet, quia revera nisi tam durum Schismaticum sanguis martyris emolliret omnino, usque ad mortem, amore sacrosanctae unionis non informaretur* ». Process. Poloc. f. 49.

Audiamus etiam P. Kosinski: « *Scio ac indubitate ita credo quod Meletius, olim pseudo-episcopus Polocensis, postmodum Hierapolitanus a SS. D. N. Urbano VIII designatus, per sanguinem Josaphati ad fidem catholicam esset conversus, quia revera haec est mutatio dexteræ Excelsi, intuitu martyrii, quia ex tali persecutore qui verbo et scripto Ecclesiam catholicam persecutus est, factus est talis Russiae Apostolus, ut illam verbo et opere defendere sciverit* ». ib. f. 77.

Eodem modo loquuntur ibidem Emmanuel Cantacuzenus, Joannes Dzhahilewicz, Michaël Tyszkiewicz, et fere omnes testes.

Susza communi fidelium opinioni obsecundans, vitae Meletii Smotricii, quam Romae evulgavit anno 1665, hunc titulum affixit: *Saulus et Paulus Ruthenae Unionis sanguine B. Josaphat transformatus.*

Multis Josaphatum coruscantem miraculis, Urbanus VIII in Beatorum, Pius vero IX in Sanctorum Albo, quum saecularia principum Apostolorum festa agerentur, inscripsit. Instantibus vero plurimis diversarum regionum episcopis votisque annuens Sacrae Rituum Congregationis in Calendario Ecclesiae Universae ejus festum inseri jussit, quo optatissimae nimirum Graecorum Slavorumque cum Apostolica Sede Unioni patronum et advocatum jam nunc pararet in coelis.

In vita S. Josaphati a Susza conscripta, ad centum narrantur miracula a sanctissimo praesule patrata, ex quibus quatuor a Sacra Rituum Congregatione probata fuerunt die 14 decembris 1643. Plures alii Scriptores miraculorum collectionem post Susza ediderunt, et usque ad nostra tempora, Albae Ducalis in dioecesi Chelmensi, ubi requiescunt sancti antistitis exuviae, fama miraculorum S. Josaphati percrebuit et quotannis ante ejus aras innumeras fideles adduxit.

Urbanus VIII sancto Josaphato cultum concessit Beatorum, 16 maii 1643; Pius vero IX Sanctorum Albo illum inscripsit, 29 junii 1867 ». Hucusque textus manuscripti S. C. Rituum.

* * *

Ut breviter totam nostram tractationem concludamus, sequentia notare possumus de textu proposito et non accepto.

1. Textus videtur aptior ad dignum cultum S. Josaphat exhibendum eiusque cognitionem promovendam in universo orbe catholico; prout martyr ecclesiasticae unitatis omnium christianorum, optimum esset, ut eidem haec causa modo proprio et speciali commendetur coram Deo et hominibus;

2. Textus propositus optime probatus fuit et quidem documentis authenticis processus beatificationis, bene selectis et ad casum aptatis; labor hic pro futura recognitione Breviarii Romani utilis esse posset;

3. Hoc non obstante, textus propositus simul cum adnotationibus quendam redolet influxum ecclesiasticorum polonorum, qui in quibusdam expressionibus nimis instant in nomen « Polonia », sensu praesertim politico sumptum, quod rei veritati minus respondet, imo quendam displicentiam Ucrainis et Alboruthenis creare valet;

4. Ex modo loquendi et citandi, videtur Alphonsum Guépin si non iam directe, saltem indirecte huic textui apparando invigilasse et adlaborasse; et ex adverso, quaedam expressiones, quae de statu rerum ecclesiasticarum in Ucraina occidentali seu Galicia tractant, quemdam virum polonum ut extensorem Missae et Officii indicant: forsitan P. Hieronymum Kajsiewicz, Superiorem Generalem Congregationis Resurrectionis; sed non excluditur ipse Alphonsus Guépin, qui de his circumstantiis tractat in secundo volumine Vitae S. Josaphat (pag. 514-519), etsi paululum alio sensu.

His notatis, nihil manet nisi probemus sincera et laboriosa conamina plurium virorum ecclesiasticorum in reddendo digno cultu Sancto Josaphat in universa Ecclesia catholica, et quidem eo tempore, quo eiusdem Sancti conterranei — Ucraini et Bielarussi — vel impediabantur circumstantiis politicis vel impares omnino erant, ut hunc cultum et debitam notitiam eius vitae et operis in toto orbe terrarum promoverent et confirmarent.

Єп. О. Боцян

ЙОСАФАТІЯНА: ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ ПОЧИТАННЯ

(В часі приготувань до 300-літнього ювілею з дня смерти св. Йосафата (1923), луцький єпископ Йосиф Боцян зібрав разом і видав у місячнику «НИВА» у Львові все те, що залишилось до наших часів від життя і культу св. Йосафата; ця збірка прислужилась до поглиблення знання про Святого в його ювілейному році. Сьогодні стоїмо перед такою самою проблемою з нагоди 100-ліття з дня проголошення Йосафата Святим вселенської Церкви; більше того: нові й часто непригожі обставини життя укр. еміграції-діяспори не мають навіть тих можливостей, що їх мала українська Церква і нарід в 1920-их роках. Багато чого в сьогодні недоступне, а створення нового не під силу. Навіть повні річники журналу «НИВА» сьогодні доступні тільки небагатьом. Тому ми рішилися передрукувати статтю Преосв. Й. Боцяна так, як вона появлялася в 1922 р., зберігаючи все, включно до правопису, уважаючи її сьогодні вже історичним документом до життя св. Йосафата, але також актуальним причинком до пізнання його в наші часи). — Редакція «Записок ЧСВВ».

ПЕРШОДРУК статті: «Нива», Львів 1922, т. ХУІІ, ст. 385-392; 1923, т. ХУІІІ, ст. 1-11; 121-130; 222-240; 310-320; 345-354.
ПЕРВІСНИЙ ЗАГОЛОВОК ПРАЦІ: Єп. О. Боцян, *Перед ювілеєм св. священомученика Йосафата.*

* * *

Настає великий і благословенний рік; трисотні роковини мученицької смерті св. священомученика Йосафата Кунцевича, архієпископа полоцького. У Витебську на Білій Русі поніс він тяжку

мученицьку смерть, за святе з'єднання Церков, у неділю, дня 12. листопада 1623 р.

Рік ювілейний, то час великої слави й ласки Божої. Віддаючи честь святому, віддаємо славу Предвічному Богу, величаємо подвиги й чесноти святого, з великих заслуг і сили його в Бога черпаємо, як з багатой скарбниці, надприродну ласку, силу й благословення Боже. Історія св. католицької Церкви в нашім українськім народі має багато великих і заслужених мужів, великих подвижників. Між ними безперечно найбільший є св. Йосафат, котрого сам Бог прославив великою духовною силою, великими чудами й нетлінними мощами. Велика слава його в Бога, так годиться, щоби вона стала теж великою і в його святій спадщині, в нашій св. грецько-католицькій Церкві, серед його рідного і вірного народу, нашого народу українського. Гідне відсвяткування цього ювілейного року буде не тільки ділом справедливости, не тільки ознакою животности й духовної сили нашої св. грецько-католицької Церкви, але воно стане й жерелом великого підєму, нової могучости й розвитку її в теперішній, такий важний історичний момент.

Вже перед світовою війною зачалось було в нас приготування до ювілею св. Йосафата. Спільне послання Преосв. Єпископату галицького про схизматичьку агітацію, з 1910 року, візвало наше духовенство до збільшення енергійного ширення культу св. Йосафата. « Коли за 13 літ будемо обходити за ласкою Божою в цілій церковній провінції тристалітний ювілей хвилі його славної й святої смерти, нехай вже не буде в нашій церковній провінції найменшої каплиці, де-б не було його святої ікони, нехай у кожному селі по хатах знаходиться по кільканадцять примірників його життя, нехай то життя буде вже оброблене в кілька разів у популярних книжках і брошурах більшого й меншого обєму, нехай прочитають його й всі діти шкільні, й доростаюча молодіж, і старці над гробом, нехай його святе ймення Йосафат станеться так популярним, так улюбленим у нашого народу, щоби не було хати, де-б одна дитина так не називалася ». (Посланиє, ст. 14). — Слідом за цим голосом подано в « Ниві » з 1910 року (том VII., ст. 338-344) огляд важніщих життєписів святого, а о. проф. Д-р Д. Дорожинський видав 1911 р. у двох книжечках Матеріяли до історії життя й смерти св. священомуч. Йосафата: його « Катехизм » і « Регули для своїх пресвітерів ». Проф. Д-р В. Щурат запопадливо зачав збирати бібліографію й іконографію святого, та готов був поїхати до Петрограду для зібрання невиданих доси творів. Світова війна перервала всю

цю працю, а слідуюче після неї лихоліття не дало змоги повести її далі, згл. зачати її на ново.

Надходить уже ювілейний рік і вже пора взятись знова до цього діла. Як годиться, перший початок дали вже ОО. Василіяни. На 1923 р. вже видали вони в Жовкві ювілейний календар, присвячений святому Йосафатови: один для галицької України, а один для Канади. Рівночасно ладять вони видання двох життєписів святого: більшого й меншого. В Римі теж приготував до друку життя святого приятель нашої Церкви о. Генрих Бенедетті, член конгрегації для східної Церкви.

Ювілей св. священомученика Йосафата представляє собою таку важну хвилю в нашій життю, таке велике багатство, що треба, щоби взяла в ньому чинну участь ціла наша грецько-католицька Церква, ввесь наш католицький український нарід. Цей ювілей має стати нашим великим святом церковним і народнім. Під проводом єпископів побіч ОО. Василіян повинно стати до підготовної праці все наше католицьке духовенство, бо велика, як годиться, слава вимагає великої праці, а велика праця потрібує багато рук. Чим більше рук пригорнеться до неї, тим більше чести й слави віддамо Богу й Його святому угодникови, тим більшої ласки й сили небесної набудемо.

До тієї праці треба нам знати, які маємо дані до неї, та що й як треба робити?

Мов осередок усіх наших думок, бажань та з'усиль стає перед нами у цілій своїй величч *свята особа* угодника Божого. Наперед у фізичнім розумінню, себто нетлінні й прославлені моці його, а потім його духова фізіономія: життя, діла, подвиги, твори й пам'ятки по ньому.

МОЦІ СВЯТОГО

Від трагічної смерті до нинішньої хвилі не мали святі моці спокою — але слава й сила Божа завсіди була з ними. Хоч лице святого знівечено побоями й тіло його вкинено в ріку Двину, небесне сяєво вказало, де воно лежить і як витягнули його, лице було ціле, неушкоджене як ціле тіло, тільки лишився знак на голові від смертного удару топором. Від цього часу моці zostались нетлінними по нинішній день. Від 1873 р. були вони заховані глибоко в землі в склепу біля василіянської церкви в Білій на Підляшчу, звідкіля за особливою Божою номіччу привіз їх 1916 р. капелян Преосв.

Митрополита о. Павло Демчук, ЧСВВ, до Відня. Дня 30 серпня 1917 р. в церкві св. Варвари перевела папська комісія під проводом Преосв. Митрополита Андрея, як делегата віденського ординаріату, канонічну рекогніцію мощий. Після відчитання історичних документів і свідоцтв, зізнань заприсяжених свідків і лікарів, розслідування св. тіла й оречення прокуратора фіскального віденської архієпископської курії, комісія устами Преосвящ. Митрополита в ім'я Боже узнала однозгідно й урочисто, «що ці нетлінні мощі є по правді мощі св. Йосафата, Архієпископа полоцького, мученика, що вони є автентичні, й тому належиться їм св. почесть і публичний поклін». Все те списано в урядовім протоколі, який підписали всі присутні. Були там: преосв. Д-р Діонізій Няраді, єпископ-адміністратор крижевацький і його пралат о. Шаятович; преосв. Йосафат Коциловський ЧСВВ., єпископ-номінат перемиський; єп. луцький О. Боцян; о. Плятонід Філяс, протоігумен василіянського закону, як промотор діла; Д-р Едвард Кравс, як прокуратор фіскальний віденської курії; крил. Франц Щепкович зі Станиславова; парох віденський мітрат Д-р Йосиф Жук; о. Комарек, Редемпторист з Відня, фаховий знавець і консерватор мощий святих; брат Евагрій, з Милосерних братів; лікар-оператор, начальник хірургічного відділу шпиталю Милосерних братів у Відні Д-р Кляйнмонд і наш лікар Д-р І. Бережницький і ин. Після цього провірення автентичности св. мощей засв'ячено церковне світло, відспівано тропар, кондаг і величання святому священомученикови Йосафатови і всі присутні віддали цілуванням честь і поклін св. мощам.

Опісля мощі св. опечатано й зложено тимчасом у закритій церкві свї Варвари в Відні, під охороною кустосів: о. протоігумена Філяса й о. мітрата Жука. О. Комарек, Ред. прийняв на себе обовязок опорядження і консервації їх. Обовязок це був не малий та й не легкий. Тому, що мощі св. 45 літ лежали в сирім склепі, а потім двократно виставлено їх на ділання сухого повітря, нетлінне й сухе тіло відстало від костей і через трясення при перевозі цілими платами почало крушитися. Підчас рекогніції св. мощий ще ціле тіло трималось у купі. Тільки ніс був заломався, тому що впало було на нього віко старої спорохнявілої труни. Ціле лице було ще мов ненарушене, особливо добре держались усі засохлі органи й части в середині голови, так що лікарі сконстатували як річ цілком певну, що святий вмер від удару топором, а не від вистрілу, — бо в середині голови ніде не було пробитого

отвору. М'ясні на грудній клітці тримались краще, ніж на хребті, котрий з під споду вже більше спорохнявів. Права рука була ціла; лівої бракувало, бо по історичним свідоцтвам взято її для реліквіярів і на канонізацію. Найлучше заховались ноги святого: в колінних сугавах була ще свіжа рожева краска крови, що всі присутні виразно й з великим подивом бачили.

Дуже гарна була-б це річ, коли-б так ще ціле св. тіло далось укупі законсервувати. На жаль, це було вже фізично неможливе. З превеликим жалем мусів о. Комарек, Ред. відділити все тіло від костей. М'яккі засохлі часті відложив для реліквіярів, — а в їх дуже багато й деякі кусні великі. Кости святі обв'язав полотном і шовком, зчпив разом уресь кістяк, убрав у василіянську рясу й нові архієрейські ризи, зложив у гарну бронзову труну зі шклянними стінами, запечатав її митрополичою печаттю і поставив її на великім престолі нашої церкви св. Варвари в Відні. При вибранню св. тіла помагав о. Комарекови, Ред., наш Василіянин, о. Йосафат Жан. Його теж родина з Канади справила святому цю гарну ренесансову труну. Шовкові ризи архієрейські й золототканий омофор дали преосв. Митрополит Андрей. Нагрудний золотий хрест з гарно виробленим корпусом Христа дав архикнязь Василь Вишиваний, перетопивши на це свій ордер Золотого руна. Перстень на руці Святителя доховався старий, прегарний, з великим ісмагдом. Так само доховалась і золототкана обува святого. Обновила її одна віденська черниця, яка теж много потрудилась біля прибрання мощей святого.

Старі ризи, в яких передніше лежало святе тіло і в яких привезено його до Відня, в часті доховались до наших часів, в часті спорохнавіли. Найгарніше доховався гарний багрянний саккос гаптований, з монограмом і гербом сподвижника святого, митрополита Йосифа Венямина Рутського — автентичний доказ правдивости мощей. Досить іще добре доховався червоний омофор, вузький та довгий і набедренник квадратний з кутасами. Митра вправді розлетілась, але в всі її часті: оба перехресні луки, чоловий вінець (з гальонів) і шовк, виповняючий поля. Нарукавиці в золототкані, й одна червона, відай шовкова підшівка. Зі стихаря в тільки діл з золотою обшивкою, виробленою з маленьких металевих кільцят. Доховались теж іще рукавиці й обі панчохи, та рештки покривал з червоними мотками вати. О. Комарек догадується, що вони втягали в себе ту кров, яка виходила зі святого тіла, коли відняли від нього ліву руку. Крім цих старих риз лишилися як реліквії рештки до-

щок і металевих декорацій зі старої спорохнявілої труни, та нова труна, обита зеленим плюшом; та верхня соснова пака, в яких привезено св. мощі з Білої до Відня. В цій паці знаходиться ще порох і земля та листи проскомідії і молитов після служби Божої, які лежали при мощах святого в склепу.

Як бачимо, мощий святих і памяток святого доховалось до нас дуже багато й буде можна обділити ними багато, багато церков, багато домів і вірних, тим більше, що вони мають цілющу силу.

ТВОРИ СВЯТОГО

Святий Йосафат був самоуком. Однак завдяки своїй побожності та пильності набув він стільки й такого доброго знання духовного життя й богословії, що не тільки був добрим проповідником, отцем духовним у сповідальниці та для монастирської братії, але для оборони католицької правди та більшої слави Божої брав за перо, щоби письмами своїми працювати там, куди не доходило його живе слово. Із усіх його творів видано доси тільки « Катехисмъ отъ слуги Божяго Йосафата сочетанный », * « Регулы для своихъ пресвитеровъ » і « Постановене всимъ священникомъ » по українськи (о. Дорожинським) і по латині (о. Контієрієм і о. Гепеном), та славні оба його листи до канцлера литовського Льва Сапіги: перший (П. Жуковичем в Извѣстіях 1909 р.) і другий (в Колльюквіі Люблинській Жоховського 1680, у Вишневського Іст. поль. літер. т. VIII, М. Кояловича Литовській церк. унії т. II, *сп.* Ліковського Історіі унії). Із невиданих доси творів св. Йосафата знані є ось які: 1) « О фальшованю писмъ словенскихъ одъ оборонцовъ и учителей вѣре церквей противныхъ послоушенству Его Милости отца Митрополита, и о незгодахъ ихъ въ наоуце, выданой зъ друковъ Виленскаго братскаго, Острозскаго и Львовскаго »; 2) « О старшенстве Петра Светого »; 3) « О мощахъ светыхъ, же потреба метъ въ чести и о чудахъ ихъ »; 4) « О чистоти іерейской, же лепии безженымъ быть »; 5) « О законникахъ доводъ, якъ въ старомъ и въ новомъ писмомъ св. о всемъ габити и о власыхъ светчатъ, и о шлюбахъ и о клобукахъ и постриженю девиць »; 6) « О крешении Владимира »; 7) « Ци добре церковь восточная чинить, посвещаючи хлѣбъ, воду, вербу и баранка ».

Всі ці твори знаходяться в рукописнім відділі Петроградської

* По болгарськи видали його оо. Воскресенці в Царгороді 1877 р.

Академії Наук у збірникові єпископа Павла Доброхотова, а описав їх проф. П. Жукович в «Извѣстія-х отд. русс. языка и словесности Ак. Наукъ» том XIV, кн. 3. Петерб. 1910, ст. 199-227.

Крім цього в рукописнім відділі Виленської публичної бібліотеки знаходяться ще два обширні збірники, що їх писав св. Йосафат. По описанню Ф. Н. Добрянського: «Описание рукописей публичной библиотеки» (Вильня, 1882) один, ч. 261 (33) (опис стор. 439-441) має на хребті напись: «В. Iosaphatae manuscripta», а на стор. 119: «Rękopis blogoslawionego Jozafata», а з 11 листа має внизу підпис: «Сія книга з бібліотеки монастиря Жировицкаго чину святого Василія». Він містить у собі духовні слова св. Іоана Золотоустого, Симеона нового богослова, Нила пустинника, ряд проповідий на білоруським язиці, виклад десяти заповідий Божих і коротка хронологія важніших подій від різдва Пресв. Богородиці до византійського цесаря Михаїла, сина Теофіля (р. індікта 6.300). Другий збірник ч. (199) (опис стор. 221-228) має на листі 472 дописку: «Сіє писаніє житіє и страсти св. Йоанна Предтечи спісано блаженнымъ єпископомъ Іосафомъ (sic) священномученикомъ иже пострада къ градѣ Витепску отъ тамо сущихъ граждандъ року 1623». Він містить у собі життя святих і слова св. отців на вибрані празники від марта до серпня. Всі ті доси невидані писання святого годилобся видати й науково обробити для нашого католицького народу в цім ювілейнім році.

ІСТОРИЧНІ АКТИ

На історичні акти, які відносяться до святого й його епохи, покликується кожна більша життєпись святого. Доси вони теж знаходяться тільки в рукописних збірниках, розкинутих по різних місцях. Вважемо хоч на кілька важніших. На першій місці треба поставити протоколи канонізаційні п. т. «*Polocensis canonisationis gloriosi Martyris Josaphat Cuncevitii Ordinis S. Basilii et Archiepiscopi Polocensis processus Polociae auctoritate Aplica fabricatus*» з 1637 року. Є його аж 3 (три) примірники й один ексцерпт.

Один є в Національнім Музею у Львові (ркп. ч. 157), другий як X том переписки Василіян і єпископів руських з Пропагандою, третій у згаданім збірнику єп. Павла Доброхотова в петроградській Академії Наук. Ексцерпт, який зладив холмський крилошанин Павло Шиманський, знаходиться в бібліотеці познанського Товариства приятелів наук. Дуже інтересний виказ імен, назв і предметів

до актів процесу св. Йосафата, знаходиться в Петроградському архіві західно-руських уніятських митрополитів під ч. 1722 (пор. «*Описание документов Архива западно-русских униатских митрополитов*», Томъ II, 1701-1839. (Петерб. 1907, стор. 195). У цьому архіві, по описах актів з р. 1470-1700, уміщених в I. томі (Петерб. 1897), знаходиться ще багато історичних документів до особи, справ, чудес і часів святого.

I так ч. 407 (стор. 163) містить у собі привілей короля Жигмонта III, з дня 28 червня 1617, даний Йосафатови Кунцевичеві на полоцьку коадюторію. Ч. 413 (стор. 164) привілей тогож короля з дня 31 березня 1618, яким після смерті полоцького архієпископа Гедеона Брольницького віддається його коадюторові Йосафатові полоцьке архієпископство. Ч. 430 (стор. 169) Витяг із королівського приказу з дня 22 березня 1619, про передачу всіх могилівських перков і духовенства під юрисдикцію архієп. Йосафата. Ч. 458 (стор. 178) Скарга Йосафата з дня 1 лютого 1621 на ворожу агітацію Мелетія Смотрицького. Ч. 459 (стор. 179) Протест архієп. Йосафата з дня 16 лютого 1621 проти поборів наложених неправдо варшавським соймом з 1620 р. на руське духовенство. Ч. 492 (стор. 187) Урядовий акт судової комісії з дня 21 листопада 1623 р. про вбиття св. Йосафата, який подає докладний опис події і слідства. Ч. 502 (ст. 190) Декрет Конгрегації для розширення віри з дня 31 жовтня 1624 р. про зачислення вбитого архієпископа до числа ісповідників (*in viros catholicae fidei defensores*). Далі акти про чуда, які діялись при мощах св. Йосафата: Ч. 552 (ст. 204) з дня 18 лютого, 2 травня і 2 червня 1628 р.; Ч. 553 з 20 березня 1628 р.; Ч. 575 (ст. 211) з 1629 р.; Ч. 676 (ст. 248) з 14 лютого 1637 р.; Ч. 730 (ст. 269) з 15 листопада 1642 р.; Ч. 819 (ст. 305) з 1 липня 1657. З історією святого вяжуться ось які акти: Ч. 661 (ст. 344) Лист витебського міщанина з 8 жовтня 1635 про вилиття дзвона на пам'ять мученицької смерті святого; Ч. 795 (ст. 294) заповіт митрополита Антонія Селяви з 4 травня 1651 р., яким він легує 10.000 золотих на те, щоби 4 священики правили в катедральній церві св. Софії в Полоцьку у труни «*благословенного мученика Іосафата*» перед образом Матері Божої молебни: одного дня до Матері Божої, другого дня до св. Йосафата; Ч. 844 (ст. 314) Окружне послання протоархимандрита василіянського митрополита Гавриїла Коленди з дня 18 липня 1667 про перенесення назад у Полоцьк мощий св. Йосафата; Ч. 1007 (ст. 375) Виказ митрополита Кипріяна Жоховського з 1690 р. про фундації св. Йосафата для митрополії, який записав

села: Черствяти, Судиловичі, Ладосну, Борковщину в вовідстві Полоцькім.

Побіч цих історичних документів, які знаходяться в Архиві уніятських митрополитів (нині відай у петроградськім синоді), треба згадати ще й те, що подає «*Витебская Старина*» А. Сапунова в V-ім томі п. т. «*Матеріали для історії полоцької єпархії ч. I-ая*» (Витебск 1888). До св. Йосафата відносяться ось які грамоти: Ч. 64 (ст. 110, додаток) про назначення Йосафата полоцьким коадьютором; Ч. 68 Звіт Його про стан полоцьких церков; Ч. 70 Позов митрополита Рутського проти М. Смотрицького ізза жалоби св. Йосафата (згаданої висше в ч. 458, — позов цей описано в «*Витеб. Старині*» том I., ч. 115); Ч. 75. Лист св. Йосафата до митр. Рутського («*Витеб. Стар.*» т. I. ч. 116); Ч. 77. Рішення комісарського суду про вбивство св. Йосафата («*Вит. Стар.*» I, ч. 118, — пор. висше в Архиві митр. 492). Деякі важні акти можна знайти ще в збірниках: 1) Историческо-юридическіє матеріали, извлеченны изъ актовыхъ книгъ Витебской и Могилевской губерній»; 2) «*Акты виленской комиссії*»; 3) «*Документы объясняющіє исторію западно-русскаго края*» (Петерб. 1865); 4) «*Архивъ юго-западной Россіи*» і т. п. Вже згадано висше про X том Переписки Василян і єпископів руських з префектом Пропаганди. Важні ще й інші томи (XII, XVII), а виказ до всіх 22 томів знаходиться в Кракові в Музею кн. Чарторийських Ч. 2204 п. т. «*Elenchus actorum in residentia Romana Ordinis S. Basilii M. Congr. Ruthen. reperibilium*». А в рукописнім відділі Академії Наук у Петрограді знаходяться Acta Ordinis S. Basilii M., списані Василяннином Петкевичем у 6 томах, які містяться в згаданій збірці єп. Павла Доброхотова. По архивах консисторій, монастирів та губерній — о скільки війна не знищила їх — можна теж найти багато невикористаного матеріалу.

До історичних документів належать іще акти папських комісій від 1638 р. до беатифікації Йосафата в 1643 році і акти його канонізації від 1864-67, яких доси в цілости ще ніде не видано.

ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ПО СВ. ЙОСАФАТІ

Будуть це місця, предмети, твори й установи, які вяжуться з історією Святого, з його життям, працею, смертю та славою. Так будуть це церкви й монастирі, в яких він Богу служив, або які він побудував чи обнови; олтарі й ікони, перед якими він молився, або які в його честь поставлено; образи, хоругви, хрести, вота,

статуї й каплиці йому посвячені; служби, акафисти, молебні, пісні й проповіді в честь його; обходи беатифікації, канонізації й ювілеїв його; відпусти та свята в його честь установлені, нарешті брацтва й закони названі його іменем та віддані його ідеї. Все те зосталось по ньому на терені його святого життя й апостольської діяльності, як серед ріднього українського народу, так і серед братніх народів: білоруського, польського й литовського, та теж серед василіянської братії в католицькому світові. І хоч час та московська влада, яка загорнула білоруські, українські та польські землі, багато з тих пам'яток винищили, — а чого Москалі не змогли, те світова війна доконала, — все таки до нині ще лишилось багато пам'яток по Святому. А маємо в Бозі й помочі Святого надію, що з часом буде мож їх усі віднайти.

І. МІСЦЯ. —

Гляньмо наперед на місця, які св. Йосафат освятив своїми стопами. Родився й виріс він на нашій рідній Україні, недалеко від нас, у *Володимирі Волинському*. На цім місці, де він прийшов на світ, стоїть нині мурована церковця; а там, де стояла деревляна церква св. Параскевії-Пятниці, в якій він христився, в якій огняна іскра з хреста йому в серце впала, в садку біля Ковельської дороги, стоїть високий мурований стовп з залізним кованим хрестом. У володимирських городських книгах дня 8 лютого 1675 р. записано, що міщанка володимирська, Зиновія Гаврилівна Кунцевич, по мужу Парилловичева (рідна сестра Святого), з сином своїм Савою Семеновичем Парилловичем, актом даровизни з дня 5 грудня 1674 р., дарує на церков володимирському єпископови Венедиктови Глинському, цю загороду, де родився єї брат « Йосафат, святий мученик ». Через 100 літ опісля, 1780 року, василіянський протоархимандрита й ректор володимирської колегії, Порфирій Скарбек-Важинський (пізніше холмський єпископ), вимурував на цім місці невеличку, але гарну церковцю в честь Святого. Коли цариця Катерина II. 1795 року скасувала католицьку володимирську Єпархію, незвдинене духовенство з сусідньої пятницької церкви 1800 року забрало церковцю св. Йосафата для себе, покрило її новою кришою (бо попередня обгоріла), перемінило її на соборну церкву св. о. Николая й перенеслося сюди зі старенької деревляної церкви св. Параскевії¹.

¹ Н. И. Теодоровичъ, *Городъ Владимиръ волинской губернии въ связи съ исторіей волинской ієрархіи*. Историческій очеркъ, Почаевъ 1893, стор. 178.

Цю послідню 1820 р. розібрано, і на місці, де стояв престол, поставлено хрест, про який висше згадано. В часі світової війни, за австрійської окупації, знова вернуло католицьке богослуження в нашій обряді до церковці св. Йосафата. Православні духовники покинули були її, а військо зробило собі в ній склад на вивезені з других місць церковні річи. Наші полеві духовники опорядили її — (особливо заслужився в тім згляді о. М. Паславський з перемиської єпархії) і відправляли в ній богослуження для наших жовнів. Православні й римо-католики мищане теж до неї горнулися.

В часі війни, в 1917 і 1918 рр., бачили ми в володимирській катедральній Церкві св. Успення, зрабованій й опустілій, як одному пам'ятку, цей великий деревляний трираменний хрест, що з нього впала огняна іскра в серце маленького Івася, коли мати, тримаючи його на руках, перед цим хрестом горячо молилась у п'ятицькій церкві. На пам'ять про це чудо володимирський єпископ Фелиціян Филип Володкович (пізніше митрополит), обложив 1761 р. увесь цей хрест гарно кованою бляхою з чистого срібла, місцями позолотив її й узяв цей хрест до своєї катедральної церкви. На жаль, австрійські військові влади не хотіли дати нам дозволу на перенесення цього хреста до церковці св. Йосафата, де він перед реставрацією катедри довгий час находився над горним сідалищем². Після розвалу Австрії не було кому про нього подбати й за теперішньої влади він десь мабуть запропастився. На щастя, згаданий уже о. Паславський придбав для нас гарну світлину цього хреста й гербу єпископа Володковича з низу, й завдяки цьому маємо хоч образ тієї дорогої пам'ятки³.

З Володимира, як 16-літний молодець, що знав уже цілий часовник (часослов) на пам'ять, пішов Іван Кунцевич на науку купецтва до міста *Вильна*. Та був він тим євангельским купцем, що шукає одного тільки дорогого скарбу-самоцвіту: спасіння душі. Тому близька церква св. Тройці стала йому за любу церковцю св. Параскевії, а згодом і монастир троїцький за рідну хагу. Величава Церква св. Тройці, вимурована через князя Конст. І. Острозького в другім десятку XVI стол., стоїть до нині. Та вже не має вона нині тих скарбів, які мала за св. Йосафата. Не має мощей трох виленьських

² Теодоровичь, *Городъ Владимиръ*, ст. 149.

³ Репродукція його, як і кількох світлин з Йосафатової церковці, придбаних о. Паславським, відбита в Календарі «*Місіонаря*» на 1923 рік, на ст. 44, 40, 41, 43 і 49 (тут хибно підписано, що це виленьська церква).

придворних бояр: Антонія, Иоана й Евстафія, перед якими молився св. Йосафат. Не має вже ні тих 9 бічних престолів, які були в ній за часів св. Унії, — а що найважніше, нема вже тут тепер престола св. Йосафата, який тут колись стояв ⁴, з його св. мощами й іконою. Величаву каплицю Покрова Пр. Богородиці, що її на просьбу св. Йосафата збудував праворуч церкви Януш Скумин Тишкевич, воевода виленський, на свою родинну гробницю, в 30 роках ХІХ стол. замінено на православну семинарську церкву св. Йоана Богослова, коли то і весь монастир василіянський при церкві скасовано й замінено на православну духовну семінарію т. зв. литовську. По Василіянах лишилась у монастиреви велика бібліотека, найбільша за всі білоруські бібліотеки; однак нинішні владарі, на жаль, не шанують її. Нищать те, чого не знищила православна Росія...

Сумно воно, а ще сумніше робиться на серці, коли глянешся на ті монастирі білоруські на полудне від Вильна, в *Битеню та Жировичах*, слонимського повіту, де св. Йосафат був ігуменом. Битенський монастир, один з визначніших василіянських монастирів, при якому був новіціят закону, оснував слонимський маршалок Григорій Тризна з жінкою Региною Сапіжанкою, сестрою підканцлера литовського, для своєї доньки Василіянки. Св. Йосафат був спершу духовним провідником цього нового монастиря. Але видячи труднощі, з якими початкуючи дім мусить боротися, порадив новичкам, щоби перейшли до виленських Василіянок, яких монастир був уже упорядкований та в повнім розцвіті. Так сталося, і тоді Тризна подарував цей дім Василіянам. На приказ архимандрита Рутського св. Йосафат був першим його ігуменом. Благословенний був початок, благословенний був теж і розвій його. Духом св. Йосафата жив цей монастир, аж поки Росія, касуючи Унію на Білій Русі 1839 р., не скасувала й його ⁵. Жировицький монастир по касаті св. Унії й Василіян лишився й стоїть до нині. В часі світової війни цілком спустошено його. Жаль було дивитись на те, як у виленській церкві св. Тройці німецькі війська зробили собі склад старих убрань, та всеж таки там був якийсь лад, ікони по стінах висіли, іконостас стояв цілий. З величавої жировецької успенської катедри лишилися 1917 р. тільки пусті стіни, бо вона

⁴ П. Н. Батюшковъ, *Бѣлоруссія и Литва*, С. Петербургъ 1890, Прил. ст. 123.

⁵ И. Чистовичъ, *Очеркъ исторіи западно-русской церкви*, Ч. П., С. Петербургъ 1384, ст. 372.

служила вже йно на вязницю для транспортів полонених. Високо на гзімсах сумних стін вибито діри на трами, на яких спочивало підря, що на ньому містились бідні російські невольники.

І другі церковці, які стоять у саду на гарній монастирській загороді, стояли теж пустою, хоч не були так знівечені, як катедро. В церковці Третього Явлення Чудотворної Ікони був маґазин білля, а церковця Чесного Хреста зі св. Сходами, побудованими по взору римської Scala sancta, була ще досить ціла, хоч опущена. Пусткою світили теж і великі мури монастирські, які вінцем оточують катедро і з тугою гляділи на той бідний білоруський нарід, що опущений всіма просив о священників і поміч. А колись була тут велика духовна поміч за св. Йосафата і св. Унії! Коли Святий 1613 р. від смоленського каштеляна Івана Мелешка одержав цей монастир, славний чудотворною іконою, але опущений, протягом двох літ відбудував і опорядив його, спровадив до нього василіянську братію з Вильна і зараз у церкві було повно богомольців з усієї Білої Руси, Литви та Польщі. Найшли тут дбайливу духовну потіху, гарну відправу, а перш за все горячу молитву під проводом святого ігумена. Село Жировичі зросло на місточко й одержало на цю назву королівську грамоту з дня 14. березня 1613 р., а в монастирі засновано гімназію, славну на весь край. Вправді козаки Хмельницького підчас нападу на католицькі Жировичі 1656 р. спалили монастир і ціле місточко, одначе Василіяне зараз відбудували і ще гарніше устроїли і церкву й монастир. Послідний розширявся новими будівлями і незабаром став найбільшою на Білій Руси і найславнішою василіянською обителею. Папа Венедикт XIII післав золоту корону дня ікони М. Б. Жировицької, а митрополит Атанасій Шептицький коронував її 1730 р. В 1828 була тут замість гімназії гр.-католицька духовна семинарія. При касаті Унії католицьку семинарію замінено на православну.

Великий осередок католицького життя на Білій Руси став, як каже Морощкин, « главною майстерскою, главным центром развитія духа православно-русскаго »⁶. Знищено духа св. Йосафата, впала й слава Жирович. Перед війною був він уже лиш другорядний монастир з повітовою духовною школою. Дай Господи, щоби молитва католицького білоруського народу й сила св. Йосафата вернула Жировичам благословення Боже й стару славу!

⁶ Батюшковъ, *Бѣлоруссія и Литва*, Прил. ст. 136.

В часі побуту св. Йосафата в Жировичах митрополит Потій умер і архимандрит св. Тройці Рутський став митрополитом та назначив на своє місце архимандритом виленським св. Йосафата. Та тут його ревно праця не тривала довго. За три роки він працював уже в Полоцьку, спершу як коадютор старенького архієпископа Брольницького, а незабаром, після смерти посліднього, як самостійний архієпископ полоцький і єпископ витебський. Пятого року ревного апостольства вбито його в Витебську.

Які памятки лишилися до нині по святому Мученикові в *Полоцьку та Витебську*, може скаже нам хто з білоруських братів наших. Не маючи тепер змоги бачити ті два міста, освячені великими подіями, згадаємо те, що переказує нам книжкове передання про них та про другі місця полоцької епархії, які в'яжуться зі споминами про св. Йосафата.

У «славнім городі Полоцьку» (як називає його Ф. Скорина), очевидно, найбільше в'яжеться з особою й історією св. Йосафата старинна й величава катедра св. Софії, звана «білою церквою», та архієпископська палата. Софійський кам'яний храм збудував в XII в. князь Борис Всеславич, другий християнський князь у Полоцьку і прикрасив його п'ятьма банями. При сьому храмі жила якийсь час братаниця його, преподобна Евфросинія (в світі Предислава, донька Святослава-Юрія Всеславича). За часів св. Йосафата зберігалась у храмі велика памятка по Святій, дорогоцінний хрест з частицею животворного Хреста Господнього, обагреного найсв. Кров'ю Христовою, з камінчиками з Гробу Господнього і гробу Богородиці, з мощами св. Стефана й св. Пантелеймона і кров'ю св. Дмитрія⁷. Але, на жаль, сама святиня була запущена так, що в середині відлігали цегли та стінна виправа, так, що годі було без небезпеки молитись у ній. Першим ділом Святого була обнова катедри. При особливій Божій допомозі, в короткім часі і майже без гроша відреставрував і прикрасив її як найвеличавіше, так, що всі тому дивувались. При реставрації п'ятох бань зайшла ось яка подія. Католицький нарід уважав середню найбільшу баню за символ Папи римського, а чотири менші по боках за чотирьох

⁷ Хрест цей відмальовано красками в Батюшкова, *Білоруссія и Литва*, стор. 24, а описано в Прил. ст. 39-42. Про історію катедри гл. К. Говорській, *Историческія свѣдѣнія о Полоцкомъ Софійскомъ соборѣ*, «Вѣстникъ юго-зап. и зап. Россіи», 1864, лютий, відд. II, ст. 77 сл.

східних патріархів. Як лишень закінчено обнови середньої бані, зачав дехто з міщан нарікати, що ніби то їхній архієпископ тільки Папу пошанував, а патріархів покасував. Довідався о тім Святий, та й усміхаючись відповів: «Добре, верну чотирьох патріархів, але під умовою, щоби вони не відокремлювались від голови!»⁸.

Любов до храму Божого впливала в Святого з його великого жару до молитви. Вставав у ночі, навіть у зимі йшов до катебри та в притворі цілими годинами молився. Одного разу приглянула прислуга, що архієрей пішов у церкву. Тихцем пішла за ним і побачила дивне явище. По свому звичаєви клячав Святий перед іконою Матери Божої й горячо молився. Два ясні проміні світла блисли з ікони, окружили Святого блеском сяєва, а його тіло піднялось у гору. Ця чудотворна ікона Матери Божої була потім у великій пошані в католиків, а митрополит Селява (як вище згадано), лишив легат на сталу відправу молебнів перед тією іконою. Передчуваючи свою смерть, казав Святий вимурувати собі гріб у цій катебри, праворуч престола й останніми днями перед виїздом у Витебськ дуже пильнував, щоб докінчено його. В ньому теж і поховано його 18 січня 1625 р., чотирнадцятого місяця після трагічної смерті. Гріб закрито великою плитою, замкнено кратною з замком. На плиті вимальовано св. Мученика в білих ризах лежачого, спертото на зеленій подушці. На стіні над гробом висів другий великий образ Святого в архієрейських ризах, а дванацять маленьких образців доокола нього представляло муки його. Велика срібна лямпа як день, так ніч горіла перед гробом. В часі другої папської комісії беатифікаційної 1637 р. отворено гріб, перебрано Святого в нові ризи (тоді дано йому багрянний саккос митр. Рутського, який лишився до нині) і зложено його в кипарисовій труні, яку митр. Курсак привіз на цю ціль з Риму⁹.

Після беатифікації, великий почитатель Святого, підканцлер Лев Казимір Сапіга, син великого канцлера Льва, справив на мощі Святого великий саркофаг з чистого срібла гарної роботи гданського майстра. Сам Святий чудом явився 1646 р. в Гданську Сапізі й золотникови, та подав йому міру й вигляд труни. Пять літ тривала його робота біля неї й вийшла величава пам'ятка. На чотирьох бічних стінах труни виковано чотири найголовніші сцени мучеництва. На віку лежав Святий, природньої величини, в ризах, зі зложени-

⁸ GUÈPIN-KALINKA, *Żywot św. Józafata Kuncewicza*, Львів 1885, ст. 195.

⁹ GUÈPIN-KALINKA, *Żywot św. Józafata*.

ми на грудях руками. В голові стремів топір. Шість срібних ангелів, на шість стіп високих, на вколішках тримало труну на раменах. Поставлено її 1650 р. на високім мармуровім престолі й обведено його гарними кратами. Коли кипарасову труну вкладено до срібної, нове чудо явилось: «рана в голові св. Йосафата отворилась, і виплила з неї свіжа кров»¹⁰.

З тією труною з моцями Святого втікав митрополит Гавриїл Коляда й скривався по ріжних місцях перед Москалями та Шведами в часі війни від 1652-1666 р. Року 1667 вернули св. моші назад у Полоцьк, де були до 1704 р. Ради охорони їхньої перед Москалями віддано їх 1705 р. Карлови II Радивилови (Сирітці) й він примістив їх на своїм замку в Білій на Підляшю. Коли однак опісля Василяне литовської провінції домагалися звороту цього дорогоцінного депозиту, Радивил слова не додержав: віддав їм срібну труну, дорогі вота й часть руки як реліквію, але тіло затримав у себе. Де ця труна ділась опісля, годі дійти того. Таким чином полоцька катедра стратила свій предорогий скарб, але тимчасом св. мощі вратувались перед царем Петром I, який казав без пощади всі памятки по св. Йосафаті нищити. А навіть сам зарубав у полоцькій катедрі перед олтарем св. Йосафата проповідника катедрального, Василянина Теофана Кольбичинського, другого Василянина, вікарія, Константина Зайковського побив і покалічив спадом й казав повісити, а ігумена о. Якова Кизиковського мучено цілу ніч у царській квартирі, поки не замучено. Відай хотів цар довідатись, де сховано мощі Сватога й скарби. Других двох черців софійського монастира, який находився при полоцькій катедрі від початку св. Унії і в якому жив св. Йосафат, царська світа зарубала (о. Якова Книшевича протопсальту й брата Йосифа Анкудовича), а цар приказав тіла всіх цих мучеників попалити і в ріку Двину попіл висипати, аби їх не почитувано як мучеників. Монастир і церкву забрано, зрабовано й замінено на військовий магазин. Цар отверто відгрожувався, що так зробить з усіма уніятами¹¹. Отже нема дивоти, що в Полоцьку не могли лишитись памятки по св. Йосафаті. Монастир

¹⁰ GUÉPIN-KALINKA *Żywot Sw. Jozafata*,

¹¹ KULCZYNSKI OSBas. M., *Specimen Ecclesiae Ruthenicae*, Romae 1733 (Почаїв 1759), ст. 238-9. I. STEBELSKI, ZSBW, *Chronologia*, Tom II. wyd. 2. Львів 1867 ст. 263-5. E. LIKOWSKI, *Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w.* Poznań 1880 ст. 14-20. — Пор. Бантышъ Каменскій, *Истор. извѣстiе объ униі*, Вильно 1866, ст. 156-58.

св. Бориса й Гліба (Романа й Давида), що його Святий з великим трудом та особистою небезпекою відобрав від родини Корсаків, (яка ще від часів архієпископа Герасима Корсака захопила всі монастирські маєтки)¹², та обновив, у якому від тієї пори з малою перервою були Василіяне аж до скасування унії, опісля теж скасовано¹³. Та сама доля стрінула й полоцький монастир СС. Василіянок, що був колись славний, а за часів Святого був підупав. Св. Йосафат призвав з Вильна кілька черниць, яких сам колись як провідник духовний виховав, і поручив їм обновили монастирський лад. Опіка св. Йосафата в короткім часі привела цей монастир до великого розцвіту. Дожив він аж до 1838 р., в якому зазнав багато переслідувань за віру католицьку і дав велике число мучениць нашої св. церкви¹⁴.

Та не тільки пам'ятки по св. Йосафаті знищено: дня 1 мая 1710 р. висаджено мінами навіть саму катедру полоцьку — та й ще потім вину цього вчинку цар зложив на уніятів і зажадав навіть від папи Клементя XI комісійного слідства в цій справі. Пише про це співчасний подіям протоігумен василіянський Лев Кишка (пізніше митрополит) в своїх записках¹⁵.

Те саме, що про Полоцьк приходиться сказати й про *Витебськ*, другу єпископську столицю в архидієцезії Святого, яка записалась такою трагічною подією в його історії. І тут він своїм звичаєм наперед відновив катедральну церкву Пресв. Богородиці, відчистив і відзолотив її іконостас, завів лад в єпископській палаті. В хвили катастрофи нещасні витебщане зрабували і здемолювали в нестямі палату так, що лиш чудом осталась у церкві одна скриня з ризами й літургічними приборами Святого. За кару мали потім витебщани величаво прикрасити катедру¹⁶ і відновити палату своїм коштом. Скасовано їм всі дзвони й вилито з них один великий з відновідним написом у честь св. Йосафата й віддано його катедрі, про що є акт з 1635 р., цитований попереду в архіві уніятських митрополитів. Чи цей дзвін до нині зостався, варто б знати; а вже

¹² И. Чистовичъ, *Очерки истории зап.-русс. церкви*, ч. I, Петерб. 1882, ст. 147.

¹³ *Вѣстникъ Западной Россіи 1865 р. падолист*; Чистовичъ, *Очеркъ истории з.-р. церкви*, ч. II, ст. 252.

¹⁴ GUÉPIN-KALINKA, *Żywot Sw. Jozafata*, ст. 194.

¹⁵ А. С. Петрушевич, *Сводная галицко-русская летопись съ 1700-1772. Часть I*, Львів 1887, ст. 54.

¹⁶ П. Н. Батюшковъ, *Бѣлоруссія и Литва*, ст. 204.

певно нема тих таблиць, що їх Комісія Апостольська в честь Святого казала прибити на місцях муки та знущань над тілом його: в кімнаті, на коридорі і в церкві св. Михайла на витебським замку, куди зложено мощі його після добуття з води. Нема й тих хрестів, які комісія поставила на подвірю, на цвинтарі, на горі, звідки скидано його на березі Двини й на місці затоплення в т. зв. «святій криниці»¹⁷. Витебський писар земський Адам Кисіль фундував 1680 р. василіянський монастир на тім самім місці, де вбито Святого (Витебская Старина Т. 3 ч. 92), а сойм 1690 р. затвердив цю фундацію й увільнив її добра від усіх воєнних тягарів. Ченці цього монастиря одержали теж велику реліквію: передню часть лівої руки Святого від ліктя аж до долоні¹⁸. Однак монастир цей сплюндрував цар Петро I. Як увійшов він з армією 1705 р. в границі Польщі, першим його ділом було, в Витебську знищити Василян і всі памятки та образи св. Йосафата¹⁹. Яка доля зустріла зараз потім софійський монастир у Полоцьку, вже знаємо. Те саме сталось і з полоцькою василіянською архимандрією, з полоцькими Василянками, а далі з прочими василіянськими монастирями на Литві й Білій Русі а то: Глобобринським, Ушатинським, Судилівським, Черствятинським, Березівським і другими²⁰. Здається, що тоді зруйновано й ті василіянські монастирі, що їх св. Йосафат у своїй архієпархії зорганізував і обнови, а то в Могилеві, Брацлаві, Мстиславі й Череві²¹. Щоби таку велику втрату й кривди св. католицької віри, св. Йосафата й Василян хоч у части направити, зараз по цім царським погромі побудував василіянський протоархимандрит Лев Кишка в честь св. Йосафата монастир у Торокані, кобринського повіту, славний з генеральної капітули василіянської 1780 року. На жаль, 1831 р. переіменовано його на схизматицький і після знищення св. Унії карано в ньому наших священників, іспо-

¹⁷ Polocensis canonizationis processus 1637 (Ркп. Нац. Муз. 157) Лист 196-198: Signa, quae Ill.mi Commissarii Apostolici in praeterita inquisitione praefixerunt in diversis locis Vitebsci, in quibus memoria viget Josaphati usque in hanc horam.

¹⁸ GUÉPIN-KALINKA, *Żywot Sw. Jozafata*, ст. 412.

¹⁹ LIKOWSKI, *Dzieje Kościoła unickiego*, ст. 13.

²⁰ Пор. лист Лавренія Капарського, полоцького ігумена, наслідника замученого о. Кизицького до Папи Климента XI з р. 1710 в TURGENIEW, *Historica Russiae monumenta*, т. II. Петроград 1841 ч. 132. LIKOWSKI, *Dzieje kościoła unickiego*, ст. 20.

²¹ Батюшковъ, *Бѣлоруссія и Литва*, ст. 198.

відників св. католицької віри ²². Пізніше й його скасовано в 1874 році.

Годилось би тепер, на ювілей Святого, піти за його святими слідами й зібрати, описати та відфотографувати всі ті місця, освячені його працею, терпінням та славою. Вони ж частина його духовної істоти та сили. Шануючи Святого, треба й їх пошанувати й записати у нашій вдячній пам'яті й любові. Святий допоможе, що тих памяток знайдеться велика сила. Василіянських монастирів у литовській та руській провінціях було, слава Богу, дуже багато й певно, що в багатьох з них були престоли, моці, ікони й хоругви Святого. Були престоли св. Йосафата й по катедральних храмах, прим. у Холмі скасував Попель престол його. Є ще до нині багато і гарних реліквіарів з мощами Святого по наших монастирських, катедральних і по польських церквах (прим. у Львові у Францішканів, у Краківській катедрі величавий реліквіяр пралата Шиманського, в Варшаві в єзуїтському костелі і ин.) і багато ікон його.

В Римі підчас беатифікації (1643) і канонізації (1867) Святого несено хоругви з образами й чудами Святого, а в грецькій церкві св. Атаназія і єзуїтській ім. Ісусового висіли гарні ікони його над престолами. Навіть хоругов польських повстанців з 1863 р. мала з одного боку образ св. Йосафата. Були теж каплички та статуї Святого при дорогах. Прим. до світової війни доховалась велика статуя його в Пониковиці коло Бродів на греблі біля ставу. Все те треба спільними силами зібрати, списати і зладити ювілейний альбум памяток по Святому.

II. ОБРАЗИ — ІКОНИ. —

До важних історичних намяток по св. Йосафаті належать *ікони й образи* Його. Вони є ознакою поширення його культу, доказом животности його ідеї та живої пам'яті про нього. В виду великої популярности Святого на Білій Русі, в Литві, Польщі й Україні багато було ікон його по монастирях, церквах і костелах. При нищенню унії нівечено безпощадно й ці памятки. Та всетаки деякі з них лишилися до нині, хоч по музеях та по костелах. І так в часі війни бачили ми образи св. Йосафата в костелі в Володимирі Волинському, в Ліді та Новгородку. Тай і в нас, у Галичині, є чи-

²² *Виленській Археогр. Сборникъ*, т. VI, ч. 142; *Акти Вилен. Археогр. Комм.*, т. XI, ч. — Чистовичь, *Очеркы исторіи з.-р. ц.*, ч. II, ст. 372-3. Likowski, *Dzieje kośc. un.*, ст. 337-8.

мало ікон і образів Святого, головню по василіянських монастирях. Дуже важна це річ для ювілейного свята, зібрати й описати, по змозі всі ікони й образи Святого, а з важніщих та лучших зладити, як не виставу, то хоч альбум. Роботи тієї піднявся ще перед літами проф. д-р. В. Щурат і зібрав до неї чимало доброго матеріалу, головню з книжкових образців і штихів. Та це тільки частина. Церковних ікон, і то старших, є без сумніву дуже багато, навіть у нашій Галичині. Та треба їх тільки зібрати, — а до того треба збірної і плянної праці. Ввесь терен поза Галичиною, о скільки він доступний, треба буде обіхати, та зібрати й описати все те, що найдеться. Це важне є не тільки з історичного та наукового боку, але й з практичного. Лиш тією дорогою дасться вирішити це важне питання, котра то з портретових груп віддає найвірніше черти лица Святого, це зн., котрі ікони святого є автентичні, і котрі ідеальні?

Колиб були лишилися ці ікони, які були над гробом Святого в полоцькій катедрі, та й ота срібна статуя на його труні, хоч у копіях, то нині не булоб цього питання. Колиж їх не має, треба глядіти за иншими найстаршими іконами, які походять з Полоцька, Витебська чи Вильні. Из них доси знані є три. Одна походить із єзуїтського костела в Полоцьку, а знаходиться тепер у Зебжидовицьким кляшторі, краківської дієцезії. Найбільший біограф св. Йосафата, Венедиктинський авва А. Гепен оповідає²³, що один з Єзуїтів, великий почитатель Святого, втікаючи перед Москалями, забрав зі собою, як дорогу памятку, цю ікону і врятував її для потомности. Опис її дано в «Ниві» з 1910 р. (Р. VII, ст. 342), а копія її, засвідчена проф. Станиславом Тарнавським у 1869 р., знаходиться в Національному Музеєві у Львові (№ 11728). З неї намалював ікону Святого пок. артист М. Сосенко, власність Місійного Інституту ім. св. Йосафата, яку репродукує тов. «Достава». Характеристична черта цього портрету є ця, що лице Святого повне, подовгасте. Портрет цього типу зроблено було в нас підчас канонізації 1867 р.

Друга ікона Святого знаходиться в бібліотеці б. литовських архієпископів у Вильні. Репродуковали її: А. Сапунов у Витеб-

²³ D. ALPHONSE GUËPIN, *Un apôtre de l'union des églises au XVIIe siècle* I. Iosaphat et église grecoslave en Pologne et en Russie. Tome I. Paris et Poitiers 1897 pag. 366-7. Note D. Portrait et iconographie de s. Iosaphat.

дуючи в тюрмі польських полонених, відобрав в одного з них молитовник. Як найшов у ньому паперовий образець бл. Йосафата Мученика, кинув його на землю, потоптав ногами й накинувся на Блаженого великою лайкою. Нараз ткнув його параліж і він упав на землю, мов неживий. Занесли його в палату, де він визнав свій гріх і казав принести собі подоптаний образець. Коли священники зачали правити перед ним молебен а й сам патріярх зі слезами благав блаженого Мученика, зараз подужав, мов би ніколи нічого не зазнав. Все теє записано між чудами Блаженого при ч. 149 по заприсяженим зізнанням свідків, що були при цьому: о. Валтазара Суского, Домініканця й Василя Лускини, литовського шляхтича. Никон став іншим чоловіком, визнавав душею святу унію й, щоби не приставати зі схизматиками, сидів у монастиреві віддаленім від столиці, що звався Єрусалим... Алексій Михайлович великим коштом спровадив зі сходу патріярхів: александрійського Паісія й антиохенського Макарія, котрі Никона, що відкликався до римського Папи, скинули з патріяршого престола й визначили йому місце вигнання в монастирі Пафнутія над рікою Волгою, де він ставий у привязанню до римської Церкви помер ».

III. — СЛУЖБИ І ПІСНІ В ЧЕСТЬ СВ. ЙОСАФАТА. —

З хвилею беатифікації св. Йосафата й поставлення його ікон на престолах зачались правити в його честь *служби, молебні, акафисти* і співати йому *пісні*. Дня 16 травня 1643 видав папа Урбан VIII декрет беатифікаційний: *in sede principis*, дозволив правити дня 12 падолиста в честь Блаженого Йосафата службу священномученика з общини. Колиж замойський собор порішив святкувати празник «блаженого священномученика Йосафата», митрополит Атаназій Шептицький видав 1738 р. «Вослѣдованіе празника блаженнаго священномученика Йосафата, совершаемое въ 16 день мѣсяца Септемврія»²⁶ разом зі службою Найсвятійшого Таїнства Евхаристії і Состраданія Пресвятої Богородиці і приказав «пречестним отцям Протопресвитерам і честним Пресвитерам, щоби всі ті празники людям до пастирства їх належачим, по церквах

²⁶ В книзі: Вослѣдованія праздинкамъ пресвятой Тайны Евхаристіи, Состраданія пресвятія Богородицы и блаженнаго священномученика Йосафата от святого Собора Замойскаго преподанимъ. Типомъ издашася въ монастирѣ Уневскомъ Чину святаго Василия Великаго... Въ лѣто от Воплощенія Бога Слова 1738 ст. 35-48. Ця книга друкувалася іще в Уневі 1745, в Почаві 1741, 1762, і др.

своїх оголошували й цілий день святити наказували, самі же ці празники в поданий спосіб конечно відправляли».

Хто був творцем тієї Служби Йосафатови, не знати; по деяким признакам мови (Дзвина, «мышца сокруши Богородица ради») мож догадуватись, що був це Білорусин, очевидно Василіяннин (часте величання чернецьких подвигів), дуже можливо з Полоцька (Полоцкій предсѣдатель, Полоцкій первосѣдатель — хоч це не дуже певний доказ).

Служба ця зложена по взору з общини (священномученикові), всюди славить особисті черти Святого й завдяки цьому вона має характер наскрізь індивідуальний. Як кондак, так і стихири хвалитні дають коротенький образець життя його в чернецтві, єпископстві і мучеництві. Стихири вечірні славлять його як мученика й доброго пастиря, літійні як ревного вчителя єдності церковної. Сідалні утрени віддають честь ангельському життю в чернецтві й чистим жертвам у священстві. Канон має більше славословний характер. Шеста пісня починається історичним описом: « Нерозумні звадливі люде вкинули твої святі моці в глибінь ріки Двини, але з неба показався стовп (світла) і вказав на них неушкоджених. Уніяти (людіє соединенни) знайшли тебе, добули з радістю й дякували Богу, що показав ознаки й чуда ». Восьма пісня зазначає, що велика похвала Святому в тім, що Божим духом віщим знав наперед свої муки й смерть, і як один з великих богословів дав на віки належне свідоцтво й мир уніацькій церкві (правильнымъ извѣствомъ и миромъ запечатлѣвъ еси ю во вѣки).

Служба ця в почаївській Миніє 1771 р. має вже напис « Святого священномученика Йосафата архієпископа полоцкаго » (Сентемврія 16 день лист. 104 об.) і місцями поправлений текст. Крім неї є ще дві службі св. Йосафатови: Одна, яку уложив василіянський авва з Гроттафєррати Николай Контієрі, біограф і неструджений пропагатор канонізації Святого. Вона уложена для виключного вжитку архимандрії Гроттафєрратської з нагоди перенесення до неї мощей Святого у святочні тридні після канонізації, в осені 1867 р.²⁷ Другу службу Перенесенню мощей Святого уложив старенький наш « Дідусь », о. пралат Ісидор Дольницький, і вона находиться в жовківських ОО. Василіян.

Крім нічно-дневноі служби св. Священномученикови згадує ще історія про молебні й акафисти, які правились в його честь. За

²⁷ GUÉPIN-KALINKA, *Żywot św. Jozafata*, ст. 425.

молібень згадує заповіт митрополита Антонія Селяви з дня 4 травня 1651 р.²⁸ Який його текст, не знати, та й не знати, чи він іще тепер знайдеться де в полоцькім архіві дух. консисторії або в котрій білоруській бібліотеці монастирській. А про *акафіст* Святому є вістка в «Реляції о. Івана Олешевського ігумена василіянського монастиря в Витебську про замордування полоцьких Василіян»²⁹ в 1705 р. Вона каже, що в хвилі прибуття царя Петра I до Полоцької катедрі св. Софії, правили Василіяне після вечірні акафіст Святому (litanie o Bl. Jozafacie śpiewając z chłopięty konczyli). Дуже цінний цей акафіст видано друком 1763 р. з латинським перекладом і піснею. Рідкий (може й одинокий) примірник цього видання знаходився в василіянській бібліотеці у Львові, та деє видно запропастився. Звістку про нього уділив нам ласкаво проф. Щурат і маємо надію, що як не ОО. Василіяне, то проф. Щурат знову там його віднайде. З цього акафісту відай взято ікос до служби св. Йосафатові. Дивна річ, що в почаївськім виданню акафістів з 1809 р. (Акафісты различные) цього акафісту нема. Другий, новий акафіст Святому уложив бл. п. о. Олександр Дикий, ще як богословець. О. пралат Дольницький доповнив і поправив цей акафіст, переклав на церковно-славянську мову і видав у Жовкві п. н. «Акафість Св. Священномученику Йосафату» (1901 р. ст. XVIII, 12 — вийшло чомусь без церковної апробати). Кондаки, як звичайно, більше хвалитного характеру, а ікоси оповідають (1-6) життя Святого, (7-9) муки його, (10) чуда, (11) навернення Смотрицького і (12) могуче заступництво св. Священномученика в небі за свою католицьку Церкву. До акафісту додана молитва за св. зєдинення церков (ст. XVIII).

Крім цих служб і молитв наших є ще латинська служба св. Йосафатові (додана до римського брев'яра і мшалу після беатифікації Святого), польська літанія і польські молитви. Латинську службу видано для народу в польськім передладі дуже вчасно. Вона вийшла в книжечці п. т.: «*Nabożny afekt do Błogosławionego Jozaphata Męczennika Arcybiskupa Połockiego, Patrona Wielkiego Xięstwa Litewskiego oraz Promotora iedności świętej z kościołem Rzymskim w Ruskich krajach. Przełożone z łacinskiego officium na polskie z pozwoleniem Zwierzchności duchownej w Wilnie. Drukarnia S. Troycy WW. OO. Bazylianów R. 1672.* (Дальші видання: Вильня 1705. Супрасль 1743 і 1746).

²⁸ Гл. «*Нуса*» 1922 ч. 11-12, стор. 391.

²⁹ Е. Likowski, *Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w.* Додаток 2, стор. 470, пор. ст. 14.

Видання прикрашене образцем св. Йосафата: топір у голові, над головою ангел держить єинець. Стор. 3-16 Godzinki o błog. Jozafacie: антифони й гимни на утрєню, час перший, третий, шестий, дев'ятий, вечірня й повечеря, (ст. 15) молитва, (ст. 16) поучення. Стор. 17-24 літанія о бл. мученикови Йосафатови; ст. 25-30 пісні, а ст. 30-46 Summariusz żywota y męczeństwa Przebłogosławionego Jozafata, Arcybiskupa Połockiego. Новіше видання набоженства до св. Йосафата є в кн.: *Nabozenstwo do błogosławionego Jozafata Męczennika Arcybiskupa Połockiego*, Patrona Unii świętej z kościołem rzymsko-katolickim, którego święte zwłoki za staraniem ksiąząt Radziwiłłów sprowadzone do miasta Biały podlaskiej w kościele XX. Bazylianów spoczywają. Dzieło porwane i odnowione, 1858 Kraków, Karol Budweiser. (Перше видання вийшло відай 1838). В першій часті тієї книжечки є життєпис Святого на підставі василіянських джерел, а в другій набоженство й молитви. При них є згадка про відпуст, який тривав від 16 (28) вересня до 2 (14) листопада. Те саме набоженство є відбите в кн.: «*Zywot Błogosławionego Jozafata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, obrządku rusko-unickiego przez Domicyana Mieczkowskiego*, 1865, Kraków. Nakładem księgarni i wydawnictwa dzieł katolickich W. Wielogiewskiego i W. Jaworskiego, czcionkami Karola Budweizera. Godzinki o świętym Jozafacie є на ст. 69-76, літанія ст. 77-80, молитва ст. 82-84. Крім молитов є тут ще й дві пісні: ст. 80-83 «*Posłuchajcie, co zrobiła ludzi najzłościwszych siła*» і ст. 84-90 *Pieśń księdza Tymoteusza Szczurowskiego o świętym Jozafacie: «Świętych snót zbiorze»*. Одна тільки літанія та молитва є в кн.: X. R. F. *Pamiętka kanonizacyi św. Jozafata Kuncewicza, Patrona Polski, Litwy i Rusi, Arcybiskupa Połockiego i Biskupa Witebskiego, obrządku rusko-unickiego za jedność z św. kościołem rzymskim przez schyzmatyków dnia 12 listopada 1623 r. w Witebsku umęczonego* (Wydanie drugie) 1866 Tarnów, A. Rusinowski. Літанія й молитва є на ст. 18-23, а ст. 4 пісня: «*Witaj Biskupie*». Службу Божу Святому з римського мшалу видав у польськїм перекладі о. Іван Урбан, Єз., в кн.: «*Święty Jozafat Kuncewicz Biskup i Męczennik*» (перше видання Краків 1906 ст. 266-69. Msza święta na uroczystość świętego Jozafata biskupa i męczennika. Друге видання Краків 1922 ст. 263-265. У першїм виданню є 2 пісні. «*Świętych snót zbiorze*» і «*Witaj Biskupie*», в другїм тільки одна: «*Witaj Biskupie*»).

При службах і молитвах друкувались і пісні в честь Святого. Вони теж молитви, на вищїм ступені виконання, а мають ще особливе значіння, що вони є доказом популярности Святого в народі.

І наш український нарід має теж пісні в честь св. Йосафата. Найстарша пісня друкована є в почаївськiм *Богосласнику* (перше видання 1790 р. Часть III. Пѣсни благоговѣйныя праздникомъ нарочитыхъ святыхъ чрезъ годъ приключающимся приличныя) ч. 145. Пѣснь а. Блаженному Священномученику Йосафату Архієпископу Полоцкому и Вѣтебскому. Твореніє инока Чину СВВ.: «Злату трубу, словесь губу». Пісня зачинається славословям Святого (1 сторінка), співає про мучеництво його (2 стр.), наругу над тілом і віднайдення його (3 стр.) та про овочі його мученицької жертви (4 стр.). Важна й интересна є пята строфка для приблизного означення часу й місця походження пісні. Вона описує радість Полоцька, як він достав назад предорогий скарб: нетлінні моцї — і так кінчить: «Любовными сердцы и ми Бисерь приймѣмо, Воззовѣмо: Предизбранне, Богозванне Йосафате».

Коли й хто приймав у себе, як Полоцьк, св. Йосафата? На це дає відповідь історія моцїв Святого. Коли митрополит Коляда вертав з утечі з моцями його 1667 р., дня 25 вересня прибув у великiм тріумфi до Вильні. «Серед співу пісень уложених в честь св. Йосафата, гуку пушок, відгомону дзвонів всіх церквей дістався Мученик зєдинення прикрашеними улицями перед церкву св. Тройці... Присутність св. моцїв, неустаннi богослуження, науки голошенi в честь св. Йосафата стягали тися і вірних з найдальших сторін»³⁰. Якщо це візвання: «й ми бисер приймімо» має яке історичне значіння, то воно відноситься до тієї хвилі... Так і годиться, щоби одна з принагідних пісень, яка має загальне значіння, лишалась в народі для потомности. Таким чином можна догадуватись, що пісня: «Злату трубу» зложена в Вильні 1667 року.

Дальші дві пісні в Богосласнику польськiм: Ч. 146 Pieśń O. Włogosławionemu Jozafatowi Męczennikowi. Dzieło Zakonnika Bazyliana: «Nowa jutrzeńko w zachodzie wschodząca, Na Ruskim niebie światu jaśniejąca, Witay Jozafacie». Вітає Святого (відай при тій самій нагоді) і величає його життя, муку й славу словами писаними в душі шкільного клясицизму — знак, що пісня зложена для шкільної молоді. Можливе, що вона писана ще вчасніше, 1625 р. в часі величавої стрічи й похорону Святого в Полоцьку, колито молодь шкільна співала йому похоронні й похвальні пісні³¹. Третя

³⁰ О. Є. Козаневич, *Житє св. священомученика Йосафата Кунцевича*, Ч. св. В. В., Архієпископа Полоцького, Жовква 1902, ст. 273.

³¹ Козаневич, *Житє св. свцмч. Йосафата*, ст. 231 і 232.

пісня Богогласника ч. 147: Pieśń z Historyczna o zabiciu Błogosł. Jozafata Męczeńska: « Posłuchaycie co zrobiła Wściekłych odszczepienców siła: W Witebsku w niedzielę rano Biskupa zamordowano ». Вона досить подрібно описує приготування й хвилю мученицької трагедії. Стиль легкий, і тому була дуже популярна між нашим народом на Підляшю і в Холмщині. Як попередно (при Мечковскім) згадано, слова: wściekłych odszczepienców замінено на: ludzi najzłośliwszych. Інтересно знати, чи співаник Дмитра Левковського, дрогобицького дяка. п. т. « Начало съ Богомъ Пѣсней на праздники господскія, богородичны и святыхъ, списанные (!) 1777 », який має знаходитись у капітульній бібліотеці в Перемишлі, має теж яку пісню св. Йосафатові? А що між нашим народом були старі пісні в честь Святого, ніде не записані, це сконстатував проф. Щурат про село Пониковицю в Брідьськім повіті. На жаль, із тамошньої нісні є тільки початок. Новітню пісоньку в честь св. Священомученика, догматично-благального характеру: « До Йосафата нині », видали ОО. Василяне в своїм співаніку³².

До пісней в честь св. Йосафата належать і *панегірики*, поетичні твори присвячені славі Святого. Хоч їх і не співалось у церкві, але за те деклямовано при святочних обходах та читано по домах і так вони поширяли честь і славу Мученика. Слава Богу, в таких гимнів чимало. Найстарші появились уже пятого року після славної смерті Святого, рівночасно у Львові і в Вильні.

У Львові видав 1628 р., у Шеліги, Wal. Alex. Slachtowicz, *Triumf duchowny o. Jozafata Kuncewicza, Episkopa Witepskiego zyciem duchownym u śmierci męczenską oświecony* — невеличкий поемат, у якому автор величає життя й смерть Мученика.

Більший від попереднього є *панегірик*, чи радше збірка *панегіриків* яка появилася того самого року в Вильні: *Iosaphatidos, sive de nece Iosaphat Kuncewicz Archiepiscopi Polocen. ritus graeci pro Unione et s. Sede Apostolica Romana Vitebsci a schismaticis cesi, Libri tres*. Illustrissimo ac Reverendissimo D.no D. Antonio Sancta-Crucio, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopo Seleucia et eiusdem S. Sedis ad Serenissimum Sigismundum III Poloniae Sveciae Regem Nuncio Apostolico a F. Iosaphat Isakowicz Ordinis D. Basilii Magni dedicati Anno MDCXXVIII, ст. 95, 8. Автором єї є Николай Кмі-

³² *Церковний співаник*, Жовква 1910, ст. 93-9; *Церковні пісні*, вид. 4, Жовква 1920, ст. 220-1.

ціц, Єз.³³. У першій частині в трьох книгах, писаних легким герксаметром, співає він про мученицьку смерть і славу Святого (ст. 9-70; Argumentum libri I, II, III, ст. 71-83), а в другій частині (ст. 85-95) подані Coronis sive Epigrammata. De singularibus quarundam virtutum exemplis Iosaphat Cuncevitii.

Через 20 літ пізніше, вже після беатифікації, написав берестейський воевода Мельхіор Савицький поемат: *Primitiae honorum B. Iosaphato Kuncewicz, Archiep. Polocensi* (Вильня 1649), а незабаром потім польський шляхтич, слухач філософії в єзуїтській римській колегії, Стефан Ліневський видав два панеґірики: а) *Rosa Kunceviciana in Beato Josaphato Kuncewicz, Archiepiscopo Polocensi et Witepscensi ac Mscilaviensi Episcopo in odium fidei a schismate interempto, purpura martyrii decorata et publica Panegyri ad Romanas SS. Sergii et Bacchi Aras RR. PP. Basilianorum exposita per Stephanum Liniewski nobilem polonum Anno a florido Virginis Partu MDCLI Romae Typis haeredium Ludovici Grignani*, стор. 16. Св. Йосафат, як литовський шляхтич, мав герб білої рожі. Тому й автор каже (на ст. 2) за Ісидором: Nil pulchrius rosa sanguine purpurata. Сам панеґірик є від ст. 5-16 і кінчиться патріотичною фразою: Polonia in diplomate Pontific. Porta christianitatis vocatur. Другий панеґірик: б) *Crucis Kunceviciana tam in vita et in morte Divi Iosaphati Martyris exhibitae, quam eius post mortem eidem a fidelibus erectae. Breviori Panegyri ad Romanas eiusdem Beati aras in ecclesia Nationis Ruthenae RR. PP. Basilianorum Repraesentatae, per Ioan-nem Stephanum Liniewski, nobilem polonum, in Collegio Romano Soc. Jesu methaphysic. auditorem. Anno a Christo nato MDCLII mense novembri die 12 Romae typis haeredium Corbelletti*. Стор. 12, 4^о. На ст. 2 є одна про те, як св. Йосафат через хрести заслужив собі небо, нам на приклад. Сам панеґірик є від ст. 5-11.

При славній життєписі Святого написаний через холмського і белзького єпископа, Василянина Якова Сушу, п. т. *Cursus vitae et certamen martyrii B. Iosaphat Kuncevitii, Archiepiscopi Polocen. Episcopi Witepscen. et Mscilavien. Ord. D. Basilii Magni*, виданий у Римі 1665 р. є при кінці на ст. 137-151 додана похвальна пісня й поетичний життєпис, писані очевидно по латині.

Два роки опісля, при нагоді повороту мощів Святого з утечі, через Вильно до Полоцька, написав Єзуїт Валентин Бялович і

³³ M. WISZNIEWSKI, *Historia literatury polskiej*, т. VIII. Краків 1851, ст. 347. — Пор. «Нова» 1923, ст. 57.

видав безіменно: «*Epitacion dum sacrum Corpus B. Iosaphati Archiepiscopi et Martyris Vilnam ab exilio invehetur* (Вильня 1667).

Поетично писану історію життя й мучеництва Святого видав як переклад з латинської мови Домініканин Й. Малиновський п. т.: «*Korona złota nad głową zranioną B. M. Jozafata Kuncewicza, Archiep. Polock. Z. S. B. W. drogiemi kamieniami cudów co przedniejszych u dobrodziejstw Boskich sadzona. A od jednego kapłana zakonu Kaznodziejskiego prowinciey Ruskiey z łacinskiego ięzyka na polski objaśniona y do druku podana w Wilnie w druk. Sw. Troycy WW. OO. Bazylianów 1673, 4°. 12 арк.* За поетичною життєписю слідує опис 186 чудів, які стались силою св. Йосафата.

На цьому творові спиняється поетична історія Святого на 200 літ. Після такої довгої перерви появляється в Календарі «Місіонара» з 1904 р. (Річник IV, ст. 109-112) поемат бл. п. о. Олександра Дикого: «*Послідня молитва св. Йосафата*». Річ нисана легко, гарно, з високим душевним настроєм.

Всі ці служби, молитви, пісні й поеми розкинені по різних місцях. Годилобся воно, кращі речі перекласти на українське й видати разом. Одні як тексти для народніх молитов, другі для музичних композицій і для деклямацій на ювілейних концертах, академіях і інших святочних обходах.

IV. — ПРОПОВІДИ ПРО СВ. ЙОСАФАТА. —

Життя св. Йосафата було не довге й перейшло серед звичайних собі обставин свого часу, — однак воно незвичайно богате в великі події, небувалі чесноти, геройські подвиги й діла, в велику духовну силу й осяйну славу. В ньому найшли живуще втілення горяча любов Бога, свої душі й ближнього, непохитне привязання до св. католицької Церкви, церковного обряду й василіянського закону, великий аскетичний подвиг і святе боговидіння, невсипуща душпастирська праця й горяче католицьке апостольство, сміливе героїство мученика і Божа сила чудотворця. Завдяки цьому, зараз після мученицької смерті став він улюбленою темою як для панегіриків і пісень, так ще більше для проповідей. Видно, що слава святости і незвичайно трагічна смерть та часті чуда поширяли дуже й популяризували його святе життя, великі діла, подвиги й чуда. Голосять їх перші мистці Божого слова, яких видали найславніші закони в католицькій Церкві: домініканський, сзуїтський і василіянський.

Духовних наук про св. Йосафата, які доховались до наших

часів, більше ніж 25. По своєму повстанню дадуться вони поділити на три періоди: а) спеціальні проповіді про Святого, видані особно на протязі XVII століття до першої половини XVIII; б) проповіді про Святого, видані в систематичних збірках духовних наук від половини XVIII стол.; в) науки при канонізаційнім святі 1867 р. Вершком їх усіх є гомілія і канонізаційна булля Папи Пія IX.

А. — Першу групу спеціальних казань зачинає латинська:

Oratio de B. M. Josaphato Kuncевичio Archiepiscopo Polocensi, anno 1623 die 12 Novembris Vitebsci a schismaticis crudeliter trucidato, habita publice in Collegio Romano Soc. Jesu a Thoma Xenicepulo, Collegii Graecorum alumno, anno 1624, die 12 Septembris, — це є в першу річницю мучеництва ³⁴.

Похвальна ця мова писана гарним, по правді риторичним, стилем, тому й місцями — особливе на самим початку — аж трудна до зрозуміння. Вона величає: 1. незвичайну побожність Святого, 2. його душпастирську ревність, і 3. сталість і мужність у праці, терпінні й муці, а далі віддає честь його мощам, над якими лихі люди знущались, а слава Божа явилась. На прикінці хвалить промова короля Жигмонта за прикладне покарання душолюбів і висказує надію на канонізацію і славу Святого « на віковічну честь Руси, на повсякчасну силу християнської релігії, на невмірушу кару ворогів, на віковічну похвалу чеснот ». Що замітне в цій промові, це докладне знання й використання біографії Святого, що її передали від митрополита Рутського руські питомці префектови Пропаганди кард. Бандіньому, великому приятелеви й протекторови руської уніятської церкви ³⁵.

Друге казання про св. Йосафата маємо з його похорону, який відбувся в Полоцьку дня 18 січня 1625 р., — за 14 місяців після трагічної смерті. Ховали Святого: митрополит Рутський, Григорій Михайловський, єп. пинський, Антін Селява, наслідник св. Йосафата на архієпископії полоцькій, і Лев Крєвза, приятель і наслідник Святого на виленській архимандрії в св. Тройці, в той час іменований єпископ смоленський. Останній мав на цім похороні

³⁴ Видано її в кн. I. KULCZYNSKI OSBM, *Appendix ad Specimen ecclesiae Ruthenicae*, Romae 1734 (вид. почаївське 1759 ст. 99-116); *Specimen ecclesiae ruthenicae* (вид. париське Мартинова 1859 р., ст. 221-229); J. SUSZA, *Cursus vitae et certamen martyri B. Josaphat Kuncевичii* (вид. париське Мартинова 1865 р., ст. 196-205).

³⁵ Гл. лист його з дня 4 мая 1624 до митр. Рутського; *Appendix ad Specimen*, ст. 133-135.

проповідь по (біло)руськи й вона дійшла до нас у польським перекладі п. т.:

Kazanie o świętobliwym Zywoicie y chwalebnej smierci Przewieleb- nego w Bodze oycsa Josaphata Kuncewicza, Arcybiskupa Polockiego, Witebskiego y Mscislawskiego, w cerkwi katedralney polockiej przy depozycie ciała iego odprawowane od Oycsa Leona Kreuzy, Nominata na episkopstwo Smolenskie. Za wolą y rozkazaniem starszych z Ruskiego ięzyka na polski przełożone y w druk podane Roku 1625 January 17.

Книжочка (28 карток 8^о готиком) видана гарно з портретом Святого, дококола якого напись: « Josaphat Kuncewicz, Archiepiskop Polocki, Wladyka Witebski, Mścislawski etc. etc. Dla iedności Cerkwi św. w. Witebsku od nieposlusznych owiec okrutnie zamordowany w Roku 1623 Novem. 2 ». За мотто взяті слова Екклесіяста 7: « Праведний гине в праведності своїй » — і вони стали за основу укладу цілої науки. У введенню дає автор поняття праведности: Цар Соломон пізнав, що всі його багатства і роскоші це марнота, а єдине неминуче добро, це праведність. Бога бійся й чини заповіди Його, це є весь чоловік. Праведний як дерево над водою (Пс. 1), але зате на праведного нападають грішники, бо він осуджує їхні гріхи і так він гине за свою праведність. Це, що бачив Соломон за свого життя, сталося тепер у цій державі: святого й невинного замордовано, за його справедливість. Саме казання обіймає три часті: в першій представлено праведність Мученика, в другій виказано, що за те він поніс і смерть, а в третій борониться справжньости мучеництва проти закидів з титулу тяжкого покарання вбійників. До змальовання праведности Мученика автор уживає образів з видіння пророка Єзекіїла над рікою Ховар (Єз. I, 1, 4, 22, 26: мосяж, людина, лев, віл, орел, хрусталь, шафір, огонь), та ілюструє їх подіями й чеснотами з життя Святого, — як це було звичаєм у середніх віках. Смерть поніс він за те, що добре робив, до доброго провадив, а від злого відводив. Він не хотів нічого злого чинити й не міг дозволити на схизматичькі відправи в своїх церквах. Так колись папа Сильверій не хотів привернути Антима царгородського на архієпископський престол (з якого скинув був його попередник папа Агапит), та й за те вмер на вигнання. Святий Йосафат умер за визнання св. католицької віри й за свій нарід. Описуючи при кінці хвилю мучеництва і сцену знущання над тілом, автор з болем і жовчю п'ятує гріх: насмішку над тілом обнаженого батька і притім вихоплюється йому з уст тяжке слово: злочинців називає « хамським народом », якого тяжка кара чекає. В закінченню просить Святого о його опіку й заступництво, о навернення незєдинених, а благословення католиків.

Третя проповідь, а польська перша, є:

Głos krwi B. Jozaphata Kuncewicza, Archiepiskopa Połockiego. Także B. Jana Sarkandra, męczennika Morawskiego. Przytem o ś.ś. Obrazach iako mają bydz szanowane. Kazania czworo przez X. Fabiana Birkowskiego, Doktora teologa z Zakonu Kaznodziejskiego, Dominika świętego. W Krakowie w druk. A Piotrowczyka 1629.

Казання про бл. Йосафата є від ст. 5-33. Хоч писане воно в душі середньовікової риторики з усякими штучними прикрасами й символами, взятими з ботаніки й мінеральної, однак воно дає гарний образ ідеї, життя, чеснот і слави Святого. За мотто служать йому слова Євангелії Йоанової гл. 10: « Пастир добрий життя своє дає за вівці свої ». В першій часті (ст. 6-9) представлено велику вагу єдності Христової Церкви і живу силу католицької Церкви, яка заєдно росте, а грецька мертва й менша. На кінці є інтересна замітка, що за опір проти Духа св. на саме Сошествіє Духа Святого взяли Турки Царгород і цісаря грецького вбили. Друга часть (ст. 9-21) величає чесноти, якими обдарував Бог бл. Мученика, відколи він прийшов до св. католицької Церкви через богомилу унію. І так віддає честь його: а) великій любові для ближніх і душпастирській праці для їхнього спасіння; б) ревному старанню за те, щоби всіх привести до св. зєдинення; в) умертвінню тіла й душі серед молитви й богомислення. Третя часть (ст. 21-24) хвалить його заслуги як архимандрита виленського і полоцького владики, та описує його мученицьку смерть, нелюдські знущання над убитим і чуда, які після цього стались. Закінчення (ст. 27-33) славить мученика як доброго пастиря, що дав життя своє за своє стадо і цим по справедливості заслужив собі на осяйний вінець учителя й мученика.

Коли Згромадження Обрядів вирішило дня 9 серпня 1642 р., що канонізаційний процес доказав факт мучеництва та причину мучеництва слуги Божого Йосафата, а Св. Отець Урван VIII, своїм декретом з дня 13. вересня т. р. це рішення потвердив, справа беатифікації Мученика викликала на Руси велику радість. Дня 12 листопада 1642 р. обходжено девятнайцятую річницю його смерті величавим святом у полоцькій катедрі. У Вильні навіть король польський Володислав IV був у Церкві св. Тройці на торжественній Службі Божій і казанні в честь Блаженого, яке виголосив професор філософії в виленській академії, єзуїт Цецішевський. Воно вийшло друком п. т.:

Wojc. Cieciszewski S. J., *Kazanie miane w kościele Bazylianow w*

*Wilnie podczas uroczystego obchodu na cześć bł. Jozafata Męczennika 1642*³⁶.

З того часу стали василіянські монастирі на Білій Русі осередками найживішого культу св. Мученика. Богато в цьому заслужився й канонік виленський та секретар Великого Князівства Литовського Іван Казимір Войшнарович та теж і лецинський архимандрит (пізніше митрополит) Кипріян Жоховський.

Перший zostавив нам три казання про Святого:

Krzawa Chrystusowa Winnica, abo kazanie o Błogosławionym Jozaphacie Kimcewiczu, Archiepiskopie Połockim, Władcyce Witepskim, Mścisławskim etc. etc. Miane w Zyrowicach przez X. Kazimierza Jana Woysznałowicza J. K. M. Sekretarza. Roku s. 1646, Novembra 12. W. Krakowie w drukarni F. Cezarego 1647.

Казання присвячене митрополитові Антонієві Селяві, архієп. полоцькому, наслідникови Святого. Виголосив його автор на прохання монастиря жировицького, а оголосив друком на те, щоби схизма пізнала св. унію. За мотто взяв слова пророка Єзекіїла (XIX, 10-11) про буйну виноградину, посажену понад водою. У введенню ставить антитези: Для любови Божої Авраам жертвує свого любого сина Ісаака; схизматики витебські пожертвували бл. Йосафата — проти волі Божої, свого вітця, не сина, не мечем, а бердишем. У першій часті казання хвалить автор василіянський закон, як Богом благословенну Винницю, яка видала світлих учителів церковних, мучеників, ісповідників, патріархів, архієпископів, єпископів, архимандритів, ігуменів (ст. 8-15). З тієї винниці вийшов і бл. Йосафат. Похвалі чеснот його посвячена друга часть казання (ст. 16-32). Світ хотів видерти йому скарб чистости, але він, призначений до престоло, веде проти цього боротьбу, бо чується не Йосафатом, але «Jesu fatum». Як тамтой Йосафат, так і він приставав з Господом, йшов дорогою закону Божого за Давидом царем, та не на гарфі, але (як автор наївно каже) «po kosteczkach swoich krgawie miłosci swoiey ku grzesznikowi wybija symfonie», йде за Давидом, не як той Йосафат до царської багряниці, але за Христом на хрест, до покути, волосінниці. До закону привів його не страх перед смертю, але привела любов Вога, бо тут сам Бог ратаєм, а Христос винною лозою, щоби люди могли, як вітки, рости на ньому. Аби бути ближше Христа, а безпечнішим від світу, прилягає до хре-

³⁶ Rostowski, *Hist. prov. lith. S. J.*, ст. 357 і 362.

ста, покриває тіло чорною рясою мертвоти і видає його на тяжкі умертвіння й дисципліни. Неначе вісьмома кулями приступом бере він небо вісьмома блаженствами. Як єпископ, він огнем св. Духа за 2 роки повипалював усі хвасти в своїх єпархіях, нездарних і непослушних священників загнуждав послухом, утвердив свою Церкву на непохитній Петровій скелі, храми Божі пообновлював, добра церковні повідбирав назад для церкви Божої, найтрудніщі закиди схизматиків силою Духа св. розв'язував у мить, як Александер гордийський узол. На високій гідности трудами й молитвами нахилився, мов покірна вітка, а своєю покорою радував небо, землю і людей. В третій части казання представлена хвиля муки праведника (ст. 33-38). Як державний секретар зачинає автор цю трагічну сцену описувати ось яким урядовим стилем: «*Pożądany tedy dzień przychodzi, którego w konsistorzu Trojce Przenaświetszey dekret na męczeńską koronę złotemi Jozaphatowi pisano literami, światłość niespodziana rano wszystkim pokoy onego (iako by świadek przyszłej świętobliwości iego) tam gdzie ostatnie z Panem zawierał o zywot kontrakty, gdzie miał swoy paszport krwią zapisowac nieprzystępnemi ludzkim oczom zmagła ogarnie promieniami, a wesołym z nieba przesłancem serce Jozaphata na ziemi pocieszna uwesela powinna*». В часі нападу заговірників Святий молився за себе й за вбійників, потім, як счинився крик битої прислуги, вийшов із келії до них сміло і спитав лагідно: « Чого хочете, діти, брати мої? чого робите крики, що винна моя челядь? Як маєте що до мене, — ось я! Передні відступились, а ззаду прискочили два опришки, один ударив киям у чоло, а другий бердишем розтяв голову. Святий упав на землю, підніс руку, щоби зробити ще на собі знак св. хреста. Витягли його на подвір'я, перестрілили голову двома кулями, від чого він зараз умер. Над невинним тілом жорстоко знущались на подвір'ю й по вулицях Витебська, а потім кинули з камінням у глибінь ріки. Сцену знущання повторено за Ф. Бірковським. У закінченню проповідник звертається до василіянського закону і каже, що він, прийнявши до своєї винниці святого Йосафата, переіменув його в «*Jesu fatum*» (*szczęście Jezusowe*), котрого галузки в руці Пренайсв. Тройці стали для нас благословенням, а впертій схизмі страшною грізбою.

Друга мова каноніка Войшнарівича має титул:

«*Krwawa ofiara, або kazanie o Wł. Jozaphacie Kuncewiczu*» (Краків 1646), а третя: «*Novus sol in coelo, B. Josaphat Kuncewicz*, (Краків 1649). Вона присвячена Папі Іннокентієви X, котрий як кардинал (Іван Памфілі) був релятором справи беатифікації Мученика.

Безперечно найбільшим проповідником про св. Йосафата був василіянський архимандрит Кипріян Жоховський, муж світлий, вихований у Римі, доктор св. Богословії. Казання свої голосив він при нагоді тріумфального повороту мощів Святого до Вильні й Полоцька з чотирнадцятьлітньої утечі перед Москалями, Козаками й Шведами (1652-1667). Є їх три. Перше має титул:

Wstęp po drodze do stołecznego W-o Xięstwa Lit. miasta Wilna, powracającego z ucieczki przed nieprzyjacielem Błogosławionego Męczennika Chrystusowego Jozaphata Arcybiskupa Połockiego, Witep. Mscisł. do arcybiskupiey katedry swoiey Połocka, ogłoszony z pulpitu w cerkwi Przenayśw. Troycy Oyców Bazyljanów monasteru Wilenskiego, skoro szczęśliwie stanął w teyże cerkwi w świętych zwłokach swoich tenże Arcybiskup, przez X. Cypryana Zochowskiego Zakonu Bazylego S., Th. Doktora. W Wilnie z drukarni Akad. Societatis Jesu. Roku 1667.

Казань присвячена Мих. Каз. Пацови, вел. гетьманови В. Кн. Лит., котрий на гетьманським мечі мав єпископський перстень св. Йосафата. Присвячуючи йому казань, просить його автор о опіку над цілою св. унією. За мотто взято слова I кн. цар. 16: « Вийшовши йому на зустріч, спитали: чи вшестя твоє мирне? » У введенню пригадує автор мирне вшестя Ісусове до Єрихону, котрого колись було збурено; і нині входить Ісус до Вильні у своїм чудотворнім Йосафаті, — а в ньому єсть і св. Петро, й Павло, і Златоустий, і Лаврентій Мученик і ціла громада мучеників. Питає, чи мирне це вшестя? Відповідає на це словами митрополита Гавриїла Коляди, що приходить привітатись з містом Вильнею, відновити стару приятель і старі спомини. Колись пращала вона його зі сльезами, тепер вітає з подивом і надією, бо прихід св. Йосафата завсіди був повний ласк для тих, що його побожно взивали. Приходить поглянути на ті місця, які освятив він своїми стопами, молитвами, працями, трудами, подвигами. Полоцьк хвалиться святим тілом, а Вильна безсмертною його душею (I. часть, ст. 1-7). Вітає святий миром і духовну браттву: єпископа виленського і жмудського, виленську капітулу, інфулатів і священників, та теж воєнних достойників: великого гетьмана Михайла Паца і полевого Володислава Воловича, оборонителя мт. Полоцька. Притім згадує, що боевим гаслом св. Йосафата одержано полоцьку побіду: серед битви стверджено це двократно і на сойм і читано (II часть, ст. 8-10). Найбільшу подяку складає проповідник іменем Святого митрополиті всієї Руси Гавриїлови, (словами Товії, гл. 12) за те, що після великих трудів і жертв

привів Святого неушкодженим з рук ворогів, віддає його назад обручниці, полоцькій катедрі, де старатисьме вигнати з неї злого духа невірства. Як Мойсей з кістями патріярха Йосифа, так і він вертає зі Святим з вигнання, щасливіший за Мойсея, бо вертає до обручниці своєї — катебри. Рівночасно звертається з привітом і до Маркіяна Білозора, єпископа пинського і турівського, наступника св. Йосафата на виленьській архимандрії (III часть, ст. 11-14). У закінченню дякує єзуїтам, духовним отцям Святого і другим законам, що як зірки небесні довкола сонця, віддають йому славу й честь. Кінчить реченням: « Приятелям і недругам вшестя мирне. Слава Христу в Йосафаті! ».

Побут моцїв св. Йосафата в Вильні тривав три неділі. На пращання їх у дорогу до Полоцька, мав архимандрит лещинський другу казань п. т.

Valete imeniem B. Męczennika Josaphata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego Witebskiego, Mscislawskiego do Kathedry Połockiey ruszajacego, dane stołecznetu Wilnowi y W. X. L. Magnatom na ten czas zbranym w Cerkwi Kathedralnej Przeczystey S. nazwaney, przez X. Cypryana Zochowskiego, Zakonu Bazylego S., Th. Doktora y Myropolitanskiego Auditora. W Wilnie z druk. Soc. Jesu. Roku 1667.

Вона присвячена підканцлерови В. Кн. Александрови Нарушевичеви з проханням о попирання св. унії, як сіти на спасіння душ людських. За мотто взято слова Бит. 14: « Дай мені души ». У введенню виражено жаль, що після тринедільної радісної гостини Святий відходить; але він зоставляє богатими тих, яких застав убогими. А прийшов від був до столиці Вильні по души, щоби знов бути душохватом. В першій части казання (ст. 22-27) розвинено бажання усіх великих апостолів: Франціска Ксаверія, св. Вернарда, прор. Єремії, св. Августина, св. ап. Павла, св. Григорія Наз, і Золотоустого. Тому й св. Йосафат, прийшовши до столиці багато душ навернув до св. унії, та й притягнув до себе серця найвизначнішої шляхти литовської й сенату, що в тріумфі тягнули його св. моцї через місто й цим величаво надоложили за витебську зневагу. Пращаючись з Вильнею, тягне Святий за собою серця й души горожан столиці й провінції, а станувши опісля на границі valebit rosis, як і полоцькі мури valebit liliis, квітами Пацівськими (= гербом і силою в. гетьмана), так що ворожа рука вже їх не розкине. В другій часті казання (ст. 7-12) згадано й вчислено всі ті особи й добрі діла, які причинились до чести й слави Святого з проханням, щоби він записав їх усіх у своїх ранах і омофорі. Третя часть (ст.

13-16) просить Святого о повне навернення закамянілих сердець еретиків і схизматиків виленських, які, хоч бачили великі чуда його, досіль іще не ввірили, та благає о милосердя над українським народом (козаками), який терпить тяжку кару за вбиття його. Повторяючи (на ст. 15) слова одної особи каже, що «подобалось Богу, щоб там людей не було». «Чи ж не бачите наглядно, що знак крови його ще не затертий, коли то магомеданські козаки, Татаре, не десятину, але тисячами душ щоденно забирають, та до галерів, мечетів, обридної секти запроднують. Зжалься, бл. мучениче Йосафате, не заховуй засуду на українських мешканців, які з нас вийшли, але не тримають з нами. Дай єдність св., затри знак пімсти своїй з міст українських!».

У закінченню ще раз просить Святого о прощення кривд усіх, бо він у життю завсіди прощав кривди так, що була пословиця про це: як хто хоче чого в Йосафата дістати, хай йому кривду вчинить. «Верни нам ті часи віри св. на Руси, які були за св. Ігнатія, патріярха царгородського. Вчини, щоби Гавриїл Коляда, зложивши тебе в Полоцьку, сам віхав на київський престол. Як небесний Гавриїл був вістуном Унії гіпостатичної, так цей нехай голосить унію з Римською Церквою по широких роксолянських провінціях».

У річницю мученицької смерти прибув св. Йосафат до Полоцька дня 12 листопада 1667. Витали його з великою радістю і славою. При цій нагоді мав архимандрит Жоховський третю проповідь у полоцькій катедрі св. Софії. Прибрав для неї форму звіту (реляції) моряків, які вернули з далекої дороги. Вона має титул:

Relacya czternastoletniego wygnania z katedry Połockiej B. Męczennika Josaphata przy szczęśliwym powrocie onego do teyże katedry czyniona przez X. Cypriana Zochowskiego, Zakonu Bazylego S., S. Th. Doktora, Metropolitalnego Auditora. Z dozwoleńiem J. M. X. Metropolity. W Wilnie w drukarni Academ. Soc. Jesu. Anno 1667.

Казань присвячено Володиславови Воловичеві, гетьманові полемому В. Кн. Лит., воеводі й оборонителеві пограничного міста Витебська, з вдячності за визволення єпархій Святого від ворогів, реституцію зруйнованих монастирів, новіціятів й академій. Висказано теж надію, що Святий небесними, а Волович земськими ратунками будуть разом гетьманувати.

За мотто взято слова з кн. Баруха (IV, 36): «Споглянь Єрусалиме (Полоцьку) на схід, бо оце вертають сини твої».

У введенню висказано радість, що бл. Йосафат вернув з виг-

нання назад до Полоцька й буде для нього непереможною охороною, як моці св. Симеона для Антіохії. Станув св. огняний стовп, стануть і вигнанці, що мов тінь за ним тяглись. Спичне й митрополит Коляда, що як Мойсей, муж неустрашеного духа, приніс кости Йосифа.

Казань сама обіймає дві часті. У першій (ст. 9-15) проповідник розглядає ті причини, за про які Святий на час опустив Полоцьк, свою єпархію, та скитався по чужих сторонах. З Полоцьком вяже його праця, посвята, любов і послідня воля. « Так хочби він подорожував по не знати яких землях, хочби цей кивот звідсіль рушила рука недружніх Филістимів, завсіди послідня воля його мусить статись », бо ще за життя тут гріб він для себе збудував, заки пішов до Витебська; як патріярхи, так і він висказав своє бажання, де має спочивати. Опустив же Полоцьк за про гріхи свого стада, яке на нього тільки вповаючи, за своє сумління не дбало. Вийшов теж ведений апостольським духом, щоби на Литві душі до св. віри наvertати, як святий ап. Павло (по словам Золотоустого, Гоміл. 26 на 2 Кор.) тоді дивні чуда зділав і найбільше вставився, коли після розбиття корабля викинено його на чужу чужину. Вийшов, щоби в тяжкій хвилі помагати республіці ослабленій: « і в полоцькій побіді приніс Ти щастя, й безпечно перейшов крізь шведські загони і своїм заступництвом допоміг Варшаву добувати й пустиню супраську, де гостив, замінив Ти в місто ». Відходячи, хотів він, щоби стадо його тужило за ним і доказало в пробі, скільки воно має вірних католиків, які за св. Петрову скелю готові й умерти. Великою честю й славою в дорозі хотів Бог нагородити Святого за всі зерна праці його, сіян: по Литві, а найбільше в столиці Вильні, де теж багато душ наvertнулось до св. католицької віри і значно скріпило слабу горстку увіятів. Ось яка є реляція подорожі Святого. Колиж він тепер вернув назад до своєї полоцької катедри, то є Божя воля в цім, щоби Дух Святий з бл. Йосафатом вернув до Полоцька. Бо великі святи східної Церкви: Василій, Золотоустий, Григорій Наз., Атанасій, Епіфаній, богоносні чудотворці, чудотворні ікони Матери Божої, що були в Греції, — вийшли звідтіля на захід до римської католицької Церкви, та й уже більше не вернулись до Греції, бо там нема правдивої віри, єдності зі св. римською Церквою, бо там грішать проти Духа Св. Так і Бог, не найшовши на душах овчарні св. Йосафата образу ні подобі своєї, зачав значити їх тяжкими хрестами, щоби вони отямились. За перших днів блеску унії св. міг був муж Божий, Рутський, по три міліони

душ ловити; тепер катедри, олтарі порозбивано, священників забрано, мучено, побито, «conclamatum fuit de unione et unionis rupilla, Basiliiana Religione» — такі тяжкі гріхи не дали Святому вложати... В другій частині казання висказано крашу надію на майбутнє (стор. 16-18). Забрана Москалями з катедри чудотворна Мати Божя полоцька, яку Святий за життя так дуже любив, верне назад до Полоцька. — Каликст, псевдопастир полоцький повісився на Юдинім мотузкові. — При допомозі св. Йосафата митрополит Гавриїл, який досіль не чув іще сів Ісусових, щоби запустити сіти в глибіню (Лука V, 4) і через ніч (= воєнну хуртовину) трудячись нічого не вловив, тепер закине три сіти на душі прихильні й неприхильні апостольському полюванню: 1) велику силу св. Йосафата, 2) свою архипастирську ревність і 3) ювілей присланий від Св. Отця Климента Папи ІХ. Вони потягнуть серця до Ісуса. Ной взяв був до корабля кости Адама і після потопу поділив їх між своїх синів. Семови дав голову його, а з нею Юдею. Так бл. п. митрополит Селява дав тяжкого року 1654 своємулюбому синові — коадьюторови Коляді святі моці, щоби заховав їх, а з ними єпархію.

В закінченню просить св. Йосафата, щоби мир, який склеєно на 13 літ, скріпив і утвердив на завсіди і сказав, як Златоустий при пороті з вигнання до царгородської катедри: « Мир вам! Не бійтесь — я з вами до кінця світу! ».

Через два роки пізніше, в річницю смерті Святого, мав архимандрит Жоховський четверте казання, на архієрейській Службі Божій, яку в краківській катедрі відправив митрополит Гавриїл Коляда разом з нашими єпископами в присутності новокоронованого короля Михайла Вишневецького, Апостольського Нунція й усіх станів польської республіки³⁷. Казання це має титул:

« *Dobry pasterz w zywocie y smierci, to jest B. Jozaphat Kuncewicz Arcybiskup Połocki, Witepski, Mściślawski, Orszanski, Mohylowski etc. za Stolicę Apostolską, unię z Świętym Kościołem Katholickim Rzym-skim, w Witepsku 12 Nouembra zabity, a na Seymie Coronationis przy bytnosci N. y N. P. Króla J. M. Michała I y Senatu polskiego w kościele katedralnym Krakowskim, na Wielkim Ołtarzu Mszą Metropolitańską y kazaniem X. Cypriana Zochowskiego S. Th. D. Zakonu Bazylego S., Archimandryty Leszczynskiego, Auditora Metropolitalnego 11 Nowembris in pervigilio Święta, wślawiony. W Krakowie roku 1669 Druk. S. Piotrowczyka.*

³⁷ PELESZ, *Gesch. d. Union*, II, cf. 269.

Казання присвячене королеви польському Михайлови Вишневецькому, який під добрим знаком зачинає своє панування, бо від поклону бл. Йосафатови, охоронителеви святої унії.

За мотто взято слова з Євангелії сє. Йоана (гл, X): « Я є добрий пастир і знаю свої вівці », в лагинськїм тексті, без перекладу. У введенню змальовано образ доброго пастиря: він знає свої вівці, пасє їх і сдїває, не скубе, добрим є в життю й смерти,

Бл. Йосафат був добрий пастир за життя (I. часть, ст. 8-11), в смерти (II. часть, ст. 12-13) і таким є тепер у небі (III. часть, ст. 13-14). Єпископський уряд прийняв він під послухом, ішов до єпархії як на Голгофу, або на цвинтар, катедру свою застав заражену вресю. Взявся до відбудови, до апостольства між білсруським народом, щоби повести його до правдивого пастиря Отця Св., а не до царгородського наємника. Учив життям, не словами, навертав любовію і духовною силою. За 6 літ приєднав кілька сот тисяч єретиків, так, що повстала приказка: « Не говоріть з душохватом, бо зараз увією заразить ». Для зискання душ не щадив він ні здоровля, ні сил, ні життя. Волосінниці не скидає хйба на бичування залізною дисципліною, коли в ночі навколїшках звернений до незєдїненої церкви Святого Духа кликав. « Господи, дай єдність, дай навернення незєдїнених ». Карає себе за свої вівці, аж піт крївавий з нього тїк. Тїєю крївою ми, уніяти, досїлє живемо проти завзятих перепон від численїщих незєдїнених братів. Ця кров загрїла до мученицьких ран славного пастиря єдности Крупецького, єпископа перемиського і сяніцького, котрим заопїкувався Єремїя Вишневецький, батько короля, я є вороги викинули його й побили. « Ця кров Йосафатова загрїла до мучеництва 140 священиків уніятів, яких ця козаччина забила. Пастирська це кров по правді, родитимє синів послушних Св. Отцєви, правовірних! » (ст. 10). Будучи сам свїтлом мірови, — в ночі перед образом Матєри Божої Полоцької сяєв він слєском — навертає синів темноти до свїтла за наукою Матєри Божої, яка після вознесїння Сина Божого була вчителькою апостолів. За цю ревну працю названо його « душохватом ». Чи по правді не пастир він, коли через умову з Москалями його тїльки одинока єпархїя полоцька назад вернулає, а за нею й католицька віра? Чотирнацять літ мали Москалі Витебськ, « а таки при катедральнїм храмі, де Блаженного забито, не рушали хрестів, котрі 30 літ тому поставили комісарї Апостольської Стюлицї. Тих хрестів, памятників мучеництва його, не доторкнулає досїть могуча схизматїцька рука ». Й до нинї Витебськ вірний митрополитї. Знав Свя-

тий і своїх противників і як не було надії на навернення їхніх карав їх цензурами, замикав церкви. Знав незєдинене духовенство і їхніх єпископів. Тут проповідник повторяє за св. Атаназієм: «*eorum episcopi sunt catascopi hoc est exploratores*» — шпіонують пляни ваші, дають знати Україні, називають її матір'ю, зітхають, плачуть, боліють».

У другій часті представлено, яким добрим пастирем був св. Йосафат у смерті. Смого року, немов смого дня спочив криваво по трудах. Забито його в хвилі, як після лежання хрестом вийшов до напасників і спитав лагідно: «Дітоньки, яку кривду маєте, чому невинно вбиваєте?». Забито його за послух Св. Отцеві, за візити й синоди, якими схизму викорінював, що неслухняні церкви замикав, що в литовських магістратах королівськими рескриптами натискав на схизматицьких радних, що на соймах і соймаках пильнував прав своєї Церкви, що добре робив своїм вівцям, що ділився з ними хлібом і одежею, навіть кривю своєю. Зате напали на нього й жорстоко знущались над убитим. Хвиля морду описана латинським віршиком (відай із одної з ученицьких пісней: «*Posthoc quod quis telum capit — secat, quatit, necat, rapit, — acsi dum Sodoma perit, — clamor, fragor astra ferit*»). Рибаків душ вкинули потім у глибоку Двину. Води пізнали його (Пс.) і риби, котрих він не їдав. Дух Господній носився над водами і хмари дали голос, поки за стовпом світла не витягли його цілого й світлого. Римські пурпурати з Примасом цілого світу плакали над ним. Тепер в уніяцьких єпархіях кільканацять тисяч церков, до сотки василіянських монастирів, Ікона Жировецька (*Częstochowa litewska*) йому завдячує початки. Монастир виленський очистив зі схизми, всі уніяцькі лібцезії тепер нежаче його. Тіло його святе охороною проги ворогів з України. Воно оборонило Варшаву і два рази дало побіду Полоцьку. В Вильні привитали його з величавою славою і там сталися чуда: коні не могли потягнути тіла, а люди потягли. Дитина воскресла, а одній схизматичці, що без сповіди хотіла поцілувати св. мощі, спухли нагло уста. Пушкаря, що при невдалій сальві заляв, пірвало в гору й розбило.

Кінчиться казання терпким виступом проти схизматицької України. Стріляла вона до Апостольського престола самопалами, татарськими стрілами, могометанськими списами, але не змогла нічого зробити, бо річпосполита польська є під печатію рибаків, а її вугольний камінь розбиває ереси й схизми. Турок, ворог Хреста, бере схизматиків у свою оборону. «Возьми, (просить), Йосафате

на них суд, як то цього віку побожному священикови в Італії обявлення дане каже: «Quoniam placuit Deo in Ukraina homines non esse»... На кінець висказує проповідник бажання королеви від уніятів, довгого й мирного панування.

Вік XVII був найбагатший у казання про св. Йосафата, й то в оригінальні. Слідуючий вік XVIII має вже їх менше. І тут все ще виступає тільки законна братія: Єзуїти, Домініканці й Василяни.

На першій місці стоять два казання єзуїта Барща.

«*Kazanie o błogostawionym Jozafacie Arcybiskupie połockim u męzzenniku*, w Cerkwi Wilenskiej Troycy Nayswiętszey WW. OO. Bazyliańów przy walney duchowienstwa Processyi z katedralnego kościoła Roku 1717 miane, za dobroczynnością W. J. M. P. Józafata na Wiślingu Zyberka Krayczego X. Inflanckiego do druku podane przez X. Jerzego Barszcza Soc. Jesu, kaznodzieję w kościele farnym świętego Jana. W Wilnie. W druk. akademickiey Soc. Jesu.

Казання присвячені крайчому інфлянцькому Йосафатови Зиберкови з вдячності закону єз. для роду Зиберків, який фундував іллукштанську резиденцію і двох братів дав заповісти єзуїцькому. Від себе зазначає автор, що на хвалу св. Йосафата зібрав усе те, що про нього давніше виголосили проповідники. Проповідь одна й друга має по 12 карток. Обі на тему: пастир добрий.

Kazanie o B. Jozafacie Arcybiskupie Połockim u Męzzeniku. Pastor bonus.

У введенню (ст. 1-4), як у Жоховського, змальовано наперед образ доброго пастиря. Добрий пастир є: 1. головою єдності вівчарні (одно стадо й один пастир); 2. має око для нагляду над овцями (знає вівці), і 3. має любов для них (дає життя своє). Такий пастир є бл. Йосафат, архієпископ полоцький, мітрат витебський, правдивий стовп св. єдності, окраса св. грецької церкви, образ законности вел. Патріярха Василія.

Відповідно до начерку введення, казання обіймає три часті. В першій (ст. 4-13) дано образ св. Йосафата, як одного правдивого пастиря. Христос, пастир єдиний, віддав пастирство над людським спасінням св. Петрови (Йо. 21, 16) і зробив його головою своєї Церкви, усіх апостолів своїх. За св. Отців і патріярхів була єдність з наслідниками ср. Петра в Римі, але через гордість Фотіїв, Керуляріїв, Марка Еф. відорвалася східна Церква від єдності й попалаєя невірним і продажним бісурманам. Вони за груб' гроші одних патріярхів скидають, других іменують, такшо за корот-

кий час від трьох суперників загорнули 119.000 червоних золотих — тяжка данина за відірвання від Петрової столиці. Такої долі не зазнала виленська Церква св. Тройці, яка від самого початку (1324) була заєдно в єдності з Петровою столицею, з виїмком часів Єлени, московської царівни, жінки вел. князя й короля Александра. Коли бл. Йосафат вступив до закону, тут була св. єдність. Сусідська незєдинена синагога намовляла його до відступництва, але надаремне, бо він тут і в Жировичах радше поширяв св. єдність, апостольством і тяжкими вмертвіннями. За ревну працю над поширенням св. єдності в полоцькій єпископії лютувала тамошна дісунія й зважилась на головний злочин, острим бердишем розтинаючи на двоє голову св. мученикови. « З роздвоєною головою пастир св. єдності показав єдність свою з головою церков, Римської церквою, самим Христом ». Так на ньому сповнилися пророчі слова (Єзек. 34, 23), про одного пастиря.

В другій часті (ст. 14-16) зображено, як св. Пастир пильнував і знав своїх овець. По науці св. Василя Вел. (мор. прав. 80, 15) мають душпастирі бути лікарями, кормителями й будівничими дому Божого. Так і св. Йосафат, як лікар, уздоровляв. Уздоровив Марину Войнянку, жінку Христофора Поколинського від рака, ректора полоцької колегії Станислава Косинського єз., від недуги очий, Теодору Волківну й багато інших. На душі уздоровив свого противника Мелетія Смотрицького. Як кормитель, казав він дати вбогій вдові бочку муки, яка чудом у коморі помножилась. Як будівничий відновив полоцьку катедрu й побудував дома Божі. А як пастир давав він поміч, оборону й поживу своєму стадови. Бо був це пастир з мужним серцем, що дає життя своє за своє стадо (III, часть ст. 17-22). Великодушність серця свого показав св. Йосафат у Києві, де не лякався піти до Лаври один між неприхильних собі черців і сердитість їхню успокоїв лагідністю; іоказав теж любовю для роспятого Ісуса й погордою для всіх принад світових, а вже найбільше нараженням власного життя в обороні слуг своїх під час нападу в Витебську, причім і сам поляг серцем великим для Бога. Силу свою показав Святий після смерті своєї 1660 р, в обороні лицарства литовських країв за вел. гетьмана литовського Павла Сапіги й вовводи київського (потім руського) Степана Чернецького, котрі маючи 8000 людей кинулися з гаслом: « Благословенний Йосафат » на 24.000 орієнтальних і 14.000 з них поклали трупом.

У закінченню представляє проповідник св. Пастиреви незєдинених з виленської церкви св. Духа, стадо без голови, котре не

має духа згоди, правди й єдності, — щоби вони прийняли його головство й злучились з римською церквою. Просить далі о опіку над правовірними в ріднім краю, о чисте сумніння для них, о щирі покаяння за гріхи, любов для Ісуса Розп'ятого, Непорочної Марії, о життя для Бога, для котрого і св. Йосафат жив на цім світі й тепер живе в вічній хвалі, славячи Бога в Тройці єдиного.

В цій самій книжечці (ст. 24-47) є ще друге казання п. т.:

«*Kazanie drugie o tymże Świętym Męczenniku Arcy-Biskupie Połockim. W Wilnie miane*».

Це казання є продовженням першого (ст. 28 «дальша хвала») й говорив його автор теж у церкві св. Тройці (ст. 76 «до цього монастиря виленського»), тому й мотто про доброго пастиря лишається те саме. У введенню подано причини, за ради яких автор має обов'язок славити св. Йосафата, як доброго пастиря й мученика Христового. Робить він це, виконуючи обов'язок проповідника столиці В. Кн. Л. бо Блажений уздоровив був від горячки славного проповідника Казимира Кояловича, єз., і за те цей цілу годину славив його «в цій святині Господній». Другому братови по закону, Адамови Цецерському, явився Святий в часі його недуги й прорік, що буде жити ще 3 роки, що й сповнилося. Ректора полоцької колегії Ст. Косинського, єз., виратував Святий, як разом з кінями й возом потапав у ріці Двині. Має теж автор обов'язок славити святого, й іменем цілого закону єзуїцького, котрому він за життя був такий прихильний, що мовляв: «Не маю того за доброго католика, хто для єзуїцького закону не має прихильного почування» і хто проти цього закону ворогує, того не вважав за призначеного до неба. В спорі за ґрунта полоцької колегії Святий, для святої згоди й добра єзуїцької колегії, зрікся 1622 р. усіх претенсій. За основу «до дальшої хвали» взято слова св. Златоустого (з 10 го-мілії про І. Тимот.) про доброго пастиря, котрий є: 1. світлом, 2. ангелом серед людей, і 3. поважним і відважним мужем серед людей. Як Христос, Найвищий Пастир, був і сів у Преображенню світлом, так і бл. Йосафат був світлом у своїому пастирстві (І. часть, ст. 30-38). Він освічував 3 воевідства, полоцьке, витебське й мстиславське: науною, побожним своїм життям, пресвітлим гербом «Рожка», й гострими вмертвіннями тіла, від яких законна келія сіяла світлом, яке декому видавалась пожегарем. До світла правдивої віри привів він воеводу новгородського Теодора Скумина Тишкевича з сином Янушем, каштеляна смоленського Івана Мелешка і натхнув василіянські монастирі на Литві й Русі духом мучеництва за віру. В серці його ще з малку загорівся вогонь не-

бесної любови від іскорки, яка впала з Розп'ятого Спасителя. Від тієї хвилі став він милим світлом просвічувати. Був теж Святий і ангелом між людьми (II. часть, стор. 38-43). По словам доктора Серафського, ангели, як ті вірли, одним крилом хоронять від злого, а другим ведуть до доброго. Св. Йосафат мав орлину бистрість у відповідях і в богословських питаннях. Цілу богословію вивчив він по словянськи в о. Валентина Фабриція, Єз. Ангели були Святому особливо прихильні, нераз бачено його в виленській і полоцькій церкві в оточенні ангелів. Знав святий свою католицьку історію й боронив її. Знав, що церкву св. Тройці збудувала уніятка княжна Тверська, жінка кн. Ольгерда; знав, що Грека Діонизія, митрополита київського, син Ольгерда Володимир укинув до в'язниці за схизму; знав, що кн. Болеслав Свидригайло київського митрополита Герасима, схизматика, 1433 р. в Витебську живцем спалив; знав, що король Олександр не хотів дозволити на просьбу жінки своєї Олени, схизматички, щоби в Вильні нез'єдинені будували собі церкву. Знав про прихильність польських королів до Унії. Так святий, неначе ангел, одним крилом боронив свого стада, а другим давав силу Унії. Як пастир був св. Йосафат поважним і відважним мужем (III. часть, ст. 44-46). Відважно відбивав він усі напади нез'єдинених, а їх самих приводив до правдивої вівчирні Христової. Ворогів його постигала нагла кара. Коли 1672 р. виленська капітула в часі річного набоженства йшла з процесією до церкви св. Тройці, переплетчик схизматик насміявся з цього богослуження, а мощі св. називав кістями. Нараз схопили його болі, почорнів, онімів і через кілька годин сконав на пострах усіх ворогів уніятів. У закінченню (ст. 47-48) згадує автор про посмертну славу святого; небесне сяйво показало, де лежить у безодні затоплене з камінням тіло доброго пастиря, ангела в тілі. Щоби ми не попали в безодню вогню за наші гріхи, бо за згіршення варт каменя млинового на шию, молимося до бл. Йосафата, щоби ми, не роблячи ніколи дісунії з благодаттю, але в єдности серця з Богом заслужили собі на єдність небесну.

Із домініканського закону є ось яке казання:

Rada zdrowa — Błogosławiony Jozafat, abo kazanie przy doroczney uroczystości B. Jozafata Koncewicza Meczennika, Archiepiskopa Połockiego, Koronnego y W. X. L. osobliwego Patrona, w Cerkwi WW. OO. Bazylianów Unitów w Brześciu Litewskim ogłoszone... przez X. Jozafata Hoffmanna, kaznodzieję ordynaryusza y Rożańca sw. pro-

motora, Dominikana, w roku 1729 cum licentia superiorum w Supraślę, w drukarni WW. OO. Bazylianów Unitów.

Казання присвячене пріорови конвенту берестейського, Ів. Пав. Єзерському Дом., має за мотто: «Голосу мого слухатимуть» Йо. 10. Писано її в стилі бомбастичнім, макаронічним, і попереплинано латинськими реченнями з письма св. і лат. авторів, більше панеґіричного ніж біографічного характеру (ст. 9-25).

Кращим під оглядом форми й змісту є казання Василянина Порфірія Важинського, автора двотомової риторики³⁸, пізніше єпископа холмського:

P. Ważyński, Bazylian. *Kazanie na uroczystość Bł. Jozafata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, za iedność z Kościołem Rzymskim tęczennika*, міане в катедрі Поцькій.

(Вильна 1762, друк OO. Василян, 15 карток, фоліал.).

На цьому кінчаються окромішні казання про св. Йосафата.

Б. — Від половини XVIII в. появляються духовні науки про св. Йосафата вже тільки по систематичних збірниках духовних наук. На жаль, їх уже не багато, науки коротші і змістом бідніші. На першій місці згадати треба єзуїта Мартина Куренецького, вельми заслуженого місіонера на Литві й Білій Русі.

Nauki z Ewangelii na niedzieli i święta kościoła greckiego w Unii z Kościołem Rzymskim zostającego do pojęcia prostego ludu ułożone, a na większą chwałę Panu Bogu w Trojcy świętey Jedynemu, Najswiętszey Pannie Maryi Bogarodzicy y Świętym Bożym, oraz na pewniejsze tak ludney po siołach prostoty, w pomoc plebańskiej powinności do przeczytania razem z Ewangelią podane przez X. Marcina Kurzenieckiego S. J. z przydatkiem katechizmu mnieyszego y większego. W Wilnie, druk. akad. S. J. 1752.

«В день св. Йосафата Архієпископа Полоцького і мученика, патрона Корони Польської і В. Кн. Лит. читає наша Церква св. Євангелію в св. Йоана, в главі 10. Наука з цієї Євангелії: О згоді домашній і пастирстві господарським». Казання це є догматичного характеру, навчає наперед про єдність церковну. Церква є одна, одно стадо й один пастир, Св. Отець, а другі пастирі, єпископи, помічники його. Таким був і св. Йосафат і за це вороги св. Унії вбили його. Кінчить молитвою до Святого (ст. 85-89).

За Куренецьким годиться згадати про битенського ігумена

³⁸ Orationum seu exercitationum oratoriarum partes duae, Vilnae 1772.

Йосифа Петкевича, трудолюбного літописця василіянського закону. У Почаєві 1754 р. видана його велика книга:

« *Medytacye albo rozmyślania na wszystkie niedziele y dni całego roku według obrządku świętey wschođniey Cerkwie* ».

На ст. 414-15 є там « на день блаженого Йосафата Мученика, Архієпископа Полоцького » розважання для ченців про строге вмертвіння Святого, про його горячу любов до Бога й ближнього, та про приклад його життя як вести себе до Бога.

Може воно дивним видаватись, що на стільки наук про Святого не стрічали ми досі ні одної по руськи писаної. Дперва 1783 р. вийшли в Почаєві « *Бесіди парохіяльня на неділи й нарочитія свята всего літа съ приложеніємъ бесіди о шлюбі, такожде на пятки великого поста о страданіяхъ Г.Н.І.Хр.* »³⁹. З них на ст. 474-78 є: « День блаженого мученика Йосафата, Архієпископа Полоцького. Како имами послідувати блаженному Йосафату. Бесіда 25. Пастир Добрий душу свою полагаєть за овци. Йо. гл. 10 ». Слідом за Христом, добрим Пастирем, ішли святі й бл. Йосафат. Науками своїми й прикладом богато душ приєднав він для католицької церкви і як добрий пастир дав він життя своє за них. За його прикладом і ми повинні терпіти для добра душ, борючись із пристрастями й покусами.

Через кілька літ пізніше переклав « Бесіди » Василіянин Юліян Добриловський народною українською мовою (на простий посполитий язик руський) і видав п. т. « *Науки парохіяльня на неділи и свята оурочистія цілого року изъ Евангелій подлугъ обряду греческаго расположеннихъ* »... (Почаїв 1794). І тут на ст. 234-37: « День блаженого мученика Йосафата, Архієп. Полоцького. Наука 25 ». Те саме казання про наслідування Святого. Ще раз вийшли ці науки р. 1798 (?) в передруку латинкою накладом Франца Володислава Чернецького, великого хорунжого литовського, п. т.

« *Nauky parochialnyia na niedily i swiata uroczystyia ciłoho roku...* z sławensko ruskaho na prostyuu jazyk Ruskyuu prełozennyia, powelinyem włastry duchownoy. Czast' wtoraia (530-536): « Den błazennaho muczenyka Yosafata Archyjepyskopa Połockaho ».

³⁹ Є це переклад на церковно-словянське Василіянина Валеріяна Сеницького польської книжки (яка є знову перекладом із італійського) п. т. *Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podlug ewangelii w obrządku greckim rozrządzonych z przydanemi na końcu przed szlubem u na piątki wielkopostne o meście Pańskiey*. 2 томи. Перше вид. Вильня 1788, друге 1811 р.

Є теж оригінальне та гарне казання Валеріяна Сеницького, Вас., у його збірнику п. т.:

«*Kazania na święta całego roku, ktore święta wschodnia cerkiew uroczystym święci obchodem i uroczystym upoważa nabożenstwem*». Napisaane i miewane przez X. Waleriana Sienickiego Z. S. B. W. (Том I. Почаїв 1793, л. 24-36: Kazanie na świętego Jozafata, Arcybiskupa Połockiego). Введення: Як Христос, так і св. Йосафат був добрим пастирем, I. Ревно навчав. II. Не щадив при цім здоровля, не жалував життя, не оглядався на славу людську. III. Любив своїх овець любовію щирою й правдивою, чинною й сталою, а на доказ усього цього дав за них своє життя.

На Сеницькім переривається ряд казань про св. Йосафата на довщій час. Доперва за 80 літ поновляє їх місіонар — Воскресенець Олександр Єловицький, провідник польської місії в Парижі. Року 1869 видав він у Берліні «*Kazania o świętych polskich i o krolewej Korony polskiej tudzież nauki przedślubne, mowy pogrzebowe i kazania przygodne*» (друге вид. Берлін 1872).

В цьому збірникові знаходяться два казання про св. Йосафата. Перше (ст. 41-58 в обох виданнях).

«*Kazanie o błogosławionym Józafacie Męczenniku. Uniackim Arcybiskupie Połockim, a osobliwszym patronie Rusi, miane w Paryżu, w kościele Wniebowzięcia, dnia 26 sierpnia 1860*».

Навязуючи до евангалії недільної про прокажених, каже за св. Августином, що проказа тіла є образом грішників, відступників від віри св., еретиків і схизматиків. I. Що є схизма? II. Куротенько оповідає про життя святого Йосафата, його молодість, подвиги в монастиреви й єпископську працю, та славу смерть його⁴⁰. У закінченню висказує проповідник надію на поміч святого для Польщі й кінчить молитвою за церковне зєдинення. Друге казання (ст. 59-79, в обох виданнях) п. т.

«*Kazanie o kanonizacji świętego Józafata odbytej przez Piusa IX w Rzymie w dzień XVIII stulecia męczeństwa św. Piotra, 29 czerwca R. P. 1867, miane w Paryżu w kościele Wniebowzięcia, w dzień św. Jana Kantego, tegoż roku*».

У введенню начеркнено паралелю між св. Йоаном з Кент, а св. Йосафатом і їхнім значінням для св. віри. В першій часті говориться про рік 1867 і кривди польські, про 29. червня, день по-

⁴⁰ Відай за книжечкою: *Nabożenstwo do błog. Jozafata Męczennika*, Краків 1858, ст. 5-51.

біди св. Петра, й про Рим, святий город вічний. В другій часті змальовано величавий акт канонізації святого і представлено участь Поляків у цім святі. В закінченню є згадка про два табори: Христа й противників Його, та додано молитву до святого за просвічення ворогів і визволення Польщі з їхніх кайданів.

На кінці цього огляду казань про св. Йосафата можемо вказати всего лиш на два казання наших священників про нього. Одно казання Юліяна Ганкевича, пароха Краснянського, яке видав він у кн. «*Праздничныя проповѣди*, Ч. II, Львів 1867 (ст. 76-78): День святого священномученика Йосафата». Мотто: «Пастир добрий душу свою кладе за вівці». У введенню подано коротенький начерк життя святого. «Веселиться він у небі, для котрого жив, трудився й терпів». І ми для неба все повинні посвятити й неустанно трудитись. I. Які маємо для цього науки? II. Яка дорога веде до неба. Відповідь дано загальну. В закінченню подано молитовку до святого о ласку покаяння й добрий кінець життя, як заслугу для неба.

Друга наука є о. Корнила Кузика, пароха в Радимні, й знаходиться в його «*Науках духовних*» ч. I. (Жовква — Радимно 1913, ст. 134-149). Наука 11. «В день св. Йосафата». Говориться про переслідування католицької церкви, а про св. Йосафата лиш 4 рази принагідно згадано. За прикладом святого повинні й ми працювати для народу й русько-католицької Церкви, бо ми духовні діти святого.

Тільки свічки й воску з наших новітніх казань про св. Йосафата...

Із усіх казань про св. священномученика Йосафата найважливіші є т. зв. канонізаційні, які виголошено в Римі 1867 р. при акті, а потім при славностях канонізації Святого. Важні вони тим, що вони є урядовим, вселюдним і віковим голосом святої і непохитної Католицької Церкви, сказані в святім і вічнім городі Римі, в тисяч вісімсотлітню річницю мученицької смерти верховних апостолів св. Петра і Павла, при акті найбільшої слави Святого на цій землі, — його канонізації.

Казань тих є сім: пять урядових, що їх виголошено при переведенню діла канонізації, а дві похвальні із святочних триднів, що їх обходжено після канонізації в грецькій церкві св. Атаназія в Римі. Перших пять знаходиться в урядових актах канонізації св. Йосафата, що їх видав 1868 року Домінік Бартоліні, протонотарій Апостольський, каноник архібазилики лятеранської і секретар Згромадження обрядів у двох великих і гарно виданих томах п. з.:

« *Commentarium actorum omnium canonizationis sanctorum Iosaphat Kuncewicz Archiepiscopi Rutheni Polocensis Martyris, Petri de Arbues Martyris, canonici ecclesiae metropolitanae Caesarougustanae ex ordine S. Augustini, XIX. Martyrum Gorgoniensium, Pauli a Cruce, institutoris Congregationis clericorum regularium excalceatorum a Passione D. N. J. C., Leonardi a Portu Mauritio, confessorum, Mariae Franciscae a vulneribus D. N. J. C. et Germanae Cousin virginum, quas solemniter celebravit sanctissimus Dominus noster Pius Papa IX in natalia post saecula XVIII redeunte die Apostolorum Petri et Pauli.*

Opera et studio Dominici Bartolini, Protonotarii Apostolici de numero beneficiariorum Archibasilicae Lateranensis Canonici et sacrorum Rituum Congregationis a secretis digestum. Romae MDCCCLXVIII. Vol. I, VIII+IV+501 pag. Vol. II, 582 pag. gr. fol.

Першу казань мав Св. О. Папа Пій IX на тайнім засіданню Консисторії Кардиналів дня 11 травня 1866 р. Вона є в Актах Канонізації I т. ст. 61-63:

« У тяжкій хвилі для Церкви Христової, Св. Столиці й католицької віри шукаємо Божої помочі через нових заступників. Наперед стають перед нами бл. Йосафат Кунцевич, Архієпископ Полоцький Русинів і Петро де Арбуес, Сененський інквізитор. Перший боровся за першенство Ап. Престола до смерти й як добрий пастир дав своє життя за вівці, що їх схизма від овчарні відорвала. Другий боронив правд віри.

« За їхнім заступництвом Всемогучий Бог покладе ворогів наших, як солому перед вітром і вкриє їх неславою, та тоді впізнають вони, що Він Єдиний Найвисший на цілій землі. Тому туди звертаємо наше серце й наше старання, щоби до кінця дійшли справи канонізації обох мучеників.

« Таким чином сяйні заслуги їхні, поставлені на свічнику світитимуть усім, хто є дома; вірні народи славитимуть найвисшого Давця всіх дібр, та й перед очима матимуть в однім і другім взір чеснот до наслідування, серед цих нещасть найсильніщу охорону, що їх боронитиме ». В закінченню просить о те, що було за попередників, о прочитання й послухання промови про боговгодне життя й славні чуда блаженних.

У відповідь на це сказав до зібраних оо. Кардиналів префект Згромадження обрядів і прокуратор справи канонізації Святого, кардинал Константин Патріці промову про життя, муки й чуда бл. Йосафата та про хід справи його беатифікації й канонізації.

Вона йде в Актах Канонізації зараз за попередньою, на ст. 63-66.

Промова звернена до Святійшого Отця і представляє бл. Йосафата як неustraшимого борця за першенство Петрового престола. Від набожних батьків одержав Він побожне виховання, яке в двадцятому році життя завело його до василіяньського закону. Там визначався скромністю, покорою, умертвінням, ревністю в богослуженню, любовю Бога й ближнього, а відтак душпастирською ревністю. Як полоцький архієпископ світив Він наче сонце в дому Божім, як пастирським і католицьким апостольством, так і святістю і строгістю життя. Боронив прав і дїбр церковних, а за єдність грецької Церкви з латинською поклав мужно своє життя. Молитви мученика впросили в Бога ласку навернення й покаяння для вбийників. За великі чесноти й часті чуда Апостольський Престол іще перед тим, заки минуло 50 літ від Його смерти, зачислив Його до блаженних й орік, що кожної хвилі може приступити до Його канонізації. Тепер кардинали члени Згромадження Обрядів вирішили, що безпечно мож приступити до врочистої канонізації блаженого Йосафата, а Св. Отець це рішення вже раз затвердив. По прийнятому звичаєви просить кардинал о друге потвердження цього рішення.

Після цієї промови сказав Св. Отець: « Чули Ви, Чесні Браття, з яким лагідним та покірливим серцем обходився бл. Йосафат із повіреним собі стадом, скільки Він витерпів за те, щоби скріпити католицьку єдність Церкви, і як то Бог учинив Його дивним силою чудес, щоби показати людям цінний вінець мучеництва, котрого поклав на голову Його понад зірками. Це розважено вже в докладнім розсліді й стверджено всіма голосами. Чи вгодно Вам, — спитав — щоби ми приступили до врочистої канонізації через рішаючий суд? » На це Отці Кардинали дали однодушну відповідь: « Угодно ».

Хоч через похід французьких військ на Рим у листопаді 1866 р. спокій у Римі не був певний, однак Св. Отець уповаючи на Божу поміч, визначив на канонізаційне свято день 29 червня слідуячого року, у тисяч вісімсотлітню річницю смерти св. Апостолів Петра й Павла. Перед нею, дня 3 червня 1867 р. відбулось перше Консистоцьке зібрання в великій царській салі в Ватикані, в якому в присутности всіх кардиналів, патріархів, архієпископів, достойників Папської Курії й города Риму, генералів законів адвокат Консистоцької авлі Франціск Морсіллі мав краснорічиву промову про блаженних мучеників: архієпископа Йосафата Кунцевича, Петра з Арбус і 19 мучеників Горкомієнських. Промова про

бл. Йосафата (I. том, ст. 226-31) є перша, по степеневі гідности мученика. Родився блаж. Йосафат у Володимирі місті 1580 р. в побожній родині радних Кунцевичів, Батьки виховали Його в усіх чеснотах і святости, так, що Він, хоч хлопя, став взором навіть для старших від себе. В двадцятім році життя по бажанню серця вступив до Василіянського закону, де незабаром заяснив точним заховуванням правил, працями, дбайливістю, ревністю й блеском усіх чеснот, спершу як чернець, потім як діякон, священник, а потім як ігумен і архимандрит. Коли проти своєї волі обняв Полоцьку Катедру, ревно сповняв обовязки найлучшого Пастиря. Освячував себе горячими молитвами й строгими умертвіннями, любовю до Матінки Божої і дбайливістю за вбогих. Так горячо старався за спасіння й навернення душ, що Папа Урван VIII назвав Його тим, « що зєднав Церкву грецьку з латинською й за віру Христову постраждав ». Цим дав живий приклад для наших часів, як дбати за єдність Церкви і першенство Папи Римського. Великі навернення схизматиків викликали ворожнечу проти Нього, а далі й душогубні затії. Вісім день перед смертю, на св. муч. Димитрія, заявив Він Витебцанам, що відомі Йому їхні злі наміри, однак Він « бажає собі життя дати за них, за святу Унію, за Петрову Катедру і його наслідників, Римських Папів ». Бажання Його сповнилось: дня 12 листопада 1623 р. згинув Він від ударів напасників, які потім іще в нелюдський спосіб над мерцем знущались. Але зараз після смерти показалися чуда й навернули багато душ: вбийників а потім і самого Мелетія Смотрицького, моральну причину нападу. Коли так і св. Зібрання Обрядів ствердило і тепер наглядно видно і факт мучеництва й причину мучеництва та й чуда, нехай зволить Св. Отець своєю найвищою повагою зачислити Подвижника до числа Мучеників. Просить о це весь клир світський і законний, просить у найбільшій покорі й він, адвокат.

На це відповів декан Ап. Протонотарів Лука Пачіфічі іменем Св. Отця, що Він рад вислухати прохання про канонізацію, але для лучшого розваження цієї переважної справи хоче ще спитати про думку перебуваючих у вічному городі кардиналів, патріархів, архієпископів і єпископів — на консисторії пів-публичній. Це сталось дня 12 червня 1867 р., причім усі ОО. одногосно заявили за канонізацією. Таким чином полагоджено всі конечні до канонізації умови.

Після великого і дуже дбайливого приготовання канонізаційне

свято відбулось дуже величаво ⁴¹ в ювілейний день св. Апостолів Петра й Павла. Перед Службою Божою Св. Отець Пій IX оголосив декрет канонізаційний, а на Службі Божій після Евангелія сказав прегарну гомілію про Св. Верховних Апостолів і про 25 святих, цього дня канонізованих (II. том, ст. 323-328).

Славний і радісний є день пам'яті мученицької смерті св. Ап. Петра і Павла, бо вони перемогли поганство в Римі, а збудували християнство. Це є теж і день слави святих канонізованих, котрі вірою, надією й любов'ю поконали себе, світ і діавола, прославили Бога, Церкву і стали прикладом для нас. Вони тепер у славі й щастю є нашими заступниками. Безпечні за свою безсмертність, тепер дбають за наше спасіння. Дякуймо Богу за цю велику потіху в тяжких часах, за цю успішну поміч для Церкви, й наслідуймо цих святих. За молитвами св. Апостолів, мучеників, ісповідників і дивиць зглянься, Боже, на Свою Церкву і дай їй перемогти ворогів, похибки й недостачі, а столицю охорони від ворожих затій.

З нагоди канонізації св. Йосафата видав Св. Отець Пій IX енцикліку «*Splendidissimum Orientalis Ecclesiae*», й вона належить теж до казань про Святого. Це є проповідь сказана до цілого світу.

Видано її при кінці Актів канонізаційних (т. II. ст. 331-350) п. т. «*Litterae apostolicae de canonizatione S. Josaphat Kyncevicii, Archiepiscopi Polocensis Ruthenici ritus, martyris ex Ordine Sancti Basilii Magni*»: Обіймає вона 19 параграфів. У вступі (§ 1) посвячено вдячну пам'ять заслугам закону Василіянського. Св. О. Василій є великий не тільки чеснотами й науками, але й ченцями — духовними дітьми, яким, як отець, дав пресвяті устави. Великі їхні заслуги для віри св. і Церкви католицької. Доказами на це учасники собору фльорентійського: Грек Виссаріон, архієп. Нікейський, а з Русинів Ісидор, архієп. Київський. Єпископи з василіянського закону в кождім віці боролись з Фотівою схизмою, а в XVII століттю Йосафат Кунцевич, архієп. Полоцький, дав своє життя за католицьку віру і своє стадо. Як цього бажав був колись Папа Урван VIII, тепер зачислено його до святих.

У § 2-8 подано начерк життя й муки його. Родився Святий около 1580 р. Хлопячий вік провів у побожності, відтак вступив до монастиря, де був для всіх прикладом а для кожного милим в обходженню. З виленського архимандрита став полоцьким архієписко-

⁴¹ Опис його є в *Актах Канонізації* (т. II, ст. 313-350).

пом проти своєї волі, з послуху. На єпископському престолі жив далі по чернецьки серед умертвіння й довгих нічних молитов; був милосерним для вбогих і ревним у душпастирській праці, в голошенню й поширюванню католицької віри, за що названо його «душохватом», висміхувано й три рази на його життя важено. Про послідний заговор знав Він наперед, але проте ні церковного правила він не опустил, ні злякався перед напасниками. Напали на нього дома, вбили й жорстоко знущались над тілом його, а нарешті вкинули його в ріку. Після смерти явились чуда (§ 9). Витебщане стямилось і жалувало свого злочину. Небесне сяйво вказало, де лежало тіло нетлінне, невшкоджене. Богато при тім повернулось, навіть найбільший противник його, Мелетій Смотрицький. Королі, єпископи, священики й нарід з Василіянами стали просити за канонізацію (§ 10). Хоч іще не минуло 50 літ від смерти, Папа Урван VIII розпочав вести цю справу. Три аудитори Роти Рим.: Іван Хр. Коччіні, Филип Піровані і Клим Мерліні дали докладний звіт про факт і причину мучеництва, що Папа Урван затвердив декретом своїм з дня 13 вересня 1642 р. Пізніше, дня 22 листопада Згромадження Обрядів вирішило, що певні є 4 чуда: uzдоровлення Петра Данковського зі сліпоти, Михайла, заст. воєводи, з подагри, жінчини Марини з гостцю, а Геннадія, ігумена новгородського, з параліжу. Тому Згромадження рішило, що можна слугу Божого Йосафата зачислити до мучеників і приступити до Його канонізації. Тимчасом дозволило воно, щоби дня 12 листопада відправляти в Його честь службу священомученика (§ 11). Папа Урван VIII затвердив це рішення Згромадження Обрядів дня 22 грудня 1642, а кардинал префект Пропаганди мав визначити день свята Його. Чин беатифікації довершено дня 14 червня 1643 листом Апостольським в формі бревія («*In sede principis*»). Після двох століть Папа Пій IX підняв на ново справу канонізації на прохання галицьких єпископів і Василіян (§ 12). Дня 10 січня 1865 члени Згромадження Обрядів рішили однозгідно, що можна безпечно приступити до канонізації, а Св. Отець дня 11-го травня в грецькій церкві св. Атаназія після Служби Божої відправленої в обряді грецько-руським оголосив торжественно, що «безпечно можна приступити до врочистої канонізації блаженого Йосафата Кунцевича, Архієпископа Полоцького, руського обряду, Мученика...». Дня 3 червня 1867 р. публична консисторія кардиналів заявила за цим одногласно, а так само католицькі єпископи цілого світу на консисторії напів публичній дня 12 червня (§ 13). Канонізацію визначено на

день 29 червня, а тимчасом заряджено в столиці богомілля, молитви й пости (§ 1). Опис акту канонізаційного подає § 15 (ст. 344): Величавий похід до Ватиканської архібазиліки, потрійні прохання кардинала прокуратора канонізації, призначення помічі св. Духа і святих, канонізаційний декрет. День річної пам'яті назначено на 12 листопада й надано на цей раз на завсіди відпусту 7 літ і 7 квадраген за відвидини мощів Святого. Торжественна Служба Божа Папська, з гомілією й повним одпустом довершила свята (§ 16).

В закінченню (§ 17) віддано честь заслугам Святого цими словами: «Св. Йосафат визначний борець за католицьку віру! Він часть стада Господнього, віддану собі на стороження, заховав з такою дбалістю, пильністю й ревністю, що не завагався навіть життя самого не пощадити в цвіті віку. Не застрахали його ні грозьби, ні зневаги, ні зради, ні очернення; ані підлещуваннями, ані подарунками, ані іншими принадами світовими не дався він звести; завсіди боровся він зі схизматиками й некатоліками. Ні на волос не дався він відхилити від Римського, Петрового Престола. Коли важили на нього напади скритовбийників, не втік, але сам наставив їм свою голову й наслідуючи Найвищого Пастиря не тільки благав о прощення, але за самих убийників дуже радо пожертвував Богу свою кров. Щасливе благання, котре зараз вислухано! Не тільки справці злочину, але й самі душоубці, як лиш станули на суд перед світською властю, калялись свого вчинку; вони тяж, умираючи, вернули до католицької віри».

«Святий Йосафате! О коби то Твоя кров оця, що Ти пролив її за Христову Церкву, стала завдатком того зєднання з цєю Св. Столицею, якого Ти зєдно бажав, і за яке Ти день і ніч горячими молитвами благав найліпшого та найвищого Бога! Бажаємо, щоб Ти в Самого Бога і в небеснім Дворі був неперестанним богомольцем, щоб це колись нарешті сталося».

В обох кінцевих §§ 18 і 19 є звичайні клявзулі затвердження й важности рішення та карна санкція на супротивлення йому.

«Дано в Римі в св. Петра дня 29 червня року Втілення Госп. 1867, в 22. році нашого єпископства. Пій єпископ Католицької Церкви».

Велика печатка Його з іменами св. Петра і св. Павла і підписи 44 кардиналів (ст. 347-350).

Після канонізації відбулись у слідуючому місяцеві великі й славні тридні в Церкві св. Атаназія в Римі, від 12-14 липня 1867. Із них доховались до наших часів два гарні похвальні казання:

Воскресенця Єронима Кайсевича і віцеректора римської духовної семінарії каноника Калікста Джьорджія.

Трета казань має титул:

Mowa pochwalna na cześć S. Jozafata Kuncewicza Arcybiskupa Połockiego i Mieczenika. Powiedziana przez X. Hieronima Kajsiewicza, przełożonego Zgromadzenia Zmartwychwstania Panskiego, dnia 12 lipca 1867 podczas uroczystego trzydniowego nabożeństwa, obchodzonego w grecko-katolickim kościele św. Atanazego w Rzymie (Przedruk z «Tygodnika katolickiego»). W Poznaniu 1868, 90, 8.

Передруковано її 1870 р. в другім томі творів Кайсевича, видання Берлінського. За мотто взято слова Хр., записані в св. Йоана Гл. 17: «Щоби були одно», — ті самі, якими автор десять літ тому зачав поминальну казань на честь кардинала Михайла Левицького⁴², й якими св. Йосафат так часто молився: «Господи, дай єдність святу!» Дотепер слава св. Йосафата обмежувалась лиш на Польщу, Литву й Русь, а від канонізації вона завдяки св. Отцеві поручена вже цілому світові. Хоч велику радість затроює згадка, що велику часть виноградника, зрошеного мученицькою кровю Святого, дикий ворог спустошив, а незгода розриває серця братніх народів, однак сила й заступництво Святого дає надію на зворотний рух, до єдності.

Сама казань, для печати значно розширена, ділиться на 4 часті. Перша часть (ст. 5-21) дає образ життя Святого, як досконалого черця, правдивого сина св. Василія, це є мужа горячої молитви й великої покути, якими він освятив себе і василіянський закон і духовно скріпив Унію. Друга часть (ст. 21-36) представляє Його могуче апостольство в стані діякона, священника й єпископа, яке в устах ворогів зєднало Йому чесну назву «душохвата». Наперед подбав Він за власне богословське образование, як підставу до успішного голошення Слова Божого й ревного слухання св. сповідей; а до сповнення свого післаництва давав Йому Бог особливі дари. Наприклад, до ратування церковних дібр став Він спосібним правником. Як коадьютор старенького архієпископа Брільницького вмів Він зєднати собі загальну любов. Як самостійний єпископ у перших 3 літах серед великих перепон ішов вперед і в короткім часі зробив дуже багато: завів лад у своїм дворі, обновив катедри,

⁴² *Elogio funebre di Michaele Lewicki, cardinale Prete...* quale fu il XVII Marzo seg. nell'occasione delle solenni esequie... recitato dal R. P. Girolamo Kajsiewicz, Roma 1858.

IMAGO S. JOSAPHAT ROMANA ANTE CANONIZATIONEM

обновив життя й працю свого клиру, навчив нарід катехизму і сповідей, а казаннями вельми розширив і скріпив св. Унію в своїх епархіях. Два другі літа, після висвячення Смотрицького на псевдо-єпископа Полоцького, вже тільки боронився: підтримував те, що молитвою й працею здобув, поки бунт Витебщан не відібрав Йому життя. Мучеництво Святого представлено в третій часті (ст. 36-47). Нераз уже Господь ратував Його чудом від нехибної смерті з рук скритих ворогів. Аж коли зладив собі скромненьку гробницю в Полоцькій катедрі, попрощався з вірними Полочанами і в останнє поїхав до Витебська. Там горячою цілонічною молитвою приготувався на останню хвилю, дуже тяжку, але й дуже славу. З великим спокоєм зустрів розярену товпу, яка на вид святого Владики здригнулась... Два тяжкі удари в голову повалили Святителя на землю. В посліднє підніс праву руку до неба і зі словами: « О Боже мій! » віддав Богу свою святу душу. Над тілом знущалась іще засліплена товпа, але сила Божа цю нещасну радість незабаром перемінила в велику тривогу.

Четверта часть казанія (ст. 47-66) присвячена посмертній славі Святого, бо життя позагробове святих у небі та в історії Церкви і світа багатше є від їхнього земного життя. П'ятого дня небесне сяйво розігнало тяжку темноту, яка злягла на нещасне місто і вказало, де є тіло вбитого мученика. Коли добули Його з води, було воно нетлінне. Вмить розійшлась слава про нього і чуда притягали сотки вірного народу і наvertsали схизматиків. Похорон відбувся доперва через 14 місяців, дня 18 січня 1625 р. з великою славою. А найбільшою славою були безнастанні чуда, які викликували дуже чисельні навернення. І після смерті Святий апостолував і хоч святі моці Його не мали спокою, кожному перенесенню їх товаришили великі чуда. В виду всего того Папа Урван VIII 1643 року беатифікував Його, а тепер Св. О. Пій канонізував.

Велика це потіха й великий тріумф. Св. Отець, ставляючи на престол першого мученика за св. Унію, дає нам покровителя, який вправді заповідає ще боротьбу, але й певну побіду.

До казанія цього додав автор ще на (ст. 67-90) т. з. Домовлення, в якому доповідає від себе гіркі слова правди й перестороги Полякам і Українцям, які на жаль, були горохом киненим об стіну...

Друга казань із згаданих триднів має титул:

Panegiryk na cześć S. Jozafata Arcyb. Połockiego, miany dnia 14 lipca 1867 r. przez księdza kanonika Kalixta Giorgi w kościele św. Atanazego podczas solennego trydium obchodzonego po kanonizacyi

tegoż świętego. Przetłumaczony przez X. A. W. Rzym, Nakładem Postulacyi Sprawy Kanonizacyinej św. Jozafata, Kraków, 1868. Drukiem Wł. Jaworskiego.

Книжечка дуже інтересна (ст. 44, 80, з двома картками нот), присвячена василіянському провінціялови Михайлови Домбровському, генеральному постуляторови Справи канонізації св. Йосафата. Присвячена з вдячності за те, що о. Домбровський оборонив добре й чисте ім'я Святого від закидів противників⁴³ і від інтриг московської влади проти канонізації, за те, що переломав ті перешкоди, які цій канонізації ставили його родимці «*nawet odziani godnościami kościelnemi, kryjąc swe osobiste widoki i materyalne cele pod pretextem politycznych kombinacyj, lub też potrzeby nowego postulatora*»; за те, що на потреби канонізації збирав вдовину лепту, («*gdyż z moźnych ledwo kilka nazwisk czyta się w subskrypcyi na kanonizacyę; owszem oni to swymi manewrami sprawili, że wiele pieniędzy nie doszlo swego przeznaczenia*» ст. 6); за те, що він єдиний з Поляків справу канонізації від початку до кінця, з любов'ю й успішно провадив. На вдячну пам'ять за все те видавець додав до книжечки ще й дві пісні в честь св. Йосафата: «*Posluchajcie co zgrobiła*» і «*Świętych snót zbiorze*», що їх уложив був ігумен і будівничий василіянського монастиря й церкви в Білій, Тимотей Щуровський Вас. (ст. 31-34, з нотами, писаними через о. Домбровського, Вас.).

Казань сама (ст. 8-30) є мистецький твір красноречивости й стає гідно побіч найлучших промов: Ксенікепуля, Жоховського й попередньої Кайсевича. Збудована вона на словах мотта з Книги Премудости Соломонової (гл. X, 10-12): «*Премудрість... вела праведника простими дорогами, й показала йому царство Боже, й дала йому розум святих, оддала йому честь у трудах і розвій трудам його... й дала йому сильне змагання на перемогу*».

У введенню (ст. 8-10) звернено увагу на велике значіння ювілею мученицької смерти св. ап. Петра й Павла та єдності зі св. Апостольским Престолом. Саме в тих часах, у яких підривається підстави влади й привязання до Апостольської Столиці, св. Петро вказує на віддання чести й на наслідування Апостола й Мученика за єдність з римським Престолом. Честь і слава св. Йосафата Ар-

⁴³ Пор. його арт. в «*Civiltà cattolica*» 1865, scr. VI, n. 4, з дня 4-о листоп. п. т., «*Il beato Giosafat, Arcivescovo di Polotsk, calumniato dagli scismatici*».

хієпископа Руського, проповідника й оборонителя католицької єдності, є особливим ділом Божого Провидіння.

Сама казань (ст. 10-28) дає гарний образ життя, духовного розвою, праці чеснот, муки й слави Святого, на тлі згаданих слів Кн. Премудрости, ілюстрованих життєписю Його. З великою любов'ю й талантом виказує проповідник скільки трудів і старань вложив Святий, аби відзискати й заховати святу єдність, скільки тяжких трудів він переніс, щоб поширити її, з якою благородною посвятою Він її віддався («Премудрість вела праведника простими дорогами»). Не досить воно найти добру дорогу, але за проводом Божої мудрости треба йти нею, в тісній злуці і з Церквою Христовою, яка навчає знання святих і просто та й непохитно веде до царства Божого («Показала йому царство Боже й дала йому розум святих»). Таким чином св. Йосафат у тяжких трудах апостольства свого примножував заслуги й зібрав обильну нагороду («дала йому честь у трудах і розвій трудам його»). Нарешті мав звести завзятий бій і видержати удар його («дала йому сильне змагання на перемогу»).

Хоч Святий прийшов на світ у родині незєдиненій, однак батьки Його належали до душі Церкви, завдяки добрій вірі й побожності. Релігійне виховання, пам'ять на св. хрищення й Ісуса розп'ятого, безнастанна молитва й умертвіння, читання побожних книжок і житій святих дали Йому ласку пізнання правдивої Церкви Христової, царства Божого й влили в Його серце нехить до нещасного роздору церковного. Мудрість Божа не тільки привела Його до правдивої Церкви католицької, але й до стану досконалости в законі василіянським, який тоді був під духовним проводом синів св. Ігнатія. В законі став Йосафат для братії душею чернецької праведности й душпастирської ревности католицької. Тимсамим прикладом апостольства присвічував Він і пізніше на єпископському престолі Полоцьким, де по правді притягав до себе, хватав душі. Боротись мусів Він з перепонами, які ставила йому ложна політика державна й «категорично відповідаючи на кожне очернення віщим духом предсказав, що коли страх перед Москалями є причиною заховання справедливости, то релігія й Божа пімста ними самими вимірить заслужену кару. Страшне предсказання аж до йоти сповнилось із цілою жорстокістю... (ст. 23). «Здається неможливим, щоби похвалки і заговор проти Архієпископа не вистарчили до поінфодмовання королівських міністрів про все. Нещасний народ, ведений ложною політикою, котра інтересови посвячує боязку

справедливість й обманно ділаючи, то боронить, то відкидає свої за-сади, то зводить і пестить своїх приятелів, щоб їх пізніше зрадити й покинути в хвилі небезпеки » (ст. 33). На здвоєні удари давав Святий здвоєну оборону, а де треба було, наставляв і свою особу. Це привело до тяжкої катастрофи в Витебську, після якої небо й земля й пекло дали свідоцтво святості й перемогі Йосафата. Гріб його довгі літа був огнищем католицької єдності й жерелом католицької перемоги. Недо-вірство й схизма надаремно підоймали зусилля, щоби затемнити світу славу мученика. Був Він строгий, але для себе, жорстокий, але в умертвінню. Для ближніх був Він милосерний і повний лю-бови для їхніх душ. Для хвали Божої і прав Церкви не міг Він бути рівнодушним, але лагідність і милість одушевляли його рев-ність.

У закінченню (ст. 28-30) є апострофа до Святого, щоби згля-нувся на своє стадо, нині відірване, й привернув його знова до вів-чарні Христової, та скріпив і потішав страждаючих по в'язницях і Сибірі. А Св. Отця, котрий віддав йому таку велику почесь, не-хай охоронить від ворогів і виеднає йому безпечність, мир і три-юмф на спасіння цілого світу.

ЖИТТЄПИСИ СВ. ЙОСАФАТА

До важних памяток по св. Йосафатови належать і життєписи Його. Вони ставлять перед очі читачів увесь образ Його духовного розвою, Його праці й боротьби серед перепон і успіхів, та Його кінцевої трагедії й посмертньої слави. Упадаючи від святотатських ударів душогубців, бере Він над ними перемогу і стає явним оруд-ям руки Божої для скріплення й поширення св. католицької віри серед білоруського, українського, польського й литовського наро-ду. Великі й часті чуда роблять Його широко популярним, а озна-кою тієї популярности є ікони, молитви, пісні, панеґірики, казання й життєписи. Вони теж знову поширяють, оживляють і скріпляють цю популярність.

Життєписного матеріялу про св. священомученика Йосафата є дуже багато. В історичних документах і книгах, в енциклопедіях, життях святих, у (згаданих передніше) книжечках до набоженства й памятках є коротші й довші, більше чи менше інтересні начерки життя й діяльності святого. На ювілейний рік варто б зібрати їх усіх разом і як не видати, то дати який одноцільний огляд їх, або принайменше бібліографічний. Тому, що цього дрібного цвіту є

дуже багато, на разі лишаємо його на боці й подаємо тільки огляд тих життєписів, які вийшли особними книжечками. Старші подаємо в хронологічному порядку, а новіці ділимо на дві групи: більші й самостійні праці та менші, популярні видання.

Перший життєпис св. Йосафата написав митрополит Йосиф Велямин Рутський і присвятив його Папі Урванови VIII дня 20 травня 1624 р. Видав його під іменем секретаря свого Якіма Мороховського, єпископа володимирського, п. т. «*De vita Josaphati*». На цей твір відай покликуюється митрополит в своїм зізнанню на полоцькім процесі канонізаційнім з р. 1637, коли каже, що зараз після смерти написав був широкий життєпис бл. Йосафата й видав його друком ⁴⁴. Книжечка ця дуже рідка, а переписав її згаданий уже холмський пралат Павло Шиманський у своїй збірці документів до історії святого, яка знаходиться в бібліотеці познанського Товариства приятелів наук (А. 23. I. II).

Сам Мороховський написав і видав книжку п. т.

«*Relacia o zamordowaniu okrutnym u osobliwey swiätobliwosci w Bodze W. O. Josaphata Kuncewicza, Archiepiskopa Połockiego, krótko a prawdziwie opisana*». Zamość 1624.

Мала вона вийти того самого року в Замостю ще й по латині, п. т. «*De nece Rev. Patris Josaphat Kuncewicz... atrociter illata*», але цього примірника, як і попередніх не могли ми досі найти. Не знаємо теж на певно, чи по правді видав друком життя св. Йосафата його наслідник на полоцькій архієпископії А. Селява, як це подають бібліографи. Згадують вони іменно про його твір п. т. «*Zywot bł. Jozafata Kuncewicza*», виданий 1625 р. без місця друку.

В році беатифікації св. Йосафата видав Римлянин Антоній Джерарді, прокуратор і діловодець справи беатифікації, невеличкий але гарний життєпис Його п. т.

«*Sommatoria relatione della vita, e miracoli del beato Martire Giosafat Cuncevitio dell'Ordine di S. Basilio Magno, Archimandrita, e poi Arcivescovo di Polocia, Martirizzato dagli schismatici in Russia nella Citta di Vitebsco del Regno di Polonia, alli 12 di Novembre 1623 per difesa della Sancta Sede Apostolica Romana. Dichiarato Beato Martire dalla S-tà di N. S. Urbano VIII. Estratta dalli processi fatti per*

⁴⁴ Polocensis Canonizationis Gloriosi Martyrii Josaphat Cuncevitii Processus, 181-193: «*De vita morte et miraculis servi Dei Josaphat Cuncevitii Archiepiscopi Polocensis meae Josephi Velamin Rutki Archiepiscopi Metropolitanani Chioviensis et totius Russiae attestatio*».

la sua beatificazione, e canonizatione da Antonio Gerardi Romano, Procuratore, et Agente della Causa ». In Roma, Appresso Ludouico Grignani, 1643.

Стр. 39. Мала 8^о з портретом уклевним між 6 і 7 ст. Святитель у весь ріст стоїть у мантиї з руками зложеними навхрест. Лице типічно українське, присадкувате, в голові ззаду топір. Два ангели тримають у горі на пальмах корону а у других руках один мітру а один жезл. Портрет цей (без ангелів) репродуковано в другім виданню житєпису Суші.

Книжечка присвячена протекторови беатифікації кардиналови Антонієви Барберіньому. Вона обіймає 3 глави. 1) « Про родиво, святість життя, геройські чесноти й мучеництво блаженого Архієпископа Йосафата » (ст. 7-25); 2) « Про деякі чудесні ознаки, які показалися після згаданого мучеництва й про багато уздоровлень з ріжних недуг мощами блаженого мученика » (ст. 25-30). 3) « Про акти, які відбулись у Римі і в Польщі з рамени святого Апостольського Престола для справдження святого життя й мучеництва слуги Божого Йосафата Кунцевича, руського архієпископа Полоцького » (ст. 30-39). Короткий цей огляд життя й чудес святого написав автор, як сам каже, на підставі актів процесу беатифікаційного.

Як безпосередний свідок життя й чеснот св. Йосафата, написав широкий Його житєпис, духовний отець Його, ректор взуїцької полоцької колєгії Станіслав Косинський. З рукопису (котрий пізніше згинув), зладжено популярний ексцерпт і видано його 1665 р. п. з.

« *Zywot y Męcenstwo B. Jozaphata y Męczennika szeroko zebrane przez X. Stanisława Kośinskiego, Soc. Jesu, teraz dla pospolitego wiernych zbawienia krótko do druku podane przez iednego Kapłana teyże Societatis za pozwoleniem przełożonych. W Wilnie w Drukarni Akademickiej Societatis Jesu Roku MDCLXV, 44, 8^о.*

На обороті картки титулової додано овальний сталерит: Святий в мантиї, руки навхрест зложені, в голові ззаду топір, зпереду горою проміння (репродуковано його в Калєндарі « Місіонаря » на 1924 рік). Житєпис має 20 уступів: I. Родиво й діточий вік Бл. Йосафата. II. Забави в молодості. III. Початки навернення через покинення світа. IV. Життя законне під проводом Веляміна Рутського. V. Спори з противниками віри святої. VI. Настоятелювання Його в Жировичах наперед, а потім у Вильні в св. Тройці. VII. Любов для ближніх. VIII. Ревність для спасення душ. IX. Стає Полоцьким Архієпископом. X. Покора Його на єпископським до-

стоїнстві. XI. Убожество й щедрість. XII. Чистість, умертвіння тіла й приборкання пристрастей. XIII. Горяче набоженство. XIV. Ревність у збільшуванню слави Божої. XV. Пильність у поправі обичаїв духовного й свіцького стану, та в навертанню від заблуджень. XVI. Подібні праці біля ближніх в інших епархіях. XVII. Ріжні заговори незєдинених проти Благословеного. XVIII. Ворохобня Витебських відступників і вбиття Бл. Мученика. XIX. Деякі чуда після смерти Бл. Йосафата. XX. Розслід про життя й смерть Бл. Йосафата й зачислення Його між Бл. Мучеників.

Того самого року видав у Римі життєпис Святого холмський єпископ Яків Суша. На підставі попередно згаданих творів: Рутського-Мороховського, Джерардія, Косинського, звітів Пропаганди й Аудиторів Роти та особистих споминів зладив він повний образ життя, муки й слави Святого і присвятив його Папі Александрови VII, ради прискорення канонізації. Книжка має титул:

«*Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii, Archiepiscopi Polocen., Episcopi Vitebscen. et Mscilavien. Ord. D. Basilii Magni. Calamo Jacobi Susza, Episcopi Chelmen. et Belzen. cum S. E. R-Uniti, Ord. eiusdem adumbratum. Romae ex typographia Varesii 1665, XX + 152, 8°.*»

Між передмовою а життєписом є гарний сталеритний образець Святого: Святитель у мантиї, руки зложені на груді, голова нахилена на право, лице присадкувате en face, очі піднесені в гору. Над головою з лівої руки слова: «O Deus meus» і топір вбитий в голову; з правої руки ангел держить в одній руці мітру, а одною кладе на голову лавровий вінець. Портрет обведений лавровою й пальмовою галузкою, а в низу двостих: «*Russia me genuit, fovit Lituania, mitra Polockum, maduit sanguine Vidbla (Витебськ)meo*». Книжечка має пять глав: 1. Родиво, хлопча літа й світський стан Йосафата. 2. Законний стан. 3. Стан архієпископа. 4. Мучеництво й події після мучеництва. 5. Почитання й чуда Бл. Йосафата. При кінці додано: *Elogium in beatum martyrem* (ст. 137-139), і: *Sacra et perbrevis poesis de vita et Martyrio Beati Josaphat* (ст. 139-151), двадцять невеликих поем про чесноти й славу Святого, які в життю й муках Його проявились.

Через 200 літ вийшло в Парижі друге видання цього твору зладжене через Росіянина, єзуїта Мартинова з допискою: *Editio nova emendatior et auctior curante Joanne Martinov, Presb. S. J. Parisiis, Victor Palme, 1865, XVI + 231, 8°.* Видання гарне, прикрашене портретом Святого, взятим з Джерардія. Поетичні пісні з

першого видання пропущено, а зате додано 10 листів і актів, які відносяться до мучеництва й справи беатифікації (ст. 163-195), похвальну промову Томи Ксенікепуля (ст. 196-205), історичні й географічні пояснення та індекс осіб і місцевостей.

Аж до часів канонізації була книжка Суші найславнішою біографією св. Йосафата. На польське переклав її архимандрит гродненський Ігнатій Кульчинський і вона вийшла вже після смерті перекладчика в книзі: *Menologium Bazyliańskie, to jest Żywoty świętych Panskich oboiey płci z Zakonu S. Bazylego W. na miesiące rozłożone*. Zebrane i napisane przez ś p. J. X. Ignacego Kulczyńskiego Z. S. Bazylego W. Opatą Grodzieńskiego. Część druga. W Wilnie w drukarni XX. Bazyliańów, 1771. Місяць вересень, дня 15 (ст. 183-229): «Żywot B. Jozafata Męczennika, Arcybiskupa Połockiego». Життєпис поданий увесь, а чуда й поеми пропущено. Переклав їх на польське ще давніше Домініканин Й. Малиновський і видав безіменно п. т.:

«*Korona złota nad głową zranioną B. M. Jozaphata Kuncewicza Arcybiskupa Połockiego Zakonu S. Bazylego W. Za Jedność z Kościołem S. Rzymskim, od odszczepienców Witebskich okrutnie zabitego. Drogiemi kamieniami cudów co przedniejszych y Dobrodziejstw Boskich sadzona. A od jednego kapłana Zakonu Kaznodzieyskiego Prouinciey Ruskiey ...z Lacinskiego ięzyka Polskim objaśniona y do druku podana. W Wilnie, W Drukarni S. Trojcy WW. OO. Bazyliańów w Roku Pan. 1673, 54, 8°.*»

У першій часті (ст. 5-40) перекладу подано опис 92 чудес, яких зізнано під присягою на першій процесі беатифікаційнім у Полоцьку 1635 року. В другій часті (ст. 41-90) вичислено знову 93 чудеса, які стались після переведення процесу. Третя часть (ст. 91-108) подає поетичний переклад «Побожних і коротких пісень про життя й мучеництво Бл. Мученика Йосафата». Переклад гладкий, тим більше, що зладив його автор польського перекладу латинської служби Святому.

Згаданий попередно Кульчинський, як генеральний прокуратор Василіянського закону й ректор колегії СС. Сергія й Вакха в Римі, переклав життєпис Суші ще італійською мовою, троха розширив і видав його спершу в книжечці: «*Il diaspro prodigioso di tre colori, ovvero narrazione istorica delle tre imagini miracolose della B. V. Maria*», Roma 1732 (Чудесний яєпіс трицвітній, або історичне оповідання про три чудотворні ікони П. Д. Марії). Пізніше цей життєпис видано осібною відбиткою п. т.:

Compendio della vita di S. Giosafat Kuncewicz, arcivescovo di Polotsk, martire dell'Ordine di S. Basilio, tratta dalla narrazione di Ignazio Kulczynski, monaco basiliano. Roma, Tipografia delle belle arti, 1867, ст. мал. 8°. (Начерк життя св. Йосафата Кунцевича архієпископа Полоцького, мученика закону св. Василя Вел.)

Німецькою мовою переклав життєпис Суші:

Johann Looshorn, *Der heilige Martyrer Josaphat Kuncewicz, Erzbischof von Polozk, aus dem Basilianer Orden*. Aus dem lateinischen des unierten Bischofs Jakob Susza aus dem gleichen Orden bearbeitet. Mit einem geschichtlichen Ueberblicke über die unierten Ruthenen in Polen und Russland. München, P. Zipperer's Buchhandlung, 1898, VIII + 189, 8°.

Новіші часи, особливе канонізація св. Йосафата дала понуку до написання двох великих і оригінальних життєписів Його. Перший паписав по італійськи василіянський архимандрит з Гротта Феррата Николай Контієрі, промотор канонізації:

Vita di S. Giosaphat, Arcivescovo e Martire Ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande scritta da D. Nicola Contieri, Monaco dello stesso ordine. Roma, Tip. della S. Congregazione de Propaganda fide, 1867, VIII + 405 + L., 8°.

(Життя св. Йосафата, руського архієпископа й мученика, закону св. Василя Вел.). На переді додано образець Святого, копію Зебжидовицького. — Книжка написана в побожнім дусі та представляє Святого як Божого вибранця, та взір чеснот християнина, законника, священика, душпастиря й мученика. Поділено її на чотири книги. I. Святе поведення Йосафата в ріжних станах Його життя (ст. 1-176). II. Чесноти й ласки дані Господом св. Йосафатови (ст. 178-225). III. Послідні боротьби й мучеництво св. Йосафата (ст. 225-347). IV. Посмертна слава св. Йосафата (ст. 349-405). У додатку (ст. III-L) видано в лат. перекладі Катехизм св. Йосафата, Його Правила для пресвітерів (усіх 48) та Постанови для всіх священиків (усіх 9); на кінці відповідь Святого на лист канцлера Лит. кн. Льва Сапиги.

Другий, нині найбільший, життєпис св. Йосафата паписав по французьки Венедектинець Альфонс Гепен у двох томах. Книга його має титул:

Saint Josaphat, archeveque de Polock, martyr de l'unité catholique et l'église grecque unie en Pologne, par le R. P. Dom. Alphonse Guépin, Bénédictin de la Congrégation de France.

(Святий Йосафат, архієпископ полоцький мученик за єдність

католицьку, й церква грецька зєднана в Польщі, через о. Альфонса Гепена, Венедиктинця французького згромадження).

Poitiers-Paris, 1874. Tome I pag. CLXVII + 354 + 32 + 18 + 8. Tome II pag. 548, 8°.

Книжка написана з причини напастей російських газет на особу й канонізацію св. Йосафата, як сам автор каже, « перш за все на потішення наших братів Поляків... ». « Кожний рядок цієї книги свідчить про нашу горячу симпатію для наших братів Поляків » (передмова до другого вид.). На підставі довгих, бо 10-літніх, студій представив він життя й посланництво нашого святого Мученика як рішачий епізод великої драми, яка зачалась під кінець XVI віку і тягнеться аж до наших часів. Є це: страдальна історія унії руської Церкви, якої душею, жертвою й силою є св. Йосафат. Тому теж історії нашій церкви присвячено 34 глави, а життєписови Святово всего 16.

Обширне введення знакомить французьких читачів з історією « грецької » церкви в Польщі перед св. Йосафатом (ст. XXXI-CLXVII). Життя, посланництво й значіння св. Йосафата представлено в вісьмох книгах: I. Св. Йосафат Василяннин. Початок реформи чернечого закону на Русі (ст. 1-128). II. Св. Йосафат ігуменом й архимандритом. Організація монастирів василянських реформованих (ст. 129-198). III. Св. Йосафат архієпископом польським (ст. 199-270). VI. Схизматицька церква достає знову єпископів і оборонців (ст. 271-337). V. Св. Йосафат мучеником католицької єдности (том II., ст. 1-100). VI. Овочі мучеництва (ст. 101-228). VII. Церква схизматицька зорганізована через короля Володислава IV (ст. 229-342). VIII. Культ і моці св. Йосафата (ст. 343-506).

В додатках до I-го тому поміщено короткі екскурси про дату родження і родину Святого, про грецьких ченців та їхню дисципліну, про писання, портрет і іконографію Святого. Далі додано в латинським перекладі Катехизм св. Йосафата, Його Правила для Пресвітерів і Постанови для всіх священників і на кінці лист вел. канцлера литовського Льва Сапиги разом з відповіддю св. Йосафата.

При кінці II-го тому видрукувано два листи, які відносяться до мучеництва св. Йосафата, анатомічний огляд моців Святого з р. 1780, прошення Поляків про канонізацію і спис василянських монастирів підчас розбору Польщі.

Через двадцять літ після першого видання, в роковини берестейської унії, видав автор свій твір у друге під зміненим титулом:

Un Apôtre de l'union des églises au XVII siècle. Saint Josaphat et l'église gréco-slave en Pologne et en Russie (Апостол церковної єдності в XVII столітті. Св. Йосафат і грецько-славянська церква в Польщі і Росії).

Paris-Poitiers, Ondin. Tome I, 1897, pag. XLVII + CLVIII + 380 + 33 + 18. Tome II, pag. 589, 8°.

У другім виданні нічого не змінено в життєписові Святого, бо автор не найшов ніяких нових документів. Зміни є лиш другорядні. І так на переді додано довжезну передмову, в якій багато політичних міркувань і пророцтв, та ще крім льояльності для Поляків виражено велику льояльність для великої Росії, союзниці Франції. Є згадка й про наш обряд церковний, та й кажеється, що «обряд грецько-славянський лучше представляється очам Святиших Отців у цілости звичаїв літургічних Києва чи Москви, ніж уніяцьких церков Львова, чи Перемишля...» (ст. XLI).

У другім виданні перенесено всі додатки до першого тому, а в другім додано главу про найновішу історію нашої церкви від 1866-1897 року. Через недогляд відай пропущено тут виказ творів цитованих з історії.

Праця Гепена обширна, совісно й критично оброблена, об'єктивно написана. Велика льояльність для Польщі й Росії не все давала авторови змогу, бути льояльним ще й для третьої, найважнішої сторони — українського й білоруського народу й його Церкви. Та тут не його вина, а його інформаторів. Найлучше видно це по польській перерібці Гепена, що її зладив Воскресенець Валеріян Калинка «засдно неструджений співробітник і звичайно учитель» попереднього при писанню цього життєпису Святого. Із великих двох томів Гепена пропустив він усе те, що не відносилось до св. Йосафата, а було лишень інформацією для французьких читачів, і таким чином зредукував твір цей на один том і видав його п. т.:

Zywot S. Jozafata Kuncewicza Męczennika, Arcybiskupa Połockiego ritt. gr., opowiedziany na tle Historji kościoła Ruskiego według dzieła o. Alfonsa Guépin, Benedyktyna z Solesmes z przedmową X. Kalinki C. R. Lwów, Gubrynowicz i Schmidt, 1886, Str. X + 439, 8°. — Друге незмінене видання вийшло у Львові 1908 р.

Уклад книжки тойсам, що й в Гепена, тільки VII книга має замість прикрого для Поляка титулу: «Церква схизматицька зорганізована через короля Володислава IV» — лагідніший: «Унія підкопана», але річево однаково сумний, коли не ще сумніший...

Не є це простий ексцерпт, але твір написаний з великим талантом, любовю й духовним настроєм. При цілій своїй набожності о. Калинка не заховав належного спокою й об'єктивності там, де приходилось говорити про Українців. Такі місця, як ст. 43: «Kasta karłanska propagowała się sama. Ojcowie przekazywali synom hańbę swego poniżenia, a z każdym pokoleniem było ono coraz dokuczliwsze»; ст. 116: «Zła wiara zbyt często objawia się w zepsutym Rusinie»; ст. 184: «Smotrycki był na nieszczęście wiernym typem swej rasy; był to Rusin południowy, rzutki, zmysłowy, ognisty; rządzący się wrażeniami, zdolny spaść bardzo nisko przez swe stosunki z Grekami i tradycje bizantyjskie»; ст. 401: «Ale zabrakło podstawy dla tej umowy w samymże narodzie ruskim; z hufców niesfornych, zdolnych tylko do boju i do rabunków, trudno stworzyć naród», писані в книжці про Українця, св. Йосафата, мусять дивувати й разити кожного читача, не тільки Вкраїнця. Під тим зглядом спокійніша є книжка чеського єзуїта Рейзека, яка вийшла рівночасно з виданням Калинки. Є це:

Antonin Rejzek S. J. — *Sv. Josafat, acibiskup polocky, mucenik, apostol Rusinu*. Nadkladen: «Dedictvi SS. Cyrilla a Methodeje». V Brne, 1885, 465, 8°.

Побіч цих більших життєписів Святого є ще ціла низка малих, популярних. На чолі їхнім ставимо урядовий життєпис св. Йосафата, що його написав Домінік Бартоніні і вмістив в Актах канонізації т. II., ст. 123-132. Для учасників у канонізаційнім процесі й акті видано його окремо п. т.

Compendium historiae martyrii et miraculorum nec non actorum in causa canonizationis Beati Josaphati Kuncevicii. Archiepiscopi Polocensis et Rhutenis (!) martyris ex Ordine Sancti Basilii Magni. Ex Secretaria Sacrorum Rituum. Romae, Typis Reverendae Camerae Apostolicae 1866, 14, fol.

Для народа видано на передодні канонізації: Breve notizia della vita di S. Giosafat, Arcivescovo e Martire dell'Ordine di S. Basilio. Roma, dalla Tipografia Salviucci 1867, 52, 8.

А в Франції:

P. Martinov J. S. J., *Saint Josaphat Kontsevitch, Archeveque de Polotsk et martyr*. Paris, Albanel 1867.

Відмінне від них становище займає книжечка:

Zywot błogostawionego Jozafata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, obrządku rusko-unickiego. Przez Domicyana Mieczkowskiego. Kraków,

Nakładem księgarni Wydawnictwa dzieł katolickich W. Wielogłowskiego i W. Jaworskiego 1865, sz. VI + 90, 8°.

Вона представляє Святого, як покровителя Польщі, «мученика за віру і єдність народню» (ст. VI). Писана не без темпераменту, могла вона своїм острим тоном збити з толку нашу галицьку суспільність 60-тих років, представляючи в хибнім світлі святого Апостола церковної єдності, як польського політика. Тим толкуємо собі появу книжечки, відбитки з «Галичанина»: «Жизнеописание Иосафата Кунцевича Архиепископа Полоцкого, сочиненное на основании автентичныхъ актовъ Полоцкой духовной Консисторіи и біографичнаго сочиненія уніатскаго монаха о. Кульчинського. Львовъ 1868, ст. 24 вел. 8°». Більш безсоромної неправди ми ще ніде не стрічали, як в оцій книжечці. Видавець не бачив ні полоцьких актів, ні Кульчинського, а тільки виписав за К. Говорским (І. Кунцевичъ, полоцькій уніатській архієпископъ, канонизованный Папою Піємъ ІХ. Вильно 1865) найнеправдивіші і найбільше зідливі видумки на Святого — прикриваючи все тее свідомим обманом перед некритичною публікою іменем Кульчинського, чи актами. Полоцькі акти видано в Битебській Старині т. I. і V. і там нема нічого, щоби свідчило проти св. Йосафата; а вже Кульчинський основно противиться кожному реченню й наклепови «Жизнеописанія». Однак послідне свою ціль осягнуло: воно (не без російського впливу) стало альфою й омегою переконань твердих і маститих патріотів, до яких, на жаль, належить і Качала, та й другі новіші.

Для оборони слави нашого Мученика від несправедливих очернювань не найшлося у нас досіль належної відповіді. Появилась лишень книжечка: «Житє св. священомученика Йосафата Кунцевича Чина св. Василія В. Архієпископа Полоцького, написав о. Євгеній Козаневичъ тогож Чина. Жовква, Печатня ОО. Василіян 1902, ст. 309 + III 12°. (Видавництво побожнихъ книжокъ Чина св. Василія Вел. Книжка XVI). Писана вона популярно і старанно на підставі Суші, Контієрія, Гепена і Пелеша, й дає вірний образ життя й заслуг Святого, — але не узглядняє тих закидів, що їх посіяли лукаві люде між нарід. Подекуди терміни (з'єдиненє, зєдинений, чин і т. д.), подекуди острый стиль псує ясність думки й добре вражіннє. При відповідних поправках книжечка ця може ще зробити добру прислугу нашому народови.

Побіч неї стоїть книжечка о. Урбана єзуїта: п. т.

Jan z nad Narwi, *Święty Jozafat Kuncewicz, Biskup i Męczennik*. Kraków 1906. Nakładem Apostolstwa Modlitwy, ст. VIII + 279, 12°.

Минулого року дождалалась вона другого видання: Ks. Jan Urban, S. J., *Sw. Jozafat Kuncewicz, Biskup i Męczennik*. Wydanie drugie (1922), Kraków. Wydawnictwo księży Jezuitów ст. 268. 12°. Книжечка писана гарно, популярно, на підставі Гепена — та й о. Козаневича (хоч про останнього нема ніде згадки). Перед війною ще видав нинішній єпископ Крижевацький і Пряшівський преосв. Діонізій Няраді життєпис Святого по хорватськи: Dr Dionisije Njagadi, *Sjedinjena crkva među Slavenima i hiezin zaštitnik Sv. Jozafat Kuncevič, Nadbiskup polocki, mučenik*, Zagreb. 1912, ст. 111. 8°. На кінці згадаємо ще про маленькі книжечки: 1) о. Ярослава Левицького, *Житє св. Йосафата Куицевича*, відбитка з «Основи» 1911 р.; 2) *Zywot Sw. Jozafata Kuncewicza, Męczennika, Arcybiskupa Połockiego*. (Czytelnia «Polaka Katolika» VI. Orędownicy Polski w niebie 2), Warszawa. Księgarnia «Polska Katolicka» 1906, ст. 32. 16°, 3). *Święty Jozafat Kuncewicz, Arcybiskup Połocki i Męczennik* (Sekcyя wydawnicza Sodalicyi Maryanskiej w Starej Wsi, Kolo Piotra Skargi. Rok IV, n. 40 i 41). W Krośnie, Druk W. Lenika 1912. Ст. 1-41 про св. Йосафата, а ст. 42-62 про св. Андрія Боболю, чого на титулі не зазначено. 4) В. Р.(аџобка). *Światy Jozafat Kuncewič*. Wilnia. Wydawnictwo «Noman» 1916 ст. 16 16° (по білоруськи).

Як видно, багато є життєписів св. Йосафата, але не в нашій українській мові. Треба би на ювілейний рік зладити хоч переклади Рутського, Суші та Контієрія, хоч кількох цих найважливіших. Переклад Гепена зачав був ладити за дозволом автора пок. митрополит Куїловський, ще як крилошанин, але не вийшов поза перші аркуші. Чому так сталося, не відомо. Лист Гепена і кілька аркушів рукопису ми одержали від родини покійного і свого часу передали до митрополичого архіву.

о. Михайло Ваврик, ЧСВВ

ЙОСАФАТІЯНА: 1922-1967

Хто хоч і побіжно перегляне сторінки муравлинної праці, яку виконав Преосв. Й. Боцян на порозі 300-ліття з дня смерти св. Йосафата, щоб зібрати надбання минулих століть про життя і культ Апостола З'єдинення, мусить признати, що вже хоч би тільки тим одним ділом українська історіографія гідно відзначила останній Святйосафатівський Ювілей 1923 року. Ця праця, яка появилася в «*Ниві*» за 1923 рік, стала вихідною точкою дальших дослідів; ці досліджування життя і праці св. Йосафата за останні десятиліття помітно збільшилися трудом українських і не-українських істориків, зокрема щодо нових джерел.

Цей обновлений інтерес до св. Йосафата почався таки отого 1923-го року, коли новоосноване Богословське Наукове Товариство у Львові присвятило св. Йосафатові подвійне число свого квартальника «*Богословія*» (чч. 3-4). Рівночасно появилася і перший випуск «*Записки Чина св. Василя Великого*», які з самого початку почали інтересуватися тією тематикою. У Римі Папський Східний Інститут дав свій причинок до історії життя і культу св. Йосафата. Згодом і Богословське Наукове Товариство, і Папський Східний Інститут дали дальші вклади наукового характеру, а «*Записки ЧСВВ*» переймають, і постійно підтримують цю тематiku в своїх випусках та приносять щораз нові матеріали до цієї світлої сторінки історії Василянського Чину XVII-го століття, відновлюючи зокрема бібліографічні явища.

Тому виготовляючи окремих том «*Записок ЧСВВ*» (VI-ий), Редакція уважала за корисне зробити дві речі: 1. Перевидати працю Преосв. Й. Боцяна, як малу енциклопедію Йосафатіани, і 2. Подати короткий бібліографічний огляд за роки 1922-1967, як продовження цієї корисної праці бл. п. Й. Боцяна.

Отож, за співпрацею Впрп. о. Гліба Кінаха, ЧСВВ, сеніора співробітників «*Записок ЧСВВ*», подаємо короткий перегляд біо-бібліографічних студій і публікацій до життя, смерті і культу св. Йосафата, відзначаючи головніші позиції стосовно видання джерел, письм св. Йосафата, життєписів, історії мощів і культу святого Мученика. Докладніші дані про це 50-ліття повинні б стати плодом цього нового ювілею, який треба б осягнути напередодні 350-ліття з дня його смерті (1973).

І. ДЖЕРЕЛЬНІ ВИДАННЯ ДО ЖИТТЯ І КУЛЬТУ СВ. ЙОСАФАТА

Скрутень о. Йосафат, ЧСВВ, *Рукописний збірник о. П. Шиманського про св. Йосафата*: ЗЧСВВ, I, 145-149, 604-627.

На перше місце в цій серії висувається подрібний перегляд двотомового збірника документів до життя, беатифікації, історії мощів та почитання Святого, зібраних великим його почитателем, холмським крилошанином Павлом Шиманським (+ 1852), з друкованих джерел і, ще більше, з посмертної колекції історичних актів української Церкви о. Самуїла Новіцького, ЧСВВ (+ 1785) та з інших василіянських архівних збірок, тощо. Можна тільки жалувати, що пок. о. Скрутень, який виніс на денне світло цей неоцінений збірник з Бібліотеки Товариства Приятелів Науки в Познані, не вів повнотою його опублікувати, так як того бажав (ст. 627), а лише видав з нього деякі причинки до розпізнання мощів та перший життєпис св. Йосафата (гл. далі); бо, як ми зачували, сьогодні він належить уже до пропавших в часі останньої війни скарбів нашої церковної старини.

Скрутень Й., *Перший життєпис св. Йосафата*: ЗЧСВВ, I, 314-363.

В цій широкій статті маємо: 1) на першому місці зіставлений польсько-латинський текст біографічного нарису Святого, під ім'ям володимирського єп. Іллі Мороховського 1624 р. (зо згаданого рукопису о. Шиманського) — з третім життєписом п. т. *Vita et Mors D. Josaphat Archiep. Poloc.* (з Архіву римської Конгрегації Пропаганди, у рукописних збірках Нац. Музею у Львові) та 2) докладно переведений доказ, що це один і той самий твір митр. Йосифа Рутського, з кінця 1623 і початку 1624 р., тобто т. зв. «*Реляція*» для інформування Апост. Престолу. При тому о. Скрутень виправляє неточні дані єп. Й. Боцяна про цей перший життєпис св. Йосафата

(*Нива*, 1923, 345), зокрема погляд, немовби на нього мав Рутський покликуватися на канонічним процесі 1637 р., «бо його вже не було на світі, а до згаданого процесу було долучене його зізнання (*Attestatio*) з процесу 1628 р.» (ЗЧСВВ, I, 360, завв. 5).

HOFFMANN P. Georg, S.J., *Der Hl. Josaphat. Quellenschriften in Auswahl*:

I. *Zu Josaphats Blutzeugnis (Orientalia Christiana, vol. I, n. 6)*, Rom, 1923, 24.

II. *Selig-u. Heiligsprechung* - III. *Reliquien u. Bildnisse (Or. Christ., III, n. 12 s.t. Ruthenica)*, Rom, 1925, pp. 49-112.

В першому випуску Гофманової збірки головне місце займає видання другої частини згаданої вище *Реляції* митр. Рутського про убійство св. Йосафата, від слів: «*Domum autem vix ingressum*» (ст. 11-16, гл. ЗЧСВВ, I, 332-47), з оригіналу збереженого в архіві Пропаганди, і першої частини листа єп. Рафаїла Корсака 24. IV. 1625 до Пропаганди, про похорон Святого в Полоцьку (ст. 20-23). Друга частина подає кореспонденцію єрархії з Апостольським Престолом у справі беатифікації і канонізації св. Йосафата, від 1626 до 1670 р. та насвітлює вибраними документами історію беатифікаційних процесів р. 1628 — в Полоцьку, 1629 — в Римі і другого полоцького — 1637 р. та беатифікаційного декрету 1643 р. Але з самих процесів Гофман подає тільки виїняток зізнання Івана Ходики в 1637 р. (так слід доповнити подане лише *patronymicum: Jakowlewicz*) та Ів. Дягилевича (ст. 95-7) про вигляд убитого Йосафата, і комісійний звіт про оглядини його мощів при обох полоцьких процесах (97-104). Свої скупі дані про іконографію Святого ілюструє автор трьома знімками Йосафатових образів — знаного з єзуїтської колегії у Вільні і двох невідомих з Люблина й Полоцька. Цінні доповнення до першого випуску подав у ширшій рецензії єп. Боцян в *Богословії* II, 1924, 58-61 і переклав з нього згадану вище *Реляцію* митр. Рутського у своїй статті «*Великий ювілей*» (у львівській *Ниві*, 1924, 3-12). Вичерпну оцінку обох випусків дав теж о. Скрутень у ЗЧСВВ, I, 653-5, справляючи цілий ряд недоглядів, навіть у подробицях.

DOROZYNSKYJ Dr. D., *Ex actis processus canonizationis Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis: «Праці Богосл. Н. Т-ва», I (Св. Свцмч. Йосафат Кунцевич — Матеріяли і розвідки з нагоди ювілею зібрав о. Др. Йосиф Сліпий)*, Львів, 1925, 111-232.

У своїй передмові латинською мовою о. Дорожинський подає коротку історію беатифікації св. Йосафата (ст. 111-5) і зокрема

спинюється над другим полоцьким процесом 1637 р. (115-7), з якого видає тільки протоколовані опитування вісьмох свідків, трьох у латинській і п'ятох в польській мові з тексту архіву римських прокураторів Василянського Чину, перевезеного з архіву Пропанганди митр. Андреем Шептицьким до Львова і здепонованого в архіві Нац. Музею під ч. 157. Нажаль, о. Д-ий не подає, чи використав він і відпис, зроблений 1762 р. ген. прокуратором о. Ігнатієм Володзком, ЧСВВ, і поміщений в 10-му томі прокураторського архіву (гл. ЗЧСВВ, III, 3-4, 536), тому що тільки натякає на василянську копію з жировицького монастиря з 1758 р., приміщену теж у збірках Нац. Музею (без заповдання числа), що послужила йому до виправлення сумнівних читань римського тексту...

Слід на цьому місці згадати, що в *Записках ЧСВВ*, III, 1930, 3-4, 403-31 була ще видана о. Скрутнем «Relacya o zamordowaniu bl. Jozafata» що однак нічого не говорить про витебську трагедію 12. XI. 1623, а тільки взята з наліпки на рукописі бібліотеки кн. Чарторийських у Кракові, ч. 3914, який містить (неповний) текст судового декрету виленського трибуналу з 1621 р. в справі спору митр. Рутського з нововисвяченим М. Смотрицьким, претендентом до полоцької катедри св. Йосафата, де сказано, що відкладається ця справа до наступного сойму.

WELYKUJ P. Athanasius, OSBM, *S. Josaphat Hieromartyr - Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis*, (Analecta OSBM, Ser. II, Sectio III).

Vol. I (1623-1628), Romae, 1952, 8°, XXXI + 306.

Vol. II (1628-1637), Romae, 1955, XV + 368.

Vol. III (1637-1667), Romae, 1967.

Ця муравлина праця обіймає всю документацію беатифікації св. Йосафата, від його мученичої смерті до винесення на престолі в 1867 р. Перший її том, присвячений першому полоцькому процесові 1628 р., містить багату переписку єрархії з Апостольським Престолом у справі беатифікації (ст. 5-78) і самий процес, виданий з рукописів римської Конгрегації Обрядів (ч. 2287 та 2285-6), на ст. 79-221. Це й найцінніше засвідчення святости і невинности полоцького архиепископа, бо виступає в ньому аж 155 свідків, католиків обох обрядів, нез'єдинених, протестантів і жидів, зі свіжою пам'яттю подій і осіб та зокрема цілого життя Святого. Далі, в латинському перекладі, подано писання св. Йосафата: *Катехизм, Ретули і Постанови для священиків*, та кореспонденція з литовським канцлером Львом Сапігою (ст. 221-64) і долучене зізнання митр. Рутського про Святого, т. зв. *Атестація* з 1628 р. (ст. 281-94),

відмінна від *Реляції*, тобто першого Йосафатового життєпису його пера з 1623-4 р. (гл. ст. 8-17). Все це заокруглив о. Великий ще 15 іншими актами і листами з 1628 р. (ст. 295-306) та до цілого тому дав обширний науковий вступ.

Такі самі світлі прикмети відзначають і другий том беатифікаційної документації св. Йосафата, що містить акти двох римських процесів 1629 і 1632 р. (ст. 7, 29; 42-78) та зокрема весь другий полоцький процес з 1637 р. (з архіву римської Конгрегації Обрядів, т. 2291 і копії о. Івана Мартінова, у Слав'янській Бібліотеці в Парижі, ч. 64-4), з лат. перекладом його польської частини, пера знаного хорватського францісканина Р. Леваковича (ст. 194-363). Попереджений вичерпним вступом та 40 іншими документами від 1629 р., які виясняють історію десятилітньої праці над його викінченням (ст. 3-194), та збагачений, як і в першому томі, численними під-текстовими заввагами, не уступає в цілому найкращим виданням боляндистів та інших визначних гагіологів.

II. ПИСЬМЕННИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СВ. ЙОСАФАТА

Гординський д-р Ярослав, *Мова «Ретуль» і «Катехізму» св. Йосафата Кунцевича: Богословія*, I (1923), ч 1-60 та: *Праці Богосл. Н. Т ва*, т. 1, 31-80.

На вступі до своєї розвідки автор реасумує мовну аналізу проповідей св. Йосафата, які знаходяться в Збірнику Виленської Публ. Бібліотеки під ч. 105/199, XVI-XVII ст., пророблену в праці Е. Карського, *К історіи звуків и форм белоруской речи (Русск. Филол. Вестник, 1890-3)*, і стверджує, що білоруський елемент у ньому не такий сильний, щоб його можна без застережень признати білоруською пам'яткою (*Праці*, ст. 35). Вслід за тим переходить автор до подрібного філологічного перегляду *Правил і Катехізму* св. Йосафата, прикладених до актів беатифікаційного процесу 1637 р., з архівальної збірки Нац. Музею у Львові; на підставі фонетичної і лексичної аналізи автор доходить до висновку, що білоруський елемент теж і в них доволі обмежений, головню щодо переваги звука *e*, а український доволі сильний і в звучні, і в доборі слів, узятих із народної мови (ст. 50).

Гординський Я., *Український елемент у діяльності св. Йосафата Кунцевича: ЗЧСВВ*, I, 2-3, 364-68.

У своєму відчиті на святочній академії в 300-літні роковини смерті св. Йосафата в академічній гімназії у Львові, дня 18. II. 1924, той самий учений свої висновки з попередньої студії вводить

у всесторонню характеристику письменницької діяльності Святого, що, за його словами, був українцем не тільки мовою, але ще більше її духом (ст. 367).

Толочко о. Влад., *Лист св. Священномуч. Йосафата: Богословія*, II, 1924, 244-5.

В цій коротенькій статейці о. Толочко, знаний любитель унійної старини на Білорусі й Литві, старається в'яснити, що коротенький лист св. Йосафата, поміщений відбиткою в ювілейному випуску «*Богословія*», 1923 р., з передруком на ст. 205-6, був написаний до невідомого з імені ігумена в полоцькій архієпархії, з упімненням за те, що цей не зв'язав участі в василіянській капітулі в Лавришеві 1621 р. А втім Йосафат ганить його за те, що не прибув «на собор», і датує цей лист з Полоцька «вторая неділя св. поста февраля року 1621». Таким чином годі його відносити до згаданої капітули, бо вона відбулася щойно 30. VI. ст. ст.; радше слід вважати його наганою за те, що він не з'явився на єпархіяльній синоді, який за 46-им правилом св. Йосафата для його священників, щорічно мав відбуватися в першу неділю Вел. Посту (Гл. теж прав., 32).

Слпий о. др. Йосиф, *Богословське образование і письменська творчість св. Йосафата Кунцевича: Праці Богосл. Н. Т-ва*, I, 233-252.

У вступі до цього обширного викладу, який світлий автор виголосив на святочній академії, влаштованій Богосл. Т-вом у Львові 15. II. 1925, на закінчення 300-літнього ювілею мученичої смерті св. Йосафата, він слушно заявляє, що церковні історики та життєписці відносно малу вагу присвячують образуванню і писанням Святого. А втім його образування і письма, побіч геройських чеснот, були многоважним і першорядним чинником в цілій праці нашого мученика за єдність Церкви. І тому, ядерно й основно доказує, що «освіта св. Йосафата далеко перевищала тодішнього образованого громадянина і що він вніс у полемічну літературу щось нового і творчого» (ст. 234). Зокрема цінні сторінки, присвячені аналізі відомої «*Оборони єдності церковної*», що вийшла 1617 р. під ім'ям Лева Кревзи, однак з невеликим вкладом праці св. Йосафата (ст. 245-7), та його народному *Катехізмові* й священничим *Правилам* (247-9), так що зовсім обосноване виходить кінцеве загальне заключення, що «Унія творами св. Йосафата відразу засвідчила, що вона народові і нашій історії не чужа, що опирається на наших народних переданнях і культурі та що їй також лежить на серці Соборність України» (ст. 252).

Копержинський Кость, *З історії публіцистики XVII в. (Йосафат Кунцевич і Касіян Сакович про твори В. Суразького): Записки Н.Т.Ш.* 99 (1930), 81-96.

На ст. 82-89 К-ий зосередив свою увагу на перших писаннях св. Йосафата 1608-13 рр., які мав до диспозиції у відписі С. Балухатого, члена філологічного семінара акад. В. Перетца, з рукописів Державної Публ. Бібліотеки в Ленінграді. При тому він спинився тільки на найважлишому з них «*О фальшованю писмъ словенскихъ*» і подав з нього виїмки, що заторкують книгу Суразького, *О единой истинной православной вірі* (1588). Важне однак заключення К-го, що хоч Йосафат не цілком вірно передає тексти Суразького, то «пильнує бути документальним і головну думку противника вірно схоплює» (ст. 86; гл. 89). Слід при тім зазначити, що цю статтю К-го наводить Л. Є. Махновець, *Українські письменники — Біо-бібліографічний Словник*, I, Київ, 1960, 559, при мові про В. Суразького, але письменницької праці св. Йосафата ніде не згадує.

Катехизм св. Йосафата: Ковчег, VI (Стемфорд, 1951), ч. 2 (23-5), ч. 3 (37-8), ч. 4 (60-2), ч. 5 (72-4), ч. 6-7 (84-5), ч. 10 (130-1), ч. 11 (147-8); VII (1952), ч. 2 (23-4).

Ґерич д-р Юрій, *Огляд богословсько-літературної діяльності Йосафата Кунцевича*, Торонто, 1960, Укр. В-во «Добра Книжка» ч. 164, 8^о, 28. — Передрук поміщено в цьому томі «*Записки ЧСВВ*».

Der Katechismus des hl. Josaphat, Erzbischof von Polotzk: «Der Christliche Osten», XV (1960), 5, 92-101.

Regeln des hl. Josaphat für seine Priester: «Der Christl. Osten», XVI (1961), 27-8, 50-61, 91.

III. ЖИТТЕПИСНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРО СВ. ЙОСАФАТА

Скрутень Й., *Апостол Унії* — «*Альманах українських богословів*», Львіві 1923, 1-19.

За словами рецензента, о. В. Толочка в ЗЧСВВ, I/4, 660-1, автор «знаменито провів свою тезу, як під оглядом змісту, так і форми, що дана св. Йосафатові назва «Апостола Унії», то не пустий «епітетон орнанс», але найбільш суцний для нього титул... Св. Йосафат, без сумніву, був вірним сином України, хоча було б фальшиво надміру модернізувати його національну приналежність; цей «камінь преткновення» о. Скрутень зумів щасливо оминати. Далше, в вище названій розвідці, знаходимо неначе перекрій душі св. єпископа, котрий вказує в ній на багаті поклади дарів при-

родних або набутих, як широкий ум, залізну волю... Понад усе однак верх брала в його душі — святість, котра виявлялася назовні в євангельській лагідності і безприкладній любові. Бог вляв у серце св. Йосафата силу мужности, призначуючи його вести ціле своє життя безкровні боротьби в обороні Унії, для якої, вкінці, і кров свою проляв».

Семчук Ст., *Св. Йосафат на тлі Унії* — Там же, 20-30. Гл. рец. о. Толочка в ЗЧСВВ I/4, 661.

Солодуч о. Адам, *Причинки до історії життя й почитання св. Й-та в Вильні: «Нива»*, XVIII (1923), ч. 2, 49-53.

J. SCHRYVERS, CSSR, *Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč: «Богословія»*, I (1923), 217-40 та: Праці БНТ-ва, I (1925), 9-30.

В цій найкращій досі студії про внутрішнє життя св. Йосафата, світової слави духовний письменник — о. Схрайверс, з'ясує характеристичні прикмети містики Святого, що визначається влиотою контемпляцією від хвилини, як чудесна іскорка з пробитого боку Розп'ятого Господа впала на його дитяче серце в церкві св. Параскевії, в рідному Володимирі Вол., та виявляється захопленою любов'ю до св. літургії і церковних відправ та покаянних практик, притаманних східному обрядові. В зв'язку з нею іде апостольська ревність, аж до повної посвяти життя і мученичої смерті за Христове слово: Щоб усі були одне, що була й останеться надхнінням для наступних поколінь апостолів та ісповідників св. З'єдинення в українсько-білоруському (в оригіналі: руському) народі. Гл. рецензію о. П. Теодоровича, ЧСВВ, в ЗЧСВВ, I, 155-6.

Рудович о. І., *Мученича смерть св. Йосафата, її причини і наслідки: «Нива»*, 1924, 54-65, 136-8, 146-153, 211-6.

Шептицький о. Климентій, *Про значіння св. Йосафата в нашій церковній історії, теперішності та будучині: «Нива»*, 1924, 294-300, 327-30.

Левицький о. др. Ярослав, *Життя Апостола Унії св. Свцмч. Йосафата*, Львів, 1924, 12°, ст. 33. Гл. рец. о. Толочка в ЗЧСВВ, I, 396-7.

СКРУТЕНЬ Й., *Два життєписи св. Йосафата: ЗЧСВВ, I/4, (1927), 569-75.*

Ці дві невибагливі польські біографії нашого Святого пок. Редактор ЗЧСВВ видав з рукописного збірника Львівської Бібліотки ОО. Василян, Ч. 62, XVII-XVIII в. «як гарний доказ нижнього пієтизму до св. особи Апостола Унії».

Козаневич о. Омелян, ЧСВВ, *Життя св. Свцмч. Йосафата, ЧСВВ, архиепископа полоцького*, Жовква, 1930, вид. 2-е, 8°, 252-4.

INNERKOFLER ADOLF, *Der erschlagene Heilige zu St. Barbara in der Postgasse - Griechisch-kath. Erzbischof u. Martyrer J. Kunzewytsch*, Wien, 1933, 64.

Після книжечки Льосгорна про св. Йосафата з далекого 1898 р., основаної на біографії Я. Суші, о. Іннеркофлер дав другий німецький нарис життя Святого (у 24-ох коротеньких розділах) у руки побожним відвідувачам його св. мощів у віденській українській церкві св. Варвари. Він уміло переплітає його біографію інформаціями про країну і нарід, з якого св. Йосафат вийшов, та про Церкву, обряд і чернецтво на переломі 16-17 віку, які були тлом його життя і мучеництва. Всетаки, на думку о. Скрутня, що присвятив цій книжечці ширшу рецензію в ЗЧСВВ, VI, 1-2, 400-3, якраз василіянське чернецтво тут потрактоване дуже схематично, хоч монаше покликання св. Йосафата і його провідна роля в обнові василіянського чернецтва уформували його на весь ріст і під кожним оглядом. А вже саме призначення цієї книжечки для почитателів мощів св. Йосафата вимагало щоб добронамірні інспіратори о. Іннеркофлера (пок. о. др М. Горникевич та ін,) подали йому повну інформацію про їх віднайдення так, як її подав Скрутень в рецензії на похвальну статтю пок. еп. Й. Боцяна, *Віднайдення і розпізнання мощів св. свцмч. Йосафата Кунцевича 1915-7* (гл. нижче), у ЗЧСВВ, I, 157-9.

Фіголь о. др. Володимир, *Св. Йосафат у світлі заприсяжених свідків: «Нива»*, 1938, 404-9.

Фіголь о. др. В., *Довкола особи св. Йосафата: «Нива»*, 1939, 33-5.

В першій статейці автор подав скондензовану характеристику св. Йосафата, за свідченнями беатифікаційного процесу 1637 р., які тільки загальнониково наводить; в другій автор радше обороняється проти закидів, які викликало таке схематичне представлення його святости і поведінки.

ATTWATER DONALD, *St. Josaphat Kuntsevich: «The Golden Book of Eastern Saints»*, Milwaukee, 1938, 101-8.

ЛУКАНЬ о. Роман, ЧСВВ, *Життєписи св. Йосафата в 17 в.: Календар «Місіонаря»* на р. 1944, Жовква, Видавництво ОО. Василіян, 1943, 25-6.

ЛУКАНЬ о. Р., ЧСВВ, *Перший життєпис св. Йосафата: «Львівські Вісті»*, 1943 ч. 108.

В нашім «*Бібліографічнім огляді історії василіянського Чина за 1935-1950 рр.*», в ЗЧСВВ IX 246 (і в окремій відбитці, ст. 16) постав у друку в цім місці пропуск, так що залишився тільки додаток до цих статей пок. о. Луканя в жовківському «*Місіонарі*», за листопад 1943, який віднотував знахідку кастилійського перекладу життєпису Суші з 1684 р. Обі ці статті писав о. Л. рівночасно і подав до друку найперше вістку про знахідку першого друкованого життєпису св. Йосафата, пера митр. Й. Рутського, у виданні єп. Я. Мороховського 1624 р. (в колекції о. А. Петрушевича в Бібліотеці Нар. Дому у Львові), точно у 300-річчя беатифікації нашого Святого. Тому, що вона ввійшла теж у ширший нарис про життєписи св. Йосафата 17-го в., годиться його передрукувати з одинокого збереженого примірника в центральному архіві Василіянського Чину в Римі.

AMMANN A., S.J., *S. Giosafat, insigne promotore dell'Unità della Chiesa*: «*Incontro ai fratelli separati di Oriente*», Roma, 1945, 315-27.

Кудрик прот. Василь, *Життя Йосафата Кунцевича*, Вінніпег, 1948, 16°, 192.

Цей ніби-життєпис Святого, написаний «на підставі католицьких джерел», як каже автор, відступник від кат. Церкви, з усіма його горезвісними нісенітницями основно скритикував о. Роман Хомяк, ЧНІ, в «*Логосі*» 1956, 4, 295-303, 1957, 2, 136-46.

Назарко о. Іриней, ЧСВВ, *Посів крові*: «*Слово Доброго Пастиря*», Нью-Йорк, ч. 11, ст. 32.

Великий о. Атанасій, ЧСВВ, *Безсторонні свідки про св. Йосафата*: «*Ковчег*», 1952, ч. 11, 145-6.

Щудло о. Михайло, ЧНІ, *Великий Мученик за Унію*, Йорктон, 1952, 16°, 155 (+ 1) українсько-англійського тексту.

Щудло М., *Життя св. Йосафата*, Вінніпег, 1952, 16°, 52.

Трух о. Андрій, ЧСВВ, *За церковну єдність — Митрополит Рутський і Архiepіскоп Кунцевич на службі великій ідеї*: «*Наша Мета*», VI (Торонто, 1954), ч. 36-48, VII (1955), ч. 3-32.

BORESKY THEODOSIA, *Life of St. Josaphat, Martyr of the Union*, New York, Comet Press Books, 1955, 8°, VI, 381 (+ 1).

До своєї теми внесла авторка визначний письменницький талант і велике захоплення особою і ділом св. Йосафата, але її обізнання з добою, в якій він жив і діяв, не виходить поза рамки життєпису о. Козаневича, так що для чужого читача так написана біографія Святого тільки збільшує труднощі, які створює історична номенклатура східної слав'янщини, питання церковного роздору і

Берестейської Унії, політична ситуація в польсько-литовській державі українсько-білоруських земель. Цим питанням не змогла авторка дати потрібне вияснення у перших 4 розділах (ст. 1-51), де багато помилкових дат, перекручених особистих назов і необоснованих історичних тверджень, які годі подрібно вичисляти. Розділи 5-30 займаються життям і мучеництвом св. Йосафата та його беатифікацією і канонізацією й долею його св. мощів до 1873 р. (ст. 52-318), не згадуючи ні словечком їх знайдення і перевезу до Відня в 1915-6 р. Ст. 319-73 присвячені біографічному нарисові митр. Й. Рутського, випереджуючи чомусь коротеньку статейку про його попередника митр. Іпатія Потія (ст. 374-81). Дуже жаль, що всюди тут позторяються тісами недоліки, які стрічаються у вступі, бо найвищий час, щоб про самотнього нашого Святого католицький світ мав гідну його особи і діла біографію, в одній з світових мов, після заваднених праць Контієрі і Гепена.

UNGER-DREILING ERIKA, *Josafat, Vorkämpfer und Märtyrer für die Einheit der Christen*, Wien, Verlag Herder, 1960, 8°, XII, 410 (+ 2).

Хто тільки бере в руки цю прегарно оформлену книжку з (виленьським) портретом св. Йосафата на передній обкладинці та з відбиткою його підпису (зі званого листа до ігумена), сподіється найти в ній довго очікувану чужомовну біографію Святого, яку можна б поручити охочим познайомитися з цією св. постаттю. А втім вже сам підбір наголовків для п'ятьох її глав і для 25-ьох розділів, на які вони поділені, далеко відбігає від історичної та біографічної термінології й насторожує читача, що йде тут про свого рода історичну повість на тлі життя св. Йосафата, пов'язаного з періодом Берестейської Унії. Таким чином важко тут видвигати для цієї книжки вимоги історичної критики, хіба що для додатку, який обіймає понад 70 сторінок (337-410) відсилачів і завваг до попередних сторінок і їхніх поодиноких рядків, що свідчать про пророблену велетенську приготівну працю та обізнання з виданими джерелами і біографіями св. Йосафата. Тому з почуттям невикриваного жалю відкладаємо цю своєрідну історію св. Йосафата, що з талановитого пера і придбаної ерудиції згаданої авторки міг був ждати далеко кращої біографії, ніж скромненька книжечка о. Іннеркофлера.

PANUŠEVIČ VACLAV, *Sv. Jozafat, Archijap. Polacki*, Chicago, 1963, 8°, 255 (+).

В цій офсетом виданій біографії св. Йосафата білоруською мовою маємо розвинений реферат автора на тиждні християнської єд-

ности 1963 р. Може й тому вона залишилася без жадного поділу на відповідні глави, якого нажаль невсилі заступити поміщені горою кожної сторінки наголовки, тимбільше що їх деколи два й подані вони дуже загально. Пануцевич починає свій виклад здогадом, що рід Йосафата білоруського походження й батьки його були у Володимирі Вол. енігрантами; далі пересуває автор щораз нові картини з побуту Йосафата в Вильні, з початкового монашого життя в монастирі св. Трійці, священничого подвигу, ігуменства в Битені та Жировицях, архимандричої та архиепископської діяльності і мученичої смерті, переплітаючи їх ширшими кадрами церковно-релігійної ситуації на переломі 16-17 ст. в польсько-литовській державі та зокрема напружених стосунків між уніятами і православними, що привели до витебської трагедії. Добре обізнаний з предметом, П. дещо замало підкреслює аскетичний бік Йосафатового діяння і його геройську святість, але надолужує це долученими при кінці книги документами (листування з вел. канцлером Л. Сапігою, правилами і постановами для священників тощо).

FINI G., S. *Giosafat Kuncewycz, Martire dell'Unione della Chiesa: «Oikoumenicon»*, III (1963), 420-27.

NARUSZEWICZ PIETRO-FINI GIOSUE, S. *Giosafat Kuncewycz, Arcivescovo di Polotzk, Martire: «Bibliotheca Sanctorum»*, VI (1965), 545-8.

З-поміж численних енциклопедичних артикулів про св. Йосафата слід згадати принаймні найобширніший нарис в італійській монументальній Бібліотеці Святих, що виходить під проводом Наукового Інституту Папи Івана XXIII, при лятеранському кат. університеті в Римі. Появився він не без співпраці Редакції «Записок ЧСВВ» та прикрашений гарним (виленським) потретом Святого і доводить дані про нього до 25. XI. 1963, коли його св. мощі були приміщені в базиліці св. Петра в Римі, під престолом св. Василія.

Назарко о. Іриней, ЧСВВ, *Св. Кунцевич Йосафат: «Енциклопедія Українознавства»* (Словникова частина, 4), Париж-Ньюйорк, 1965, 1236-7.

IV. МОЦІ І РЕЛІКВІЇ СВ. ЙОСАФАТА

СКРУТЕНЬ о. Й., ЧСВВ. *Причинки до актів розпізнання мощів св. Йосафата: ЗЧСВВ*, I, 73-91.

З другого тому прецінного збірника о. П. Шиманського о. Скрутень винотував акти розпізнання мощів св. Йосафата в мен-

стирі ОО. Василіян у Білій, які згаданий автор переписав з копій, згл. оригіналів, з років 1780, 1785, 1788-9, 1797, 1800, 1826 та переплів їх своїми цінними спостереженнями про стан цих св. реліквій. Частину цих документів подано в цьому томі «*Записок ЧСВВ*».

СКРУТЕНЬ о, Й., *Рідка пам'ятка по св. Йосафаті*: ЗЧСВВ, I, 140-3.

Тут поданий короткий опис омофору і нареквиці св. Йосафата, що зберігаються в перемиських оо. Реформатів, як дар Андрія М. Фредра, який дістав їх від митр. Кипріяна Жоховського, наступника Святого на полоцькому архієпископському престолі, в 1677 р. Ширший про це нарис написав о. Б. Балик, ЧСВВ, поміщений в цьому томі «*Записок ЧСВВ*».

Боцян Єп. др. О., *Віднайдення і розпізнання мощів св. свецч. Йосафата Кунцевича 1915-1917*: «*Богословія*», I, 284-318 та: Праці БНТ-ва, I, 51-85.

В першій частині єп. Й. Боцян переповідає історію віднайдення мощів св. Йосафата в Білій Підляській, в самому розгарі першої світової війни, їхній перевіз до Відня пок. о. Павлом Демчуком, ЧСВВ (+ 1. 4. 1937) та урядове розпізнання й ствердження їх тотожності, заходами василіянського протоігумена Пл. Філяса (+ 16. 6. 1930), — митр. Андреем Шептицьким (30. 8. 1917). Опис самого віднайдення св. мощів, поданий автором, доповнив зо звіту о. Демчука і в дечому справив о. Скрутень у ЗЧСВВ, I, 157-9, у похвальній рецензії Боцянової статті. Друга частина — це перелік самих документів, з яких 12 тут передруковано повнотою, починаючи від латинської реляції о. Демчука про знайдення і перевіз св. мощів, до акту їхнього розпізнання включно. До них слід додати теж маленьку статейку о. Демчука, «*Ще в справі віднайдення мощів св. Йосафата*», в «*Нова Зоря*», 1928, ч. 6 (ст. 4), що уточнює заслугу військового капеляна о. Ремберта, з Чину оо. Капуцинів, при перевозі св. Йосафата до Відня і водночас подає ряд інших імен, для тієї справи дійсно заслужених.

Заяць Федір, *Св. Йосафат в моїм житті*, Мюнхен-Міттенвальд, 1946, 8° (Б-ка Християнського Голосу, ч. 5).

Доповненням до статті єп. Боцяна слід вважати перші сторінки цієї брошурки, написаної відкривцем мощів св. Йосафата в Білій і великим його почитателем. Ось чому вона була згодом передрукована в цілому ряді часописів та журналів (м. і. у двотижневикі «*Світло*», Торонто, 1951, ч. 19-22, місячнику «*Голос Спо-*

сителя» Йорктон, 1951, ч. 10). В цілості подаємо її також у цьому томі «Записків ЧСВВ», для вигоди читачів.

HORNKIEWICZ THEOPHIL, *Ereignisse in der Ukraine 1914-1922, deren Bedeutung und historische Hintergründe*, Band II, Philadelphia, 1967.

В цьому другому, за чергою, томі цінних документів до української історії 1914-22 років, старанно зібраних і гарно виданих з державних віденських архівів, о. проф. Т. Горникевичем, окреме місце займає збірка листів о. Павла Демчука до різних урядових чинників та їхніх відповідей, у зв'язку з заходами перевезти мощі св. Йосафата з Білої Підляської до Відня, від 17. I. до 24. V. 1916 (чч. 407-417), на ст. 395-406. В дальших томех своєї муравлиної праці сподіється шановний автор дати ще ряд інших документів про дальшу судьбу мощів св. Йосафата в Відні.

V. КУЛЬТ СВ. ЙОСАФАТА І ЙОГО ПИСЬМЕННИЦЬКІ ОБ'ЯВИ

PII PP. XI, *Epistola Encyclica in Natali CCC S. Josaphat Martyris Archiepiscopi Polocensis Ritus Orientalis «Ecclesiam Dei»*, 12. Nov. 1923: «*Acta Apostolicae Sedis*», XV (1923), n. 12, 1. XII. 1923, p. 573-582.

Спочатку було в пляні скермувати це папське письмо до укр. кат. єпархії, але з інших причин, незалежних від Апостольського Престолу, Папа Пій XI рішив звернути його до всієї кат. єпархії, в урочистій формі папської енцикліки. Українською мовою появилася вона у львівській «*Ниві*» в ювілейному числі, присвяченому св. Йосафатові, за листопад-грудень 1923. Передрук її був згодом стемфордський «*Ковчег*» VII (1952) ч. 10-12 (ст. 147-8, 160-2, 191-3).

Пастирський лист Андрея Шептицького, Митрополита Галицького, Архієпископа Львівського, Єпископа Каменця Подільського, Григорія Хомишина, Єпископа Станиславівського, Никити Будки, Єпископа Канадійського, Діонізія Нярадого, Єпископа Крижевацького, Апостольського Адміністратора Єпархії Пряшівської, Йосифа Боцяна, Єпископа Луцького, Йосафата Коциловського, Єпископа Перемиського, Самбірського і Сяніцького. Про 300-літній Ювілей мученицької смерті Святого Йосафата. В день Покрова Пресв. Богородиці, року Божого ювілейного 1923, Львів, 1923, 80, 19 (+ 1).

О. Калиш Анастазій, ЧСВВ, Протоігумен, *Ювілейне послання з приводу 300-ліття мученичої смерті св. Свцмч. Йосафата*: ЗЧСВВ, I, 2-3, 162-176.

ВІБЛІОТЕКА Р. АКАДЕМІЇ НАУК W KRAKOWIE - *Katalog Rękopisów*, Z. ułożyli Jablonski, A. Preissner, B. Sznajderowa, II, nn. 2140-4298, Wrocław-Kraków, 1965.

Під ч. 2218 занотований тут збірник писем і друків до культу св. Йосафата (кк. 151-4), що здається радше відносяться до підготовки канонізації Святого, бо вслід за тим зазначені й друки до самої канонізації з 1864-1867 рр. (кк. 271-302). Відай є там і більше того роду документів, бо зазначені загально теж письма о. М. Домбровського, тодішнього прокуратора Василянського Чину в Римі, та причинки до історії церкви й монастиря св. Сергія і Вакха.

Isten tisztelet Szent Josafát Püspök a Szent Unio vértanuja emlékéze, Miskolc, 1934, 8°, 8.

В цій брошурці поміщений мадярський переклад празничної служби св. Йосафатові, для ржитку церков апостольської адміністрації в Мішкольці.

Левицький о. др. Ярослав, *Св. Йосафат в світлі проповідий XVII і XVIII ст.: Праці БНТ-ва*, I, 86-110.

Автор аналізує ряд друкованих проповідей про св. Йосафата, почавши від латинського панегірика Томи Ксенікепуля, вихованка грецької колегії св. Атанасія в Римі, в першу річницю мученичої смерті, Льва Кревзи при похороні Святого 17. І. (ст. ст.) 1625, Ф. Бірковського, К. Войшнарівича, К. Жоховського, що містять цінні причинки до його життя і прослави. А між проповідниками 18-го ст. віддає першість о. Валеріянові Сеницькому, ЧСВВ, і Юліянові Добриловському, ЧСВВ, з 1790-их рр.

З 1759 р. маємо проповідь про св. Йосафата, виголошену польською мовою на його свято в василянській церкві в Замості, у проповідничому збірнику о. К. Срочинського, ЧСВВ, описаному в ЗЧСВВ, IX, 439, але вона обмежується до загальної теми про євангельського доброго пастиря і лиш тут і там згадує святого Йосафата.

СКРУТЕНЬ о. Й., ЧСВВ, *Точки до розважання на день св. Йосафата*: ЗЧСВВ, I, 143-5.

Автор видає точки до розважання на свято св. Йосафата 14. IX. ст. ст. з рукописної збірки цілорічних розважань, написаної в супрасльському монастирі 1708 р. і збереженої у львівській василянській бібліотеці, та притому згадує дві друком оголошені збірки розважань о. В. Завадського, ЧСВВ, в Супраслі 1734, і Й. Петкевича, ЧСВВ, в Почаєві 1754 р. з подібними точками.

МАКАРУШКА др. О., *Слова Климента Костецького*: ЗЧСВВ, I, 478-568.

В рукописному збірнику слів св. Кліма Костецького, папроха Митковець каменецької єпархії на східному Поділлі (1740-50 рр.) в обороні католицької віри і церковного з'єдинення з Римом є теж « Слово о священном мучениці Асафаті, архієпископі полотском » (ст. 542-8), що зокрема підкреслює чудесні знаки з неба над затопленим в ріці тілом Святого, які нез'єдинені часів Костецького часто висмівали (гл. теж ст. 549).

Лучинський о. Йосиф, ЧСВВ, *Св. Йосафат навчає нас служити Богові від ранної молодости* (Проповідь): « *Нива* », 1923, Гомілетична частина, ч. 4, ст. 5-9.

Лучинський Й., *Св. Йосафат навчає нас, як нам треба гарним прикладом світити ближнім* (Проповідь): « *Нива* », 1923, Гом. частина, ч. 4, 10-15.

Вояковський о. Н., *Проповідь про значіння мученичої смерти св. Йосафата*: Гомілетичний додаток до « *Логосу* », 1951, ч. 3, ст. 52-54, і в окремій відбитці: *Проповіди на свята і неподвижні неділі року*, Йорктон, 1952.

Кишакевич о. Йосиф, *Владико Отче!* — *Пісню слави заспіваймо!* Пісні до св. Свщмч. Йосафата на дво-три і чотироголосний жіночий, мужеський і мішаний хор, Львів, 1924, Духовно музичні твори Й. Кишакевича. ч. 5-6, 8^о, ст. 4 + 4.

В коротенькій оцінці обох мелодій на слова проф. К. Студинського і о. Андрія Труха, ЧСВВ, о. Мелетій Лончина, ЧСВВ (+ 1933) в ЗЧСВВ, I, 160 зазначив, що хоч вони гарні, всеж таки де-що за штучні і нема в них, так сказати, церковної основи...

К. С. - Кишакевич Й., *Пісня до св. Йосафата « Владико Отче »*, Жовква, 1924, 4.

Лончина о. М., ЧСВВ, *О Йосафате, Архирею!* — Церковна пісня до св. Йосафата.

Трух о. А., ЧСВВ, *Боже, послухай благання...*

Обі пісні ввійшли у василіянське 5-е зряду видання « *Церковних пісень* », Жовква, 1926, яке приготував до друку І. Гриневич, ЧСВВ. Перша пісня поміщена на ст. 331, а друга на ст. 169-70 має арію, запозичену з благальної пісні за дощ « *Боже, послухай благання, нищить посуха наш край* », відповідно переробленої на всенародню молитву за церковну єдність о. А. Трухом, з приводу 300-ліття смерті св. Йосафата в 1923 р. Тоді її третя строфа зверталася до Святоїо: « *О святий наш Йосафате, Ти з нами Бога моли, щоб він дав волю Україні, щоб завитав день свободи!* » Крім цих нових пісень зачали співати теж інші, як « *О Йосафате, Батьку*

Ти наш» (гл. *Церковні пісні*, Прудентопіль, Видавництво ЧСВВ, 1950, вид. 4, ст. 219-20), «*Наша пісне, мольбо щира*», укладу о. Інокента Тимка, ЧСВВ, і т. д. Слід вкінці згадати фортепянову обрібку пісень «*До Йосафата*», «*Владико Отче*», «*Пісню слави*» і поліфонічний розклад утренного «*Величання*» св. Йосафатові проф. А. Гнатишина.

Лув о. Ісидор, ЧСВВ, *Молебен до св. свцмч. Йосафата*, Жовква, 1934, вид. 2, 16^о, 20.

Лужницький-Меріям Григор, *Посол до Бога* — Історичний фактомонтаж, Інсбрук-Зальцбург, Австрія, 1949, Видавництво «*Добра Книжка*», ч. 138, ст. ?

Премієра тієї театральної ілюстрації життя і смерті св. Йосафата відбулася ще 1935 р. у Великім Театрі у Львові, під протекторатом митр. А. Шептицького. Свою назву бере вона зі слів митр. Й. Рутського до Мелетія Смотрицького про долю Берестейської Унії, яку хіба одне Боже Провидіння може втримати: «*Вишлемо посла до Бога, щоби йому розказав про наші кривди*» ... Хоч тут саме мова про Йосафата, то він не займає провідної ролі в цій трагедії, хіба що тільки в її кривавому фіналі перед витебською катедрою ... Цей найважлиший недолік та інші слабкі сторінки цілого фактомонтажу підкреслює у своїй вичерпній рецензії ред. О. Назарук в «*Новій Зорі*», ч. 36 і 38, з 19 і 26. V. 1935, але одночасно високо оцінює її виховну вартість та відважну спробу театрального представлення унійної ідеї в особах її найважливіших обронців і противників.

* * *

Цим закриваємо схематичний перелік сорокрічного письменницького надбання про св. Йосафата, від ювілейного року 1923-го, у 300-ліття його мученичої смерті, до теперішнього сторічного святкування його канонізації. В нього не втягнули ми навіть таких тематично близьких позицій, як вичерпна розвідка о. Родіона Головацького, ЧСВВ, *Seminarium Vilnense SS. Trinitatis* (1601-1621), Римі 1957, якої св. Йосафат був настоятелем (1614-7). А вже напевно далеко тут до бібліографічної ловноти, як мова про складові вияви святайосафатіаського культу (н. пр. розважання про Святого, додані в укр. перекладі *Розважань* цілого року о. Б. Веркріса - П. Котовича, ЧСВВ, Жовкваі 1930 і о. М. Аванчіні - Р. Лотоцького, ЧСВВ, Прудентопіль, 1950). Все таки зіставлені отак

бібліографічні дані про постать і діло Святого самі собою вказують, що за минуле сорокріччя, без уваги на страшні пропащі роки останньої війни і повоєнної руїни Української Церкви заложено надійні підвалили для основного вивчення його історичної появи і всестороннього розвою його культу.

VI. ІНШІ ВИЯВИ КУЛЬТУ: ХРАМИ, ІНСТИТУЦІЇ І.Т.Д.

1. - Церкви і монастирі. - З інших виявів культу св. Йосафата слід згадати присвячені йому церкви і монастирі так у Галичині, як теж в інших країнах українського поселення в світі. Найбільше храмів св. Йосафата, вже перед 300-літтям з дня смерти (1923), виказувала *Львівська архієпархія*: в Дев'ятниках (Стрилицький деканат) з 1904 р., в Жираві (Ходорівський д-т) з 1908 р., в Бордуляках (Лопатинський д-т) з 1909 р., в Студинці, присілок Бабина (Войнилівський д-т) з 1910 р.; в самий ювілейний рік 1923-ий була посвячена йому новозбудована церква на Левандівці у Львові, а 1933 р. збудована церква в Новосілці Скалатській (Скалатський д-т). — В *Перемиській єпархії* є сліди церковці св. Йосафата в самому Перемишлі вже з початків XVIII-го ст., а з Холмсько-белзької єпархії перейшла до неї свят-Йосафатівська церква в Конотопах (Варяжський д-т) з 1730 р. Після ювілейного 1923 року постали на її терені тільки богослужбові каплиці: в Лежайську і Руді Монастирській (Равський д-т) в 1924 р., в Бараничах (Самбірський д-т) в 1925 р. і в Сприні (Підбужський д-т) в. 1926 р. На жаль, не дійшло до здійснення первісного задуму перемиських Василіян здвигнути св. Йосафатові вечаву святиню на Засянні в Перемишлі, у 300-літній ювілей його смерти, а тільки в Букові, коло Самбора, був посвячений йому новозбудований монастир ОО. Василіян у 1931 році. Вкінці, у *Станиславівській єпархії* св. Йосафатові була посвячена лише одна церква — в Турці, Коломийського деканату, збудована в 1924 р., і богослужбова каплиця в Репужинцях (Городиський д-т).

Поза Галичиною заслугоють на згадку, в першій мірі, дві давніші церкви св. Йосафата в *Крижевацькій єпархії*, у Югославії: в Раєво-селі (Славонія) з 1912 р. і в Церовлянах (Боснія) з 1917 р. та найновіша церковця ОО. Василіян у Кулі (Бачка) з 1956 р. — В *Канаді* найстарша церква, посвячена св. Йосафатові, це теперішній катедральний храм в Едмонтоні, збудований василіянськими піонерами в Альберті і Манітобі в 1905 р., а перебудований

на величаву святиню в 1947-му році; пізніше був здвигнений теперішній катедральний храм св. Йосафата в Торонті, в 1913 р. Згодом постають храми св. Йосафата і по укр. осередках в ЗДА: Франкфорд (Філядельфія) в 1914 р., Бетлегем (Пенсильванія) в 1916 р., Рочестер (Ньюйорк) в 1924 р. В новіших часах побудовано нові храми в честь св. Йосафата: В Канаді — Вінніпег, Сифтон, Мон-треаль та в інших католицьких парафіях; у ЗДА — Трентон, Гемонд і інші. Його іменням названі і два монастирі: Гленков, коло Ньюйорку, в 1944 р., і Оттава, в 1962 р.

До цих храмів належить дати найбільший під теперішню пору храм св. Йосафата на західній півкулі — в Прудентополі в Бразилії (Парана), здвигнений бразилійськими Василіянами в 1930 р.

Вкінці, і на місцях найновішого поселення укр. діаспори поширюється культ св. Йосафата, і йому посвячують наші люди церкви і каплиці, як напр. в Бедфордї, в Англії.

2. - ВІВТАРІ НА МОЦАХ СВ. ЙОСАФАТА. - При перевірці, очистці і консервуванні мощів св. Йосафата в 1917-1921 рр. з них було віднято багато дрібних частин, які відпадали від кісток, в наслідок його перебування в підвалі а Білій (1873-1916). Це стало причиною, що наші єпархи Галичини, Закарпаття, та за океаном мали спромогу вжити цих частин до виготовлення посвяти церков, а зокрема переносних престолів, так званих «антимінсів», які споруджуються на мощах Святих, відповідно до старинного звичаю — здвигати вівтарі на гробах мучеників. Можна б сказати, що в останніх 25 літах майже усі новозбудовані українські церкви посідають головні вівтарі, освячені на мощах св. Йосафата. А зокрема слід тут згадати факт, що від закінчення другої світової тільки один Преосвященний Апостольський Візитатор, Кир Іван Бучко, освятив у Римі коло 10 тисяч переносних вівтарів св. Йосафата, так зв. «антимінсів», для потреб укр. діаспори в Європі і за океанами та на доручення і для потреб Священної Конгрегації для Східньої Церкви, яка поширила їх між місіонерами, капелянами, священиками-скитальцями та тими, що обслуговують розпорошені в світі християнські громади, зокрема між латинськими священиками, яких душпастирська праця не зв'язана з храмами і означеними вівтрами. Можна б сказати, що св. Йосафат поширив свою пастирську працю на цілий світ і серед усіх людей, що знаходяться в потребі, та молиться при кожній св. Літургії, служеній над його мощами, за благодут і мир людини і за одність Церкви.

3. - Інституції і товариства. - Попри Божі храми і чернечі осідки, ім'ям св. Йосафата названо багато різних церковних установ укр. католицької Церкви.

Першим, за хронологічною чергою, є « Місійний Інститут св. Свящмч. Йосафата », що постав при василіянському Буцацькому монастирі в 1911 р., за ініціативою о. Пл. Філяса, Протоігумена ОО. Василіян, для виховання молодих вступників до Василіянського Чина, який проіснував до 1944 року (березень). Подібну ініціативу пляновано в Канаді приблизно в тих самих літах (о. Й. Жан, ЧСВВ). Згодом постав в Едмонтоні « Інститут св. Йосафата », заснований тамошніми Василіянами для укр. високошкільників.

Від 1932 р., з новим осідком на Джанікольо в Римі, Українська Папська Семінарія (Колегія) носить назву св. Йосафата, і служить для виховання укр. єпархіального духовенства різних укр. єпархій у світі. Від 1959 р. імення св. Йосафата носить Українська Папська Мала Семінарія, у веденні укр. ОО. Салезіян. З 1950 р. назву св. Йосафата вживає й Українська Духовна Семінарія в Вашингтоні, збудована для виховання єпархіального клиру в ЗДА.

Від 1953 р., тобто від Першої Генеральної Римської Капітули, Чин Василіян прибрав назву: « Василіянський Чин св. Йосафата », яку затверджено папською буллею в 1954 р. « *Божеський Василій* », з дня 14 червня 1954 р.

Вкінці, для заокруглення цього переліку, слід згадати теж деякі товариства, які мають його імення, як напр. « *Товариство безжених священиків ім. св. Йосафата* » в Станіславові, яке діяло між двома останніми війнами: « *Унійне Товариство св. Йосафата* » в Відні, засноване парохом св. Варвари в Відні, о. Мироном Горникевичем, у 1927 р., і розв'язане нацистським урядом, після прилучення Австрії до Німеччини, та численні відділи допомогових укр. товариств « *Провидіння* » та « *Українського Народного Союзу* » в ЗДА, і інші.

* * *

Цим закінчуємо наш короткий перегляд « *Йосафатіяни* » за останніх 45 літ, як продовження праці Преосв. Йосифа Боцяна, який вклав свій великий труд у виготовлення такої ж « *Йосафатіяни* » між роками 1623-1923. Його праця була для нас вказівкою і прикладом та побудником продовжати так гарно почате ді-

ло, хоча ми свідомі, що сьогодні не маємо спромоги дати рівновартісний плід. Та може майбутньому дослідникові Йосафатіяни цей малий причинок буде корисним та помічним у його нелегкому труді. І думаємо, що така нагода прийде, зокрема в наші екуменічні часи, в яких св. Йосафат може і повинен відіграти велику роль. І сподіємося, що він її похвально виповнить.

М. М. Соловій, ЧСВВ

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЗНИК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ ПРО СВ. ЙОСАФАТА

Для вигоди читачів цього тому «Записок ЧСВВ», подаємо цей *Бібліографічний показник*, уклавши його за *Джерелами*, *Життєписами* і *Статтями*, в яких притримуємося азбучного укладу.

1. - ДЖЕРЕЛА

- (BARTOLINI D.), *Commentarium actorum omnium Canonizationis Sancti Josaphat Kuncewicz*, 2 vol., Romae 1868.
- (DOROŻYNSKYJ D.), *Ex actis processus Canonizationis gloriosi Martyris Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis*, (Св. Свщм. Йосафат Кунцевич — *Матеріали і розвідки з нагоди ювілею* — вібрав о. др. Йосиф Сліпий, Львів 1925, стр. 111-232).
- (HOFMANN G.), *Der Heilige Josaphat. — Erzbischof von Polozk und Blutzeuge. Quellenschriften in Auswahl: I. Zu Josaphats Blutzeugnis* (Orientalia Christiana Periodica, Nr. 6, Romae 1923, pag. 297-320); — II. *Selig-und Heiligsprechung*; — III. *Reliquien und Bildnisse* (Orientalia Christiana Periodica, vol. III, Nr. 12, Romae 1924-1925, pag. 173-239).
- (HORNŲKIEWICZ THEOPHIL), *Ereignisse in der Ukraine 1914-1922, deren Bedeutung und historische Hintergründe*, Bd. II, Philadelphia 1967, Seite 395-406, NNr. 407-417: Документи до віднайдення мощів у 1916 р.
- (MITNACHT ALPH., OESA), *Der Kaechismus des hl. Josaphat, Erzbischof von Polotzk*, in «*Der Christliche Osten*», XV (1960), Nr. 5, Seite 92-101. *Regeln des hl. Josaphat für seine Priester*, in «*Der Christliche Osten*», XVI (1961), Seite 27-28, 50-61, 91.
- (СКРУТЕНЬ Й., ЧСВВ), *Рукописний Збірник о. П. Шиманського про св. Йосафата*, «Записки ЧСВВ», I, стор. 145-149, 604-627.

- (SZYMANSKI P.), *Dokumenta do dziejów Błogosławionego Jozafata Kuncewicza, głównie list kanclerza Lwa Sapiehy, odpowiedz Arcybiskupa i uwagi tudzież objaśnienia, spisane przez ks. Pawła Szymanskiego* («Przegląd Poznański», t. XXXIV, Poznań 1862, pag. 21-50, 129, 271 ss.).
- (WELYKYJ A. G., OSBM), *S. Josaphat — Hieromartyr. Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis* (Collegit, adnotationibus illustravit nec non introductione auxit P. Athanasius G. Welykyj, OSBM):
- Vol. I: 1623-1628, Romae 1952, pag. XXXII, 306;
- Vol. II: 1629-1637, Romae 1955, pag. XVI, 368;
- Vol. III: 1637-1867, Romae 1967, pag. XXX, 480.

2. - ЖИТТЄПИСИ

- BYOTNICKI FRANCISZEK, *Sw. Jozafat Kuncewicz, Męczennik Unii*, Lwów 1917.
- BORESKY THEODOSIA, *Life of St. Josaphat, Martyr of the Union*, New York 1955.
- GERARDI ANTONIO, *Sommaria relazione della vita e miracoli del Beato Martire Giosafat Cuncevicio*, Romae 1643.
- GUEPIN ALPHONSE, *Un Apotre de l'Union des Eglises au XVII siècle — Saint Josaphat et l'Eglise Greco-Slave en Pologne et en Russie*, Paris-Poitiers, t. I-II, 1874 (ed. 1.), Paris-Poitiers, t. I, 1897, t. II, 1898 (ed. 2).
- INNERKOFLER ADOLF, *Der Erschlagene Heilige zu St. Barbara in der Postgasse. Griechisch-katholischer Erzbischof und Martyrer Josaphat Kunzewytch*, Wien 1933.
- KALINKA WALERIAN, *Żywot Św. Józafata Kuncewicza Męczennika, Arcybiskupa Połockiego*, rit. gr. opowiedziany na tle Historji Kościoła Ruskiego, według dzieła o. Alfonsa Guepin, Benedyktyna z Solesmes, z przedmową X. Kalinki C. R., Lwów 1885 (ed. 1); Lwów 1908 (ed. 2).
- CONTIERI NICOLA, *Vita di S. Giosafat, Arcivescovo e Martire Ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande*, Roma 1867.
- КОЗАНЕВИЧ ЄВГЕН, *Життє св. Священномученика Йосафата Кунцевича Ч. св. В. В., Архієпископа Полоцького*, Жовква 1902; 2-ге вид., Жовква 1930.
- *Життє св. Йосафата* (без автора), Львів 1910, накладом «Основи».

- *Життя св. Йосафата*, (без автора і року видання), Вінніпег, Манітоба, Канада.
- KOSINSKI ST., *Żywot i Męczeństwo B. Jozafata Biskupa y Męczeńnika*, szeroko zebrane przez x. Stanisława Kosinskiego Soc. Jesu, teraz dla pospolitego wiernych zbawienia krótko do druku podane przez iednego kapłana teyże Societatis za zezwoleniem przełożonych, Wilno 1665.
- КУДРИК ВАСИЛЬ, *Життя Йосафата Кунцевича*, Вінніпег, Канада, 1948.
- ЛЕВИЦЬКИЙ ЯРОСЛАВ, *Життя Апостола Унії, св. Свмц. Йосафата*, Львів 1924.
- LOOSHORN JOHANN, *Der Heilige Martyrer Josaphat Kuncewicz, Erzbischof von Polock, aus dem Basilianer-Orden, nach dem lateinischen des unierten Bischofs Jacob Susza aus dem gleichen Orden bearbeitet*, Muenchen 1898.
- MIĘCZKOWSKI DOMICIAN, *Żywot Błogosławionego Jozafata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, obrządku rusko-unickiego*, Kraków 1865.
- PANUCEVIČ VACĽAU, *sv. Jozafat, Archijapiskop Polacki* (Referat čytany na tydni Chryscijanskaj Jednasci 19. studzenia 1963), Chicago 1963.
- ПЕКАР А., ЧСВВ, *Апостол з'єдинення, Життя св. Свяц. Йосафата*, Ньюорк 1967.
- PAVCO A., *Život Sv. Kňaza Mučenika Jozafata Kunceviča R. sv. B., Arcibiskupa Plockeho* (без дати і року видання).
- SZÁNTAY-SÉMÁN ISTVÁN, *A Szent unió Höskora — Kuncevicz Sz. Jozafát Polocki érsek élete és Vértanusága*, Miscolc 1943.
- SUSZA JACOBUS, *Cursus vitae et certamen Martyrii B. Josaphat Kuncevicii, Archiepiscopi Polocensis, Episcopi Vitebscensis et Mscislaviensis, Ord. D. Basilii Magni*, calamo Jacobi Susza, Epp-i Chelmensis et Belzcensis cum S.E.R. Ord. eiusdem adumbratum, Romae ex typographia Varesii 1665 (XX, 152, in 8.)
- UNGER-DREILING ERIKA, *Josaphat. Vorkämpfer und Martyrer fuer die Einheit der Christen*, Wien 1960.
- URBAN JAN T. J., *Święty Jozafat Kuncewicz. Biskup i Męczennik*, Kraków 1906 (ed. 2, Kraków 1922).
- ТРУХ АНДРІЙ ГР., *Святий Йосафат. — Історія його життя й мученицької смерті за церковну одність*, (Світло, Мондер, Алта, Канада, 1944-1945-1946).

- Щудло М., ЧНІ, *Великий Мученик за Унію*, Йорктон 1952, в 16°, стор. 152 (ангдійський і укр. текст).
- Щудло Михайло, ЧНІ, *Життя св. Йосафата*, Вініпег 1952, 16°, стор. 52.

3. - СТАТТИ

- ATTWATER DONALD, *St. Josaphat Kuntsevich*, in «The Golden Book of Eastern Saints», Milwaukee 1938, pag. 101-108.
- AMMANN A., S. J., *S. Giosafat, insigne promotore dell'Unità della Chiesa*, in «Incontro ai Fratelli separati di Oriente», Roma 1945, pag. 315-327.
- БАЛИК, Б., ЧСВВ, *З історії омофора і нараквиці св. Йосафата*, «Записки ЧСВВ», том VI, Рим 1967.
- БЕРЕЗНУТСКА О., *How the Relics of St. Josaphat were transferred from Vienna to Rome* («Redeemer's Voice Digest», November-December 1954, pag. 94-96), Yorkton, Canada, 1954.
- Боцян Йосиф о., *Життєписи св. священомученика Йосафата* («Нива», Том VII, стор. 338-344), Львів 1911.
- Боцян Йосиф, єпископ, *Великий Ювілей* (Серія статей про св. Йосафата) («Нива», 1923, стор. 385-399, 1924, стор. 2-13).
- Боцян Йосиф, єп., *Перед ювілеєм св. священомученика Йосафата*, («Нива», 1922, ч. 11-12, стор. 385-392; 1923, ч. 1, 4, 8-9 і 10).
- Боцян Йосиф, єп., *Віднайдення і розпізнання мощів св. свящмч. Йосафата Кунцевича (1915-1917)*, у збірнику з нагоди ювілею св. Йосафата (1623-1923), виданім під редакцією о. д-ра Йосифа Сліпого: «Святий священомученик Йосафат Кунцевич — Матеріяли і розвідки з нагоди ювілею», Львів 1925, стор. 51-85).
- Боцян Йосиф, єп., *Похвальна промова про св. мученика Йосафата Кунцевича* (з вересня 1624 р. Томи Ксенікепульоса). Переклад з латинської мови, («Нива», 1924, Гомілетична частина).
- Боцян О., єпископ, *Рецензія на книжку о. Георга Гофмана, Т. I., про св. Йосафата*: «Святий Йосафат, Полоцький архієпископ і Мученик», в «Orientalia christiana», Т. I., 1923, стор. 297-320, Рим 1923 («Богословія», 1924, стор. 58-61).
- ВАВРИК М., ЧСВВ, *Йосафатіяна: 1922-1967*, «Записки ЧСВВ», том VI, Рим 1967.
- WAWRUK M., OSBM, *De festo S. Josaphat in Ecclesia Rutheno-Ucraina*, «Analecta OSBM», t. VI, Romae 1967.

- WAWRYK M., OSBM, *De officio vestitionis et professionis in Ordine Basiliano S. Josaphat*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967.
- WELUKYJ A., OSBM, *Historia beatificationis et canonizationis S. Josaphat*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967.
- WELUKYJ A., OSBM, *Documenta historiam reliquiarum S. Josaphat spectantia*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967.
- WELUKYJ A., OSBM, *La stampa romana del 1867 sulla canonizzazione di S. Giosafat*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967.
- ВЕЛИКИЙ А., ЧСБВ, *Безсторонні свідки про св. Йосафата* (« *Ковчег* », Стамфорд 1952, стор. 145-146, ч. 11).
- ВЕЛИКИЙ А. Г., ЧСБВ, *Опис похорону св. Йосафата* (« *Ковчег* », Листопад, 1953 р., стор. 86-88), Стемфорд 1953.
- WOJNAR M., OSBM, *The first Basilian General Chapter and St. Josaphat*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967.
- ГОВОРСКИЙ К., *Йосафатъ Кунцевичъ, полоцкій уніятскій архієпископъ*, Вильна 1865.
- ГОРДИНСЬКИЙ ЯРОСЛАВ, *Український елемент у діяльності св. свящ. Йосафата Кунцевича* (Відчит у 300-літню річницю смерти Святого) у « *Записки ЧСБВ*, Том I, стор. 364-368, Жовква 1924.
- ГОРДИНСЬКИЙ ЯРОСЛАВ, *Мова « Речул » і « Катехізму » св. Йосафата Кунцевича* (« Св. свящ. Йосафат Кунцевич — Матеріяли і Розвідки з нагоди ювілею [1623-1923] » зібрав о. др. Йосиф Сліпий, стор. 31-50), Львів 1925.
- ГОРНИКЕВИЧ МИРОН, о., *П'ять літ при гробі Святого...* (« *Нива* », Рік XXIV, Червень 1929 р., ч. 6, стор. 210-216).
- ҐЕРИЧ ЮРІЙ, *Огляд богословсько-літературної діяльності Йосафата Кунцевича*, Українське видавництво « *Добра Книжка* », Торонто, Канада, 1960.
- ДЕМЧУК ПАВЛО, ЧСБВ, *Ще в справі віднайдення моців св. Йосафата*, « *Нова Зоря* », Львів 1928, ч. 6.
- ДОРОЖИНСЬКИЙ Д., *Матеріяли ко исторіи життя и смерти св. священномученика Йосафата Кунцевича, архієпископа Полоцкого*, Львовъ 1911.
- ZAİKIN WACŁAW, *Nieco o świętym Jozafacie* (« *Wiara i Czyn* », str. 910-919), Warszawa 1928.
- ЗАЯЦЬ ФЕДІР, *Святий Йосафат у моім житті*, Мюнхен-Міттенвальд 1946 (див. в цьому томі).
- ЖУКОВИЧЪ ПЛАТОНЪ, *О неизданныхъ сочиненияхъ Йосафата Кунцевича* (« *Извѣствія Отделения Русского языка и Словесности Импера-*

- торской Академії наук », СПбєтербургь 1909, Том XIV, кн. 3, 1910, стор. 202 і сл.).
- Жуковичъ Платонъ, *Убійство Йосафата Кунцевича*, (« Християнское Чтеніе », 1907).
- *Йосафатъ Кунцевичъ, або якїи у католикѡвъ святїи*, (« Стєвропїгїяльнїя Лїсти », ч. 31, без дати друку).
- КОПЕРЖИНСЬКИЙ Кость, *З історїї публіцистики XVII в.* (Йосафат Кунцевич і Касїян Сакович про твори В. Суразького), в « *Записки НТШ* », т. 99, Львїв 1930, стор. 81-96.
- Кояловичъ М., *Йосафатъ Кунцевичъ* (« *Вѣстникъ Юго-Западной Россїи* », том I) 1862.
- Кояловичъ М., *Йосафатъ Кунцевичъ (1579-1623)*. Из історїи литовской церковной унїи (« *Православное Обозренїе* »), 1861.
- КРАЈСАР J., S. J., *Saint Josaphat and the Jesuits of Lithuania*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967.
- ЛЕВИЦЬКИЙ Ярослав, о., *Св. свѣцмч. Йосафат Кунцевич в свѣтлї проповїдей XVII і XVIII ст.* (« *Св. свѣц. Йосафат Кунцевич — Матерїали і розвїдки з нагоди ювілею [1623-1923]* », зібрав о. др. Й. Слїпий, стор. 86-110), Львїв 1925.
- ЛУЖНИЦЬКИЙ Г., *Йосафатїяна*. Ряд актуальних статей помїщених в щожєннику « Америка » (Фїлядельфїя, З.Д.А.), травєнь-жѡвєтьєнь 1967.
- ЛУКАНЬ РОМАН, ЧСВВ, *Життєписи св. Йосафата в 17 в.* (« *Калєндар Мїсіонаря* » на 1944 р.), Жѡвква 1943, стор. 25-26.
- ЛУКАНЬ РОМАН, ЧСВВ, *Першїй життєпис св. Йосафата* (« *Львївськї вїстї* », ч. 108), Львїв 1943.
- МАКАРУШКА Остап др., *Слова Климєнта Костєцького: Слово о свѣщенномъ мученицї Асафатї архїєпископъ полотскомъ*, (« *Записки ЧСВВ* », Том I стор. 542-548), Жѡвква 1924.
- MARTINOV J., S. J., *Saint Josaphat et ses detracteurs*, « *Analecta OSBM* », t. VI, Romae 1967 (prima editio 1874).
- МАРУСИН М., о., *Пастирсько-лїтургїчна дїяльнїсть св. Йосафата*, « *Богословїя* », т. XXXI, Рим 1967.
- МАРУСИН М., о., *У 100-лїття канонїзацїї св. Йосафата*, « *Христїянськїй Голос* », чч. 32-34, Мюнхєн 1967 (ї осїбно в « *Благѡдатка Істина* », Мюнхєн 1967).
- НАЗАРКО Ір., ЧСВВ, *Сповїдники св. Йосафата*, « *Записки ЧСВВ* », т. VI, Рим 1967.
- НАЗАРКО Ірєней, ЧСВВ, *Посїв крови* (« *Слово Дѡброго Пастиря* », Нью Йѡрк 1951, ч. 11, стор. 32).

- НАЗАРКО Ір., ЧСВВ, *Св. Йосафат Кунцевич*, в «Енциклопедія Українознавства» (Словникова частина), Париж-Нью Йорк 1965, стор. 1236-7.
- NARUSZEWICZ PIETRO-FINI GIOSUE, *S. Giosafat Kuncewycz, Arcivescovo di Polotzk, Martire*, in «*Bibliotheca Sanctorum*», vol. VI, Roma 1965, pag. 545-548.
- ПАВЛИК П., ЧСВВ, *Почитання св. Йосафата у Гроттаферратському монастирі*, «*Богословія*», т. XXXI, Рим 1967.
- ПАВЛИК П., ЧСВВ, *О. Микола Контієрі — Постулятор канонізації св. Йосафата*, «*Богословія*», т. XXXI, Рим 1967.
- PAVLYK, P., OSBM, *Nicola Contieri, il Postulatore e l'Autore della Vita di S. Giosafat*, «*Analecta OSBM*», t. VI, Romae 1967.
- ПАТРИЛО Іс., ЧСВВ, *Йосафат Кунцевич — Помічник і Архисуперник Полоцький*, «*Записки ЧСВВ*», т. VI, Рим 1967.
- ПЕТРОВЪ Н., *Уніятській лжемученикъ Йосафатъ Кунцевичъ и помертвое чествовање его бившими уніятами югозападной и западной Россіи* («*Труди Кіевскои духовнои Академіи*», 1867).
- РУДОВИЧ І., о., *Мученича смерть св. Йосафата, її причини і наслідки*, в «*Нива*», Львів 1924, стор. 54-65, 136-8, 146-153, 211-216.
- СЕМКІВ Володимир о., *Календар св. Йосафата на 1924 рік та Шематизм всіх з'єдинених єпархій*, «*Добра Книжка*», Львів 1924.
- СЕМЧУК СТЕПАН, *Св. Йосафат на тлі Унії* («*Альманах Українських Богословів*», стор. 20-30), Львів 1923.
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Перший життєпис св. Йосафата* («*Записки ЧСВВ*», Том I, стор. 314-363), Жовква 1924.
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Два життєписи св. Йосафата* («*Записки ЧСВВ*», Том I, стор. 569-575).
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Рецензія на розвідку-статтю єп. д-ра О. Боцяна: Віднайдення і розпізнання мощів св. срящен. Йосафата Кунцевича, 1916-1917* («*Богословія*», I, 284-318), у «*Записки ЧСВВ*», Том I (1924), стор. 157-159.
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Рукописний збірник о. Павла Шиманського про св. Йосафата* («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 145-149, 604-627).
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Точки до розважання на день св. Йосафата* («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 143-145).
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Рідка пам'ятка по св. Йосафаті* («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 140-143).
- СКРУТЕНЬ ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Причинки до актів розпізнання мощів св. Йосафата*, («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 73-91).

- СКРУТЕНЬ Й., ЧСВВ, *Апостол Унії*, в «Альманах українських богословів», Львів 1923, стор. 1-19.
- СКРУТЕНЬ Йосафат, ЧСВВ, *Relasya o zamordowaniu bł. Józafata* («*Записки ЧСВВ*», Том III [1930], стор. 403-431).
- СКРУТЕНЬ Йосафат, ЧСВВ, *Знаменні черти св. Йосафата* («*Календар Місіонаря на 1922 рік*», стор. 82), Жовква 1920.
- СКРУТЕНЬ Йосафат, ЧСВВ, *Життєписи Василіян* (Виїмок з рукописного збірника митр. Льва Кишки), («*Записки ЧСВВ*», Т. I., [1924], стор. 106-130).
- СКРУТЕНЬ Йосафат, ЧСВВ, *Рецензія* на книжку про св. Йосафата: Der erschlagene Heilige zu St. Barbara in der Postgasse, Griechisch-katholischer Erzbischof und der Martyrer Josaphat Kuncsewytch. Skizze von P. Adolf Innerkofler, Wien 1933 («*Записки ЧСВВ*», Том VI, 1-2, стор. 400-403).
- СКРУТЕНЬ Йосафат, ЧСВВ, *Рецензія* на книжку про св. Йосафата: P. Georg Hofman S. J., Der heilige Josaphat-Ruthenica («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 364-368).
- СЛІПІЙ Йосиф, о., *Богословське формування і письменницька творчість св. Йосафата Кунцевича* («*Праці Богословського наукового товариства*», Том I, стор. 233-252), Львів 1925.
- СЛІПІЙ Йосиф, *Св. свяченомученик Йосафат Кунцевич — Матеріяли і розвідки з нагоди ювілею (1623-1923)*, (зібрав о. др. Йосиф Сліпий), Львів 1925.
- СОЛОДУХ Адам, о., *Причинки до історії життя і почитання св. Йосафата в Вільні* («*Нива*» XVIII, стор. 49-53), Львів 1923.
- SPIDLIK T., S. J., *Giosafat — uno «Sviatitel» ideale*, «*Analecta OSBM*», t. VI, Romae 1967.
- SCHRYVERS JOS., C.SS.R., *Vie interieure et role de St. Josaphat Kuncsewus* («*Св. свящ. Йосафат Кунцевич — Матеріяли і розвідки з нагоди ювілею [1623-1923]*», зібрав о. др. Йосиф Сліпий, Львів 1925, стор. 9-30).
- ТЕОДОРОВИЧ Павло, ЧСВВ, *Рецензія* на розвідку о. Йосифа Схрайверса про внутрішнє життя і ролю св. Йосафата Кунцевича — P. Jos. Schryvers, *Vie interieure et role de St. Josaphat Kuncsewus* («*Записки ЧСВВ*», Том I, стор. 155-156, Жовква 1924).
- ТОЛОЧКО Вл. о., *Лист св. свящ. Йосафата* («*Богословія*», 1924, стор. 244-245).
- ТОЛОЧКО Вл., *Камінь св. Йосафата* (Легенда з околиць Витебська) («*Записки ЧСВВ*», Том III [1930], стор. 208-212).
- ТОЛОЧКО Вл., *Рецензія* на статті про св. Йосафата: Й. Скрутня,

- Апостол Унії — і Ст. Семчука, Св. Йосафат на тлі Унії («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 660-661).
- Толочко Вл., *Рецензія* на життєпис св. Йосафата пера о. д-ра Яр. Левицького — *Життя* Апостола Унії св. свящ. Йосафата, Львів 1924 («*Записки ЧСВВ*», Том I [1924], стор. 396-397).
- Трух, А., ЧСВВ, *За церковну єдність — Митрополит Рутський і Архiepіскоп Кунцевич на службі великої ідеї*, в «*Наша Мета*», Торонто 1954, чч. 36-48, і 1955, чч. 3-32.
- FEDIUK A., OSBM, *Il poeta « Josaphatis » di G. Isakowicz, OSBM, « Analecta OSBM », t. VI, Romae 1967.*
- ФІГОЛЬ В., о., *Св. Йосафат у світлі записаних свідків* («*Нива*», стор. 404-409), Львів 1938.
- ФІГОЛЬ В., о., *Довкола особи св. Йосафата* («*Нива*», стор. 33-35), Львів 1939.
- FINI G., *S. Giosafat, Martire dell'Unione della Chiesa*, in «*Oikumenikon*», III (1963), pag. 420-427.
- ХОМА Ів., о., *Перевезення мощів св. Йосафата до Риму*, «*Богословія*», т. XXXI, Рим 1967.
- ХОМЯК РОМАН, ЧНІ, *Критичні уваги до « Життя Йосафата Кунцевича » прот. В. Кудрика* («*Логос*», том VII, Кн. 4, 1956, стор. 296-303; Том. VIII, Кн. 2, 1957, стор. 136-146).
- ШЕПТИЦЬКИЙ КЛИМЕНТІЙ о., *Про значіння св. Йосафата в нашій церковній історії, теперішності та будучині*, в «*Нива*», Львів 1924, стор. 294-300, 327-330.
- ЩУДЛО Михайло о., ЧНІ, *Рецензія на книжку Теодосії Борецької (в англійській мові): Життя св. Йосафата*, («*Логос*», 1957, стор. 76-77).

III. MISCELLANEA

P. M. WAWRYK, OSBM

DE OFFICIO VESTITIONIS ET PROFESSIONIS IN ORDINE BASILIANO S. IOSAPHAT

Post elapsum centenarium ab edito a. 1864 primo conspectu historiae Ordinis Basiliani in metropolia Kioviensi catholica historici russi M.O. Kojalovič¹ sat longam habemus seriem operum et articulorum, quos post eum diversi auctores ucraini, russi et poloni scripserunt tum modo generali de gestis basilianis in terris Ucrainae et Bielarussjæ XVII-XIX ss. (N. Petrov, O. Kračkovskij), tum in specie de forma regiminis et relatione ad potestatem metropolitaram (M. Wojnar et D. Blažejowśkyj) necnon de numero atque topographia monasteriorum (M. Kossak, A. Kralyckyj, V. Ploščanskyj, M. Gzycki - Wolyniak, W. Chotkowski, R. Lukań), de scholis et studiis basilianis (F. Charlampovič, J. Poplatek, G. Lühr, R. Holowackyj), de opera culturali et editoria (V. Ščurat, I. Swiencickyj, V. Peretz, J. Tylawśkyj) ac tandem de Basilianorum biographia et martyrologia (Helleniusz, S. Barącz, J. Skruteń et al.). Nemo autem hucusque specialem fecit discursum de basilianae professionis formulario, excepto ipso Kojalovič², Petrov³ et Kračkovskij⁴, qui paucissima de ingressu in Ordinem nostrum et quidem per transennam

¹ *Istoriija Baziljanskago Ordena: Christ. Čtenie*, 44 (1864), I, 11-75, 419-64.

² Pag. 32-4, 38.

³ *Očerki istorii baz. ordena v byvszej Polše: Trudy Kiev. Duch. Akad.* 11 (1870), V, 460-4.

⁴ *Očerki uniatskoj Cerkvi: Čtenija Mosk. O-a IDR.* 1871, I, 109-13; 1876, III, 332. Cf. adhuc I. VIŠOŠEVIĆ, OSBM, *De disciplina monastica apud catholicos ritus graeco-slavici: «Comm. pro Rel.»* 8 (1927), 213-4.

dixerunt. Quod cum arctissime cum ipsis incunabulis vitae religiosae in nostro monachismo a venerato metr. Josepho Rutskyj et S. Josaphato Kuncevyč instauratae cohaereat, consonum indoli huius voluminis « *Analectorum* » honori nostri S. Patris consecrati ducimus sequentes paginas etiam historicae descriptioni vestitionis professionisque basilianae dedicare.

I - NOVITIATUS INSTITUTIO ATQUE TEMPUS IN ORDINE BASILIANO S. IOSAPHAT

Antequam de professione basiliana loquemur, imprimis saltem breve preambulum praemittere in animo habemus de admissione ad probationem, scilicet novitiatum, qui secundum legislationem canonicam ab antiquo ipsi praeire debet. Non est autem nostrum divagari in exponendis omnibus requisitis canonicis candidati ad vitam religiosam (aetas, conditio et al.) et forma ipsius probationis inde a legislatione Justiniana, sed restringere sermonem ad novitiatum institutionem in nostro Ordine. Et quidem sicut in genere legislatio byzantina et praxis monasteriorum graecorum a canonica norma triennis novitiatum, quam ille imperator inauguravit Novella 5 (c. 2) et 123 (c. 35)⁵, facile declinavit, ita quoque iam prima documenta monasticae vitae in metropoli Kioviensi disparata hac in re praebent testimonia. Satis est nominare hoc in loco slavice versionem Typici patr. Alexii Studitae (1025-43), qui pro suo Constantinopolitano monasterio B.M. Virginis traditionale triennium probationis ad unum tantum annum novitiatum coarctare sinit et insimul hegumeno facultatem dat singulis in casibus etiam eum abbreviare, si candidatus iam ante ingressum in communitatem pietate eminebat⁶. Hac ergo de causa S. Antonius, primus fundator celebris Laurae Pečerskianae Kioviensis, — quippe qui vitam mo-

⁵ Cf. Pl. DE MEESTER, OSB, *De monachico statu iuxta disciplinam byzantinam*, Vatic. 1942, 356 ss.

⁶ Collectio manuscriptorum veteroslavlicorum B-cae olim Mosquensis synodalis, N. 330/380, s. XII-XIII, f. 232v/3r (in fotocopia P. De Meester). Cf. E. GOLUBINSKIJ, *Istoria russkoj Cerkvi*, I/2 (Moskva, 1904²), 672 et: « *Typicon* » - auctoribus Metr. ANDREA et Archim. CLEMENTE SZEP-TYCKYJ, R. 1964, 326, n. 275.

nasticam amplexus est in Monte Athos, ubi secundum Typicum S. Athanasii Athonensis (c.a. 970) et imper. Joannis Tzimiscae (a. 971) annus novitiatus praescriptus fuit, cum exceptione supradicta candidatorum pietate excellentium⁷, — S. Theodosium, suum successorem ad se venientem, iussit hieromonacho Niconi sine mora tondere « iuxta morem SS. Patrum » et monastico induere vestitu (schemate)⁸. Attamen iam ipse S. Theodosius, secundum accuratum testimonium ipsius biographi Nestoris, « omnem advenientem cum gaudio recipiebat, at nequaquam eum statim tondebat, sed jubebat in suo proprio vestitu versari, donec sese acomodaverit ad omnem monasticam disciplinam. Posthac eum induebat monastica veste et sic denuo exercitabat in omni servitio atque tandem tondebat vestiebatque eum mandia. Quando autem hic iam factus erat monachus probatus et vitae illibatae, solum tunc eum dignum reputabat accipere s. schema »⁹.

Simili modo metr. Kioviensis Josephus Soltan (1507-1521) in suo Typico, monasterio Suprasliensi a. 1510 praescripto, vetat, ne hegumenus candidatos ad tonsuram monasticam admittat, nisi post duos vel tres, imo sex menses probationis¹⁰. Hoc pacto evitare studebat iam inveteratam praxim superiorum, qui secundum Th. Bal-

⁷ DE MEESTER, 359.

⁸ *Žitie Feodosia* - ed. O. BODJANSKIJ in: *Čtenija Mosk. O-a IDR*. 1858, III, f. 5rv et 1879, I, f. 6v.

⁹ *IB.* f. 10 resp. 12. Idem textus repetitur in *Patericone Pečerskiano* (c. 8) cum mutatis ultimis verbis: « Èt tunc eum reputabat dignum accipere magnum angelicum schema itaque imponebat ei cucullum » (D. ABRAMOVIČ, *Kyjevo - Pečerskýj Pateryk*, K. 1930, 39). Cf. MAKARIJ, *Istoria russoj Cerkvi*, III (M. 1889), 59-60 et GOLUBINSKIJ, I/2, 672. « *Typicon* ». A. et CL. SZEPTYCKYJ, 326, n. 275, quamquam correctam huius passus versionem gallicam exhibet, nihilominus gratis affirmat: « D'après cette règle St. Théodose (err. Théodore!) avait partagé ses novices en deux classes: ceux qui portaient l'habit seculier et ceux qui ausitôt après la première tonsure (!) portaient l'habit monastique ». Nam ex textu allato apprime patet, S. Theodosium post vestitionem novitio bene exercitato concessisse tonsuram et mandiam, ut distinctivam vestem monachorum parvi schematis, et tandem suo tempore magnum schema.

¹⁰ *Archeografičeskij Sbornik dokumentov ...k istorii severo-zap. Rusi*, IX (Vilno, 1870), 18. Cf. Archim. N. DALMATOV, *Suprasl'skij Blagoveščenskij monastyr*, Spb. 1892, 22.

samonem (+ post a. 1195) « per totum orbem terrarum eos qui accedunt ad ipsos, absque unius fere diei in monastica vita mora, non solum habitu donant, sed etiam per tonsuram consecrant », i.e. sine ulla probatione non solum ad vestitionem, sed immediate ad professionem admittunt¹¹. Viceversa non possumus affirmare metr. Iosephum eo ipso secutum esse praxim S. Theodosii, qui novitiis solum post aliquod experimentum vestitionem s.d. initialem concedebat, propterea quod ipse de ea nullam facit mentionem. Nam consuetudo etiam probandis tunicam et camilauchium imponendi post unam hebdomadam probationis, iam im Typicis ktetoricis graecis s. XI-XII hic et illic praescripta, magis ac magis praevaluit, dum primitiva praxis novitiatum in vestibus laicis peragendi, in legislatione Justiniana fundata, rarefacta est¹². Satis est adducere Nomocanonem s.d. Magni Euchologii (s. XV), qui in versione slavica Kioviae 1620, 1624, 1629 editus adhuc praescribit « probationem novitiorum cum laicis indumentis fieri, non autem cum monachalibus » (c. 80)¹³. Sed iam pretiosum Euchologium metropoliae Kioviensis s. XVI-i medii, quod olim ad Residentiam Romanam Procuratorum Ordinis Basiliani pertinebat et nunc in Bibliothecae Vaticanae Collectione Borgiana (Museo Borgiano - III. 15) asservatur atque in praecedente volumine « *Analectorum* » (X, 391-460) minutae analysi subiectum est, officium « vestitionis » (f. 69) in recensione hodierna ordinibus parvi magnique schematis praemittit¹⁴.

Simili modo etiam in vicino monasterio Vilnensi SS-mae Trinitatis, centro regeneratae vitae monasticae Kioviensis metropoliae

¹¹ MIGNÉ, *Patr. gr.* 138, 1376 BC.

¹² Cf. DE MEESTER, 360-1. Attamen de huiusmodi vestitione novitiorum supradictum Typicum Alexianum (f. 232v/3r) minime loquitur, quod perperam GOLUBINSKIJ, 1/2, 672 et post eum *Typicon* A. et CL. SZEPTYCKIJ, 326, n. 275 affirmat, neque eam denegat, sicuti DE MEESTER, 361 autumat.

¹³ A. PAVLOV, *Nomokanon pri bol'som Trebnike*, Moskva, 1897, 206-7.

¹⁴ Tria haec officia per summa capita edidit M. MARUSYN, *Čyny svjatyteľ'skych služb v Kyjiv. Eucholohioni z poč. XVI. st.*, Roma, 1966, 159-67.

cum S. Sede Romana a. 1595 unitae, videmus imprimis S. Josaphat a. 1604 brevissimo tempore post suum ingressum in eius moenia a metr. Hipatio Potij ad habitum et insimul professionem admissum, prout expresse attestat eius intimus collega P. Gennadius Chmelnýkyj, OSBM, in processu beatificationis (a. 1637): « Nomen baptismi (Joannis) in ingressu religionis mutavit, et nomen Josaphati assumpsit, habitum monasticum suscepit... per manus bonae memoriae H. Pociey Metropolitae... Professionem emisit in iisdem manibus, et eadem die... Ideo vero eadem die et religionem ingressus et professionem emisit, quia antea mos fuit talis, ante reformatum Ordinem nostrum »¹⁵. Hoc modo adhuc accuratius reddidit P. Gennadius suum testimonium in primo processu a. 1628 factum de professione S. Josaphati brevi post ingressum in monasterium tempore: « Quoniam illo tempore novitii monachi professionem ad libitum Pastorum faciebant, Servus Dei brevissimo post ingressum tempore professionem emisit »¹⁶.

Ex iis, quae supra diximus, id non videtur simpliciter attribuendum tristissimae tunc temporis corruptioni monasticae disciplinae in Ecclesia nostra, sed potius eximiae pietati illius sancti iuvenis, quae metropolitae certo innotuit, ita ut hoc in casu, propterea quod conventus omnino monachis carebat, sine probatione ad professionem ipsum admittere potuerit. Sed iam S. Josaphat amicissimus Joannes Rutskyj trimestralem saltem probationem in eodem monasterio perfecit eamque caeremonia vestitionis (cum mutatione nominis in Josephum) inauguravit die dominica 16.IX.1607 et solemnem professionem 10. Jan. 1608 absolvit¹⁷.

Quinimo, unus ex primis eorum novitiis, Antonius Sielawa, futurus S. Josaphati in archiepiscopatu successor, iam de integro anno probationis loquitur. « Ego vero gaudeo vehementer, — ita ille in processu beatificationis a. 1628 deponit — quod dum religionem S. Basilii unitorum in monasterio Vilnensi SS-mae Trinitatis ingressus essem a. 1612, statim in Patrem Spiritualem et Di-

¹⁵ A. WELYKYJ, *S. Josaphat Hieromartyr*, II (Roma, 1955), 217.

¹⁶ A. WELYKYJ, *S. Josaphat*, I (R. 1952), 176 (cf. 294 in testimonio D. Achramovicii).

¹⁷ Metr. R. KORSÁK, « *Vita Rutscii* » ed. A. WELYKYJ in *AOSBM*, X, 160.

rectorem, secundum morem monasticum antiquum Religionis S. Basilii, Servum Dei Josaphat habuerim notabilique tempore et fere ultra annum in eadem cella illi convixerim »¹⁸.

Tandem alter in eodem processu testis, P. Tarasius Narbutowycz, ingressus eundem conventum sequente anno 1613, solum post medium annum suae commorationis claustralis religiosum accepit habitum, ut ipse fatetur, post soluta diversa contra S. Unionem in ipsius animo praeiudicia¹⁹.

Ita una cum inaugurata a venerabili Josepho et S. Josaphat renovatione vitae monasticae in SS.ma Trinitate Vilnensi magis ac magis protrahi apparet tempus subeundae probationis religiosorum, non obstante urgentissima necessitate quantocius promovendi eos ad s. ordines...

Hoc pacto videmus iam annum novitiatus sancitum in primis Constitutionibus tunc a metr. Rutskyj compositis: « Ad religionem nostram seu Fratrum communitatem nemo admittendus est, nisi id impense postulet; post postulationem vero Praeses cum aliquot primoribus Patribus diligenter considerabit, an dignus sit, qui admittetur, admissus autem annum in Probatione exigit; deinde si Praesidi aliisque ad id destinatis Patribus visum fuerit, ad vota admittetur vel retardabitur, quousque necessum, expediensve fuerit; ipse tamen ex sua parte mox post annum peractum paratum se praestabit »²⁰. Et insimul metropolita integrum annum spiritualis renovationis imposuit quoque monachis antiquae educationis, qui ad vitam secundum has Constitutiones sese accommodare volebant. Ad hanc nempe regulam in praxim introducendam Rutskyj in primo Capitulo Novogrodovicensi 1617 a. convocato sequentia statuit remedia, prout ipse refert Card. Scipioni Borghese in litteris 28.IX. datis: « Prima ergo cura fuit, ut pro institutione religiosa admittendorum ad religionem Novitiatus erigeretur; iste enim hucusque in illa forma, in qua est apud Religiones Ritus La-

¹⁸ WELYKYJ, S. *Josaphat*, I, 161.

¹⁹ *ib.* 185.

²⁰ « *Regulae communes S.P. N. Basilii Magni* » (Ratio communis vitae, I), ed M. WOJNAR, OSBM., *De regimine Basilianorum Ruthenorum a Metr. J. Rutskyj instauratorum*, R. 1949, 213-4 et: TH. HALUSCZYNSKYJ - A. WELYKYJ, *Epistolae Josephi V. Rutskyj*, R. 1956, 44.

tini bene ordinatas, in nostra non fuit, sed modus quidam antiquus permanebat, quod Novitii certis Patribus antiquioribus instruendi dabantur. Pro hoc Novitiatu elegimus locum, procuravimus pro tenuitate nostra reditus, qui viginti Novitiis utcumque sufficerent. Magistri Novitiorum tantum requirebantur, in nostra autem Congregatione tales non reperiebantur, qui bene scirent modum, quo in aliis Religionibus, bene ordinatis, exercebantur Novitii; non erat aliud medium, nisi ut ipsi prius in seipsis discerent hunc modum. Magnam ergo partem antiquiorum, ex quibus spes erat maior futuri boni, conclusimus in hoc claustrum, advocavimus magnis precibus Patres Jesuitas, ut duo ex illis, qui huic muneri idonei iudicabantur, nostris in tali claustrum praeessent, illosque formarent, qui aliorum deinceps Magistri esse possent. Anno expleto aliam partem Fratrum nostrorum in illum locum sub eandem disciplinam adducimus, antiquioribus deductis et per monasteria distributis. Ista alia pars, quae nunc exercetur, ubi annum expleverit, ex toto illo numero deligemus Magistros Novitiatus, qui aptiores esse iudicabuntur »²¹. Consequenter secundum Capitulum Lauryšoviense a Rutskyj a. 1621 convocatum statuit, ut prorsus omnes, qui sine praevio novitiatu professionem quomodolibet nuncuparunt, hunc prima propitia occasione absolvent²², et insuper monachis conversis biennalem probationem approbavit²³. Admittere facile licet, quod ipsum terminum unius anni novitiatus Rutskyj statuit sub influxu Concilii Tridentini necnon posttridentinae legislationis, praesertim Papae Clementis VIII, de nullitate professionis novitii, « qui minore tempore, quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit »²⁴. Attamen, sicut supra vidimus, hoc in puncto minime a traditione in monasteriis graecoslavica medio aevo vigente recessit et communem in eis morem novitiatum vestitionis caeremonia inchoandi prosecutus est²⁵.

²¹ Cf. WOJNAR, 201-2 et HALUSČYNSKYJ - WELYKYJ, 31-2.

²² « *Capitulorum Volumen* », aa. 1617-1709, editum in *Archeogr. Sbornik*, XII (1900), 20-1.

²³ Ib. 19.

²⁴ Sessio XXV (De Regularibus), c. 25.

²⁵ Etiam apud orthodoxos simile conamen emergit in Synodo Kioviensi a. 1640 (17-IX) a metr. Petro Mohyla convocata, quae statuit in

Hoc modo constituta Congregatio SS.mae Trinitatis per Breve « *In Supremo* » Papae Urbani VIII, 31.VIII.1624, lucrata est indulgentias, quas Paulus V 1606 a. universis religiosis concesserat et speciali modo tum novitiis die vestitionis « causa profitendi », tum neoprofessis in nuncupatione votorum « post completum novitiatus annum »²⁶. Itemque visitoribus, quos Congregatio de Prop. Fide a. 1647 ad visitandam metropoliam Kioviensem nominavit, iniunctum fuit, ut Synodus convocaretur in eaque inter alia constitueretur, quatenus novitiis clericis solum post annum probationis rite completum fas esset professionem emittere²⁷. Quamquam nec talis visitatio neque Synodus tunc temporis, propter exarsa bella polono-cosacca et moscovitica, facta est, tamen haec norma in praxi basiliana in genere observabatur et Capitula tantum aliquando permittebant aspirantibus complere initiale tentamen in aliis monasteriis, ante ipsam annualem probationem in novitiatu Bytenensi et aliis tyrociniis hic vel illic adiunctis: Vilnensi, Suprasliensi, Cholmensi, Żyrovicensi, Volodymyrensi, Dermanensi etc.²⁸. Imo Capitulum 1709 a. in Bila (Biala) congregatum iniunxit, ut professio nuncuparetur solum post protractum novitiatum unius anni et sex hebdomadum, dum traditionalem in eius initio vestitionem immutatam conservavit²⁹. Quem terminum

futurum eos solos candidatos ad professionem admittere, qui in monasterio S. Nicolai (Pustynnyj) probationem subierunt (cf. K. SAKOWICZ, *Sobor Kijowski schizmatycki 1640 r. in Russkaja Ist. B-ka*, IV, Spb. 1878, 43 et: *Lithos*, Kioviae, 1644, ed. S. GOLUBEV in *Archiv Iugo-Zap. Rossii*, Pars I, Vol. IX, introductio, p. 69).

²⁶ *Bullae et Brevia Summorum Pontificum, S. Congregationum Decreta necnon Sereniss. Poloniae Regum Diplomata Congregationem Ruthenorum OSBM. concernentia*, Poczajoviae, 1767, 37; A. WELYKYJ, *Documenta Pontificum Rom. historiam Ucrainae illustrantia*, I (Romae, 1953), 458.

²⁷ « *Instructio peculiaris pro visitatione Ruthenorum Unitorum, in qua visitori indicantur ea, ad quae praecipue mentis oculos convertere debet* », 2.IX.1647 (Punctum 2, ex additis a Secretario Fr. Ingoli): Arch. Congr. Pr. F., *Istruzioni 1639-48*, f. 111-2.

²⁸ KOJALOVIČ, *Istorija*, 32.

²⁹ A.S., XII, 161. De hoc termino loquitur quoque Praefatio ad « *Capitulorum Volumen* » ad monachum basilianum: « Antequam vota emit-

etiam Synodus Zamostiana a. 1720 suum fecit in titulo 6-o: de Episcopis, qui statuit, « ut nemo deinceps, nisi a S. Sede dispensationem obtineat, Episcopus esse valeat, qui Professionem Religiosam non fecerit. Nemo vero profiteri valeat, qui prius intra septa monasterii non expleverit annum probationis regularis et sex hebdomadas iuxta Constitutiones et consuetudines Ordinis Divi Basilii Magni »³⁰.

Suffulta tali auctoritate haec ultra annum extensa probatio novitiorum paulatim introducta est quoque in praxim monasticam dioecesium nuper ad S. Unionem conversarum, Peremysliensis, Leopoltanae et Luceoriensis (1692-1702), quarum monasteria cum illis SS.mae Trinitatis a. 1743 in Capitulo Dubnensi in unum Ordinem Basilianum coaluerunt et denique in Capitulo Berestensi a. 1747 horum Constitutiones acceperunt. Satis est illustrare hunc processum saltem duobus exemplis de diverso termino probationis in eodem novitiatu Dobromylensi, instituto a. 1693 in dioecesi Peremysliensi, ante et post absolutam reformationem vitae monasticae in metropolia Kioviensi medio s. XVIII. Ita P. Bartholomaeus Kornycykj (Kornicki) in suo curriculo vitae, quod ex eius manuscriptis in Lauroviensi conventu asservatis a. 1933 transcripsimus, notat, se ad dictum novitiatum venisse die 24.VI.1735 et post indutum habitum religiosum probationem trium solum mensium peregisse ante emissam professionem 30.X³¹. Pater vero Cornelius Sročynskyj (Sroczyński) in eodem novitiatu die 15.VIII.1754 receptus professionem suam fecit 14.IX.1755, i.e. post integrum annum et unum mensem protractae probationis³².

tere te accingis, Ordo te unum annum et sex hebdomadas probat in novitiatu » (p. 3).

³⁰ *Synodus Provincialis Rutheorum habita in civitate Zamosciae a. 1720*, R. 1883³, 93. Adhuc a. 1844 metr. Haliciensis M. Levyčykj Papae Gregorio XVI supplicem libellum misit, ut episcopi nominati ex clero saeculari ab hac novitiatus et professionis obligatione liberi essent (M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leop. 1862, 1083).

³¹ « Roku 1735 Dnia 13 Czerwca v.s. do Dobromilskiego konventu na Nowiciat przyjechałem. Habit pierwszy wzięłem tegoż Roku dnia 27 Lipca v.s. W tymże Roku 1735 Dnia 19 8-bra v.s. Professyę uczyniłem ».

³² *AOSBM*, IX, 430 (in nostro articulo de hoc eximio Basiliano).

Attamen iam eo tempore incipit reviviscere primaeva norma unius dumtaxat anni novitiatus in legislatione basiliana secundi dimidii eiusdem saeculi. Et sane in primis Constitutionibus pro universa Basiliana Religione Kioviensis metropoliae, redactis a. 1766 studio specialis Commissionis in Capitulo Generali Berestensi III a. 1759 electae, statutum est de accedentibus ad vitam monasticam et de vestitione hoc modo: « Aspirans a PP. Examinatoribus ad novitiatum admissus... ad aliqua humilitatis exercitia... dies aliquot applicetur. Dein disponatur exercitiis octiduanis, ad quorum finem generalem... confessionem absolvat, habitu religioso secundum formulam in Ordine nostro receptam induatur, tandem sacra Synaxi, fine lucrandi Indulgentiam plenariam a Paulo V concessam... reficiatur, et inter Novitios cooptetur ». Caput vero de professione statuit: « Clerici Novitii post unum, Laici autem post duos a susceptione habitus expletos annos mathematice de momento in momentum computandos ad Professionem admittantur »³³. Quod etiam in Codice Constitutionum Ordinis nostri a. 1791 edito fideliter repetitur³⁴ et vitis contemporaneorum Basilianorum confirmatur. Ita multum celebratus P. Modestus Hryneweckyj suam probationem in novitiatu Dobromylensi die 8.XII.1777

³³ *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris Capitulis... Ord. S. B. M.*, Poczaj. 1772, 6-7. Notare licet, quod iam Constitutio Ap. Benedicti XIV « *Inter multiplices* », 20.I.1744 data Suprasliensi monasterio, cum Ordine Basiliano vinculo saeculari ab ipso metr. Josepho Rutśkyj coniuncto, loquitur de monachis, qui « in primodicto monasterio habitu per illius monachos gestari solito suscepto, annoque probationis elapso, professionem emittunt » (*A.S.*, IX, 345; DAL'MATOV, 242). De anno novitiatus agit quoque « *Szkoła Bazyliańska* » (Schola Basiliana), late diffusum directorium vitae religiosae basilianae, adaptatum ex italico « *Didatterio Basiliano* » Petri MENITTI, Abbatis Gen. Basilianorum Italograecorum (Romae 1710) et Vilnae 1764 editum, in frequentibus pp. 30-1, 232, 236, ita ut videatur hoc in puncto cum opera Commissionis 1766 a. stricte cohaerere. - Pro hisce et aliis indicationibus ex illo libro factis gratias agimus R.P. Josaphato Romanyk, OSBM, (Varsaviae).

³⁴ *Codex Constitutionum O.S.B.M. ex sancitis antiquiorum Capitulum... et Decretorum S. Sedis collectarum*, Pocz. 1791, 178 et 182 (cf. etiam p. 99). Iam 1781 (2.VIII) Pius VI annuit petitioni protoarch. Josephi Morgulec, ut novitii, qui annum probationis perfecerunt, sed nondum 24-um annum vitae compleverunt, etiam extra moenia domus no-

inchoavit et pariter eadem die anni sequentis absolvit ³⁵. Aequo modo intimus eius collega P. Arsenius Radkewyč die 8.VIII.1778 ad supradictum tyrocinium admissus probationem 8.VIII.1779 absolvit ³⁶. Tandem scriptor P. Julianus Dobrylowskyj in novitiatu Poczajivensi a die 19.VII.1778 usque ad 20.VII.1779 commoratus est ³⁷. Non multum autem haec norma ab antecedente discedit, si summatim computantur praemittendi ipsi novitiatui tres dies praevio examini candidati destinati, posthaec aliquot dies humilium exercitationum, et tandem octiduana recollectio ante ipsam vestitionem, quae summatim usque ad tres hebdomadas ascendere possent...

Quidquid tandem sit, Constitutio Apostolica « *Singulare Praesidium* », 12.V.1882, qua Leo XIII reformationem Ordinis Basiliani indixit, terminum unius anni et sex hebdomadum sanxit eique integrum semestre postulatus, secundum morem a secundo dimidio praeteriti saeculi in institutis religionis magis ac magis invalentem, praemittendum iniunxit, « quod intra monasterii septa (candidati) complere debeant, antequam vestem initialem sumpsierint. Post tyrocinium autem anni unius et sex hebdomadum — sic illa secundum novellam legislationem Pii IX — vota simplicia alumnos nuncupare fas esto, ita ut solum exacto a nuncupatione votorum simplicium triennio Ordinem Basilianum sollemni ritu profiteri liceat » ³⁸. Quam dispositionem Constitutiones Basilianorum ad recentem legislationem monasticam Ecclesiae Catholicae Orientalis accommodatae et per Breve Papae Pii XII « *Divus Ba-*

vitiatus professionem facere possent in provinciis, ubi haec solum post talem aetatem adeptam legibus civilibus permittebatur (e.gr. in Galicia). Cf. *Akty izd. Vil. Archeogr. Kommissieju*, XVI (1889), 243 et: A. WELYKYJ, *Audientiae SS-mi de rebus Ucrainae et Bielarusjae*, II (R. 1965), 78 sub. 11. VIII.

³⁵ A. ANDROCHOWYČ, *L'vivske Studium Ruthenum: Zap. NTŠ*, 146, 94 ss et: *Istoriya hr. kat. Heneral. Semynariji u L'vovi 1783-1810* in: J. SLIPYJ, *Hreko-kat. Duch Semynarija u L'vovi*, II (L. 1936-9), 383 ss.

³⁶ IDEM, o.c. in *ZNTŠ*, 146, 83 ss et apud SLIPYJ, l.c. 386 ss.

³⁷ J. SKRUTEŃ, OSBM, *Julian Dobrylowski* in: *Polski Słownik Biograficzny*, V (Kr. 1939-46), 363.

³⁸ A. WELYKYJ, *Documenta Rom. Pontificum*, II (R. 1954), 457/8.

silius Magnus » 14.VI.1954 approbatae eo prorogant, quod praemisso postulatu semestrali, novitiatus durare debeat annum et sex menses, quos licet per modum exceptionis Protohegumeno clericis (et nequaquam fratribus coadiutoribus) ad traditionales sex hebdomadas contrahere, si instat necessitas vota simplicia accelerandi ³⁹. Quae cum sine ullo speciali liturgico officio in missa ante receptionem communionis pronuntientur secundum formulam post illam reformationem a. 1882 compositam, in hac Constitutionum revisione nomine « professionis minoris » designari coeperunt, dum professio solemnitas nunc « professio maior » appellatur ^{39a}.

Praemissa hac brevi introductione iam sermo instituendus est de liturgica vestitionis et professionis solemnitas celebratione, prout in decursu saeculorum in Ordine Basiliano absolvebatur et nunc temporis perfici solet.

II - VESTITIONIS NECNON PROFESSIONIS BASILIANAE OFFICIA

Sicut in Euchologio graeco et slavo typis edito, tres fuerunt etiam in nostra Ecclesia tempore S. Josaphat prelo excussi ordines initiationis monasticae et quidem: rasophoratus necnon parvi magnique schematis. Satis est nominare Euchologium (Trebnik) in Strjatyn a. 1606 editum (f. 288-336) ⁴⁰ et Vilnense in officina Mamonyčana a. 1618 excussum (appendix, f. 1-46) ⁴¹ necnon famosum Kioviense disuniti metr. Petri Mohyla (Mogila) a. 1646 (app. p. 891-955) ⁴². Videmus ergo in duobus ultimis Euchologiis illos ordines una cum officio monasticae sepulturae ad instar appendicis cum propria paginatione additos et constituere separatim

³⁹ *Constitutiones Ordinis Basiliani S. Josaphat*, R. 1954, § 23, 37 (1-2).

^{39a} *IB*. § 49 et 66.

⁴⁰ *Russkaja Ist. B-ka*, XIX (Spb. 1903), appendix, p. 26.

⁴¹ A. MILOVIDOV, *Opisanie slavjanorusskich staropečatnych knig Vilenskaj Publ. B-ki* (1491-1800), V. 1908, N. 25, p. 32.

⁴² Officia initiationis (et sepulturae) monasticae non exstant in omnibus exemplaribus Euchologii Mohylani. Nuperrime reimpressa sunt sump-tibus S. Congregationis Or. s.t. « *Poslidovanije inočeskaho postryženija* », Romae, 1952, 5-110.

librum, qui ab antiquo « Schematologion » vocabatur. Aequo modo apparuit quoque Schematologium Basilianum in editione separata prima vice a. 1697 in typographia Suprasliensis monasterii cum sequente titulo: « *Ordo duarum tonsurarum: ad probationem i.e. parvum monasticum schema, et ad magnum Ordinis S. Patris Nostri Basilii Magni* »⁴³... Eundem titulum repetit Schematologium Počajivensis basilianae typographiae a. 1750, quorum duo exemplaria indicantur in nuperrime edita descriptione collectionis veterum librorum cyrillicis litteris impressorum Ucrainae Academiae Scientiarum Kioviensis⁴⁴. In hac quoque descriptione prima vice bibliographis innotescit eiusdem Schematologii altera Počajivensis editio a. 1793, cuius titulo supra relato addita videmus adhuc verba: « *perfectum schema* »⁴⁵. Sed iam editio Sche-

⁴³ *Poslidovanije postryhu dvoju: vo iskus, sy jest malyj inočeskij obraz, i v velykij Čynu iže vo svjatyh Otca našeho Vasylija Velykaho. Ko timže pohrebanije... pryložysja. Povelinijem Symeona Kyprianovyča, archymandryta Supraslskoho...* F. 1 + 14 ff. Ita MILOVIDOV (N. 90, p. 74) integrum titulum exemplaris Vln. Publ. B-cae transcribit, dum alii solum prima eius verba indicant, ut sunt: V. UNDOĻ'SKIJ, *Chronolog. ukazatel' slavjanorusskich knig* (1497-1864), I (Moskva, 1871 sub. N. 1224), I. KARATAEV, *Chronolog. rospis' slavjanskim knigam* (1491-1730), Spb. 1861, sub N. 1119 (ex exemplari B-cae Acad. Scient. Spb.), *Arch. Sb.*, IX, 460 (in elencho librorum editorum typis m-rii Suprasliensis 1695-1801), A. PETRUŠEVYČ, *Svodnaja halycko-russkaja litopyś* (1600-1700), Leop. 1874, 382, U. PIČETA, *Druki na Belarusi u XVI i XVII st. in: 400-lečće belaruskaho duku 1525-1925*, Mensk, 1926, 261 et al.

⁴⁴ *Slavjankie knigi kirillovskoj pečati XV-XVIII vv. - Opisanie knig, chranjaščichsja v Gosud. Publ. B-ke USSR*, K. 1958, sub N. 666 (p. 146) primam partem tituli exhibet (usque: velykij), quae autem valet emendare inaccuratam eius lectionem in pretiosissimo indice editionum Počajivensium J. TYLAŦSKYJ, *Monastero di Počajiv e le sue edizioni: AOSBM*, X, 226 (N. 16) ex aliis auctoribus (Petruševyč, J. Holovackyj, A. Krylowski) transumptam. Sed recte TYLAŦSKYJ (p. 263) ementitum annum 1798, cui Petruševyč et Holovackyj hanc editionem adscribunt, in a. 1750 correxit.

⁴⁵ *O.c.*, N. 1198 (p. 220): « *soveršennyj obraz* »... F. [1 +] 7 ff. In bibliotheca Romana Basilianorum prae manibus est quoddam exemplar Počajivensis Schematologii titulari folio orbatum et cum folio 9-o manu exarato... Quod P.J. Zajačkiwskyj, OSBM, Consultor Liturgicae Commissionis Romanae ad edendos libros liturgicos slavos putabat a. 1793

matologii in typographia basiliana Žovkvensi facta a. 1936 titulum contractum exhibet: « *Ordo parvi et magni schematis necnon monasticae sepulturae ad usum hieromonachorum et monachorum* »⁴⁶.

Si quis hosce titulos unice respiceret, posset inferre in Schematologio basiliano dari solum duos ordines s.d. parvi magnique schematis et omnino derelinqui officium vestitionis seu rasophoratus. Attamen si textus eorum perscrutabit, subito inveniet, quod Ordo s.d. parvae vestitionis (*Čyn malaho odijanija monachom*) repetit officium rasophoratus, dum sequens Ordo s.d. magni schematis i.e. professionis (*Poslidovanije velykaho obraza sijest professii*) est revera officium parvi schematis... Non est nostrum plus aequo divagari in invenienda ratione, cur talis commutatio, ne dicamus confusio traditionalis, iam a medio saeculo XVI-o stabilitae in prelo editis graecis necnon slavici (nostris et mosquensibus) Euchologiis nomenclaturae apud nostros patres oborta et diffusa est in amplissimo spatio octoginta annorum inter primam editionem Euchologii Unitorum Mamonyčanam a. 1618 (cum tribus, uti diximus, usu tritis officiis initiationis monasticae) et Schematologium Suprasliense a. 1697⁴⁷... Principalis quidem fons nostrae informationis de usu termini schematis apud nostros religiosos s. XVII-i, quem nunc temporis ad manum habemus, scilicet *Vitae Basilianorum* in manuscripta collectione metr. Kiška (1668-1728) modo admodum obliquo loquuntur de schemate recepto unius ex primis Ordinis nostri sodalibus, Pachomii Wojna-Oranskyj, futuri episcopi Pinscensis (1637-53), qui « peracto secundum vocationis et

adiudicare. Attamen videtur potius primum Počajivense Schematologium a. 1750 exhibere, quod praecise constabat [2 +] 9 foliis. Quinimo in eius ordine professionis mentio fit cinguli coreacei (pojas usmen), dum iam Codex Constitutionum a. 1791 statuit, ut clerici novitii statim a professione assumant taeniam textam laneam (p. 179).

⁴⁶ *Poslidovanije malaho i velykaho inočeskaho obraza, taže inočeskaho pohrebenija*, F. 51 (+ 1) pp. Editionem curavit P. ISIDORUS LUB, OSBM.

⁴⁷ In inventario B-cae m-rii Suprasliensis a. 1668 enumeratur quoque quoddam Schematologium typis editum, pro dolor cum vago titulo: *Knyžka ščo habit dajut drukovanaja* (Liber, secundum quem habitus conceditur, typis editus) - A.S., IX, 242 et DAL'MATOV, 536.

probationis normam novitiatu vota et formam (=schema?) professionis deposuit Vilnae in manibus Metropolitanae Raphaëlis Korsak, anno 1618 »⁴⁸. Melius iam nostram rem illustrat notitia de P. Basilio Bathory († 1684), qui « principia vitae religiosae exorsus Chelmae, a Domino Susza cucullum sortitus, Bitenij expleto probationis cursu Magnum Schema cum professione eiurato saeculo accepit »⁴⁹. Enimvero indicatur imprimis P. Basilii postulatus in monasterio Cholmensi cum vestitione cuculli ex manibus ep. Jacobi Susza (1652-85) et deinde ipse novitiatus Bytenensis professione, quae hic magnum schema appellatur, absolutus. Ex una parte non est, nostro iudicio, dubitandum sub denominatione cuculli hic agi de initiali vestitione⁵⁰, quae in textibus liturgicis graeco-slavis vocatur « rasi et camilauchii », nam apud Basilianos huius formae modernae (cylindrica), in 2-a parte saeculi XVII-i introductae apud monachos russos et postea etiam orthodoxos ucrainos, nequaquam locum cessit antiquus usus pileoli (skufia, podkapok) mollis sub caputio⁵¹, quod quidem « klobuk » vel « kaptur »

⁴⁸ AOSBM, IV, 236.

⁴⁹ AOSBM, III, 507.

⁵⁰ Eodem modo dicitur Stephanus Horain, archimandrita monasterii Milčensis in Volynia, cucullum e manibus schismaticorum accepisse (ib. II, 126), qui postea a. 1682 cum sua monastica communitate Unioni adhaesit. Econtra P. Samuel Smogorzewski (+ 1674) indicatur Bytenii « amictus iam colobio (i.e. tunica - M.W.) caeteris connoviciis professus » (ib. III, 497).

⁵¹ Cf. GOLUBINSKIJ, *Archeol. Atlas k 2-oj polovine I-go toma Istorii R.C.*, M. 1904, Tabula XLIX et LXII (9-11) et P. POPOV, *Do ikonografiji pyšmennykiv XVII v. M. Smotryčkoho i J. Rutškoho* in: *Juvil. Zbirnyk na pošanu akad. M.S. Hruševškoho*, I (Kyjiv, 1928), 84-91 (rec. J. SKRUTEŇ in AOSBM, II, 287/8). Metr. P. Mohyla basilianum cucullum carmelitano similem dicit, « sicut nostri monachi portant » (*Lithos*, ed. GOLUBEV, ut supra, p. 276). Sed insuper, quod praecipuum est, duas alas ex avita traditione conservavit supra pectus compositas vel sub mento coniunctas, nam primum Capitulum a. 1617 prohibebat usum redimiculi (A.S., XII, 16), quo postea (et nunc temporis) ligantur. Non liquet ergo, qua de causa disunitus peregrinus ucrainus Basilius Barškyj affirmat in suo Diario Romano sub 7.IX.1724, Basilianos Residentiae SS. Sergii et Bacchi in Urbe cucullum sine alis ad instar monachorum armenorum portare (*Putešestvija k sv. mistam*, I, Spb. 1879⁶, 85-6).

appellabatur⁵². Ex altera parte nomen magni schematis professioni applicatum in supradicta Vita P. Bathorii viam sterneret ad vestitionem parallelo termino parvi schematis vocitandam. Ad quod accederet loquela Vitae P. Josaphati Michniewicz, archimandritae Suprasliensis (1678-91), qui « sacrum schema indutus Supraslij Bithenij rudimenta probationis subijt »⁵³.

Quidquid tandem sit, haec substitutio nominum parvi magnique schematis originalibus titulis officii rasophoratus et parvi schematis apparet quoque in manuscripto Missali Żyrovicensis basiliani monasterii ex initio s. XVIII-i, in Bibliotheca Vilnensi Publica ante primum bellum asservati (N. 186/169), quod in initio additum habet: 1) Ordinem vestitionis rasi parvi schematis (f. 7-9) et 2) Ordinem receptionis magni angelici schematis (f. 9-17)^{53a}. Et quidem hoc alterum officium, prout accurate describit N. Odincov⁵⁴, praebet versionem « *Ritus recipiendi Monachum ad professionem Monasticae Regulae* » Basilianorum Italo-graecorum⁵⁵, qui in originali graeco, in Codice Ottob. 60, s. XVI-i, Bibliothecae Vaticanae inscribitur: « *Acoluthia primi schematis* » (f. 259r/63r)⁵⁶. Sed iam ex saeculo XVII-o, nostro iudicio, habemus clarum vesti-

⁵² Cf. Capitulum Vilnense a. 1667 bis vocat « kaptur albo klobuk » (A.S., XII, 97-98).

⁵³ AOSBM, I, 284.

^{53a} F. DOBRJANSKIJ, *Opisanie rukopisej Vil. Publ. B-ki cerkovno-slav. i russkich*, V. 1882, 295.

⁵⁴ *Uniatskoje bogosluženie v XVII i XVIII vekach po rukopisjam Vil. Publ. B-ki: Litovsk. Eparch. Vedomosti*, 1886, N. 38, 353.

⁵⁵ D. APOLINARE AGRESTA, Abb. Gen., *Compendio delle Regole ovvero Costituzioni monastiche del Protopatr. S. Basilio M. raccolto dal Dot. Card. Bessarione*, Roma, 1689, 81-6.

⁵⁶ E. FERON - F. BATTAGLINI, *Codices mss. graeci Ottoboniani B-cae Vat.*, Roma, 1893, 41. Publici iuris fit in nostra dissertatione « *Officia initiationis monasticae in liturgia byzantina* ». Non est mirum, quod ad calcem huius officii in supradicto Missali Żyrovicensi adiunctae sunt orationes ad deponendum cucullum, quae correspondent s.d. apocuculismo in graeco-slavis ordinibus magni schematis, nam dantur quoque graeci textus officiorum parvi schematis ex s. XV-XVII-o cum tali caeremonia, e. gr. in Euchologio Hieros. Patr. B-cae 73/274, XV et Laurae S. Sabae 568, XVI-XVII (A. DMITRIEVSKIJ, *Opisanie liturg. rukopisej chranjaščichsja v b-kach pravosl. vostoka*, II: *Euchologia*, Kiev, 1901, 511-2, 946).

gium adaptationis officii parvi schematis ad celebrandam basilianam professionem ante Schematologium Suprasliense 1697 a. in supra memorato Euchologio Vat. B-cae, Ill. 15. In hac pretiosa collectione liturgici patrimonii Kioviensis metropoliae XV-XVI ss. solum officium parvi schematis (f. 69v/72v) additas habet marginales notas, quae eius usum comprobant, dum sequens ordo schematis magni illis omnino caret. Hic quidem sunt adiectae: a) in f. 70 ad introductoria quaesita et responsa, quae votorum professionem continent, tres voces cyrillicae: *čystota*, *poslušestvo*, *ubozstvo* (castitas, oboedientia, paupertas) et b) in f. 72 duae latinae: 1) *juramentum*, appositum post intimationem: « Ecce hic Christus » (cf. *Euchol.*, Ven. 1730, 385) necnon 2) *forfices* (1) additae ad actum tonsurae ac demum c) denominationes polonicae vestitus: *sutanna* (2), *pas* (3), *mantia* (4), *trzewiki* (5), id est: tunica, cingulum, mandia et calceamenta⁵⁷. Nostra interest praesertim adnotatio iuramenti, quod designare apparet formulam professionis et quidem in hoc praecise puncto officii inserendam, quo ipsam Schematologium nostrum typo editum habet (v. infra). Pari modo attentionem meretur ordo vestium induendarum in margine dispositus, nam ab originali textu differt, qui tunicam, paramandiam, mandiam, cingulum sandaliaque comprehendit et demum post conclusivam orationem (« Domine, Deus noster introduce » - cf. Goar, 386) adhuc camilauchion imponit. Hoc autem in nota marginali amplius non specificatur, etsi cucullus semper ad vestes characteristicas Basilianorum pertinebat, neque paramandia⁵⁸, quam ad instar scapularis cruce insignitam monachi in professionis celebratione recipiebant, prout attestat ep. Susza a. 1664 in suo libello supplicis ad S. Congregationem de Prop. Fide pro obtinenda indulgentia illam cotidie ferentibus⁵⁹. Hinc ista omissio potius imputanda esset auctori glossarum, insufficienter versato in ritibus professionis basilianae, quam infirmaret nostram sententiam de su-

⁵⁷ AOSBM, X, 408.

⁵⁸ De paramandia cf. INNOKENTIJ (BELAEV), *Postriženie v monašestvo*, Vilno, 1899, 212, GOLUBINSKIJ, I/2, 613, 683-4.

⁵⁹ I. PRASZKO, *De Ecclesia Ruthena Catholica Sede metropolitana vacante 1655-65*, Roma, 1944, 210.

pradicti formularii parvi schematis ad hanc celebrandam forsan longo tempore ante editionem Schematologii Suprasliensis.

Non absque impulsu potuit esse hac in re ipsum Euchologium Petri Mohyla 1646 a., cuius officium parvi schematis, ut videbimus, in nostro ordine professionis repetitur. Nam ille doctissimus hierarcha ordinem schematis magni (p. 921-955) consideravit quandam reiterationem parvi idque expressit inserto verbo « iterum » tum in introductoriiis interrogationibus et instructione recipientis magnum schema, tum in eius tonsurae et vestitionis formulis. « Ut quid *iterum* accessisti, frater procidens huic altari » - interrogat in eius Euchologio hegumenus ad magnum schema accedentem et prosequitur hoc lemma addere unicuique sequenti quaestioni ac rursum exhortatur eum in catechesi: « Vide fili, quae pacta cum Domino Christo *iterum* inis »... (cf. Goar, 407 atque 383) necnon in fine eius sciscitatur: « Caetera huiusmodi sic *iterum* polliceris... » (cf. ib. 409 et 384). Pari modo Mohyla amplificat formulam porrectionis forcicis: « Ecce e manu Christi *iterum* assumis eam »... et actum ipsius tonsurae: « Frater noster *iterum* tondetur » (cf. ib. 411). Idem adverbium intromittit Mohyla exclamationibus in imponendis singulis vestibus, quae iam in officio schematis parvi conceduntur (chiton, cingulum, mandia, sandalia, rosarium, crux manualis, cereus): « Frater noster *iterum* induit » vel: « Accipe frater, *iterum* »... usque ad conclusivam formulam: « Frater noster accepit magnum angelicum schema *iterumque* induit cuncta arcana divina » (cf. ib.). Hoc modo iam illo Euchologio potuerunt nostri patres induci ad omittendum officium magni schematis eo vel magis, quod tunc temporis hoc potius consuevit concedi monachis contemplationi dedicatis, sic dictis « schymnyky », dum alii vitae satius activae dediti solum parvum schema recipiebant et « manatejnyky » vocabantur. Ita e.g. Eliseus Pleteneckyj, archimandrita celebris Laurae Kioviensis (1599-1624), solum in propecta senectute magnum schema recipere statuit cum novo nomine Euthymii⁶⁰. Simili mo-

⁶⁰ ZACHARIA KOPYSTENSKYJ, *Kazanje na čestnom pohrebi... Jelisseja u jeroschymmonasech Jevfimija Pleteneckoho*, K. 1625, apud T. TITOV, *Tipografija Kievo-Pečerskoj Lavry (Priloženija)*, K. 1918, 120.

do fundator magni monasterii « Skyt Manjavskýj » in Galicia, Job Knjahynyčyj († 1621), primum schema cum mutato nomine baptismali Joannis in Ezechielem in Monte Atho accepit et solum post duodecim annos reversus in patriam magnum schema induit cum novo nomine Jobi ⁶¹. Viceversa, hieromonachus disuniti monasterii Mežyhorensis prope Kioviam Philaretus Kosčakowskýj in suo curriculo vitae dicitur a. 1680 natus et 1709 claustrum ingressus atque 1710 rasophorus factus (23.II) prius diaconatum (15.VIII) et presbyteratum accepisse (12.XI.1714) ac tandem parvum schema idque solum induisse (prijach mantiju) 2.XII.1714 ⁶². Quapropter etiam basilianus usus solius officii parvi schematis ad religiosam professionem celebrandam quadrabat cum indole vitae religiosae laboribus apostolicis deditae, a metr. Josepho Rutskyj et S. Josaphat Ordini Basiliano impertita, et insimul non recessit a generali disciplina monastica ucraino-bielarussa ⁶³.

Eo ipso nostra analysis Schematologii basiliani reducitur ad sola officia rasophoratus et parvi schematis, quae in eo ad vestitionem resp. professionem adaptantur. Et quidem basilianus ordo vestitionis eandem praesferre apparet compositionem, quam officium rasophoratus habet in mentionato Euchologio Ill. 15 Vaticanae Bibliothecae s. XVI-i (f. 69rv) et Mohylano 1646 a. Utrumque sane repetit diffusissimum formularium rasophoratus, quod in Euchologiis graecis s. XIV-o apparet et tandem in Euchologio Venetiano 1564 typis editum hucusque in usu est (Goar, 378-9). In redactione vero slava, quae prima vice saeculo XV-o apparet (e.gr. Euch. Mosq. Synod. B-cae 373/324 et 374/307 necnon

⁶¹ J. CELEVYČ, *Istorija Skytu Manjavskoho*, Lviv, 1887, 11-12.

⁶² A. PETRUŠEVYČ, *Dopolnenija k Sv. Litopysi* (1600-1700), Leop. 1891, 897. Forsan propter hanc rationem manuscriptum Schematologium a. 1704 quondam Krasnopusčensis, postea Leopolitani m-rii S. Onuphrii exhibet sola officia rasophoratus et parvi, minime vero magni schematis (J. HORDYNSKYJ, *Rukopysy B-ky sv. Onufrija ČSVV, u L'vovi: AOSBM*, III, 352 - N. 63).

⁶³ Notare licet, etiam Basilianos Melchitas secundum saecularem traditionem professionem celebrare cum officio parvi schematis, quod Constitutionibus a S. Congregatione Or. impositis a. 1934 sancitum est (p. 16).

Solovecensis m-rii 724/1086)⁶⁴, huic officio praemittitur rubrica de obligatione hegumeni postulantem inquirendi de sincero proposito Deo sese mancipandi atque post consuetam formulam inductoriam « Benedictus Deus, Trisagium » etc. specialis Ps. 26 et 50 additur. Post iteratum Trisagium, Pater Noster et troparia (« Deus Patrum nostrorum » et « Ad Deiparam confugiamus ») consuetae rasophoratus orationes: « Blahodarym tja » (Gratias agimus Tibi) et « Vo iho tvoje » (Ad salubre iugum Tuum) recitantur. Post tonsuram ab hegumeno peractam adhuc altera fraterna cum cantu Ps. 50 additur⁶⁵ et vestitio rasi atque camilauhii osculo fraterno absolvitur. Huic textui Euchologium Mohylanum post vestitionem adhuc addit demissa voce recitandam orationem: « Svjatyj, blahyj » (Sancte, clemens, clementis Patris Fili, qui superbiam frangis)⁶⁶ ad instar manuscriptorum et prelo impressorum Euchologiorum slavorum s. XVII-i⁶⁷ et apolysi functionem concludit. Quoniam hic expositus textus in aliis Euchologiis tum manuscriptis (e.gr. S. Sophiae Kioviensis 98, f. 38 ex 1-a parte s. XVII-i) tum typo editis (ut Strjatyense a. 1606, f. 288-

⁶⁴ N. PALMOV, *Postrizhenie v monašestvo*, Kiev, 1914, 87, 328, ss; INNOKENTIJ, 193-202; N. ODINCOV, *Porjadok obščestvennago i častnago bogosluženija v drevnej Rossii do XVI v.*, Spb. 1881, 287-8 (cf. recensionem eius in articulo A. DMITRIEVSKIJ, *Bogosluženie v russkoj Cerkve za pervye piat' vekov: Pravosl. Sobesednik*, 1883, dekabr, 471).

⁶⁵ Haec caeremonia potest dici propria slavo ordini rasophoratus, nam in unico Euchologio gr. Mosq. Synod. B-cae 344, XV s. nobis innotescit et quidem in formulario ab hodierno multum diverso (f. 6-7). Cf. PALMOV, 333-4.

⁶⁶ Ex duabus versionibus huius orationis, quas Goar ex officio schematis famosi Euchologii Barberini gr. 336, VIII-IX s. edidit, nostro textui altera plus correspondet ob mentionem « primitias sancti habitus suscipientium » (*Euchologion*, 392). Sed in graeco ordine rasophoratus perquam rara est et consuetas eius orationes (Gratias agimus - Ad salubre iugum Tuum) praecedit in Euch. Sin. 980, a. 1475 et 979, XVI s., Patr. B-cae Alex. 455, a. 1505 (DMITR., *Euchologia*, 427, 866, 666) et Hier. 377, XV s. (Palmov, 338-40).

⁶⁷ INNOKENTIJ, 201-202 et V. PRILUCKIJ, *Častnoe bogosluženie russkoj Cerkvi v XVI i pervoj polovine XVII v.*, Kiev, 1912, 181-4.

IMAGO S. JOSAPHAT IN ECCLESIA S. ANDREAE IN VALLE
ROMAE

92) exstat ⁶⁸, dici potest in nostra Ecclesia vulgatus et ita in Schematologio nostro est receptus sub titulo « *Ordinis vestitionis parvae monachorum* » (v. Supra, pag. 554).

Ipsamet functio secundum Schematologium Počajvense absolvitur ante centralem portam iconostasii, in qua novitii prosteruntur. Post consuetam introductoriam partem, in qua speciale troparium in honorem S. Patris Basilii aliis praemittitur, inseritur prima et altera introductoria interrogatio ex officio schematis: « Ut quid accessistis »... « Cupitis angelico habitu ornari »..., ad quam illi in genibus respondent, necnon exclamatio: « Vere bonum et beandum opus elegistis »... (cf. Goar, 383 et 407) ⁶⁹. In mox sequente duplici oratione: « Gratias agimus » - « Ad salubre iugum »... celebrans (Superior) iam nomina monastica novitiorum proclamat, quod in textu Mohylano non occurrit, et ulterius, sicut in eodem, tonsuram cum formula: « In nomine Patris » etc. (cf. Goar, 379) necnon vestitionem sine ulla exclamatione perficit. Dum autem apud Mohylam rasum et camilauchium nominatur, basilianum Schematologium hoc in loco modo generico, sicut iam in titulo, de vestitione loquitur. Ita quoque Capitulum Lauryšivense a. 1621 iniungit, ut novitii probationem incipiant recepto « monastico habitu » ⁷⁰ qui imprimis tunicam (« svytka ») significat ⁷¹. Quod ad eam sustentandam cingulo opus fuit, sua sponte fluit, et quod etiam cucullus iam novitiis concedebatur, confirmat supraallata Vita P. Basilii Bathorii et similis Basilianorum italograecorum « *Ritus recipiendi aliquem ad habitum tantum cum*

⁶⁸ Ita PRILUCKIJ, 184. Euchologium Sophianum indicat N. PETROV, *Opisanie rukop. sobranij... v g. Kieve: Čtenija Mosk. O-a IDR. 1904, I, 25 sub N. 97/98.*

⁶⁹ Quaesitum de libero proposito serviendi monasterio prostat iam in antiquo graeco officio vestitionis Hier. Patr. B-cae (mrii S. Crucis) 100, s. XIII, f. 8 (PALMOV, 311), quae in nostra dissertatione publici fit iuris.

⁷⁰ A.S., XII, 20: w nowiciacie habit.

⁷¹ Capitulum Bytenense a. 1698 prohibet novitiorum tunicam ultra pedum talos longam (A.S., XII, 141). In *Vitis Basilianorum XVII-i saec.* dicitur P.S. Smogorzewski « amictus iam colobio (i.e. tunica) caeteris conovitiis professus » (AOSBM, III, 497).

caputio »⁷². Hasce partes vestitionis novitiorum expresse enumerat « *Szkoła Bazyliańska* » in capite de novitiatu: tunicam ex panno, undique clausam, cucullum et pileolum ex panno confectum necnon cingulum coreaceum nigrum⁷³. Tempore vestitionis, quae ut diximus, tacite conferebatur, iam psalmus 50-us decantari praescribitur, quippe qui in textu Mohylano tonsuram fraternam mox post tonsuram celebrantis concomitatur, nam haec caeremonia in Schematologio nostro post apolysim totius functionis amandatur. Tandem novitius secundum finalem Schematologii rubricam S. Communionem recipere debet, prout supraallatae Constitutiones 1772 a.⁷⁴ et Codex 1791 a.⁷⁵ exigunt. Quod officium ipsum Missae praeire indicat et magis explicite hoc in puncto confirmat supradicta « *Szkoła Bazyliańska* »⁷⁶, quae praecipit, ut novitius post absolutam functionem in asceterium reducatur et post completam tonsuram capillorum⁷⁷ in chorum redeat atque in Missa S. Communionem reficiatur ad indulgentiam plenariam lucranda⁷⁸.

⁷² AGRESTA, *Compendio*, 81-5. Cf. *Didatterio Basiliano*, 32 (cappuccio), 46 (beretto monacale). Cucullum iam in officio rasophoratus concedit quoque graecum Euchologium Hier. Patr. B-cae 377, XV s. (PALMOV, 338-40).

⁷³ Pag. 29. *Didatterio Basiliano*, 46, nostrum pileolum non enumerat, sed iam scapulare novitiis concedit.

⁷⁴ Pag. 7.

⁷⁵ Pag. 18.

⁷⁶ Pag. 28-9. Cf. *Didatterio*, 48.

⁷⁷ Putamus agi hic de antiquo usu radendi capillos in capitis vertice modo coronae, quae « humence » vocabatur (cf. INNOKENTIJ, 199) et adhuc saeculo XVII-o clerum ucrainum (etiam disunitum) a moscovitico distinguebat, qui graecum cultum longarum comarum iam pridem recepit (K. NIKOLSKYIJ, *Posobie k izučeniju ustava bogosluženiija pravosl. Cerkvi*, SPb. 1907⁷, 66, n. 1). Ideo apud Basilianos 17-18 s. « humence » ut signum clericale fratribus conversis denegabatur inde a Capitulo a. 1621 et 1650 usque ad Constitutiones 1686 a. (A.S., XII, 20, 48, 173) et *Codicem a. 1791* (p. 178-9). Insimul notare liceat, iam in 1-o Capitulo a. 1617 clericis prohibitum fuisse cultum longarum comarum ultra colare (A.S., XII, 16).

⁷⁸ Euchologium Ill. 15 ad instar aliorum manuscriptorum s. XV-XVI (ODINCOV, *Porjadok*, 287-8, INNOKENTIJ, 195) post absolutam vesti-

Conspicuas nuperrime mutationes introductas videmus in Schematologio Žovkvensi iam in initio huius officii vestitionis (p. 3-9) uti sunt : 1) 50-us psalmus psalmo 132-o (Ecce quam bonum) substituitur; 2) ad duas antiquas interrogationes de libera electione adiunguntur adhuc alia quaesita ex officio schematis mutuata (cf. Goar, 407) necnon sat longum originale : « Cupis-ne sincere exercitari in probatione vitae monasticae »...; 3) post exclamationem : « Vere bonum » celebrans versus altare precatur : « Domine, respice de caelo » (cf. Goar, 406-7) atque conversus ad candidatum subito iubet ad tonsuram accedere eamque perficit cum amplificata formula : « Frater noster tondet capillos capitis sui in signum suae deditiois Domino et nominatur novo nomine suo, quo dignetur nominari ante conspectum Agni et inscribi in librum vitae in nomine Patris » etc. Quinimo, haec editio invertit tritum ordinem orationum, nam subito post tonsuram sacerdos recitat : « Domine J. Christe Deus noster, suscipe ad iugum tuum salubre »... et porrigit novitio tunicam cum formula ex sequente officio schematis mutuata. Tunc hic eam extra ecclesiam induendam asportat, dum chorus lente Ps. 50-um decantat, et reversus accipit adhuc cucullum, rosarium et crucem manualementem cum respectivis ex eodem officio schematis transumptis exclamationibus. Tandem sequitur oratio : « Gratias agimus » (cum additis verbis : « concede ergo illi, ut in hoc angelico convictu condigne vitam agat et tempore opportuno magnum angelici schematis vestitionem accipiat ») necnon altera secreta : « Sancte clemens », atque functionem consueta apolysi necnon fraterno amplexu neo-vestiti novitii concluditur.

Videmus igitur in textu Žovkvensi officii ex una parte dilatatam praesertim introductoriam partem novis quaestionibus, ex altera parte silentio commissam antiquam rubricam de tonsura fraterna, quae ceterum anterioribus saeculis privato modo adimplebatur... Ita potest dici basilianum officium vestitionis tantum a textu Mohylano propter quasdam specificas notas recedere, quan-

tionem praescribit adhuc aliqualem pericopam apostolicam rasophoro legere, quae videtur extraliturgica, secus una cum lectione Evangelii indicaretur. Cf. MARUSYN, 161.

tum hodiernum Cryptoferratense officium rasophoratus⁷⁹ differt a recepto in Euchologio graeco formulario.

Viceversa ordo professionis basilianae quasi ad amussim suis orationibus et formulis Mohylanum officium parvi schematis reproducit, ita ut argumento esse possit, quomodo evolutio liturgica metropoliiae Kioviensis catholicae cum disunita concordent⁸⁰. Hoc quidem officium in Euchologio Mohylano (p. 898-920) habet (post parvum ingressum Missae eiusque cantica et troparium « Sinum paternum » - cf. Goar, 382) propriam allocutionem ad monachum humi prostratum: « Deus misericors sicut pater liberos amans, videns tuam humiliationem et sinceram poenitentiam te ut filium prodigum recipit poenitentem atque ipsi corde proci-dentem ». Forsan propter hanc allocutionem videmus hic exhortationem graecam: « Cordis aures aperi, frater » (cf. G. 383) post initiales interrogationes: « Ut quid accessisti » usque « Vere bonum » (cf. G. 383) translata. Ceteris interrogationibus, quae textui graeco correspondent (cf. G. 383), additur nova de observandis statutis monasticae coenobiticae vitae atque regulis a SS. Patribus redactis et a Superiore impositis. Invocatio: « Vseščedryj » (Miserator et valde misericors... - G. 384) mentionem facit post eximios Patres deserti (Antonium, Euthymium, Sabam) etiam SS. Antonii Theodosiique Pečerskiani. Et post duas consuetas orationes schematis parvi (G. 385) necnon trinam, sicut in officio graeco, forcis porrectionem tonsura neoprofessi perficitur cum novi nominis impositione. Tunc celebrans tangit cilicium, quo neoprofessus indutus est, atque imponit alias vestes: paramandiam (in formam crucis), crucem pectoralem, rasum⁸¹, cingulum, mandiam, pi-

⁷⁹ Exstat in editione separata ad modum manuscriptorum sine anni indicatione.

⁸⁰ In genere de officiis slavici parvi schematis, quorum prima evoluta formularia ex s. XIII-XIV proveniunt, tractat ODINCOV, 173-5, 288-9 et DMITRIEVSKIJ, *Bogosluženie v russoj Cerkvi za pervye 5 vv.*, 471-3, dum accuratum eorum conspectum in decursu posteriorum saeculorum usque ad editiones tipis excussas s. XVII complet INNOKENTIJ, 175-7, 203-17 et 220-38 necnon PRILUCKIJ, 184-93.

⁸¹ Rasum hic tunicam (pidrjasnyk) designare indicat concomitans formula, quae loquitur de « veste iucunditatis », sicut et graeca in vestitione tunicae (GOAR, 386). Cf. INNOKENTIJ, 196-7.

leolum (podkapok), camilauchium necnon sandalia et porrigit rosarium (vervyca), crucem manualemente cereumque accensum⁸², cum quinque formulis omnino novis (in porrectione scilicet paramandiae, crucis pectoralis, rasi, pileoli et rosarii) aliisque multum amplificatis in comparatione cum graecis (cf. Goar, 386) atque consueta oratione vestitionis (Domine Deus noster, introduc - G. 386) concludit. Hoc pacto Mohyla independenter ab Euchologio graeco typis edito, quod crucem manualemente et cereum usque ad finem lectionis Evangelii (et litaniae supplicis) amandat porrigendum (Goar, 387), ordinem totum exclamationi Trisagii (Quoniam sanctus es...) praemittit et caeremoniam osculi, quae in textu graeco hanc porrectionem sequitur, ad finem missae praescribit cum interrogatione de recepto nomine et augurio: « Salvus sis in angelico ordine »⁸³. Eodem modo haec porrectio in textu Mohylano absolvitur etiam in casu extraliturgeticae parvi schematis celebrationis, quamquam in ceteris ordinem Euchologii graeci (Goar, 386-7) sequitur (litaniam, lectiones, litaniam duplex et salutatio).

Et sane hanc praecise rubricam de extraliturgetica officii nostri absolute in basiliano ordine professionis Schematologii Počajivensis omissam videmus necnon silentio commissam caeremoniam osculi ea potissimum, ut nobis videtur, ratione, quod nominis mutatio iam in officio vestitionis locum habuit. Ex altera parte adsunt in eo quaedam additiones, quae operam redactoriam basilianam in elaborando hoc officio ex Mohylano exemplari ostendunt. Praeterire possumus silentio introductoriam basilianam rubricam, quae praescribit neoprofessos ante initium Missae in narthece se

⁸² Secundum PRILUCKIJ, 192, n. 9 porrectio crucis manualis et cerei exstat iam in manuscripto Euchologio Sophiano 98 (f. 45).

⁸³ Ideo PRILUCKIJ, 192 gratis asserit officium schematis parvi Mohylanum a textu eius graeco in Euchologiis venetiis recepto minime recedere. Hoc enim potest solum affirmari de abolita in utroque textu fraterna tonsura, quae viceversa in officiis parvi schematis slavici ss. XIII-XVII frequenter indicatur (e. gr. in Ill. 15 - cf. MARUSYN, 164) exstatque in mosquensibus prelo editis Euchologiis usque ad reformationem Niconianam, quae cultum longarum comarum graecanicum sanxit (v. supra n. 77).

sistere super cilicium adhuc palendra⁸⁴ indutos et cantibus post parvum ingressum addit quoque troparium de S. Spiritu « Blahosloven jesy Chryste, Bože naš » (Benedictus est Christe Deus noster) necnon fratres in processione ad gradum ante altare (soleum) adductos humi se prosternere iubet usque ad finem primae allocutionis: « Deus misericors »... Sed iam oportet notare, quod initialis interrogatio hoc modo est amplificata: « Ut quid accessistis secunda vice »... (i.e. post primam accessionem in officio vestitionis), quod Mohyla solum in ordine magni schematis cum respectu ad parvum facit (v. supra). Econtra, forsitan per errorem, omissa est inter posteriores interrogationes quaestio de observanda oboedientia « Superiori totique in Christo fraternitati » (Euch. Moh. 902). Dein in invocatione: « Všešćedryj » (Miserator et valde misericors) S. Basilii fit mentio ante alios SS. Patres monasticos (cum omissione S. Antonii et Theodosii Pečerskiani!). Attamen omnium additionum in nostro Schematologio inductarum, ut supra diximus, praecipua est formula votorum, inserta ante caeremoniam tonsurae. In hunc finem adaptata est caeremonia sollempnis intimationis: « Ecce hic Christus invisibiliter adest »... (Goar, 383),

⁸⁴ Palendra (cf. Capitulum a. 1621 - A.S., XII, 26) alias: palendrana (cf. *Constitutiones 1772 a.*, 66-7, *Codex 1791 a.*, 60) in genere fuit indumentum clericale in Polonia XVII-XVIII s. (*Encyklopedia Powszechna*, XII, W. 1865, 272). Apud Basilianos locum tenuit graeci rasi, secundum animadversionem docti historici IGN. STEBELSKI, OSBM, qui scribit de alumno S. Josaphati P. Simeone Jackevyč (Jackiewicz), defuncto in odore sanctitatis († 1656), quod ad recipiendum s. Viaticum induit rasum subsutum, i.e. palendram (*Chronologia*, II, Vilno, 1782, 374: wziół na siebie rasę podszytą to jest Palendrę). Ita quoque est interpretanda constitutio Capituli a. 1617, quod inter vestes monasticas enumerat praeter tunicam adhuc rasum (A.S., XII, 16: sutanny y rasy), itemque decisio Bytenensis Capituli a. 1698, ut novitiis professionem facientibus detur tunica, rasum, cucullus (sutanna, rasa, kaptur, ib. 141). Econtra rasum = tunica in Euchologio Mohylano v. sopra n. 81. In vigilia professionis novitius unicam solum refectionem consumebat et in coena genuflexus omnibus pedes deosculabat ac tandem tempore vespertini examinis sola tunica vestitus, nudis pedibus et cum corona spinea in capite crucem cum cantu Trisagii in ecclesiam deferebat ibique hac deposita a tergo altaris flagellationem perficiebat atque rursus cum cruce in dormitorium revertebatur (*Szkoła Bazylińska*, 236-7).

quam celebrans introductis in altare fratribus coram Sanctissimo in aperto tabernaculo facit. Clauso post recitatam formulam (v. infra) tabernaculo, celebrans iubet ter neoprofessos sibi forcicem porrigere tonsuramque complet (sine Mohylanae nominis mutatione, excepto casu, si quis nomen in vestitione acceptum iterum mutare vellet). Formulas vero in impositione singularum vestium earumque seriem noster textus Počajivensis ex Mohylano mutuat, introducta solum voce « sutana », quae tunicam designat, loco rasi et rursus cuculli loco camilauchii⁸⁵.

Ad eius complementum basilianus textus adjungit adhuc porrectionem Regularum codicis cum verbis: « Si vultis intrare in vitam, observate praecepta. Egomet dico vobis in Christo: Observate haec praecepta S.P.N. Basilii M. ad extremam usque spirationem ». Et tandem post finalem orationem (Domine Deus noster, introduc) ordo noster iubet neoprofessos humi se prosternere, dum chorus monasticus decantat selectos versus Psalmi 118-i, ex officio de mortuis mutuatos, cum pulsatione campanarum.

Ergo sicuti prima officii pars, quae ad professionem refertur in textu basiliano specialiter introducta formula emissionis vortorum concluditur, ita quoque altera, quae tonsuram et vestitionem comprehendit, talem symbolicam caeremoniam addit adhibito psalmo, qui olim in tonsura fraterna decantari solebat. Hisce differentiis minime obstantibus, ordo Počajivensis basilianae professionis Mohylanum textum officii parvi schematis fidelius exprimit, quam ordo basilianae vestitionis repetit eiusdem officium raso-phoratus.

Pari modo Žovkvense Schematologium plus quam in officio vestitionis in hoc ordine textum Počajivensem depromit⁸⁶, parvis exceptis, quae sunt: 1) In initio omittitur mentio cilicii et palendranae, nam monachus tunica et cingulo⁸⁷ indutus atque cal-

⁸⁵ In eius formula: « Brat naš pokrývajúet »... post: « lubomudrija » desunt verba: « vo ježe otvratyty oči svoji ». Itemque in formula sandalorum: « Brat naš »... post: « tščalywu » deest: « na vsjakoje poslušanije ».

⁸⁶ Omittit quoque quaesitum de oboedientia.

⁸⁷ Cingulum ex lana confectum, quondam solis clericis professis concessum in *Codice a. 1791* (p. 179), minime vero fratribus conversis, inde

ceatus ad professionem faciendam accedit; 2) Interrogatio de observandis statutis vitae coenobiticae et regularum SS. Patrum restringitur ad constitutiones Ordinis, ab Apostolica Sede approbatas; 3) In oratione « Miserator et valde misericors » S. Basilio adiungitur S. Josaphat necnon redintegratur mentio SS. Antonii et Theodosii Pečerskiani; 4) In vestitionis caeremonia — post suppressionem cilicii — celebrans imprimis solum tangit tunicam et cingulum, quibus neoprofessus indutus est, atque subito paramandiam crucemque pectoralem largitur, nam nunc temporis una et altera supra tunicam imponitur, ac tandem solis clericis mandiam, fratribus vero coadiutoribus palendranam concedit⁸⁸, cetera autem (omissis calceamentis) modo traditionali confert...

Hisce expositis, nihil aliud remanet nisi adiciere breve adhuc corollarium de specifica antiqui et hodierni basiliani ordinis professionis differentia, nimirum de huius formula votorum.

III - PROFESSIONIS BASILIANAE FORMULA

De genesi eius disceptare perquam arduum est, quia neque in Constitutionibus metr. Josephi Rutzkyj et anni 1686 integer eius textus vel mentio explicita occurrit neque nobis apodictice constat de eius insertione in Schematologio Suprasliensi a. 1697. Prima igitur vice innotescit nobis formula professionis in Schematologio Počajivensi a. 1750 (?), quae sic sonat: « Ego N. Ordinis S. Basilii Magni profiteor et voveo Domino in Trinitate Uno observare castitatem, paupertatem et oboedientiam atque in hac S. Congregatione Ordinis necnon Religionis nostrae cum S.R. Ecclesia unitae in monasteriis ad Regimen nostrum pertinentibus constanter persevarare. Insuper promitto et voveo nullomodo ambire nec occulte nec palam ullam dignitatem aut superioratum,

a reformatione Dobromylensi 1882 a. omnibus iam prima vota nuncupantibus conceditur (cf. *Constitutiones*, R. 1954, 63). In formula cuculli verba in Počajivensi textu omissa (v. n. 85) pariter desiderantur.

⁸⁸ Notare liceat, iam in Capitulo a. 1621 et iterum 1650 fratribus conversis mandiam denegari (*A.S.*, XII, 19, 48), quod in Constitutionibus a. 1686 repetitur, minime vero in Constitutionibus a. 1772 et in *Codice* a. 1791.

praesertim superiora numera spiritualia. Sic me Deus adiuvet et haec Sancta Evangelia ».

Attamen etsi in primis Constitutionibus Rutskianis, nullum aliqualis formulae professionis proditur vestigium, saltem indirecte eius introductionem iam tunc temporis suaderet instituta a metr. Josepho renovatio votorum cum speciali formula peragenda. In primo quidem Capitulo, ab eodem metropolitano a. 1617 convocato, obligantur hieromonachi emitere quartum votum de non ambiendis dignitatibus in proximo festo S. Patris Basilii M. (1 Jan. v.s. 1618)⁸⁹. Sequens vero Capitulum a. 1621 praescribit iam omnibus monachis in eodem festo renovare vota religiosa et supradictum votum facere, si nondum id emisissent⁹⁰, atque obligat fratres conversos eius loco speciale votum de non ambiendo statu clericali nuncupare⁹¹. Ad hunc finem formula renovationis votorum omnino certe compilata fuit, quia eam expressis verbis supradictum Capitulum proferre praescribit: « Superior, convocata cuncta communitate in ecclesiam et exposito in altari SS.mo Sacramento, stet ipse cum stola (epitrachelion) et sermonem faciat ad fratres tam ad devotionem augendam quam ad dispositionem excitandam, ut bene emittant vota. Inclinator postea in genibus ante SS.mum Sacramentum faciat renovationem votorum et si nondum quartum votum fecerit, subito id nuncupet. Hoc facto, in cornu altaris ad partem sinistram imaginis S. P. Basilii M. sedem occupet teneatque folium renovationis votorum, ex quo omnes patres fratresque accedentes secundum prioritatem vocationis in Ordine vota sua renovent et quartum, si nondum fecerint, addent. Laude dignum est, — addit Capitularis constitutio — quod in

⁸⁹ A.S., XII, 13. Secundum *Codicem Constitutionum a. 1791*, « Josephus W. Rutski... in primo Novogrodcensi Capitulo... necessarium arbitratus est, tribus solemnibus monasticis votis, quartum de non ambiendis honoribus addi, illudque cum aliis tribus circa solemnem Professionem aperte emitti » (p. 20).

⁹⁰ Ib. 18.

⁹¹ Ib. 19.

quibusdam Ordinibus hac occasione religiosi eligunt sibi virtutem eamque iurant per integrum annum exercere »⁹².

Et quidem haec ultima observatio induxit nos ad perlustrandas formulas professionis et renovationis votorum apud diversas religiosas familias XVI - XVII s., quae votum speciale de non ambiendis dignitatibus introduxerunt, ut sunt Clerici Regulares S. Pauli Decollati (Barnabidae) et CC. RR. Minores S. Francisci Caracciolo necnon Discalceati: Trinitarii, Eremitae S. Augustini atque Carmelitae⁹³. Et instituta accurata comparatione inter eorum legislationem de novitiatu atque professione clericorum fratrumque conversorum et Rutskianam, maxima similitudo hoc in puncto innotuit nobis praesertim cum formula professionis renovationisque votorum in Ordine Carmelitarum Discalceatorum usitata, cum quibus praecise metr. Iosephus intimum commercium habuit ab incunabulis renovationis vitae monasticae in Vilnensi monasterio SS. Trinitatis⁹⁴. Itaque in professione votorum solemnium clericus carmelitanus formulam profert: « Ego... facio meam professionem votorum solemnium et promitto oboedientiam, castitatem et paupertatem Deo ac Beatissimae V. Mariae de Monte Carmelo et Rev. Patri nostro... Praeposito Generali suisque successoribus, secundum Regulam primitivam praedicti Ordinis usque ad mortem. Insuper promitto, me nunquam directe vel indirecte, per me aut per alium, intra Ordinem, ullam praelationem aut officium per Constitutiones prohibitum praetensurum; et pariter extra Ordinem, neque directe neque indirecte, per me, aut per alium ul-

⁹² IB. 18. Pro dolor haec formula renovationis votorum quoque ignota remanet et decursu temporum obsolevit, ita ut ex mandato Capituli Berestensis 1772 a. denuo composita sit. Huius *Constitutiones*, Vilnae 1772, p. 42 dant eius textum latinum et ad calcem polonicae earum versionis (p. 63) etiam ecclesiasticoslavicum. Cf. *Codex Constitutionum a. 1791*, 213.

⁹³ Optimam de specialibus votis, quae in Ordinibus et Congregationibus praesertim saeculo XVI-XVII introducta sunt, dissertationem nuper edidit P. GÜNTER GERHARTZ, S.J. « *Insuper promitto* » - *Die feierlichen Sondergelübde katholischer Orden (Analecta Gregoriana, 153)*, Roma, 1966. De votis non ambiendi dignitates resp. clericatum v. pp. 34-51.

⁹⁴ Cf. A. WELYKYJ, I.V. *Rutskyj « in exitu viarum »: AOSBM*, VII, 10 ss.

lam praelationem praetensurum, aut oblatam accepturum, nisi adstringar praecepto eius, qui de iure praecipere potest »⁹⁵. Frater vero « donatus », qui duos annos novitatus sicut basilianus coadiutor perficere debet, votis solemnibus addit promissionem: « Me nunquam praetensurum ascensum ad gradum aliquem altiore eo, ad quem a Deo vocatus sum »⁹⁶. Et quidem hoc votum pro fratribus coadiutoribus solum ex instituto Carmelitarum Discalceatorum Rutskyj mutuare potuit, nam apud alias familias religiosas, quae cum eis votum de non ambiendis dignitatibus commune habent, longo tempore posteriore introductum apparet⁹⁷, dum iam apud nostros in desuetudinem devenit, ita ut neque in formula professionis neque in Constitutionibus et Capitulis basilianis amplius resumptum occurrat...

Item renovatio votorum in eodem Capitulo imposita est (v. supra) quasi secundum formulam carmelitanae renovationis (in die Exaltationis S. Crucis ac Epiphaniae Domini): « Facta per Superiorem vel alium, cui ipse iniunxerit, exhortatione, iterum omnes genuflectent. Tunc Superior, qui renovationem votorum recepturus est... accedens ad medium altaris, ibique genuflexus professionem renovabit in hunc modum: « Ego... renovo meam professionem, et promitto Deo... oboedientiam, castitatem, paupertatem, et humilitatem » (i.e. votum non ambiendi dignitatem resp. clericatum). « Deinde secreta sibi proponit aliquam vel plures virtutes, quas specialiter vult colere usque ad sequentem votorum renovationem. Quo facto, osculata terra, surgit, et assumens stolam albi coloris, in cornu Evangelii altaris iterum sedet, et accipiens cartam formulam renovationis continentem, superimponit illi crucem et sic prae manibus tenet. Tunc antiquior ex Fratribus accedit ante Superiorem, et genuflexus osculatur manum Superioris, quae crucem tenet, ac dein ipsam crucem. Postea et ipse chartam manibus tangens, alte professionem renovabit... et in lo-

⁹⁵ *Manuale seu Rituale Carmelitanum ad usum Fratrum Ordinis Discalceatorum B. V. Mariae de Monte Carmelo emendatum, illustratum ac ampliatum iuxta Missale et Rituale Rom. et antiquam Ordinis consuetudinem*, Paris², 1949, 180.

⁹⁶ Pag. 181.

⁹⁷ GERHARTZ, 47, 195-6.

cum ad hoc destinatum recedit, ubi ad altare conversus aliquarum virtutum propositum secreto faciet »⁹⁸. Hisce expositis, non est difficile admittere etiam ad instar ordinis carmelitanae professionis, qui formulam votorum post introductorias interrogationes (« Quid petis? » - « Misericordiam Dei, Ordinis paupertatem, fratrumque societatem » - « Firmiterque in Religione usque ad finem vitae perseverare intendis? » - « Dei misericordia et fratrum orationibus nisus, volo ») subito collocat⁹⁹, iam apud primos nostros Patres ortam esse praxim similem formulam in hoc puncto officii professionis recitare, quod in Schematologio nostro hucusque occupat, scilicet ad finem primae partis functionis, in qua sane vota emittuntur. Etenim hoc quidem in puncto in officio schematis parvi Euchologi III. 15, quod, ut supra diximus, videtur ad basilianam professionem celebrandam inservire ante editionem Schematologii, in margine f. 72, ad calcem intimationis celebrantis: « Ecce Christus hic invisibiliter adest... » adnotatum habemus « juramentum », quod formulam votorum apparet designare (v. supra).

Aliqualem huius rei illustrationem suppeditant nobis s.d. « *Regulae Particulares singulorum officiorum* » a metr. Iosepho Rutskyj *Regulis Communibus* tempore posteriore adiunctae in Capite 4-o (De scholis), n. 9: « Qui Novitiatum de more nostro absolverint, cum eius (protoarchimandritae) scitu ad vota religiosa admittentur, nisi ob validas quaspiam causas videatur ipsi vota eiusmodi in aliud tempus differre; votis nuncupatis, ea in librum singularem suismet manibus inscribent, ad haec advertent, ut iuxta Constitutionem nostram quartum quoque votum de non procurandis dignitatibus ecclesiasticis ab omnibus emittatur, iuxta modum in separata charta expressum »¹⁰⁰. Sicuti in aliis locis, etiam hoc in passu loquela latina non adeo concinna apparet, quod interpreti ex lingua ruthena originalis textus illarum Regularum metr. Iosephi in culpam reddendum videtur, praesertim quod attinet verba: « votis nuncupatis... inscribent, ad haec advertent » - forsitan: ...« inscri-

⁹⁸ *Manuale*, 195-6.

⁹⁹ Pag. 179.

¹⁰⁰ HALUŠČYNSKYJ, - WELYKYJ, *Epistolae J. V. Rutskyj*, 337.

bent; ad haec advertat » (i.e. Protoarchimandrita?). Nihilominus hic sine ambage patet obligatio inscribendi vota emissa a neoprofesso in libro speciali sua ipsius manu et nuncupandi quartum votum secundum formulam in separata charta compositam. Similem quidem modum profitendi suggereret supraallatum Euchologium Ill. 15 cum suis marginalibus glossis: čystota, poslušenstvo, ubozstvo (castitas, oboedientia, paupertas), adiectis ad respectivas interrogationes celebrantis de eorum observantia et deinde cum annotatione « juramenti » ad intimationem: « Ecce Christus », quod quartum votum emittendum hoc in puncto officii significaret. Attamen dato, non concesso (secundum quae iam supra diximus in hac intricata quaestione de genesi formulae professionis nostrae), quod revera vota principalia solis respectivis quaestionibus et responsionibus Euchologii satis fuerit profiteri, quaedam saltem formula specialis desiderabatur ad ea in libro neoprofessorum inscribenda, quae in primo tempore ab illa quarti voti distincta fuit, sed quantocius cum eadem in unam coniuncta est.

Hoc suaderet etiam antiquus ordo professionis monialium Basilianarum, qui completam formulam votorum continebat in textu, addito ad calcem manuscripti libelli Constitutionum ab eodem metr. Josepho earum conventui Minscensi praescriptarum, editi prima vice Vilnae a. 1771 et dein Romae a. 1854. Haec sane formula professionis Basilianarum sic sonat: « Ego... N. professionem religiosam nuncupans iuro imprimis Domino Deo in Trinitate Sancta Uno S. Unionem cum S. R. Ecclesia usque ad finem vitae meae conservare et dein mea sponte voveo castitatem, paupertatem necnon oboedientiam. Sic me Deus adiuvet et haec S. Evangelia »¹⁰¹. Praesertim oculum percellit prima huius formulae pars, in qua fidelitas S. Sedi Apostolicae spondetur, nam prope accedit ad vota emissa ab eodem metr. Josepho, S. Josaphat et Patribus in 3-io Ca-

¹⁰¹ *Ustawy Świętego Ojca Naszego Bazylego Wielkiego tudzież Uwagi i nauki duchowne przez S.P.J.X. Jozefa Welamina Ruckiego, metr. całej Rusi zebrane i klasztorowi Mińskienu tegoż Zakonu podane dla większej wygody teraz wydrukowane...* W. 1771. (Ed. Romana, p. 166-7). Attamen in elencho editionum m-rii Suprasliensis in *Arch Sb.*, IX, 460 iam sub a. 1718 indicatur quidam Ordo professionis monialis (Professya zakonna panińska Bazyljanska).

pitulo basiliano a. 1623 Rutae congregato cum sequente formula : « Ego... promitto et voveo Domino Deo in Trinitate Uno in hac Congregatione nostra Ordinis S. P. N. Basilii Magni in ritu graeco, in Unione cum Ecclesia Romana, constanter perseverare usque ad meam mortem in monasteriis sub regimine Protoarchimandritae nostri eiusque oboedientia, (paupertatem, castitatem oboedientiamque servare) atque huic Ordini necnon ritui fidelem et devotum me exhibere. Ita me Dominus Deus adiuvet »¹⁰² Insimul Capitulum statuit, ut omnes quoque religiosi hoc iuramentum facerent die dominica proxima post reditum PP. Capitularium in unoquoque monasterio. Hoc modo adumbratur etiam in formula nostrae professionis introducta (post nuncupationem castitatis, paupertatis et oboedientiae) promissio constantis perseverantiae « in hac S. Congregatione Ordinis necnon Religionis nostrae cum S. R. Ecclesia unitae in monasteriis ad regimen nostrum pertinentibus ».

Quiquid tandem sit, introductio formulae professionis in nostro Schematologio post sollemnem intimationem : « Ecce Christus hic invisibiliter adest »... nobis apparet magis conveniens, quam praxis Basilianorum Italograecorum XVII-i saeculi, qui formulam professionis pronuntiabant ad finem totius officii. Etenim eorum « *Ritus recipiendi monachum ad professionem Monasticae Regulae* » (v. supra) praescribit post ultimam eius orationem : « Immediate Novitius emittit tria vota solemnia coram Abbate, et omnibus in Christo Rev. Patribus hic adstantibus, voveo ac firmiter promitto Omnipotenti Deo, Beatissimae semper Virgini Mariae, et omnibus Sanctis, observare paupertatem, castitatem et oboedientiam, vivendo sub Regula S. P. N. Protopatriarchae Basilii M. usque ad extremum meae vitae spiritum ». Deinde immediate ponit ambas manus super librum Evangeliorum, quem Abbas tenet apertum dicens : « Et hoc per sacrosanta Dei Evangelia : ipsumque deosculatur »¹⁰³. Talis quidem praxis recitandi formulam votorum

¹⁰² A.S., XII, 29-30. Verba parenthesis inclusa habentur in latina versione huius formulae in excerptis ex Actis capitularibus 1617-1679 (ex an. 1685), editis ab A.G. WELYKYJ, *Epistolae Metrop. Kiov. Cath. C. Zochovskyj, L. Zalenskyj, G. Vynnyckyj 1674-1713*, Romae 1958, p. 121-2.

¹⁰³ AGRESTA, *Compendio*, 85-6.

cum tactu S. Evangelii exigit novam ipsius expositionem post illam, quam secundum avitam traditionem suprascriptus « Ritus » iam praescribit ante caeremoniam tonsurae, et forfices supra hunc sacrum librum deponantur¹⁰⁴. Nostra vero praxis recitandi formulam professionis ante actum tonsurae simpliciter adiungitur ad hanc praecise traditionalem expositionem S. Evangelii, quod celebrans una cum depositis in eo forficibus neoprofesso indicat et solemnem intimationem profert: « Ecce Christus hic invisibiliter adest »... In hoc praecise momento Schematologium nostrum praecipit neoprofesso dexteram suam super Evangelium expositum deponere et formulam votorum recitare cum finali invocatione: « Sic me Deus adiuvet et haec Sancta Evangelia ». Dum haec quidem invocatio ipsi metr. Josepho Rutskyj adscribi potest, quia in iuramento fidelitatis S. Sedi Apostolicae et S. Unioni, ab ipso cum integro Capitulo a. 1623 prolato (v. supra), subauditur et in formula professionis monialium Basilianarum, quae ad eum consuevit referri, exstat, non ita dicendum est de rubrica Schematologii nostri, quae praecipit tabernaculum apertum tenere tempore pronuntiationis formulae professionis. Nam etsi perquam arridet sententia, quod ipse Rutskyj, qui in Capitulo a. 1621 introduxit renovationem votorum coram SS.mo Sacramento, etiam ipsam professionem ante tabernaculum apertum faciendam inauguraverit, tamen potuit aetate posteriore in usum communem venire, sicut et finalis nostra caeremonia cantandi partem Psalmi 118-i ex officio de mortuis cum pulsatione campanarum super humi prostratum neoprofessum...

Hoc modo pro ope nostra delineata historica analysi formulae professionis basilianae, addere restat, quod post reformationem Dobromylensem Ordinis Basiliani a. 1882 illa aucta est adhuc expresso voto fidelitatis erga S. Sedem, quod voto de non ambiendis dignitatibus in hodierno eius textu praemittitur¹⁰⁵. Equidem si

¹⁰⁴ Pag. 84. Cf. INNOKENTIJ, 225, 228.

¹⁰⁵ *Constitutiones*, R. 1954, § 85. Schematologium Žovkvense 1936 a. (p. 19-20) exhibet eius versionem ecclesiasticoslavicam, quam una cum formula minoris professionis emendavit P. Protoarchimandrita D. Tkačuk († 1944), adlaborantibus Prof. J. Vajs (Praga) et P. M. Wawryk, OSBM (Romae). Si fas est nobis hac occasione opinionem personalem exprimere,

hoc introductum est non sine influxu benemeritorum Patrum Jesuitarum, quibus illa reformatio concredita fuit, ad instar formulae professionis Societatis Jesu, facile patet factum sub inspiratione venerabilis Josephi Rutskyj, qui in supradicto Capitulo a. 1623 primus tale votum emisit et sodalibus suis imposuit, et S. Josaphat, qui suo sanguine id consignavit.

Hoc pacto absolvitur noster brevis excursus in historiam vestitionis et professionis in Basiliano Ordine a temporibus huius Sancti perpetuatae, uti utile parergon ad nostram prelo proximam monographiam de officiis monasticae initiationis in liturgia byzantina, quae quoque in Eius honorem cedat.

conveniret aliquomodo etiam nuncupationem professionis minoris ad instar maioris cum simili, proportionaliter contracto, officio celebrare, forsan inspirato abbreviatis ordinibus parvi schematis manuscriptorum Euchologiorum s. XVII - i ab INNOKENTIJ (p. 235) recensitis, quemadmodum faciunt Monachi S. Nili Cryptenses, qui hoc in casu ordinem parvi schematis absolvent, et Basiliani Melchitae, qui adhibent acoluthiam rasophoratus.

Stanislav Polčín, S. J.

ANTOINE POSSEVIN, J. DE VENDEVILLE ET THOMAS DE JÉSUS ET LES ORIGINES DE LA PROPAGANDE

En lisant dans les « *Annales* » encore inédites de Possevin le résumé du manuscrit « d'un honnête Belge » — c'est ainsi que Possevin appelle Jean de Vendeville — présenté au pape Grégoire XIII en 1577, nous avons été surpris par l'étrange ressemblance du dit résumé avec certains passages de l'oeuvre du P. Thomas de Jésus, intitulée « *De procuranda salute omnium gentium, Schismaticorum, Haeticorum, Iudaeorum, Sarracenorum, caeterorumque Infidelium, libri XII...* »¹. Il nous a paru intéressant de reproduire ici le résumé du manuscrit de J. de Vendeville fait par le P. Possevin, en parallèle avec le texte du P. Thomas de Jésus, de façon mieux mettre en relief cette ressemblance. Nous croyons contribuer ainsi à une meilleure connaissance non seulement de Possevin, mais aussi de la formation de l'idée d'une Congrégation de la Propagande².

P. ANTOINE POSSEVIN S.J. est né le 12 juillet 1533 à Mantoue. En 1560 il fonda à Mondovi le premier collège jésuite du Piémont. En 1565 il fut nommé le premier recteur du collège d'Avignon; en 1571 François Borgias le nomma recteur du nouveau collège de Lyon. En 1573 il devient le secrétaire général de la Compagnie de Jésus à Rome. C'était pendant son séjour à Rome, qu'il fut chargé d'étudier le manuscrit de Jean de Vendeville dont nous parlons.

En 1577 Possevin cesse d'être secrétaire de la Compagnie pour devenir légat pontifical en Suède auprès du roi Jean III

¹ Antverpiae, Sumptibus Viduae et haeredum Petri Belleri, sub scuto Burgundiae 1613, p. 926.

² La Congrégation de la Propagande fut érigée en 1622.

Vasa. L'année suivante le pape Grégoire XIII renvoie Possevin à Stockholm, en ajoutant à sa dignité de nonce la charge de vicaire apostolique pour la Scandinavie et tous les pays du Nord, la Moscovie, Livonie, Ruthénie, Hongrie, Poméranie et la Saxe; il lui donna des pouvoirs quasi illimités pour les régions où il n'y avait plus d'évêques catholiques. Pendant son voyage apostolique, Possevin contribue à la fondation de séminaires pontificaux à Olmoutz en Moravie et en Braunsberg en Varmie. En 1581 Grégoire XIII envoie Possevin en Moscovie en qualité de son plénipotentiaire, chargé d'un double mission: l'une diplomatique — la médiation d'une paix entre Ivan le Terrible et Stéphane Bathory; l'autre religieuse — le retour à l'unité de l'Eglise moscovite³.

En 1587 Possevin fut envoyé au collège de Padoue, pour se livrer surtout au travaux intellectuels. Le jeune François de Sales, étudiant en droit, le choisit pour son confesseur et pour son Père spirituel: Possevin eut une part considérable dans la formation spirituelle et la vocation sacerdotale du futur évêque de Genève. Après avoir accompli encore d'autres missions importantes, le P. Antonio Possevino mourut le 26 février 1611, à Ferrare, âgé de 78 ans.

Parmi les grands travaux littéraires de Possevin signalons:

— Antonii Possevini *Moscovia*, Coloniae Agrippinae 1587.

— *Bibliotheca selecta* de ratione studiorum, ad disciplinas, et ad Salutem omnium gentium procurandam, Romae, Typ. Apost. Vaticana 1593.

— *Apparatus sacer* ad Scriptores Veteris et Novi Testamenti. T. I, Venetiis 1603. T. II-III, Venetiis 1606.

— *Annalium quinquaginta annorum* quos sacerdos e Societate Jesu iussus est scribere iis de rebus ad quas missus est. — *Manuscr.*, Arch. Rom. S.J. OPP. NN. 336.

JEAN DE VENDEVILLE naquit à Sainghin-en-Mélantois, le 27 juin 1527. Il fut professeur de droit civil à l'Université de Louvain. J. de Vendeville fut l'homme d'une profonde vie spirituelle. Il était ami de la Compagnie de Jésus et l'introduisit à Lille. Il

³ S. POLČÍN, S. J., *La mission religieuse du Père Antoine Possevin S. J. en Moscovie*, Roma, Pont. Inst. Orientalium Studiorum, 1957.

fut aussi un défenseur zélé de la cause de Philippe II. Mais par dessus tout il aimait l'Église. Enflammé de zèle apostolique, intelligent et méthodique, il ne le borna pas uniquement à son pays, mais il l'élargit à la dimension du monde. Il eut un cœur vraiment catholique.

En 1567 il fit le pèlerinage de Rome avec deux Anglais, réfugiés en Belgique au temps de la cruelle persécution d'Élisabeth; l'un d'eux, Morgan Philips, ancien recteur du Collège d'Oxford, devint professeur à l'Université de Douai; l'autre William Allen sera cardinal. Arrivés à Rome, J. de Vendeville s'entretint avec Pie V et lui remit un mémoire sur l'organisation de la chrétienté contre les Turcs, et un autre encore sur l'apostolat, où il lui exposa ses projets sur la formation des futurs missionnaires. Pie V reçut les mémoires avec intérêt. En 1568 il fonda deux commissions, l'une pour la conversion des hérétiques, l'autre pour la conversion des infidèles. C'est S. François de Borgia, général de la Compagnie de Jésus qui pria le pape de fonder ces commissions. Nous ignorons si les mémoires eurent une certaine influence dans cette affaire. En tout cas, J. de Vendeville approfondit et perfectionna ses projets pendant dix ans encore. C'est un gros manuscrit qu'il fait remettre en 1577⁴ par son compatriote le R.P. Mercurian, général de la Compagnie de Jésus, dans les mains du pape Grégoire XIII. Le pape chargea Possevin d'étudier le mémoire de J. de Vendeville. Possevin présente bientôt une récitation de ce manuscrit au pape, et c'est probablement la copie de cette récitation qu'il inséra ensuite dans ses « Annales ». Même si le pape n'était pas inspiré pour son action éducatrice⁵ uniquement par J. de Vendeville, elle correspond certainement à ses

⁴ Goyau (Les initiatives belges dans la fondation de la Propagande, - Revue Générale, 1924, p. 8), place cet événement en l'an 1578. Par contre Possevin indique l'année 1577. Nous pensons que c'est Possevin qui a raison. En effet, en 1578 Possevin était déjà en Suède, trop éloigné de Rome et trop occupé pour étudier le manuscrit de Vendeville.

⁵ A Rome le 13 janvier 1577 fut fondé le Collège grec, le 1 mai 1577 le Collège anglais, en 1582 fut restauré le Collège Romain, le 27 juin 1584 érigé le Collège maronite, etc. Des nombreux séminaires pontificaux fondés par le P. Possevin nous parlons ailleurs.

aspirations et constitue un commencement de réalisation de ses plans. D'ailleurs Possevin lui-même dit que le pape a commencé à réaliser les projets de J. de Vendeville ⁶.

Entre temps, J. de Vendeville — qui était un laïc marié — devenu veuf, se décida d'entrer dans les ordres. Il se fit ordonner en 1581. En 1587 il est sacré évêque de Tournai. En 1589 pendant sa visite « ad limina », il remet un nouveau mémoire à Sixte V, où il parle sur tout de la formation des futurs missionnaires ⁷. Il désire qu'on spécialise ces futurs missionnaires en vue de leurs apostolat dans les différents pays du globe. Il parle aussi de l'apostolat chez les dissidents orientaux; il est bien renseigné sur la situation religieuse des Ruthènes et n'ignore pas les succès des jésuites chez eux.

Sixte V chargea alors une commission composée de plusieurs cardinaux d'étudier les projets de J. de Vendeville. Sixte V étant mort, Grégoire XIV lui succéda. J. de Vendeville ne tarda pas à attirer l'attention du nouveau pape sur ses projets. Il lui envoya sa démission d'évêque de Tournai, pour pouvoir se consacrer entièrement à la réalisation de son programme missionnaire. Toutefois Grégoire XIV avant de mourir, eut encore le temps de la refuser. Innocent IX, successeur de Grégoire XIV, était un ami de notre évêque. Aussi J. de Vendeville après avoir reçu la nouvelle de l'élection de nouveau pape, entreprit — malgré sa maladie — un voyage à Rome, pour s'enretenir avec lui de ses projets. Mais arrivé à Rome, il trouva sur le Siège de Pierre, Clément VIII. Innocent IX n'était plus. Clément ordonna à la Commission chargée d'étudier les projets de J. de Vendeville — la commission dite de l'évêque de Tournai — d'achever enfin ses travaux. J. de Vendeville plein d'espoir rentra dans sa ville épiscopale pour y mourir le 15 octobre 1592. Dans son testament, rédigé avant son départ pour Rome, on lit : « Je pars pour Rome, afin de presser le Souverain Pontife et les Cardinaux d'établir des séminaires où l'on

⁶ Ann., L. IV., c. 10.

⁷ Ce mémoire fut publié par M. le chanoine Reusens, professeur et bibliothécaire de l'Université de Louvain, dans le tome X des Mémoires de la Société historique et littéraire de Tournai.

formera de bons ouvriers capables, par leur science et la sainteté de leur vie, d'étendre le royaume de Dieu et de procurer le salut du prochain : si je réussit, ce sera la réalisation du rêve de toute ma vie »⁸.

Le P. THOMAS DE JÉSUS⁹, carme déchaussé, est né à Baëza, dans l'Andalousie, vers 1568. Il s'appelait dans le monde Didace Sanchez d'Avila. Il fut prieur de son couvent à Valladolid, puis provincial de Castille et enfin définitiveur général de la Congrégation d'Espagne. Appelé à Rome, en 1607, il y stimula l'activité missionnaire de son Ordre, particulièrement par la fondation de la Congrégation de Saint-Paul. La pape Paul V le chargea d'ériger en France, aux Pays-Bas et en Allemagne les Provinces de l'Ordre des Carmes.

Le P. Thomas de Jésus mourut à Rome le 24 mai 1627. Ses nombreux écrits furent réunis et édités sous le titre : *Thomae a Jesu Opera omnia homini religioso et apostolico utilissima, Coloniae Ag. 1684*.

Nous nous intéressons uniquement à son oeuvre « *De procuranda salute omnium gentium...* » (Anvers 1613). C'est un écrit monumental, une vraie somme d'Apostolat et de Missiologie. Le P. Thomas de Jésus s'était soigneusement préparé pour sa composition. Il nous le dit lui-même : « *Ut autem praesenti operi maiorem lucem, et auctoritatem afferrem, complures Romae Bibliothecas, fama celebres, sedulo nullis laboribus parcens evolvi; Illustrissimi praesertim Domini Cardinalis Sanctae Severinae, qui animarum conversioni a Gregorio XIII et Clemente VIII Sanctissimis Pontificibus praefectus, eximio salutis animarum zelo ardescens, plurima pro hac functione congescit. Multos insuper ego de Infidelium ad orthodoxae fidei cognitionem conversione scriptos manu codices frequenti lectione percurri; inde optimam huius tam ardui muneris methodum conduxì: erroresque, qui hac aetate nostra grassantur, praecipue Schismaticorum, et similium qui Catholicae Ecclesiae limites, vel transilierunt, vel penitus deseruerunt,*

⁸ GOYAU, *Les initiatives belges...* Revue Générale, 1924, p. 19.

⁹ S. SALAVILLE, *Un théoricien de l'apostolat catholique au XVIIe siècle* (Echos d'Orient, 1920, p. 129-152).

diligenter notavi; et quod maius est, cum schismaticis, et aliis in Ecclesiae gremium revertentibus Romae uberius et saepius egi, eo fine ut de universis attentius, enucleatius, certius, et commodius instruerer; ut de iis, quae ad hoc commune Ecclesiae bonum animarumque salutem promovendam conducere maxime existimabam, certior fierem »¹⁰.

C'est probablement à Rome que le P. Thomas de Jésus trouva le manuscrit de Jean de Vendeville¹¹, ou la recension du P. Possevin, dont nous avons parlé (Le P. Thomas put connaître le P. Possevin aussi personnellement).

L'influence du P. Possevin sur Thomas de Jésus est indiscutable. Lui-même l'avoue : « Nec me ab huius argumenti ratione deterrere debuit, Antonium Possevinum virum et doctrina, et pietate insignem in sua Bibliotheca selecta idem fere argumentum illustrasse... ». Et quand Thomas de Jésus parle des Orientaux, il dit : « Causae igitur, cur inter Graecos et Latinos tanta sint in Religione dissidia, latissime numerantur a Possevino Tom. I, lib. 6 a cap. 2 per plura capita. Nos tamen brevitate consulentes, ex eodem auctore praecipuas tantum recensebimus »¹². Le titre même de l'oeuvre « De procuranda salute... » pourrait être inspiré par la Bibliotheca selecta de Possevin, dont le titre est : « Bibliotheca selecta... *ad salutem omnium gentium procurandam* ».

Mais le P. Thomas de Jésus n'est pas un plagiaire. Son oeuvre ne manque pas d'originalité. Il cite cependant moins scrupuleusement que nous ses sources. En cela il est de son temps.

Neuf ans après la parution du livre de Thomas de Jésus à Anvers, la Congrégation de la Propagande fut instituée (1622). L'influence du P. Thomas de Jésus sur la fondation de cette Congrégation est indiscutable. Cependant il faut être nuancé dans cette affirmation. La Propagande ne fut pas l'oeuvre d'un seul homme. L'idée, s'imposant depuis la découverte des mondes nouveaux, fut reprise par différents hommes apostoliques, surtout grâce à la ténacité de Jean de Vendeville.

¹⁰ *De procuranda salute...* p. n. 3.

¹¹ Thomas a travaillé aussi en Belgique. Il put donc trouver les manuscrits de Jean de Vendeville dans la patrie de l'auteur.

¹² *De procuranda salute...* p. 283.

Possevin (Ann., I.IV., c. 10)¹³

« *Possevino iubet Gregorius XIII ut ingens volumen manuscriptum, quod de propaganda catholica Religione vir probus ex Belgio miserat, redigat in capita et iudicium de eo ferens, addat, quae ad Dei gloriam putet expedire.*

Porro Everardo Praeposito Generali Societatis miserat e Belgio vir probus, et boni zeli plenus sat grande scriptum de restituenda in Belgio, et alibi passim propaganda Religione catholica: quod scriptum et Pontifici Maximo offerret et ad effectum perduci curraret. Id ergo mandavit Pontifex ut redactum in capita, et perpensum, non solum brevissime sibi proponeretur, verum etiam si quid amplius esset addendum, adderetur. Negotium hoc cum Possevino demandatum fuisset, Pontifex ante quam ille discederet, probavit, et nonnulla coepit exequi: Cuius tamen scripti summa, et additio est sequens.

Tria capita sunt ad quae propositi scripti refertur universa materia.

Thomas de Jésus (De procur. salut. 1. III).

¹³ « Annalium quinquaginta annorum quos sacerdos e Societate Jesu iussus est scribere iis de rebus ad quas missus est ». *Arch. Rom. S. J., OPP. NN. 336.*

Possevin

Primum. Ut instaurandae, propagandaeque fidei atque pietatis necessitas ex Divino praecepto, ex officio Apostolico, ex Sanctarum Synodorum, et Veterum Patrum canonibus ac laboribus ostendatur.

Secundum, in quo de operariis efformandis, eorumque magna manu comparanda per quaedam seminaria Religiosorum agitur. E quibus tres praecipue Ordines proponuntur, qui facilius, et fructuosius pro suorum Institutorum ratione in hoc negotium incumbere posse videantur. Dominicani, Franciscani, Jesu Societatis Patres.

Tertium, ad rationem eam spectat qua seminaria illa tum institui, tum ali possint. Quo et pertinet, quicquid fusius scriptum est, de disciplina, scientiis, et variis linguis addiscendis, aliis item (etiamsi religiosi illorum ordinum non sint) in ea seminaria cooptandis, omnibusque his denique ad varias Mundi partes deinceps in vineam Domini mittendis.

At cum in toto hoc scripto multa sint, quae vel usus, vel ratio ostendit, ea (magis quam prima facie fortasse videatur) fore difficilia, si ad praxim redigi velint, qualia sunt. De Lai-

Thomas de Jésus

« De eligendis atque efformandis Ministris, et de aliis mediis ad propagandam fidem animarumque conversionem procurandam spectantibus.

Possevin

cis sive diversorum Ordinum religiosis commiscendis, atque una alendis. De exiguo aut maiore numero seminariorum, et Alumnorum in eis instituentorum. De ratione tradendi exercitia quaedam spiritualia (illa quidem utilissima). De modo alumnorum probandorum. De quarti voti emissionem, seu professionem. De breviori quam par est studiorum tempore. De missionibus, et inter haereticorum Academiis commorationibus, ac nonnullis eiusmodi aliis.

Nonnulla tamen ex eodem scripto elici possunt, quae magnum momentum, salutemque multorum populorum ac gentium utiliter, (nec magno quidem cum sumptu) comparandam, si prius illa statuatur, quae validis rationibus inniuntur. Nempe, nec universam Ecclesiae Hierarchiam, Sacerdotia, bona, dignitates, ad alium finem, quam ad animas Deo, vitaeque aeternae lucrandas esse instituta; Neque vero in oculis Domini omnium honorum temporalium, ac Regnorum eversionem tanti esse (quae tamen catholica religione stabiliuntur, et eversa instaurantur) quanti unius animae amissio, quae in deserto errare sinatur,

Thomas de Jésus

Peto mihi, homini alias inscio atque inexperto, veniam dari, ut Superioribus meis magna cum animi demissione possim ea media pro animarum salute suggerere, quae me vel ex rerum usu, vel ex colloquio cum sapientissimis viris, aut etiam ex eorum scriptis discere contigit. At cum in hoc negotio nonnulla sint, quae vel praxis, vel ratio ipsa ostendit magis quam prima facie fortasse videantur fore difficilia, si executioni mandentur; de his solum quae magnum momentum habitura sint, ad sanctae Romanae Ecclesiae fidem, auctoritatemque propagandam, salutemque multorum populorum ac gentium

Possevin

nec omni conatu, omniumque bonorum, ac Vitae ipsius dispendio ad ovile reducat.

Primum itaque illud est, ut Romae paucorum, sed zelo insigniorum, atque prudentium virorum Congregatio instituat, in qua serio certis diebus agatur de ratione omnium populorum adiuvandorum, Hortatoriis atque consolatoriis epistolis, Libris orthodoxis, hisque brevioribus ac piis, ita ad aptiorem disseminationem aptioribus, plurrimis libris Romani catechismi Stae Tridentinae Synodi, qui, ut varias in linguas conversus est, ita in multo plures facile converti posset. Ceterum huius Congregationis scopus esset, qui primarius Stae Ecclesiae, Apostolicique totius muneris fuit, ut populi nutantes roborentur, versantesque in ipsis haeresibus catholici excitentur ad fidem, pietatemque propugnandam, ceterosque deinceps iuvandos. Reliquis autem fidei catholicae propugnatoribus, quales sunt Episcopi, contionatores, Parochi, Magistratus, Gymnasiarchae, libri et instructiones va-

Thomas de Jésus

utiliter, nec magno sumptu, comparandam dicemus.

Caput I.

De erigenda Congregatione pro fide propaganda.

Primum itaque illud est, ut Romae paucorum, sed zelo insignium atque prudentium virorum Congregatio instituat, in qua serio diebus statutis agatur de ratione omnium populorum adiuvandorum, hortatoriis, atque consolatoriis Epistolis, libris Orthodoxis, hisque ut brevioribus ac piis, ita ad disseminationem aptioribus, plurrimis libris Catechismi S. Tridentinae Synodi: quia iam ut varias in linguas est conversus, ita in multo plures facile converti posset. Ceterum huius Congregationis scopus is esset, qui primarius S. Ecclesiae, Apostolicique totius muneris fuit, ut populi nutantes roborentur, versantesque in ipsis haeresibus Catholici animarentur ad fidem, pietatemque propugnandam, ceterosque deinceps iuvandos. Reliquis autem fidei catholicae propugnatoribus, quales sunt Episcopi, Contionatores, Parochi, Magistratus, Gymnasiarchae, et animus adderetur et instructiones va-

Possevin

riae mittantur. Haec vero omnia Pontificis Maximi nomine fiant, quin tamen ulla temporaria iurisdictionis, aut censurarum mentio fiat, ut cum hoc labore sanctam hanc Sedem nullum aut imperium aut lucrum aliud quam animarum aucupari ostendet, tum suavius ac fortius catholica Religio ubique statuatur.

Hac enim ratione etiam in vinculis usi sunt Apostoli populos assidue qui vel in medio perfidarum nationum viverent, de sua salute obnixe monentes. Hac Summi Pontifices, quamvis in summa universae Ecclesiae perturbatione, ipsique deportati ad Insulas, sive inter compedes, aut martyrum sepulchra latentes. Hac caeteri, qui pace Ecclesiae data illis successere, quales sancti Innocentius, Leo, Gregorius, horum nominum primi, quique alii Ecclesiae columnae et quasi fundamenta fuerunt, D. Bernardus, Sancta Catharina Senensis, atque alii qui Reges, Regna, Magistratus, et Episcopos, ac plura monasteria officio hoc paternae sollicitudinis mirifice iuvarunt. Et quorum libris, qui eas nonnihil versaverit facile intelliget, quid, cur,

Thomas de Jésus

riae mitterentur. Haec vero omnia Pontificis Maximi nomine fieret, nulla temporariae iurisdictionis, aut censurarum mentione, ut cum hoc labore sanctam hanc Sedem nullum se aut imperium, aut lucrum aliud quam animarum aucupari ostenderet, tum magis fortius Catholica Religio ubique stabiliretur.

Hac enim ratione Summus Pontifex paternum suum et universalem amorem, zelumque lucrandi animas, prisco ritu, circularibus Epistolis testaretur, et misellis oviculis per vastas gentilitatis solitudines, aut haeresum praecipitia errantibus pastoritia voce Pastor optimus ipsemet acclamaret. Hac etiam ratione in ipsis quoque vinculis usi sunt Apostoli populos assidue, qui vel in medio perfidarum nationum viverent, de sua salute obnixe monentes. Hac Summi Pontifices, quamvis in summa universae Ecclesiae perturbatione, ipsique deportati ad Insulas, sive inter compedes, aut martyrum sepulchra latentes: hac ceteri, qui pace Ecclesiae data, illis successere, quales S. Innocentius, Leo, Gregorius, horum nominum primi, quive alii ecclesiae

Possevin

quo spiritu, quoque ordine scribendum sit, ut tam necessario muneri satisfiat.

Ita episcopus antiquum Ecclesiae morem revocatuos cum suis paroeciis paternas interdum litteras, librosque pios, sanctorum vitas, eiusmodique alia mittent, quae paroeciae ubi paterna suorum viscera eo tantummodo spectare intelligent, ut aeterna nimirum beatitudine frui possint, iam ut veros pastores, ac Patres venerabuntur, nec deerunt, qui decimas, pleno animo Ecclesiae reddant, ac denique haeresibus ostium praecluderetur cum sincerae caritatis officia potiusquam ullae aliae industriae, sive sumtus ac labores humani, amorem et oboedientiam in subditis stabilem certissime operentur.

Huius igitur Congregationis quatuor aut quinque esse possent Secretarii idonei, vel rerum et linguarum usu, vel doctrina, vel (quod caput est) pietatis affectu praestantes. Quorum munus esset cuncta ex ordine Congregationi proponere, constituta exequi, Orthodoxos et pios libellos pro ratione uniuscuiusque Provinciae variis linguis conscriptos habere; Regesta litterarum, Episcopo-

Thomas de Jésus

columnae, et quasi firmamenta fuerunt, sunt usi.

Quod si summus etiam Pontifex Imperatorem, Reges, Principes, Praelatos, maxime vero Religionum Generales, aut Capitula, ad iuvandas conversiones crebrius hortaretur, haberent haec non leve pondus ad propagandam Christianam Religionem, restaurandumque divinum cultum: ac denique haeresibus ostium praecluderetur, cum sincerae caritatis officia potius, quam ullae aliae industriae vel sumtus aut labores humani, amorem et oboedientiam in subditis stabilem certissime operentur.

Huius Congregationis quatuor aut quinque esse possent Secretarii idonei, vel rerum et linguarum usu, vel doctrina, vel (quod caput est) pietatis affectu praestantes: quorum munus esset cuncta ordine Congregationi proponere, constituta exequi, Orthodoxos et pios libellos pro ratione uniuscuiusque Provinciae variis linguis conscriptos habere; Regesta litterarum, Episcoporum etiam, Parochorum,

Possevin

rum item, parochorum, familiarum Illustrium catholicorum, sive aliorum, a quibus huic negotio posset aliquod auxilium afferri cathalogos asservare.

Horum alteri septentrionalium regionum cura demandari posset, Angliae, Scotiae, Hibernae, Galliae, Germaniae, Daniae, Sueciae.

Tertio - Dalmatiae Bossinae, Graeciae, Insularumque adiacentium, atque item Thraciae.

Quarto-Cypri, Asiae minoris, Tripolis, Syriae, Ierosolymae, Alexandriae, Algerii, Alteri Poloniae, Lithuaniae, Moscoviae, Russiae, Ungariae, Transylvaniae.

Quinto-Indiarum Occidentalium et Orientalium.

Ad eas enim omnes Provincias adiuvandas, fidemque ac pietatem, et libros disseminandos plures aditus patent.

1) Per eorundem ordinum Generales, quorum in Dalmatia, Bossina, Perae, Constantinopolim, Hierosolymae, et alibi monasteria extant.

2) Per Episcopos Latinos, qui Catari, Epidauri, quique in Creta et Corcyra sunt.

3) Per Mercatores, qui varias Orientis merces Venetias

Thomas de Jésus

Contionatorum, Familiarum, illustrium Catholicorum sive aliorum, a quibus posset huic negotio aliquod adferri, Catalogos asservare.

Horum alteri Septentrionalium regionum cura demandari posset, Angliae, Scotiae, Hibernae, Galliae, Germaniae, Daniae, Sueciae.

Tertio-Dalmatiae, Bossinae, Graeciae, insularumque adiacentium, atque item Thraciae.

Quarto-Cypri, Asiae minoris, Tripolis, Syriae, Hierosolymae, Alexandriae, Algerii, Alteri Poloniae, Lithuaniae, Moscoviae, Rusciae, Hungariae, Transylvaniae.

Quinto-Indiarum Occidentalium, et Orientalium. Ad eas enim omnes provincias iuvandas, fidemque ac pietatem, et libros disseminandos plures aditus patent.

Primo, per eorundem Ordinum Generales, quorum in Dalmatia, Bossina, Perae, Hierosolymae, et alibi monasteria extant.

Secundo, per Episcopos Latinos qui Cathari, Epidauri, quique in Creta et Corsica sunt.

Tertio, per mercatores, qui varias Orientis merces Venetias,

Possevin

atque ad alios portus transvehunt ex Andro, aliisque Aegei maris Insulis, quique in patriam libros Italica etiam lingua conscriptos referunt, quae et apud Graecos, et in frequentioribus Orientis partibus in usu est.

4) Per Chii, Andri, atque aliarum insularum viros nobiles, qui adhuc Stae Romanae Ecclesiae fidem complectuntur, ac retinent.

5) Per Consules mercatorum diversarum nationum Europae, quibus in Orientis emporiis Latini Sacerdotes non desunt in oppido Pera, Tripoli, Syriae et Alexandriae Aegypti.

6) Per mercatores Genuenses, et Massilenses qui circiter octingenti prope Algerium solent coralia piscari.

7) Per alios mercatores, qui fide publica accepta saepe ad Orientales, aliosve tuto commeant, quique pios libros, sacras imagines ferre, sanctamque religionem nostram libere colere permittuntur, dum tributum Turcis pendant, nec de rebus ad Regna spectantibus, vel contra Maometis legem loquantur; cum interea innumerales prope populi, et captivi christiani caelestis doctrinae ci-

Thomas de Jésus

atque ad alios portus transvehunt ex Andro, aliisque Aegei maris insulis, quique in patriam libros Italica etiam lingua conscriptos referunt, quae et apud Graecos et frequentioribus Orientis partibus in usu est.

Quarto - per Chii, Andri, atque aliarum insularum viros nobiles, qui adhuc Sanctae Romanae Ecclesiae fidem amplectuntur ac retinent.

Quinto - per Consules mercatorum diversarum nationum Europae, quibus in Orientis emporiis Latini Sacerdotes non desunt, in oppido Pera, Tripoli, Syriae et Alexandriae Aegypti.

Sexto - per mercatores Genuenses, et Massilenses, qui circiter octingenti prope Algeriam solent coralia piscari.

Septimo - per alios mercatores, qui fide publica accepta saepe ad Orientales, aliosve tuto commeant, quique pios libros, sacras imagines ferre, sanctamque Religionem nostram libere collere permittuntur, dum tributum Turcis pendant, nec de rebus ad regna spectantibus, vel contra Mahometis Legem loquantur, cum interea innumerales prope populi, et captivi Christiani caelestis doctrinae ci-

Possevin

bus, sacramentaque sitiunt, atque illud morti appropinquantes solatium pernecessarium exoptent, ut moriendi ratione edocti, ad Deum, propter quem creati, redemptique sunt, ex ea captivitate tandem liberi migrent. Quod sane tamquam sacrificii genus Sanctissimum, atque acceptissimum Deo esset. Ad haec omnia accedit, difficile non esse, ut ex duobus tribusve primariis Religiosorum ordinibus, triginta, quadragintave Romam evocentur, qui deinde ad iuvandas diversas nationes facilius prope Sanctam ipsam Apostolicam sedem assequantur: modumque tradendae christianae doctrinae, Catechismi docendi, sacramenta ministrandi, Confessionum nodos solvendi brevi tempore addiscant, ut deinde utiliores et suis Ordinibus, quorum alios eiusmodi docere possint, et populis remittantur. Quae illic dicuntur, quoad illud tempus, quod versandis scholasticorum libris adhibetur, maximi momenti putentur, si dumtaxat (quantum in hoc negotio temporis impendendum necessario sit) reliquum iis rebus, de quibus dictum est, utilius impendatur.

Ita ex his aliqui non ita mul-

Thomas de Jésus

bum, sacramentaque sitiunt, atque illud morti appropinquantes solatium pernecessarium exoptent, ut de moriendi ratione edocti, ad Deum, propter quem creati, redemptique sunt, ex ea captivitate tandem liberi migrent, quod sacrificii genus sanctissimum atque acceptissimum Deo esset.

Vide infra, ad finem, a verbis: Neque enim difficile... filii essent ».

Possevin

to post mitti in Hungariam possent, ubi latine pene omnes primarii viri loquuntur, aut in Bossinam, Peram et alio, ubi ipsi Turcae et eleemosinis alunt, et reverentur Franciscani ordinis fratres. Ac vero ex iisdem Provinciis maximo cum fructu evocarentur adolescentes, qui in his Romanis Monasteriis non adeo difficili sumptu, sine rumore instituerentur, qui deinde edocti, et in pietate diligenter instituti uberiores suo tempore messem percepturi, Sedis Apostolicae fideliores filii essent. Ita inchoato hoc opere in nomine Domini et interiori animarum lucro, atque a voluntatum acquisitione, (in quibus in primis Regnum Dei situm est) certissimum est non irritum fore Domini verbum, qui quaerentibus ipsum reliqua semper omnia adjicit, et in Orientis, et Occidentis Indiis suae omnipotentis providentiae indicia manifestissima praebuit, paucissimis qui studia sua laboresque Deo aspirante eo converterunt, in tam ingenti vinea laborantibus.

Quod si una Genevensis civitas disseminandi libros, litterasque scriptitandi paucissimorum annorum spatio, Regna,

Thomas de Jésus

Inchoato igitur hoc opere, in nomine Domini, ab interiori animarum lucro atque a voluntatum acquisitione, in quibus in primis regnum Dei situm est, certissimum est, non irritum fore Domini verbum, qui quaerentibus ipsum reliqua omnia semper adjicit, et in Orientis et Occidentis Indiis suae omnipotentis providentiae indicia manifestissima praebuit paucissimis, qui sua studia laboresque, Deo aspirante, eo convertunt, in tam ingenti vinea laborantibus.

Quod si una Gebennensis civitas disseminandi libros, litterasque scriptitandi paucissimorum annorum spatio, regna, or-

Possevin

Orbemque pene ipsum christianum Satana vires suppeditante, aut infecit erroribus, aut evertit; sane contra multo magis sperandum est, a Dextera Dei, ut si debita huic rei diligentia adhibeatur, multa instaurarentur, innumerabilesque animae revocentur ad fidem orthodoxam; reliqua stent aut instaurarentur, pro quibus ut Christi Sanguis effusus est, atque haec Apostolica Sedes omnes labores libentissime impendit, ita extantibus tot adhuc catholicorum reliquiis praecipua nunc ab hac sancta Sede sollicitudo requiritur, ut quae iustissimum nomen, ita officium sibi a Deo commissum catholicae potestatis ostendat.

Quod si tot Romae praeclara ingenia sunt, qui aliis negotiis, caussis, litibusque expediendis totius vitae tempus minus utiliter impendunt, (cum tamen Divinae dispositionis in Ecclesiastica Hierarchia scopus hic non adeo primarius sit) quanto facilius duodecim ex tot millibus hominum, quindecimve reperientur, qui Smo huic operi, quique Sanctae Sedis Apostolicae proprius est, incumbant? Cum post orationem, et reliqua pietatis opera hac una

Thomas de Jésus

bemque paene ipsum Christianum, Satana vires suppeditante aut infecit erroribus, aut evertit; sane e contra multo magis sperandum est a dextera Dei, ut si debita huic rei diligentia adhibeatur,, multa instaurarentur, innumerabilesque animae ad fidem Orthodoxam revocentur, reliquae stent, pro quibus ut Christi sanguis effusus est, atque haec Apostolica sedes omnes labores libenter impendit, ita extantibus tot adhuc catholicorum reliquiis, praecipua nunc ab hac sancta Sede sollicitudo requiritur, ut quae iustissime nomen, ita officium sibi a Deo commissum Catholicae potestatis ostenderet.

Quod si tot Romae praeclara ingenia sunt, quae aliis negotiis, causis, litibusque expediendis, totius vitae tempus minus utiliter impendunt, cum tamen divinae dispositionis in Ecclesiastica Hierarchia scopus hic non adeo primarius sit, quanto facilius duodecim ex tot millibus hominum, reperientur, qui sanctissimo huic operi, quique Sanctae Sedis Apostolicae proprius est scopus incumbant; cum post orationem, et reliqua pietatis opera, hac una ratione ipsi quo-

Possevin

ratione ipsi quoque antiqui Pontifices Maximi, quamquam nullo Ecclesiae patrimonio, aut temporario auxilio, vel Regum ope suam in toto terrarum orbe auctoritatem universalem conservaverunt: cum (sicut antea dictum est) Regnum Dei praecipue in mentibus, voluntatibusque hominum constat, quae potissimum charitate atque diligentia recte conciliari aut retineri in officio possunt.

Anno 1577.

Thomas de Jésus

que antiqui Pontifices Maximi, quamquam nullo Ecclesiae patrimonio, aut temporario auxilio, vel Regum ope, suam in toto terrarum orbe auctoritatem universalem conservarint: cum (sicut antea dictum est) regnum Dei praecipue in mentibus voluntatibusque hominum constat; quae nulla ratione alia quam caritate atque diligentia recte conciliari aut retineri diutius in officio possunt ». (p. 103. - 106.).

« ...Neque enim difficile valde apparet, ut ex duobus tribusve primariis Religiosorum Ordinibus, triginta, quadragintave Religiosi Romam evocentur, qui omnes quartum votum emitterent, se per totius vitae suae spatium curaturos Infidelium conversionem, iturosque in unamquamque orbis partem a Summo Pontifice, vel a suis Praelatis missos, qui deinde ad iuvandas diversas nationes, rationem hic facilius prope sanctam ipsam Apostolicam Sedem assequantur, modumque tradendae christianae doctrinae, Catechismi docendi, Sacramenta ministrandi, Confessionum nodos solvendi, brevi tempore addiscant, ut deinde utiliores in suis Ordinibus, ubi alios eius-

*Possevin**Thomas de Jésus*

modi docere possint; et populis remittantur. Quae eo dicuntur, quod ad illud tempus, quod versandis scholasticorum libris adhibetur, maximi momenti putetur, si dumtaxat (quantum hoc negotio temporis impendendum necessarium sit) reliquum iis rebus, de quibus dictum est, utilius impendatur.

Ita ex his aliqui non ita multo post mitti in Hungariam possent, ubi Latine paene omnes loquuntur, aut in Bossinam, Peram, et alio, ubi ipsi Turcae et eleemosynis alunt, et reverentur Franciscanorum Ordinis fratres. Ac vero ex iisdem provinciis maximo cum fructu evocarentur adolescentes, qui in his Romanis monasteriis non adeo difficili sumptu sine rumore instituerentur, qui deinde edocti, et in pietate diligenter instituti, uberiores suo tempore messem percepturi, Sedis Apostolicae fideliores filii essent ».

(De proc. salute omnium gentium, l. III., c. III.: De instituendis Seminariis pro Ministris efformandis, et accingendis ad fidei propagationem., p. 113).

IV. BIBLIOGRAPHIA

A.G. WELYKYJ, OSBM

BREVISSIMA ARGUMENTA ARTICULORUM UCRAINORUM PRAESENTIS VOLUMINIS

I. ARTICULI

I.J. PATRYLO, OSBM (pp. 17-59)

JOSAPHAT KUNCEVYCZ - COADIUTOR ET ARCHIEPISCOPUS POLOCENSIS

Ut melius nominationem S. Josaphat in Coadiutorem et dein Archiepiscopum Polocensem illustraret, auctor praemittit brevem tractationem de electione episcoporum in Ecclesia orientali in genere et in Metropolia Kioviensi in specie, ante Unionem Berestensem (II), in ipsa Unione (III) et tempore immediate subsequenti. His praemissis, in art. IV agit de electione et nominatione Josaphat Kuncevyecz, considerando ipsam electionem (1), processum canonicum (2), privilegium regium (3), bullam metropolitanam (4); dein agit de titulis episcoporum-coadiutorem (5), de iuramento episcopali (6), de consecratione (7), de testimonio consecrationis (8), de installatione et demum de archiepiscopatu Josaphat (mense martio 1618). Omnia fontibus et bibliographia specifica bene probantur, et illustrantur. Ideo articulus hic, etsi ad causam particularem propositus, contribuet etiam ad historiam electionum et nominationem episcoporum in Ecclesia Ucraina et Alboruthena in genere melius illustrandam.

I.J. NAZARKO, OSBM (pp. 66-74)

CONFESSARI S. JOSAPHAT

Brevissima tractatione auctor agit de Confessariis S. Josaphat tum in eius iuventute tum tempore archiepiscopatus. Breves

colligit notitias biographicas de Confessariis praesertim s.d. ordinariis, P. Valentino Fabricio-Kovalskyj, Soc. Jesu, qui ei fuit etiam Pater spiritualis et magister in addiscendis disciplinis ecclesiasticis; de P. Gennadio Chmelnycykyj, OSBM, eius amico et confratre in Religione et dein animae eius moderatore, et demum agit de s.d. Confessario extraordinario, P. Stanislao Kosinski, Soc. Jesu. Hisce praesertim ducibus, Josaphat ad summam pervenit sanctitatem monasticam, sacerdotalem et episcopalem, qua roboratus martyrium veritati et unitati dedit.

DR. GEORGIUS GERYČ

(pp. 124-150)

CONSPECTUS BIBLIOGRAPHICUS OPERUM S. JOSAPHAT

Articulus hic est nova reimpressio anterioris scripti sub tit. « *Conspectus activitatis theologico-litterariae Josaphat Kuncewycz* », anno 1960 separatim editi. Imprimis agit auctor de sorte operum manuscriptorum Sancti, et quidem sat adversas ob circumstantias temporum. Dein tractat de quibusdam scriptis ineditis, vel non plene editis, et quidem: De falsificatione scriptorum slavicornum, eiusque fontes indicat; De sex articulis ineditis, i.e. De primatu S. Petri, de Reliquiis Sanctorum. De castitate sacerdotali, de Religiosis, de baptismo S. Volodymiri, et de quibusdam ritibus Ecclesiae orientalis; auctor adducit quasdam citationes, ut characterem horum scriptorum indicaret. In tertio articulo tractat de s.d. « Catechismo » et « Regulis S. Josaphat pro presbyteris », quae iam pluries editae sunt tum in lingua latina, tum alboruthena. In quarto articulo quaedam innuit de auctore s.d. « Defensionis Unionis », et S. Josaphat non omnio extraneum huic operi compilando affirmat. In articulo quinto de aliis minutioribus scriptis Sancti Josaphat breviter tractat, et in articulo VI fusius de commertio epistolari Josaphat cum Leone Sapieha, Magno Cancellario Lithuaniae agit, primamque epistolam Josaphat ad Sapieham, de die 21 Januarii 1622, publici facit iuris. Hoc modo meliori cognitioni nostri Sancti auctor optime consuluit, pro posse ipsius rei.

P. BORYS J. BALYK, OSBM

(pp. 151-170)

EX HISTORIA HOMOPHORII ET MANIPULI S. JOSAPHAT

Auctor ampliorem dat dissertationem de his reliquiis in monasterio PP. Franciscanorum Reformatorum Peremysliae asservatis. Agit de eorum provenientia (Polocia-Vitebsk), de eorum usu ab episcopo Peremysliensi unito Jaroslaviae, dein de conservatione in Kormanyči, in familia Maximiliani Fredro, et demum in monasterio PP.FF. Reformatorum Peremysliae, quod ab auctore consideratur ut centrum quoddam unionisticum praeteritis temporibus. In fine publici facit iuris litteram Metropolitanae Cypriani Zochovskij, de dat. Polociae 5.XII.1677, qua authenticitas reliquiarum harum confirmatur. Articulus considerari potest ut contributum ad historiam cultus S. Josaphat in hac regione.

P. ROMAN LUKAN, OSBM

(pp. 217-219)

BIOGRAPHIAE S. JOSAPHAT SAEC. XVII

Brevissima haec notitia ponitur hic in honorem magni periti in rebus S. Josaphat spectantibus, ne pereat hic brevis discursus, prima vice impressus in « Kalendario Missionarii », an. 1943, tempore belli, qui hodie fere inaccessibilis est in Europa occidentali. De rebus agit iam alias notis, i.e. de biographiis Josephi Rutskyj, Antonii Gerardi, Stanislai Kosinski, et Jacobi Susza.

II. DOCUMENTA

THEODORUS ZAJAC'

(pp. 371-383)

S. JOSAPHAT IN VITA MEA

Agitur de « Memoriis » civis ucraini, qui tempore primi belli universalis, anno 1915, primam attulit notitiam de loco occultae conservationis corporis S. Josaphat in subterraneis ecclesiae in Biala in Podlasia. Exinde initium habet reinventio reliquiarum Sancti Martyris, de qua agunt documenta alio loco praesentis voluminis collecta (A.G. Welykyj, OSBM, *Documenta historiam Reliquiarum S. Josaphat spectantia*, pp. 291-370). In secunda parte auctor agit de peculiari protectione S. Josaphat suae personae et familiae. Memoriae hae scriptae sunt anno 1946, i.e. post triginta annos, ab inventione S. Josaphat.

IOSEPHUS BOCIAN, EP.

(pp. 441-510)

JOSAPHATIANA: AD HISTORIAM CULTUS

Agitur de reimpressione seriei articulorum, qui olim, anno 1923, in periodico «*Nyva*» Leopoli publici iuris facti sunt. Agitur de quadam quasi encyclopaedia rerum S. Josaphat spectantium, ab anno 1623 ad annum 1923, cura et studio Excel.mi Domini olim Episcopi Luceoriensis collecta, in vigilia recurrentis CCC diei ab eius martyrio. Post brevem introductionem, auctor agit: 1. De reliquiis S. Josaphat (443-446), 2. De operibus eius (446-447), 3. De actis historicis (447-449), 4. De monumentis de S. Josaphat, i.e.: I. De locis (450-459), seu de civitatibus Volodymyr, Vilna, Byten, Zyrovici, Polock, Vitebsk; II. De imaginibus (459-462); III. De officiis et canticis (462-469); IV. De orationibus in eius honorem saeculis XVII-XIX (469-500), de quibus dat titulos et argumenta. Tandem agit auctor in ultimo articulo: De biographiis S. Josaphat (500-510) usque ad novissima tempora, i.e. ad annum 1922, quarum, praeter plenos titulos, dat etiam breviter argumenta et suam exprimit opinionem de earum valore. Ideo utile et necessa-

rium nobis videbatur hanc brevem et compendiosam encyclopediam hic imprimere ad usum lectorum, quibus praecedens et continua editio ann. 1922-1923 hodie fere inaccessibilis est. Hanc ob causam etiam linguam auctoris, hodie iam in multis obsoletam, relinquimus.

P. MICHAËL WAWRYK, OSBM

(pp. 511-531)

JOSAPHATIANA: 1922-1967

Ubi explicit opus Episcopi Luceoriensis, incipit opera auctoris, sub eadem etiam inspiratione, ut omnia colligeret, quae S. Josaphat spectant ultimis hisce octo lustris historiae. Articulus periodo quidem breviori circumscribitur, sed eadem notatur sedulitate, quae sex exhibet articulos. In primo agit auctor de editione fontium ad vitam et cultum S. Josaphat (512-515); in secundo colligit ea, quae de scriptis S. Josaphat ab auctoribus dicta sunt (515-517); in tertio indicantur novae biographiae S. Josaphat (517-522); in quarto enarratur sors Reliquiarum (522-524); in quinto colliguntur opera scripta, quae cultum S. Josaphat pro obiecto habent (524-526), et tandem in art. VI de aliis formis cultus agitur, i.e. de dedicatione altarium, ecclesiarum, institutorum etc. Hisce notis auctor lectorem et S. Josaphat cultorem conducit usque in vigiliam novi jubilaei, scilicet canonizationis S. Josaphat (1867-1967), quo novas vires sument tum cultus tum devotio tum melior cognitio Sancti Josaphat.

M.M SOLOVEY, OSBM

(pp. 532-540)

**INDEX BIBLIOGRAPHICUS FONTIUM ET BIBLIOGRAPHIAE
DE S. JOSAPHAT**

Tribus sectionibus auctor praesentat Lectori huius voluminis in specie et studioso historiae S. Josaphat in genere ea, quae hucusque typis edita sunt decursu saeculorum. Uti cuique patet, agitur tantummodo de rebus cuiusdam momenti et molis, plena enim

bibliographia de S. Josaphat temporibus praesentibus vix colligi potest ob circumstantias temporum, rerum et personarum. Auctor triplicem offert lectori seriem : 1. Fontes, 2. Biographiae, 3. Articuli, omnia secundum literas alphabeti disposita, et linguis et litteris cuique propriis proposita.

* * *

Et hic explicit series articulorum lingua slavica (ucraina) exaratorum. Ignoscat nobis Lector benevolus, si plus dare non valemus. De aliis articulis, linguis magis notis exaratis nihil est dicendum, nisi, quod iam ex usu in similibus collectionibus acceptantur et proponuntur, suppositis supponendis.

Excusare nos velit Lector, si quos errores typorum inveniet; non est opus negligentiae vel ignorantiae, sed potius typographicae imperfectionis, qua laboramus, cum in diaspora opera nostra exarare et publici iuris fieri simus adstricti.

REDACTIO

« ANALECTA ORDINIS SANCTI BASILII MAGNI »
ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

Sectio I СЕКЦІЯ

OPERA - ПРАЦІ

1. WOJNAR M., OSBM, *De regimine Basilianorum Ruthenorum a Metropolita Josepho Velamin Rutzkyj instauratorum*, Romae 1949, pp. XX - 218.
2. SOLOWIJ M., OSBM, *De reformatione liturgica Heraclii Lisowskyj (1784-1809)*, Romae 1950, pp. XII + 128.
3. WOJNAR M., OSBM, *De Capitulis Basilianorum*, Romae 1954, pp. XVI + 204.
4. НАЗАРКО Ір., ЧСБВ, *Святий Володимир Великий - Володар і Христитель Русі-України*, Рим 1954, стор. XXXII + 228.
5. НАГАЄВСЬКИЙ Іс., *Кирило-Методіївське Християнство в Русі-Україні*, Рим 1954, стор. XVIII + 178.
6. СОНЕВИЦЬКИЙ Л., *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархій в XV-XVI ст.*, Рим 1955, стор. 106.
7. РЕКАР В., OSBM, *De erectione canonica Eparchiae Mucačoviensis*, Romae 1956, pp. 136.
8. HOLOWACKYJ R., OSBM, *Seminarium Vilnense SS. Trinitatis*, Romae 1957, pp. XIV + 158.
9. WOJNAR M., OSBM, *De Protoarchimandrita Basilianorum*, (1617-1804), Romae 1958, pp. XXVI + 298.
10. BARAN A., *Metropolia Kioviensis et Eparchia Mucačoviensis*, Romae 1960, pp. XII + 112.
11. BILANYCH I., *Synodus Zamostiana an. 1720*, Romae 1960, pp. XVI + 128.
12. STASIW M., *Metropolia Haliciensis - Eius historia et iuridica forma*, Romae 1960, pp. XVIII + 240.
13. НАЗАРКО Ір., ЧСБВ, *Київські і Галицькі Митрополити. Біографічні нариси (1590-1960)*, Рим 1962, стор. XXIII + 272.
14. JOUBEIR A., *La notion canonique de rite*, Romae 1961, pp. XII + 104.

15. LOZOVEI P., OSBM, *De Metropolitaram Kioviensium potestate* (988-1596), Romae 1962, pp. XXII + 140.
16. WIWCZARUK S., *De Synodo Provinciali Berestensi a. 1765 non celebrata*, Romae 1963, pp. XII + 170.
17. PATRYLO Is., OSBM, *Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Haliciens* (Attentis praescriptis M.P. « Cleri sanctitati »), Romae 1962, pp. XVI + 142.
18. BARAN A., *Eparchia Maramorosiensis eiusque unio*, Romae 1962, pp. XII + 108.
19. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н., *Історичні підвалини УАПЦеркви*, Рим 1964, стор. 120.
20. СОЛОВІЙ М., ЧСВВ, *Божественна Літургія: Історія - розвиток - пояснення*, Рим 1964, стор. XIV + 422.
21. МУЧАЛСЬКИЙ А., « *Liber de fide* » *Pseudo-Nathanaëlis. Fontes et analysis*, Romae 1967, pp. 150.
22. ПЕКАР А., ЧСВВ, *Нариси історії Церкви Закарпаття, I. Єпархічне оформлення*, Рим 1967, стор. 242.
23. СІМУ НІЕР., OSBM, *De figura iuridica Archiepiscopi maioris in iure canonico orientali vigenti*, Romae 1968, pp. 225.

Sectio II СЕКЦІЯ
ANALECTA - ЗАПИСКИ

1. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Romae 1949, vol. I, fasc. 1, pag. 1-208;
2. *Idem*, Romae 1950, vol. I, fasc. 2-3, pp. 209-440;
3. *Idem*, Romae 1953, vol. I, fasc. 4, pp. 441-680.
4. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Romae 1954, vol. II, fasc. 1-2, pp. 1-304;
5. *Idem*, Romae 1956, vol. II, fasc. 3-4, pp. 305-578.
6. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Romae 1958, vol. III, fasc. 1-2, pp. 1-320;
7. *Idem*, Romae 1960, vol. III, fasc. 3-4, pp. 321-640.
8. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Romae 1963, vol. IV, fasc. 1-2, pp. 1-328;
9. *Idem*, Romae 1963, vol. IV, fasc. 3-4, pp. 329-572. (Miscellanea Isidoriana)
10. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Romae 1967, vol. V, fasc. 1-4, pp. XVI, 1-420. (voll. IV-V-VI inedita)
11. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Romae 1967, vol. VI, fasc. 1-4, pp. XVI, 1-608. (Miscellanea Josaphatiana)

Sectio III СЕКЦІЯ
DOCUMENTA - ДОКУМЕНТИ

*Documenta Romana Ecclesiae Catholicae in terris
Ucrainae et Bielarusjae*

Documenta Pontificum Romanorum

1. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, Romae 1953, vol. I: 1075-1700, pp. XX, 682;
2. *Idem*, Romae 1954, vol. II: 1700-1953, pp. XII, 680.

Audientiae Sanctissimi

3. *Audientiae Sanctissimi de rebus Ucrainae et Bielarusjae* (1650-1850), Romae 1963, vol. I: 1650-1779, pp. XII, 288;
4. *Idem*, Romae 1964, vol. II: 1780-1862, pp. XII, 400.

Documenta Bio-Hagiographica

5. *S. Josaphat-Hieromartyr. Documenta beatificationis et canonizationis*, Romae 1952, vol. I: 1623-1628, pp. XXXII, 306;
6. *Idem*, Romae 1955, vol. II: 1629-1637, pp. XVI, 368;
7. *Idem*, Romae 1967, vol. III: 1637-1867, pp. XX, 490;

Acta SS. Congregationum

7. *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, Romae 1953, vol. I: 1622-1667, pp. XVI, 368;
8. *Idem*, Romae 1954, vol. II: 1667-1710, pp. XII, 336;
9. *Idem*, Romae 1954, vol. III: 1710-1740, pp. X, 328;
10. *Idem*, Romae 1955, vol. IV: 1740-1769, pp. XII, 269;
11. *Idem*, Romae 1955, vol. V: 1769-1862, pp. XII, 294.

Litterae SS. Congregationum

12. *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, Romae 1954, vol. I: 1622-1670, pp. XVI, 332;
13. *Idem*, Romae 1955, vol. II: 1670-1710, pp. X, 326;
14. *Idem*, Romae 1956, vol. III: 1710-1730, pp. VIII, 360;

15. *Idem*, Romae 1957, vol. IV: 1730-1758, pp. XII, 360;
16. *Idem*, Romae 1957, vol. V: 1758-1777, pp. XII, 370;
17. *Idem*, Romae 1957, vol. VI: 1778-1790, pp. X, 344;
18. *Idem*, Romae 1957, vol. VII: 1790-1862, pp. XX, 360.

Congregationes Particulares

19. *Congregationes Particulares Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Biellarusjæ spectantes*, Romae 1956, vol. I: 1622-1728, pp. X, 308;
20. *Idem*, Romae 1957, vol. II: 1728-1862, pp. X, 362.

Epistolae Metropolitanum et Episcoporum

21. *Epistolae Josephi Velamin Rutskyj, Metropolitanæ Kioviensis catholici* (1613-1637), Romae 1956, pp. XXXII, 410.
22. *Epistolae Metropolitanarum Kioviensium catholicorum: Raphaëlis Korsak, Antonii Sielava, Gabrielis Kolenda* (1637-1674), Romae 1956, pp. VIII, 368.
23. *Epistolae Metropolitanarum Kioviensium catholicorum: Cypriani Zochowskyj, Leonis Slubicz Zalenskyj, Georgii Vynnyckyj* (1674-1713), Romae 1958, pp. X, 302.
24. *Epistolae Metropolitanarum Kioviensium catholicorum: Leonis Kiška, Athanasii Szeptyckyj, Floriani Hrebnyckyj* (1714-1762), Romae 1959, pp. X, 446;
25. *Epistolae Feliciani Philippi Wolodkovycz, Metropolitanæ Kioviensis catholici* (1762-1778), Romae 1967, pars I: 1762-1773, pp. XXXVIII, 304;
26. *Idem*, Romae 1968, pars II: 1773-1778, pp. (sub prelo).
27. *Epistolae Leonis Szeptyckyj, Metropolitanæ Kioviensis catholici* (1778-1779), Romae 1969, pp. (in praeparatione).
28. *Epistolae Jasonis Junosza Smogorzewskyj, Metropolitanæ Kioviensis catholici* (1780-1788), Romae 1965, pp. XL, 456.

Litterae Nuntiorum, Secretariatuum etc.

29. *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes* (1550-1850), Romae 1959, vol. I: 1550-1593, pp. XVI, 370.
30. *Idem*, Romae 1959, vol. II: 1594-1608, pp. XIV, 330;
31. *Idem*, Romae 1959, vol. III: 1609-1620, pp. XII, 302;
32. *Idem*, Romae 1960, vol. IV: 1621-1628, pp. XII, 362;
33. *Idem*, Romae 1961, vol. V: 1629-1638, pp. XII, 320;
34. *Idem*, Romae 1962, vol. VI: 1639-1648, pp. XII, 342;

35. *Idem*, Romae 1962, vol. VII: 1649-1651, pp. XIV, 348;
 36. *Idem*, Romae 1963, vol. VIII: 1652-1656, pp. XVI, 338;
 37. *Idem*, Romae 1963, vol. IX: 1657-1659, pp. XII, 320;
 38. *Idem*, Romae 1965, vol. X: 1659-1663, pp. XII, 356;
 39. *Idem*, Romae 1967, vol. XI: 1664-1669, pp. XII, 300;
 40. *Idem*, Romae 1967, vol. XII: 1669-1674, pp. XII, 340;
 41. *Idem*, Romae 1968, vol. XIII: 1675-1680, pp. (sub prelo).
 42. *Supplicationes Ecclesiae Unitae Ucrainae et Bielarusjae*, Romae 1960, vol. I: 1600-1699, pp. XII, 370;
 43. *Idem*, Romae 1962, vol. II: 1700-1740, pp. XII, 360;
 44. *Idem*, Romae 1965, vol. III: 1741-1769, pp. XII, 358.

Diplomata Imperatorum, Regum, Principum etc.

(in praeparatione)

Scripta privatorum: religiosorum saeculariumque

(in praeparatione)

Miscellanea - Varia - Anonyma etc.

(in praeparatione)

Basilianica: Capitula, Litterae etc.

(in praeparatione)

Можна друкувати: Рим, від Ген. Куйї ЧСВВ, дня 25 - 11 - 1967

о. Атанасій Г. Великий, ЧСВВ, Протоархимандрит

Дозволяється друкувати: Від Вікаріяту Міста Риму, дня 15 - 12 - 1967.

+ Алойсій Кард. Вікарій

Відвічальний редактор: 6-го тому «*Записки ЧСВВ*»

о. Михайло М. Ваврик, ЧСВВ

« ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО »

СЕКЦІЯ: І: ПРАЦІ

Роки: 1949-1967: томів - 23; сторін - 4.250

СЕКЦІЯ: ІІ: ЗАПИСКИ

Роки: 1949-1967: випусків - 24; томів - 6; сторін - 3.500

СЕКЦІЯ: ІІІ: ДОКУМЕНТИ

<i>Документи біо-географічні</i>	: тт. 3:	сторін 1.150:	док. 570
<i>Документи Римських Архивреїв</i>	: тт. 2:	сторін 1.355:	док. 1.140
<i>Авдієнції Римських Архивреїв</i>	: тт. 2:	сторін 687:	док. 939
<i>Прохання З'єдиненої Церкви</i>	: тт. 3:	сторін 1.081:	док. 1.143
<i>Контрегації Надзвичайні</i>	: тт. 2:	сторін 670:	док. 98
<i>Акти Контр. Пропаганди</i>	: тт. 5:	сторін 1.553:	док. 1.420
<i>Листи Контр. Пропаганди</i>	: тт. 7:	сторін 2.530:	док. 3.499
<i>Листи Апост. Нунціїв</i>	: тт. 12:	сторін 4.000:	док. 6.200
<i>Листи Київських Митрополитів</i>	: тт. 6:	сторін 2.320:	док. 1.222
Разом за рр. 1952-1967	: тт. 42:	сторін 15.346:	док. 16.231

ДОСЛІТЬ ПОЯВИЛОСЬ:

За роки: 1949-1967: кнмг 89: сторін 23.096: документів: 16.231

МОЖНА НАБУТИ:

PP. BASILIANI - via S. Giosafat 8 (Aventino)
00153 ROMA - ITALIA

“ УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА ”

АМЕРИКА:

- С. Фединяк, ЧСВВ, *Вибрані листи св. Василя Великого*, Ньюйорк 1964, стор. 216.
П. Аллярд, *Святий Василій Великий*, Ньюйорк 1968, стор. 202.

БРАЗИЛІЯ:

- В. Бурко, ЧСВВ, *Історія біблійна Старого і Нового Завіту*, Прудентопіль 1965, стор. 238.
Євангельські й апостольські читання на неділі і свята, Прудентопіль 1966, стор. 200.

ІТАЛІЯ:

- І. Назарко, ЧСВВ, *Великі Люди: Біографічні силуетки історії й сучасности*, Рим 1964, стор. 156.
Вселенський Собор - Ватиканський II: Діяння і Постанови:
том I: *Діяння Ватиканського Собору*, Рим 1966, стор. 320 (ілюстрований).
том II: *Свята Літургія - Засоби суспільного повідомляння*, Рим 1965, стор. 194.
том III: *Церква - Східні Церкви - Екуменізм*, Рим 1965, стор. 214.
том IV: *Божє Об'явлення - Духовенство і Миряни - Виховання*, Рим 1966, стор. 286.
том V: *Церква в світі - Свобода і Місії, Не-християни*, Рим 1966, стор. 266.
Г. Кінах, ЧСВВ, *Різдвяна Містерія. Збірка укр. різдвяної поезії*, Рим 1967, стор. 234.

КАНАДА:

- І. Назарко, ЧСВВ, *Ми - Божі Діти*, Торонто 1963, стор. 196.
М. Соловій - А. Великий, ЧСВВ, *Святий Йосафат Кунцевич*, Торонто 1967, стор. XXIV, 464.
С. Семчук, о., *Митрополит Рутський*, Торонто 1967, стор. 104.